

ვასილ კიკნაძე

ცხოვრება
სანდრო
ახმეტელისა

1986

პროფესორ ვასილ კიკნაძის წიგნი დოკუმენტურ-ბელეტრისტული ფორმით საინტერესოდ გადმოგვცემს დიდი ქართველი რეჟისორის სანდრო ახმეტელის ცხოვრებასა და შემოქმედებას.

ვ. კიკნაძის მიერ აღრე გამოცემული მეცნიერული ნაშრომებისაგან განსხვავებით, წიგნში გაანალიზებულია ახმეტელის ცხოვრების გზა, გადმოცემულია მისი თეატრის ატმოსფერო, ნაჩვენებია ახმეტელის ცხოვრებისა და შემოქმედების სირთულე.

დრამატიზმით იყო აღსავსე რეჟისორის ხანმოკლე ტრაგიკული ცხოვრება, მძაფრი და კონფლიქტური იყო ის დრო, რომელშიც უზღებოდა მას მოღვაწეობა, მაგრამ ავტორი ინარჩუნებს ობიექტურობას. ქართული საბჭოთა თეატრის გამოჩენილი მოღვაწეები წიგნში წარმოდგენილია მათი ღირსებების, დიდი ნიჭისა და დამსახურების სრული გათვალისწინებით.

რ ე დ ა ქ ტ ო რ ი თენგიზ ჯანელიძე
რ ე ც ე ნ ე ნ ტ ე ბ ი: ნოდარ გურაბანიძე,
მერაბ გეგია.

ა ვ ტ ო რ ი ს ა გ ა ნ

მადლობას მოვასხენებ ყველა იმ ავტორს, რომელთა მოგონებებმა და წერილებმა თავისებური გამოძახილი ჰპოვეს ჩვენი წიგნში. 50-იანი წლების მეორე ნახევარში, როცა ახმეტელის ირგვლივ დაიწყო გაცხოველებული კამათი, რუსთაველის თეატრში მომხდა მუშაობა. მაშინ ახმეტელის თეატრის მსახიობების, თანამშრომლებისა და სცენის მუშებისაგან ბევრი რამ მოვისმინე სანდრო ახმეტელის შესახებ. ზოგი რამ ლეგენდასავით გადმოსულიყო თაობიდან თაობაზე. ყველაფერი, რასაც ისინი ყვებოდნენ, ამაღლებული და რომანტიკული იყო. ზოგ რამეს იქნებ აზვიადებდნენ კიდევ, მაგრამ არც ეს იყო უჩვეულო და თეატრის ბუნებისათვის უცხო. ის კი სადაოდ არავის მიუჩნევია, რომ სანდრო ახმეტელის ცხოვრება და შემოქმედება ისევე რთული და წინააღმდეგობებით აღსავსე იყო, როგორც თვით სინამდვილე.

ამოუწურავია ახმეტელის ცხოვრებისა და შემოქმედების თემა, წინამდებარე წიგნში შევეცადე უბრალოდ მემამნა რეჟისორის რთულ ცხოვრებაზე. ყოველი დიდი ხელოვნება ტკივილით იზადება, ბრძოლაში იწრთობა. ასეთი იყო ახმეტელის ბედიც. ჩვენი შრომის ხასიათი არ მოითხოვს ისეთ აპარატურას, მეცნიერულ შრომას რომ სჭირდება, მაგრამ მთლიანად წიგნის ატმოსფერო, ფაქტები და აღწერილი მოვლენები ეყრდნობა სინამდვილეს. მკითხველს შეუმჩნეველი არც ის დარჩება, რომ ნარკვევს ატყვია კვალი ჩვენში ღრმად გამჯდარი და მტკიცედ დამკვიდრებული ტრადიციისა — ყველაფერი არ გამომზეურდეს დიდი ადამიანების ცხოვრებიდან.

ზოგჯერ ისიც, რომელიც, შეიძლება, ახალი თაობათათვის ჭკუის სასწავლიც კი იყოს!..

წინასწარ ბოდიშს ვიხდი, თუ ყველა სტატიისა და მოგონებების ავტორს ვერ ვასახელებ, მაგრამ არ შემიძლია არ მოვიხსენიო თ. წულუკიძის წიგნი „მხოლოდ ერთი სიცოცხლე“, აკ. ვასაძისა და დ. ანთაძის მემუარები. აკ. ხორავას, ს. ზაქარიაძის, ვ. გოძიაშვილის, დ. ალექსიძის, მ. ყვარელაშვილის, პ. კანდელაკის, ვ. დოლიძის, მ. ხინიკაძის, თ. ვახვახიშვილის, ი. შერაზადიშვილის, დ. ანდლულაძის, ნ. კველიშვილისა და სხვათა მოგონებები.

მადლობას მოვასხენებ ს. ახმეტელის ლიტერატურული მემკვიდრეობის პირველი ტომის შემდგენლებს — ე. დავითაძეს, ნ. ურუშაძესა და ნ. შვანგირაძეს. ძვირფასი მასალებია დაბეჭდილი ნ. შვანგირაძის მიერ გამოცემულ ახმეტელის კრებულებში, ე. დავითაძის მიერ შედგენილ მეორე ტომის მასალებში, რომელიც ჩემი რედაქციით იბეჭდება ნ. არველაძის კრებულში „ანზორი“.

პროლოგის მაგიერ

...1886 წლის 14 აპრილს (ძველი სტილით) „სიღნაღის მაზრის სოფელ ანაგის თომა მოციქულის სამრევლო ეკლესიის დიაკვანს ვაჟილ დავითის ძე ახმეტელაშვილსა და მის მეუღლეს, მარიამ ივანეს ასულს, შეეძინათ ვაჟი — ალექსანდრე“. ოთხი დღის შემდეგ ამავე ეკლესიაში ქრისტიანული წესით მოინათლა ახალშობილი. მისი დედა, ოდიშელიძის ქალი, გურჯაანელი იყო. ხუთი შვილი ჰყავდა, სანდრო მეოთხე გახლდათ.

1891 წელს ანაგიდან თელავში გადავიდნენ საცხოვრებლად.

1900 წელს სანდრომ დაამთავრა თელავის სასწავლებელი. 1907 წელს ქართული გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ პეტერბურგის იურიდიულ ფაკულტეტზე ჩაირიცხა.

17 წლის სანდრო ახმეტელაშვილი პირველად სცენაზე გამოვიდა 1903 წელს განჯაში, შეასრულა ტიმოთეს როლი აექსენტი ცაგარლის „ხანუმაში“.

1910 წელს სოფელ ქვემო მაჩხაანში დადგა „ღალატი“, ამავე წლიდან ახმეტელაშვილის ნაცვლად იწერება ახმეტელად. 1919 წელს ქართულ საოპერო სტუდიაში დადგა დიმიტრი არაყიშვილის „თქმულება შოთა რუსთაველზე“, 1920 წელს ქართული დრამის თეატრში — სანდრო შანშიაშვილის „ბერდო ზმანია“. აქედან დაიწყო დიდი თეატრალური ბორგვა და ქიდილი. თუ ის მართალია, რომ დიდნი შემოქმედნი დიდი წუხილის შვილები არიან, ამ მხრივ ახმეტელი ერთობ გულუხვად დააჭილდოვა ბუნებამ.

ერთხელ, რუსთაველის თეატრის სტუდიაში, ლექციის კითხვის დროს, ვახტანგ კოტეტიშვილს ხუმრობით უთქვამს: „...უზარმაზარი წყალწყვის გემია ეს ქიზიყელი ჭიჭი, ვაი, რომ შორს ვერ გასცურავს — ან ჩაიძირება ან ააფეთქებენ...“

ოდითგან თქმულა, შიშს დიდი თვალეები აქვსო. პოდა, ახმეტელის დაბრუნებამ შიშის ზარი დასცა ზოგიერთს. თითქოს პირი გაეხსნა ძველ კრილობებს. ყველას თავისი საფიქრალი და სატკივარი გაუჩნდა. ახმეტელის სახით მოვიდა დაკარგული სიმართლე, თუმცა არა უღმობელი და შურისმაძიებელი, როგორც მოსალოდნელი იყო, არამედ მიმტევებელი, რამეთუ ახმეტელი, ანტიკური ტრაგედიის გმირივით, ისევ თავის ბედსწერას ებრძოდა.

ტკივილის დაბადება

1903 წლის თებერვალი, განჯა ქართული სალამოსათვის ემზადება. აფიშებმა აუწყეს სასიხარულო ამბავი — ქალაქს ცნობილი მსახიობები ეწვევიანო. აზერბაიჯანელებთან და სომხებთან ერთად ქართველებიც ცხოვრობდნენ განჯაში. ქართველები აქ საკმაოდ დიდი ხნის წინ დასახლდნენ. მრავალი ბრძოლა გადახდენიათ ქართველ მეფეებს განჯისათვის. ასე იყო თუ ისე, ქართველ კაცს არ ეუცხოებოდა განჯა. ერთხანს ვასილ ახმეტელაშვილიც მუშაობდა იქ, თან პატარა საშაც წაუყვანია და გიმნაზიაში მიუბარებია. იქვე რუსული ენის მასწავლებელიც დაუქირავებია.

ქართული სალამო უკვე მეთედ იმართებოდა განჯაში. „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სასარგებლოდ გამართულ წარმოდგენაზე დასწრება ღისრების საქმედ მიაჩნდა ყოველ ქართველს. ახალგაზრდობისათვის კი ნამდვილი ზეიმი იყო თბილისიდან მსახიობთა სტუმრობა. სანდრო ყოველთვის ესწრებოდა წარმოდგენებს. გაუშინაურდა მსახიობებს. ერთხელ, ტიმოთეს როლს შესრულებაც კი შელთავაზეს. სულ რაღაც ერთი რეპეტიციით 23 თებერვალს „ხანუმაში“ გამოიყვანეს თვით ვასო აბაშიძისა და ნატო გაბუნიას გვერდით. როგორც იტყვიან, სიხარულით ცას ეწია სანდრო.

სიყრმიდანვე პირდაპირობა სჩვეოდა, კაცს ისე მოურიდებლად მიახლიდა სათქმელს, თუკი რამ არ მოსწონდა, გაოცებულ ვერ ფარავდნენ. მშვილდისარკივით ჰქონდა მომართული სიტყვა. მისთვის თითქოს არც არსებობდა ბრძნული ანდაზა: ღიმართლს მთქმელს, ცხენი უნდა ჰყავდეს შეკაზმულიო. მაგრამ გაქცევასაც არ იყო ჩვეული. ჰოდა ამ პირდაპირობას მაშინ განჯის გიმნაზიიდან გარიცხვა მოჰყვა. ხმა კარგი ჰქონდა (ერთხანს ნიკო სულხანიშვილის ვუნდშიც მღეროდა), გიმნაზიაში რუსი ეგზარქოსის სტუმრობის პატივსაცემად პირველი ზმის შესრულება დაავალეს, გაჯიუტდა, არ

მინდა და არ ვიმღერებო. წინა დღეს იმდენი მარილწყალი სვა, ხმა ჩაეხლიჩა. პოდა, ადმინისტრაციამ თავიდან მოიშორა ურჩი მოსწავლე.

განჯაში ხშირად დადიოდა, ვიდრე მამა იქ მუშაობდა. ჩვიდმეტი წლის ყმაწვილი კარგად გაეცნო იქაურობას. თითქოს ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნაკვალევს დასტრიალებდა, ადრე დაღუპულ პოეტზე ფიქრი არ ასვენებდა. მასზე ერთი წლით უმცროსი იყო ნიკოლოზ ბარათაშვილი „შემოღამება მთაწმინდაზე“ რომ დაწერა. მაინც, რამ ათქმევინა პოეტს: „ჰე, ცაო, ცაო, ხატება შენი, ჯერ კიდევ გულზედ მაქვს დაჩნეული“... „ფიქრნი შენდა მოისწრაფიან, მაგრამ შენამდინ ვერ მოაღწევენ და ჰაერშივე განიბნევიანო“. რა ფიქრები იფანტებოდა იმ კოსმიურ სამყაროში? სულს რა თანაზიარობისთვის უხმობდა იდუმალ ძალებს ჭაბუკი გენია? მაშინ სანდრო ვერც კი გარბნობდა, თუ როგორ ღრმად იჭრებოდა მის სულში ბარათაშვილის ფიქრი. ასეველიანებდა ყველაფერი. განჯაში ის საააფლაოც კი მოინახულა, ოდესღაც ბარათაშვილი რომ განისვენებდა. კვალი წაშლილიყო. სევდიანი ტკივილი შემოაწვა. ეს ტკივილი სამშობლოს ბედის ზიარიც იყო, პირადული ზოგადს შენივთებოდა.

სევდის მომგვრელი იყო ბარათაშვილზე ფიქრი, მაგრამ სანდროს ასეთი სევდა რაღაც აუქსნელ სიამოვნებას გვრიდა, სევდას სითბოც ახლდა, ფარული ძალით რომ იჭრებოდა ჭაბუკის სულში.

ნიკოლოზ ბარათაშვილმა შესძრა სანდრო ახმეტელი, იგი ექცა იმ სულიერ საზარდოდ, რომელმაც ჭაბუკობიდანვე ჩამოუყალიბა მოქალაქეობრივი პოზიცია. ძნელია, წარმოიდგინოს სხვა უფრო თავანკარა წყარო, ვიდრე ბარათაშვილის სამყარო იყო მისთვის.

განჯაში კულტურული ცხოვრების წარმატებაზე ზრუნვა თავს ედეს ქართველმა მსახიობებმა. ტრადიციულ იქცა წარმოდგენების გამართვა. 1910 წელს ლადო გვახარია ნატო გაბუნიას ჩწერდა: „ღრმად პატივცემულო ქალბატონო ნატო! განჯელი ქართველების მინდობილობით უმორჩილესად გთხოვთ დაგვდეთ პატივი და ქალბატონ როლს მოთამაშე თბილისში მოგვინახო რომელიმე გამოცდილი მსახიობი ქალი; შეიძლება სახალხო თეატრში იყოს ვინმე, რასაკვირველია, თქვენ უფრო კარგად გეცოდინებათ. პელაგო სარაჯევისა, რომელთანაც თქვენ უკვე გითამაშნიათ, მგლოვიარედ არის — დედა მოუყვდა. მოგეხსენებათ აქაური ქართველების სილატაკე. საღამოს გამმართველ კომიტეტს შეუძლია მხოლოდ გზის ხარჯი უზღოს, ვინც იქნება ქალბატონ როლზე მოთამაშე.

თუ ლიზა ჩერქეზიშვილის ქალი ჩამოვიდა მანამდინე, ეს წომ

ჩემთვის დიდი ბედნიერება იქნება, მაგრამ ეს ამბავი თქვენ უკეთ ეცოდინებათ, ჩამოვა თუ არა“.

წერილის ბოლოს ლადო სწერდა: „სქანი ჭირიმე, ნატო, ტელეგრამას ნუ დამიგვიანებ“. ამგვარი წვლებით მზადდებოდა ყოველი წარმოდგენა.

პროვინციული ცხოვრებით ცხოვრობდა განჯა. დღეს ისე არ გავიდოდა, რაიმე ამბავი არ მომხდარიყო! რუსების ჩამოსახლება, თუ განჯის საპყრობილოს ტუსალების აჯანყება. წმინდა ნინოს დღის აღნიშვნა, სომეხ-გრიგორიანთა საეკლესიო ქონების კონფისკაცია და პოლიციათან მათი შეჯახება, განჯელი თათრების თავდასხმა ქიზიყზე, „ლალატისა“ და „სამშობლოს“ დადგმები, ნატო გაბუნიას თაოსნობით საღამოს გამართვა, კონცერტები და სხვა მრავალი საქველმოქმედო, საზოგადოებრივი თუ პოლიტიკური მოვლენები. ყოველ დღე რაღაც ხდებოდა. ეჭიბრებოდნენ ქართველები, სომხები, აზერბაიჯანელები რუსები, ყველა თავისკენ ექაჩებოდა ცხოვრების სადავეებს. ყველას თავისი ძალის წარმოჩენა და გავლენა ჭურდა. ასეთ დროს პირდაპირ ცის ნამივით იყო ქართული წარმოდგენები.

ცხოვრების ცვლილება მეტნაკლებად ყველგან იგრძნობოდა, განჯასაც დასტყობოდა სიახლე, მაგრამ სანდრო ახმეტელს მაინც მონოტონური ეჩვენებოდა მისი ცხოვრების რიტმი.

— მაინც რატომ ვართ აქ? — ერთხელ მოულოდნელად ჰკითხა მამას სანდრომ.

გაუკვირდა შვილის კითხვა, არც შეუხედავს, ისე, თითქოს თავისთვის, ჩაილაპარაკა:

— გმსახურობ.

— მეტი არაფერი?

— მეტი რა უნდა იყოს!..

— რამდენი ქართველის სისხლია აქ დაღვრილი საქართველოსა და ირანის ბრძოლების დროს, რამდენჯერ გადასულა ხელიდან ხელში განჯა, მაგრამ შედეგი? ბოლოს რა გამოვიდა, არაფერი.

— რა საღერდელი აგშლია, შვილო?..

— ბარათაშვილიც სამსახურის ვამო იყო აქ, არა?

— ოპო... ეგ რა შუაშია? გეშინია, მეც არ დავიღუპო?..

— ისე გამახსენდა. აქ რომ არ ყოფილიყო, უპატრონობით ხომ არ მოკვდებოდა?

მამა გრძნობდა, რომ განჯამ სული აუწრიალა სანდროს. ბავშვურ გულუბრყვილობად ეჩვენებოდა ზოგი რამ, რასაც ამბობდა, მაგრამ ახალგაზრდის სულის აგზნებას ხომ ბევრი არაფერი უნდა.

მამა-შვილი ხანდახან წაყამათლებოდნენ კიდეც. თითქოს სხვა-დასხვა ნაპირზე იდგნენ.

წარმოდგენის საღამოს კი გულით გაიხარეს. განსაკუთრებით ზეიმობდა ვასილი, ნაცნობები შვილს უქებდნენ, დიდი მსახიობების გვერდით გამოსვლა ხუმრობა არ არისო, არც დაბნეულა, როგორ თამამად ეჭირა თავი სცენაზეო... მშობელს კი მეტი რა უნდა აღვიღად იჭერებს შვილის საქებას. რატომაც არა, მართლაც აღვილი ხომ არ იყო სცენის ოსტატების გვერდით გამოსვლა! მაშინ არტისტისათვის მთავარი სწორედ სილამაზე გახლდათ. უბრალო გლეხისთვის რომ გეკითხათ — არტისტობას რა უნდაო, დაუფრქვებლად გიპასუხებდათ — სილამაზეო.

ლაშაში ქაბუკი იყო სანდროც. ჰქონდა მკვრივად ჩამოსხმული სხეული, ხშირი, შავი თმა, ანთებული, ბოშური თვალები, ვაჟკაცური სახე. ყველაფერი ერთად კი იყო მომხიზვლედი, ვნებიანი.

განჯაში ქართველებმა მსახიობების პატივსაცემად ვახშამი გამართეს, ვახშამს, რასაკვირველია, ვასილ ახმეტელაშვილიც ესწრებოდა. შვილის დებიუტი უნდა დაელოცა. ქართველი კაცის ოჯახში მოეწყო თბილისელი არტისტების პატივსაცემი ვახშამი. სანდროც მიიწვიეს. მართალია, ტიმოთეს როლი ეპიზოდური იყო, მაგრამ ახალბედისთვის ამ როლის შესრულებაც ბევრს ნიშნავდა.

...ოთახში საოცრად ეფექტურად შემოვიდა საშუალო სიმაღლის, ეშხიანი, აღმოსავლური სილამაზის შუახნის ქალი — გაღიმებული ნატო გაბუნია. თითქოს საგანგებო ყურადღებოს მიქცევა უნდოდა და ამიტომ ცოტა შეიგვიანა. მოინახენი — სტუმრებიც და მასპინძლებიც ისე შეხედნენ, თითქოს სცენაზე გამოდიოდა ნატო. დიდი ლხინი გაიმართა. გულუხვად გაუმასპინძლდნენ მსახიობებს, ითქვა ბევრი სადღეგრძელო.

ვასო აბაშიძემ ახალბედა მსახიობის, სანდრო ახმეტელის სადღეგრძელო შესვა. სანდროს მამამ შვილის მაგიერ იუარა: რა ცალკე გამოსაყოფი სადღეგრძელოაო. თუმცა, ეს ისე თქვა, ზრდილობისთვის, თორემ გულში მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა.

სანდრო ფეხზე იდგა მღუმარედ. ნატო გაბუნიამ საშას ჭიქა მიუჭახუნა:

— აბა, შენ იცი, ტიმოთე! — უთხრა ღიმილით.

სადღეგრძელო რომ მოთაგდა, სანდრო ისეთი დაღლილი დაჭდა სკამზე, თითქოს ბრძოლა გადაეხადოს.

ვახშამი ისე როგორ დამთავრდებოდა, ნატოს არ ემღერა. დიდი თხოვნა არც დასჭირვებია. დაირა მოიტანეს და სიძლიერა წამოიწყო. „მითხარ, მითხარ რად მემღური, შენი გულისა“... ბულ-

ბულივით დააწვრიალა. მერე „შენ გეტრფი მარად“ იმღერა. სევ-
დიანი მელოდია თაფლივით იღვრებოდა მსმენელთა სულში, რაღაც
ღვთაებრივი იყო მის სიმღერაში, სევდიანი საქართველოს კენესა-
გმინვის გამომხატველი, თანაც იმედია. სიამაყით მღეროდა ნატო,
იყოფა თავისი ფასი. ყველა საზოგადო ნადიმის დედოფალი იყო.

...გრივოლ ორბელიანმა მძიმე ავადმყოფობის ჟამს ნატო გა-
ბუნიას სიმღერის მოსმენა ინატრა.

თავით ფეხამდე არტისტული სტიქია იყო ნატო გაბუნია. არ-
ტისტი იყო შინ და გარეთ, სცენაზე და საზოგადოებაში, არტისტი
გონიერი, ეშხიანი, სიმღერებში — სევდიანი, ყოფაში და სცენაზე —
სიცილის ოსტატი.

ეროვნულ საქმეებზე თავგადამკვდარმა „ნატო გაბუნიამ და
მაკო საფაროვამ შეთავაზებული გასამჯელო არ მიიღეს“, — ხშირად
იბეჭდებოდა გაზეთებში, როგორ უჭირდა ნატოს, მაგრამ მაინც
ღირსეულად ეჭირა თავი. საზოგადო მოღვაწე ქალი იყო და
იყოფა, რაც მოეთხოვებოდა.

გოლგოთასავით მძიმე იყო ქართველ მოღვაწეთა ზეგარი.

...დარბაზი კი ჰომერულად ხარხარებდა ნატო გაბუნიას ყოველ
გამოჩენაზე. აკი დიღმა ილიამაც ამისთვის შეამკო ნატო გაბუნია.
„ხარხარებდა ყველა, დიდი თუ პატარა, იმ სასიამოვნო ხარხარითა,
რომელსაც მართლაც და მზიარულების სიცილი ჰქვია. არა
ერთსა და ორს შემოუჩივლია ჩვენთვის, რომ დავიბოცენით
სიცილითაო. მართალიც არის. უბოროტო სიცილით ყველა იცი-
ნოდა იმოდენად. რომ ზოგჯერ სცენაზედ არტისტები იძულებულნი
იყვნენ გაჩუმებულიყვნენ, მინამ ხმამაღალი სიცილი დაწყნარებო-
და. მკედარსაც კი გაეცინებოდა 14-ს დეკემბერს „ხანუმას“ წარ-
მოდგენაზედ. ვერა, სიტყვით ვერ გამოიხატება იგი, თითქმის სას-
წაულმოქმედება ხელოვნებისა, როგორიც გამოხატა ბ-ნმა გაბუნიამ,
რომელიც ხანუმას თამაშობდა. უკეთესი თამაშობა აღარ შეიძლება,
ამას ზევით ხელოვნება ვერ წავა. ვისაც ოდესმე მოსწყურებია სა-
კუთარის თვალთ ნახვა მისი, თუ სად არის საზღვარი სასცენო ხე-
ლოვნების ძლევა მოსილობისა, იმას უნდა ენახა ბ-ნი გაბუნია“.

ჰოდა, ადვილი წარმოადგენია, ხანუმას თამაშის შემდეგ, რა
ხასიათზე დადგებოდნენ განჯელი მაყურებლები. გაუნელბელ
შთაბეჭდილებას ახდენდა ნატო, მისი სიმღერის ეშხით ვერ გაძღა
ხალხი. თენდებოდა, სუფრა რომ წამოიშალა.

ქართულ სუფრაზე, რომელიც ყოველი ასეთი ღონისძიების შემ-
დეგ იმართებოდა, რასაკვირველია, იქნებოდა ათასგვარ ამბებზე

საუბარი. იმ საღამოს ღზინი კი ჩვენ ასე წარმოგვიდგენია — სუფრა არა სმისთვის, არა თხრობისთვის, არამედ მეგობრული სჯა-ბაასისთვის. საუბრის თემა უთუოდ იქნებოდა საქვეყნო საკითხები. საღღერგძელოებში შეაქებდნენ ადამიანურ ღირსებებს, მამული-შვილობას. სუფრა უთუოდ უბრალო და სადა იქნებოდა. უსაზღვრო ზორავისთვის არც სამუშალება იქნებოდა, არც წესად იყო მიღებული.

ის საღამო, მაშინდელი პრესის ცნობით შუალამემდე გაგრძელდა, მსახიობები მეორე დღეს თბილისში უნდა დაბრუნებულიყვნენ. დრო ცოტა ჰქონდათ. მსახიობებთან გასაუბრების სურვილი, ბუნებრივია, სანდროსაც ექნებოდა. 17 წლის ჭაბუკის თვითდაჯერებას თუ წარმოვიდგენთ, უფრო ლოგიკურია ახმეტელის სურვილი — გამოლაპარაკებოდა აბაშიძეს. რაღაცით უნდა დაწყებულიყო საუბარი. ყველაზე ბუნებრივი, ალბათ, იმის კითხვა იყო, კიდევ როდის გაიმართებოდა ქართული საღამო, ჩამოვიდოდნენ თუ არა ვასო აბაშიძე და ნატო გაბუნია, ან სხვა მსახიობები. ამ ატმოსფეროში ბუნებრივი იქნებოდა სანდრო ახმეტელის ასეთი შეკითხვა:

— ბატონო ვასო, კიდევ როდის ჩამობრძანდებით განჯაში?

ვასო აბაშიძის თანამოსაუბრეებს მაინცდამაინც არ გაკვირვებიათ სანდროს სითამამე. რაღაც სამსახურებრივ შეკითხვადაც კი ჩაუთვალეს.

— შენ ზომ ისევ ითამაშებ ტიმოთეს?

— არ ვიცი, მაშინ განჯაში ვიქნები თუ არა, წინდაწინ რომ ვიცოდე, ჩამოვიდოდი — თვითდაჯერებული კაცივით თქვა.

— ვერ გეტყვი, ქაჯან, როდისღა ჩამოვალთ, ჩამოვალთ კი აუცილებლად. აქაურ ქართველებსაც ზომ უნდათ თეატრი... შენ თუ თეატრი ძალიან გიყვარს, თბილისში ჩამოდი, ჩვენთან, გამოგვაღებები.

— არტისტობას არ ვაპირებ, ბატონო ვასო...

— რათა?

— რა გიცი, სხვა საქმე უფრო მიტაცებს.

— მაინც რა?

— როგორ გითხრათ, არ ვიცი... ჯერ კარგად არც კი ვიცი რა, მაგრამ სცენა არაა ჩემი საქმე, რაღაც სხვა მინდა, უფრო გმირული...

— ოჰო... ბატონო ვასილ, ბატონო სეხნია! — მიმართა ვასილ ახმეტელაშვილს. ამ დროს ვასილი ვანო ფანტიაშვილის როლის შემსრულებელს ნიკო ბაქრაძეს ესაუბრებოდა და უცებ მიატოვა და ვასო აბაშიძისაკენ გაემართა. ისე შემფოთებული მივიარდა, თით-

ქოს რალაც უსიამოვნო ჩაედინოს მის ვაჟს. ცუდი ხომ არაფერი იკადრა ჩემმა ვაჟმა?

— რას ბრძანებთ! პირიქით, ძალიან მომეწონა. ისე კი, სადღეგრძელო სულ ტყუილად დამალევენა. არტისტობა არ სდომებია. მგონი, არც არტისტები უყვარს... პა, რას იტყვი, სანდრო?..

— რასა ბრძანებთ, ბატონო ვასო...

ვასილ ახმეტელაშვილი დაიბნა, ვერ მიხვდა, სად იყო ზუმრობა და სად სერიოზულობა. ვასო აბაშიძე სუხნიას მიუხვდა დაიბნეულობის მიზეზს და დაამშვიდა: — გეხუმრეთ, ბატონო ვასილ, თქვენს შვილს რალაც გმირული საქმეებისკენ მიუწევს გული, მაგრამ ჰაბუკია და ჯერ არ იცის, რისკენ. დაღვინდება და გაიგებს, რა არის ნამდვილი გმირობა...

ბოლო სიტყვები ვასომ ხმადაბლა, ნაღვლიანად ჩაილაპარაკა...

ქუჩაში გავიდნენ. ერთმანეთს დაემშვიდობნენ. სანდროს ხეტიალი მოუნდა. ქუჩაში რომ გამოვიდნენ, ნატომ წაიღიღინა „მთვარიან ღამეს“.. მაინც რამდენი სევდა იყო ამ ერთ სიტყვაში... სანდროს კი „სულო ბოროტოს“ პანგი აეკვიატა. ყველა თავის გზით წავიდა. სანდრო ზღაპრული გმირის სიამაყით მიდიოდა ქუჩაში, მაგრამ სად მიდიოდა არ იცოდა, ქუჩაში უნდოდა ხეტიალი, ეს იყო და ეს!

— ვინ იცის, სამოცი წლის წინ, იქნებ სწორედ აქ გაიარა ბარათაშვილმა? რატომაც არ შეიძლება ასე ყოფილიყო? უთუოდ გაივლიდა ამ ქუჩაზე, მაშინაც ეს ქუჩა იყო მთავარი, გენიოსად დაბადებულ უბრალო მოხელეს ალბათ ბევრჯერ უნათებდა ეს ცივი მთვარე ქუჩებს. ვინ იცის, რამდენი ლექსი დაიბადა აქ, ამ ქალაქში და მერე უცნობი ჯარისკაცით დაიკარგა. ნეტავი, ერთი ლექსი მაინც მაპოვნინა! — ვინ არ იფიქრებდა ასე მაშინდელ განჯაში.

მამლების ყივილი აყრუებდა იქაურობას. ცისკრის ვარსკვლავი ამოსულყო. სანდროს ხალხური ლექსი გაახსენდა:

გათენებისა ვარსკვლავი

უღბნებოდა ცისკარსა

— ბევრს ნულარ დაიგვიანებ,

მალე ამოდი, ღვთის მადლსა.

მაინც, რამდენი ხალხი დაესწრო საღამოს, დარბაზში ტევა არ იყო! ჯერ წარმოდგენა, მერე სანდრო კავსაძის სიმღერა, გუნდის უჩვეულოდ სასიამოვნო გალობა, ცეკვები. ერთი სიტყვით, სულის ცნონება იყო ეს ღვთაებრივი საღამო!..

საღამოს შემოსავალი ღარიბ სტუდენტებსა და „წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“ მოხმარდა.

ეს საღამოც ეროვნული სულის ამძლევას ემსახურებოდა. სანდროს ფიქრებიც სწორედ მას დასტრიალებდა: „რაც ერთხელ ცხოვლად სულ დააჩნდების, საშვილიშვილოდ გარდაიცემისო,“ — უთქვამს პოეტს.

გავა წლები და სანდრო კვლავ გაიხსენებს ბარათაშვილს, მოაგონდება განჯის ქუჩები და შორეული ამბები ქართველი ხალხის ისტორიიდან. განჯის ხანები, ათასი ბრძოლა... ვერ იქნა და ვერ შეეთვისა ქართული სული სპარსულს, თურქულსა თუ არაბულს. ბევრს რასმე იღებდა და იაზრებდა სათავისოდ, მაგრამ თვალი მუდამ მაინც ეეროპისაკენ ეჭირა. ეეროპას კი არასოდეს ეცალა საქართველოსთვის, აზიელებიც ვიყავით და ევროპელებიც. სულის გაორება ტანჯავდა ქართველ კაცს. გაორების გრძნობა ჩასახლებულიყო ყოველ ქართველში. ზოგჯერ ვერც კი გრძნობდა, რომ სწორედ ის უხილავი ძალა შინაგანი წინააღმდეგობებისა არ ასვენებდა. ორთაქალის ბაღებში ლზინი და ქეიფი, დუდუკი და არღანი, ძველი თბილისის სევდიანი ჰიმნდრები აღმოსავლური ჰანგების ეგზოტიკით იყო შეფერილი. სწორედ აქ, ამ ბაღებში, დაფა-ზურნის გამაბრუებელი სევდიანი მუსიკის ფონზე, ისმოდა ზუღით ევროპელი ნიკოლოზ ბარათაშვილს ხმა: აღმოსავლური მუსიკით მოგვრილი სევდის ხმა კი არაა, — საწუთროზე ფიქრის, ადამიანის რაობაზე, ქართველი კაცის ბედზე დაფიქრებულის ხმა. „მოიგონეთ ის ხანა, — წერდა შემდეგ სანდრო, — როცა საქართველო, როგორც საქართველო, როგორც სიმბოლო თავისუფლებისა, მოკვდა, როცა საქართველოს მზე ჩაესვენა და ერს მისი უმაღლესი წმიდათაწმიდა უფლება, მისი დამოუკიდებლობა ხელიდან გამოეცალა. მოიგონეთ იმ დროის ქართველნი... განა ჩვენ გვესმის მათი კენესა, ვაება და ტანჯვა. განა მაშინდელნი ქართველნი მოთქვამდნენ და სტიროდნენ, ვითარცა ებრაელნი მდინარეთა ბაბილონისათა. განა ამ საშინელ, უღმობელ დროს ქართველი ცრემლითა რწყავდა დაობლებულს, მიწასთან გასწორებულს სამშობლოს მიწა-წყალს? მოიგონეთ ბარათაშვილის დრო... სიცილი და ხარხარი, ლზინი და კისკისი... გეგონებათ, საქართველო სტკბება უბედნიერესი წამებით. მხოლოდ მგოსანი გულჩათხრობილი გლოვობს. მისი სული, ვით სპეტაკი სული მთელი ერისა, მოთქვამს მწარედ, გულსაკლავად“. ამას ამბობდა შემდეგ, თორემ მაშინ, განჯაში რომ იყო, ასე დალაგებით არ უფიქრია, ასე ღრმად არ ჩაუხედავს პოეტის სულში, საიდანაც მთელი საქართველო მოჩანდა. მერმე იგი კიდევ უფრო

სხვა თვალთ დანახა, ვიდრე მანამდე ზედავდა. ბარათაშვილის სულს ქართული თეატრის განახლების იდეა დაუკავშირა. „მთელი ჩვენი ისტორია ტრაგედიაა პატარა საქართველოსი. ქართველი შვილია ტრაგედიისა“, — ფიქრობდა სანდრო, ერთმანეთს მოსწყვეტია აპოლონი და დიონისე. „განგება ხელს უწყობს ამ გათიშვას“. ქართულმა თეატრმა უნდა აღადგინოს მთლიანობა. მომავალი რეჟისორი, გენიალურ პოეტთან ამყარებს სულიერ კონტაქტს. იქნებ, არც ის არის შემთხვევითი, რომ ბარათაშვილის შესახებ დაბეჭდილი პირველი ცნობა, რომელიც მისი სკოლის მეგობარს მიხეილ თუმანიშვილს ეკუთვნის, თეატრზე დაწერილ სტატიაშია: „ადგილობრივ მცხოვრებთა წარმოსახვა აღსავსეა დაფარული ცეცხლით და ელის დროს, შოთა რუსთაველს ნაზი ენით, ან ნიკოლოზ ბარათაშვილის... ენით დაწერილი და დადგმული ადგილობრივ სცენაზე მოხვდეს“.

ხეტიალში კარგად შემოათენდა სანდროს.

შინ დაბრუნდა. ვერ მოიხვენა, ვერ დაწყნარდა, ვერ დამშვილდა. ჩვიდმეტი წლის ასაკში ისედაც ცეცხლივით ალდება გრძნობები და იმ ღამემ სულ გადარია.

სანდროს ჯერ არ ესმოდა, თუ რა მოხდა განჯაში. მოხდა კი დიდი რამ! იგემა სცენის მტვერი...

ბარათაშვილის სკოლის საოცარი სიახლოვე იგრძნო.

პირველად გაისმა მისი პროტესტის ხმა!..

განჯაში დასრულდა პოეტის ჰიცოცხლე.

განჯაში დაიწყო დიდი რეჟისორის შემოქმედებითი გზა!

ოცნების შრომები

სიჭაბუკის ნანატრი დღეები ედგა სანდრო ახმეტელს. სულიერი და ფიზიკური ძალების აყვავების ჟამს უკიდვრანო იყო მისი ოცნების სამყაროც. სინამდვილე კი მკაცრი და პირქუში იყო. ცარიზმი სულ უფრო და უფრო აძლიერებდა რეპრესიებს. მართალ სიტყვას კრიკაში ედგა ცენზურა. ილია ჭავჭავაძემ მაშინდელი დრო ასე დაახასიათა: „იქნებ არ დაიჭერთ და ერთი საოცარი, უცნაური სენი დამჩემდა. ამბობენ ეს სენი მარტო მე არ მჭირს. თურმე ნუ იტყვით, ყველას, ვისაც ჭკუასთან რაიმე საქმე აქვს, იმათაც ის ემართებათ, რაც მე. დავფიქრდები რაზედმე თუ არა, ან ჩავუყვირდები რასმე და ტვინის ძაფები მოძრაობაში შევლენ, ერთი რალაც სულთამხუთავსავით ამეტუზება თვალწინ და არა მშორდება... ეხლაც თვალწინ მიდგა და საშინელ ჯადოს მიფეთებს, მე ერთის თქმა მინდა — ის სულ სხვას მალაპარაკებს, ენა ჩემი იღვრის — სიტყვა იმისია, კალამი ჩემი სწერს, — აზრი იმისი გამოდის; რა მემართება, არც მე ვიცი. ქვეყანა ჩემ თვალწინ როგორღაც უხეიროდ, წალმა-უჯულმა ტრიალებს, თითქმის ღერძი გაუტყდა და საცა არის ტალახის გუნდასავით დაეცემა და დაიმსხვრევია... ის ჩემი სულთამხუთავი კი თავს მადგია და იღრიჭება, იცინის: რას იღრიჭები, შე უგვანო, უმსგავსო-მეთქი, ვეუბნები. იმან პასუხად ღორის ეშვებდავით თავისი სიბერისაგან ფანტალა ღოჯები წამომიყარა და ამოჰკარტლულ ბუხარსავით შავი პირი უფრო დიდად დააღო. ფუ, ეშმაკს-მეთქი, დავიყვირე, შენც არ მომიცვდე, არც ამან მოაცვლევინა ფეხი. რა ყოფილა, თქვენი ჭირიმეთ! ესე ამ ცოფაში ვარ ხოლმე, მანამ მამალი იყივლებს, რაკი ის დალოცვილი წამოიყივლებს ხოლმე, სულთამხუთავიც უცბათ თვალწინ გამიფრთხება, გაქრება, როგორც ქარისაგან ბოლი. ეხლა კი საათი ქვეყნისა მოშლილია და არ ვიცი, ამჟამად მამლს ყივილამდე ბევრი დრო დარჩა კიდევ თუ არა, ვზივარ და შევყურებ სულთა-

მხუთავს. ვზივარ ლოდინით დაღლილი და ვნატრობ მამლის ყი-
ვილსა. როდემდის უნდა ვილოდინო, როდემდისა შე დალოცვილო
მამალო, რაღას უყურებ და არ დაიყვილებ!“..

„ქართულის დედაშიც“ ზომ იგივე თქვა:

თავისუფლებაჲ, შენ ხარ კაცთა ნავთსაყუდარი,
შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,
შენ ხარ მშვიდობა და სიპართლე ამა ქვეყნისა,
შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთა ბუნების.

თავისუფლება ამალეებს, ღვთაებრივსა ხდის კაცთა ბუნებას
და ამ მომჯადოებელ სამყაროსაჲც მიისწრაფის ყველა. აქეთ ეშუ-
რებოდა სანდროც. ზღვა ენერგია ჰქონდა და ერის სამსახურში
უნდა დაეხარჯა. ცხადია, მაშინ ყველაფერი გაცნობიერებული არც
ჰქონდა, ზოგჯერ ბუნდოვანსა და გაუგებარ იდეებს ეჭიდებოდა,
მაგრამ ამ რთულ სულიერ მოძრაობაში ყალიბდებოდა ცხოვრების
მისეული მიზანი.

ბედნიერი მომავალი თავისით არ მოვიდოდა, ბრძოლით უნდა
მოეპოვებინა და სანდრო ახმეტელიც მზად იყო სიცოცხლე შეე-
წირა.

მუდამ უკმაყოფილო იყო იმით, რასაც აკეთებდა, არც თავისი
მოსწონდა, არც — სხივისი, მემამბოხე სულიც ვერ არყევდა მის
ძლიერ სხეულს. სალი კლდესავით მტკიცე იყო. რასაც ხელს
მოჰკიდებდა, ისე გაიტაცებდა, გეგონებოდათ, ამის გარდა სხვა
არაფერი სწამსო. მერე, მეორე საქმეზე გადაინაცვლებდა, მერე —
მესამეზე და ასე ეძებდა თავისი სულის ნავთსაყუდელს. 1905
წლის რევოლუციამ პირდაპირ სულზე მოუხსწრო. ღრმად სწამდა,
რომ ქვეყანას განახლების უამი ედგა. შავი ხალათები ჩაიცვეს
გიმნაზიელმა ბიჭებმა, ნიშნად განმათავისუფლებელი ბრძოლის
ერთიანობისა. სანდრო პირველთგანი იყო მათ შორის.

არეულ ვნებებს ათასგვარი საზრუნავი მოჰქონდა. ქვეყანა ბო-
ბოქრობდა, წყალი ამღვრეული იყო, იმ ნათელი დინების გარდა,
რასაც წმინდა სულის ადამიანები ქმნიდნენ, უცხო ნაკადებიც ზევ-
რი ერიო. გიმნაზიის ჰერქვეშ ჰაბუტები მღელვარებდნენ. ეზოში
გამოეფინენ. დირექცია აწრიალებული დარბოდა, ხან ერთი გიმნა-
ზიელის გადაბირებას ცდილობდა, ხან — მეორისას. ახმეტელს კი
სათოფეზე ვერ ეკარებოდნენ. მართლა თოფის წამალივით იყო
ასაფეთქებლად გამზადებული. ხმაჟალდა, გამომწვევად (გამალი-
ზიანებლადაც!) ავინებდა ხელისუფლებას.

— ბიჭებო, ყველანი დემონსტრაციაზე გავიდეთ! — უთხრა მე-

ვობრებს. გიმნაზიელმა მეგობრებმა იცოდნენ მისი ამბავი, რასაც არჩემებდა. უნდა გაეტანა, წინააღმდეგობა არ გაუწიეს: — გავიდეთ! — უთხრეს. ზოგს გულწრფელად სურდა დემონსტრანტებს შეერთებოდა, ზოგსაც სანდროსთან დავიდარაბის თავი არ ჰქონდა და ყასიდად დათანხმდა. — გიმნაზიაც უნდა დაიხუროს! — მოითხოვდა სანდრო, ყვიროდა, ღობე-ყორეს ედებოდა.

სადავიდარაბო ამბები ანდამატივით იზიდავდა ახმეტელს. ზოგჯერ წესრიგის აღმდგენელის როლს ჩემულობდა, მაგრამ სწორედ მისი მონაწილეობა ართულებდა მდგომარეობას. დავა ახელებდა მის სულს. თავად გრძნობდა ამას. საკმარისი იყო, გარიდებოდა რთულ ორომტრიალს, რომ ყველაფერი მიწყნარდებოდა, მაგრამ არ შეეძლო განდგომა, უეჭველად იქ უნდა ყოფილიყო, სადაც ყველაზე ღრმა მორევები ტრიალებდა. როგორც წყლის დარტყმის შედეგად წარმოიქმნება სინათლე, თითქოს ისეთივე იყო მისთვის დავა. ეს იყო მისი ბედნიერებისა და უბედურების მომტანიც.

სანდროს სავსებით გაცნობიერებული არც ჰქონდა თავისი ქცევისა და მოქმედების ყველა მხარე. ბევრი რამ ქვეშეცნეულად ხდებოდა. მისი ძალებისა და სურვილების შეუსაბამობა რეალურ მდგომარეობასთან ჰაბუკუკური ოცნებებით იყო შთაგონებული. უსამართლობასთან მისი ახალგაზრდული შეუგუებლობა თანდათან ისე გაღრმავდა, რომ ხელყუმბარების დამზადებაში ეხმარებოდა აჯანყებულებს. მის გატაცებებს გარკვეულწილად ხელს უწყობდა ივანე როსტომაშვილების ოჯახი.

ივანე როსტომაშვილი ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე იყო. სანდრო ჰიჭაბუკის წლებში დაუკავშირდა მის ოჯახს. ტასოსთან და მის დასთან, ბაბოსთან მეგობრობდა. როსტომაშვილების ოჯახი თეატრალური ოჯახი იყო. დები მსახიობობაზე ოცნებობდნენ, შინაურულ წარმოდგენებსაც მართავდნენ თელავში.

აი, ახალი წარმოდგენის გამართვა გადაწყვიტეს თელაველმა სცენისმოყვარეებმა. აირჩიეს ისტორიულ თემაზე დაწერილი პიესა „პიეტრო დელა ვალე და მარიუჩა“. მარიუჩა ქართველი გოგონაა; ბედმა სამშობლოდან ცხრა მთის იქით რომ გადაისროლა... სანდრო რეპეტიციასზე მოვიდა. მარიუჩას როლს ტასო ასრულებდა, პიეტროს კი ერთი თელაველი სიმპათიური ჰაბუკი, რომელიც ტასოს ადრეც ჰყავდა ნანახი და მოსწონდა. საშამ ერთ-ერთ მონაწილე ვაჟს დაუწყო ლაპარაკი, ჩუმად კი ტასოს უმზერდა. უმზერდა დაჟინებით, გამომწვევად. პირველად არ ენახა ტასო, ადრევე მოსვლოდა თვალში. შორიახლოს უტრიალებდა, გაცნობას კი ვერ ბედავდა, რადგან თავის გრძნობებში კარგად ვერც კი გარკვეული-

ყო. არ იცოდა, რით იზიდავდა და ხიბლავდა ტასო. ნამდვილი სიყვარული იყო ეს, თუ მხოლოდ ქაბუჭური ვნება, რას გაუგებ, ხშირად ზომ ერთდროულია იგი. ცხრამეტი წლის ქაბუჭისთვის სიყვარული იქნებ ვნებაა და მეტი არაფერი. იქნებ არაცნობიერი ღტოლვაა...

სანდროს მხოლოდ ერთი ფიქრი აწვალებდა, — დღეს, სწორედ დღეს უნდა გაიცნოს ტასო!

იმ დღესვე გაეცნენ ერთმანეთს.

„გაცნობისთანვე მე გატაცებით ვსაუბრობდი თეატრზე, ჩვენს ცნობილ მსახიობებზე. სასურველ საუბარში დრო სწრაფად გაიპარა. დაცილება მიჭირდა, მისი მგზნებარე თვალები კვლავ სასაუბროდ მიწვევდა... მე ის მომეწონა: მაღალი, მხარბეჭიანი, სახე-გაბრწყინებული, გაღიმებული სანდრო დროდადრო ხელს გადაისვამდა შავ, ხუჭუქა თმაზე და ალერსიანად მიმზერდა“... შემდეგ ასე იგონებს ტასო იმ დღეს.

სიყვარულს გზა მიეცა. ყოველდღე ერთად იყვნენ. ახმეტელმა ტასოს აუკრძალა. მარიუჩის როლის შესრულება, მაგრამ ბაბომ ისე მოაწყო საქმე, რომ პიეტროს როლი საშამ შეასრულა.

ტასოს ალბომში გაჩნდა ახმეტელის ჩანაწერი: „22 ივნისს, დილით, ვახვახიშვილების გორაზე, ბედმა აღმომიჩინა იდეალი — სიყვარული, რისგანაც გარიყული ვიყავი“.

უკიდურესი გულახდილობა თან სდევს ვნებიან გატაცებებს. მიჯნურთ გულწრფელად აღმოხდებათ ზოლმე სატრფიალო სიტყვები. საოცარი ბუნებრიობით წარმოითქმებიან პათეტიკური შეძახილები. თითქოს და სრულიად არაბუნებრივი ფრაზები ან მოჩუქურთმებული სიტყვები წყაროს წყალივით მორაკრაკებენ ვნება-აშლილი გრძნობების წიაღიდან...

სანდრომ იმ ვიღაც თელაველ ბიჭზე იეჭვიანა. სევდა მოერია. იკვმა თითქოს. პათივმოყვარეობის თვისება წარმოუჩინა. გაღიზიანებულმა წერილი მისწერა სატრფოს. პატარა საბაბიც საკმარისია, რომ შეყვარებულის სული დაღონდეს, სასოწარკვეთას მიეცეს. წვრილმანები, შეუმჩნეველი წვრილმანები რა საოცრად დიდ როლს ასრულებენ მიჯნურთა ურთიერთობაში. სულ პატარა, ერთი ბეწო უწყურადღებობაც კი უკარგავთ სულიერ სიმშვიდეს.

გრძნობათა გადაჭარბება ვნებათა მოძალების ბრალია უთუოდ.

ახმეტელი კი მუდამ ეთაყვანებოდა გრძნობათა სამყაროს. იმ ეჭვიანობამ სანდროს ლექსიც კი დააწერინა 1905 წლის 22 ზექტემბერს.

მაგრამ ბედისწერას ვერ გაეცემა ვერც ერთი მიწიერი.
მეც მოთმინებით უნდა ვზილო ჩემი ჯვარი,
ჩემი ზელობით უნდა შევსე ის საწამლავე,
რომელიც მომიზადა ბოროტმა ფორტუნამ.

ჩაივლის დრამატული ცხოვრებით გულსატკენი წლები, ლამაზ მოგონებად იქცევა ლექსიცა და იქვიანობის ამბავიც და ტაძროსტომასვილი გაიხსენებს: „საშა გაჯავრდა, იექვიანა იმ ყმაწვილზე, რომელსაც მე ვუყვარდი. მართალია, მას ჩემგან თანაგრძნობა არ ჰქონდა, როცა ნახა, რომ ძვირფასი საქმრო მყავდა, მაგრამ მაინც ზანდახან მოდიოდა. აი, ამაზე იექვიანა საშამ“.

მალე ყველაფერი გაირკვა. სანდრო გახალისდა, სიყვარული გაღრმავდა. როსტომასვილების ოჯახში უკვე სასიძოდ იყო მიჩნეული, აღარც სანდრო ერიდებოდა, დღე და ღამე მათ სახლში უნდოდა ყოფნა. ტასოს სასიყვარულო ლექსებს უძღვნიდა. ლექსს ხელს აწერს: „ს. ტასოშია“ (ეს ზომ ერთხანს სანდროს ფსევდონიმაცაა ჰქონდა). მართალია, პრიმიტიული, მაგრამ გულწრფელი იყო, სიყვარულმა ათქმევინა. სანდრო ლექსებს უძღვნიდა გაზაფხულს, ბუნების განახლებას.

სანდრო იცნობდა დამას — მარჯორი და ოლივერ უორდროპებს. მის ოჯახთან დაახლოებულ ინგლისელ მეგობრებს საშამ ექსპრომტი ლექსადაც უძღვნა.

1907 წლის 5 აპრილს სანდროს დღიურში გაჩნდება ჩანაწერი: „აპრილის ხუთი. დღე ღუნე, არასაინტერესო. მასში არაა სიხარულის ნაპერწკალი“.

ახლობელი გადაუსახლებიათ იქ, „სადაც ადამიანი არაა ადამიანი და ცხოვრება არაა ცხოვრება“. — რატომ არის ასე? — კითხულობს საშა, შემდეგ მისი ფიქრები მთლიანად თავისი მეუღლის ბედს დატრიალებს. „ჩემი ძვირფასი მეუღლე რვა თვის ფეხმძიმობამ საბოლოოდ გამოცვალა“, გაქრა მისი სიცელქე, სიხალისე, რითაც ყოველთვის გამოირჩეოდა იგი. „ეს ძალიან ცუდ გამოცახილს ჰპოვებს ჩემს სულში“. ისევ იქვისა და გაორების სევდიანი ფიქრები: „...ადამიანები ეძებენ ბედნიერებას, ბედნიერება კი ტანჯვას და უბედურებას...“ ვიმნაზიელი ჰაბუკი დამორცხვებულია, რომ მალე შვილი შეეძინება. „ფიქრი იმაზე, რომ ვიმნაზიელი სამშობიაროში უნდა გამოვჩნდე, უხერხულობაში მაგდებს, ჩემი ტოლები რომ დამინახავენ“. და ასე გრძელდება გაურკვეველი გრძნობა სიხარულისა და მოულოდნელი დაგაეჟაცებისა. სიყვარულით გატაცება ჩვეულებრივი ოჯახური ცხოვრების წესრიგმა შეცვალა.

დაიწყო სანატორიული სტუდენტობის წლები. პეტერბურგის უნი-

ვერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტი თავის ბიძა-შვილს თამაროს იუმორით სწერდა: „მე რომ ჩამოვალ, მინდა ერთი ბეზიას საქმე — მამულეებზედ რომ აქვს, გამოვიკითხო, როგორ არის. მერე მე თვითონ დავიწყებ და პირველი საქმე, ბეზიანების საქმის მოგება იყოს. ალბათ, არ იცი, ბეზი, რომ მე სწორედ ჰაგისთანა კაცი ვარ, აი, რომ იტყვიან, „აბლაკატი“. აბა, ხომ იცოდა „მაშენიკები“ არიან ეს „აბლაკატები“ და მეც იმისთანა უნდა გამოვიდე“

არ გამოვიდა „აბლაკატი“, არც „ბეზიას საქმე“ განუხილ ა. მისი სული სხვა გზებს ეძებდა. ერთს კი არა — ათასს, ზოგჯერ მეტსაც. სადაც გაიხედა, ყველგან გულსატკენი სურათი დაინახა. იქიდან, პეტერბურგის გადმოსახედიდან თითქოს უფრო ფართოდ, მთლიანობაში დაინახა მოუვლელი, გადატაკებული მამული. ერთვის ბურჟუაზია — სუსტი. ქველმოქმედება — უმწეო, პოლიტიკური მდგომარეობა არამყარი, ათასგვარ მიმდინარეობებად დაყოფილი პარტიული აზროვნება... ყველგან უნდა თავისი სიტყვა თქვას, ყველგან ჩაერიოს. ეროვნული იდეები იტაცებს, ქართული სულის სათავეებს ეძებს, რათა იქიდან ახსნას ბევრი რამ, რაც ღელს არ ესმის, რაზედაც პასუხს ვერ პოულობს.

მშობლიური მიწა-წყალი მოენატრა: „დიდი ხანია სოფელი არ მინახავს... დამავიწყდა ის სოფლური უბრალოება, რომელიც გულახდილობითა და სიწმინდით არის სავსე“... მამის ბედმა შეაწუხა: „ნუთუ, მამაჩემი ვერას გზით ვერ ეღირსება სოფელში დაბრუნებას“? არ უნდა სოფელთან კავშირი გაწყვიტოს, ხშირად ეწვევა ხოლმე სოფლის საამო ღლეების ღამეებში მოგონებები. თავის ბავშვობისაკენ ისე ვის მიუხედავს, რომ გულსტკივილი არ ეგრძნოს... ჩვენი ცხოვრების იმ სათავეებშია დაწყებული ყველაფერი. კრიალოსანივით აეწყო ფიქრები, თითქოს სულში ორი ადამიანი ჩასახლდა, ორი მე გაჩნდა, რომლებიც ერთმანეთს ეჭიმებოდნენ, ედავებოდნენ. მეორე სახე პირველს არ უთმობდა, პირველი — მეორეს და ასე განუწყვეტელ შინაგან ბრძოლაში იყო მისი სული. ამჟერად ეს სახე დავითთან საუბარში გამოიკვეთა. ერთხელ, ისინი ბაღში შევიდნენ. გამაგრებელი წყალი დალიეს. ჩამოსხდნენ. ბაღის ბოლოში პატარა სასადილო იყო. არაფრით გამორჩეული, ერთი შეუხედავი, პატარა ნაგებობა. სანდრომ და დავითმა იმ სასადილოდან მომავალი ქართველი სტუდენტები დაინახეს, მოდიოდნენ ხმაურით, სიცილით, ლალად, თავაწეულნი, კმაყოფილი სახით, გამარჯვებულის იერით. ერთმა სიმღერა „შაშვი კაკაბი“ წამოიწყო.

აყვნენ სხვებიც, ერთს მეორე მოაყოლეს. გაჰვლელ-გამომვლელუ-
ბი შორიახლოს ჩერდებოდნენ და უცხო ჰანუკებს უსმენდნენ.
რალაც გამომწვევი სიამაყე იყო მათ სიმღერაში, თავი ისე ეჭირათ,
თითქოს მსმენელებს ეუბნებოდნენ: — ჩვენი ვართ, რაცა ვართო...
დავითმა სანდროს ჰკითხა: ხომ არ მივსულიყავითო? სანდრომ
იუარა.

— აი, რა დაგვლუპავს ჩვენ, — თქვა სანდრომ და დაბლა დაი-
ხარა, პატარა ჯოხი მოიძია, მიწაზე უაზროდ ხაზი გაავლო და გა-
მოავლო. შექანიკურად ხატავდა თუ ზაზავდა რალაცას ისე, რომ
დავითისათვის სახეში არც კი შეუხედავს.

— ეგ რა შუაშია? — გაკვირვებით ჰკითხა დავითმა...

— არის შუაში, ჩემო დავით, არის... აბა, გადახედეთ ჩვენს პრე-
სას, ვინმეს აინტერესებს ქართველი სტუდენტის ბედი? არის გა-
მოკვლეული, როგორია ქართველი სტუდენტის ფსიქოლოგია? რით
ცხოვრობს, რას ელტვის სტუდენტი? — ამას არავინ იკვლევს... შენ
გგონია, მართლა ასე ულხინთ და იმიტომ მღერიან?

— რატომაც არა, სხვას მაინც არ დაანახებენ თავიანთ გასა-
ჭირს. ღირსების გრძნობა აქვთ. ილია ჭავჭავაძეს ხომ აქვს სტუ-
დენტებზე დაწერილი?

— საქმეც ეგ არის, რომ მართო ერთი კაცი ფიქრობდა. მის
შემდეგ? იმე, შენ რომ ღირსებაზე ლაპარაკობ იცი რას მავონებ? —
კაცი როცა გადარიბდება, უფრო ამაყად რომ იქერს თავს, იმას.

— ის ბიჭები რა შუაში არიან?

— დალიეს თითო ჭიქა და სიმღერა მოუნდათ. ეს არის და ეს,
რამე დაშავდა ამით?

— სამწუხაროც ეგ არის, ჩემო დავით, რომ უმრავლესობა შენ-
სავით ჰაიპარად უყურებს ასეთ მოქმედებას. აი ისე, როგორც
ზოგიერთებზე ზარმაცები ეგონივართ. არა, ჩვენ ზარმაცები კი არა,
არაორგანიზებული ხალხი ვართ. ჩვენი პიროვნება გაორებულია,
ნებისყოფა პარალიზებული გვაქვს. მხოლოდ რალაც დიდმა ძალამ
უნდა გვიბიძგოს, ღრმად უნდა შეგვძრას, რომ აგვამოძრაოს, გაგ-
ვაერთიანოს!..

— შენი ლოგიკით გაუთავებელი ომები სასარგებლოც კი იყო
ჩვენთვის...

— ეგ ვინ თქვა?..

— ასე გამოდის. მშვიდობა თუ იყო, ერთმანეთს ვებრძოდით,
დროატარებთ ეუნდებოდით. გამოჩნდებოდა მტერი და მუშტივით
შეკრულნი ვუტევდით.

— მე სულ სხვა რამეზე გეუბნები. საკმარისი არ არის გქონდეს
შენი ენა, რწმენა, ადამი, კულტურა. მთავარია, გაგაჩნდეს ძლიერი
სული, რითაც იქმნება მტკიცე ბუნება, ხასიათი, ნებისყოფა, სუ-

ლის დამოუკიდებლობა, დაუმორჩილებლობა... აი, რა მაფიქრებს...

— ეგ პრობლემა ყოველთვის იყო, არც არის გასაყვირი...

— კი, ალბათ... მე შორეულ წარსულს არ ვეხები, დავით, განადიდი გულმოდგინებაა საჭირო, რომ დაინახო დღეს რა ხდება? იგრძნობა ქართველი ერის „კულტურული აკლიმატიზაციის“ ქრონიკული პროცესი. ყოველი ახალი აზრი, რუსეთიდან მოდის. ახალი მოძრაობა, დაუყოვნებლივ პოულობს გამოძახილს ქართველი ინტელიგენტის ფსიქიკაში, მას ეთვისება, ერწყმის.

— შენ გგონია, რომ რუსულს სხვისი არ ერწყმის?..

— ჩვენ მცირენი ვართ. არც ინტელიგენციის უნიადგობა, არც კარგი მრეწველობის უქონლობა, მსხვილი ბურჟუაზიის არ არსებობა, არც ათასი პარტიოზანა, ქვეშევრდომული სულის აღორძინების უფლებას არ გვაძლევს. საქართველოში უკვე ისტორიულად ჩამოყალიბდა ასეთი ტიპები. და იცით რატომ? ისინი „უსაქართველო ქართველები“ არიან...

— შორს გაუტეე ჩემო სანდრო. ის სტუდენტები რა შუაში იყვნენ, ან მათი ღიმილრა?

— სწორედ რომ შუაში არიან. სანამ წამოიზრდებიან, იმაზე ოცნებობენ, რით არგონ თავიანთ სამშობლოს, რით გაახარონ ქვეყანა, წამოიზრდებიან და უმაღლეს სასწავლებელში მოხვედრას ოცნებობენ, რათა უკეთ ემსახურონ საქართველოს. საზღვარი არა აქვს მათ ოცნებას, დიდი და ძლიერი ფრთები აქვს გამოზრდილი, რაც შეიძლება შორს გაინავარდონ. პირველ კურსზე კიდეც. პო... მეორედან უკვე იწყება სწავლაზე გულის აცრუება, მესამეზე ეძალებიან ქეიფსა და დროსტარებას, შემდეგ ზოგი თავს ანებებს სწავლას, ზოგიც ხელს ჩაიქნევს და ფილოსოფოსობას იწყებს: ამქვეყნად ერთხელ მოვედი და რად უნდა მოვიკლა წუთისოფლის სიამეო. ნებისყოფა არ ჰყოფნის ხანგრძლივი შრომისათვის, არ შეუძლია მსხვერპლი გაიღოს მომავლისთვის. ყველაფერი ერთბაშად, ერთდროულად უნდა.

— ქეიფი და ქალები არც სხვა ქვეყნის სტუდენტებს აკლიათ, საშა!..

— საქმეც მაგაშია, რომ არ აკლიათ, მაგრამ სწავლობენ. მტკიცე ნებისყოფა აქვთ. იმიტომ, რომ მათი სული გაორებული არ არის, დაწეწილი არ არის, თავიანთი თავი მათვე ეყუდნის. აი, რაშია საქმე. ქართველი სულ რაღაცას ელოდება, სულ ვიღაცის იმედზეა, იმ ვიღაცამ უნდა გააკეთოს მისი გასაყეთებელი... ლოდინი, ლოდინი... მტანჯველი ლოდინი აჩრდილივით მუდამ თან ვვდევს.

— ეგ ამირანის კომპლექსია, ამირანის იმედით ვცოცხლობთ. მოვა დრო და თავს აიშვებსო, აკაკიმ ბრძანა. ერთხელაც იქნება, მიჯაჭვული ამირანი თავს აიშვებს. აი, რას ველოდებით უხსოვარი დროიდან მოყოლებული. ჩვენი იმედიანი ლოდინიც ეგ არის...

სანდრომ გაოცებით შეზება დავითს. დაჟინებით დააცქერდა თითქოს, ვიღაც სხვა ადამიანი დაინახა მასში, სხვა პიროვნება, რასაც თავად ფიქრობდა, რასაც თავად განიცდიდა. დაინახა სხვა კაცი და გული გაეხსნა, სიყვარული მოუწდა ამ კაცისა. მხარზე ზელი გადახვია და თვალებში ჩიქურ შეხედა:

— ვიცნობდი, მაგრამ ასე არა.

დავითმა ქება შეიფერა. სანდროს გაუღიმა. მუხლზე ხელი დაარტყა.

— გულს გული იცნობსო... ზომ გახსოვს...

— მენდე გაგიყო ჰირი და ლხენა... — ღიმილით გააგრძელა სანდრომ.

— დავით, მოდი რაიმე მოვიფიქროთ, ისეთი, ქვეყანას რომ წაადგება. იცი რა?.. სამრეწველო გაერთიანება... არ შეიძლება საქართველოში ნავთობი არ იყოს... ჰა? წარმოიდგინე, რა სიმდიდრე იქნება... ეგრე რად მიყურებ? არ მოგწონს იდეა?..

— აბა, ჩვენ რა კაპიტალისტები ვიქნებით?

— არც მინდა, საქართველო უნდა გამდიდრდეს. ეკონომიურად თუ არ გამაგრდა, დამოუკიდებლობაზე ლაპარაკი ზედმეტია. ჩვენი სიმდიდრე სხვებს მიაქვთ. წერილი მინდა დაწერო. „ახალი ყორნები“ ასე დავარქმევ.

— რას ნიშნავს?

— იმას, რომ ჩვენს სიმდიდრეს უცხოელები ეპატრონებიან, საქართველო მდიდარია, ქართველი კი ღარიბი. ასეთი უსამართლობა შეიძლება?..

სანდრო ახმეტელი თითქოს გამოეყო დავითს და თავის ფიქრებში ჩაიძირა. წამიერად თვალწინ გაუელვა თავისი ქვეყნის ჰირ-ვარამბა, გადატაკებულმა ქვეყანამ.

ცხოვრება ბოხოქრობდა. მისი ტალღები ნაპირებს ეხეთქებოდა და ჭებირებს გარღვევით ემუქრებოდა. ამ ტალღებს მიჰყვებოდა თეატრიც.

სცენიდან ისმოდა ლაღო მესხიშვილის ხმა, რომელიც ზალხს ბრძოლისკენ მოუწოდებდა. ყველაფერი გულთან მიჰქონდა სანდროს. მტკივნეულად განიცდიდა ქვეყნის ბედს. თავი მაღლა არც

აუწევია, ისე, თავისთვის ჩაილაპარაკა, — საკუთარი პარტია რომ შეგვაქმნევინა?..

— რისთვისა?

— როგორთუ რისთვისა? ჩვენ ჩვენი ხაზი გვექნება.

— მერე?

— მერე გავმაგრდებით, გავიზრდებით. ქვეყანას სათავეში ჩავუდგებით. ყველანი უნდა გავერთიანდეთ, აი, რა არის მთავარი. განკერძოება და ქიშპი გვიშლიდა ხელს ოდითგანვე. „ქართველი-ბო, გაერთიანდით!“ — აი, ჩვენი ლოზუნგი.

— ილიას ნაკვალევზე, არა?...

— ჰო... ყველა სხვა გზა დამლუპველია.

— არც ის დაგვიწყდეს, ის გზა რით დამთავრდა...

— ვერ გავერთიანდით და იმიტომ მოხდა ის ტრაგედია. ჩვენი ეროვნული პოლიტიკა თავისუფლებისთვის ბრძოლის ლოზუნგი იქნება. გაიარა ოცნების დრომ, დაგვიდგა ჟამი შრომისა, შრომისა და შრომისა. აუცილებელია მოეწყოს სრულიად საქართველოს საზოგადო მოღვაწეთა თათბირი, მეურნეთა, ვაჭარ-მრეწველთა, კოოპერატორთა, სოფლის მასწავლებელთა ყრილობები... აუარებელი ენერგია და დრო შევალეთ სხვების საქმეს, ერთმანეთის მტრობას, არავის ჩვენ არ ვენადგლებით. ახლა დადგა დრო საკუთარი თავისთვის მოქმედებისა.

— არც ის დაგვიწყდეს, რომ ჩვენი მოღვაწეების ფასი არ ვიცით, სანამ ცოცხალნი არიან, არ ვაფასებთ, დაიხოცებიან და ფრთიან ანგელოზებად ვაცხადებთ, წმინდანებად, უზორცო და უსულო არსებად.

— ეგეც სწორია. რა დაემართა სილოვან ხუნდაძეს. კორიკის წინააღმდეგ გაილაშქრა. ქართული ენა არ დაუთმო. მერე რა გამოვიდა აქედან? მოხსნეს სასწავლებლიდან. ჯერ ყველა სილოვანის გმირობაზე ლაპარაკობდა, მერე მიივიწყეს. სილოვანი უსამსახურო, უფულო დარჩა. ახსოვს ვინმეს ეს ამბავი?..

— ესეც ეროვნული თვითშეგნების საქმეა.

— ასეა. ჩვენ, ქართველები, გრძნობის ხალხი ვართ, უცბად ავლელდებით, ავტეხავთ განგაშს, დავხარჩავთ აუარებელ სიტყვებს და მერე ისევ თავდავიწყებას მივეცემით.

სანდროს გაახსენდა ცოლადღის ბაბო როსტომაშვილის წერალი, ტასოს რომ მისწერა: „დაიკო ტასო! საშამ სოციალიზმის იდეები უკან დააყენა, ვინემ ეროვნული საკითხი, მაგრამ ეს პრინციპული საკითხია და არც შენ და არც მე ახლა ამისთვის არ გვცალკია. საშამ სამშობლოს ბედნიერებისათვის დაეძებს გზას და მე ეს

სულითა და გულით მაკმაყოფილებს“. წერილი ტასომ წაიკითხა. საშა ჩაფიქრდა, — რას ნიშნავს ბაბოს გადაკვრით ნათქვამი, სოციალიზმის იდეები უკან დააყენაო? ვითომ რათაო? საერთოდ ფასი აქვს კი რომელიმე იდეას ეროვნულის გარეშე? სანდროს ხომ ერთი ღმერთი ჰყავდა და ერთი სალოცავი ჰქონდა, არც არასოდეს ულოცია სხვის ტაძარში, მის დიდ ტაძარს საქართველოს ლაქეადოვანი ცის გუმბათი ეხურა, მისი ზვიადი მთებისა და თავაწყეტილი ჩანჩქერების, ნაყოფიერი ველების შვილობა ეამაყებოდა, საქართველოს შვილობა ბუნებით ნაბოძებ ჯილდოდ მიიჩნდა. ეს მას სავსებით გაცნობიერებული ჰქონდა. ფრთები უნდოდა, ფრთები მის ოცნებებს! ახალი აეროპლანის გამოგონება სცადა. რამდენი არ უტრიალა, წერილებიც გამოაქვეყნა. „სახალხო ვაზეთის“ სურათებიან დამატებაში დიდის ამბით დაიბეჭდა აეროპლანის გვერდით მდგარი სტუდენტი ახმეტელაშვილის ფოტო წარწერით: „პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი — იურისტი ალექსანდრე ახმეტელაშვილი, რომელმაც საფრენი მანქანა გამოიგონა“. იმავე ვაზეთის მე-14-ე ნომერში დაიბეჭდა პორტრეტი „ავიატორი ქებურია“. რამდენი იწვალა ახმეტელმა თვითმფრინავის თავიდანბურთი მოდელის შექმნაზე, — ზოგი ამისათვის დასცინოდა კიდეც. ზოგი აქეზებდა.

...და აი, ერთ დღეს მამადავითისაქენ დაიძრა ცნობისმოყვარეთა ჯარი.

უჩვეულო სანახაობით დაინტერესებული ხალხი აუყვა მამადავითისაქენ მიმავალ გზას. ზოგი ბილიკებით მიდიოდა, ზოგი — გაუკვალავ ტყეში, ყველა მაღლა-მაღლა მიიწევდა, სანდროს მამადავითთან ახლოს მოედებნა „საფრენი მოედანი“. ხალხის ცნობისმოყვარეობას საზღვარი არ ჰქონდა. რას არ გაიგონებდით იქ. ზოგი ამბობდა, თუ ბიჭია, ჩაჯდესო. ზოგი კიდეც — თავქარიანობაა. შერეკილობააო.. ზოგი — რას და ზოგი — რას. ერთი სიტყვით, საქებარსაც ბევრს გაიგონებდით და დამცინავსაც. სანდროსთან ერთად მოვიდნენ მისი დამხმარე ხელოსანი ალიოშა ნადირაძე, ოსტატი ლადო მჭედლიძე. ყველა ღელავდა, სანდროს აღმაშენის ფერი არ ედო. მოსერიე ხალხი რომ დაინახა, ლამის გული ამოუვარდა, ისე აღელდა. ეს კია, თითქოს ყველაფერი რიგზე იყო.

— ლადო, ჩართე მოტორი! — გასცა განკარგულება.

თითქოს მთელი ქალაქი გაირინდა, ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა. ...მოტორის ხმა გაისმა. ხალხმა ალტაცებისგან ინსტინქტურად შეწყვირა, ზოგმა ტაშიც შემოჰკრა. გვერდით მეგობრები ჰყავდა, ამხნევებდნენ:

— მუშაობს, ხომ ხედავ, მოტორი მუშაობს — ეუბნებოდნენ ალიოშას, რომელიც ყოველთვის ხალისიან გუნებაზე იყო. კეთილი კაცი იყო და ამიტომ ყველას ადვილად ეგუებოდა. სანდროც დიდ პატივსაც სცემდა, მაგრამ ახლა იქვის თვალთ გადახედა ალიოშას. მოტორმა ერთხანს ითუხთუხა, მერე თითქოს დაიძრა ადგილიდან აეროპლანი. ახმაურდა ხალხი, დასცხეს ყიყინა. აეროპლანი კუდს აქეთ-იქით იქნევდა. წუთი წუთს მიჰყავდა, მაგრამ ტანი ვერ ასწია, ისევ ერთ ადგილზე მოძრაობდა. აქა-იქ ატყდა სიცილი, ხორხოცი. ყოველი წამი საუკუნედ ექცა სანდროს. აეროპლანი კი ადგილიდან არ იძვროდა.

— მიაწეკით, რას დგახართ! — დაიძახა ვილაცამ.

— აქეთ გადმოავდეთ, აქეთ...

— აქეთ რათა, თავზე არ დაგვეცეს...

ამგვარი და სხვაგვარი სიტყვები ესმოდა ახმეტელს. აეროპლანი კი ჭორივით ერთ ადგილზე ტრიალებდა, გაჭიუტებული იდგა და აინუნშიც არ აგდებდა ხალხის ცნობისმოყვარეობას. თითქოს გადაიწურა იმედი. ახმეტელმა რალაც შეუსწორა, ხმა უფრო მოემატა. წამოიწია, წამოიწია, შექანდა ადგილზე და ჰოი საოცრება!.. ორი მეტრის სიმაღლეზე აფრინდა, ხალხის ყვირილს, ტაშს საზღვარი არ ჰქონდა. ახმეტელს სიხარულისაგან ლამის გული გაუწყდა. თვალები გაუბრწყინდა, სახე გაუნათლა. აეროპლანმა ორიოდ მეტრზე წაიწია და... ძირს დაეხეთქა.

სანდროს მერე აღარაფერი ახსოვს, ვინ რა უთხრა მაშინ. ხალხი წავიდ-წამოვიდა. ხელოსანი, ოსტატი და კიდევ ორი მეგობარიც დარჩა მის გვერდით. ერთხანს ღრმა ღუმილით იდგა აეროპლანთან. მის წინ თითქოს ახლობლის ცხეღარი ესვენა, ჭირისუფალივით ადგა თავზე, თუმცა სამძიმარის მთქმელი არავინ ჰყავდა. იდგა ასე გახევებული და გულდათუთქული. როგორ იქცა ჯართად მისი აოცნებო აეროპლანი. სულ ახლახან ცოცხალი ადამიანივით რომ თითქოს სულიც ედგა. ერთხანს ხმამაღულვებლად იდგა, მერე უცებ მიიღო რალაც გადაწყვეტილება. მიატოვა აეროპლანი და მარტო დაეშვა თავქვე. მიდიოდა ჩქარი ნაბიჯით, თითქოს ვილაცა მისდევდა, მიდიოდა ვიწრო ქუჩებში, თითქოს ვილაცა ემალებოდა. მწვეველ განიცდიდა თავმოყვარე ჭაბუკი მარცხს.

ფრთები არ შეესხა მის ოცნებას. არადა, როგორ უნდოდა, როგორ უნდოდა, რომ თავი მოეწონებინა მეუღლს, მეგობრების, ქვეყნის წინაშე.

ძლიერთა მარცხიც ძლიერად განიცდებდა, მაგრამ ყველა ადამიანი თავის ღმერთისკენ მიისწრაფის და სანდროსაც ზომ თავისი

ღმერთი ჰყავდა — ზაქართველო. მისი სიკეთისათვის უნდოდა ის აეროპლანიც, მაგრამ ამაოდ გაისარჯა..

გაგა ცოტა ხანი და სანდრო გაზეთ „ზაკავკასკაია რეჩი“ გულსტიკივლით წერს: „იძულებული ვარ, ამჟამად ჩემს ოცნებაზე ხელი ავიღო, ბედის ანაბარად მივატოვო ჩემი პირმშო მხოლოდ იმიტომ, რომ არც ახლა გამაჩნია სახსრები და საიდანმე მათი შოვნის საშუალება არ მაქვს. ჩვენი საზოგადოება, რომელიც ასე თუ ისე გაეცნო ჩემს მუშაობას, ვიმედოვნებ, მიმიხედება და ამ ჩემი მწარე მარცხისთვის არც გამკიცხავს და არც დამძრახავს“.

ყოველი მარცხი თითქოს უფრო აღვიძებდა ბრძოლის ჟინს. პირდაპირ გარკვეულ ენებად ექცა სიჯიუტე, მარცხდებოდა და მაინც ისე გაბედულად ეძებდა ახალ გზებს, ისე გულგაუტეხლად მიიკვლევდა გზას, რომ ყოველ ნაბიჯზე იმრავლებდა მტრებს.

ილია რომ მოჰკლეს, ისე განიცადა, ერთხანს კინაღამ გული აიყარა საქართველოზე. ძლიერმა ემოციამ შესძრა მისი სული. გახელდა, დილიდან საღამომდე ერთსა და იმავეს გაიძახოდა:

— ქართველმა როგორ მოკლა ქართველი, ეს რა დაგვემართა! ვაი, სირცხვილო! ნეტავ, ქართველს არ მოეკლა და ვინც უნდა ყოფილიყო მკვლელი. რა იცოდნენ მკვლელებმა, რომ ილიას სიკვდილიც ხელს უწყობდა ეროვნულ ერთიანობას.

ილიას მკვლელობამ ქართველებს ყველა გამყიდველის სახელი გააჩხენა, გამოათხიზლა ერი.

საქართველოში ერთად ცხოვრობდნენ ილიაცა და მისი მკვლელებიც. ერთად იყვნენ, ერთ მიწაზე ამოსული, ერთად იზრდებოდა ვაზიცა და ძაღლყურძენაც, ეკალიცა და ვარდიც. ამ მთლიანობას ერქვა საქართველო. თავად ილია ბრძანებდა: „ქვეყანაზე არ არის იმისთანა ერი, რომ მირწყული ჰქონდეს ან მარტო კარგი, ან მარტო ავი. ავი და კარგი ყველგან არის“.

ასე იყო და ახმეტელი მაინც უფრო ქართველი კაცის მზიან მზარეებს უყურებდა. ის ამხნევებდა და აიმედებდა, საქართველოს ისტორიის გმირულ ფურცლებს ეთაყვანებოდა. მაგრამ პირდაპირ გააფრეოლებდა ხოლმე, როცა გაიხსენებდა ტყვეთა სყიდვის ჩვევას, — ყველაზე შემზარავ ფურცლებს საქართველოს მთელი ისტორიისას. ქართველი კაცი იტაცებდა ლამაზ ქართველ ბიჭსა და გოგოს და უცხოეთში ჰყიდდა, მერე იმ ფულით საჰმელ-სასმელსა თუ ძვირფას სამოსს ყიდულობდა. ერთხელ, პეტერბურგში მიმავალს, კუბეში თანამგზავრთან საუბარში, ამავე თემას რომ ეხებოდა, სანდროს წამოესცდა:

— კახეთში მაინც არ იყო ეს სენი მოღებული.

—რა შუაშია, ბატონო, კახეთი, სიტყვა გადამიკარი ვითომ?...
ოწყინა ზანშიშესულმა თანამგზავრმა, დასავლეთ საქართველოდან
რომ იყო წამოსული.

—რას ბრძანებთ. ისე, საუბარს მოჰყვა, თორემ ვის გაუყვია
იმერი და ამერი. ყველა ჩვენია.

—არა, ბიძიკო, აგრე კი ამბობ, მარა კახელმა რომ სმეგრელო-
დან ან იმერეთიდან ქალი მოიყვანოს, ზოგს ეთაკილება კიდევ,
ჩვენებური არააო. ხომ ასეა?...

—სამწუხაროდ და ჩვენდა სავალალოდ, ასეც ხდება. ფეო-
დალური განკერძოება მაჯლაჯუნასავით ჩასქიდებია ჩვენს სულსა
და მოსვენებას არ გვაძლევს. უბედურება ის არის, რომ ბევრს არც
კი უნდა მისგან გათავისუფლება. დრო არის საჭირო, დრო.

—კი, დოინჯშემოყრილი თუ უცადე დროს, კაი დაგემართება,
ხელი თუ არ შეაშველე, რის მაქნისია დრო...

—დღეს ძნელი წარმოსადგენიე კია რაც საქართველოში ხდე-
ბოდა მეჩვიდმეტე საუკუნეში, ცოდვის კითხვა ტრიალებდა... ყო-
ველი კუთხე ერთმანეთს ზმლით ებრძოდა, ქართველი ქართველს
ჰყიდდა, დედა ჩვილს ახრჩობდა, გაიზრდება და შვილს გამიყი-
დიანო...

—აბა, ახლა მათი კარგი თქვი? ვინ ჯობია ქართველს?.. პირდა-
პირ მზესავით ანათებს!..

მოსაუბრეებს გუნება გამოუკეთდათ საქართველოს გმირული
ამბებოს გახსენებით. ერთმანეთს ეჩიბრებოდნენ ტრაბახში. მაგრამ
გავა დრო და სანდრო ახმეტელი საქართველოს წარსულზე გრძნო-
ბამორეულ სტრიქონებს გამოაქვეყნებს გაზეთ „საქართველოს“
ფურცლებზე. „შობაა ქრისტესი!“.. მას რელიგია კი არა, ერის გა-
ნახლების იდეა აინტერესებს. „შობაა მძლავრის, შეუპოვარის სუ-
ლით აღძრულ ახალი ქართველისა“. „ერის გამარჯვების, ერის ძლიე-
რობის“. სანდროს სჯერა საქართველოს მომავლისა. იმედით შეს-
ცქერის მის ზვალინდელ დღეს. თუ ზოგჯერ შავი ფიქრი მაინც
გაჰკრავს, არც მას ემონება, რადგან „რალაც განგება მშობლიურის
ზმით გულს“ ჩასჩურჩულებს: „ბედი ქართლისა ისევ აღსდგება“.
იგივეს იმეორებს, როცა თამარ მეფის შესახებ წერს. „ქართველი
ვარ, ქართველი თამარის სუნთქვით. ქართველი თამარის წარსუ-
ლით. რას მიქვინან გოდება, მწუხარება. არც მაფიქრებს მომავალი
ქართველისა. ვიცი, რომ უკვდავია ის ერი, ვინც წარმოშვა თამარი
და ქართველი ერი ძლევაშისილი თამარის სულით იგრძნობს დი-
დებას, ბედნიერებას“.

სანდრო სულთ ოპტიმისტია, ყველაფერს იმედით შესცქერის,

მაკრამ ზოგჯერ სევდაც ეწვევა ხოლმე, ადამიანური სევდა, ზოგჯერ თავად უკვირდა, საიდან ჩნდებოდა მის სულში ამდენი სევდა. უჭირდა აეხსნა მიზეზი, გაერკვია რომელი სევდა იყო იგი, პირადული თუ საქართველოზე ფიქრისა, იქნებ ორივე ერთმანეთში იყო გაღაჩაჰვეული? მთლად ნათლად ვერც ამაზე გეტყოდათ რა იყო. „სევდიანი ფიქრების განსაქარებლად“ იქვე, ახლოს“ ფინეთის სოფელში ვადადიოდა, დაიქირავენდა ოთახს, ითევზავებდა“ და თითქოს ნაღველიც გადაუვლიდა, ზოგჯერ ასეც ხდებოდა. მისთვის ბევრად უფრო მუქ ფერებში ჩანდა ყოველივე, ვიდრე ეს სინამდვილეში იყო, ასევე გადაჭარბებულ ოპტიმიზმს ამჟღავნებდა ხოლმე...

ხშირად დარდობს ოჯახზე, ცოლ-შვილზე. პატარა რამეც კი ხასიათს უფუტუებს, აღიზიანებს. ვაჟიშვილის შალვას ჯანმრთელობის მდგომარეობა აწუხებს. „ძვირფასო ტასიკო! გუშინ მივიღე შენი გამოგზავნილი 10 მანეთი. რამდენი ხანია წერილს ველი, მაგრამ აი, აღდგომაც გავიდა და შენგან არაფერი ვიცი, რას მივაწერო შენი საქციელი? ისიც ვიფიქრე, მომეწერა რომელიმე ნაცნობისათვის შალიკოს ჯანმრთელობა შემატყობინე-მეთქი. რა არის, ღმერთმანი, რასა ჰგავს? ასეთ მდგომარეობაში მეცადინეობა ხომ ჯოჯოხეთია, წამებაა, ტანჯვაა...“. სულ მცირე რამ სჭირდება ადამიანს, რა ცოტას თხოულობს ოჯახური სიხარული და როგორ აკლიათ ხოლმე ხშირად დიდ ადამიანებს იგი! „მე არ შემიძლია, მე არ შემიძლია და იცი, რომ სიტყვების... „არ შემიძლიას“ უკან უდრდესი შიში იმალება“. გამწყრალი, თითქოს დათრგუნული კაცის ვედრება ისმის წერილში. მერე თავისებური მუქარა! „...თუ დღეს შალიკოს შესახებ არაფერი გავიგე, ტელეგრაფებით გაგიპირებ საქმეს, რაც ფული მაქვს, სულ ამაზე დავხარჯავ“...

პეტერბურგიდან მალე დაბრუნებას პირდება მეუღლეს. „აი, ერთი თვენახევარიღა დარჩა, 15 აპრილს პირველი გამოცდა შეწყება. გკოცნით ყველას“.

დღე და ღამეს ასწორებს ბიბლიოთეკაში. ხარბად ეტანება ლიტერატურას, კითხულობს წიგნებს ხელოვნებაზე, ფილოსოფიაზე, ეკონომიკაზე, პოლიტიკა ხომ მისი სტიქიაა! ქალაქში ისე არ მოხდება პოლიტიკური მოვლენა, რომ არ შეიტყოს. მოეწონა ეურნალისტური მოღვაწეობა, საქართველოში ზედიზედ აგზავნის კორესპონდენციებს. ხან ლევ ტოლსტოის საღამოს რეპორტაჟს გადმოსცემა, ხან — ცნობებს პოლონელი მწერლის ელიზა-ოფეშკონს გარდაცვალების შესახებ. არაფერს სტოვებს უყურადღებოდ.

სესიების დროც დამთავრდა. სანდრომ თბილისში დეპეშა აფრინა. „მოვდივარ, გვოცნით“.

სანდრო ახმეტელი საქართველოშია. მეგობრები მოინახულა. პუშკინის ქუჩაზე სარდაფში ჩაიდნენ. ცოტა დალიეს, სანდროსთვის ისიც კმაროდა, რომ შინ იყო. ქალაქში გასეირნება მოუნდა. მეგობართან ერთად ნელი ნაბიჯით გაუყვა ტრამვაის ხაზს. გამხდარი, მაღალი ბიჭი ისეთი უესტით ლაპარაკობდა, რომ შორიდან მუნჯი გეგონებოდათ. ტრამვაი გაჩერდა. ახმეტელმა ერთი გახედა. შეყვონდა, როცა ტრამვაი დაიძრა და სიჩქარეს მოუმატა, ადვილდნ მოსწყდა, გაეცა და შეახტა. მეგობარს ხელი დაუჭნია, ვაუღიმა და ვაგონში შევიდა.

სათვლიანი მოხუცი, რომელმაც შენიშნა სანდროს საქციელი, დაეინებით მიაჩერდა. სანდრომ იგრძნო მგზავრის დაძაბული მზერა. თვალი აარიდა. მოხუცი მიჩოჩდა სანდროსთან, გადაიხარა და ყურში ჩასჩურჩულა.

— რამდენი წლისა ხარ?..

სანდრომ მხრები აიჩეჩა, ვითომ რა შენი საქმეაო და არაფერი უპასუხა.

— არა, იპე, ოცზე მეტისა ხომ იქნები... კაცი ხარ!..

— მერე რაა, რომ ვიქნები...

— არ გეკადრება შეხტომა, გაჩერებული ხომ იყო, მაშინ რატომ არ ამოხვედი?

— ჰო... მართალი ბრძანდებით, — უთხრა და მოხუცს გაეცალა.

კარებისაკენ წავიდა, ვერ გადაწყვიტა, სად ჩასულყო. უმიზნოდ ხეტიალის გუნებაზე დამდგარიყო და სულ ერთი იყო, სად ჩავედოდა. ტრამვაი რომ დაიძრა, უცებ დაეშვა, გადახტა, მოხუცმა ფანჯრიდან თითი დაუჭნია, სანდრომ ხელი აუწია, კეთილი ღიმილით გაუღიმა და გზას გაუდგა.

პეტერბურკი გაახსენდა. ვინ მოთვლის რამდენჯერ შემხტარა გაქანებულ ტრამვაიზე, მაგრამ არავის დაუშლია. თავი არავის შეუწყნებია. ახმეტელი თავს ლალად გრძნობს თავის საყვარელ ქალაქში. ეამაყება, ასე მარჯვედ რომ გადმოხტა ტრამვაიდან. მიდის ქუჩაში და ღიღინებს, მიდის მხრებგაშლილი, ამაყი, თითქოს ერთი დიდი ბრძოლა მოეგოს.

ამასობაში შეღამდა კიდეც. ქალაქში ლამპიონები აინთო. სანდრო ისეთ გუნებაზეა, ყველაფერი ლამაზი ეჩვენება. ნელ-ნელა გაუყვა ძველი თბილისის ქუჩებს, სად არ მივიდა!

ერთი ვიწრო ქუჩისკენ გაუხვია, უცებ ვინმესთვის ხმის გაცემა მოენატრა, გულის გადაშლა მოუნდა, ვერავინ მონახა და შუა ქუ-

ჩაში ხმამალლა წამოიწყო სიმღერა. იდგა და მღეროდა, მერე ნელ-ნელა, უსაქმური კაცის ნაბიჯით ზანტად გაიარა, მთვრალი გეგონებოდათ. ქუჩაში აქა-იქ თუ გაივლიდა ვინმე. საიდანაც „გოროდოვოი“ გამოჩნდა, პოლიცთელმა წესრიგისაკენ მოუწოდა. ვითომ რათაო, სიმღერა რა ისეთი უწესრიგობაა, რომ აუკრძალონ? კაცს ემღერება და მღერის, მეტი არაფერი. მიდის სანდრო ხმაურით, გულლია სიმღერით და ქვეყანა მისი ჰგონია. „გოროდოვოის“ გამოჩენამ უფრო აანთო, ჰო... ჰო... თითქოს წამოიყვია, არც კი უნდოდა. ასეთი რამ, ფიქრადაც არ მოსვლია დაყვირება, მაგრამ ისე, საიდანაც, თავისთავად ამოვარდა ხმა, მის გარეშე, მის დაუკითხავად.

— შეჩერდით! — მოესმა „გოროდოვოის“ ზმა.

ვითომ არც კი გაუგია, გზა განაგრძო.

— შეჩერდი-მეთქი!

ბრძანების კილომ ხუმრობის ზასიათზე დააყენა სანდრო:

— რას მიბრძანებთ, თქვენო აღმატებულებავ?

— რად გინდა ეგეთები, სადაც მიდიხარ, წყნარად გაიარე, თუ არა და მიგაცილებ. სად ცხოვრობ?

— შინ არ მივდივარ. — ცას გახედა.

ამასობაში სათვალისანი მოხუცი მიუახლოვდა. სანდრო იცნო:

— ისევ შენა ხარ, ყმაწვილო? — კეთილად გაუღიმა.

— ჰო, ჩემთვის ვმღერი და მაჩუმებენ, რად მღერიხარო.

— უნდა დაუჯერო უფროსებს, — მრავალმნიშვნელოვნად უთხრა მოხუცმა.

— რა დაუჯერო? არ ვიმღერო, ბატონო?.. სიმღერაც აკრძალულია?..

— მგონი ნასვამიც ხარ, ყმაწვილო!

— არ ვარ ბატონო, ნასვამი...

— შინ წადი ყმაწვილო, დაიძინე...

— რათა, ძიაჯან? სულ ძილი, ძილი... გაგვიგონია ეს ლექსი? „სულ ძილი, ძილი, როსლა გველიჩსოს ჩვენ გაღვიძება?“.. იცი რა არის ეს? ღმერთის წათქვამია, ის ქვეყანას აღვიძებდა და თავად კი მიაძინესო... სამუდამოდ მიაძინეს. იცით, ვინ მიაძინა? ქართველებმა თავიანთი ღმერთი მოკლეს!..

„გოროდოვოიმ“ იფიქრა, ლაპარაკის საღერღელი აშლიათ და მოჭრით ჰკითხა:

— სადაური ხარ?

— ქიზიყელი.

— ქიზიყი რომელი?.. კახეთი?

— აგრე ვთქვით...

მოხუცმა განიერ მხარზე ხელი მოფერებით მოუთათუნა.

— შენ დღეს რაღაც კვიცივით ხტინარ.

— კარგა ხანია თბილისში არ ვყოფილვარ, ძიაჯან. პეტერბურგში ვსწავლობ. ძალიან ლამაზი ქალაქია პეტერბურგი, მაგრამ იცით, რა გითხრათ? მე რომ უფლება მომცენ, ყველა ქართველს დროებით გავასახლებდი საქართველოდან, მერე მოვებრუნებდი თავთავიანთ მიწა-წყალზე. მერე გაიგებდნენ, რა არის ნამდვილი საქართველო. სხვანაირად შეიყვარებდნენ, ღალატს გულში არ გაივლებდნენ. ძალიან შეჩვეულები ვართ საქართველოს, გაშინაურებულები და ამიტომ ნამდვილი ფასიც არ ვიცით, პატივისცემას უკარგავს...

— ეგ რა თქვი, შვილო, სიახლოვე კი არა, მშობელია შენი, სისხლია შენი.

— არ გესმით და, რა გითხრათ. კარგი, მე ახლა წავედი, აღარ ვიმდერებ. გინდათ აი, აქ ჩამოვცდები... ჩამოვცდები და ჩემთვის ვიფიქრებ, ფიქრი ხომ შეიძლება? — ღიმილით შეხედა გოროდოვოს.

— კარგი, იჯექი, რაკი ასე გინდა, იჯექი და რაც გინდა ის იფიქრე, ოღონდ შენთვის... ჩუმაღ.

პოლიციელი წავიდა.

მოხუცმა უთხრა საქართველოზე საქმით სჯობია ილაპარაკოთ და ისიც წავიდა. ოციოდე ნაბიჯი გადადგა. მობრუნდა.

— იცი, შვილო? წუხელი ცუდი სიზმარი ვნახე. მთელი დღე სულ შენ მელანდები. ცოდო ხარ, რამე არ მოგივიდეს. აგერ, აქვე ვცხზოვრობ, წამოდი ჩემთან!

— ღვინო გაქვს?

— საშენოს მოვნახავ...

— მაშინ წავედით, ძიაჯან. დღეს შენი ბედისა ვარ. აი, ახლა კი მართლა დავლევ... მოხუცს ალერსიანად მოხვია ზელი. მართალი არ გეგონოს, ღვინო არ მინდა, არა ვსვამ, ისედაც გაბრუებული ვარო.

ასე საუბრით გაიარეს პატარა ქუჩა. წმინდა ჭულის კაცი ჩანდა მოხუცი. მამაშვილური საუბარი გაუბა. მერე ერთ სახლს მიადგნენ. მეორე სართულზე ავიდნენ. მოხუცმა გასაღები ამოიღო, ნიარტოხელა ვარო, უთხრა და კარები შეაღო. შუქი ანთო. კართან სანდრო თითქოს გაქვევდა, ადგილიდან არ იძროდა. მთელი ოთახი ფერადი აფიშებით იყო სავსე. საოცრად ლამაზი და იდუმალი იერი დაჰკრავდა ყველაფერს.

— ეს რა არის, ძიაჯან?.. არტისტი ხარ? თუ მუზეუმი?...

— მოგეწონა?

— ძალიან...

— ჰოო... მაშ თეატრიც გეყვარება...

— კი, პეტერბურგის თეატრებში ხშირად დავდივარ, აქაც, თბილისშიც... მიყვარს, მაგრამ მეშინია...

— რისი გეშინია, შვილო? თეატრის შიში ვინ გაიგონა?..

— ისე ძალიან მიყვარს, რომ მეშინია, არ შემძულდეს, მე სხვანაირი თეატრი მიყვარს, სადაც სულ სხვა... ძლიერი... ცოცხალი, ადამიანივით ვაქცეურობ, ნაზიც, თბილიც... ერთი სიტყვით, ზომიერად, რას ნიშნავს, როცა რამე გიყვართ...

— ჰოო... ეგ სულ სხვაა. ჭერ ჭეილი ზარ, აი, მე კი მაინც ის მიყვარს, რაც არის, აი, იმ აფიშას ზომ ხედავ, — ხელი გაიშვირა მარჯვენა კედლელს შუაგულ ადგილას გამორჩეული აფიშისკენ, — ის ვასო აბაშიძის ნაჩუქარია. გაგიგია ვასო აბაშიძე?

სანდრომ თქმა დააპირა, ვასოსთან მიქეიფნია კიდევო და გადღიფიქრა, უბრალოდ თავი დაუქნია.

— ის კი ლადომ მიფეშქაშა, მესხიშვილმა! ახლოს მიდი, შვილო. ეს კი ყველაზე ძვირფასი აფიშაა. ნატო გაბუნიას ზელის სიტბო ჭერაც არ განელებია. საწყალი ნატო, იცით, რა იყო ნატო? პოეტები მისი სიყვარულით იწვოდნენ. რა სიმღერა იცოდა, რა მოლხენა! დამინახვდა, თუ არა, ჩემსკენ წამოვიდოდა, ისეთ ღიმბილს გადმომაფრქვევდა, რეტი მესხმოდა. აბა, შაქროჯან, — მეტყოდა ნატო, — დღეს როგორ არის საქმე? ბევრი მაყურებელი მოგვიყვანე? შენ ჩვენი ყველაზე დიდი არტისტი ზარო! ეჰ, ნატო, ნატო. შე უღმერთო, ასე ყველას როგორ უყვარდი!.. იცი? ჩემს სახლშიც ყოფილა, აი, აქ... ამ სკამზე იჯდა. მთელი სახლი უცებ გათბა და გალამაზდა. ისე უხდებოდა, აღარ მინდოდა წასულიყო. ორჯერ, არა, ბარე სამჯერაც იყო. ერთხელ წარმოდგენა რომ დამთავრდა, ქეიფი მოუნდა. აიტეხა, ამალამ შაქროსთან ვიქეიფოთო! აბა, ვინ არ მოვიდოდა ნატოს ხატრით. ზუთნი იყვნენ. სულ დიდ-დიდი კაცები. ვაჰ, რა ღროს ატარეს, ვაჰ, რამდენი იმღერა! თითქოს წუთისოფელს სიმღერით გამოეთხოვაო, საცოდავს დიდხანს აღარც უცოცხლია.

— რატომ დგხარ, აგერ დაჯექი. — სკამი მიაწოდა სანდროს.

— გისმენ შაქრო ძია, გისმენ, როგორ გყვარები...

— ეგ შე ვთქვი?..

— თქვი... უთქმელად თქვი.

— იცი, რო მოკვდა, მთელი თბილისი ტირიდა. რა ლექსები არ ითქვა, რა სიტყვები. რა მაღლიანი სიცილი იცოდა... ანეკდოტებს

რომ ყვებოდა, არა ანეკდოტს კი არა, თეატრის უცნაურ ანეკდოტურ ამბავს, უხაროდა.

— ძია შაქრო, სხვა არტისტებიც დადიან თქვენთან?

— ხანდახან.

შაქრო ისე გაერთო საუბრით, გეგონებოდათ, ქადაგად იქცაო. ძველი თეატრი იყურებოდა აფიშებიდან, ძველი თბილისი თავისი განუმეორებელი კოლორიტით, სურნელებით. იცქირებოდა გარდასული თეატრი თავისი ნათელითა და ბნელით, თავისი სიხარულითა და ტკივილით. როცა „ექსკურსია“ მოთავდა, მოულოდნელად სანდრომ იკითხა:

— სხვა ქალი თუ გიყვარდა?

თითქოს იწყინა შაქრომ.

— ეჰ, დავებრდი... — პირდაპირ პასუხს თავი აარიდა, — თუმცა სურვილები არ ბერდებიან... ღვინო მართლა გინდა? აგერ მაქვს.

— თითო ჭიქა დავლიოთ, ჭერი მინდა დაგილოცო.

შაქრომ ბოთლი ჩამოდგა მაგიდაზე, ყველისა და პურის ნატეხი მოიტანა.

— დაჯექი, რა ფეხზე დგახარ.

— არა, შაქრო ძია; ამ ერთ ჭიქას ასე დავლევ. არ ვიცი, ვინა ხარ, სახელის გარდა, არაფერი ვიცი, მაგრამ უცებ ასე ახლობელი გახდი, ისე ახლობელი, რაღაც ზიკეთე ჩამელვარა სულში, შენ სახლში რომ შემოვედი... რა მოკლავს ქართულ თეატრს, შენისთანები თუ ეყოლება. შენ გაგიმარჯოს, შაქრო ძია, შენს ამ დიდ თეატრს გაუმარჯოს, კედლებიდან რომ შემოგვცქერის, იმ სახელებს გაუმარჯოს, აგერ იქ რომ წერია და კიდევ, იცი, რას გაუმარჯოს?.. გაუმხელელ სიყვარულს გაუმარჯოს, შენთვის რომ იწვი სანთელივით, იმ სულის ნათებას გაუმარჯოს! არა, ისე ვინ ხართ, ძია შაქრო?..

— ერთი უბრალო კაცი, შვილო, აფიშების გამკერელი. თეატრში ხალხი მე მომყავს, მაშ... ჩვენი ყველაზე დიდი არტისტი შენა ხარო, — ტყუილად ხომ არ მეტყოდა ნატო...

შაქრო დილით ადრე ადგა, საუზმე მოამზადა. სანდრო სუფრასთან მიიწვია. ახმეტელი აფიშებს ათვალიერებდა. მალე დაემშვიდობნენ ერთმანეთს. შაქრომ კიბეებზე მიამახა სანდროს:

— ტრამვაის ნუ შეახტები, შვილო...

...გავა წლები და სანდროს დაბადების ოთხმოცდაათ წლისთავზე მისი მეგობარი მალვა ნუცუბიძე მოიგონებს: სანდრო ახმეტელი პეტერბურგში როგორ უცებ შეახტა გაქანებულ ტრამვაის.

შემოქმედებითად სავსებით მომწიფებული ახმეტელი ამ თვისებებს ქართული ხასიათის თავისებურებით, მისი ცხოვრების რიტმით ხსნის. მოსკოვში ერთ-ერთი გამოსვლისას, თქვა: — მე მომეყავდა მაგალითი, რომ ჩვენი მძლოლი, რამდენიც არ უნდა უწყე-რონ 30 კმ სიჩქარით იარეო, მაინც გახელბული სისწრაფით და-აქროლებს მანქანას რუსთაველის გამზირზე. როდესაც აქ მოს-კოვში, დავდივარ მანქანით, მეკარგება შეგრძნება დიდი სისწრა-ფისა. შინდა მძლოლს ხელი ვკრა, რომ აუჩქაროს...

ათასი სხვა ასეთი ფაქტები აგონდება. ქართული სინამდვილე აძლევდა უაშრავ მასალას, რომ მისი რიტმების თეორიაც და სხვა რამეც ეროვნულ საწყისებს დაკავშირებოდა. ის არ იყო ისეთი რეჟისორი, რომ წაკითხული უცხოური წიგნებით ეაზროვნა. გა-ქანებულ ტრამვაის რომ შეახტა და შერე ისევ გაქანებულიდან ჩა-მოხტა, ეტყობა მაშინაც ქართული ხასიათი არ ასვენებდა, — რა-ღაც უცნაური შინაგანი ძალა უბიძგებდა რისკისაკენ. ბედისწერა-სავით იყო ღტოლვა სულისა. მშვიდ ცხოვრებას მიჩვეული ქარ-თველი თითქოს მუდამ იქითკენ მიილტვოდა, სადაც მეტი ზიფათი ელოდა, იქ ვლინდებოდა მისი ძალაც, მისი ვაჟკაცობაც, სილამა-ზეც. ბრძოლისა და მოქმედების სილამაზეს სულ სხვა შნო და ლაზათი ჰქონდა.

რიტმი, რიტმი, სულის შინაგანი მოძრაობის რიტმი მოქვენე-ბას არ აძლევდა სანდრო ახმეტელს. წინააღმდეგობათა დაძლევის ვნება იყო, ძლიერი სულის ძაბილი, სულის სიღრმეში ჩაგუბებუ-ლი ძლიერი ტემპერამენტის აფეთქება, თუ სხვა რამ ქართული სტიქია, ძნელი სათქმელია, მაგრამ გავა წლები და ჰივრცეში გაჭ-რის იგივე განცდა დაეუფლება ახმეტელის შვილსაც. თოთხმეტი წლის ყმაწვილი თითქმის იმავე ადგილას, სადაც სანდრო ახმეტე-ლი შეახტა ტრამვაის, მოსწყდება მიწას, გაეკიდება დაძრულ ტრამ-ვაის, ლამაზი ჭაბუკის სხეული გაფრინდება ჰივრცეში, სახელურს მოავლებს ხელს... სახელური უღალატებს და... შემზარავი ტკივი-ლი დაეუფლება მთელს მის ასრსებას.

— მუხაძეებთან წამიყვანეთ, ქირურგ მუხაძესთან... — იხვეწე-ბოდა ჭაბუკი.

ყველაფერი მახედისწეროდ დამთავრდა

ძიების ჟინი

1915 წელი, მაისი. ვალერიან გუნიას მეჯლისზე თავი მოიყარა საქართველოს საუკეთესო ინტელიგენციამ. ვალერიან გუნიას დიდი ავტორიტეტი ანდამატივით იზიდავდა ხალხს.

სიტყვა თქვა სანდრო ახმეტელმა. საუბრის თემა იყო „ქართული ეროვნული თეატრი“.

ქურნალი „თეატრი და ცხოვრება“ წერდა: „ლექტორმა გაგვიზიარა თავისი დაკვირვება, შთაბეჭდილება და მოსაზრებანი, როგორია ჩვენი თეატრი, როგორი უნდა იყოს ნამდვილი ქართული ეროვნული თეატრი და რა პირობებში“...

ჯერ გაუმეღავენბელი ათასი იდეა ტრიალებდა ქართული თეატრის ირგვლივ. ქვეყნად პირველი მსოფლიო ომი მძვინვარებდა, ქართულ მწერლობაში მოდიოდა ახალი თაობები. დიდი სულიერი მოძრაობა იყო ყველგან. განუწყვეტელი კონფლიქტები არყევდა არა მარტო პარტიებს, არამედ ხელოვანთა ურთიერთობებსაც... ახმეტელი შემოქმედებითი ბუნების კაცი იყო და რასაც ხელს მოჰქილვებდა, ყველგან თავისი სული შეჰქონდა. აქტიური საზოგადოებრივი ცხოვრება იყო საჭირო. ეს იცოდა ახმეტელმა. ყველა ხელოვანი აქტიური ცხოვრებით ცხოვრობდა; რუსთაველი, შექსპირი, კორნელი, მოლიერი, ბაირონი, პუშკინი, რომელი იყო გამდგარი ცხოვრების ორომტრიალიდან? სინამდვილე იყო მათი ტკივილისა და სიხარულის მიზეზი, ავივე მიზეზი წარმოშობდა მათ ქმნილებებს.

სანდრო ახმეტელი სინამდვილეს ისეთ ინტერპრეტაციას აძლევდა, როგორსაც მისი დამოკიდებულება კარნახობდა. ემოციურად აღიქვამდა მოვლენებსა და საკუთარ გრძნობებს უსადაგებდა მათ.

პეტერბურგში ყოფნისას არ გაუწყვეტთ თზილისთან კავშირი. ხშირად ჩამოდიოდა თბილისში და მაშინვე ებმებოდა შის ორომტრიალში. დიდხანს მოდიოდა მატარებელი ბაქოს გავლით. სტუდენ-

ტები გზაშიც არ ისვენებდნენ, დროს ატარებდნენ, სვამდნენ, კარტს თამაშობდნენ, ყვებოდნენ ანეკდოტებს, ყვებოდნენ მთისას და ბარისას. ჯუნების კანონია, ახალგაზრდული ენერგია უნდა დაიხარჯოს, რაღაცაში უნდა დაიცალოს. სულ ერთია, რაში დაიხარჯება, უნდა დაიხარჯოს კი უთუოდ. ჰოდა, იხარჯებოდა კიდეც. ზოგჯერ უაზროდ, ზოგჯერ სასიკეთოდ. ერთ-ერთი მოგზაურობის დროს გზაში ფული შემოაკლდათ. დროსტარების სურვილი კი დიდი ჰქონდათ, როსტოვში გაჩერდნენ მთელი ღლით.

— ევრიკა! — უცებ იყვირა საშამ.

— რა მოიგონე? — ჰკითხეს ამხანაგებმა (სამნი იყვნენ).

— გიტარა გვაქვს, ვიოლინო გვაქვს. აიღეთ ბიჭებო! ჩავიღეთ ქალაქში, არავეინ გვიცნობს. გაემართოთ საოჯახო კონცერტები ეზოებში. ხალხი ფულს მოგცემს. მე ფულს ავკრებ.

იღეს მოიწონეს. ჩავიდნენ ქალაქში. გაჩერდნენ მრავალსართულიან სახლთან. დაიწყა კონცერტი. აივნებიდან, ფანჯრებიდან გადმოიხედეს მცხოვრებლებმა. საშამ ქუდში აგროვებდა ფულს. მერე სხვა ადგილას გადაინაცვლეს. საკმაოდ მნიშვნელოვანი თანხა მოაგროვეს. იმ ფულით თბილისამდე გემრიელად იქეიფეს.

ახალგაზრდული „სიგიჟე“, როგორც ჩვეულებრივ ამბობენ ხოლმე, წლების შემდეგ სასიამოვნო მოგონებად რჩებათ ადამიანებს. სიამოვნებით ყვებიან ხოლმე იმაზე, რასაც თავის დროზე მათთვის შეიძლება უსიამოვნებაც კი მოუტანია. ძნელია კაცი შეელოდოს შენს ბიოგრაფიას, შენი სულის ნაწილს. ავია თუ კარგი, მაინც შენი ცხოვრებაა, შენი წარსულია.

სანდროსაც ბევრი მოსაგონარი ჰქონდა. კარგად გრძნობდა, რომ ცხოვრება სწრაფად იცვლებოდა, ყველაფერი მორღვეულიყო, მოშლილიყო, ყველაფერი ირყეოდა, ხალხი ბობოქრობდა, ცხოვრებაში რაღაც ღრმა შინაგანი პროცესი მიმდინარეობდა, რომელიც რევოლუციურ აფეთქებაში უნდა გადაზრდილიყო უთუოდ. როცა საშამ ნერვიულობდა, თავისი წაჭრილი თითით ქოჩორს აწვალებდა. რაღას არ ამბობდნენ, ბავშვობაში შემთხვევით დის მიერ მოჭრილ თითზე. ზოგი დაბეჯითებით „ამტკიცებდა“, — ყაჩაღობის დროს მოჭრესო, კორი ბუშტივით იბერებოდა და დიდხანს დაფრინავდა. თითის მოჭრა არაფერ შუაშია, მაგრამ საშას ყაჩაღებთან კი მართლაც ჰქონდა კავშირი. თუმცა, ეს სულ სხვა ხალხი იყო, სხვა „ყაჩაღები“ და სანდროსაც სხვა ურთიერთობა ჰქონდა და არა ის, რასაც ამის თაობაზე ზღაპარივით თხზავდნენ.

...უსამართლობისაგან გაბეზრებული ხალხი ტყეში გაიჭრა. კახელი გლეხობის მანუგეშებელნი იყვნენ „ტყის ძმები“. ისინი

ავიწროებდნენ ჩარჩ-ვაჭრებს, პოლიციას. ართმევდნენ ფულს, სა-
ნოვაგეს, ეხმარებოდნენ ღარიბ გლეხობას. გარეკახეთში განთქ-
მულნი იყვნენ: ხარება, ჯიბუტი, სვიმონიშვილი, ბერძენიშვილი.
სანდრო კახელი წითელარაზმელების სტიპენდიანტიც კი იყო. რაზმე-
ლენი ფულს უგზავნიდნენ ნიჭიერ პეტერბურგელ სტუდენტებს.

ერთხელ სანდრო ახმეტელი ეწვია „ტყის ძმებს“ და შემდეგ
თავისი „მოგზაურობა“ გაზეთ „საქართველოში“ აღწერა:

„კვირას, 12 მარტს, ქ. თელავისაკენ გავემართე. შემთხვევა
მქონდა ერთხელ კიდევ მემგზავრა ძველის შარაგზით და ღაღმტკბა-
რიყავი იმ დიადი სურათით, რომელიც მნახველს ეშლება თვალწინ
ცივგომბორის მწვერვალიდან. ეს კია, რომ ტყვე და მინდორი ჭე-
რაც არ შემოსილიყო და მიდამო რაღაც იდუმალი სევდით გარე-
მოცული გამოიყურებოდა. ამინდი საუცხოო იყო, ბუნება მყუდ-
როებას ისე გაეტაცნა, თითქოს მოძრაობის უნარი ჩაჰკვდომოდა.
მხოლოდ მაშინ-ღა ვიგრძენი სიცოცხლის ელფერი, როდესაც სო-
ფელ ვარდისუბანს მივეუახლოვდი. შარაგზაზე გამოფენილი უმ-
რავლესად დედაკაცები და ბავშვები სიცილ-ხარხარით გვხვდებოდ-
ნენ და წითელი ბანტებით მოკაზმულნი თავისუფლებას გვილოცავ-
დნენ. მე პირადად, ცოტა არ იყოს, ეს სურათი მეუტხოვა, წინათ
მინახავს ომის დროს ეს სოფელი, გამივლია შიგ და ყოველთვის
გულდამწვარი დაგზრუნებულვარ თელავში. ერთ დროს მეტად მზი-
არული, მომღერალი სოფელი გულსაკლავად გარინდებული, მიყუ-
ჩებული დამხვედრია მრავალი ახალგაზრდის მოშორების გამო.

ამ დღეს კი ყველაფერი მზიარულობდა. გზაში თელავამდე აუ-
არებელ გლეჩყაცს ვხვდებოდი; ჭგუფ-ჭგუფად ჩამწკრივე-
ბულნი, მზიარულად მოიმღეროდნენ და მგზავრებს ღღესასწაულს
ულოცავდნენ. ბოლოს, როგორც შევიტყვე, ეს ამოღენა ხალხი თე-
ლავის მიტინგს დასწრებოდა და მონაწილეობა მიეღო აღმასრულე-
ბელი კომიტეტის დაფუძნებაში.

თელავში რომ შევედი, ზოგიერთი სახლი წითელი ბაიარაღე-
ბითაც კი იყო მორთული. მთელი თელავი ქუჩაში გამოფენილიყო
და მშვიდობიანად მასლაათობდნენ. მისვლისთანავე ნადიკვარისკენ
გავეშურე, სადაც მიტინგი გაიმართა და სულ რამდენიმე წუთის
შემდეგ, გარს მეხვივნენ ნაცნობები, მეგობრები და მთხოვდნენ
მეამბნა მათთვის, თუ რა ხდება ამჟამად თბილისში. როგორც კი შე-
მეძლო, დავაკმაყოფილე მათი ცნობისმოყვარეობა.

ყველა ჩვენგანს განსაკუთრებით ტყეში გასული შეიარაღებული
ხალხი აფიქრებდა, არაფინ იცოდა, რა გზას დაადგებოდნენ უკანას-

კნელნი და შეძლებდა თუ არა კომიტეტი ასე თუ ისე ამ საკითხის გადაწყვეტას?

...საზოგადოების ლაპარაკიდან ჩანდა, რომ თელაველებს მართლაც უმთავრესად სწორედ ეს საკითხი აფიქრებდა და მეც ამხანაგების თხოვნით, თანხმობა განვაცხადე მეკისრნა ამ საქმის ასე თუ ისე მოგვარება...

საჭირო იყო „ტყის მეგობრების“ ნახვა პირადად. არც ერთმა ჩემმა ამხანაგმა არ იცოდა მათი ბინა... ბოლოს შევიტყვე, რომ სოფელ წინანდალში უნდა ყოფილიყვნენ დაბინავებულნი.

ლამის 2 საათი იქნებოდა, როდესაც ერთი სახლის წინ გავჩერდით და ხმა მივეცით. ჩვენს ხმაზე სახლიდან ნაბღიანი კაცი გამოვიდა და მკვახედ მოგვუძახა:

— ვინა ხართ, ან რა გაგვირვებიათ, რომ ამ შუალამისას აღვიძებთ ხალხს?

— უკაცრავად, — მიმართა მას ერთ-ერთმა ჩემმა ამხანაგმა, არ შეგიძლია გვითხრათ, თუ სად იმყოფებიან ეხლა გასული ამხანაგები?

ვერც კი მოასწრო სიტყვის დამთავრება, რომ უეცრივ ჩვენს წინ გაჩნდა მშვენიერად შეიარაღებული ახალგაზრდა.

— ვინა ხართ? — შეგვეკითხა რიხიანად.

მე ვუთხარი, ვინც ვიყავი და რაც მსურდა.

— გამარჯობათ, — მხიარულად გამომიშვირა ხელი და თან მი-თხრა: მე გიცნობთ, ვინც ბრძანდებით. ჩვენ უკვე შეგვატყობინეს თქვენი ჩამოსვლა თელავში და თან გადმოგცეს, რომ ჩვენს ნახვას ცდილობდით. უნდა გამოვტყდე, რომ მე პირადად მისმა განცხადებამ საშინლად გამაკვირვა.

— შეიძლება გავიგო თქვენ რა გქვიათ? — შევეკითხე „ტყის ძმას“.

— მე, გიგო ველისციხელი გახლავართ, — მიპასუხა სიცილით.

მაშინვე ვიკბინე ენაზე. ჩემს გვერდით იდგა ის ახალგაზრდა, რომლის სახელი შიშის ზარს სცემდა ველისციხეს და მის გარშემო სოფლებს. ბინდი საშუალებას არ მაძლევდა დამენახა მისი სახე. მისი გარეგნობა დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა. მშვენიერი, მოსულელი, მხარბუქიანი და მარდი. — წამობრძანდით, მე თვითონ მიგიყვანთ ამხანაგთან, — მითხრა გიგომ. — მე ალაგი შევთავაზე ეტლში. გიგო სხარტად ამოხტა და ყველანი გავემგზავრეთ ტყის ძმებთან“.

შემდეგ ახმეტელი დეტალურად აღწერს „ტყის ძმებთან“ მისვლას. იქ ნაცნობებსაც შეხვედრია. კერძოდ, ნაზია ყავლაშვილს, რომელთანაც 1905—1907 წლებში სოციალ-დემოკრატიულ პარტი-

აში ყოფილა, მალე გამოჩნდა მეთაური ჟორჟიკაშვილიც. „არ გასულა რამდენიმე წამი, — წერს ახმეტელი, — რომ ოთახში შემოიჭრა შავგვრემანი, მეტად მოხდენილი, მშვენიერ თვალები, სხარტი, პატრონტაჟში შებოჭილი ახალგაზრდა ყმაწვილი, — გამარჯობა მეგობარო, — მომადგა და მოულოდნელად გულში ჩამიკრა. — როგორ ხარ, რას აკეთებ, განა ასე უნდა, ერთხელ აღარ გვინახულე?“

სანდრო ახმეტელი ეცადა „ტყის ძმები“ სამშვიდობო ცხოვრებისათვის დაებრუნებინა. მიუხედავთ მამულისთვის, ცოლ-შვილისთვის. მისმა დაჟინებულმა მოთხოვნამ შედეგიც გამოიღო.

სანდრო ახმეტელის კავშირი პოლიტიკასთან 1905 წლის რევოლუციის დროს დაიწყო და თანდათან გამძლავრდა. საქართველოს ბედზე ფიქრი მოსვენებას არ აძლევდა. ერთხანს ეგონა, რომ პოლიტიკურ ასპარეზზე მოღვაწეობით მოუტანდა სიკეთეს თავის ქვეყანას. რწმენა გულწრფელი იყო, რაღაცით გულუბრყვილოც, რაკი დიდად აფასებდა თავის პოლიტიკურ სიმწიფეს. მისი პოლიტიკური გატაცებები უფრო მეამბოხე სულის გამოხატულება იყო, დაუმორჩილებელი სულის ძახილი, ვიდრე კარგად გააზრებული პოლიტიკური მოღვაწეობა. არსებულის უარყოფის, არსებულის შეცვლის, არსებულის წინაშე ქედუხრელობის ჟინი რაღაც ძლიერ ენებასავით მოედო.

ახმეტელის პოლიტიკური ინტერესები განსაკუთრებით გაიზარდა 1917 წლის შემდეგ. რუსეთის დიდი ოქტომბრის რევოლუციამ ათასი იმედი მოუტანა, ბრძოლის ჟინით განაწყო... საქართველოში კი კიდევ უფრო გართულდა პოლიტიკური ცხოვრება. ახმეტელი მოუთმენლად ელოდა „ქართლის ბედის“ შეცვლას. ამ მიზნით შექმნეს პარტია ახმეტელმა და რამდენიმე თანამოაზრემ. პარტიის წევრები ცოტანი იყვნენ. მხოლოდ ერთი დეპუტატი ჰყავდათ პარლამენტში. ის დეპუტატიც ახმეტელი იყო, ბევრი რამ გულუბრყვილო იყო მათ პარტიულ საქმიანობაში. ვერც გაჰყვებოდა ხალხის მასები, მიუხედავად მათი კეთილი სურვილებისა და გულწრფელი, პატრიოტული იდეებისა. ამ პარტიას რადიკალ-დემოკრატები ერქვა, რომლებიც გაერთიანებულნი იყვნენ ნაციონალურ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში. ისინი 1783 წლის ტრაქტატის საფუძველზე საქართველოს ავტონომიას მოითხოვდნენ. დიდ ადგილს უთმობდნენ „ოსმალის საქართველოს“ საკითხს. გურჯაანში გაიმართა ერთ-ერთი დიდი მიტინგი, რომელსაც სანდრო შანშიაშვილი თავმჯდომარეობდა. მიტინგის მონაწილეებმა მხარი დაუჭირეს მათ პროგრამას. რადიკალ-დემოკრატების

უახლესი პროგრამა ითვალისწინებდა დემოკრატიული წყობილების დამყარებას, საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობას და სხვა არსებით ცვლილებებს. ნოე ჟორდანიას დეპეშა გაუგზავნია თელავში, მაზრის უფროსის გადაყენება მოუთხოვია. ნოე ჟორდანიამ გაზ. „ერთობაში“ უარყო სანდრო ახმეტელის ბრალდება. 1917 წლის გაზეთ „საქართველოს“ 69-ე ნომერში დაიბეჭდა ახმეტელის მამხილებელი წერილი: „ხატისოვი და ნაფიცი ვეჭილი ჭიპბრიშვილი“. ახმეტელის აზრით, „მათი მოქმედება, როგორც აღმასრულებელი კომისიებისა, წმინდა ბიფროკრატიულია და როგორც ასეთი, დასაგმობია“... „ცრუ-რევოლუციონერები ქართველ ხალხს მოქმედების თავისუფლებას უსპობენ“... იწერება 1917 წლის მარტის თვეში. ამავე წელს სანდრო, როგორც სამხედრო მიმომხილველი, სისტემატურად აქვეყნებს „რევოლუციის დღიურებს“, სადაც ნათლად იკვეთება მისი პოზიცია. 30 მარტის წერილში აღნიშნავს: „დროა დაიძინებოდეს და სამუდამოდ გაუქმდეს ძველი ფსიქოლოგია ძველი მოხელისა! სხვათა უფლებების გაზიარება და პატივისცემა მხოლოდ თავის თავის ამაღლებაა. ჩვენ გვწამს, რომ ადგილობრივი რუსეთის ინტელიგენცია შეუპოვდება ჩვენ სამართლიან მოთხოვნას ეროვნული თავისუფლების აღდგენის შესახებ და ჩვენთან ერთად მის განმტკიცებას შეუდგება“, ეს იქნება რევოლუციის ნამდვილი მონაპოვარიო.. მბრძანებლობის „სულმა ადგილი უნდა დაუთმოს ძმურ ნუგეშსა და სიყვარულს“. მის პოლიტიკურ იდეალებს 1832 წლის შეთქმულთა პროგრესული ნაწილის სულიერი კვალი აჩხია. ეგებ ერთობ მიაბიტური და ძალზე შორეულია გამოძახილი, იქნებ რეალურად ხელშესახები არც არაფერი ჰქონდა, მაგრამ მისი აზრით, რუსეთის რევოლუციური მოძრაობა და ხალხის საუკეთესო შვილთა ბრძოლა ცარიზმის წინააღმდეგ — ამგვარი იმედისათვის გარკვეულ საბაზს იძლეოდა.

სანდრო ახმეტელი პარლამენტის სხდომებზეც მოუსვენარი იყო. ერთ-ერთ სხდომაზე (1918 წ. 50-ე სხდომა), რომელსაც დიდი ეჭვთიმე თაყაიშვილი თავმჯდომარეობდა, ახმეტელი ამბობს: „ბატონებო, მე წინადადებას ვიძლევი, რომ ჩემ მიერ შემოტანილი შეკითხვა იცნოთ სასწრაფოდ და დღეს თუ მაინც ვერ განიხილავთ, მე მოვითხოვ, რომ შეკითხვა დაისვას პარალელურად.“

თ ა ვ მ ჯ დ მ ა რ ე. ვის სურს ამის შესახებ სიტყვა? წინადადება არის შემოტანილი, რომ ბ. ახმეტელის შეკითხვა პარლამენტმა იცნოს სასწრაფოდ, ვინაიდან სიტყვა არაუვის სურს. კენჭს ვუყ-

რე, (მიმართავს ა. ლომთათიძეს). უკაცრავად, თქვენ გნებავთ სიტყვა? ბრძანეთ.

ა. ლ. ლომთათიძე (სოც. დემ.). მე მგონია, რომ პარლამენტმა უკვე გადაწყვიტა, პარასკევის სხდომა მოანდომოს დაჟღუძნებული კრების საარჩევნო დებულების განხილვას ახალი წინადადებით, რომლითაც შემოდიან „პარასკევს პირველ რიგში ეს შეკითხვა დაისვასო მე მგონი, თუ პირველ რიგში დაისმევა ეს შეკითხვა, მაშინ ადრე მიღებული წინადადება უარყოფილი იქნება“.

შეკითხვა ასეთი იყო: „მართალია თუ არა ხმები თბილისში უცხო სახელმწიფოთა შეიარაღებული რაზმების არსებობის შესახებ?“ ახმეტელის შეკითხვას არსებითად პასუხი არ გაეცა. შემდგომ დისკუსიებზე ახმეტელი გამოდის ხელოვნების საკითხებზე. ა. ლ. ლომთათიძეს მიაჩნია, რომ ოპერეტა არის გარყვნილება, ამიტომ მასზე უნდა დაწესდეს სამხედრო გადასახადიო.

ა. ლ. ახმეტელი. მე ვერ გამიგია, რატომ არის ალექსანდრე ოპერეტის წინააღმდეგი. ასე რომ ვიმსჯელოთ, მაშინ უნდა ვიყოთ წინააღმდეგი კომედიისაც, ვინაიდან ოპერეტა არის იგივე კომედია, მხოლოდ მოქმედება გადმოიცემა სიმღერით. საქმე იმაშია, რომ მაგალითად ოფენბახის „სევილიელ დალაქს“, რომ ოპერეტა დაარქვათ, არის ეს ვულგარიზაცია თუ არა?

ხმები. არა!

მაშ ოფენბახის ოპერეტებზე გადასახადს დასტოვებთ თუ არა? „სევილიელი დალაქიც“ არის ოპერეტა. მე არ ვიცი, თქვენ იქნებ მხედველობაში გაქვთ და გეშინიათ იმისა, რომ ვულგარიზმი არ იყოს შეტანილი, მაგრამ ეს ცენზურის საქმეა. ეს გადასახადი რომ დატოვოთ ოპერეტაზე, ოპერეტა რომ ამოშალოთ, ყველა ანტირეპრენიორი გვერდს აუვლის მას. ყველა, ოპერეტას მუსიკალურ ოპერას დაარქმევს. ჩემი წინადადებაა, დარჩეს ისევე ის რედაქცია, როგორსაც წარმოადგენს და მოხსნილი იყოს გადასახადი ოპერეტაზე“.

სხდომაზე კვლავ გამოდის ა. ლომთათიძე. ეკამათება ახმეტელს. მაინც იმ აზრს იცავს, რომ ოპერეტა გარყვნილებაა.

ა. ლ. ახმეტელი. მე სრულიადაც არ მითქვამს, რომ ცენზორი დაიჭირეთ-მეთქი, რომ საჭიროა ცენზორის მოქმედება, მაგრამ რატომ არ გინდათ რომ დემოკრატიამ სიმღერა გაიცინოს? მე შემძღვია ვისმინო ფარსი, ვისმინო დრამა და ამავე დროს ოპერეტა, კომიკური რამ. რატომ გგონიათ, რომ ოპერეტა გარყვნილია? რატომ შეიძლება დრამა იყოს თავისუფალი გადასახადებიდან და ოპერეტა არა?

რაც შეეხება იმას, რომ ზალეტს დაედოს გადასახადი. ეს უფრო გასაკვირია ჩემთვის, მით უფრო, რომ ზალეტი ისეთივე ნაჭირია ჩვენი აღზრდისთვის, როგორც დრამა, ოპერა. ზალეტი იმით ხომ არაა მიუღებელი თქვენთვის, რომ იგი ქორეოგრაფიული მოქმედებაა, ხოლო დრამასა და ოპერეტაში ლაპარაკობენ და მღერიან?

თ ა ვ მ ჯ დ ო მ ა რ ე (ყენქს უყრის). ვინ არის მომხრე, რომ ამოიშალოს ოპერეტა გადასახადის სიიდან? — 29, ვინ არის წინააღმდეგი — 27. მაშასადამე სიტყვა „გარყვნილი“ ამოიშალა.

ვინ არის წინააღმდეგი რომ ამოიშალოს ზალეტი პროექტიდან? აქაც გაიმარჯვა ახმეტელმა. ასე რომ, ახმეტელმა ორივე ქანრი გადაარჩინა სამხედრო გადასახადებისაგან და ამით მოეხსნათ კიდეც „გარყვნილი“ ქანრების ოფიციალური ბრალდებაც!..⁶

ახმეტელი ფხიზლად ადევნებდა თვალს რუსეთის რევოლუციურ მოძრაობას. დროებითი მთავრობის ფორმირების პროცესს, საბჭოების შექმნის ფაქტს, ყოველ სიტყვაში თუ სტატიამი ძლიერი, მთლიანი პიროვნების კულტის იდეას იცავდა. მისი ტექპერამენტისა და პოტენციის კაცს, მისი ძლიერი ხასიათის პატრონს შეეძლო თავად ჰქონოდა ქვეყნის მეთაურის პრეტენზია, ამის შესახებ ერთხელ პავლე ინგოროყვამ გარკვევით მიმანიშნა, დიდ პოლიტიკურ მოღვაწედ იყო დაბადებული. მაგრამ გარდა შინაგანი მისწრაფებებისა, ხელთ არავითარი რეალური ძალა არ ჰქონდა. მისი მინიატურული პარტიული „ჯგუფი“ კი არავითარ ძალას არ წარმოადგენდა...

სანდრო შანშიაშვილი ერთხანს გაზ. „საქართველოს“ რედაქტორობდა. გაზეთმა მთელი გვერდები უძღვნა რუსეთის რევოლუციას. ერთ-ერთ ნომერში დაბეჭდილ სარედაქციო წერილში „ჩვენი პოზიცია“ წერია: „ნიკოლოზ მეორე თავისი ქვეყნისთვის სასტიკი მტარვალ იყო და კიდეც უფრო სასტიკი იყო ის ქართველი ერისთვის. მისი მძიმე სკაბტრის ქვეშ ვიტანჯებოდით, როგორც ქვეშემდგომნი და როგორც ჩაგრული ერის წარმომადგენელნი“. ამავე გაზეთში სანდრო ახმეტელი შეეცადა თავისებურად აეხსნა რუსეთის სახელმწიფოს დასუსტების მიზეზი. მისი აზრით, „რუსეთის სახელმწიფოებრივი მექანიზმის დასუსტების მიზეზი მის უკიდურეს ცენტრალიზმშია ჩამარბული. ძველი მთავრობა შეუბრალებლად ახრჩობდა როგორც რუსეთის ადგილობრივ ინიციატივას, აგრეთვე სხვადასხვა ეროვნების მართვა-გამგეობის სურვილს“. მისივე აზრით, „პოლიტიკური თავისუფლება სავსებით ვერ მიაღწევს თავის დანიშნულებას, ვერ განამტკიცებს სახელმწიფო

პრინციპს, თუ ერი სახელმწიფო მართვა-გამგეობის ინიციატივას მოკლებული იქნება“,⁷ ამგვარსა და სხვა ხასიათის შეხედულებებს იცავდა პარალმენტშიც. მის ნააზრევს უპირისპირდებოდა არაერთი პარტიის შეხედულება, მათ შორის, ისეთებისაც, რომელთაც უფრო ნათელი პოზიცია ჰქონდათ და ფართო საზოგადოებრივ აზრს ავლენდნენ.

სანდრო ახმეტელს გულწრფელად სჯეროდა, რომ თავისი პოლიტიკური აქტიურობით დიდ სარგებელს მოუტანდა საქართველოს. პოლიტიკური კარიერის ცდუნება იყო არასწორი შეხედულებების გამოვლენა, მისი ცხოვრების შეცდომა თუ სხვა რამ, ძნელია ამაზე გადაწყვეტით ლაპარაკი, მაგრამ ის კი ნათელია, რომ ეს იყო დიდი ადამიანის სიცოცხლის მნიშვნელოვანი ნაწილი, მისი ტკივილისა და ფიქრის სამყარო, მისი შთავგონებს წყარო. „პოლიტიკური თეატრი“ ზომ მან პირველმა შექმნა საქართველოში. ეს თეატრი კი არ იყო ერთსახოვანი, შეიცავდა სხვადასხვა ნაკადს. პოლიტიკურ ასპარეზზე დამარცხებულს, პოლიტიკური თეატრის შექმნაში ზედა ტრიუმფი, ერთის ვნება მეორეში გარდაიქმნა, მაგრამ ეს მერე მოხდება, გრძელ და ტანჯვით აღსავსე გზას რომ გაივლის.

დრო გადიოდა. ყველაფერში სცადა თავისი ბედი. ვერ იქნა და, მტკიცედ ვერც ერთ დარგში ვერ მოიკიდა ფეხი. თუმცა, სტუდენტობის შემდეგ უცებ, ყველაფერი ერთბაშად არ მოდის, მაგრამ საფიქრალი ბუშტივით თანდათან იბერება და იზრდება, ზოგჯერ იქვის ჭია შეუძცვრებოდა სულში და არ ასვენებდა. მაშინ თავის თავთან დაობდა, ისე კამათობდა, თითქოს მის სულში მეორე იყო ჩასახლებული და ათასგვარ კითხვას აძლევდა. შეიძლებოდა მასზე თქმულიყო გალაკტიონის სტრიქონები: „მარტოობის საშინელ ჟამად, მეწვევა ჩემი იღუმალი მეორე სახე“, ეს გაორება კმნიდა ღრმა დრამატულ კონფლიქტს, რომელიც ცხოვრების რთულ წინააღმდეგობათა გამოხატულება იყო. ახმეტელი წმთავითვე ეძებდა თავის გზას, თავის ხაზს ცხოვრებაში და იწყებოდა მისი მრავალნაირი ბრძოლა. ცარიზმის პოლიტიკის ყოველი დღე ამძაფრებდა მის სულიერ განწყობილებას, თავს ემდუროდა, რომ ჯერ კიდევ რეალურად ხელშესახები არ იყო ცარიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის შედეგი.

კითხვებს უსვამდა თავის თავს.

— ვინ ვარ?

— ჟურნალისტი?

— რატომაც არა?

— პოლიტიკური მოღვაწე?

— შეიძლება...

— თეატრის კრიტიკოსი?

— შეიძლება...

ქვეყანას ყველაფერი სჭირდება, მაგრამ არცერთი მიღწევა რომ არ აკმაყოფილებს. ან კი სხვები არიან მისით კმაყოფილი?

თეატრს აკრიტიკებს და ამის გამო გაინაწყენა მთელი თაობა. პოლიტიკურ ასპარეზზე მის გამოჩენას იჭვის თვალთ უყურებენ, სიღნაღში თამბაქოს ფაბრიკა აშენდა, რომელსაც მისი წინადადებით „ალზიორი“ დაერქვა (ალაზნის და იორის ნაერთი), მისი გამგეობის წევრიც იყო, მაგრამ მერე რა გამოვიდა აქედან? თითქმის არაფერი. ყველაფერს ერთად აღებულს დიდი ენერგია მოახმარა. წლები, ოქროს წლები წაიღო ამან, მაგრამ საბოლოო შედეგი მაინც არ ჩანდა. ერთ დღეს რაღაც პოლიტიკურ საკითხზე კამათის დროს მოწინააღმდეგემ ხელმოცარული პოლიტიკოსი უწოდა. სულის სიღრმემდე შეძრა იგი ამ ფრაზამ, მალე მიატოვა ამხანაგთა წრე და ფიქრმორეული გზას გაუყვა. თითქოს საიდანღაც აჩრდილივით გამოჩნდაო, ისევე აეტუზა მეორე სახე და გამომწვევად ჰკითხა:

— რაზე ფიქრობ?

— შენზე! — უპასუხა გულის სიღრმეში.

— მართლა?

— ნამდვილად...

— ლამაზ ქალზე იფიქრე, რაღა ჩემზე ფიქრობ, — ღიმილით შენიშნა.

— რად იღიმები?

— ისე.

— მომშორდი თავიდან.

— რა დაგიშავე?

— აქეთ მეკითხები?

— პირდაპირი კაცი მეგონე, იმიტომ გითხარი, ახლაც იგივეს გეტყვი. დაიშალეთ, ვერაფერს გახდებით. საქართველო ვერ აიტანს ამდენ პარტიას, ამდენ ბელადს... ბრძოლები არ გვაკლია.

— რა შუაშია ბელადობა. შენ რა, ხომ არ გგონია მართლა ამისთვის ვიბრძვი?

— არც უმაგისობაა. პურსაც კი ვერა ვჭამთ უმეტაუროდ, ვილაცამ უნდა გვიხელმძღვანელოხ. კაცს ლუქმა არა გაქვს აღებული და მაშინვე დაიძახებენ, სუფრას ხელმძღვანელი უნდაო.

— წესრიგი გვიყვარს.

— არა, ჩემო ძმაო, უწესრიგოები ვართ და იმიტომ გვინდა ყველგან უფროსი...

— რაებს მიედ-მოედები, პირდაპირ თქვი, რა გინდა, რას ამე-
ცილე სულთამხუთავივით.

— ღმერთმა იცოდეს, შენთვის ცუდი არ მინდა. აგერ ბაღში
შევიდეთ, ჩამოვჭდეთ.

მორჩილად დაჰყვა ნებას. თავადაც უკვირდა, რა უცებ დაე-
ძორჩილა. თითქოს ნებისყოფაც მოუღუნდა. გაჰყვა ბაღისკენ და
კარაგდ არც კი ახსოვს, სკამზე ჩამოჯდა, თუ სიარულში გაილია
დრო.

ისევ გაისმა ნაცნობი ხმა.

— შენ ვერ შეეგუები სხვის „დიდაცობას“ და არც შენს სიდი-
აღეს შეეგუებიან. შენ ვერ აიტან სხვების უფროსობას, არც შენს
უფროსობას აიტანენ... მუდამ თავაწეული ივლი და ამჟს არავინ
გაპატიებს, სანამ ქედს არ მოიხრდი...

— რატომ? რატომ?...

— არავის არ ჰგავხარ და იმიტომ...

— არც სხვები ჰგვანან ერთმანეთს...

— აგრე გგონია. ცხოვრებამ ისინი ერთმანეთს დაამსგავსა. თა-
ნაც თვალში არავის ეჩხირებიან...

— ამის სათქმელად მოხვედრი?

— არა მარტო მაგის. დღეს რომ ის სიტყვა გითხარი, მერე შე-
ნეცოდე. ფერი დაჰარგე. ასე მეგონა, რწმენა წაგართვი. საკუთა-
რი თავის რწმენა, მაგრამ არ შემეძლო, არ მეთქვა. დაიღუპები, თუ
ამ გზას გაჰყევი, ახლა რომ აღგახარ. შენ სურვილებს ახდომა არ
უწერია. ვის ებრძვი? მენშევიკებს? ფედერალისტებს? ვის?... ებ-
რძილე, მაგრამ საბოლოოდ რა შეგრჩება? შედეგი?... ზრთი სიტყ-
ვით, შენებური ბრძოლის დრო არ არის.

— აბა, ასე გულხელდაკრეფილი ვუყურო რა მოხდება? საპყრო-
ბილეს ჰგავს მთელი ქვეყანა. რა დღეშია ჩავარდნილი ხალხი.
ქუსლით თელავენ ყველაფერს. ილია ჭავჭავაძე მოკლეს. ამაზე
საშინელი რა უნდა მოხდეს? ალექსანდრე ყაზბეგი საგიყეში გარ-
დაიცვალა, ვანო მაჩაბელი უგზოუკვლოდ გაქრა, სერგეი მესხი,
ეგნატე ნინოშვილი, შიო მღვიმელი, ვალერიან შალიკაშვილი, შიმ-
შილით დასწეულდნენ, სხვა რომელი ერთი ჩამოვთვალო! ჰო, გა-
მახსენდა, ზურაბ ანტონოვი სარდაფში ჩააგდეს, შიმშილით მოკლეს,
ლუკმა-პურს ნატრობდა აქესენტი ცაგარელი. გაჟა-ფშაველა ხში-
რად ნავთის უქონლობის გამო ფიჩხის ცეცხლის შუქზე წერდა.
გრიგოლ ორბელიანი კი მწარედ მოთქვამდა; „დავებრდი, ბედს
ვერ მოვესწარ, დაემხო ჩემი სამშობლო“. რა საშინელი სურათია,
არა?!

— საშინელია, მეტიც შეიძლებოდა გეთქვა, თუნდაც ნიკოლოზ ბარაოანელის სიკვდილი.

— მე წერილი დავწერე შიო მღვიმელის გასაჭირზე. სხვისი ბავშვების მომღერალი, თავის შვილებს დასტირის-მეთქი. გულდა-თუთქული დადის ლუკმა პურისთვის, ცოლ-შვილი ელუპება შიმშილით. ასევე დავწერე ვალერიან შალიკაშვილზე. იცით, რატომ? იმიტომ, რომ კარგად ვიცნობ ჩვენს საზოგადოებას, გულგრილობა, — აი, რა არის დღეს ყველაზე საშიში!

— ვიცი, წამიკითხავს შენი წერილები, მაგ გზას მისდევ, შარაზე გაგიყვანს...

— რა ადვილად ჩამომაშორე პოლიტიკურ ასპარეზს?

სანდროს უცებ რაღაც გამამხნეველელმა აზრმა გაუელვა თავში ალბათ ძლიერი ვარ და იმიტომ უნდა პოლიტიკური სარბიელიდან ჩამოშორებო. გაახსენდა თავისი წერილი, სადაც ჟორდანიასა და ბატისოვს ბრალსა სდებდა, რომ ისინი რეაქციას ნიადგზ უძხადებნო. ერთი ალიაქოთი ატყდა, წერილი რომ გამოქვეყნდა. იქნებ, მისი ლარივით გამართული სიარული აღიზიანებთ? რა მისი ბრალია, თუ სხვაგვარად სიარული არ შეუძლია? რაღაც გამამხნეველები იყო იმის შეგრძნება, რომ იგი უკვე გარკვეულ ძალას წარმოადგენდა.

ისევ გაგრძელდა შინაგანი დიალოგი.

— შენზე ამბობდნენ, საინტერესო წარმოდგენა დადგაო ქვემო მაჩხაანში — „ლალატი“.

— რაღა დროს ეგ არის. რამდენი წელი გავიდა მას აქეთ.

— სცენისმოყვარეებთან, ალბათ, ძნელი იყო მუშაობა.

— ძნელი. როგორ გამეხარდა, როცა პრესაში წავიკითხე: მაყურებელი ესთეტიკურად დაატკნო, ახალი ტანსაცმელი, ახალი დეკორაციები გამოჩნდა სცენაზე... სპექტაკლს ორი თვე გამზადებდო.

— პირველი ნაბიჯი და... წარმატება... მეტი რა გინდოდა. რად არ გაჰყევი ამ გზას.

— შენ რა, ისევ იქ უკაცუნებ?.. მართლა ადვილი საქმე ხომ არ გგონია წარმოდგენის დადგმა.

მართლაც ადვილი საქმე არ იყო პირველი ნაბიჯი, ისიც სოფლის პირობებში. „სახალხო გაზეთი“ წერდა: „წარმოდგენამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა დამსწრე საზოგადოებაზე. დარბაზი სავსე იყო ხალხით და შემოსავალი სრული“. „თეატრი და ცხოვრება“ გამოეხმაურა სანდროს პირველ ნაბიჯს. პიესამ „შესანიშნავად ჩაიარა“ წერდა კორესპონდენტი. შეაქეს ადგილობრივი სცენისმო-

ყვარე მსახიობები. „ლალატის დადგმა მერეც მინდოდა, ბევრი უტრიალე პიესას, წერილიც დავწერე თბილისის რუსული თეატრის დადგმაზე.

— ალექსანდრე წუწუნავას დადგმას გულისხმობთ? — იხევ ჩაესმა შინაგანი ხმა.

— დიახ, ბატონი ალექსანდრეს დადგმა იყო. სპექტაკლი მხატვრული გემოვნებით, ფსიქოლოგიური სიმართლით დადგა. სამხატვრო თეატრის პრინციპების ერთგული რეჟისორი წინ მიუძღოდა ფსიქოლოგიურ თეატრს. ის ამ თეატრის ლიდერი იყო.

— პირველი რევოლუციური თეატრი „დემოსი“ შენ დააარსე. რამ წაგიყვანა სამტრედიაში. თბილისში არ იყო ადგილი?

— მთხოვეს და წავედი, მე მათი კონსულტანტი ვიყავი. სახალხო თეატრის ტიპის ცდა იყო. დიდხანს ვერ იარსება. ამავე 1918 წელს ჩემთვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. გარდაბნის კულტურის სახლში კარგად წავიმუშავე. დიდი ალეგრო-სალამო გავმართე, დავდგი „რაც გინახავს, ველარ ნახავ“. შესანიშნავი მსახიობები მივიწვიე: ვასო აბაშიძე, ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, გიორგი არადელ-იმხნელი, ალექსანდრე იმედაშვილი, რომელ თეატრს არ დააშვენებდნენ ისინი.

სოფელ მაჩხაანში „ლალატის“ დადგმა, გარდაბანში გამართული თეატრალური საღამო, აქ დადგმული „რაც გინახავს, ველარ ნახავ“ (გიჟუას როლს თამაშობდა ალექსანდრე იმედაშვილი, ავეტიკას — ვასო აბაშიძე, ფოტინას — ელისაბედ ჩერქეზიშვილი), აგრეთვე სამტრედიაში „დემოსის“ კონსულტანტობა წარმოადგენს ახმეტელის პირველ რეჟისორულ ცდებს. თეატრის საკითხებში თეორიულად უკვე გარკვეული ახალგაზრდა პრაქტიკულადაც ცდილობს თავისი შესაძლებლობების მოსინჯვას. სწორედ 1918 წელს მიხეილ ქორელმა აკაკი ფაღავას მისწერა: „გაიგე როგორი რეჟისორი უნდა გამოდგეს ახმეტელი“. მაშინ სანდრო ხელოვნების კომისიის თავმჯდომარის მოადგილედ მუშაობდა.

1918 წლის 15 ოქტომბერს ერთ-ერთ ბარათში, სახელმწიფო თეატრების კომისიარს ალექსანდრე წუწუნავას წერდა: „ამით გაუწყებთ, რომ მიმდინარე თვის 14-ის სხდომაზე ხელოვნების კომისიამ დაადგინა: მიენდოს ა. ახმეტელს მოელაპარაკოს შინაგან საქმეთა მინისტრს და სახელმწიფო თეატრის კომისიარს ა. წუწუნავას, შესახებ თბილისის დრამატული საზოგადოებისა...“ და ა. შ. წერილიდან ჩანს, რომ მაშინ ახმეტელი უკვე თეატრების საქმეში კარგად ჩახედული კაცი იყო. ყურადღებას იქცევდა მისა

მოღვაწეობა. ამიტომ ალექსანდრე წუწუნავა რეკომენდაციას აძლევდა თეატრში მიეწვიათ. მეორე წელს ახმეტელი უკვე ვალერიან გუნიას დასის რეჟისორია. „ალექსანდრე წუწუნავას ინიციატივით ქართულმა დრამატურმა საზოგადოებამ მოლაპარაკება დაიწყო ახმეტელთან“ — თავადვე წერს ახმეტელი. აქვე ამბობს: „წუწუნავას შთაგონების შედეგად ახმეტელი დათანხმდა გაეკეთებინა დადგმა“.

სანდრო ახმეტელი ბალიდან გამოვიდა, ფიქრისა და შინაგანი კამათისაგან დაფლული ჩანდა.

• • •

სიღნაღი მოენატრა. ერთ დღეს თავის მეგობართან სანდრო შანშიაშვილთან ერთად ალაზნის ველზე გადასახელ ციხე-სიმაგრეს მიაშურა. მეგობრები ერთ ლამაზ ადგილას ჩამოსხდნენ და იქიდან გადაჰყურებდნენ ალაზნის ველს. საშა თითქოს ამ ველიდან უკეთ სჭვრეტდა სამყაროს უსაზღვრო სიერცეებს, ალაზნის ველის სიდიადეს ქართული სულის სიმძაღლებს ადარებდა. დიდხანს იჯდა მდუმარედ, საკუთარი ფიქრებით ტკებოდა. მეგობარმა ღუმილის დასარღვევად ჰკითხა:

—ოჯახში როგორ ხარ?... მგონი ბიჭი იყო ავად...

საშამ პასუხი სხვათაშორის გასცა. ღუმილის თბილი წუთების გახანგრძლივება უნდოდა.

—ჰო... ახლა არა უშავთ...

მეგობარს ვერც ის შებედა, მოდი უსიტყვოდ ვუყუროთ ამ საოცარ სანახაობასო და ვერც საუბარი აუწყო. „საზოგადოება მხოლოდ ილუზიებით ცოცხლობს“, — გააჩსენდა სადღაც წაკითხული. მაგრამ რა იქნება, თუ მისგან გამოფხიზლდება? კოშმარი... ზმანების სამყარო ამქვეყნიურ ტანჯვისგან განდგომაა, სულის ნეტარებაა, მაგრამ მაინც დროებითი მომენტი, რაკი აღამიანს მდუმარებში არ შეუძლია სიცოცხლე.

ღუმილი ისევ მეგობარმა დაარღვია.

—ტასო ხომ არ ეჭვიანობს პეტერბურგელ ქალებზე?... შენ იქ, ტასო აქ... თანაც ჭეელი ხარ...

—სწავლას ხომ არ ვუღალატებ. სულ წაყვანა კი არ შემიძლია. ხარჯი უნდა ბევრი. ხელიც შემეშლება სწავლაში...

—ჰო... ცოტაც და დაბრუნდები. მოითმინოს, არა უშავს რა.

ასე რომ თქვა, თითქოს თავის ნათქვამის შერბილება უნდოდა, რაკი შეატყო, რომ საშას არ სურდა ამ თემაზე საუბარი. არ სურ-

და და მაინც, მის უკითხავად საიდანლაც თავისთავად ამოტივტივ-
და ტასოს სახე, წამიერად გონების ეკრანზე გაიარეს კადრებმა მას-
თან ურთიერთობისა, ტასოს ბოლო წერილი გაახსენდა: „ჩემო სი-
ცოცხლევ, გული სავსეა ნაღვლით, ხვალ მეც მივდივარ აქედან და
თითქოს ამით უფრო გშორდები“. საშას მშობლიურ გარემოდან
წასვლამ, იმ აღგილებიდან განშორებამ, მისი საყვარელი ადამიან-
ის ნაფეხურებით რომ იყო აღბეჭდილი, გაწყვეტილი სიმივით
გაიხმაურა ტასოს სულში. თავზე მეტად უყვარდა. მის გარეშე
სიცოცხლე ვერ წარმოედგინა, მისთვის საშა და სიცოცხლე თით-
ქოს ერთი შინაარსის ცნებები იყო.

„ჩემო სიცოცხლევ“... ხშირად ასე მიმართავდა საშას სახელის
ნაცვლად. თითქოს სახელი არ კმაროდა, ვერ გამოხატავდა იმას,
რასაც ტასო გრძნობდა. იგი ბევრად უფრო მეტი იყო, ვიდრე სი-
ტყვა „საშა“. „აი, მეოთხე წელიწადია მიდიხარ და ასე თავის ღლე-
ში არ მინალვლია, რათა, რა მიზეზია, არ ვიცი“... — კითხულობდა
ნაღვლიანად.

როცა საყვარელ ადამიანს შორდები, გამოუთქმელი სევდა
ჩნდება სულში. განშორება ხომ უღრმესი ტკივილით არის აღსავ-
სე!

ათასი კითხვა იბადება: ხომ არ არის ეს უკანასკნელი შეხვედ-
რა?... ზოგჯერ ისე ძლიერია სიყვარულის მოთხოვნილება, რომ
თვით ნამდვილ სიყვარულსაც კი ჰფარავს. ეს რაღაც დიდი ადამი-
ანური დანაკლისის შევსების სურვილია, ცდაა იმისა, რომ განი-
ცადო ის, რაც დაგაკლდა, რითაც ვერ გაძეხი. უნდა ესმოდეს შენი
სურვილისა მეორეს, უნდა გამოგყვეს, უნდა გაგიტაცოს ცისფერ
გზებზე, რათა ზედნიერი, უმაღლეს სიკეთეს ზიარებული, მერე
ისევ დაბრუნდე მიწაზე. მაშინ მიწაზე დგომასაც სხვა ფასი აქვს,
სხვა მაღლი მოსავს. ის კი შენს ხატებად დარჩება მაინც, ოღონდ
მიწიერ ხატებად, შენს სიცოცხლეს რომ ეშხსა და სილამაზეს შემა-
ტენს.

სიყვარულის მოთხოვნილებაც თავისებური ვნებაა. საშას რა-
ღაც ამგვარი გრძნობა გაუჩნდა, თითქოს გაქცევა მოუნდა ერთი
სინამდვილიდან მეორისაკენ, სადღაც სხვა, მისთვის უცნობსა, მაგ-
რამ მშვენიერი სინამდვილისაკენ, სადაც სული არ იბორკება მოვა-
ლეობისაგან, სადაც ფრთებსა შლის თავისუფლება ქცევისა და სი-
ტყვისა. ტვირთად ქცეული მოვალეობა თრგუნავს სულიერი ძალებს,
პოეზიის ცვლის ცხოვრების პროზა, რომელსაც მოკვდავი ვერ გა-
ექცევა, რადგან თვით განგების მიერ გადაწყვეტილი აუცილებლო-

ბაა, კაცთა მოდგმას თან რომ სდევს, როგორც სამყაროს განახლების საფუძველი.

მეგობარმა რაკი შეატყო, რომ საშას ფიქრი უფრო სიამოვნებდა, ვიდრე საუბარი, ისიც ღუმილით გადასცქეროდა თვალწარმტაც შემოგარენს.

კარგა ხანს ასე ისხდნენ. მერე სანდრო ახმეტელმა იკითხა:

— ჩემი წერილი თუ წაიკითხე ქართული თეატრის კრიზისზე.

— წავიკითხე...

— მერე...

— რა მერე?

— არ მეთანხმები?

— რა გითხრა, კიდეც გეთანხმები და არც გეთანხმები.

— მაინც, რაში არ მეთანხმები.

— უკიდურესობაში, შენ ყოველთვის მაქსიმუმს იღებ, მწვერვალის სიმაღლიდან იყურები. ასეთ დროს საერთო ხელი ჩანს, მაგრამ ბევრი დეტალი იკარგება. კაცი ველარ ამჩნევს იმ „წვრილმანს“, რის გარეშეც მთელი მთელად არ ვარგა.

— რა ნართაულად მელაპარაკები. შენც ისევე ზოგადი არა ხარ ახლა?.. თუ ქართველებს წვრილმანებზე საუბარი არ გვიყვარს და ამატომ ხდება ასე.

— მართლაც, რატომ არ გვიყვარს წვრილმანები? — ისე ჰკითხა, თოქოს არასოდეს უფიქრია ამაზე.

— აბა, რა გითხრა. მე ასე მგონია, იგი მაინც შინაგანი ღირსების გრძნობიდან მოდის, სიამაყიდან, ქედმაღლობიდან რაინდული სული არ გვასვენებს. გლებია თუ თავადი ყველა თავისკენ იქაჩება, თავის ნილაბში ზის, პოზას ვერ იშორებს. ერთი სიტყვით, მთელი ცხოვრება თამაშობს. ამიტომ ჩვენი თეატრიც უმთავრესად გამართობია. — მერედა, ცოტა გააყეთა ამ თეატრმა? რამხელა მსახიობები აღზარდა. ეროვნული იდეები? აქ სად არის წინამდევობა? იყოს ერთად, — ერთიც და მეორეც. თუმცა კაცმა რომ თქვას, წვრილმანები კი არა, ჩვენ არც მსხვილმანები გვიყვარს. ხშირად ისე უცებ შეველევით ძალიან მნიშვნელოვანს, ვითომც არაფერი. გაფრთხილება არ გვიყვარს. ბედოელათებივით ვიქცევით...

მეგობარი ხედავდა, რომ საშა საუბარმა აღაგზნო, დაავიწყდა აღაზნის დიდებული სილამაზე, დანისლული შორეული მთებიც და მთელი არე-მარეც. მისთვის აზრი იქცა ვნებად, აზრი დაეუფლა მთელს მის არსებას და ენაწყლიანი გახდა.

— საშა, თუ გიფიქრია, რისგან ხდება ეგრე...

— მე მგონია, ოდესღაც დიდი ერი ვიყავით, მიწამრავალი ჯა

ხალხმრავალი და ის ფსიქოლოგია შემოგვრჩა. როცა მიწამრავლობა და ხალხმრავლობა მოგვაკლდა, დავპატარავდით. ხელგაშლიობა, ადვილად შელევა, თუ გინდ ის ყოვლისმომცველი არტისტიზმიც იმიტომ არის, რომ ყველაფერში ვთამაშობთ. მიცვალეზული, რომ მიცვალეზულია, არც იმას ვინდობთ, იქაც, გასვენებაშიც, პანაშვიდზეც, ტირილში, ქელებში, ყველგან არტისტიზმია, თამაშა ერთმანეთის დასანახად...

— არა! ძმაო, ძაან გაუტეი... აგრე არ იქნება.

საშას უკვე აღარ შეეძლო შეჩერება და დაიწყო თავისი წერილიდან დებულებების გამეორება. ყოველი მისი ფრაზა ავლენდა ისევ იმ მაქსიმალიზმს, რის გარეშეც ვერ წარმოედგინა თეატრის რევოლუციური გარდაქმნა. ზაზს უსვამდა თეატრში ემოციის მნიშვნელობას, უტყუარი მხოლოდ განცდებიან, ისინი ტოვებენ კვალს სულის უფსკრულამდე.

სანდრო შანშიაშვილი უყურებდა საშას და გრძნობდა, ამ თავისუფალი აზროვნების კაცის გულიდან და გონებიდან როგორ ერთბაშად იზადებოდა ათასგვარი აზრი. სიყრმიდანვე დაუცხრომელი, მოუსვენარ ძიებებში იყო. თავისი აზრების დასამტკიცებლად მაგალითისთვის იმოწმებდა რუსულ და დასავლეთ ევროპულ თეატრებს. ყველაფერში ერკვეოდა, ყველა დიდ თეატრალურ მოვლენაზე შეეძლო საუბარი, თუმცა ჯერ ბევრი რამ ღრმად არც კი ჰქონდა განცდილი და გააზრებული. სხვადასხვა წიგნში ამოკითხული მოსაზრებანი ხშირად უსისტემოდ იყო თავმოყრილი ახალგაზრდის გონებაში. მათი გააზრებისთვის საჭირო იყო დრო. ახლა კი მეგობარს თეატრის თაობაზეც იმასვე უმტკიცებდა, რასაც პოლიტიკისა თუ ეკონომიკის ან საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროებზე ლაპარაკობდა. ყველაფერი ერთ ფოკუსში იყრიდა თავს. სანდრო ახმეტელი ნამდვილი თანამედროვე კაცი იყო, სისხლხორცეულად დაკავშირებოდა თავის დროსა და გრძნობდა, რომ ცხოვრება სწრაფად იცვლებოდა. დღეს ის არ იყო, რაც გუშინ და თეატრიც, როგორც ერის ტაძარი, უნდა იყოს მისი სულისკვეთებისა და ბრძოლის გამომხატველი. ამ მისიის შესრულება კი შეუძლია სხვადასხვა ტიპის თეატრსო, ამბობს იგი. რომელია ეს თეატრი?

თანამედროვე ცხოვრება უნდა გამოიხატოს ან ისეთი ხასიათის მხატვრულ თეატრში, როგორიცაა „გეორგ ფუქსის სამხატვრო თეატრი მოუნხენში“ და შოსკოვის სამხატვრო თეატრი, ან მასობრივ სახალხო თეატრში, როგორსაც რეინჰარდტი ქმნის. ასე ფართო მასშტაბებით. აზროვნება, მისი მდიდარი თეატრალური ინფორ-

მაცია სრულიადაც არ ნიშნავდა იმას, რომ ახმეტელი იმათი პრინციპების გადმონერგვას ესწრაფოდა, არამც და არამც!...

დიდხანს ისაუბრეს მეგობრებმა. მზე გადაიხარა. „დაბინდულ ქლიავისფერში“ გაეხვია ალაზნის ველი. შორს, ძალიან შორს თითქოს ცის დასალიერს, მისწვდა საშას მზერა. საუბრით მოიოხა გული, დაიცალა, ბევრი იღავა (კაცმა რომ თქვას, ეს უფრო შინაგანი კამათი იყო, ვიდრე მეგობართან დიალოგი). სიცარიელის გრძნობამ გუნება შეუცვალა. წამოდგა.

— ასეა, ნამდვილად ასეა. — თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— „ჩვენმა უხეირობამ დაგვლუპა!“ — ტატოს ფრაზა გაიმეორა. მეგობარი დაბნეული მისჩერებოდა საშას. ვერაფერი გაიგო და იკითხა: — აბა, რა ეშველებათ?...

საშა მიხვდა, რომ მეგობარმა ვერ გაიგო მისი გადაკრული სიტყვა და ისევ თეატრზე გაუბა საუბარი.

— რა ეშველებათ?.. თეატრს, არა?.. თუ სხვას?...

— თეატრზე არ მეუბნებოდით? აბა, რას?..

— ჰოდა, თეატრს რომ ეშველოს, უნდა შეიქმნას რაი დასი, ორივე ახალგაზრდა ძალებისაგან შემდგარი, რომელსაც სათავეში ჩაუდგება კარგი რეჟისორი. ქართველი დრამატურგი უნდა მოვიდეს თეატრში, მას უნდა დაეყრდნოს დასი. წელიწადში მხოლოდ ოთხი წარმოდგენა უნდა მომზადდეს. ახალგაზრდა მსახიობებს ლექციები წაეკითხებათ. საჭიროა როლების ღრმა ანალიზი, ხანგრძლივი მუშაობა, აი, რა გვიშველის.

საუბარში გავიდა დრო. მეგობრებმა ისე გაიარეს მთელი გზა, არც კი უგრძენიათ მანძილი. გზაზე სახედრები შემოეყარათ მეგობარს, ჩანდა, სერიოზული საუბარი მოსწყინდა და უნდოდა ეხუმრა, რაც საუბარს სრულიად შეცვლიდა.

— საშა! თუ კაცი ხარ, მითხარი, შეხედე იმ სახედარს და მითხარი — რა არტისტულობა არის მასში? წელან რომ გარეკე და გარეკე ქართულ არტისტიზმზე. გითხარი, უკიდურესობა ზიყვარს-მეთქი. ჰო, თქვი, აი, მაგ შენ არტისტიზმში არის რაღაც ყალბი. თუ თამაშობ, ესე იგი ნაღდი არა ხარ. ასე არ არის?..

მეგობარი გულიანად იცინოდა, საშაც აჰყვა მას და ერთხანს ანეკდოტებით შეიქცა თავი.

— შენ რა, ახლა გაგახსენდა წელანდელი საუბარი? თავს რად მიქნევდი მაშინ? — ისევ თეატრისკენ შემოაბრუნა საშამ კითხვა.

— ზრდილობითვინა...

— ოჰო... კარგი, თქვი, მაშ ყალბია არა? შე კაცო, თუ ეგ შენი ბუნებრივი მდგომარეობაა, ყალბი როგორღა იქნება?..

— იქნება!.. — მოჰრით უთხრა მეგობარმა.

— მაინც რატომ იქნება, რაკი შენ ამბობ?

— კაცი რომ ყველაფერს სულ სხვის დასანახად აკეთებ, შენ-ზე სხვა რას იტყვის, იმას უყურებ, თამაში არ არის? მაშ, რა არის?..

— ქართველ კაცს სასტუმრო ოთახიც სხვა აქვს, სასტუმრო თეფშიცა და ჭიქაც. ყველაზე კარგს საუცხოოს ეძახის, ესე იგი სასხვისოს, ეს მართო პატივისცემის გამო კი არ არის, უნდა სხვას აჩვენოს თავისი ღირსება.

— მერედა, ეგ არის კარგი? ლამის არის ერთმანეთის ჯიბრში სული გაგვძერეს.

— არა, ჩემო მეგობარო, — უთხრა საშამ, სწორედ ეგ ჯიბრია, რომ არ გვაძინებს, თორემ ჩვენი წათვლემა და... გაქრობა ერთი იქნება... მიხოს ამბავი ხომ გახსოვს.

— რომელი მიხოსი?

— აი, ვაჭირელისა.

— რაღაც არ მაგონდება.

— მიხოს ცოლს, მაგდას, წყაროს წყალზე მეზობელ ქალებთან ჩხუბი მოსვლია. ჩხუბის დროს მაგდასთვის რომელიღაც ქალს წამოუძახებია, ნეტავ, რა გალაპარაკებთ თქვენი ვირის პატრონისა, ღამით შეხვედრისა მეშინია, ეშმაკსა ჰგავსო. ქალებს სიცილი და უყრიათ. მაგდა გაგულისებული მისულა შინ. მიხოსთვის უამბნია, რაც წყაროს თავზე მოხდა, მიხო სილამაზის მოყვარული კაცი ყოფილა და საგონებელში ჩავარდნილა, სხვისი დასაციინი როგორ გავხდიო. ამ ამბიდან ორი კვირაც არ იყო თურმე გასულა, რომ იმავე წყაროზე, სადაც ისევ თავმოყრილნი იყვნენ ქალები, ახალი ვირით მივიდა მიხო. მთელი ღუზია მოეარა და ყველაზე ღამაზი ვირი ეყიდა. მთელ სოფელში არავის ჰყავდა მისი ვირის საღარი.

— ქალებო! — უთხრა მიხომ, — ერთი ეს ჩემი ღამაზი ვირი მიუშვით წყალთან...

— მობრძანდეს! მიირთვას... — ხუმრობითა თქვეს და განზე გადგნენ...

— მართლა რა ღამაზია, — თქვა ვილაცამ. თითქოს ყველა ამას ელოდა და ვირის სილამაზის ქებით აიკლეს იქაურობა. მიხო უსმენდა ქალებსა და ბედნიერი კაცის ღიმილით იღიმებოდა. უცნაური ღიმილით იღიმებოდა და თან ქალებს შემპარავი, რაღაც განსხვავებული ოუმორით ეუბნებოდა: — სოფლის თვალია, ღმერთმანი, სოფლისა...

მიხომ ვირი ყველას დასანახად, სოფლის მთავარ შარაგზაზე ჩაატარა. მალე სოფელში მეორე ისეთივე ქრელი და ლამაზი ვირი მოიყვანა მეზობელმა, მისი წამხედურობით მესამემაც გამოცვალა სახედარი.

— სილამაზე პრესტიჟის საქმედ იქცა, არა?

— შენ როგორც გინდა ისე თქვი. ამ პატარა ამბავში ბევრი რამ არის თქმული, ჩვენი ზასიათიცი ჩანს, წამხედურობა გვიყვარს, მაგრამ ცუდთან ერთად კარგიც ახლავს ამ თვისებას. ერთი სიტყვით, კარგია თუ ცუდი, ჩვენია და ეგ არის.

— ქართულ სილამაზეში არის რაღაც დრამატული. ხომ იცი, ყველა ლამაზს ეტანება, ყველას მისკენ უჭირავს თვალი⁸. ასე რომ, ჩემო მეგობარო, ღმერთმა საქართველო დააჩილდოვა და დასაჯა ერთსადაიმავე დროს...

• • •

სანდრო ახმეტელი თბილისში დაბრუნდა და კვლავ ჩაება ქალაქის ცხოვრების ორომტრიალში.

სანდრო ახმეტელი თავის ოთახში იყო. ილია ჭავჭავაძის ნაწერები დაეწყო მაგიდაზე. ხან რას ინიშნავდა და ხან — რას. ბევრი წიგნი ჰქონდა თეატრზე, პრაქტიკულადაც კარგად გაეცნო პეტროგრადის, მოსკოვის თეატრებს. დასავლეთ ევროპის თეატრალურ პროცესებშიც ერკვეოდა. უკვე ჰქონდა თავისი კონცეფცია. გრძნობდა, რომ ქართული თეატრის პოზიციების გადასინჯვის აუცილებლობა თვით დროის მოთხოვნილებით იყო ნაკარნახევი, მან კარგად გაიაზრა, თუ როგორი იყო გასული საუკუნის თეატრი თბილისში, რომელიც გავლენას ახდენდა მთელ ქართულ თეატრზე. მართალია, ზოგჯერ ქუთაისი ტოლს არ უდებდა მას, იყო უკეთესი სეზონებიც კი, მაგრამ თბილისი მაინც თბილისი იყო.

თბილისელობით ამაყობდნენ მსახიობები, რეჟისორები.

ამაყობდნენ მოქალაქენი...

სანდროც თბილისელი იყო თავისი მოღვაწეობით, უყვარდა მისი ავიცა და კარგიც, ისეთი, როგორც იყო, მაგრამ ღრმად სწამდა, რომ მისი განკარგებისთვის დიდი ბრძოლაც იყო საჭირო. სანდრომ სხვაზე ნაკლებად არ იცოდა, რომ ისიც თბილისის ცხოვრება იყო, გიორგი ერისთავის, ზურაბ ანტონოვისა და ავქსენტო ცაგარლის პიესებში რომ აისახა, ამიტომ მეტი დაფიქრება სჭირდებოდა იმათ, რომლებიც თბილისელობაზე ჰაიპარად ლაპარაკობდნენ. თბილისი დიდ როლს ასრულებდა ქართველი ხალხის ეროვ-

ნული მთლიანობის განმტკიცებაში, ფეოდალური გათიშულობის გამონაშთების წინააღმდეგ ბრძოლაში. „თბილისელობის“ განკერძოებულობის მცდელობა არსებითად ეწინააღმდეგებოდა იმ დიდ როლს, რასაც თბილისი ასრულებდა ქართველებისთვის. ერთი იყო ეს ტენდენცია, რომელიც ფარულად აპირისპირებდა ქალაქელს „ჩამოსულთან“ და მეორე — ის ჯანსაღი საწყისი, რასაც შენი ქალაქის სიყვარული და მასზე ზრუნვა ჰქვია სწორედ ამ წლებში დაიძრნენ თბილისისკენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან. მოდიოდნენ ასეები და ათასები და როგორც ნაკადულები მდინარეს, ისე უერთდებოდნენ ქალაქის ცხოვრებას, ეს დინებები აახლებდნენ და აფართოებდნენ ქალაქს, ზრდიდნენ მის კულტურულ თუ სამრეწველო მასშტაბებს, მაგრამ საზრუნავი და თავსატეხი მოჰქონდათ. ასე იყო და მაინც სასიკეთო პროცესი ხდებოდა. თბილისი იკვრებოდა, ქართული სულით ერთიანდებოდა, მთლიანდებოდა.

დუღდა და გადმოუღდა ქალაქისაკენ მოძალებული ხალხის ცხოვრება, თავისი ჭირ-ვარამითა და სიხარულით. დიდი ილიას კვალზე იზრდებოდა სანდრო და ამიტომ ცდილობდა მისთვის მიეზახა. როცა საქმე ეროვნულს ეხებოდა, ღარიბ სტუდენტთა გამოილია პირდაპირ გოდებდა: „ნუთუ მამანო, ძმანო, დედანო, დანო და ჭვეყნის გულშემატყვიარნო, ასეა და ასე უნდა იყოს!... ნუთუ, მართლა ისე უღონონი ვართ, რომ თითო გროშის მიწვდენა არ შეგვეძლოს?... თუ, თქმაც კი ცოდვად მიგვაჩნია, ისე გულგრილები ვართ, ისე უმადლონი, რომ გული ხელს იკავენ და დაუდევრობა — მადლის სურვილსა“.

დიახ, რთული ამბები ხდება ახალი საუკუნის თბილისში. გიორგი ერისთავის ტიპის თეატრი აღარ არის ახლა საკმარისი. გასულ, საუკუნეში იგი იმ თბილისის პირმშო იყო, რომლის მოსახლეობაც 1876 წელს აღწერეს. სანდრომ ილიას წიგნებში ჩაკეცილი გვერდი გაშალა. თითქოს ილიას ხმა შემოესმა: „ქართველობა რაც შესაძლოა, ძლიერ უნდა ეტანებოდეს სკოლებსა და სასწავლებლებს, ცოდნისა და სწავლა-განათლების კარის გასაღებს, ხოლო ამის სანაცვლოდ იმას ვხედავთ, რომ აწ არსებულს სკოლებსა და სასწავლებლებში ქართველები თითქმის ყველგან ნაკლებად არიან. ეს ცხადად დაგვანახა სხვათა შორის ტფილისის რეალურ სასწავლებლების წლიურმა ანგარიშმა“. რა წერია ამ ანგარიშში? რას გვაუწყებს სწავლა-განათლების მსურველთა სტატისტიკა? სულ 358 შეგირდიდან ქართველი მხოლოდ 27 ყოფილა. მაშინ, როდესაც რუსი ყოფილა 138, სომეხი — 136, გერმანელი — 24. შემდეგ მოდიან პოლონელები, თათრები, ბერძ-

ნები, ებრაელები. „მოდით და გული ნუ დაგეწვით მწუხარებით ამისთანა ამბის გაგონებისაგან“, — ისევ გაისმა ილიას ხმა. მაშინ-დელ თბილისში სულ ოცდა ორი ათასი ქართველი ყოფილ, რუსი — ოცი ათასი, სომეხი — ოცდაჩვიდმეტი ათასი, თათარი — ორი ათასი, გერმანელი — ორი ათასი, სხვებიც ყოფილან. „ჩვენ ჩვენს ქვეყანაში ღარიბნი ვართ“, — თითქოს ისევ გაისმა ილიას ხმა. გავა დრო და ამ ხმის გამეორებად გაისმება სანდროს სიტყვები: ქართველებო, გამდიდრდით! სხვებს მიაქვთ ჩვენი სიმდიდრე, ჩვენ კი სიდუხჭირისაგან სული გველევო...

ვინ არ ცხოვრობდა თბილისში. ყველას გულს უხსნიდა თბილისი თავისი საძმო გულითა. 1897 წელს თბილისში ქართველი მხოლოდ 26,4% ყოფილა. რაიონებიდან და სოფლებიდან დაძრულმა ხალხმა იმძლავრა ქალაქში და მათი კვალი მაღეც დაეტყო. 1922 წელს ქართველობამ უკვე 35% შეადგინა.⁹

ამ ურთულესი პროცესის დროს სხვადასხვა სოციალური თუ პოლიტიკური ჯგუფის არსებობის პირობებში, როგორი თეატრი უნდა ჩამოყალიბებულიყო? რაზე უნდა ეზრუნა ამ თეატრს? ყოველივე ამის გარკვევა სანდროს არ შეეძლო ისტორიული წარსულის ანალიზის გარეშე. არ შეეძლო დიდი სიმართლის თქმის გარეშე. დაე, ეს სიმართლე ყოფილიყო მტკივნეული, თუნდაც ზოგისთვის მიუღებელი, რადგან სანდროს მიერ შემუშავებული კონცეფცია ერთობ გაბედულიც იყო, ახალიც და საკამათოც.

სანდროს ფიქრების გორგალის სათავე ისევ ილიას სახელთან იყო დაკავშირებული. იქიდან მოდიოდა წვერი ახალი სულიერი ცხოვრების მოსაქსოვად. თბილისის საადგილმამულო ბანკის ერთ-ერთ წლიურ კრებაზე ილია ჭავჭავაძემ სიტყვა წარმოთქვა, სადაც საქართველოს ეროვნული ერთიანობის პროგრამა დასახა. მკაცრად ამხილა ფეოდალური განკერძოებულობის იდეა, რომელიც ერთობ ფეხმოკიდებული იყო თვით XIX საუკუნის ბოლოსაც კი. ფსიქოლოგიურ გარდატეხას მეტი დრო უნდა, ფეოდალური პარტიკულიარიზმის სული დიდხანს ზატონობდა საქათველოში. ილიას სული შეუძრავს ერთი ორატორის გამოსვლას ამ სხდომაზე. მან „შეაძრწუნა ჩემი მამულიშვილური გრძნობა და არ შემოძლიან აღუნიშნავად დაეტოვო“, განუცხადებია ილიას. მაინც რა მოხდა ამ სხდომაზე? ერთ-ერთ ორატორს მეორეზე უზრძანებია: „ეგ მოსული არის და ჩვენთან არავითარი კავშირი არა აქვს“. სანდრო შლის ილიას წიგნის ფურცლებს და ესმის ბრძენი კაცის მღელვარე ხმა: „მე მთქმელთან საქმე არა მაქვსრა. მე ვებრძვი აზრს და ამ აზრის გამოსარკვევად მარტო სჭირთა ვიცოდეთ ის კი არა, ვა-

ნა სთქვა, არამედ ის, ვის უთხრეს: ეს უთხრეს იმიერ ქართველს... როგორ? იმიერ ქართველი აქ, ჩვენს კრებაში, ამ ჩვენს საქართველოში — მოსულია, უცხოა და არა სახლიკაცი, არა სისხლბორცი იმ დიდი ოჯახისა, რომელსაც საქართველო ჰქვია? არა, ბატონებო!... ყოველს ქართველს საქართველოს ნაწილისას, — გურული იქნება, მეგრელი, იმერელი, კახელი, თუ ქართლელი, — ჩვენის ერთიანის ოჯახის კარი ღია აქვს, რომ ჩვენს საერთო ჭირსა და ლხინში ძმური მონაწილეობა მიიღოს“, — თითქოს თანდათან მრისხანე ხდება ილიას ხმა.

„მე ამით ვაცხადებ ჩემ მაგიერ და ჩემთა თანამოაზრეთა სახელით, რომ მამულიშვილურ გრძნობის წყევლა-კრულებით ჩვენ ზურგი შეგვიქცევია ამ უკეთურ აზრისათვის. თქვენც მოგიწევთ, ასე მოიქცეთ. დაე, ამ უკეთურმა აზრმა იქვე გაითხაროს თავისი საყადრისი სამარე და დაიმარხოს, სადაც დაიბადა და აკვანი დაიდგა“.

საოცარი ამბები ხდება თეატრშიც. ერთხანს არც ვაჟას „მოკვეთილი“ დაიდგა და არც დავით კლდიაშვილის „ირინეს ბედნიერება“. ერთხანს კი არა, „მოკვეთილი“ თითქმის ნახევარი საუკუნე იდო ხელუხლებელი. ამასაც ხომ ჰქონდა თავისი საფუძველი!

ახალი საუკუნის თბილისი ფერს იცვლიდა, ქართული თეატრის თავკაცები, ქართველი მწერლები, მეცნიერები — ყველახი, ვისაც ერის სულთან ჰქონდა საქმე, ღლენიადავ იღვწოდნენ ქვეყნის წარმატებისთვის, მაგრამ ამით სრულიადაც არ მცირდებოდა საზრუნავი და საფიქრალი. მთელი ქვეყნისთვის ტონის მიმცემ თბილისის თეატრს არსებითი გარდატეხა უნდა მოეხდინა. თუ რა ხასიათისა უნდა ყოფილიყო ცვლილება, ამაზე ილაპარაკა ახმეტელმა თავის მოხსენებაში

...11 მაისი. სახალხო სახლში ხალხის ტევა არ იყო. ყველას აინტერესებდა სანდროს აზრი. სათაური ასეთი ჰქონდა მის მოხსენებას: „არის თუ არა ქართული თეატრი ქართული?“ სახალხო სახლის ფოიეში იდგნენ ცნობილი მსახიობები, თეატრის ახალბედა მუშაკები, მწერლები, ჟურნალისტები, კრიტიკოსები. აქ ყველას ნახავდით. მოხსენების მოლოდინში ზოგი სეირნობდა, ზოგი ჭგუფ-ჭგუფად იდგა და საუბრობდა. რას არ მოისმენდით აქ. საუბარი მარტო თეატრს არ შეეხებოდა. თუ წარმოვიდგენთ მაშინდელ პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებას, საუბრის თემა მრავალფეროვანი უნდა ყოფილიყო.

სანდროსთან, რომელიც, ეტყობა, ძალიან დელავდა, პირველი

მივიდა კაცი, რომელსაც ორიგინალურ იერს ანიჭებდა გაშლილი თმა.

— ისევ ძველ თეატრს უნდა დასცხო?

— არ ვაპირებ, ბატონო ალექსანდრე, მაინც მინდა სათქმელი ითქვას, გინდ ძველს ეხებოდეს, გინდ ახალს.

— არ დაგავიწყდეს, რომ სამხატვრო თეატრი მსოფლიოში ყველაზე დიდი თეატრია დღეს. მე წავიკითხე შენი წერილები ამ თეატრზე. ზოგ რამეში არ გეთანხმები, მაგრამ ბევრი რამ საინტერესოა. ქართულ თეატრს ფსიქოლოგიური სიმართლე აკლია. აი, რა არის, ჩემი აზრით, დღეს მთავარი. ინდივიდუალური თავისებურების ამოხსნა, პიროვნების სულიერი ცხოვრების კვლევა. მე არ გიკვეთავ საუბრის თემას. შენ უკვე მზად გაქვს მოხსენება, მაგრამ თუ სიტყვაში გამოვედი, ამას კი გატყუი უთუოდ.

საუბარს მხრებში ოდნავ მოხრილი, ინტელიგენტური სახის ვალერიან შალიკაშვილი შეუერთდა, მერე კეხიანი ქართული ცხვირის, ლამაზი ხმის მქონე, დიდებული მოქართულე ალექსანდრე იმედაშვილი და საოცრად თბილი თვალების პატრონი, ოდნავ ნაღვლიანი ნუცა ჩხეიძე მოვიდნენ სამასთან. ხუთი წუთიც არ იყო გასული, შემოვიდა ვალერიან გუნია. ყველამ მოწიწებით დაუთმო ადგილი, ჩანდა, რომ მას გამორჩეული ავტორიტეტი ჰქონდა. განსაკუთრებულ პატივსა სცემდნენ მის აზრს. სანდროს შეშფოთება დაეტყო. ნერვულად აწრიალდა.

— არ ვიწყებთ?... — დინჯად ბრძანა ვალერიან გუნიამ.

— თქვენი მობრძანება ჩემთვის დიდი პატივია, ბატონო ვალერიან, — უთხრა სანდრომ.

— მაინტერესებს ახალგაზრდების აზრი, ჩვენს თეატრს ბევრი სატკივარი აქვს და მიხედვა უნდა.

სანდრომ დინჯად, აკადემიური ტონით წაიკითხა მოხსენება. სტილი მოხსენებისა არ იყო პათეტიკას მოკლებული, მაგრამ ცდილობდა ზაზი არ გაესვა მისთვის.

როგორც ბრალდებული განაჩენს, ისე ელოდა დარბაზიდან აზრს. არადა თვითონ დასდო „ბრალი“ თეატრს. მისი მოხსენების ნაწილი შემდეგ იოსებ იმედაშვილმა დაბეჭდა „თეტრსა და ცხოვრებაში“. ნაწილი კი დღემდე არ ჩანს. ძნელი გასარკვევია, თავად არ ისურვა მთლიანად დაბეჭდვა, თუ რედაქციამ არ ისურვა. თუმცა რაც ხელთ გვაქვს, ისიც საკმარისია მოხსენების არსზე რომ წარმოდგენა გვქონდეს.

— ვის სურს აზრის გამოთქმა? — მიმართა დარბაზს თავმჯდომარემ.

ერთხანს ღუმილით შეხვდნენ თავმჯდომარის მოწოდებას.

— ან შეკითხვა ხომ არ გაქვთ?

ისევ ღუმილი.

სანდროს ცუდად ენიშნა ასეთი ღუმილი. მღელვარება დაეცყო. მერე თითქოს მხარდამკერს ეძებსო და ალექსანდრე წუწუნავას მიაჩერდა. ამ დროს დარბაზის ბოლო რიგიდან გაისმა ხმა.

— შეიძლება?

— მობრძანდით.

ტრიბუნასთან მივიდა ჭალარა კაცი და დარბაისლურად დაიწყო.

— რას ვერჩით ძველ თეატრს? არ მოგწონთ? უკეთესი გააკეთეთ? ხშირად ასე გეჩვენება, — თუ რასმე ახალ საქმეს წამოვიწყებთ, ძველი უნდა გავაყრიტყოთ უთუოდ. რათა? უკეთ რომ გამოვჩნდეთ? კარგია, რომ დღეს ვასო ანაშიძე არ ესწრება სხდომას, მაგრამ ბატონი ვალერიან გუნიას ხომ აქ ბრძანდება. გვაქვს უფლება, მათ თეატრზე ასე ვილაპარაკოთ? თქვენ თვითონ რა გაგიკეთებიათ საქართველოსთვის?.. მე, შეიძლება, რაღაც მომეწონა კიდევ მოხსენებაში, მაგრამ მისი ტენდენცია არ მესიამოვნა. აი, რა მინდოდა მეტქვა...

ასე კითხვების დასმით დაამთავრა თავისი სიტყვა. ვილაცამ ხუმრობასავით ისროლა რეპლიკა.

— კაი დროს დამწვარა ჩვენი თეატრი!

აქა-იქ გაიცინეს კიდევ. სანდრო წამოწითლდა. ფეხზე წამოდგა. პარტერისკენ ისე წავიდა, თითქოს დარბაზში მიდის რეპლიკის მთქმელისთვის ყურის ასაწევადო. სიჩუმე ჩამოვარდა. ხმა არ ამოულა, მიუბრუნდა თავის ადგილს და დაჯდა.

ერთი იყო სანდროს დაჯდომა და ახალი რეპლიკის წამოძახილი.

— თუ ქართული არ არის, მაშ თათრული თეატრია?...

სანდრომ სიბრაზისაგან ორივე ხელი გაშალა, რაღაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ვალერიან გუნიამ დაასწრო:

— ბატონებო! არ გეკადრებათ ასეთი რამ, ჩვენ აქ სერიოზულ საქმეზე ვართ მოსული.

მაინც რა ითქვა მოხსენებაში?

ითქვა, რომ ქართველ ხალხს და მის თეატრს შორის გაჩნდა ზღვარი. ხალხი არტისტული, თეატრი კი ნაკლებად არტისტული. ხალხში ათასი სატყვივარია, თეატრში კი არ იგრძნობა მთელი სისრულით. შეიძლება გადაჭრით, გულახდილად იმის აღიარება, რომ ქართულ თეატრში მხოლოდ იქ, ქართულ სცენაზე, ჰპოვებთ თქვენს გულისცემასა და სულისკვეთებას? უწოდებთ თქვენ ჩვენს თეატრს იმ ტაძარს, სადაც ერი ხარობს, სადაც ერი იტანჯება თა-

ვის საკუთარი ფორმით? შეგვიძლიათ მიმითითოთ ისეთ დრამაზე, სადაც ბრძოლის აღელვებული ტალღები ნეტარების ისრებით ესობოდეს თქვენს ბუნებას, ზნესა და ჩვეულებას? შეგვიძლია ჩვენ ვიპოვოთ ქართულ სცენაზე უმაღლესი ნამდვილი ფორმა ჩვენი სულიერი ლტოლვილებისა? შეგვიძლია ვიამაყოთ ჩვენი თეატრის კულტურით, როგორც უმაღლესი კულტურით ჩვენი ერისა?... მერე, შექმნა ქართულმა თეატრმა ისეთი დრამა, რომელიც ქართული ხალხის მისტერიად უნდა ქცეულიყო?!

აი, ასეთი კითხვები დაუსვა თეატრს: განა ის თეატრი, რომელმაც მოგვცა საუკეთესო მსახიობები: ვასო აბაშიძე, ლადო მესხიშვილი, მაკო საფაროვა-აბაშიძისა, ვალერიან გუნიას, კოტე მესხიშვილმა ქართული არ იყოს? დიახ, პირდაპირ ვიტყვით, — შეიძლება!

სანდრო ახმეტელი ლაპარაკობდა დინჯად, დამაჯერებლად. დრო და დრო ვალერიან გუნიასაკენ აპარებდა თვალს, როცა სამხატვრო თეატრზე დაიწყო საუბარი, ჯერ ალექსანდრე წუწუნავას გახედა, შემდეგ შალიკაშვილს. რამდენიმე ფრაზა ზეპირად თქვა, მერე ისევ კითხვა განაგრძო: რომ სამხატვრო თეატრმა სავსებით ასახა რუსი ხალხის სულიერი მისწრაფებანი, მისი სიხარული და ტკივილი. ქართულმა თეატრმა ეს ჯერ კიდევ ვერ შეძლო, რადგან ქართულ დრამატურგიას ჯერაც არ მოუცავს ჩვენი ხალხის სულიერი ცხოვრების ყოველი სფერო, არ ჩასწვდომია ერის სულის სიღრმეებსო. თეატრი მთელი ძალით ვერ ავლენს ქართველი ხალხის სულისკვეთებას, მის ტკივილს, სიხარულს, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ფორმით, გვითხრა ჩვენმა თეატრმა, ვინ არის ქართველი? როგორია მისი სულისკვეთება? როგორია მისი ვნება? რით საზრდოობს? რა ასულდგმულებს? ვიცნობთ ჩვენ ქართველი ადამიანის სულის დრამას?... ამ დებულებას მოჰყვა სხვა, უფრო გაბედული შეხედულებანი, იგი კითხულობდა გატაცებით, თვითდაჯერებით.

ხმამაღლა და მკაფიოდ გაისმა მომხსენებლის სიტყვები: „დიახ, მართალია, ქართველი მღერის და ლხინობს, მერე იცით, რა მდგომარეობაშიც? მოიგონეთ ის ხანა, როცა საქართველო, როგორც სიმბოლო თავისუფლებისა, მოკვდა. როცა საქართველოს მზე ჩაე-ესვენა და ერს მიხი უმაღლესი წმიდათაწმიდა უფლება, მისი დამოუკიდებლობა ხელიდან გამოეცალა. მოიგონეთ იმ დროის ქართველნი... განა ჩვენ გვესმის მათი კვნესა, ვაება, ტანჯვა, განა მაშინდელი ქართველნი მოთქვამენ და ტირიან, ვითარცა ებრაელები მდინარეთა ბაბილონისათა?... მოიგონეთ ბარათაშვილის

დრო. სიცილი და ხარხარი, ლხინი და კისკისი, გეგონებათ, საქართველო სტკება უბედნიერესი წამებით. ლხინობდა ის ქართველი, რომელიც თავგანწირულად იცავდა სამშობლოსა და ერს“.

ამბობენ, რომ ქართველი ბუნებით ჰედონისტია, მუდამ ლხინობს, იცინის, მაგრამ იგი იცინის მაშინაც, როცა ტირის მისი გული. სიცილი და ხარხარი უდიდესი პროტესტია ქართველისა, აქ ავლენს იგი თავისი შეამბოხე სულის შინაგან ექსპრესიას, სულიერ ლტოლვასა და ექსტაზს, ხომ უნდა თავისი ნამდვილი სახის, ტრაგიკული სულის ჩვენება? იქნებ არ სურს მტერს გაუმხილოს თავისი ცრემლი და მწუხარება? ან, მუდამ საბრძოლოდ გამზადებული, არც სცალია ტირილისთვის? იქნებ, რაც აკლია, რაც წაართვა ცხოვრებამ, იმას ელტვის? ვინ იცის, რას ელტვის ეს ამაყი და შეუპოვარი, უცნაურად ხელგაშლილი და რაინდული სულის ქართველი კაცი? — ასეთი კითხვები აღელვებდა და აფიქრებდა მომავალ რეჟისორს.

ლხინის მიღმა დაფარული ტრაგედია გენიალურად იგრძნო ბართაშვილმა. უყურებთ მოზეიმე ხალხს, გეგონებათ, საქართველო სტკება უბედნიერესი წამებით და ნამდვილად კი მგოსანი გულჩათხრობილი ტირის და გლოვობს, მისი სული, ვით სპეტაკი სული მთელი ერისა, მოთქვამს მწარედ, გულსაკლავად...

სიცილითა და ლხინით გადმოგვცემს ქართველი ხალხი იმ საშინელ დღეებს, როცა საქართველო გასაჭირში იყო. მაგრამ ქართველი მაინც იბრძვის თავგანწირვით, მიჰქრის შეუმჩნეველად თავის მიზნისაკენ, თუ მას ფეხი აუსხლტა, იმედი გაუმტყუნდა, ხელის ჩაქნევით სპობს ყველაფერს და დავიწყებას ეძლევა, მერე იცინის და ლხინობს. საშინელებაა, როცა ქართველი ხელს ჩაიქნევს და ამბობს: „სულ ერთია“, „რაც იქნება, იქნება“. ეს „სულ ერთია“, „რაც იქნება, იქნება“ — იგივე თვითმკვლელობაა, მხოლოდ სულიერია...”

დარბაზში სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა, როცა სანდრო ახმეტელმა თავისი დებულების განსამტკიცებლად აკაკი წერეთლის ლექსი დაიმოწმა. უზენაესი ენა ქართველი ერის სულისა, მღერის, მღერის მწარედ:

„ვინ რა იცის, რომ ეს გული მკვდარია,
რომ სიცილი ბევრჯერ ცრემლზე მწარეა“...

მერე სხვა მაგალითებიც დაიმოწმა. თავისებურად ახსნა გიორგი ერისთავის თეატრის ისტორიული მისია, ახალი თეატრის პერსპექტივა.

აი, ის სასაუბრო თემა და ტკივილი, რომელიც იმ კრებაზე

გამოხატა სანდრო ახმეტელმა. იმ ერთი კაცის კრიტიკული გამოსვლისა და ორიოდ სალაზღანდარო რეპლიკის შემდეგ სიტყვა აიღო ვალერიან შალიკაშვილმა. დარბაზი ახმაურდა. კარგა ხანია არ ენახათ მისი საჯარო გამოსვლა, იცოდნენ მისი მემამბოხე ხასიათი. სწორედ მან თქვა: „ძველებმა ახლებს არაფერი უანდერძეს და უმრავლესობა აღარც თითონ ვარგანან ახლისთვის. ახლებს კი მომზადება აკლიათ“. სწორედ მან უთხრა მკაცრი სიტყვა ქართველობას. „განა ტფილისის გუბერნიის თავად-აზნაურები ქართველები არ არიან? განა ისინი მოვალენი არ არიან ხელი შეუწყონ თავის ეროვნულ კულტურასა და მის ზრდა-განვითარებას? მაშ ვინ ხართ, ბატონებო? ნუ გრცხვენიათ! აიხადეთ ნიღაბი და ხმამაღლა აღიარეთ — რა გწამთ, რას სცემთ პატივს? სიტყვას „ქართველი ვარო“, არ ეშვებით — ქართული კი არაფერი გწამთ“. აი, რა გაბედული სიტყვის თქმა უყვარდა. ეს კარგად იცოდა სანდრომ და ამიტომ დიდი ინტერესით უსმენდა ვალერიანს. ვალერიანი სანდროზე ათითორმეტი წლით უფროსი მაინც იყო, სამხატვრო თეატრის, ანუ, მისი აზრით, ფსიქოლოგიური თეატრის ტენდენციას ამკვიდრებდა. ბოლოს ასე დაამთავრა სიტყვა:

— მე მომწონს სანდრო ახმეტელის შემართება, უკომპრომისობა. მაგრამ, სამწუხაროდ, საზოგადოებას არ ვაინტერესებთ ჩვენ და ჩვენი თეატრი, სანდრო. მთელი უბედურება ეს არის. მე დავიღალე ბრძოლაში, ღმერთმა შენ მოგიმართოს ხელი.

თქვა და ჩამოსვლა დააპირა, რომ ამ დროს ვიღაცამ შესძახა:

— რა გული გაგტეხია, შე კაცო.

— ამას გულგატეხილობა არ ჰქვია, სიმართლე ჰქვია. მე მიყვარს სიმართლე, აქაც (ტრიბუნაზე დაადო ხელი!) და სცენაზეც ხომ მართალი ვარ?... .

— მართალსა ბრძანებთ! — დაეთანხმა ახმეტელი.

ვალერიან გუნიამაც ისურვა სიტყვის თქმა. მან მხარი დაუჭირა სანდროს იმ აზრს, რომ თეატრში ეროვნული სული უფრო უნდა გამოიკვეთოს.

— ამგვარად, ჩვენს თეატრს, უწინარეს ყოვლისა ეროვნული მიმართულება უნდა ჰქონდეს და სხვა დასანარჩენი წვრილმანიც შესაფერად მას შეეწყოს. ამ მხრივ ჩვენ თეატრს ესაჭიროება შეცვლა, ხოლო ერთბაშად კი არა, არამედ ნელ-ნელა, თანდათან...

— თქვენც მაგას ამბობთ? — გაისმა დარბაზიდან.

— დიახ, ასეა. „ქართული ენა, ქართულად დაწერილი და გადათარგმნილი პიესები, ქართველი მაცურებელი, ხალხი, მაინც კი-

დევ არ ნიშნავს იმ მიმართულებას, რომელიც ჩვენ გვწადიან და რომელიც აუცილებლად საჭიროა“...

სანდრო გაბრწყინებული უყურებდა ვალერიანს, ადგილზე წრიალებდა სიხარულისაგან, რადგან უფროს თაობაშიც იპოვა მისი გრძნობისა და აზრის გამოძახილი. ვალერიანმა შენიშვნებიც მისცა, არ გეთანხმები კატეგორიულ ტონში, ვერც უცებ შეცვლით ყველაფერს, ამისთვის ჯერ დრო უნდა შეიცვალოსო... მაგრამ ახმეტელს შენიშვნები არ წყენია.

კამათი დამთავრდა. სანდრო ვალერიან გუნიასთან მივიდა მადლობის სათქმელად. ხალხი ნელ-ნელა დაიშალა. სანდროს ეგონა, მეორე დღეს ერთი აურზაური იქნებოდა ქალაქში მისი მოხსენების გამო. ელოდა, მაგრამ არ გაუშარტლდა. ქალაქი უფრო დიდი ამბებით იყო დაკავებული, — პოლიტიკური მოვლენებით.

იმავე 1915 წლის 28 ოქტომბერს ახმეტელი კვლავ წარსდგა კულტურული საზოგადოების წინაშე და წაიკითხა მოხსენება „მომავალი ქართული თეატრი“. ბევრი დებულება გაიმეორა, რაც ადრე გამოთქვა, დიდი ადგილი დაუთმო სცენის ტექნიკურ მხარეს. ჩანდა, რომ იგი კარგად იცნობდა იმ ლიტერატურას, რომელიც ამ საკითხზე არსებობდა. სცენის ტექნიკური სტრუქტურისა და, საერთოდ, თეატრის აგებულების პრინციპზე მისი შეხედულებანი ახლოს იდგა გერმანელი რეჟისორისა და არქიტექტორის გეორგ ფუქსის იდეებთან.

სანდრო ახმეტელის მოხსენებაში გაისმა სამხატვრო თეატრის პრინციპებისადმი ერთგულთა კრიტიკაც. „ჩვენ ბანს ვაძლევთ ყოველთვის და ყველაფერში რუსეთის თეატრს. ყველაფერში მხოლოდ ვბაძვით. პირადად მე, გაგებდავ და ვიტყვი, არ მინახავს ქართულ სცენაზე ნამდვილი, ჩვენი სულისკვეთებით დადგმული დრამა. იგი ყოველთვის ტრაფარეტულად გაზეპირებულ ჩონჩხზედაა აგებული, რომელსაც მხოლოდ მოსკოვის სამხატვრო თეატრის უგემური სუნი უდის“. გავლენების წინააღმდეგ ბრძოლის ამ მაგალითში უთუოდ იგრძნობოდა მინიშნება იმ ტენდენციისადმი, რაც ფსიქოლოგიური რეალიზმის დამკვიდრებისათვის ხდებოდა ქართულ თეატრში. თითქოს სანდროს ამგვარი მოხსენება ალექსანდრე წუწუნავას საწყენადაც უნდა დარჩენოდა, მაგრამ ასე არ მოხდა. ის კი არა და, უფრო დაუახლოვდნენ ერთმანეთს. თურმე ერთად უნდოდათ „ქრისტიანეს“ ეკრანიზაციაც, მაგრამ რატომღაც შემდეგ ახმეტელი კინოხელოვნებით აღარ დაინტერესდა.

1916 წლის 13 მარტს 12 საათზე ახალ კლუბში, სიტყვაკაზმუ-

ლი საზოგადოების საბჭოს თაოსნობით გაშართულ დილაზე სანდრო შანშიაშვილმა წაიკითხა „ბერდო ზმანია“. პიესა დასურათებული იყო ვალ. სიღამონ-ერისთავის მიერ. იმავე წელს, ოცი დღის შემდეგ, სანდრო ახმეტელმა გამოაქვეყნა წერილი პიესის თავისებური ინტერპრეტაციით. „ქართულ ლიტერატურას კიდევ ერთი განძი შეემატა“ ამთავრებდა ჯუანშერის ფსევდონიმით დაწერილ წერილს ახმეტელი.

სანდრო ახმეტელი თანდათან სულ უფრო მეტ დროს ახმარს თეატრის საკითხებს. ისევ კამათი, ბრძოლა, ძიება. ბრძოლებში, განუწყვეტელ ბრძოლებში გაატარა მთელი თავისი ახალგაზრდობის წლები. „ბერდო ზმანია“ რომ დადგა, უკვე 34 წლის იყო.

უკომპრომისოდ გაიარა მძიმე გზა სიჭაბუკისა დაღვინებამდე. შემდგომაც ასე აგრძელებს, ხასიათის შეცვლა აღარ შეუძლია.

ცხოვრებაში ასეა: მხოლოდ ერთეულები აღწევენ თავს ადამიანის ღირსების დამამცირებელ კომპრომისებს. მათი ცხოვრება ქარიშხლიან დღეს წააგავს. მარტო მთავრობას კი არა, ხალხსაც არ უყვარს ასეთი ადამიანები. ბეთხოვენი სასოწარკვეთით ამბობდა: „ღმერთო მიშველე, ხომ ხედავ, მთელმა კაცობრიობამ ზურგი მაქცია და ეს იმიტომ, რომ არ მინდა უსამართლობას შევურიგდე!“

ტანჯვით ცხოვრობდნენ ასეთი ადამიანები მუდამ. ზოგჯერ თვით გენიალური ადამიანებიც კი ვერ უძლებდნენ ამგვარ ტანჯვასა და სასოებით იღრეკდნენ მუხლს ამა ქვეყნის ძლიერთა წინაშე.

ბეთხოვენი ერთ-ერთ წერილში ასეთ შემთხვევას აღწერს: „მეფეებსა და პრინცებს შეუძლიათ დანიშნონ პროფესორები და საიდუმლო მრჩევლები, უხვად დაურიგონ ტიტულები და ორდენები, მაგრამ არ შეუძლიათ დიდი ადამიანების შექმნა, ისეთი ნათელი გონების ადამიანებისა, რომლებიც ამ მაღალი საზოგადოების უფრო მაღლა დგანან. და როდესაც ორი ასეთი ადამიანი, როგორიც მე და გოეთე ვართ, ერთად არიან, ამ ვაჟბატონებმა უნდა იგრძნონ ჩვენი სიღიადე. გუშინ, როდესაც ვბრუნდებოდით, გზად იმპერატორის ოჯახს შევხვდით, ჩვენ შორიდანვე შევნიშნეთ ისინი. გოეთემ ხელი მიშვა და გზის პირას გაჩერდა. რამდენი ველაპარაკე, ვარწმუნე, მაინც ნაბიჯი ვერ გადავადგმევინე, მაშინ ქუდი წარბებამდე ჩამოვიფხატე, ქურთუკი შევიკარი, ხელები უკან დავიწყე და ყველაზე მრავალრიცხოვან ჯგუფს შევერიე. გზის ორივე მხარეზე პრინცები და ჯარისკაცები გამწყრივდნენ. პერცოგმა რუდოლფმა ქუდი მომიხადა, დედოფალი პირველი მომესალმა. დიდ-

ბულები მიცნობდნენ მე. თავის შესაქცევად ვუცქერდი, თუ როგორ გაიარა პროცესიამ გოეთეს წინ, ქუდით ხელში მდაბლად ქედმოხრილი იდგა იგი გზის პირად. იცოცხლეთ, მე გავჯორე, არაფერი შემირჩენია“.

თვით გოეთეც კი ქედმოხრილი იდგა. განა მარტო ის — ათასობით რჩეული ადამიანები ღვანან ქედმოხრილნი და თვალებში შესცივინებენ „ძლიერთ“. ღმერთმა შეუწდოთ მათ ადამიანური სისუსტე!.. შეიძლება უფრო ღრმა ფესვებიც ჰქონდეს ყოველივეს. ზოგჯერ ამოა ხელოვანის ყველა ცნობიერი და არაცნობიერი ნაკადების ამოხსნის წადილი, მაგრამ ერთი რამ მაინც ნათელი უნდა იყოს: როცა ახმეტელმა განჯაში, გიმნაზიაში დიდი სასულიერო პირის პატივსაცემად გამართულ გალობაში მონაწილეობაზე უარი თქვა, ეს საქციელი არსებითად იგივე იყო, რასაც შემდეგ, უკვე სახელმწიფოებრივი აკეთებდა „პირველი კაცის“ წინაშე...

ახმეტელი თავისი სამშობლოს ბედზე ფიქრით, საკუთარი ძალებისადმი რწმენით მივიდა ძლიერი ადამიანის კულტამდე.

ჩვენ ვხედავთ, როგორ ამზადებს იგი საკუთარ თავს მომავლისათვის, როგორ ისახება მის სამყაროში სპექტაკლები, რომლებიც ჯერ არ დაბადებულან, მაგრამ უკვე არსებობენ და ელიან შესაბამის პირობებს ასაუღერებლად.

მისი ოცნებების სამეფო საქართველოა. ციებცხელებასავით შეუპყრია პოლიტიკურ ვნებებს, ყველა ვნებაზე უფრო ძლიერსა და დაუნდობელს. არც თავად დაინდობს, არავის თუ საქართველოს ინტერესები მოითხოვს. ფიზიკურ მუშაობასაც არ თაკილობს. გაზრთ „საქართველოში“ სტამბაში ღამეებს ათენებდა, ითმენდა ყოველივეს, რადგან შეეძლო გაზეთში წაეკითხა მისი შეხედულებების გამომხატველი სიტყვები, რომელიც სოლომონ დოდაშვილს ეკუთვნოდა: „ჩვენ ვალდებულნი ვართ, რომ ქართველი ერის პირობები ეხლავე გავასწოროთ, თორემ მერე გვიან იქნება, რასაც ეხლა ჩვენ შევძლებთ, ამას მერე ჩვენი შვილები ველარ შეძლებენ და ამიტომ ჩვენ მათი სალანძღავი გავხდებით“.

სანდრო ახმეტელის ცხოვრების მშფოთვარე რიტმს ზღვის ტალღებივით. ნაპირისაკენ მიაქვს მისი ოცნების აფრა.

გააწევს კი ნაპირამდე?..

რწმენა ადამიანის სასიცოცხლო მოთხოვნილებაა. მის გარეშე შეუძლებელია ცხოვრება. როცა ერთ საქმეში რწმენა ეკარგება ადამიანს, მეორეში ეძებს, მეორესაც თუ ჰპარგავს, მესამეში და ასე აწყდება აქეთ-იქით, ვიდრე თავისი არსებობის დასაყრდენს არ იპოვის.

ყველაფერს ერთბაშად აუჯანყდა, ყველაფერის შეცვლა მოითხოვა. ყოველთვის არ შესწევდა ძალა ქადილისა, მაგრამ ზოგჯერ არც ამას აქცევდა ყურადღებას.

აი, ასეთი ბუნტარული განწყობილებით მივიდა ქართულ დრამაში 1920 წელს.

იგი დაჟინებით ეძებდა ახალ გზებს... თეატრის გზებს... ბილიკებიდან ფართო შარაგზისკენ მიდიოდა...

ბილიკებიდან შარაგზისაკენ

სანდრო ახმეტელი სულ უფრო მეტად იჭრებოდა თეატრის ცხოვრებაში. თეატრთან დამაკავშირებელი ერთ-ერთი პირველი ძლიერი ნაბიჯი მაშინ გადადგა, როცა ვალერიან გუნიამ თავის დასში მიიწვია, სანდროს არასოდეს ავიწყდებოდა ეს დღე და ვალერიან გუნიას ზრუნვა. მაშინ გაზეთი „სახალხო საქმე“ იუწყებოდა, რომ რეჟისორობა დროგამოშვებით მიენდოთ „ვ. გუნიას, კ. ანდრონიკაშვილს, ა. ახმეტელაშვილს...“ ეს 25 ოქტომბრის ცნობაა. ამ დროს სანდრო უკვე მუშაობს დიმიტრი არაყიშვილის ოპერაზე, „თქმულება შოთა რუსთაველზე“. პრემიერის დღეებში პრესა იუწყებოდა: „ქართული სამუსიკო საზოგადოების ქართული საოპერო სტუდია ორშაბათს, 8 დეკემბერს მართავს ოპერას „თქმულება შოთა რუსთაველზე“, მუსიკა დ. არაყიშვილისა“, სახალხო თეატრის შენობაში ზუბალაშვილების სახლი. (ახლანდელი მარჯანიშვილის სახელობის თეატრი).

თეატრში თავი იჩინა ახმეტელის მუსიკალურმა ნიჭმა. ბავშვობიდანვე გამორჩეული უნარი მუსიკის მოსმენისა, განცდისა, უნარი სიმღერისა და არაჩვეულებრივი სმენა, რომლითაც იგი გამოირჩეოდა სამყაროს მუსიკალურ აღქმაში, განზოგადდა. უკვალოდ არც ნიკო სულხანიშვილის გუნდში მონაწილეობამ და ეკლესიაში თუ გიმნაზიაში გალობამ ჩაიარა.

1920 წლის 4 ივლისს შეიკრიბა დრამატული საზოგადოების რეჟისორთა კოლეგია. კოლეგიაში ხუთი კაცი შევიდა. მესხიშვილი, წუწუნავა, ფაღავა, ქორელი და ახმეტელი. სხდომას ალექსანდრე წუწუნავა თავმჯდომარეობდა. ამ დროს ახმეტელს უკვე ჰქონდა დადგმული დიმიტრი არაყიშვილის ოპერა.

კოლეგიის სხდომაზე რეპერტუარის საკითხი განიხილეს. დაასახელეს ორმოცამდე პიესა. საოცრად ეკლექტიკური იყო რეპერტუარი. როგორც იტყვიან, ყველაფერი ერთად იყო ჩაყრილი. მარ-

ტო იმ რეპერტუარითაც შეიძლება კაცმა წარმოიდგინოს, რა მდგომარეობა იყო მაშინ თეატრში. სხდომაზე დაადგინეს, რით გაეხსნათ სეზონი და როდის მოეწყოთ გამოცდების ჩატარება დასის შესავსებად. ერთი წლით ადრე ახმეტელს დასადგმელად დაუმტკიცეს ლოპე დე ვეგას „ფუენტე ოვეხუნა“, მაგრად რატომღაც არ დადგა. შემდეგ ზოგიერთმა ეს ამბავი ახმეტელის მარჯანიშვილთან დასაპირისპირებლადაც კი გამოიყენა, სანდროს „აართვეს“ მისი ნალოლიავეები „ცხვრის წყარო“ და ამით მარჯანიშვილმა წაიღო მისი გვირგვინო. კარგი ნერვები უნდა ჰქონდეს კაცს, რომ არ აჰყვეს ათასგვარ ქორს!

10 ივლისს ახალი კლუბის დარბაზში შედგა დასში მისაღები აბითურიენტების გამოცდები. სპეციალობაში გამოცდას ესწრებოდნენ: აკაკი ფალავა, მიხეილ ქორელი და ალექსანდრე ახმეტელი. სულ შეიდი აბითურიენტი იყო გამოსაცდელი. კომისიამ ერთხმად დაადგინა: „მიღებული იქნას თანამშრომლად თ. ი. ჭავჭავაძის ასული“. კარგა ხნის შემდეგ ახმეტელი მეორე პირით თავის კონსპექტში ჩაწერს: „ახმეტელმა მოიყვანა თეატრში თ. ჭავჭავაძე და გამოავლინა იგი, როგორც მსახიობი“. ძნელი დასადგენია, თამარ ჭავჭავაძეს მართლა მან ურჩია თუ არა გამოცდაზე გასვლა, ან რამდენად გადამწყვეტი იყო კომისიის სხდომაზე მისი მხარდაჭერა, მაგრამ ფაქტია, რომ თამარ ჭავჭავაძის დასში მიღების ბედის გადაწყვეტაში სანდროც მონაწილეობდა.

„ბერლო ზმანაში“ ბევრი ახალგაზრდა მსახიობი მონაწილეობდა: ვერიკო ანჯაფარიძე, აკაკი ვასაძე, მიხეილ ჭიაურელი, შალვა ღამბაშიძე.

საგულისხმოა, რომ თამარ ჭავჭავაძე დიდი მეგობარი იყო ტასო როსტომაშვილისა. ტასოს მიერ თელავში დადგმულ ზღაპარში („ქონდრის კაცები“) თამარიც მონაწილეობდა. თამარ ჭავჭავაძე სიცოცხლის ბოლომდე მეგობრობდა სანდროს პირველი ცოლის დასთან ბაბო როსტომაშვილთან. ყოველივე ეს მხოლოდ პატარა ნიუანსებია დიდი საკითხისა.

სანდრომ დრამატულ საზოგადოებასთან ერთი წლის ვადით გააფორმა ხელშეკრულება. ხელშეკრულება რვა მუხლისაგან შედგებოდა. ახმეტელს დაენიშნა ხელფასი თერთმეტი ათასი მანეთი. ხელშეკრებულებას ხელს აწერენ დრამატული საზოგადოების გამგეობის თავმჯდომარე, პროფესიით ექიმი, საზოგადო მოღვაწე, თეატრის კრიტიკოსი ივანე გომართელი და „სცენის მოღვაწე“ ალ. ახმეტელი. ეს მოხდა 15 ივლისს. პირველ სექტემბერს კი ახმეტელმა

ქართული დრამის ანუ რუსთაველის თეატრში დაიწყო „ბერდო ზმანას“ რეპეტიციები.

„მონობის უღელს არ დავიდგამ...“ ბერდოს სულის ამ ძახილთ გადადგა სანდრომ პირველი ნაბიჯი.

დაიწყო „ბერდო ზმანას“ რეპეტიციები.

სალამოს 7 საათი იყო. წარმოდგენის მონაწილეთა მხოლოდ ნაწილი გამოცხადდა რეპეტიციაზე. ყველამ იცოდა რეპეტიციების დაწყების დრო და მაინც მსახიობთა ნაწილი არ მოვიდა. ახმეტელმა რეპეტიცია ქართულ თეატრზე საუბრით დაიწყო. თქვა ის, რასაც ყველგან წერდა და ამბობდა.

— იცით თუ არა, ჩვენს თეატრს რატომ ჰქვია „ქართული დრამა?“ — ჰკითხა მსახიობებს. ყველანი გაოცებულნი შეჰყურებდნენ რეჟისორს. — არ იცით, ხომ?... ჰმ... აბა, რა იცით?... ცხერები ხომ არ ხართ... თეატრში ხართ და არ იცით, რა ჰქვია? — ისე გაცხარებით ლაპარაკობდა, რომ ზოგმა იფიქრა, ძალით გვიწვევს რაღაც სახიფათო საქმეზეო. ვიღაცამ ჩაილაპარაკა კიდეც: აი, შარი თუ გინდა, ეს არის... სანდროს არ გაუგია, მაგრამ მსახიობთა გაოცებულ სახეებს რომ შეხედა, ტონს დაუწია, თავისებურად განმარტა თეატრის სახელწოდება. — მეფის რუსეთს არ მიაჩნდა საჭიროდ ქართული თეატრი გვქონოდა, ამიტომ დრამა გვიბოძა. „თეატრი დიდი საქმეა“, „დრამა“ კი სხვასთან შეკედლებულს ნიშნავს, მთელის რაღაც ნაწილს. ასე არ არის? რამდენ ენაზეა წარმოდგენები ამ შენობაში? რამდენი დღე აქვს დათმობილი ე. წ. „ქართულ დრამას“?... — მერე მიხვდა, რომ შეტოპა. რუსეთი რა შუაში იყო, მენშევიკების დრო იდგა. სასწრაფოდ თვითონვე შეცვალა თემა, — სულ ამ მენშევიკების ბრალია. მათ არ ისურვეს სხვა სახელი. თეატრი არ ეპიტნავენათ, რაც გვაქვს, ეს თეატრი კი არ არის, რაღაც აჯაფსანდალია.

კიდეც ბევრ სხვა რამეზეც ილაპარაკა. ისეთი შთაბეჭდილება შეიქმნა, თითქოს საშას ტრიბუნა სჭირდებოდა თავისი იდეების პროპაგანდისტვის. იმ დღეს მხოლოდ ერთსაათიანი რეპეტიცია ჩატარდა. მეორე დღეს რეპეტიციაზე მეტი მსახიობი მოვიდა. წინააღმდეგობის საუბრის და რეპეტიციის ამბავი ქალაქში მეზივით გავარდა. ახალგაზრდებს მოსწონდათ უჩვეულო, ეფექტური ხასიათის რეპეტიციები. უფროსები კი ნერვიულობდნენ, კრიტიკულად აფასებდნენ რეჟისორის მუშაობას. მაგრამ მალე დაიმორჩილა მსახიობები.

ნინო დავითაშვილი ასე აღწერს პირველ რეპეტიციას: „სამარისეზური სიჩუმეა. ახალმა რეჟისორმა სიჩუმე დაარღვია. ხმა ამო-

ილო, როლის განსახიერებაში მსახიობს შენიშვნა მისცა. სიტყვა და შენიშვნა მისი მსახიობებმა მართებულად მიიჩნიეს. მეტად დაჭიმული ნერვები ნელ-ნელა აიშვა. ზღბა უდაო გარდატეხა... დასრულდა რეპეტიცია და... შეიქნა ტაშის გრიალი. საერთო სიხარული. ახალი რეჟისორი მოვიდა, ახალი სიტყვა გავიგონეთ“.

ყველაფერი შეიცვალა. იქ ქორო გამოაჩინა, აქ ბალეტი, იქ მუსიკა, პლასტიკა, რიტმი, ერთი სიტყვით, რითაც და როგორც შესძლო, ანგრევდა ძველ თეატრალურ ფორმებს. პიესა კი ყველაფერს ვერ უძლებდა, ამდენ დაწოლას ვერ ითმენდა. ახმეტელი მაინც თავისას აკეთებდა. მისთვის ხომ მთავარი იყო ახლის ძიება!

რეპეტიციები გრძელდებოდა, ახალგაზრდა რეჟისორი ერთობ კატეგორიულია მუშაობაში. მოითხოვს რეპეტიციაზე დაგვიანებით მოსულთა მკაცრად დასჯას, რეპეტიციის ინტერესებისადმი დამორჩილებას. „სანამ მთელი შემადგენლობა არ იქნება ბალეტისა, მუშაობას არ გავაგრძელებთ“, — წერს სანდრო დლიურში.

დლიურში (9 სექტემბერი) არის ასეთი მინაწერიც: „საქიროა მოიწვიონ კომპოზიტორი დ. არაყიშვილი, რომ დაწეროს ბალეტის, ქალთა ხოროსა და ორი ვაჟთა სიმღერა“. ამის შემდეგ ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ რეპეტიციები რთულ პირობებში ტარდებოდა. ხშირად იგვიანებდნენ მსახიობები, ზოგი საერთოდ არ ცხადდებოდა. ხელს უშლიდა თეატრის პარალელური რეპეტიციებიც. ახმეტელისთვის კი მუსიკაც, მხატვრობაც, რეპეტიციების პირველივე დღეებიდან აუცილებელ კომპონენტებად იყო მიჩნეული. მას არ უყვარდა მუსიკის „შეყვანა“ მზა სპექტაკლში, უკვე შექმნილ რეჟისორულ მოდელზე მხატვრული გადაწყვეტის მორგება. დლიურში ვკითხულობთ: „ვინაიდან მსახიობები არ გამოცხადდნენ, რადგან მათ ჰქონდათ რეპეტიცია რეჟისორ ქორელთან, მეცადინეობა არ შედგა“. განა აქ არ ჩანს ის შინაგანი წინააღმდეგობა, რომელსაც ახალგაზრდა რეჟისორი უწევდა მუშაობის არსებულ წესებს? აკაკი ფაღავა თეატრის ხელმძღვანელი იყო და მას სურდა, ერთბაშად რამდენიმე სპექტაკლის მომზადება, მაგრამ ახმეტელის გაზრდილი მოთხოვნილებანი, მისი პრინციპები უკვე ვერ ეგუებოდნენ იმას, სანამ მთელი შემადგენლობა არ იქნება ქალთა ბალეტისა, მუშაობა არ გაგრძელდება, — აუწყებს ახალგაზრდა რეჟისორი თეატრის დირექციას. იგი ჯიუტად, უკომპრომისოდ იბრძვის რეჟისორის ავტორიტეტის განმტკიცებისათვის, იბრძვის, რათა მტკიცე იყოს მისი პირველი ნაბიჯები პროფესიულ თეატრში.

„სამხატვრო ნაწილის გამგეს“ ბერდო ზმანიას“ ბალეტისათვის 12 ქალია საჭირო. დღევანდლამდე მე ვერასგზით ვერ მივიღე საჭირო მსახიობები. გთხოვთ თქვენს განკარგულებას, რათა 12 ქალი ბალეტისათვის როგორმე მომცეთ“. ახმეტელის ამ მოთხოვნას აკმაყოფილებს აკაკი ფალავა, მაგრამ მალე დღიურში ჩნდება ასეთი ჩანაწერი: „რეპეტიცია არ შედგა იმიტომ, რომ დანიშნული იყო ფოიეში. რეჟისორმა ალ. ახმეტელმა შეუძლებლად სცნო რეპეტიციის იქ გავლა“.

ამ ჩანაწერში თითქოს არაფერი არის, ისეთი უშუალო პიესის გადაწყვეტის პრინციპებს რომ ეხებოდეს; არ ჩანს, თუ როგორ იხსნებოდა თითოეული სახე, როგორი ანალიზი უკეთდებოდა პიესას, მაგრამ დღიურებში კარგად არის წარმოჩენილი ახალგაზრდა ხელოვანის ფარული პოლემიკა თეატრის მუშაობის არსებულ სისტემასთან. თეატრისათვის უჩვეულო იყო მისი რეპეტიციების ზუნება.

პრემიერა შედგება. ბუნებრივია, წარმოდგენას სანდრო შანშიაშვილიც ესწრებოდეს. იგი კარგა ხნის შემდეგ მოიგონებს: „ერთ ღამეს ს. ახმეტელმა გაზეთის საბეჭდო მანქანა ატრიალა (ელექტრონის უქონლობის გამო), შეხედავ; ოფლში იწურება. ჯერი ჩემზე მოდგა. ახმეტელი კი დასასვენებლად ჩამოჯდა მანქანის წინ, სადაც ჩხირებს გაზეთი გადმოაქვს და ნიავე უბერავს. დაღლილს ჩასძინებოდა. როცა გავალვძე, ძლივს წამოდგა. ამ მიზეზით ავად გახდა და ტიფი დაემართა. დავიარებოდი ავადმყოფთან და გასართობად „ბერდო ზმანიას“ ვუკითხავდი, რომ მოვრჩები, უთოდ „ბერდო“ უნდა დავდგაო. ამის შემდეგ სამმა წელმა განვლო... ახმეტელი მაინც ამბობდა: ქვეყანა რომ დაინგრეს, „ბერდო ზმანიას“ მაინც დავდგამო და ღადგა კიდევ“.

ახმეტელის ირგვლივ ხმაური ატყდა. დებიუტმა შეაფიქრიანა უფროსი თაობა. მათ შორის დიდი ნაწილისთვის პრინციპულად მიუღებელი იყო ახმეტელის ძიებანი. თვით პიესაში ვერაფერს ხედავდნენ იმის საილუსტრაციოს, რასაც ასე თავგამოდებით იცავდა თავის წერილებსა და გამოსვლებში ახმეტელი. „რა არის აქ ეროვნული?“ კითხულობდნენ ხშირად. მართლაცდა, რა იყო მასში მთავარი? ეროვნული პლასტიკა? რიტმი? შეიძლება, მაგრამ სხვა? სხვა კიდევ რა?... მაშინ კრიტიკას მხედველობიდან გამოორჩა, რომ ახმეტელისთვის ძირითადი იყო სულის დაუმორჩილებლობის იდეა. აი, ის, რაც მან 1916 წელს პიესის მისებური გააზრების დროს დაწერა: „იციან, რომ ბრძოლა მარცხით გათავდება და ურჩევნ ბერდო ზმანიას ბედს დაჰმორჩილდეს, დანებდეს. ბერდო

ზმანია არ ცხრება, იბრძვის და მარცხდება. აუცილებლობა იმარ-
ჯვებს. თვით ტრაგედია ძლიერი სიმარტივით ერთი სულიერი კონ-
ფლიქტიებიდან მეორეზე გადადის“. ახმეტელს ხიბლავს პიესის
ფორმა, იტაცებს მისი იდეა. წლები უტრიალა პიესას და, როგორც
იქნა, დადგა.

„ბერდო ზმანიას“ რეპეტიციების ამბავი ქალაქში გახმაურდა.
პრემიერის მოლოდინი გაიზარდა. წარმოდგენაში აკაკი ვასაძეც
მონაწილეობდა. ჰეკიანი, ენთუზიატი ახალგაზრდა გატაცებით
თამაშობდა. მას კარგად ახსოვს პირველი დღის მღელვარება. ფარ-
და აიხსნა. „წარმოდგენის გენერალური რეპეტიცია ჰქონდა თუ
არა — გრ მახსოვს... მგონი არა... ყველა ღელავს... დამდგმელი
ყვირის... მისი თანაშემწე შაქრო ბერიშვილი უფრო მეტად... ყველა
დაფუსფუსებს... მუშები იგვიანებენ; რა გამოიგონა ახმეტელმა ეს
შირშემები... ხელები დაგვატყავა მისმა თრევამ. ერთ მსახიობს ეტყ-
ვიან: ერთიც ენახოთ, წაიქცა ეს შირმები და შიგ მოვყვებო? დას-
წვევლოს ღმერთმა მაგის მომგონი!.. — მეორე თანაშემწე ალექ-
სანდრე გველესიანი სიმებიან კვარტეტთან საილუსტრაციო მუსი-
კულურ ნომრებს ამზადებს... ერთი ავტორიტეტიანი მსახიობი იცი-
ნის — ვაჰ, ეს დრამისაა თუ ოპერის თეატრი? ალ. გველესიანი კი
ოფელში გაწურული, თავდადებით იძახის: „რაზ, დეა, ტრი“...

წარმოდგენა მიდის. რაღაც სხვანაირი რიტმია... მსახიობები
მოდრაობენ სიმეტრულად... მასობრივი სცენები ბარელიეფურ
სისტემაზეა აგებული; უფრო აკომპონემენტს მოგაგონებენ მთა-
ვარი პერსონაჟებისთვის...

...მესამე აქტმაც მოაღწია, იგი დინამიურად ვითარდება. ეს
ვინაა? ნუთუ ციციშვილი? ბევრს შურს, რომ იგი ეგრე კარგად
თამაშობს. კარგად ცოტაა, მეტიცაა... ყველაზე რელიეფურად ჩა-
მონაკვთა როლი, მთელ პიესას თავზე დააჯდა... ეს სადამო მარად
დაუქცნობელი გვირგვინია ნ. ციციშვილისათვის... ალ. ახმეტე-
ლისთვის კი დაუვიწყარი ჯილდო. მან აქტიორის შემოქმედების
ჩარღვი პირველად იგდო ხელში...

დამთავრდა წარმოდგენა. იყო ზეიმიც, აზრთა სხვაობაც, რაღაც
უჩვეულოს ნახვის სიხარულიც. რეჟისორული სპექტაკლი, სადად-
გმო რეჟისურა. ფორმის ელვარება. ბევრი ილავეს სიმბოლისტური
პიესის იდეაზე, მის ფორმაზე, მაგრამ თითქმის ყველამ აღნიშნა
წარმოდგენის სიახლე. გავა წლები და თეატრის მოღვაწენი ახმე-
ტელის სპექტაკლს ასე შეაფასებენ:

აკაკი ვასაძე. ჩვენ საქმე გვქონდა პირველ ექსპრესიო-

ნისტულ დრამასთან ქართულ ლიტერატურაში. მიუხედავად ზოგიერთების უნდობლობისა, პიესისა და რეჟისორის მიმართ, სახდრო ანმეტელმა გაამართლა ახალგაზრდობის იმედი. მისმა დებიუტმა წარმატებით ჩაიარა, ახალგაზრდა რეჟისორი კარგად იცნობდა იმ ძიებებს, რაც რუსეთში ხდებოდა. მსახიობებს მოუთხოვრებდა ამ ძიებათა შესახებ, ცდილობდა რაღაც წარმოდგენა მაინც გვექონოდა მსოფლიოს თეატრალურ და მოწინავე მიმდინარეობებზე. რა იყო ის მთავარი ძალა, რასაც სპექტაკლი მიჰყავდა, მაშინ ჩვენ, შემსრულებლები, ამაზე ვერ გიპასუხებდით, მხოლოდ ჩვენს შემდგომ შემოქმედებით შეხვედრებში ნათელი შეიქმნა, პრაქტიკულად და თეორიულადაც, რა მნიშვნელობა აქვს სპექტაკლის წარმატებისთვის სწორი ტემპო-რიტმის მონახვასა და მოქმედებაში მის თანმიმდევრულ განვითარებას. ამგვარი ტემპო-რიტმით აგებულ სხვა სპექტაკლს ქართულ თეატრში მაშინ ვერ დაასახელებდით!

ტ ა ს ო ა ბ ა შ ი ძ ე. პრემიერაზე თავს ისე ვგრძნობდი, თითქოს მოსკოვის ან ლენინგრადის თეატრში ვყოფილიყავი.

ღ ა ვ ი თ კ ა ს რ ა ძ ე. ჩვენი თეატრის განახლება ამ გზით უნდა წავიდეს...

შ ა ლ ვ ა ა ფ ხ ა ი ძ ე. ეს იყო სრულიად ახალი სიტყვა ქართულ სათეატრო ხელოვნებაში. ანმეტელმა პირველად შეამზადა ნიადაგი ჩვენში სინთეზური თეატრის შექმნისათვის.

შ ა ლ ვ ა დ ა დ ი ა ნ ი. ორიგინალურმა დადგმამ ჩვენი ყურადღება მიიქცია...

მ ი ხ ე ი ლ ქ ო რ ე ლ ი. იმ სტილს, რომელიც შემოტანილია „ფუენტეში“, უკვე ჰქონდა ადგილი „ბერლოში“. განსხვავება იმაში იყო, რომ ბერლოში იგრძნობოდა მეტად მცირე გამოცდილების რეჟისორის გაუბედავი ხელი, „ფუენტეში“ კი ძლიერი ხელი მეტად გამოცდილი ოსტატისა.

უ შ ა ნ გ ი ჩ ხ ე ი ძ ე. ...ბედრო იყო მკრთალი შუქი იმ სიახლისა, რომელიც მარჯანიშვილმა მოიტანა ქართულ სცენაზე...

ღ ო დ ო ა ნ თ ა ძ ე სპექტაკლი იყო მეირპოლდისებური, არნახული, გაბედული „ბერლო ზმანისა“ პრემიერის შემდეგ დიდა ხანი არ იყო გასული, რომ სანდროს ერთ-ერთმა გაზეთმა ინტერვიუ სთხოვა. მან ცოტა უცნაური განცხადება გააკეთა. უცნაური იყო იმით, რომ მეტისმეტი სითამამით გამოირჩეოდა მისი აზრი:

„ყოველი ჩვენი ნაბიჯი უნდა განიზომებოდეს მსოფლიოს ღირსების თვალსაზრისით, — გვიმეორებს ყოველ წამს ჩვენი ძვირფასი მეგობარი, დიდებული რეჟისორი კოტე მარჯანიშვილი, — და მეც მწამს, რომ ჩვენი კოტეს ხელმძღვანელობით ჩვენი თეატრი

მალე შინაურ საზღვრებს გადალახავს. ესარგებლობ შემთხვევით, ვამბობ, რომ ზახი, რომელიც მე ავიღე ქართულ თეატრში, ჩემს თეატრში მოსვლისთანავე, სავსებით გამოდგა წინამორბედი იმ საერთო თეატრალური გზისა, რომელსაც ადგას კოტე მარჯანიშვილი და რომლისკენაც მიჰყავს ჩვენი თეატრი თამამად და დიდი უნარით ჩვენს დიდებულ ხელმძღვანელს“.

„ბერდო ზმანიას“ ყოველი წარმოდგენის დროს საშა თეატრში იყო, „თავზე ადგა“ სპექტაკლს. ერთი დეტალის შეცვლის უფლებასაც კი არ აძლევდა მსახიობებს. ყოველი წარმოდგენა მაყურებლისთვის პირველია და თქვენც მისთვის ისე უნდა ითამაშოთ, როგორც პრემიერაო.

მოულოდნელად გამოჩნდებოდა ხოლმე კულისებში, დარბაზში, ქანდარაზე. შემდეგ ეს ჩვევად ექცა. ასე დასტრიალებდა თავს წარმოდგენებს.

ერთ-ერთ ჩვეულებრივ სადამოსაც, როცა „ბერდო“ მიდიოდა, სანდრომ ერთ აქტს პირველი იარუსიდან უყურა. მერე კულისებისკენ წავიდა. შესვენება იყო. შენიშნა, რომ მსახიობთა ფოიეში ორი მსახიობი რაღაცას გაცხარებით ელაპარაკებოდა ერთმანეთს.

— ახალს რას დგამს ჩვენი იურისტი?

— ჯერჯერობით ძველს ანგრევს.

— გახსოვს, რა თქვა პირველ რეპეტიციაზე?

— არც გიორგი ერისთავი დაინდო, არც ცაგარელი, არავინ არ დაინდო, მიანგრ-მოანგრია ყველაფერი.

— ასე იციან ახალგაზრდებმა, მაგათგან იწყება ყველაფერი. ა.ე. ჰგონიათ...

საუბარს კიდევ ორი მსახიობი შეუერთდა, ვილაცამ „ბერდო“ გააქილიყა. შორიანლოს სიცილი ატყდა. ახმეტელმა იგრძნო, რომ სიცილს მასთან რაღაც კავშირი უნდა ჰქონოდა, წამოენთო. ჭიჭურ მიიჭრა მსახიობებთან.

— მეც ხომ არ გამაცინებთ?..

უხერხული ღუმილი ჩამოვარდა, მტყუანი კაცის ღუმილი. ახმეტელს მოეჩვენა, რომ ის მაღალ-მაღალი, რიხიანი ხმის მსახიობი იყო ისეთის მთქმელი, რაშაც სიცილი გამოიწვია. ყველაზე მეტად შეშფოთებული სწორედ ის ეჩვენა, მოულოდნელად თავზე რომ წაადგა. სანდრომ მას მხარზე ხელი დაადო და ჰკითხა:

— გიყვარს თეატრი?

— ძალიან! — მოჭრით მიუგო.

— მსხვერპლს გაიღებ თეატრისთვის?

— გავიღებ, რატომაც არა...

— სტყუი..

— არ ვსტყუი, ბატონო სანდრო...

— აბა, თუ მართლა ამბობ, დაანებე თავი თეატრს. სხვა საქმეს მისდიე, კაცი გახდები...

მსახიობი გაფითრდა. ყბა ჟუკანკალდა. ხელები უაზროდ გომალა, ვერ გაინძრა. გახევდა. მოულოდნელი და დაუნდობელი დარტყმისაგან ყველა გაოცდა, წუთით სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა. ახმეტელი კი თვალებს არ აშორებდა, პირდაპირ ჩასჩერებოდა მსხვერპლს. გული ყელში მოებჯინა საცოდავ მსახიობს. უნდოდა რამე ეთქვა, მაგრამ სიტყვა არ ამოდიოდა, საშინელმა სიმართლემ შესძრა. წამიერად ყველაფერი მოაგონდა. ზულ რაღაც ერთ წამში ჩაეტია ათასი მოგონება. ერთ წამში მოექცა მთელი სიცოცხლე. თეატრი იყო მისთვის ნამდვილი სიცოცხლე, არა მხოლოდ ბიოლოგიური, არა მხოლოდ სულიერი, არამედ ორთავე ერთად და რაღაცით მასზე მეტიც, აი, ის რაღაცა კი მართლა თავს ერჩია, ყველაფერს ერჩია. როგორ მოუხაროდა ხოლმე თეატრში. რეკვიზიტი სახლიდან მოჰქონდა. თითქოს როლებიც არ აკლდი. პრესაშიც შეაქვს ორიოდეჯერ, იქნებ უფრო მეტჯერაც, — მაინც საიდან დაებადა ახალგაზრდა რეჟისორს ასეთი აზრი? — გაუელვა თავში. მერე რატომღაც ის წუთი ამოტივტივდა მეხსიერებიდან, ერთ-ერთ პრემიერის დღეს ვიღაცამ ყვავილი რომ ესროლა პარტერიდან, ყვავილი მის ფეხთან დაეცა. ვითომ შემთხვევითი იყო? სხვისთვის ისროლეს? არა, მისი ყვავილი იყო. მთელი ღამე არ უძინია სიხარულისგან. პირველი ყვავილი მიიღო თავის ცხოვრებაში.

— ნეტავი, ვინ მესროლა ის ყვავილი? — გაუელვა აზრმა. ქალმა?... კაცმა?... არა, კაცები ყვავილებით არ დადიან თეატრში. მერე ისიც გაახსენდა, წარმოდგენის შემდეგ, ფოიეში, სწორედ იქ გაიარა, სადაც მეტი ხალხი იყო შეჯგუფებული, სადაც გზა არ იყო თავისუფალი. მიდიოდა და ნანასავით ესმოდა სანეტარო სიტყვები: „აგერ, ის არტისტი“, — ერთმანეთს გადაულაპარაკეს მაყურებლებმა. რა საოცრად ტკბილი სიტყვები იყო, გულზე ეფინებოდა ეს ღვთაებრივი სიტყვა: „არტისტი“, „არტისტი“... ჩურჩულებდნენ მაყურებლები... ის კი მიდიოდა და მიდიოდა თავაწეული, მიდიოდა, რათა ყველას დაენახა, რათა ყველას ჩურჩული მოესმინა.

ისე, მაინც რა იყო, ერთხელ მეუღლემ რომ უთხრა; დაანებე თავი მაგ თეატრს, ხომ ხედავ არაფერი ყრიაო. „რას როშავ ქალო!“ — შეუწყრა ცოლს. ცოლს ხმა კი ჩააქმენდინა, მაგრამ რად უთხრა; თავი დაანებო?... რა დაუნდობლები არიან ადამიანები,

შენი ახლობელიც არ დაგინდობს ხოლმე. ჰეროიკული როლებიან-
გან ფილტვები ჰქონდა დაბერილი, ყვირილისაგან წარამარა ეხლი-
ჩებოდა ხმა, ხარივით გამძლე იყო სცენაზე. ცოლმა კი — „დაანებე
თავიო“... ღმერთო ჩემო, რამდენ უმადურობას უძლებს ადამიანი,
რამდენს!..

დაღლა რა იყო, არ იცოდა. წარმოდგენის დამთავრება მხოლოდ
იმისთვის უხაროდა, რომ მაყურებელთა ტალღაში გარეუღიყო.
„ბოდიში, ბატონო“... ეტყოდნენ მოკრძალებით. გზას დაუთმობდნენ
მაყურებლები. თუ არ ვუყვარვარ, ასე რატომ მექცევიან? ფიქ-
რობდა თავისთვის და მერე მთელი დამე იგონებდა, ვინ როგორ
დაუთმო გზა, ვინ რა ჩაილაპარაკა, რას ამბობდნენ სპექტაკლზე,
მსახიობებზე... ეს იყო მისი ჯილდოცა და ხელფასიც. ხმამაღლა
სიტყვა არ უთქვამს არავისთვის, ჭიანჭველასთვისაც კი არ უკად-
რებია, რას დაბობლავ, რად იკიდებ ამდენ ტვირთსაო. მას კი ერ-
თხელ სუფრაზე ჩუმად რომ იჯდა, მეგობრებმა ის სიჩუმეც არ
აპატიეს. რას დადუმებულხარ, სცენაზე შენი ყვირილით ყურები
გვაქვს დახეთქილიო. რა ხუმრობა იყო? ღმერთო, რა ცოტა უნდა
ადამიანს გულის სატკენად, ან გასახარებლად. შენ კი, ღმერთო,
მიუშვი თავის ნებაზე ხალხი და სეირს უყურებ.

რა დიდი ყოფილა ეს ერთი წამი. რამდენმა კადრმა ჩაიქროლა
მის თვალწინ. მთელი ცხოვრება, მართლა, წამია და მეტი არაფერი,
წუთისოფელი.. ერთ წუთში გაიარა ყველაფერმა, რაც უნახავს,
რაც თეატრში განუცდია. ყოველ ადამიანს აქვს სულის ამოსვლის
წუთი. არავინ იცის, როდის მოვა ის წუთი. მან კი უკვე იცის. უკვე
მოვიდა მისი სულის ამოსვლის წუთი, სწორედ ახლა მოვიდა ის სა-
ბედისწერო წუთი, თეატრთან რომ უნდა გაყაროს, როგორც სხე-
ული ეყრება სულს. მომაკვდავის მბეუტავი იმედით გადახედა ამ-
ხანაგებს, გვერდით რომ იდგნენ და ხმას არ იღებდნენ. თანაგ-
რძნობას ელოდა. იქნებ, ვინმე მაინც წაეშველოს, ხმა აღიმადლოს
ახმეტელის წინააღმდეგ, სულთამხუთავივით. რომ დადგომია
თაცს. სულ ახლახანს ხომ მეგობრულად ხუმრობდნენ, საუბრობ-
დნენ, რამდენი სადღეგრძელო უთქვამთ ერთმანეთისთვის, თით-
ქოს სულში იძვრენდნენ, ახლა კი თანაგრძნობის ნიშანწყალიც არ
იგრძნობოდა მათ თვალებში. უცებ, მეხსიერების ბნელი კუნჭუ-
ლიდან, საიდანღაც, არაცნობიერის სიღრმიდან გამოსჭლტა აზრი:
მისთვის ხომ ამ მეგობრებს არც ერთ პრემიერაზე არ მიულოციათ...
ფიქრის ამ გაელვებას მოჟლოდნელად სიტყვაც მოჰყვა.

— წავალ!.. — უღმერთო ტანჯვით დაიბადა სიტყვა, რომელიც
მთელ მის წარსულსა და მომავალს ნიშნავდა. ერთ სიტყვას მეო-

რეც მოჰყვა. — ჰო, წავალ, თუ ამით ჩვემს თეატრს ვშველებია... — გულში ჩაბრუნებულმა სიტყვამ ისე გაიწკრიალა მის სულში, თითქოს ცარიელ ქვევარში კენჭი ჩავარდაო.

სანდროს გული ატკინა სიტყვამ „ჩვენს თეატრს“. ცივად მიტრიალდა და წავიდა. მერე კი უნდოდათ ამხანაგებს იმ მსახიობი-ხათვის რაღაც ეთქვათ, დაძაბული სიტუაცია განემუხტათ, მაგრამ ხმის ამოდება უჭირდათ, ერთმა, რომელიც მუდამ გამოირჩეოდა ზერელობით, ახმეტელის გალანძღვაც კი დააპირა.

• • •

1974 წელია, სანდრო შანშიაშვილს ვესაუბრები: „ბერდო ზმანია“ თემაზეა დაწერილი ვერფელის „შპიგელმენშიც“, ისიც ახმეტელმა დადგა, იგივე პრობლემა იყო პიესაში. ოღონდ აქ კაცი სარკეში იხედება, ჩემი ბერდო კი მიწას დასცქერისო. ზოგ-ზოგები აგვიხიბრდნენ: ეს მისტიკაა, ნიცშეანული თეორიააო. რა შუაშია, კაცო, აქ მისტიკა ან ნიშე?.. ადამიანში ორი საწყისი იბრძვის. ზმანია სიკეთის ძიებაა, მარადიული თემაა. თუ პარალელზე მიდგება საქმე, ფაუსტი უფრო გაგახსენდება კაცს... პარალელების მეტი რა არის ზღაპრებში, მითოლოგიაში, ლიტერატურაში, თეატრში. ზაღები კარჩაკეტილად არ ცხოვრობენ. სიუჟეტებიც მოგზაურობენ ზოგჯერ, მაგრამ მთავარი თვითონ ქვეყნის პირობებია, ერთნაირი გარემო, ათასგვარი პირობებია იმისათვის, რომ ანალოგიები გაჩნდეს სრულიად დამოუკიდებლად.

მაშინ შანშიაშვილი უკვე ღრმად მოხუცებული იყო, მაგრამ მეხსიერება კარგი ჰქონდა, ლაპარაკობდა დინჯად, შეყოვნებით. — პარლამენტში ძლიეს გავიყვანეთ ახმეტელი, — მეუბნება და თან იღიმება. — ახმეტელი იძახოდა, ჩვენი პარტია გვაქვსო: ერთი ჯგუფი ვიყავით, რამდენიმე კაცი, რის პარტია, რა პარტია. ქართველებმა გაბუქება ვიცით, ახალგაზრდებმა განსაკუთრებით. ახმეტელი დიდი მოუსვენარი კაცი იყო, გულითადი მეგობრები ვიყავით. სულ ბრძოლებში იყო.

დარბაისელ მწერალს საუბარი სხვა მხარეს მიჰყავს, მე კი აქეთ, საჩემოსკენ ვეწევი — თეატრი, ახმეტელი, „ბერდო ზმანია“...

— ბერდო მიშა გელოვანს უნდა ეთამაშა. დაინიშნა კიდევ, მაგრამ ბათუმში წასულიყო, არ მოვიდა რეპეტიციაზე. სანდრომ მიხეილ ჭიაურელით შეცვალა.

ეს ამბავი, როგორც სარეპეტიციო დღიურებიდან ჩანს, რვა

ოქტომბერს მომხდარა. „რეპეტიცია არ შედგა, რადგან გელოვანი არ მოვიდა“, — წერს ახმეტელი. იქვეა აკაკი ფაღავას რეზოლუცია. „მიეტეს წინადადება მსახიობ გელოვანს წარმოადგინოს წერილობითი განმარტება“.

— ბატონო სანდრო, ხომ არ გააზვიადეს „ბერდოს“ წარმატება?

— გააზვიადეს კი არა, ერთი მაგარი წიხლიც მოგვარტყეს. მართო საქებარ წერილებს რას უყურებ, საგინებელიც ბევრი იყო...

— მაინც, მაინც, — ჩავაცივდი მოხუცს, თუმცა კრიტიკული წერილები წაკითხული მაქვს.

— დავით კასრაძეს ბერდოს საქებარი წერილი არ დაუბეჭდეს, სამაგიეროთ დიდი ხალხით დაბეჭდეს ნათაძის წერილი. ახმეტელმა სულ ტყუილად დახარჯა შრომა სრულიად უზეირო პიესაზეო.

— ეგ პიესაზე ითქვა. სპექტაკლზე?

— არც სანდროს დააკლეს, რა ვიცი, რას არ ამბობდნენ: მისტიკურიო, დეკადენტურიო, ფორმალისტურიო... ერთი სიტყვით, აგინებდნენ მაგრად. კაცო, გაგონილა ასეთი რამ? ბრმა უნდა იყო, რომ ვერ დაინახო თეატრში ორკესტრი პირველად სანდრომ გამოიყვანა, ბალეტიც... ახალგაზრდა არტისტები... ახლა პლასტიკა, რიტმი... მეტი რაღა უნდოდათ ერთი სპექტაკლიდან.

— თქვენ ორივე რეჟისორს კარგად იცნობდით?

— კოტეხა და სანდროსა?..

— დიახ...

— ვიცნობდი რასა ჰქვია, ახლოს ვიყავი... სანდროსთან ვმეგობრობდი. კოტე უფროსიც იყო, უფრო ვერიდებოდი... თეატრში ჭშირად მომისმენია მათი საუბარი. ძალიან ჭშირად ჰგავდნენ ერთმანეთს. აზრები ჰქონდათ ერთნაირი.

ყველაფერში დავეთამშმებოდით სანდრო შანშიაშვილს თუ არა, ეს არ იყო მთავარი. მთავარი ისა თქვა, რომ „ბერდომ“ სანდრო ახმეტელი მთელი სიცოცხლით მიაჯაჰკვა, სისხლხორცეულად დაუკავშირა თეატრს. მაშინ მას ვერც კი წარმოედგინა, რომ თავის ბედს უკავშირებდა იმ სამყაროს, სადაც სამოთხე და ჯოჯოხეთი ერთად თავსდება ხოლმე.

■ ■ ■

„რაც გინახავს, ველარ ნახავ“. საბჭოთა საქართველოს პირველი წარმოდგენა, არა მნიშვნელობით, არამედ ქრონოლოგიით! სანდროს ძალიან უნდოდა რეალისტური სპექტაკლის შექმნა, სა-

ხალხო სცენების წამოწევა, მაგრამ რა გამოვიდა? მაყურებელი დაცინვით შეხვდა.

პიესის არჩევანი, ალბათ, იმანაც განაპირობა, რომ ძველი თეატრის თაობისათვის დაენახებინა, თუ როგორ ახლებურად შეიძლება პიესის დადგმა. „ბერდოს“ დადგმის გამო „ქარგად მოხვდა“ და ახლა რეალისტურ ნაწარმოებზე სცადა თავისი ექსპერიმენტი. ნაწილობრივ მაინც თვითმიზნური აღმოჩნდა ძაწ მცერ ძველი სცენური ფორმების მსხვერვეა, ერთობ დიდი დაწოლა მოუვიდა პიესაზე. ძალდატანების ეს მომენტი ტოტალური რეჟისურის ისეთი პირველი გამოვლენა იყო ქართულ თეატრში, რომელმაც ნახევარი საუკუნის შემდეგ ერთგვარ მოდურ ხასიათსაც კი შეიძენს. არადა, როგორ უნდოდა სანდროს „თავისი ექსპერიმენტით“ დაემტკიცებინა, რომ თვით უპარესად ყოფითი, რეალისტური, „ძველი სტილის“ პიესად მიჩნეული ნაწარმოებიც შეიძლება თანამედროვედ აქლერდეს. პრემიერის წინა დღეს იგრძნო, რომ ყველა ჩანაფიქრი ვერ განახორციელა: რაღაც იქვი ჩაესახა, მაგრამ თავს არ უტყდებოდა, იმედით ელოდა პრემიერას. გენერალური რეპეტიციის შემდეგ ვასო აბაშიძეს გამოესაუბრა.

— როგორ ატყობთ, ბატონო ვასო, გამოვა რამე?..

— გამოვა, მაგრამ მაყურებელი არ ეყოლება.

— რათა?

— სხვანაირ დადგმას არის მიჩვეული. ამ პიესას ყველა თბილისელი იცნობს, უკვე შეეჩვია ძველებურ დადგმებს.

— დრო რომ შეიცვალა...

— ჰო... დრო კი, მაგრამ პიესა არ შეცვლილა. არ გეწყინოს, ასე პირდაპირ რომ გითხარი... პრემიერის წინ სიმართლეს იშვიათად ამბობენ ხოლმე... რა ვიცი, იქნებ მოეწონოთ კიდევ. არა, შენი ნამუშევარი საინტერესოა, მაგრამ... რა ვიცი... თეატრს რას ვაუგებ...

— აი ნახეთ, თქვენ საყურებლად მაინც მოვლენ.

— მე დავბერდი, ვილას ვუნდივარ...

— ეგ არ თქვათ, ბატონო ვასო.

— გახსოვს, ქაჯან, განჯაში რომ მითხარი, არტისტობა არ მინდაო... თეატრს ხომ მაინც ვერ გაეჭეცი.

— არტისტობას ხომ გავეჭეცი?

— არც მაგრეა საქმე... ვერც იმას გაეჭეცი, მა რა არის ეგ შენი სპექტაკლი?

— ეგ სულ სხვაა...

-- რათა სხვა. არტისტობა მარტო სცენაზე თამაშია? შენ გგონია, მე სულ ვთამაშობ?..

სამოცდაშვიდ წელს მიღწეული ვასო და მისი ახალგაზრდა რეჟისორი ასე და ამგვარი საუბრით გავიდნენ თეატრიდან. ერთხანს თეატრის წინ შეჩერდნენ. არც ერთს არ ჰქონდა შორი გზა გასავლელი და არ ჩქარობდნენ საღამოს რეპეტიციისთვის. ის, რაც ვასომ უთხრა, მიმხვედრი უნდა მიხვედრილიყო, რომ წარმოდგენას სასიკეთო პირი არ უჩანდა.

პრემიერა შედგა. სანდროს სახელს ვერაფერი შემატა ახალმა წარმოდგენამ. ისედაც ჭრელსა და ამღვრეულ თეატრში კიდევ უფრო გართულდა სიტუაცია.

სანდრო თეატრიდან წავიდა.

1921 წელია. ახმეტელის სახელი აღარ შორდება თეატრს. სანდრო გულხელდაკრეფილი არ ზის. მისი ბუნების კაცს ასე ადვილად არ გაუტყდება გული, ადამიანური სისუსტე კი ყველა მოკვდავის თვისებაა. ახმეტელი გაღიზიანებულია, თავმოყვარეობა შეელახა. კარგა მაგრა წაიბოროძია. თეატრის გარეთ დარჩა, მაგრამ ესწრება სათეატრო სხდომებს, თათბირებს. ერთი ასეთი სხდომა 27 მაისსაც მოიწვია. კინოეიურის სხდომის თავმჯდომარე თავად იყო. სხდომას ესწრებოდნენ ალექსანდრე წუწუნავა, აკაკი ფაღავა, ივანე პერესტიანი, გერმან გოგიტიძე, შალვა აფხაიძე. ალექსანდრე წუწუნავა და ალექსანდრე ახმეტელი დიდ პატივსა სცემდნენ ერთმანეთს. წუწუნავას უკვე კინოშიც მოესწრო დიდი, საშვილიშვილო საქმის გაკეთება. იოსებ იმედაშვილმა კინოხელოვნების ნოვატორი უწოდა. ასეც იყო, ახმეტელი კი თითქოს სათოფეზე არ ეკარებოდა კინოს. ის კი არადა, შემდეგში, როცა თეატრს ხელმძღვანელობდა, მსახიობებს კინოგადაღებაზეც არ უშვებდა, თეატრს დაშლისო...

სხდომაზე სამი სცენარი წაიკითხეს.

ახმეტელი განსახკომის სათეატრო სექტორში მუშაობდა.

1921—1922 წლის სეზონიც თეატრის გარეთ გაატარა. ფარხმალი კი მაინც არ დაუყრია. ათი წლის შემდეგ წერდა: „ბევრს ძალიან კარგად ესმოდა, რომ ომი უკვე დაიწყო, რომ ახმეტელის წასვლა ღროებითი ამბავია და რომ ბრძოლა გაგრძელდება“. ახმეტელი რის ახმეტელი იყო, თუ ვინმეს რამეს დაუთმობდა. ამიტომ თეატრის კულისებში, საჯარო შეკრებებსა და კონფერენციებზე აქტიურობდა. თეატრის სეზონი კი ხალხს სანუგეშოს არაფერს პირდებოდა. აკაკი ფაღავა, რომელიც თეატრში დიდ ორგანიზატორულ მუშაობას ეწეოდა, თეატრის სულის მოთქმას ლაშობდა, აფიშას არ აცილებდა ახმეტელის სახელს. 24 აგვისტოს მოიწვიეს

მთავარი სახელოვნო კომიტეტის სხდომა, სადაც ახმეტელმა წაითხა მოხსენება. ახმეტელმა გააანალიზა საქართველოს თეატრების მდგომარეობა და მხარი დაუჭირა თეატრების საერთო მმართველობის შექმნის იდეას. 13 სექტემბრის ერთ-ერთ დოკუმენტში ახმეტელი მოიხსენიება თეატრალური განყოფილების უფროსის მოადგილედ. უფროსი შალვა დადიანი იყო, იგი შემდეგ იგონებს: „მე იგი გავიცანი ქიზიყში, ს. მაჩხაანში, სადაც იგი აპირებდა სცენისმოყვარეებთან დაედგა რომელიღაც პიესა. დავესწარი იმ კრებას, სადაც იგი სცენის მოყვარეებს აძლევდა ახსნა-განმარტებას მომავალი სპექტაკლის გამო და მაშინვე გამაკვირვა მისმა ჩემთვის უჩვეულო მიდგომამ პიესისა და წარმოდგენის შექმნისადმი. შემდეგ მას წაუკითხე ჩემი მაშინ ახლად დაწერილი, ისტორიული პიესა „ვარამი“... და... მოეწონა, განსაკუთრებით ის გარემოება, რომ მე პიესა არ მიმყავდა ყალბპათოსიან პატრიოტულ მონოლოგებად. მას შემდეგ რაც მე საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დროს ჩვენმა მთავრობამ მთელი რესპუბლიკის თეატრების გამგედ დამნიშნა, სანდრო ჩემს მოადგილედ მოვიწიე სამსახურში და ერთხანს ამ მოვალეობას ასრულებდა, მაგრამ უნდა გამოვტყდე, რომ ვერ იყო მაინცდამაინც კარგი „ჩინოვნიკი“. ხელოვნებისადმი კანცელარიული მიდგომა მის ბუნებას არ ეგუებოდა და, აი, როდესაც კოტე მარჯანიშვილი თბილისს ჩამოვიდა და რუსთაველის თეატრის ხელმძღვანელობა იკისრა, კოტემ სანდრო თავისთან წაიყვანა რეჟისორად“.

1921 წლის დეკემბრიდან ახმეტელს აკადემიური თეატრების მმართველის თანამდებობა უკავია. სრულიად არაჩინოვნიკური ბუნების კაცი, ჩინოვნიკურ საქმეებშია ჩაფლული. იხარჯება დრო, ენერგია, მაგრამ ახმეტელი თეატრში დაბრუნების იმედით ცოცხლობს...

1922 წლის 7 მაისს რუსთაველის თეატრის შენობაში გაიხსნა ქართველ მსახიობთა ყრილობა, მოხსენებით გამოვიდა სანდრო ახმეტელი.

ახალგაზრდა რეჟისორმა მისთვის ჩვეული გულახდილობითა და პირდაპირობით გააანალიზა ქართული თეატრის მდგომარეობა და ხაზგასმით ილაპარაკა მის პერსპექტივებზე. საბჭოთა ქვეყანას, ხალხს სჭირდებოდა ახალი საბჭოთა თეატრი. ახმეტელი მოითხოვდა არსებული თეატრის ძირეულ გარდაქმნას, მთელი შემოქმედებითი და ორგანიზაციული ცხოვრების გარდატეხას. თეატრის მთელი საშემსრულებლო არსენალის გადასინჯვას. მისი განაზღვრების აუცილებლობის მოთხოვნისას ახალგაზრდა რეჟისორი იცავდა პი-

რობით თეატრალურ პრინციპებს, უკომპრომისო ბრძოლას უცხადებდა ნატურალისტურ თეატრალურ ტენდენციებს.

სულ უფრო და უფრო მოუთმენელი ხდებოდა თეატრის მდგომარეობა. იგი ვერ უპასუხებდა ახალი მაყურებლის განწყობას, მის ინტერესებს, თუმცა თეატრში მუშაობდნენ დიდად გამოცდილი პროფესიონალი რეჟისორები. დაიდგა რამდენიმე სპექტაკლი, მათ შორის, ზოგიერთი მნიშვნელოვანიც, მაგრამ იმდენად დიდი იყო რევოლუციის პირველი დღეების აღტყინება, ხალხის სულიერი მოძრაობა, მისი ენთუზიაზმი, რომ პრესაში ხშირად გაისმოდა ასეთი განცხადებები: „ცხოვრების ყოველ მხარეს ეტყობა განახლება, ახლის ძიება, მხოლოდ თეატრი გვიმასპინძლდება ძველი მომაბეზრებელი შაბლონით“.

თეატრში არ იგრძნობოდა ჯანსაღი ატმოსფერო. ჭერაც გამეფებული იყო ბენეფისების, სადამოების გამართვის პრაქტიკა. სცენაზე ხშირად გზას იკვლევდა ხალტურა. მოშლილი იყო თეატრის დისციპლინა. მიუხედავად იმისა, რომ მის განმტკიცებას დიდ დროსა და ენერგიას ახმარდა აკაკი ფალავა, რომელმაც ისტორიულად მეტად მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ქართულ თეატრში, როგორც საზოგადო მოღვაწემ, პედაგოგმა, რეჟისორმა.

1922 წლის სექტემბრის დასაწყისს თბილისში რუსული დრამის თეატრის მოწვევით ჩამოვიდა კოტე მარჯანიშვილი. ქართული თეატრის შესვეურებმა ისარგებლეს ამით და, როგორც ცნობილია, იგი მოიწვიეს განათლების სახალხო კომისარიატის მთავარი სახელოვნო კომიტეტის სხდომაზე, რომელიც 11 სექტემბერს გაიმართა. სწორედ აქ გადაწყდა ქართულ თეატრში მარჯანიშვილის მოსვლის საკითხიც.

კოტე მარჯანიშვილმა დასაჯდგმელად აიღო მხოლოდ ერთი პიესა ლოპე დე ვეგას „ცხვრის წყარო“. ამ წარმოდგენის შემდეგ უნდა გადაწყვეტილიყო, დარჩებოდა თუ არა იგი თეატრის ხელმძღვანელად. სულ მალე თეატრს სათავეში ჩაუდგა მარჯანიშვილი.

უდიდესი წარმატება ხვდა „ცხვრის წყაროს“. ეს იყო თეატრალური რევოლუცია, ახალი ეპოქის დასაწყისი ქართულ თეატრში. პოეტები ლექსებს უძღვნიდნენ ლაურენსიას, მესიას უწოდებდნენ მარჯანიშვილს, მთელი თეატრი გააერთიანა სიზარულმა, საერთო აღტაცებამ, მომავლის იმედმა, მაგრამ განწყობილებათა ეს ერთიანი ატმოსფერო მოითხოვდა მხატვრულ ერთიანობათა პრინციპზე დამკვიდრებას. ყველაზე უკეთ ეს იცოდა კოტემ.

მაშ, ასე. დაიწყო ქართული თეატრის ახალი ერა. ეს 1922 წლის ნოემბერია. თვით ამ წარმატებასაც კი დაუწყეს ზოგიერთი

თებმა იქვით ყურება, მაგრამ ისტორიული ფაქტი მოხდა და ამო-
ერიდან მისი მნიშვნელობის დამცირება არავის შეეძლო!

...თეატრის ხელმძღვანელის კოტე მარჯანიშვილის კაბინეტში
შევიდა სანდრო. კოტე წიგნებს ათვალიერებდა.

— დაჯექი. — უთხრა სანდროს და წიგნები გვერდზე გადა-
დო. — მგონი თანდათან სწორდება საქმე. ქართული თეატრი საუ-
სებით, თუ არა, ნაწილობრივ მაინც რუსული თეატრის გადამლე-
რებაა...

— სამწუხაროდ, აგრეა, ბატონო კოტე!

— რათა, ეს სრულებითაც არ არის ცუდი, რუსული თეატრი
მსოფლიოში საუკეთესოა...

— ჩვენ სხვისი წარმატება რას გვიშველის, ჩვენი ორიგინალური
თეატრი უნდა გვქონდეს.

— გვქონდა კიდეც, ალბათ, წარსულში, რომელიც მეფის ბრძა-
ნებით უმოწყალოდ ჩაკლეს.

— თქვენ ხალხურ თეატრს გულისხმობთ, არა? როცა აიკრძალა
ყვენობა, დიდებული პოლიტიკური სატირა მჩაგვრელებზე, აიკ-
რძალა სახალხო თეატრი. რუსი ჩინოვნიკი სულს უკლავდა ქარ-
თველ ხალხს; ძირფესვიანად უნდოდა ამოეძირკვა ეროვნული. ამის
დავიწყება არ შეიძლება.

— დავიწყება არ შეიძლება, მაგრამ ეს ხომ წარსულია. ახლა
ყველა საუკეთესო მიღწევები უნდა ავითეთსოთ.

— დიან, ბატონო კოტე, ასეა, ყველაფერი კარგია, რაც კი შე-
უქმნიათ სხვა ხალხებს, მაგრამ თუ ჩვენ მიწაზე მაგრად არ ვიდგე-
ბით, ყველა მოგვერევა.

— ეგ რა შეაშია?.. ვინ გიშლის შენს მიწაზე დგომას... შენ,
რა, გეეჭვება ის, რომ ქართულ დრამატურგიაში არაფერია დიდ-
მნიშვნელოვანი, ევროპული მასშტაბისა? ჩვენ დიდი მსახიობები
გვყავს, ისინი არსებითად შჩეპკინის სკოლას ეკუთვნიან... მაგრამ
გვაქვს ეროვნული, თავისებური პლასტიკა, ქართული ტემპერამენ-
ტი. თანდაყოლილი გრძნობა რიტმისა... ეს ყველაფერი საუცხოო
ბაზაა ახალი თეატრისთვის.

— კარგი იქნებოდა, ბატონო კოტე, დასის წინაშე რომ გესაუბ-
რათ, ან გაზეთში დაგებეჭდათ თქვენი აზრი...

— მოვიფიქრებ, ვნახოთ.

— რაღაც ძირეულად უნდა შეიცვალოს თეატრში. ცხოვრება ხომ
შეიცვალა? თქვენი მეთაურობით ახალგაზრდები ყველაფერს გა-
ვაკეთებთ.

— მარტო ახალგაზრდებმა რათა, ჯერჯერობით ძველი თაობაც

გვეპირდება. რეჟისორებიც, მსახიობებიც... მიხედვა უნდა ახალ-გაზრდების აღზრდას, სისტემატურ მეცადინეობას... აკაკი ფალავამ დიდი საქმე წამოიწყო, სტუდია საშვილიშვილო საქმეა. დახმარება უნდა.

კაბინეტში შემოვიდა მაღალი, ინტელიგენტური შესახედაობის აკაკი ფალავა, რომელსაც მორიდებით შეხედნენ კოტე და სანდრო. კარგა ხანს ისაუბრეს სტუდიის შესახებ.

1922 წლის სამ ოქტომბერს თეატრის მცირე ღარბაზში (მაშინ სარკებიან ღარბაზს უწოდებდნენ) აკაკი ფალავას ხელმძღვანელობით გაიხსნა სტუდია. საზეიმოდ შეიკრება შესანიშნავი ინტელიგენცია. ა. ფალავამ ბრწყინვალე ორგანიზაცია გაუკეთა სტუდიის გახსნას. მოკლე სიტყვა წარმოთქვა: ჩვენი წინაპრები დიდხანს ოცნებობდნენ მსახიობთა აღზრდის სკოლის გახსნაზე (ამის თაობაზე იოქვა მსახიობთა პირველ ყრილობაზეც). ბევრჯერ სცადეს სტუდიატური მუშაობის წამოწყება, მოძებნეს სხვადასხვა ფორმა, მაგრამ გიორგი ჯაბადარის ჩამოსვლამდე ნამდვილი სტუდია ვერ შეიქმნა და, აი, ახლა საფუძველი ეყრება ახალ სტუდიას.

აკაკი ფალავამ თავის სიტყვაში მოკლედ განსაზღვრა სტუდიის მიზანი, სიტყვებში გამოვიდნენ: კოტე მარჯანიშვილი, სანდრო ახმეტელი, ტიციან ტაბიძე, კონსტანტინე გამსახურდია. ერთი წლის შემდეგ აკაკი ფალავას სტუდია გადაკეთდა სათეატრო ინსტიტუტად, რომელმაც საბოლოოდ გადაწყვიტა ქართული თეატრისათვის (და არა მარტო ქართული!) კადრების მომზადების საკითხი. ინსტიტუტის შექმნის გამო გაზეთი „ორიონი“ წერდა: „საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭომ დაადგინა: დაარსებულ იქნას ქ. თბილისში სასცენო ხელოვნების უმაღლესი სკოლა — სათეატრო ინსტიტუტი შემდეგი განყოფილებებით: 1. დრამატული სტუდია. 2. საოპერო სტუდია, 3. საოპერო გუნდის კლასი, 4. დრამატული სკოლა, 5. პლასტიკისა და რიტმული გიმნასტიკის კლასი. აღნიშნულ ინსტიტუტში ამთავითვე ჩაირიცხებიან აკაკი ფალავას სტუდიისა და სკოლის მსმენელები. ახლად შემოსულთა მიღება დაიწყო გუშინ, 20 ოქტომბერს. სათეატრო ინსტიტუტის ხელმძღვანელად მოწვეულია კოტე მარჯანიშვილი, ხოლო დირექტორად — აკაკი ფალავა“.

ჩამოთვლილი ე. წ. განყოფილებები დაახლოებით თანამედროვე ფაკულტეტებსა და სპეციალობებს ნიშნავს. ინსტიტუტის სასწავლო გეგმა იყო უაღრესად ზუსტი, მიზნობრივი და კონკრეტული. მსახიობთა აღზრდის სისტემაში არაფერი იყო ზედმეტი. ინსტიტუტში ისწავლებოდა მხოლოდ ის დისციპლინები, რომლებიც

უშუალოდ იყო დაკავშირებული მსახიობის პროფესიულ აღზოდას-
თან. სათეატრო ინსტიტუტში ისწავლება: სუნთქვისა და ხმის და-
ყენება, ხელოვნური მეტყველება, რიტმული გიმნასტიკა, პლას-
ტიკა, აკრობატიკა, სიმღერა, ფარეკობა, იმპროვიზაცია და მი-
მოდრამა, ანატომია, ფიზიოლოგია, პიგიენა, ქართული ენა, ფსიქო-
ლოგია; სასცენო განსახიერებათა ისტორია, ტანისამოსის ისტო-
რია, ქართული ტანისამოსის ისტორია, ძირითადი კითხვები ქარ-
თული ხელოვნებისა, ესთეტიკისა. სათეატრო ინსტიტუტში მასწავ-
ლებლად მოწვეულნი არიან პროფესორები: ივანე ჯავახიშვილი,
ალ. ნათიშვილი, გიორგი ჩუბინაშვილი, აკაკი შანიძე, დიმიტრი
უზნაძე; რეჟისორები: კოტე მარჯანიშვილი, აკაკი ფალავა, ალექ-
სანდრე ახმეტელი, მიხეილ ქორელი, პედაგოგი და დრამატურგი
ნიკო შიუკაშვილი და სხვები. ვის იღებენ ინსტიტუტში? „ვისაც ექ-
ნება შესაფერი ტანი, სმენა და რიტმი“. ხედავთ? ტანადობა პირ-
ველ ადგილზეა! როგორ არ ესმით ეს ზოგჯერ თანამედროვე რე-
ჟისორებს!..

ყველა თეატრალურ ინსტიტუტს შეშურდებოდა ასეთი სას-
წავლო გეგმა და პედაგოგთა შემადგენლობა..

ახმეტელი იმპროვიზაციას ასწავლიდა, ინსტიტუტი რუსთავე-
ლის თეატრის განუყოფელი ნაწილი იყო. სტუდენტები მონაწი-
ლეობდნენ თეატრის წარმოდგენებში, იზრდებოდნენ თეატრის ატ-
მოსფეროში.

...5 ოქტომბერს საღამოს 7 საათზე შეიკრიბნენ მსახიობები.
წინა დღით დასმა უკვე წაიკითხა აკაკი ფალავას ბრძანება სანდრო
შანშიაშვილის „როდამის“ წარმოებაში ჩაშვების შესახებ. რო-
ლების განაწილების ბრძანებაც გამოაყრეს. ყველანი დიდი ინტე-
რესით ელოდნენ ახმეტელთან შეხვედრას.

ახმეტელი ათი წუთით ადრე მოვიდა რეპეტიციაზე. დარბაზში
მსახიობები უკვე შეკრებილიყვნენ. მიესალმა ყველას. არავინ გა-
მოურჩევია. მხოლოდ ერთს — ალექსანდრე იმედაშვილს მიაქცია
საგანგებო ყურადღება. მოიკითხა, რას აკეთებთ, რაზე მუშაობთო.
რეჟისორის თანაშემწემ იორდანიშვილმა სანდროს მოახსენა, დასი
მზად არის მუშაობის დასაწყებადო.

წაიკითხეს სანდრო შანშიაშვილის „როდამი“. ახმეტელმა გან-
მარტა პიესის იდეა, გაკვრით შეეხო სახეებს.

— ვის სურს აზრის გამოთქმა? — იკითხა ახმეტელმა.

დუმილი ჩამოვარდა. რატომღაც პიესის კითხვას ავტორი არ
დაესწრო. ახმეტელი ისე უყურებდა მსახიობებს, თითქოს მაინც-

დამაინც არც კი აინტერესებდა მათი აზრი. ჩანს, ერთ-ერთმა მსახიობმა როგორღაც იგრძნო ეს და სიტყვა ითხოვა.

—არ ვიცი ჩემ სიტყვას აქვს თუ არა რაიმე მნიშვნელობა, მაგრამ პირდაპირ ვიტყვი — პირადად მე პიესა არ მომეწონა. ამ გაუთავებელ რაღაც სიმბოლოებს ვერ ავცდით. ქართულ თეატრს სხვანაირი პიესები სჭირდება...

— მაინც, რანაირი? — გაისმა ახმეტელის ზმა.

— ეგ რეჟისორებმა უნდა იცოდეთ... — თქვა და დაჯდა.

სიტუაცია დაიძაბა. ახმეტელი მიხვდა, რომ კამათის გაგრძელება არ ღირდა. ყოველ შემთხვევისათვის, მის საქარგებლოდ არ წარიმართებოდა, შეწყვეტაც ჟღერხული იყო. ამიტომ მოკლედ მოკრა:

— სხვა აზრი ვის აქვს?

დუქილი.

— რა, ყველა ერთი აზრისაა?..

დუქილი.

— აბა, იცით, რა გითხრათ? რად მინდა ისეთი მსახიობი, რომელსაც თავისი აზრი არა აქვს.

აწყინეს. აშკარა იყო, რომ ახმეტელი შეტევაზე გადავიდა

— ბატონო საშა, — გაისმა ზმა, — ყველა რეჟისორი როგორ ჰგაფხართ ერთმანეთს?

— მაინც ვის გგაფარ მე?... მგონი არავის...

— კი, ყველანი ერთმანეთს ჰგაფხართ, მსახიობების შენიშვნა არ გიყვართ, სამაგიეროდ, გიყვართ მათი ლანძღვა...

ამას კი არ ელოდა საშა. ვილაცას უნდა განემუხტა ატმოსფერო.

— ზალზო, რას ჩხუბობთ, პიესაც კარგია, რეჟისორი შესანიშნავია, ჩვენც შესანიშნავი არტისტები ვართ, აი, ნახეთ, თუ ჩემი სიტყვა არ გამართლდეს, — ნახევრად სერიოზულად, ნახევრად ხუმრობით თქვა ტასო აბაშიძემ და ისე დაჯდა, რომ აქეთ-იქით სიცილი ატყდა.

უცებ შეიცვალა სიტუაცია, ვილაცამ კვერი დაუჭრა ტასოს, ვილაცამ სანდროს გაუღიმა და ახმეტელსაც შეეცვალა გუნება.

— ჰო, კარგით, კარგით, პიესას გზადაგზა ჩავასწორებთ, შან-შიაშვილი გამოცდილი მწერალია. თქვენც მეტი მოინდომეთ... აქედანვე თუ გული გაიტეხეთ, არაფერი გამოვა. აბა, რა ზალისით უნდა ვიმუშაოთ... ჯერ არ დაგვიწყია რეპეტიცია და ზოგი უკვე იმრიზება... არა, ისე, სიმართლის თქმა ახლავე სჯობია. მოველაპარაკებო სანდროს, არ დაგვზარდება. პიესას გაასწორებს, მეც

მაქვს შენიშვნები. მთავარია ენთუზიაზმი, საქმის სიყვარული. დღეს გვეყოფა მუშაობა.

დაიშალნენ. მსახიობების ნაწილი ახმეტელთან დარჩა. ზოგმა პიესა შეაქო, ზოგმა ახმეტელი.

7 ოქტომბერს რეპეტიცია ჩაიშალა. „მსახიობნი შეიკრიბნენ სარეპეტიციო ოთახში და რეჟისორს ელოდნენ 50 წუთს. რეჟისორი აზრ გამოცხადდა და მსახიობებიც დაიშალნენ, დაბარებული იყო მთელი დასი“. არ გამოცხადდნენ შემდეგი მსახიობები: ტასო აბაშიძე, ცაცა ამირეჯიბი, ნინო დავითაშვილი, ნუცა ჩხეიძე, ალექსანდრე გომელაური, დიმიტრი ჭყავია, შალვა ზონელი, უშანგი ჩხეიძე, შალვა ლამბაშიძე და სხვანი. რეპეტიცია მოიხსნა. რა მოხდა? დასის ძირითადი ნაწილი რეპეტიციაზე არ მოდის, არც ახმეტელი მოდის. იქნებ რაიმე გაუგებრობაა?

თუ საქმე იმაში იყო, რომ უშანგი ჩხეიძე, შალვა ლამბაშიძე და შაქრო გომელაური, ქალაქში ჩამოსული არ იყვნენ. ცაცა ამირეჯიბი დასში არც ირიცხებოდა, ნუცა ჩხეიძეს კი არ სცოდნია, რეპეტიცია რომ იყო. ზოგიერთი მათგანი, მათ შორის მამალაძე, ვარდოშვილი და თოხაძე დაჯარიმდნენ თითო 10000 მანეთით. ალექსანდრე ახმეტელი 500 000 მანეთით. თოთხმეტიდან 9 მსახიობის განმარტება ასე თუ ისე არის, მაგრამ დანარჩენები რატომ არ მოვიდნენ რეპეტიციაზე, მიზეზი არ ჩანს.

ახმეტელი იმ დღეს ზემდგომ ორგანოებში ყოფილა გამოძახებული, მაგრამ რატომ არ შეატყობინა თეატრს? რატომ ალოდინა მსახიობებს...

თეატრი ძალიან ნელა დგებოდა კალაპოტში. თვით მარჯანიშვილის პირველი რეპეტიციებიც კი გააცდინა ზოგიერთმა მსახიობმა. თეატრში სავსებით მოშლილი იყო დისციპლინა. ახმეტელი „როდამსა“ და „სალომეას“ დგამდა. რეპეტიციები პარალელურად მიდიოდა, მაგრამ საკმაოდ ზშირად იშლებოდა. „რეპეტიცია არ შედგა, ვინაიდან არც ერთი მსახიობი, გარდა თამარ ჭავჭავაძისა, არ გამოცხადდა. რეპეტიციის ჩატარება, ჩემი ფიქრით, შეუძლებელია“, ნახევრად ირონიულად წერს ახმეტელი. ეს „სალომეას“ რეპეტიციებს ეხება. ისეთი შთაბეჭდილებაა, თითქოს მსახიობებს თამაში არ უნდათ, მაგრამ ეს მხოლოდ ზერელე შთაბეჭდილებაა. თეატრის ცხოვრებაში კი ღრმა პროცესები ზდება, ათასგვარი ინტერესი გადაეჭაჭვა ერთმანეთს, სხვადასხვა გემოვნების, აღზრდის სხვადასხვა თაობისა და კლასობრივი პოზიციის ადამიანების გაერთიანება მექანიკურ ხასიათს ატარებდა და ისეთმა დიდმა წარმატებამაც კი, როგორიც „ცხვრის წყაროს“ დადგმა იყო, შინა-

განად ვერ შეკრა დასი. საერთო წარმატების მიღმა იგრძნობოდა ეკლექტიზმის შედეგები. ჩანდა თაობების პოზიციათა სხვადასხვაობა.

კოტე მარჯანიშვილი და ახმეტელი განსაკუთრებით დაამეგობრა „სალომეაზე“ მუშაობამ. სპექტაკლის ირგვლივ ახმეტელის ცხარე კამათმა ნათლად გამოკვეთა თაობათა განსხვავებული ინტერესები, თავი იჩინა დაჯგუფებამ. ერთ ჯგუფში იყვნენ ყველა რეჟისორი და ძველი თაობის მსახიობები ალექსანდრე წუწუნავას მეთაურობით და მეორე მხარეს: მარჯანიშვილი, ახმეტელი და ახალგაზრდების ნაწილი. ახმეტელს მიაჩნდა, რომ სინამდვილეში ეს იყო ბრძოლა მოსკოვის სამხატვრო თეატრის მიმდევრებსა და პირობითი ესთეტიკური თეატრის მომხრეთა შორის — ალექსანდრე წუწუნავასა და მარჯანიშვილს შორის. ბრძოლა, რომელიც რევოლუციამდელ თეატრალურ რუსეთში მიმდინარეობდა, უკვე გასაბჭოებულ საქართველოში გადმოვიდა. მარჯანიშვილსა და წუწუნავას შორის დამოკიდებულება იმდენად გამწვავდა, რომ ერთად მუშაობა აღარ შეეძლოთ და წუწუნავა წავიდა თეატრიდან... მოსკოვის სამხატვრო თეატრის მიმდევრები და პირობით-ესთეტიკურისა, მეიერჰოლდის მიმდევრები ქართულ სცენაზე საბოლოოდ გაითიშნენ. ყველაფერი ეს ზუსტად ასახავს იმჟამინდელ ქართულ თეატრში მომხდარ წინააღმდეგობათა ხასიათს. ბრძოლა არ იყო პირადული. კოტეს ჩამოსვლამდე წუწუნავას ფაქტიურად ლიდერის მდგომარეობა ჰქონდა. უდიდესი ავტორიტეტი მოიპოვა, ეროვნული საოპერო რეჟისურის ფუძემდებელი იყო. პირველი მხატვრული კინოსურათი შექმნა. ასე რომ, მისი ლიდერობა სავსებით დამსახურებული გახლდათ. კოტე მარჯანიშვილი კი სულ სხვა თეატრალურ პრინციპებს იცავდა. აქ გაიყო მათი გზები.

პროცესები, რომელიც ქართულ თეატრში ხდებოდა, მეტად ღრმა იყო. კონფლიქტებში ჩართული იყვნენ არა მხოლოდ თეატრის მოღვაწენი, არამედ მწერლებიც, მხატვრებიც, საზოგადოებრიმ ფართო ფენა. ის, რაც თეატრში ხდებოდა, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მომხდარი ცვლილებების თავისებური გამოძახილი იყო. თეატრი იმ საჯარო დაწესებულებად იქცა, სადაც უფრო მკაფიოდ გამოვლინდა სხვადასხვა შეხედულება. კოტე მარჯანიშვილმა იგრძნო, სპექტაკლზე („სალომეა“) თავდასხმა მართო ახმეტელს წინააღმდეგ ბრძოლით არ იყო გამოწვეული. თეატრის ცვლილებებს ადვილად ვერ გგუებოდნენ. ბრძოლა გაშლილი იყო ათას ფრონტზე — შინ და გარეთ.

ვერ იქნა და ახმეტელმა ვერ შესძლო „სალომეას“ რეპეტი-

ციების აწყობა. მუშაობას ხან რა უშლიდა ხელს და ხან — რა, განსაკუთრებით კი, მსახიობთა უღისციპლინობა. მდგომარეობა თანდათან მწვეავდებოდა. აკაკი ფალავა ცდილობდა დისციპლინას დამყარებას, მაგრამ მისი ცდა ზოგჯერ უშედეგოდ მთავრდებოდა. ძარჯანიშვილი კი ორგანიზაციულ საკითხებში მაინცდამაინც არ ერეოდა.

7 დეკემბერს „სალომეას“ რეპეტიცია მოიხსნა. დღიურში ვკითხულობთ: „გავლილი იყო პიესა ჰეროდეს გასელამდე. დაესწრო ყველა მსახიობი. არ გამოცხადდნენ თანამშრომლები: შამათავა, ნაცვლიშვილი, ბერიძე, ბახტაძე. ყველა ესენი ვნახეთ სცენაზე წარმოდგენა „ოტელოში“ (სუმბათაშვილის გასტროლები). რუსულ წარმოდგენაში იღებენ მონაწილეობას და ჩვენს რეპეტიციებს კი არ ესწრებიან. გთხოვთ, სასტიკად დააჯარიმოთ. როგორც გავიგეთ, ყველა ჩვენი თანამშრომელი იღებს მონაწილეობას ალექსანდრე სუმბათაშვილის საგასტროლო წარმოდგენებში. თუ ეს მართალია, ამისთანა მოვლენა დიდ ზიანს მიაყენებს ჩვენს მუშაობას და ამიტომ გთხოვთ მიიღოთ ზომები, რომ ეს აღარ მოხდეს“. და აი, ისევ დისციპლინაზე საუბარი: „როცა შესრულდა 8 საათი, მსახიობი ღამბაშიძე და ალიკო ქიქოძე წავიდნენ თავისი ნებით რეპეტიციიდან. ამ მიზეზით რეპეტიცია ზეუ. ახმეტელმა მოხსნა“. ალ. გველესიანის ამ ჩანაწერის პასუხად აკ. ფალავამ გასცა განკარგულება: „გამოეცხადოს აქ მოხსენებულ მსახიობთ ოფიციალურად, რომ ასეთი მოვლენა ყოვლად შეუწყნარებელია და ერთხელ და სამუდამოდ უნდა აღიკვეთოს. ვინიცობაა ასეთი რამ კვლავ განმეორდა ჩვენი თეატრის ცხოვრებაში, იძულებული ვიქნებით მივიღოთ მეტად სასტიკი და არასასურველი ზომები“.

მიუხედავად ასეთი გაფრთხილებისა, თეატრში დისციპლინის მდგომარეობა მაინც ვერ გამოსწორდა. პირველ თებერვალს, „სალომეას“ პრემიერამდე რამდენიმე დღით ადრე, კვლავ მოხდა დისციპლინის უხეში დარღვევა: „1. ვ. შამათავამ დაიგვიანა 30 წუთი, ამის გამოისობით რეპეტიცია დაგვიანდა და დაიწყო მხოლოდ შამათავას გამოცხადების შემდეგ. მსახიობებმა აკაკი ვასაძემ და ვეჩე ჭიჭიამ დაიგვიანეს ორი საათით. გამოცხადდნენ 12 და 50 წუთზე. ამის გამო რეპეტიცია შეწყდა.“ „გავლილი იქნა „როდამის“ რეპეტიცია. „სალომეას“ რეპეტიციის განახლების შემდეგ მსახიობმა უშანგი ჩხეიძემ უარი განაცხადა განმეორებით რეპეტიციაზე. ამის გამო რეჟისორმა მოხსნა რეპეტიცია, მაგრამ სამხატვრო ნაწილის გამგის წინადადებით კვლავ განაახლა. როგორც იქნა,

დაამთავრა რეპეტიცია. სანდრო ახმეტელი აღშფოთებული შევიდა კოტე მარჯანიშვილთან. იქ აკაკი ფალავაც დახვდა.

— ასე მუშაობა არ შემიძლია. ეს თეატრი არ არის. ქართველ მსახიობს მუშაობა არ უყვარს. საჭიროა მკაცრი დისციპლინა. ისე არაფერი გამოვა, — წარმოთქვა ტირადასავით. კოტე მარჯანიშვილი პაპიროსს ეწეოდა, დინჯად უყურებდა ახმეტელის ბობოქრობას. ფალავას მიმართა:

— დაეხმარეთ ახალგაზრდა რეჟისორს. დასაჯეთ, ვინც დასასჯელია.

სანდრო ახმეტელს არ მოეწონა მარჯანიშვილის მშვიდი ტონი და ხმას აუწია.

— მე ერთხელ იძულებით წავედი თეატრიდან. ეს იყო „ბერდოს“ შემდეგ. მაშინ შემოქმედებითი მოტივების მიზეზით წავედი. ახლაც იძულებული ვარ დავტოვო თეატრი, მერე და რის გამო? იმიტომ, რომ დისციპლინას ვერ ვუვლით.

— მიხედე მერე, ვინ გიშლით, — ოდნავ ნაწყენი ტონით უთხრა მუდამ აუღელვებელმა აკაკი ფალავამ.

— ყველაფერი გასაგებია, თქვენი არაფერი მინდა. ხვალიდან რეპეტიციებზე არ მოვალ.

— შენ რა, სპექტაკლებს ტოვებ? — უთხრა მარჯანიშვილმა, პაპიროსის კვამლი ღრმად ჩაისუნთქა, თითქოს სუნთქვა შეეკრაო, თითქოს რაღაც სევდა შეეპარა... მერე აზრიანი თვალები სანდროს მიანათა. უარყოფის ნიშნად მარჯვენა ხელი გაიქნია და უთხრა:

— აქაც იგივე მიზეზია. შენ ის გაღიზიანებს, რომ სპექტაკლის ირგვლივ უკვე ცუდი ატმოსფეროა. შენ გგონია, რომ მარტო შენ გებრძვიან? არა, ეს ბრძოლა ჩემს წინააღმდეგაც არის მიმართული. ვერ გვაპატიეს ის, რომ ჩვენ არ ვიზიარებთ უქრისტიანული თეატრის გზას, უნებისყოფო სიმშვიდის თეატრის გზას... მე დავწერ ამის შესახებ, საჯაროდ ვიტყვი ყველაფერს. ჩვენ გვინდა ვაჟკაცური, სიცოცხლის დამამკვიდრებელი თეატრი. თეატრი ზეინის, სიხარულის...

კოტე თანდათან აღელდა ლაპარაკობდა ხმამაღლა, შთაგონებით. აკაკი ფალავა, რომელსაც გაგიჟებით უყვარდა სამხატვრო თეატრი და ცდილობდა მის კვალს გაჰყოლოდა, მორიდებით უსმენდა კოტეს. ჩანს, კოტემ იცოდა, რას ფიქრობდნენ მხატვლები მასზე, და არც მისი აზრი ყოფილა სტანისლავსკისათვის უცხო. ღრმა მიზეზები ჰქონდა მათ დაშორებას და ეს ცხადლივ გაირკვა შემდეგ, მრავალი ფაქტიდან, სტანისლავსკის ჩანაწერებიდანაც, რომელიც დიდი ხნის შემდეგ გამოქვეყნდა. სტანისლავსკის აზ-

რით: „მარჯანოვი ლაპარაკობს ხელოვნებით მინიჭებულ სიხარულზე... ესე იგი იმაზე, როცა ყველანი დარბიან. ცეკვავენ, მუჟიკა უკრავს, შტანდარტი ბტის... ეს არის ხელოსნობის სიხარული. ჰეშმარიტი ხელოვნება იქმნება სიჩუმეში, სულის სიღრმეში, აგი მოითხოვს ჩაღრმავებას, დედაარსში წვდომას. აურზაური, სწრაფი მუშაობა, ადვილი წარმატება — ეს ხელოსნობაა“. კაცმა რომ არ იცოდეს, ეს სიტყვები გენიალურ სტანისლავსკის ეკუთვნის, ასე იფიქრებს, სრულიადაც ვერ გაუგია კოტეს თეატრალურა პრინციპი. ცეკვა და სირბილი რა საკადრისია, როცა საქმე სწორედ „ჩაღრმავებას, დედაარსში წვდომას“ გულისხმობს?... უთუოდ იცოდა კოტემ მისთვის დიდად საყვარელი სამხატვრო თეატრის ლიდერთა აზრი მის შესახებ და ამიტომ ადგოდა ახლა ასე, ამიტომ გაღიზიანდა „უნებისყოფო სიმშვიდის“ თეატრზე. ამიტომ უთხრა სანდროს ასე კატეგორიულად: „ჩვენ, თქვენთან ერთად, გავწყვიტეთ კავშირი მასთან“. ახმეტელი გახარებული უსმენდა დიდ რეჟისორს, მაგრამ გამოსავალი ვერ ნახა, მისთვის ჩვეული მოუქნელობა გადაეღობა წინ.

— აი, რა უნდა გითხრა, ჩემო ახალგაზრდა მეგობარო, — მიწართა სანდროს. — ერთხელ სამხატვრო თეატრმა, ფინელ მხატვართან აქსელ გალენთან გამგზავნა. ჩვენს შორის დაახლოებით, ასეთი საუბარი გაიმართა:

— რისთვის შეწუხდით, ბატონო რეჟისორო? — მკითხა აქსელმა.

— იბსენის პიესას „ქალი ზღვიდან“ ვდგამ, — ვუპასუხე მე.

— მერე?

— სამხატვრო თეატრის ხელმძღვანელთა აზრით და ჩემი აზრითაც, თქვენ უნდა იყოთ სპექტაკლის მხატვარი.

— რატომ მე?..

— თეატრი მხატვრული სიმართლისკენ ისწრაფის, ამ სიმართლის ჩვენებას კი ყველაზე უკეთ ის ოსტატი შეძლებს, რომელიც გაიზარდა იმ ბუნებაში, რომლის ასახვასაც ვაპირებთ.

გალენს ჰკვიანურ სახეზე ღიმილმა გადაურა, უსიტყვოდ გაეცინა მეზობელ ოთახში და მალე მობრუნდა. ხელში ორი ტილო ეჭირა, ტილოებზე ასახული იყო აფრიკის პეიზაჟები. წინ დაჰიდგა და მკითხა.

— თქვენ აფრიკაში ყოფილხართ?

— არა.

— რომელი უფრო მოგწონთ?

— აი ეს, მკაფიო, მსუყე ესკიზი.

— ეგ ესკიზი მაშინ დავხატე, როდესაც წარმოდგენაც კი არ მქონდა აფრიკაზე, აი, ეს მეორე კი მაშინ. როდესაც მოვიარე იქაურობა.

მხატვარმა ამით ყველაფერი მითხრა. ისე იმოქმედა ამ ფაქტმა, რომ შემავლუიანა პრინციპულად ჩამოვშორებოდი სამხატვრო თეატრს...

სანდრო დიდი ინტერესით უსმენდა კოტეს. ამდენი საუბრის შემდეგ თითქოს ცოტა დათმო კიდეც...

— არა, ხვალ არ წავალ. სამშაბათს ჩავაბარებ წარმოდგენას და მერე წავალ, — თქვა და ოთახიდან გავიდა.

მარჯანიშვილმა გულისტკივილით გააყოლა თვალი. ნახევარი საათის შემდეგ მდივანმა სანდროს განცხადება შეუტანა. განცხადებაში წერდა: „ვინაიდან შექმნილ პირობებში ჩემთვის, როგორც რეჟისორისთვის, ყოვლად შეუძლებელი ხდება მუშაობა, ამიტომ 1 თებერვლიდან მე ვანებებ თავს სამსახურს და უარს ვამბობ მუშაობაზე თეატრში. რაც შეეხება „სალომეს“ და „როდამს“, მე მას ჩავაბარებ თეატრს სამშაბათს, მხოლოდ ყოველივე პასუხისმგებლობას წარმოდგენის მხატვრული დადგმის შესახებ თავიდან ვიცილებ. ვთხოვ, თანაშემწეს, ყველაფერი, რაც მას აქვს დაეალეზული, თუ შეუძლია, შეასრულოს ჩემგან დამოუკიდებლად“.

თეატრიდან რომ გავიდა, ისეთი განცდა ჰქონდა, თითქოს რაღაც დიდი ოპერაცია გადაიტანა. რაღაც სინათლე აკლდა მის გონებას, წამიერ ბურუსში გაეხვია. კარგად ვერც გარკვეულიყო სწორად მოიქცა, თუ არა. ერთი რამ მაინც ხინჯად ჩარჩა, კოტეს თხოვნა რომ ვერ შეასრულა.

მსახიობები უცებ ხდებიან პოპულარულნი. რეჟისორს კი მეტი ღრო სჭირდება. ის ხომ ზულ რაღაც ორიოდ სპექტაკლის ავტორია, ნუთუ ამის გამო ურღვევენ დისციპლინას? იქნებ, ზედმეტად მკაცრია, მეტისმეტად ბევრს მოითხოვს მსახიობებისაგან?

ახმეტელი გულს ასკდება, იტანჯება. რომელ ერთზე ეფიქრა. წარმოდგენის მხატვრულ დონეზე, თუ დისციპლინის ელემენტარული ნორმების დაცვაზე? მან კარგად იცის, რომ რეპეტიციების ჩატარების ძველი მანერა ჯერაც მოქმედებს, დიდია ინერციის ძალა. მაშ, სხვა რით უნდა აიხსნას, როცა უნიჭიერესი უშანგი ჩხეიძე არ იმეორებს რეპეტიციას? არ ემორჩილება რეჟისორს? სწორედ ასე ხდებოდა ძველ თეატრში. და ის გადმოდის ახალშიც. ახლა ბენეფისებსა და შემოქმედებით საღამოებს თუ საზაფხულო გასტროლებს აღარ იკითხავთ? ვისაც რა უნდა და როგორ უნდა,

ისე თამაშობს, ხალტურა მოეძალა თეატრს. ახმეტელისთვის კი ყველაფერი ეს უცხოა და მიუღებელი. ან უნდა იყოს ყველაფერი ისე, როგორც მას სწამს, ან არადა, თეატრს თავი უნდა მიაწებოს, მიაწება კიდეც.

მაგრამ მის განცხადებაზე ჯერ ბრძანება არ დაიწერა „1. თანამშრომელი შპმათავა დაჯარიმებული იქნას 500 000 მანეთით. 2. აკ. ვასაძეს და ვ. ჩიქიას ეკითხოს მიზეზი დაგვიანებისა, რატომ მოხდა, რომ მათ 2 1/2 საათი დაიგვიანეს შეუტყობინებლად. 3. უ. ჩხეიძე დაჯარიმებული იქნას 300 000 მანეთით.

რაც შეეხება რეჟ. ახმეტელის განცხადებას, ამაზე პასუხის გაცემა შეიძლება მხოლოდ მეორე მუხლის გამოკვლევის შემდეგ“. აი, პასუხი მის განცხადებაზე.

თეატრში ჭორი დატრიალდა. საოცარი იყო — რაც არ უნდა მომხდარიყო თეატრში, ყველაფერს კოტეს სახელს უკავშირებდნენ. თუ კოტეს რაიმე შეემთხვეოდა, მაშინ — ახმეტელის სახელს. ასე გეგონებოდათ, ადამიანებს ერთი სული ჰქონდათ, როდის დაეჯახებოდნენ კოტე მარჯანიშვილი და სანდრო ახმეტელს. მალე გაირკვა, რომ რეპეტიციაზე აკაკი ვასაძისა და ვეჩე ჩიქიას დაგვიანება საპატიო მიზეზით იყო გამოწვეული. უშანგი ჩხეიძე პირადად ელაპარაკა ახმეტელს, ბოდიში მოუხადა, სპექტაკლში ზომიანსტიტუტის სტუდენტებიც მონაწილეობდნენ. ჩვენს მკითხველს ნურც დიდ მსახიობების სახელთა ხსენება შეაკრთობს, ნუ ეუცხოვება დისციპლინის დარღვევის ასეთი ფაქტები. მაშინ ის მსახიობები ასე სახელოვანნი როდი იყვნენ, ის-ის იყო სწავლობდნენ და ბევრი რამ არ იცოდნენ, ატარებდნენ დროს, ჩხუბიც მოსვლიათ სხვებთან თუ ერთმანეთში. ერთი სიტყვით, ადამიანები იყვნენ და თანაც ახალგაზრდები. მათაც გაიარეს პროფესიონალური წართობის რთული გზა. დიდებისაკენ მიმავალი გზა ჯოჯოხეთურად დიდ შრომასა და თავგანწირვას მოითხოვს. ქართველ კაცს კი მუდამ სამოთხისაკენ უჭირავს თვალი. მხოლოდ ერთეულნი, იშვიათი გამონაკლისნი მიდიან ტანჯვის გზით სიხარულისაკენ. პოდა, ცხოვრება თავის რომანტიკულ ბურუსში ხვევდა მათ. გავა წლები და უშანგი ჩხეიძე სინანულით მოიგონებს: „ჩემი რკინისებური ჯანმრთელობა მე გავტეხე უსისტემო მუშაობითა და უწესრიგო, დაუღევაარი ცხოვრებით. მე გადავწვი ჩემი ენერგია და ხანმოკლე, ბედნიერ, მზიან დღეებს თან მოჰყვა დაუჟამაოფილებელი და ჩემთვის უადრესად ტრაგიკული დასასრული“.

სულისშემძვრელი აღსარებაა. მერედა რატომ მოხდა ასე. აქაც უშანგისებური გულწრფელი თქმა: „მე... მოკლებული ვიყავი ყო-

ელგვარ ზომიერებას ცხოვრებაში“. იგი ამას ანდერძივით უბარებდა ახალგაზრდებს, აფრთხილებდა: „ჩემი წერის მიზანს შეადგენს ახალგაზრდობა ააცდინოს იმ შემცდარ შეხედულებებსა და ნაბიჯებს, რომელიც თან სდევს ხოლმე გამოუცდელი ადამიანის მოღვაწეობის დასაწყისს“.

თაობას, რომელიც საფუძველს უყრიდა ახალ ქართულ თეატრს, უზღებოდათ ყოველდღიური, დაძაბული შრომა, საკუთარი შესაძლოებების მოსინჯვა, უფროს თაობებთან ხან შეჯახება, ხან დამეგობრება. სხვა უნდა ყოფილიყო რეპეტიციაც, თამაშის სტილიც. ამას მოითხოვდნენ კოტე მარჯანიშვილი და სანდრო ახმეტელი, კოტე მარჯანიშვილი დიდი გამოცდილების რეჟისორი იყო, ყველაფერი ჰქონდა ნანახი, მისთვის თეატრის ბუნების ყველა საიდუმლო ნაცნობი იყო. ამიტომ, ახმეტელივით განგაშსაც არ ტეხდა. მსახიობი თუ რაიმე მიზეზით გააცდენდა რეპეტიციას, მეორე დღეს დაიბარებდა და ისეთს ეტყოდა, რომ მას უფრო აღმზრდელობით მნიშვნელობა ჰქონდა, ვიდრე წმინდა ადმინისტრაციული. ახმეტელს კი ზოგჯერ ახსნა-განმარტების მოსმენაც არ სურდა. თავს იჩენდა გამოუცდელი რეჟისორის თვისებები. ზედმეტი სიფიქსე, სიჯიუტე, საკუთარ უფლებათა ზედმეტად შეფასება. ბევრს ნიშნავს პრაქტიკული გამოცდილება, განსაკუთრებით ადამიანებთან ურთიერთობის დროს.

ვის ჩაუხედავს არტისტის სულის უფსკრულში? იგი სამყაროსავით უსაზღვროა, მიუწვდომელი, ზოგჯერ ქვეცნობიერი ძალების გარეშე შეუძლებელია მხატვრული ნაწარმოებების შექმნა. და იგი იბადება მშობიარობის ტკივილით, — რადგან, როგორც ჩანს, „ადამიანს დიღხანს არ შეუძლია ცნობიერ მდგომარეობაში დარჩენა, მას ყოველთვის ესაჭიროება თავის არაცნობიერ სამყაროში ჩაშვება, რადგან სწორედ იქ აქვს თავისი ფესვები“. ფესვებისაკენ ჩაბრუნების ეს სურვილი შემოქმედთა სურვილია, — ჩვეულებრივ ადამიანთათვის კი უცხოა იგი. მიწიერი სტიმულების გარეშე ცხოვრება არ შეუძლია ხელოვანს და ზუსტად ვინ განსაზღვრავს, რომელი სტიმულია ყველაზე კარგი? ეკონომიური კეთილდღეობა? თუ სხვა რამ, რომელსაც იქნებ სახელიც ვერ მოუძებნოთ?..

იმდენი ინდივიდუალობაა ყოველ ხელოვანში, რომ ძნელია საერთო ნიშნების დადგენა, ყოველი მათგანი თავისებურად სავსეა შინაგანი კონფლიქტებით, ჰოდა, თუ ასეა, კონფლიქტებით იყვნენ სავსენი დიდი მსახიობები. „მოსავალიც უხვი ჰქონდათ“. უშანგი ჩხეიძემ რეპეტიციის გამეორებაზე უარი თქვა, აკაკი ვასაძეს რეპეტიციაზე დაავიანდა (რაც იშვიათი რამ იყო სწორედ

ვასაძისათვის), ვერცო ანჯაფარიძემ რეპეტიცია მიატოვა, მსახიობებმა მთელი ღამე იქეიფეს „ქიმერიონში“ და დილის რეპეტიცია ჩაშალეს, ზოგჯერ სპექტაკლიც მოხსნილა, მწარედ უნანებიანთ ერთმანეთისთვის, და ათასი სხვა ადამიანური ცოდვა ჩაუდენიათ, დასკვნებისათვის ნუ ავჩქარდებით.

არავის სილიადეს არ ამცირებს ის ფაქტები, რაზედაც ზემოთ იყო საუბარი. უშანგი ჩხეიძის სახელს ვითომ დააკლდა ამით რამე? სამაგიეროდ, ამ ფაქტებში გამოჩნდა რა დიდი შრომა დასჭირდათ კოტე მარჯანიშვილსა და სანდრო ახმეტელს, რათა მაღალ პროფესიონალურ რელსებზე გადაეყვანათ მთელი თეატრი. შეეკრათ, შეეერთებინათ დასი. გაეზარდათ თითოეულის მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა თავისი პროფესიისა და ახალი ცხოვრების წინაშე.

ამასთანავე, ჩვენ ამ ფაქტებით იმასაც ვიგებთ, რომ ძნელი იყო ამ ახალგაზრდა მსახიობების შემოქმედებითი და მოქალაქეობრივი ფორმირების, მათი მომწიფების პროცესი. შემოქმედის დაუმორჩილებელი სული ბოხოქროძდა მათში. ერთს კი არა, ათ მარჯანიშვილსა და ახმეტელს გააქცევდნენ თეატრიდან, თუ ამძვინვარდებოდნენ, თუ შეიკრიბებოდნენ, თუ ამდენი ღრდი არტიტული ვნება ერთად გახელდებოდა. ანდა, კაცმა რომ თქვას, რომელ რეჟისორს გაუძლია ამქვეყნად არამც თუ ძლიერ, არამედ საშუალო ნიჭის მსახიობთა ჯგუფური შეტევისათვის?..

კოტე მარჯანიშვილი ყველაფერს ერთბაშად ვერ სწვდებოდა. ადმინისტრაციულ-ორგანიზაციულ საკითხებს მაინცდამაინც დიდ ყურადღებას ვერ აქცევდა. მხატვრული პრობლემები ათასგვარ საზრუნავს უჩენდა. ყველაფერმა თავი მოიყარა ერთბაშად. ახალი საქართველოს ახალი ხელოვნების ფორმირების ურთულეს პროცესში ათასგვარი წინააღმდეგობები იჩენდა თავს. რა არ ხდებოდა ამ დროს. ყველა დარგში გამოჩნდნენ ნიჭიერი ახალგაზრდები, ასევე თეატრშიც. მათ აღზრდა უნდოდათ, პროფესიული დაოქტატება.

კოტე მარჯანიშვილმა კარგად შეაფასა თეატრში შექმნილი სიტუაცია, ის ატმოსფერო, რაც თეატრის ირგვლივ იყო. ამის შესახებ ნიკო შიუყაშვილი წერდა: „ის ინტერესი, რომელმაც ჩვენ შეგვიპყრო მარჯანიშვილისა და ახმეტელის წარმოდგენებზე, არ არის ჯერ კიდევ ნამდვილი თეატრი, სადაც სრულდება ხელოვნების ქურუმთა მსახურება! აქ არ არის ჯერ კიდევ თეატრალობა მისი საუკეთესო მნიშვნელობით. მარჯანიშვილს თეატრი აინტერესებს, პირველად ყოვლისა, როგორც სარეჟისორო ასპარეზი!..

ახმეტელმა პირდაპირ დაზოცა მსახიობები მუშაობით, საზოგა-

დოება მოუთმენლად ელოდა მის წარმოდგენას. ღირეჟიამ აუს-
რულა ახმეტელს მოთხოვნები და გაწია არაჩვეულებრივი ხარ-
ჯები. დაიღვა „ბერდო ზმანია“ დიდი გემოვნებით, მშვენივრად,
არაჩვეულებრივად, ხალხი ალტაცებაში მოვიდა, მაგრამ ეს ალტა-
ცება იმ თვისებისა იყო, რომელიც წელდება იქვე, ფარდის უკანას-
კნელი ჩამოშვებისთანავე. კარგი იყო პიესა, კარგნი იყვნენ მსახიო-
ბები, მშვენიერი იყო რეჟისორი, მაგრამ ეს არის მხოლოდ ფილო-
სოფიური აზროვნების ცდა პიესის სახით... „ბერდო ზმანიას“ ჩვენ
ვუცქერით მშვიდი ღიმილითა და არავითარ ღრმა ემოციებს არ
განვიცდით“.

შემდეგ განაგრძობს: „ჩვენ იმას არ მოვითხოვთ, რომ ძველი
ნაკლი ნაკლად დარჩეს, მაგრამ დაგვიბრუნეთ უმთავრესი — ღრმა
განცდა“. ნიკო შიუჟაშვილი სანდროსთან მეგობრობდა კიდეც.
მაგრამ მისი აზრი მაინც გამოხატავდა განსხვავებულ პოზიციას,
რომელსაც ბევრი მომხრე ჰყავდა.

„სალომეა“ მაინც ვერ მიატოვა სანდრომ. ისევ იბრუნა პირი
თეატრისკენ. არ შეეძლო, თავის ბედისწერას გაქცეოდა... უხაროდა,
რომ წარმოდგენაში ყველამ შენიშნა ახალგაზრდა მსახიობები:
აკაკი ვასაძე, ვერიკო ანჯაფარიძე, მიშა ლორთქიფანიძე, შეაქცს
გიორგი დავითაშვილი, სპექტაკლმა სანდრო უფრო დაახლოვა კო-
ტესთან.

„სალომეა“ „ბერდო ზმანიასაგან“ დიდად შორს არ იდგა. არა
შინაარსობრივი თვალსაზრისით, არამედ სპექტაკლის აგების პრინ-
ციპით, სინთეზური მსახიობის ძიების სურვილით, პლასტიკით,
რიტმით, მეტრადოლი, ბუნტარული სულისკვეთებით.

ახმეტელისთვის „სალომეა“ საინტერესო იყო არა მხოლოდ
სტილური ძიების თვალსაზრისით, არამედ თვით პრობლემაში მის-
თვის საინტერესო მოტივების გამოვლენითაც. ერთ-ერთ რეცენ-
ზიაში ვკითხულობთ: „პიესაში უმთავრესად ზოლგავლებულია ორი
ნებისყოფა — ცის (იოქანან) და მიწის (სალომეა)“. ამ ორ ინდივი-
დუალზე იშლება მთელი პროცესი. ეს ზომ ახლოს დგას „ბერდო
ზმანიას“ ცისა და მიწის თემათან?

ისევ შეება თეატრის უღელში, ისევ დაიწყო ნერვული და და-
ძაბული ცხოვრება. აგვისტოში ახმეტელმა განსახკომის სათეატრო
განყოფილების გამგეს ასეთი განცხადებით მიმართა: „ნერვიულად
ძალიან აშლილი ვარ. ექიმები მირჩევენ სერიოზულად ვიმკურნა-
ლო. მთელი ოჯახი ავად მყავს; ბავშვები მალარიით, მეუღლე ნერ-
ვიული დაძაბულობით. იმათაც სჭირდებათ მკურნალობა. მე კი
ფული არა მაქვს. გთხოვთ, ზელფასის ანგარიშში მომცეთ ავანსი

ორას ორმოცდა ათი მილიონი (250 000 000)“. მეორე დღეს განსაზღვრულ კომპაგნაციას უწოდებდა გასცა: „ხელფასის ანგარიშში ავანსად გაიცეს ორასი მილიონი (200 000 000) ახალ მანეთებში გადაყვანით, სამი თვის განვადებით“. ჩანს, რომ იმ დროისათვის ესეც დიდი პატივი იყო. ამ ფაქტში ბევრი სხვა რამეც ჩანს. როგორ უჭირდა რეჟისორს, რა სულიერი განწყობილება ჰქონდა...

მას კვლავ ვხვდებით რეპეტიციებზე. დილიდან საღამომდე მუშაობს. ზან „აღლუმის“, ზან ოსკარ უალდის „ლედი უინდერმერის მარაოს“ რეპეტიციებს ატარებს. მაგრამ მალე შეწყვეტა ამ პიესებზე მუშაობა და კოტე მარჯანიშვილთან ერთად დაიწყო ჯონ სინგის „გმირის“ რეპეტიციები. წარმოებაშია ჩაშვებული ლუნცის „ბერტარნ დე ბორნი“. რეპეტიციებს გადის ახმეტელი. მარჯანიშვილმა წამოიწყო ხასინტო ბენავენტას „ინტერესთა თამაშის“ რეპეტიციები. მთელი დასი მუშაობს, ყველას აქვს თავისი როლი. მარჯანიშვილმა პირდაპირ ცეცხლი დაანთო... და ერთ-ერთ რეპეტიციაზე ყველა მსახიობი არ გამოცხადდა. კოტე მარჯანიშვილმა არც იყვირა, არც აურზაური ატეხა. სანდრო ახმეტელი იხმო თავისთან და უთხრა:

— თეატრი უნდა დაეტოვო.

— რატომ, ბატონო კოტე? წარმოუდგენელია თქვენი წასვლა, ვის ხელში გვტოვებთ?

— არა უშავს, ამით, იქნებ ჰკუთნის წყალობა. მე სხვა სამუშაოც ბევრი მაქვს. შენ აგერ არ ხარ?..

— არ შეიძლება, ბატონო კოტე, არაფრით არ შეიძლება. მე მოველაპარაკები ამხანაგებს...

— არაფერი არ მჭირს მოსალაპარაკებელი. ხვალ აღარ მოვალ. კოტესაც არ გყო ნერვები. წავიდა თეატრიდან, მაგრამ მალე გადაუარა გაბრაზებამ. დირექციის, ახმეტელის, მსახიობების თხოვნით მალე კვლავ შეუდგა მუშაობას.

სინგის „გმირის“ წარმატება ზედა. ვახტანგ გაბრიკი წერდა: „რეჟისორებმა მარჯანიშვილმა და ახმეტელმა ამ საღამოს ამოწურეს ჩვენი სცენის მაქსიმალური შესაძლებლობა და მორიგი წარმოდგენა გადააქციეს ნამდვილ კონცერტად“.

წარმატებას წარმატება მოჰყვა. მარჯანიშვილის გენია ანათებს, აღვიძებს მიყუჩებულ, სულის უფსკრულში ჩაფარულ ძალებს, ახმეტელი ზედავს მარჯანიშვილის ფრთის ქვეშ როგორ იბადებიან ახალი ძალები — მსახიობები, მხატვრები, დრამატურგები, უსაზღვრო რეჟისორის ფანტაზია, შემოქმედების მასშტაბი. მთელ დღეს შრომობს, იწვის, მოძრაობს, მოუხვენრად წრიალებს, ერთ აღ-

გილზე ვერ ჩერდება. ნიჭი არ ასვენებს. მარჯანიშვილი სჭირდება ახალ ცხოვრებას, საბჭოების ქვეყანას და მოვიდა იგი საქართველოში. თბილისი სავსეა ევროპული სახელწოდების რესტორნებით, სასტუმროებით, კაფეებით. პრესა აქრელებულია ევროპული ტიპის რეკლამებით, უცხოური სახელებით. ევროპული და აღმოსავლური ხან. ერთმანეთს ერწყმიან, ხან პარალელურად ცხოვრობენ. რაღაც საოცარ კოლორიტს ქმნის მათი სინთეზი. რამდენი რამ არის ზერელედ მიბადული, პროვინციულად იმიტირებული, მაგრამ ნალდიც ბევრია, რასაც მოაქვს განახლება, მოდისა და გემოვნების დახვეწა, თითქოს სწორედ რუსთაველის თეატრში მოიყარა ერთბაშად ყველაფერმა თავი.

თეატრის რეპერტუარშია ექსპრესიონისტული პიესები. გერმანული ექსპრესიონიზმი აქტიურად შეიჭრა თეატრში და უცებ საოცრად ორგანულად მოერგო ქართულ არტიზტიზმს.

ახმეტელმა მოასწრო ყიდევ ერთი დადგმა — შანშიაშვილის „ლატავრა“. თემა ერთი და იგივეა, ისევ მემამოზე გმირის პრობლემა!..

მარჯანიშვილი ზედავდა, რომ ახმეტელი ზარბად, გატაცებით ეუფლებოდა მარჯანიშვილის დიდ გამოცდილებას. ვასაძის თქმით, ამ დროს „აშკარად ვხედავდით სანდრო ახმეტელის წადილს — კოტე მარჯანიშვილის რეჟისორულ სკოლას დაუფლებოდა და ხელმძღვანელმაც ყველა ჭაიდუმლოების კარი გაუღო ამ ნიჭიერ კაცს“. ეს რომ მართლაც ასე იყო, მრავალი ფაქტი ადასტურებს. ჩანს, მარჯანიშვილი კმაყოფილი იყო სპექტაკლში ახმეტელის ამგვარი მონაწილეობით. შემდეგ, როცა „გმირი“ პოპულარული სპექტაკლი გახდა, მარჯანიშვილმა იგი თბილისის რუსულ თეატრშიც მოამზადა დასადგმელად. აქაც ახმეტელი მიიწვია. მართალია, არა თანადამდგმელად, მაგრამ გენერალური რეპეტიციების ბედი ანდო და ეს ცოტას როდი ნიშნავს! „გმირი“ იმდენად პოპულარული შეიქნა, რომ რუსულმა დრამამ, რომელიც იმჟამად მუშაობდა ახლანდელი მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის შენობაში, გადაწყვიტა ამ პიესის განსახიერება მარჯანიშვილის დადგმით. შავი რეპეტიციების შემდეგ, როდესაც სპექტაკლი, ძალიან მოკლე ვადაში, უკვე მომზადდა, კოტემ გენერალური რეპეტიციების ჩასატარებლად ახმეტელი გაგზავნა.

ასეთი შემოქმედებითი მეგობრობა იყო მასწავლებელსა და მოწაფეს შორის. რასაკვირველია, ახმეტელს ამ პერიოდში ჰქონდა თავისი დამოუკიდებელი, ხელმძღვანელისაგან განსხვავებული შე-

ხედულებანი, მაგრამ მათ ურთიერთობაში მაინც უმთავრესი იყო საერთო პლატფორმა ახალი თეატრის შენებისა.¹⁰

თეატრალური ცხოვრება დღელდა და გადმოდღელდა თავისი მიღწევებითა და შეცდომებით, თავისი არეულ-დარეული ორგანიზაციული ცხოვრებით, ძველისა და ახლის თანამშრომლობით თუ ბრძოლით, მსახიობთა სილატაკით, ახალი კადრების აღზრდის პრობლემებზე ფიქრით, რეჟისორთა „მოძალადეობით“, ძველ მსახიობთა სულში ჩაგუბებული ნოსტალგიით. პოლიტიკური ვნებათაღელვა კი ბოზოქრობდა, ახალი ცხოვრების ნაპირისკენ მიისწრაფოდა. ვისთვის რა იყო ეს „ახალი“, ვის როგორ ესმოდა საქართველოს განახლების გზები? მუშათა კლასმა იცოდა, საით წასულიყო, რა მიეღო, რა შეექმნა. იცოდა და ირახმებოდა... თეატრი კი ტორტმანებდა, როგორც იალქანი ზღვაში. საჭირო იყო ძლიერი ხელი, „აღსდგება ერი და აღსდგება თეატრი, ვით მისი ჰპეტაკი სული...“

1924—25 წლის სეზონის რეპეტიციების დღიურებიდან ჩანს, რომ მარჯანიშვილსა და ახმეტელს ფართო მასშტაბის, პარალელური და მრავალპლანიანი მუშაობა გაუშლიათ. ეს ზომ „დურუჯის“ დაფუძნების, თეატრის ორგანიზაციული საფუძვლების განმტკიცების, შემოქმედებითი ძალების კონსოლიდაციის სეზონია. 1924 წელს „ლატავრას“ პარალელურად, მუშაობა დაიწყო ვერფელის ექსპრესიონისტულ პიესაზე „შპიგელმენში“ („კაცი სარკიდან“). 27 აგვისტოს სარეპეტიციო დღიურში ვკითხულობთ. „დილის 9 საათზე დაიწყო აღნიშნული პიესის რეპეტიცია“. დღიურში ჩაწერილია ისიც, რომ „დაიგვიანეს მარჯანიშვილმა 17 წუთი, ახმეტელმა 17 წუთი“ (ჩანს, ერთად იყვნენ!). ამავ დღის 1 საათზე გაგრძელდა პიესის კითხვა. ყითხვას ესწრებოდა მარჯანიშვილი. მუშაობა წარმოებდა „ლატავრაზე“, შექსპირის „ვინძორის მზიარულ ქალებსა“ და „შპიგელმენზე“. „ლატავრას“ პრემიერა 30 ოქტომბერს შედგა, ხოლო „შპიგელმენისა“ — 1925 წლის 2 იანვარს. ამ პერიოდის შუალედში (ესე იგი, ნოემბერ-დეკემბერში) დაიდგა ორი პიესა: იოსებ გედევანიშვილის „სინათლე“ და შექსპირის „ვინძორის მზიარული ქალები“.

თეატრში და მის გარეთ იმდენი განსხვავებული შეხედულება იყო, იმდენი სხვადასხვა ხასიათისა და გემოვნების ადამიანი ტრიალებდა, რომ შეუძლებელი იყო რთული ატმოსფეროს განმუხტვა. დროც ზელს უწყობდა. ახალი ცხოვრება ერთბაშად ხომ არ შექრილა ადამიანის ფსიქიკაში? ზოგი შეიძლება იძულებული იყო, სიტყვით ელიარებინა ახალი ცხოვრების წესი, მაგრამ გულით ისევ ძველს მისტიროდა. არც გაემტყუნებოდა. ადამიანის შეგნებაში

ცვლილებებს დიდი დრო უნდა. გულით რომ იწამოს, საქმით უნდა დაუმტკიცო სიკეთე. მონურ მორჩილებას რა ფასი აქვს. ამირანივით გაწყვეტს ბორკილების ჯაჭვს. ყველაფერი საფიქრალი იყო, დროც არ იყო ჩაღრმავებისა და სერიოზული ფიქრისთვის, აქედან წარმოსდგებოდა ზოგჯერ ზერელობა და ათასი შეცდომა. ადამიანებს კი მეტად ძვირად უჯდებოდათ ეს შეცდომები... და აი, 1924 წელს, რუსთაველის თეატრში საოცარი ამბები ხდება. ბარიკადები არ არის, თორემ ნამდვილ ბრძოლებს არაფერი აკლია. კოტე მარჯანიშვილის სპექტაკლების დიდმა წარმატებამ, სანდრო აბმეტელის საინტერესო დადგმებმა მთლიანად ვერ შეცვალეს რუსთაველის თეატრის რთული მდგომარეობა. მაინც ვერ იქნა მიღწეული ისეთი მონოლითურობა და დისციპლინა, როგორზედაც კოტე და სანდრო ოცნებობდნენ. კოტე მარჯანიშვილმა აწონ-დაწონა სიტუაცია, გაითვალისწინა აბმეტელის ორგანიზატორული ნიჭი, მტკიცე ხასიათი და ერთ დღეს მიიხზო.

—საშა, მთავარ რეჟისორად მინდა დავნიშნო, მე სამხატვრო ხელმძღვანელობას ვაუწყებ თეატრს, — უთხრა მარჯანიშვილმა და მიუღოცა.

ქნეტელს წინააღმდეგობა არ გაუწევია. ან რომელი რეჟისორი იტყოდა უარს ასეთ წინადადებაზე, მით უფრო, როცა გვერდით ედგა დიდი რეჟისორი?!

მთავარი რეჟისორის თანამდებობა არსებითად ზრდიდა აბმეტელის უფლებებს. მას უკვე შეეძლო გადამწყვეტი ზომების მიღება დისციპლინის დამრღვევთა მიმართ. თუმცა საქმე მარტო დისციპლინაში როდი იყო. გაუთავებელ ბენეფისებს ზომ ნაკლები ზიანი არ მოჰქონდათ თეატრისათვის. მოსაგვარებელი იყო რეპერტუარის საკითხიც. თეატრს არ ჰქონდა გამოკვეთილი მხატვრული სახე, ერთი სიტყვით, საქმე ბევრი იყო.

კოტე მარჯანიშვილი სხვაზე უკეთესად ხედავდა იმ შეცდომებს, რომელიც თეატრში ხდებოდა. ახალ გზაზე შედგომის პირველი ცდისთანავე საგულისხმო და საინტერესო მუშაობა დაარღვია მოულოდნელად შემოჭრილმა ბენეფისების სისტემამ, სადაც ფულოთა და როლებით გატაცებამ თან წარიტანა სეზონის პირველი მიღწევანი... ასეთი მდგომარეობა აღელვებდა დასის ერთ ნაწილს. მერედა, რატომ ხდება ასე? „ამაში ყველაზე დამნაშავე ვიყავი მე. ვფიქრობდი, ძველიდან ახალზე თანდათან გადასვლით უმტკივნეულოდ მომეხდინა გარდაქმნა“. ვკითხულობთ აბმეტელთან. რა მისცა

ამგვარმა პოზიციამ მას? „როგორც ყოველთვის, კომპრომისმა მოგვცა უარყოფითი შედეგი“. გრძნობდა კოტე ამ გაორებას და მაინც ერთ-ერთ მსახიობ ქალს მისცა „შემთხვევითი წარმოდგენის“ გამართვის ნებართვა. ახალგაზრდების ჯგუფი ეწვია მარჯანიშვილს და განუცხადა, რომ ისინი მონაწილეობას არ მიიღებენ წარმოდგენაში, რადგან იგი ხალტურად მიაჩნიათ. კოტე ამ ფაქტის გამო წერს: „კვლავ დავუშვი კომპრომისი, რითაც, მგონი, რამდენაღმე შევასუსტე კიდეც ახალგაზრდებს ჩემდამი ნდობა“. აი, ასეთ სიტუაციაში კოტე მარჯანიშვილი მთავარ რეჟისორად ნიშნავს სანდრო ახმეტელს. გამოდის, რომ მას სჭირდება ისეთი მთავარი რეჟისორი, რომელიც დაუპირისპირდება მოხალტურებს, დაეხმარება კოტეს ასეთი სიკითხვების მოგვარებაშიც. უცნაური რამ ხდება. თითქოს საწყისშივე საფუძველი ეყრება კონფლიქტურ სიტუაციას, რომელიც შეიძლება ყოველდღე წარმოიქმნას. რატომ გადადგა კოტე მარჯანიშვილმა ასეთი ნაბიჯი? ჩანს, კოტე მარჯანიშვილი გრძნობდა სანდრო ახმეტელის ძალას, სხვა არჩევანი კი არ ჰქონდა!.

ახმეტელს მთავარ რეჟისორად დანიშვნა მიუღოცეს მეგობრებმა. სანდრო ახმეტელი გახარებული გამოვიდა კოტე მარჯანიშვილის კაბინეტიდან. ფოიეში აკაკი ვასაძე შეხვდა, სანდრომ მარჯანიშვილის გადაწყვეტილება აცნობა.

— მომილოცავს, სანდრო, ჩვენც მხარში ამოგიდგებით, ელოდ ვაეწიოთ ჭაპანი...

მათ შეემატნენ სხვა მსახიობებიც — აკაკი ზორაფა, ჯორჯი დავითაშვილი, ვეჩე ჯიქია. სულ რაღაც ნახევარ საათში მთელმა თეატრმა იცოდა სანდრო ახმეტელის დაწინაურების ამბავი. ერთხანს ისაუბრეს, მერე „ქიმერიონისკენ“ გასწიეს. აბა, ასეთ ამბავს დალოცვის გარეშე ხომ ვერ დატოვებდნენ! თეატრში წესად იყო — პრემიერის დღე, იუბილე, ბენეფისი, რომელიმე მსახიობის დაბადების დღე, თუ სხვა მნიშვნელოვანი მოვლენა, როგორც იტყოდნენ, თითო ჭიქით უნდა აღენიშნათ. ასეთი ჩვევა თრობის მიზნით კი არ იყო დამკვიდრებული, აღამიანები ერთმანეთს თბილ სიტყვას ეუბნებოდნენ, დღის დამქანცველი მუშაობას შემდეგ სულს იბრუნებდნენ, ერთმანეთს რწმენას მატებდნენ, თეატრისა თუ ქვეყნის კირ-ვარამზე საუბრობდნენ, კამათობდნენ.

— ბატონ კოტესაც ვთხოვოთ, — თქვა ერთ-ერთმა მსახიობმა.

სანდრო ახმეტელი შებრუნდა კოტე მარჯანიშვილის კაბინეტში. თავისი და მსახიობების თხოვნა გადასცა. კინოში უნდა წავიდე, ხალხი მყავს გაფრთხილებული, მელოდებიანო, მიუგო მარჯა-

ნიშვილმა. ოთხიდან თბილი ღიმილით და მობოდინებებით გამოისტუმრა სანდრო ახმეტელი.

„ქიმერიონის“ კარებთან სანდრო ახმეტელს მოჰქიდავე კოტე მაისურაძე შეხვდა. სანდრო კარგად იცნობდა, ერთხანს მეგობრობდნენ კიდეც. სამი ნაწილისაგან შემდგარი საცირკო წარმოდგენაც დაუდგა, ქართული იერი მისცა ცირკის ამ საღამოს. მოაწყო სახალხო ზემიძებური სანახაობა, თანაც ორი თუ სამი ნოველისებური ამბავი ჩაურთო. კოტე მაისურაძე ულამაზესი კაცი იყო, სანდრომ თეატრშიც მიიწვია, კოტემ იუარა, დრამა ჩემი საქმე არ არისო. შენგან არაფერი მინდა. შენნი უბრალო გავლა-გამოვლაც კი ერთ რამედ ღირს. ქართული ჯიშის განსახიერება ხარო, კოტე მაისურაძე მორცხვად ილიმებოდა თურმე, რაც ქართულია, ყველაფერს აზვიადებო, პასუხობდა სანდრო ახმეტელს. იმჟამად ამბობდნენ, ტუაფსეში კოტე მაისურაძის საცირკო წარმოდგენას კონსტანტინე სტანისლავსკიც დასწრებია, იქ ისვენებდა თურმე. წარმოდგენის შემდეგ თავისთან მიუბნია კოტე მაისურაძე და მისი გარეგნობა შეუქია.

აი, ასეთ კაცს შეხვდა სანდრო ახმეტელი „ქიმერიონის“ შესასვლელთან. ერთმანეთი გადაკოცნეს.

— სად დაიკარგე ბიჭო, რა ზანია არ ჩანხარ, — უთხრა სანდრო ახმეტელმა.

— სულ გასტროლებზე ვწოწიალობ...

— ზოტო ზარ აქ?

— მე და ერთი რუსი ამხანაგი, „ქიმერიონი“ უნდა დავაუგალიერებინო.

— გამაცანი, მეგზურობას გავუწევ, შევიდეთ, ჩვენი ბიჭები არიან, მსახიობები, თითო ჭიქით გვინდა გული გავუმაგროთ ერთმანეთს...

კოტე მაისურაძემ სანდრო ახმეტელს გააცნო სტუმარი, რომელიც უკვე „ქიმერიონში“ შესულიყო და კედლებს მისჩერებოდა.

— სიტყვა ქიმერიონი, ქართველი ცისფერყანწელი პოეტის ვალერიან გაფრინდაშვილის ლექსიდან არის, — უხსნიდა ახმეტელი. — აი, ის შესასვლელ კარებთან რომის კეისრის წამოსასხამში რომ დგას, პოეტია, ეს კი — ესპანური ქუდით და წამოსასხამით, ყანწით ხელში რომ დგას, ჩვენი პოეტი პაოლო იაშვილია. სახე ისე უბრაწყინავს, როგორც ილია წინასწარმეტყველს...

— ის ფონი რაღაა? — ზავშევური გულუბრყვილობით ჰკითხა კოტე მაისურაძემ.

— შენნაირი გულკეთილი კაცის სიმბოლოა, ჩემო კოტე, ცისფერი მტრედებიც იმიტომ აბევიან თავზე, — ღიმილით განუმარტა, შემდეგ ისევ სტუმარს მიუბრუნდა. — ისინი

ჩვენი ცნობილი მხატვრები არიან, ლადო გუდიაშვილი, იაკობ ნიკოლა-
შვი, დავით კაკაბაძე... მარჯვენა მხარეს, „სტეპკოს დუქანი“ და
„დარაჯი მელა“, გუდიაშვილის ნახატია, ის, „გაზაფხული“ — დავით
კაკაბაძისაა, სხვები — კირილე ზდანევიჩისა, პოლონელი ზიგმუნდ
ვალეშევსკის ნამუშევარია, აი ის კი, ზელში სარკე რომ უჭირავს,
სულეიკინის ავტობოტრეტი...

— სანდრო, ნუ გადაყვევ გიძობას, მოიყვანე სტუმარი, — დაუ-
ძახა ერთ-ერთმა მსახიობმა. უკვე მაგიდასთან ისხდნენ, შეკვეთაც
მიეცათ. მათ რუსი სტუმარი, კოტე მაისურაძე და სანდრო ახმე-
ტელიც შეუერთდნენ. თამადად აკაკი ვასაძე აირჩიეს, კარგი სად-
ლეგრძელოებიც და სიმღერა იცით.

— თანახმა ვარ, თუ თითო სადლეგრძელოს ყველა იტყვის.

კარგად მოილხინეს, გაჩაღდა სადლეგრძელოები. ერთმა თქვა:

— მოდი, გაუმარჯოს აზიისა და ევროპის გზაჯვარედინს, რომე-
ლიც „ქიმერიონში“ გადისო. აი, ის „სტეპკოს დუქანი“, დუდუკი,
არღანი, ყარაჩოხელთა სიმღერის ხმები... ნამდვილი აზიაა... აი,
იმ მაგიდაზე ჩვენი ტიციან ტაბიძე ზის და ახლა შარლ ბოდლერის
ლექსს კითხულობს — ეს კი ევროპა.

— ომარ ხაიამი რომ წაიკითხოს?.. ჩაილაპარაკა მაგიდის ერთ-
ერთმა წევრმა.

— წაიკითხოს, რატომაც არა, წაიკითხოს, მაგრამ ყველას —
საადრესაც, თვით ფირდოუსსაც, მაინც ჩვენ ახლა ბოდლერი და
მალარმე გვირჩევენია...

— რატომ, შე კაცო, ვითომ ნაკლები პოეტებია? — უკვე ხმა-
მალლა შეეკამათა, წელან რომ ხუმრობით ესროლა რეპლიკა.

— მუდამ აზიის მცხუნვარე მზე გვწვავდა, მუდამ გვდევნიდა
აღმოსავლეთი, ევროპიდან ველოდით თავისუფლებას, მუდამ იქით
ვიყურებოდით... საქართველოს უკეთესნი შვილნი ევროპაზე ფიქ-
რში აღამებდნენ და ათენებდნენ. გვარებს არ ჩამოვთვლი, თქვენც
იცით...

— არც მთლად მაგრე იყო საქმე თავიდანვე, აგერ ახლა მოხდა
ეგ მობრუნება აღმოსავლეთიდან ევროპისაკენ, ბრძენი კაცის
სულხან-საბას წყალობით...

კამათში სხვებიც ჩაერივნენ და თითქმის ნახევარი საათი ილა-
გეს. სანდრო ახმეტელი არ ჩარეულა კამათში. სხვებმა სხვა სად-
ლეგრძელო დალიეს. „ქიმერიონის“ სადლეგრძელოს წამომწყებმა,
რომელსაც ცხოველი კამათი მოჰყვა, არაფერ შუაში რომ აღარ
იყო ის თემა, უცებ კვლავ წამოჭრა იგივე საკითხი.

— სანდროს ვკითხვოთ, პეტერბურგი რატომ ააშენა რუსეთმა?

იმიტომ, რომ... — სანდროს პასუხს არ დაელოდა და განაგრძო. — იმიტომ, რომ ევროპისაკენ უნდოდა ყურება.

— თუ ძმა ხარ, გეყოფა, ხომ არ დათვერი? ჩვენც გვაცალე ლაპარაკი!.. — წამოიძახა ერთმა, მეორემ, მერე სხვებმაც დაუჭირეს ერთმანეთს მხარი და, როგორც იქნა, დააშოშმინეს ლაპარაკის ეშხში შესული.

ლხინი კარგა ხანს გაგრძელდა. ღვინოს არ ეტანებოდნენ მაინც-დამაინც. მხოლოდ ის ერთი იყო, უცებ რომ დათვრა და საღერ-ღელი აეშალა. მეგობრებმა მამული აღღეგრძელეს, წინაპრების სადღეგრძელო შესვეს. სანდრო ახმეტელს დაწინაურება მიულოცეს. თამადამ სუფრას კოტე მარჯანიშვილის სადღეგრძელო შესთავაზა.

კოტეს სადღეგრძელო დალიეს პათეტიკურად, ფეხზე აღგომით. სახელოვანი კაცი იყო და ოცი-ოცდახუთი წლის ნიჭიერ ახალგაზრდებთან მეგობრობდა, მათთან ერთად იყო ლხინში და ჭირში. გასაგებია, რომ ახალგაზრდებს თავი მოსწონდათ დიდ ზელოვანთან სიახლოვეთ. ამაცობდნენ კოტესთან მეგობრობით. იმიტომ კოტეს სახელის ხსენება ყველას სიამოვნებდა. გულწრფელად სვამდნენ მის სადღეგრძელოს.

საცეკვაო მუსიკამ უფრო ასწია ტონუსი, უფრო გაამხიარულა ატმოსფერო. ცეკვით არავის უცეკვია, მაგრამ ტაშისცემა კი გაძლიერდა. რესტორანში ალექსანდრე იმედაშვილი შემოვიდა. შეძახილებით შეხვდნენ უფროს მსახიობს, აკაკი ვასაძე ფეხზე წამოუდგა. სხვებიც აჰყვნენ. სუფრასთან მიიწვიეს. შემოსწრებისა დააღვინეს. სადღეგრძელოს სადღეგრძელო მიჰყვა.

— გავიგე, დაუწინაურებიხარ, მომილოცავს, — უთხრა ახმეტელს.

მადლობის ნიშნად გაუღიმა იმედაშვილს და თავი დაუქნია.

— საშა, — უთხრა იმედაშვილმა, — ვიცი შენ უფროსი თაობის ბეჭი არაფერი ფწამს, სულ ახალგაზრდობისაკენ გიჭირავს თვალი, მაგრამ დამიჯერე: უფროს თაობაშიც არის დიდი ნიჭი, ტყუილად იყარგება, მასაც მიხედვა უნდა.

— მართალსა ბრძანებთ, ბატონო ალექსანდრე, ვიცი და ვაფასებ კიდევ. არ ვიცი, ვინ მივრცელებს ხმას, რომ ძეგლებს პატივს არა ვცემ! საიდან ჩანს? აბა კონკრეტულად ვისზე შეიძლება მიიხრან. ვასო აბაშიძეზე? ვალერიან გუნიაზე, თუ ვისზე?

— რა ვიცი, ასეთი აზრი კი არის და... შენ ნიჭიერი კაცი ხარ, მაგრამ შენი მსახიობები მაინცდამაინც ქართულად ვერ მეტყველებენ... ესეც გახსოვდეს!..

— აი, ეგ კი მართალია, ბევრი რამ არის გასათვალისწინებელი, თქვენისთანა მეტყველება იშვიათია, ბატონო ალექსანდრე! გამოჩნაკლისი მაინც გამოჩნაკლისია...

— საკითხს ნუ გადაუხვევ, გამონაკლისი კი არა — მსახიობი სცენაზე არ უნდა შეუშვას, თუ კარგად არ მეტყველებს! — კატეგორიული ტონით უთხრა იმედაშვილმა.

— თქვენი დახმარების იმედი მაქვს, ბატონო ალექსანდრე...

— ...ეჰ... მე ვილას ვახსოვებარ, — ნაღვლიანად თქვა იმედაშვილმა და ფეხზე წამოდგა. სუფრას თვალი მოავლო. ყველაზე უფროსი იყო. — ახლა მე წავალ, გვიან არის.

ბევრი ეხვეწა ახმეტელი, ვასაძეც, დარჩითო, მაგრამ იმედაშვილი მაინც წავიდა. ახმეტელმა რესტორნის კარებამდე მიაცილა. იმედაშვილს გაცილება ესიამოვნა, გადაკოცნა სანდრო. არ გეწყინოს, რაც გითხარიო, მე პირდაპირი კაცი ვარ, სხვებივით მლიქვნელობა არ მჩვევია... ვიცი, შენც გიყვარს პირდაპირობაო...

შემოათენდათ. სუფრა აიშალა. ტიციანმა თქვა, — რუსთაველის პროსპექტზე რომ არ გავიაროთ, ღმერთი არ გვაპატიებსო. ახმეტელმა აიტეხა, ამ შენობაში რა უნდა მაღაზიის საწყობს. უნდა მივანგრ-მოვანგრით ყველაფერი, რაც თეატრთან არის მიტმასნებულო.

— ბიჭებო, მოდი, მივანგრით ყველაფერი!

ზოგი დაუთანხმა, ზოგმა თქვა: საშა ჯერ არ დაუნიშნიათ და უკვე უფროსობს. ძალაუფლების მიცემა საშიშიაო. ვასაძემ ხმა-მაღლა იყვირა: საშა მართალია, თეატრი წმინდა ტაძარია, რა უნდა აქ ამ ხარახურასო...

ხმაურით გავიდნენ რუსთაველის პროსპექტზე. ზოგი ლექსის სტრიქონებს ამბობდა, ზოგი პოლიტიკურ საკითხზე ლაპარაკობდა.

ცხარედ კამათობდნენ, ერთმანეთს კოცნიდნენ, უქებდნენ ხელოვნებას, ლექსს, იმ წუთებში ყველა გულწრფელი იყო. შექეფიანებული ადამიანის პათოსითა და გულწრფელობით ფიცულობდნენ საქართველოს მზეს...

მეორე დღეს მთელმა თეატრმა იცოდა წინა ღამის ამბავი. თითქოს განსაკუთრებული არაფერი მომხდარა, ვინ არ ქეიფობდა „ქიმიერიონში“, მაგრამ მოულოდნელად კუდი გამოაბეს. ახმეტელმა მთავარ რეჟისორად დანიშვნის აღსანიშნავად სუფრა მოაწყო და კოტე მარჯანიშვილს არ დაუძახა, საგანგებოდ შეარჩია ზოგიერთებიო. გესლიანმა ამბავმა ახმეტელის ყურამდეც მიაღწია, მერე ეს ქორი კოტესაც უამბო გულნატყვნმა.

დიდი და ჭრელი დასი იყო. ძველი თაობიდან ვასო აბაშიძე,

ნუცა ჩხეიძე და ალექსანდრე იმედაშვილი ცალკე იდგნენ. მათ შეუბღალავ ავტორიტეტს თეატრის ისტორია უმაგრებდა ზურგს. თეატრში ზოგს თავი „არისტოკრატად“ მიაჩნდა, სხვები, კი „პლუბეებად“. ასეთები ცოტანი არ იყვნენ. მართალია, თითქმის ყველანი პროვინციიდან იყვნენ ჩამოსულნი, მაგრამ რატომღაც მაინც მოხდა ასეთი დაყოფა. კიასავით შეუჩნდა თეატრს ეს აზრი და მან გარკვეულად ხელი შეუშალა კოლექტივის მთლიანობას.

მსახიობებმა სახელდახელო ბრიგადები შეაკოწიწეს და რაიონებს მოედნენ.

მოუმზადებელი იყო რესპუბლიკის შიგნით ჩატარებული გასტროლები...

თითქოს ხელიდან ეცლებოდათ ის, რაც კოტე მარჯანიშვილმა მისცათ.

ვილაცას უნდა ეთავა მისი მოგვარება, მარჯანიშვილმა სწორედ ამისათვის დანიშნა მთავარ რეჟისორად ახმეტელი..

ახალგაზრდობა ბობოქრობდა. თეატრის შიგნით უნდა მომხდარიყო გადატრიალება.

თეატრის ბელადი კომპრომისებს უშვებდა. ახალგაზრდობას კი არ ჰურდა კომპრომისები. იგი ერთგული იყო მისივე ბელადის თეატრალური პრინციპებისა, მაგრამ მაშინ არავინ ფიქრობდა, რომ შინაგან გადატრიალებას თეატრის მეთაურის უფლებების შეზღუდვაც მოჰყვებოდა, მისი იდეების დაცვის ლოზუნგით!..

გადატრიალება მოხდა. მისი ორგანიზატორი სანდრო ახმეტელი იყო!..

ა მ ბ ო ხ ე ბ ა .

1924 წელი. ზუთი იანვარი. სანდროს მთელი ღამე თვალი არ მოუხუჭავს. ფიქრებში შემოათენდა, უძილობამ მოთენთა.

— მაგარი ჩაი მომიზადეთო — გასძახა მეუღლეს, ოთახში ნერგულად დაიწყო წრიალი. გრძნობდა, რომ თანდათან მომწიფდა თაობის გაერთიანების იდეა.

თეატრში ფარული შეკრება იყო დაწინაურებული. ახალგაზრდები იკრიბებოდნენ. ამ დღეს უნდა გადაწყვეტილიყო ბევრი რამ.

თეატრის ერთ მიფარებულ ოთახში თანდათან თავი მოიყარეს ახალგაზრდებმა. ახმეტელი პირველი მოვიდა. შემდეგ მოვიდნენ: აკაკი ხორავა, პლატონ კორიშელი, აკაკი ვასაძე, უშანგი ჩხეიძე, დავით ჩხეიძე, შალვა ღამბაშიძე, კუცური პატარიძე, ვასო პატარაია, მიხეილ ლორთქიფანიძე, დოდო ანთაძე, ვეჩე ჭიჭია. პირველი არ იყო მათი შეკრება. შეთქმულების იდეა 1923 წლის დეკემბერში ჩაისახა. ახლა უკვე ოფიციალურად აფორმებდნენ მას. შეთქმულება მიმართული არ იყო არც ერთი პიროვნების წინააღმდეგ. კონკრეტულად არავის ესხმოდნენ თავს. იგი მოასწავებდა ფართო მასშტაბის ამბოხებას, — ძველ თეატრს უნდა გამიჯნოდნენ. აქ კი სულ ერთი იყო, ვისაც მოხვდებოდა.

სანდრო ახმეტელი სიტყვით მიმართავს მეგობრებს:

— ჩვენ ისტორიული საქმე ვითავეთ, მხოლოდ ძმობით და მეგობრობით, ერთსულოვნებით მივალწევთ მიზანს. კორპორაცია ფუძე უნდა იყოს ახალი თეატრისა. მკაცრი დისციპლინა და თანასწორუფლებიანობა, აი, რა არის მთავარი...

— აღვილი არ არის მაგის მიღწევა, — თქვა ვეჩე ჭიჭიამ.

— თუ მოვინდომებთ, შეიძლება, — შეეპასუხა აკაკი ხორავა.

— უნდა მოვინდომოთ, სხვა გზა არა გვაქვს, ისე ვერც ხალხურას მოვსპობთ და ვერც ახალ თეატრს შევქმნით, — თქვა აკაკი ვასაძემ. მის სიტყვას სხვებმაც ბანი მისცეს.

— პირადად მე ყველაფერს ვავაქეთებ, რაც ჩემზე იქნება დამოკიდებული. ყველამ თავის თავს პირობა უნდა მისცეს, რომ პატიოსნად ემსახურება საერთო საქმეს, — ის-ის იყო სიტყვა დაამთავრა პიერ კობახიძემ, რომ კარი გაიღო და კოტე მარჯანიშვილი შემოვიდა.

— რა ხდება, ყმაწვილებო? შეთქმულებას ხომ არ აპირებთ? — იკითხა მარჯანიშვილმა, რომელსაც რაღაც შეშფოთებაც კი ეტყობოდა. სანდრომ განუმარტა შეკრების მიზეზი.

— ჰო, თუ ახალი თეატრის შექმნა გსურთ, აუცილებელია მჭიდროდ შეკავშირება... უჩემოდაც შესანიშნავი ნაბიჯი გადაგიდგამთ. მაშ, გილოცავთ.

— ბატონო კოტე, თქვენ ჩვენი საპატიო კორპორანტი იქნებით, — უთხრა სანდრო ახმეტელმა.

— არავითარი საპატიო კორპორანტობა არ მინდა, თქვენი თანაბარი წევრი ვიქნები.

— არა, ბატონო კოტე, ჩვენ უკვე გადავწყვიტეთ, ჩვენი ზეგადი ხარ.

ყველამ კვერი დაუკრა აკაკი ვასაძეს.

სხდომის დამთავრების შემდეგ ერთხანს კიდევ გააგრძელეს საუბარი. ყველა ქაბუჭურად იყო აღგზნებული. არავის უნდოდა შინ წასვლა, განმარტობა, სულ სხვა შუქი მოეფინა მათ ურთიერთობასაც. უცებ ერთმანეთთან რაღაც საოცარი სიახლოვე იგრძნეს. თანამოაზრობამ, სულიერმა ერთობამ შეადლუბა, შეაკავშირა და მათი საუკეთესო ადამიანური თვისებები წარმოუჩინა თვალწინ. თავადაც სიამოვნებდა, ასეთად რომ დაინახეს ერთმანეთი. მეგობრობამ რაღაც ესთეტიკური ღირებულებაც კი შეიძინა. როცა ახმეტელმა თვალი გადაავლო მეგობრებს, თქვა:

— აი, ამ ვაჟაკებით მთებს შევძრავ. სულ ნარჩევ-ნარჩევი ბიჭები ხართ. ქართული ჯიშის თეატრი უნდა შეექმნათ.

— ტარიელებს და ავთანდილებს არ შეგვადარო ახლა, საშა, — ხუმრობის კილოთი თქვა პლატონ კორიშელმა.

— რა გგონია, რით იყო ტარიელი, აი, ამაზე უკეთესი ვაჟაკი? — და სანდრომ ხელი აკაკი ზორავასკენ გაიშვირა. — ვეფხვივით ბიჭები არიან...

გულიანად გაიცინა აკაკიმ, სანდრომ კი მოფერებით მოხვია ხელი. აკაკი ვასაძემ ვეფხვის ხუნებაზე უცებ საუბარი მითოლოგიურ თუ ზღაპრულ პლანში გადაიტანა.

თითქმის ერთ საათს შეყოვნდნენ ოთახში სხდომის შემდეგ. კოტე აღრე გავიდა ოთახიდან. თანდათან სხვებმაც იწყეს წასვლა.

სანდრო და აკაკი ხორავა ერთად გავიდნენ შენობიდან. რუსთაველის პროსპექტს გაუყვნენ.

— ხომ არ აღგვენიშნა თითო ჭიქით, — უთხრა სანდრომ.

— კარგი იყო ერთად შევესულიყავით. მარტო არ ივარგებს...

— მართალი ხარ, აკაკი, ასეთი რამ აღრე უნდა გვეფიქრა. მე რა მსმელიცა ვარ, შენ კი იცი, მაგრამ მიყვარს მეგობრებთან ერთად ყოფნა, გულის გახსნა. როგორ ფიქრობ, აკაკი, ძველი თაობა ძალიან ამხედრდება? ბატონი კოტე ხომ არ მოითხოვს მათ შეყვანასაც კორპორაციაში?

— არა მგონია, სანდრო, ბატონმა კოტემ რომ ეს მოითხოვოს, მაშინ რა აზრი ექნება კორპორაციას?!

— რით არის შეუძლებელი. ბატონ კოტეს მაინც ერიდება თაობების დაპირისპირება. ან ჩვენ რად გვინდა მერყეობა. მარჯვნივ, ან მარცხნივ, რაკი გადავწყვიტეთ, ჩვენი უნდა გავიტანოთ.

— პირველი გადატრიალება ხომ თვითონ ბატონმა კოტემ მოახდინა, გადატრიალება უფრო დიდი მასშტაბისა, საზოგადო, საქცეუნო...

— „ცხერის წყაროს“ გულისხმობ?

— ღიახ, და მას ვიცავთ, არც მეტი, არც ნაკლები.

ამვეარი საუბრით მიჰყვებოდნენ გამზირს, როცა მათ პლატონ კორიშელი შეუერთდა. შუაში მოექცა, მკლავები გაშალა, წელზე მოხვია და ვითომ საიდუმლოდ უთხრა ხმამაღლა:

— გაიგეთ ახალი ამბავი?

— რა იყო?..

— ძველებს გაუგიათ, თეატრიდან გაყრას გევიპირებენ ახალგაზრდებში, ვასო აბაშიძე თურმე მთავრობაში აპირებს მისვლას.

— ჭორი იქნება.

— ვითომ რატომ?

— სწორედ ვასო აბაშიძე არ იზამს მაგას, — თქვა სანდრომ. — კარგად ვიცნობ.

— შეიძლება ჭორიც იყოს, მაგრამ რალაც ფაცი-ფუცი რომ არის ატეხილი, ეს ფაქტია, — თქვა პლატონმა.

პროსპექტის მეორე მხარეს გადავიდნენ და უკან ჩამოუყვნენ ჭადრების ზეივანს, ბაღის ჩასახვევთან აკაკი ვასაძე და უშანგი გატაცებით საუბრობდნენ.

— ესენი დილაამდე ილაპარაკებენ, — თქვა აკაკიმ ღიმილით.

— სალაპარაკო არ არის, თუ რა?..

არც თვითონ დაშლილან მალე. დიდხანს დადიოდნენ რუსთაველის გამზირზე. ციოდა, მაგრამ შინაგანად ისე იყვნენ აღგზნებუ-

ლები, რომ სიცივეს ვერ გრძნობდნენ. გულებს უთბობდნენ ერთმანეთს თავიანთი რწმენით, სიყვარულით, პატივისცემით.

9 იანვარს კელავ შეიკრიბნენ. განიხილეს თეატრის მხატვრული ღონის პრობლემატ. განიხილეს და ჩაწერეს: „უარყოფა მხატვრული კომპრომისებისა თეატრში, სამხატვრო ნაწილის გამგესთან შეთანხმებით მუშაობა“. აი, ეს კი მართლაც მთავარი საკითხი იყო. შეთანხმდნენ, რომ კოტე მარჯანიშვილთან ერთად განიხილავდნენ ყველა პრობლემას. მესამე სხდომაზე კოტე მარჯანიშვილი ოფიციალურად მიიღეს კორპორაციის წევრად. „ახალმა წევრებმა კოტე მარჯანიშვილმა და გიორგი დავითაშვილმა ფიცი მისცეს კორპორაციას“.

— მეგობრებო, — თქვა ახმეტელმა, — ჩვენ ყველანი კოტე მარჯანიშვილის მიერ ვართ ნაკურთხი, ჩვენი გზაც მის მიერ არის ნაჩვენები. წინადადება შემომაქვს კორპორაციას „დურუჯი“ ვუწოდოთ. ეს არის მდინარე კახეთში, ბატონი კოტეს სამშობლოში, ყვარელში, მის პატივსაცემად ერქვას „დურუჯი“. თანაც ისეთი მდინარეა, რომ კალაპოტში ვერ ეტევა, როცა წყალუხვია. ვინ არის მომხრე?

ყველამ აწია ხელი.

ღროებით ჰიმნად მიიღეს შზის სადიდებელი „ლილეო“. ახალი ჰიმნის გამონახვა დაევალათ პლატონ კორიშელს, ალექსანდრე ახმეტელს და ალექსანდრე გველესიანს.

სიახლე და ძიება — აი, რა იყო ძირითადი მიზანი.

20 იანვრის სხდომაზე დაამტკიცეს წესდება. გამოსვლის დღედ 22 იანვარი დაინიშნა მაგრამ მოულოდნელად მოვიდა ცნობა, ლენინი გარდაიცვალა:

ყველას თავზარი დაეცა. კოტე მარჯანიშვილს ჩააბარეს სამგლოვიარო ღონისძიებები, რომელიც გრანდიოზულ მასშტაბში გადაწყვიტა.

„დურუჯისათვის“ საჭირო იყო მისალმების დაწერა.

კოტე მარჯანიშვილმა დაწერა მისალმების ტექსტი.

მანიფესტი წაიღეს სალიტერატურო გაზეთის რედაქციაში. რედაქციამ უკან გადმოუგდო. — ვერ დავებუქლავთო, უთხრეს და ცივად გამოისტუმრეს. წინააღმდეგობა მუდამ ახელებს ახალგაზრდებს და მათ მანიფესტის გამოქვეყნების სხვა გზა მონახეს. ბრძოლა უკვე დაწყებული იყო და მისი შემჩერებელი ამქვეყნად აღარავინ იყო.

კოტე მარჯანიშვილს მიაჩნდა, რომ რედაქციამ დიდი შეცდომა დაუშვა.

— შეცდომა, შეცდომა, შეცდომა გამოუსწორებელი! — ამბობდა მარჯანიშვილი.

და აი, სწორედ იმ უარის შემდეგ მოხდა მანიფესტის საჯაროდ წაკითხვა.

პირველივე არაოფიციალური რეაქცია ისეთი იყო, თითქოს შეთქმულება ეწყობოდა მარჯანიშვილისა და ძველი თაობის ყველა წარმომადგენლის წინააღმდეგ. მაინც საიდან გაჩნდა ასეთი აზრი? ვის შეეძლო ეწინასწარმეტყველა, რომ ორი წლის შემდეგ „დურუჯი“ მართლაც გადაუდგებოდა მარჯანიშვილს! ლოგიკური ანალიზის შედეგი იყო, კორის უბრალო გამართლება, თუ სხვა მიზეზი? მაგრამ მაშინ კორს არავითარი რეალური საფუძველი არ ჰქონდა. ხალხს უყვარს გართობა და ხშირად ადამიანთა გართულებულ ურთიერთობას კონფლიქტისაკენ უბიძგებს, რათა მისი ცქერით დატკბეს... „საზოგადოება“, სულმოუთქმელად ელოდა შეჯახებას.

საბჭოთა საქართველოს პირველი წლები მაინც გამოირჩეოდა კონფლიქტებისა და საზოგადოებრივ განწყობილებათა მრავალფეროვნებით. ბევრი იყო შეცდომაც. ჰოდა, ასეთ ატმოსფეროში, ადვილი წარმოსადგენია, რა რეზონანსი ექნებოდა „შეთქმულებას“. ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მაშინ თეატრით ცხოვრობდა მთელი თბილისი. თითქმის ყოველი ოჯახი თვალყურს ადევნებდა თეატრის ცხოვრებას.

„მე მეკითხებიან, — წერდა მარჯანიშვილი, — ვიცოდი თუ არა რაიმე ამ გამოსვლის შესახებ? ვიცოდა კი არა, ვესალმებოდი კიდეც“.

გავა ნახევარ საუკუნეზე. ცოტა მეტი და აკაკი ვასაძე დეტალურად აღწერს „დურუჯის“ გამოსვლის ამბავს: „29 იანვარს „ინტერესთა თამაშის“ წარმოდგენაზე პარტერიც, ბენუარიც, ბელეტაჟიცა და იარუსებიც გაიქედა ზალხით. არავინ იცოდა, როდის წავიკითხავდით მანიფესტს, მაგრამ დღეს რომ შედგებოდა მისი გამოქვეყნება, ყველამ იცოდა.

რა თქმა უნდა, წარმოდგენას, პაოლო იაშვილისა და ტიციან ტაბიძის მეთაურობით, „ცისფერყანწელთა“ ორდენი თითქმის უკლებლივ დაესწრო. მათ ბელეტაჟის ლოკები ჰქონდათ დაკავებული. პარტერის პირველ რიგებში ისხდნენ ქართული თეატრის კორიფეები: ვასო აბაშიძე, მაკო საფაროვა აბაშიძისა, ტასო აბაშიძე, ვიქტორ გამყრელიძე, ნინო ჩხეიძე, მიხეილ ქორელი, ელისაბედ ჩერქეზიშვილი და სხვები. მესამე-მეოთხე რიგში — „აკადემიკოსები“. კულისებში ამბავი მოვიდა, ქანდარაზე ქართველ ფუ-

ტურისტებს — ნიკოლოზ ჩაჩავას, ნიკოლოზ შენგელაიას, სიმონ ჩიქოვანს, ბესარიონ ჟღენტსა და სხვებს მოვყარი თვალით. მაყურებელი დაძაბული უსმენდა სპექტაკლს. დამთავრდა პირველი მოქმედება. დაიწყო მეორე. ნერვები დააწყდა ყველას. „ვიდრე, შადრევნის სცენას დავიწყებდით, სადაც კრიპსინი — მე, ლეანდრს თავისი ამალით წარუდგენდი სილვიას. კრიპსინის როლში მე ისეთ აკრობატულ ილეთებს მივმართავდი (სალტო, რონდანტი), რომ მაყურებელს აღარ გაკვირვებია ჩემი არაჩვეულებრივი ნახტომი შადრევნიდან, რამბასთან რომ დავდექი, მოულოდნელად გავშალე პერგამენტის გრაგნილი და დავიწყე კითხვა“.

ყუშბარის აფეთქების ხმა ჰქონდა 29 იანვარის მანიფესტს. წარმოუდგენელი მასშტაბი მიეცა მას. ატყდა კამათი, ჩხუბი, საზოგადოება გაიყო მომხრეებად და მოწინააღმდეგეებად. პირველ თებერვალს ხელოვნების სასახლეში შეიკრიბნენ ქართული კულტურის მოღვაწენი და დაადგინეს! „ქართველ ხელოვანთა, პოეტების, ბელეტრისტების, დრამატურგების, მუსიკოსების, მხატვრების, რეჟისორებისა და საზოგადო მოღვაწეთა კრება აღიარებს, რომ ყოველგვარი დადებითი ძიება, ჭგუფებად დაყოფა, განსაკუთრებულ მიმართულების თეატრის შექმნა ბუნებრივია და მისაღები, მაგრამ ამავე დროს, მიუღებელია 29 იანვრის მანიფესტის უხეში ფორმა დაუშვებელია უფროსი თაობის მოღვაწეთა ღირსების შელახვა, შეურაცხყოფა“. ამასთანავე, „მსახიობთა არც ერთ ჭგუფს არა აქვს უფლება მიისაკუთროს მთელი ქართული თეატრის სახელი“. ფაქტიურად, უარყვეს „დურუჯის“ ფორმაცა და შინაარსიც. პროტესტს ხელს აწერდნენ შალვა დადიანი. სანდრო შანშიაშვილი, მიხეილ ქორელი, ვალერიან სიღამონ-ერისთავი, ნინო ნაცაშიძე და იოსებ გრიშაშვილი, თითქოს მოულოდნელი უნდა იყოს ამ სიაში სანდრო შანშიაშვილისა და ვალერიან სიღამონ-ერისთავის გვარებისინი ხომ ასე მკიდრო შემოქმედებით კავშირში იყვნენ ახმეტელთან? რამ აიძულა გამიჯნოდნენ „დურუჯს“? მიზეზი ბევრი იყო უპირველესად, თვით „დურუჯის“ კადნიერი ტონი, მისი რადიკალური, მოუხეშავი და მოუქნელი სტილი, „დურუჯის“ უკომპრომისო და შეუდრეკელი ბუნება ძალიან მიაგავდა ახმეტელის ხასიათს — არაფერში დათმობა. ჭიქურ შეჭრა ცხოვრების სიღრმეებში, ქართველის დატრიალება მის წიაღში. ასე იკათვება გზას „დურუჯი“ თავისი გახელებული თეატრალიზებით!..

დისკუსიაზე ვახტანგ კოტეტიშვილმა თქვა: „იყავით რევოლუციონერები ან, როგორც თქვენ ამბობთ, „შუშპარები“, „გოჟეები“, „კადნიერნი“, მაგრამ ნუ დაგავიწყდებათ, რომ თქვენით

არც იწყება და არც მთავრდება თეატრი, ისტორია.¹² ახმეტელი ფიქრობდა, რომ საქართველოს უნდა ჰქონდეს თავისი საკუთარი, დამოუკიდებელი თეატრი. ანთებული ქართული სულით და აღზნებული ქართული გულით. ახალ ეპოქას სჭირდება არამარტო ახალი არტისტი, უფრო მეტიც, მას სჭირდება სულ ახალი პიროვნება, თეატრალური მოღვაწე. აი, სწორედ ამ ახალი პიროვნების აღსაზრდელად დაარსდა თეატრში კორპორაცია და არა კავშირი. ეს არის და ეს. სანდრო ახმეტელმა სიტყვა დაამთავრა და ორი წუთიც არ იყო გასული, რომ კოტე მარჯანიშვილი შემოვიდა. ფეხზე წარმოუდგნენ ახალგაზრდები. როგორც მსსნელს, ისე შესცქეროდნენ მარჯანიშვილს.

— ყმაწვილებო, ჩემი დუმილი აღარ შეიძლება, მე თქვენთან ვარ. ჩემი გული სავსეა უსაზღვრო სიხარულით. თქვენ, ჩემო ახალგაზრდა მეგობრებო, ძველი თეატრის ნანგრევებზე ქმნით ახალ, ლამაზ, დიად ხელოვნებას... მე დავწერ პრესაში ჩემს მხარდაჭერას, ყველაფერს ვიტყვი...

ორიოდე დღის შემდეგ ლიტერატურული გაზეთის ფურცლებზე გამოქვეყნდა მარჯანიშვილის წერილი: „ახალი იდეალებით გატაცებულმა ახალგაზრდობამ, რომელმაც უკვე იგემა წარმოდგენისათვის ნამდვილი, სერიოზული მომზადების მნიშვნელობა, არ ისურვა უკან დახევა და თავისი იდეალების შესანარჩუნებლად შემოიკრიბა კორპორაციაში. ეს იყო პროტესტი არამარტო ხელოვნების ძველი ფორმების, არამედ, საგასტროლო და ცუდი წარმოდგენის წინააღმდეგ... ამ უკანასკნელი ხუთი-ექვსი დღის განმავლობაში ისე ვგრძნობდი თავს, თითქოს შლამიან ჭაობში ვბანაობდი. გამოუვალი სისაძაგლით ვიყავ შეთხიპნილი, ჭაობის ლორწოები და მისი ქვემძრომები მაყრიდნენ სახეში უმსგავს ჭორებსა და განზრახ შეთხიპნილ სიცრუეს“.

განსაკუთრებული ძალით ჟღერდა კოტე მარჯანიშვილის სიტყვაში ის ადგილი, სადაც წერია: „წარმოიშვა საშიშროება თეატრის დაშლისა“. გულახდილად ვიტყვი, ამაში ყველაზე უფრო დამნაშავე ვიყავი. მე. საჭირო იყო აუცილებლად რეინისებური სიმტკიცით ამელო ხელში სეზონის მსვლელობა და არ დამეშვა მუშაობის სწორი მიმდინარეობის არავითარი დარღვევა, თუნდაც ვინმეს სასიამოვნოდ.

მაგრამ ვფიქრობდი, ძველიდან ახალზე თანდათანობით გადასვლით უმტკივნეულოდ მომეხდინა გარდაქმნა, მაგრამ, როგორც ყოველთვის, კომპრომისმა მოგვცა უარყოფითი შედეგი...”

როცა თეატრში წერილი წაიკითხეს ახალგაზრდებმა, დიდი მადლობა უთხრეს თავიანთ ხელმძღვანელს.

გამაბრუებელ კორსა და გნიასში, დიდ სიმართლესა და დიდ სიცრუეში, რომელსაც მთელი თბილისი მოეცემა და მის საზღვრებს იქითაც გასულიყო, ერთობ ძნელი იყო მშვიდი ტონის შენარჩუნება, გულდინჯი მუშაობის გაგრძელება. შექმნილი სიტუაცია კიდევ უფრო დაამძიმა ზოგიერთი კორპორანტის მიერ გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქციაში მოწყობილმა აყალმაყალმა. ისინი „კომუნისტის“ ერთ-ერთ კრიტიკულ წერილს ყოველად მიუღებელი ფორმით გამოეხმაურნენ. კორპორანტები: სანდრო ახმეტელი, აკაკი ვასაძე, ვეჩე ჭიჭია და პლატონ კორიშელი რედაქციას ეწვივნენ. მოიხმეს რეცენზენტი.

— ყურებს აგაგლეჯთ, თუ კიდევ გაბედავთ ჩვენს წინააღმდეგ გამოსვლას, იცოდეთ შენ... — უთხრეს ავტორს.

— რას კადრულობთ, ყმაწვილებო, — იყვირა განყოფილების გამგემ, — თქვენი არტისტული მანქვა-გრეხა ხომ არ გგონიათ აქ?.

— რაო, რა სთქვით?... ეს ჩვენ ვიგრიხებით? თავი ხომ არ მოგბეზრებიათ?... — ყვირილისა და კინკლაობის დროს შემოვიდნენ რედაქციის სხვა თანამშრომლებიც. ვიღაცამ მილიციაშიც დარეკა. არ გასულა ცოტა ხანი და მილიციიდანაც მოვიდნენ.

— დააკავეთ ეს ხულიგნები! — თქვა გამგემ.

— დაკავებულები ხართ! — გამოუცხადა მილიციელმა ოთხეულს. მეორე დღეს „ღურუჯელები“ ყალყზე დადგნენ. როგორთუ ჩვენს მეგობრებს ასეთი რამე გაუბედესო. ტყუილად კი არ დავიფიცეთ — ერთი ყველასთვის — ყველა ერთისთვის. გადაწყვიტეს რედაქციაში მისვლა.

კოტე მარჯანიშვილმა სასწრაფოდ მოიწვია „ღურუჯის“ სხდომა. საჭირო იყო კონფლიქტის, ცეცხლის ჩაქრობა, ამხედრებული ახალგაზრდების დამშვიდება, ტაქტიკური გეგმის შემუშავება.

— ყმაწვილებო, მდგომარეობა მეტად სერიოზულია. ჩვენ უფლება არა გვაქვს ჩვენს დიდ საქმეს ჩრდილი მიადგეს. მათ დაარღვიეს წესდება, დაუკითხავად მივიდნენ რედაქციაში. ამიტომ უნდა გაირიცხონ „ღურუჯიდან“. მხოლოდ ასეთი გადაწყვეტილება დაამშვიდებს რედაქციას...

იმსჯელეს, იკამათეს და დაადგინეს, რომ დაგმოვილ იქნას ოთხეულის საქციელი.

მეორე დღეს კოტე მარჯანიშვილის მეთაურობით ეწვივნენ „კომუნისტის“ რედაქციას. კორპორანტებმა ბოდიში მოიხადეს რედაქციის წინაშე. მარჯანიშვილმა დიდი მწუხარება გამოთქვა მომ-

ხდარი ფაქტის გამო და განუმარტა, რომ კორპორანტები სასტიკად დაისაჯნენ. გაზეთის რედაქტორმა ამოწურულად მიიჩნია ინციდენტი და განუცხადა: კორპორაციაზეა დამოკიდებული ოთხი ყოფილი წევრის ხელახლა მიღების საკითხიო. ინფორმაცია გამოქვეყნდა „კომუნისტში“.

ყველაფერი, — ოთხი წევრის გარიცხვა, რედაქციაში მისვლა, მობოდიშება და სხვა — წინასწარ იყო მოფიქრებული. „დურუჯელებმა“ ტაქტიკური სვლა გააქეთეს. იმავე დღეს, სამ თებერვალს. მოიწვიეს „დურუჯის“ სხდომა. როგორც ჩანს, სხდომას არ ვსწრებოდა მარჯანიშვილი, განიხილეს ოთხივე კორპორანტის აღდგენის საკითხი. კორპორაციამ ისინი დასაჯა წესდების დარღვევისათვის. ამავე დღეს მიიღეს მეტად უცნაური (მეტი რომ არ ვთქვათ) დადგენილება: „ოქმი № 19, მუხლი 1 — ბრძანების გამოქვეყნება კოტე მარჯანიშვილის მიერ კორპორაციის დაუკითხავად, შეტანილი იქნეს ოქმში, როგორც დისციპლინის დარღვევა“. ამასთანავე, „დურუჯის“ ტაქტიკა მთელს ამ ისტორიაში მიღებული იქნა „მიზანშეწონილად და სწორად“.

მარჯანიშვილს პირველად შებედეს შენიშვნა. ამით ისიც აგრძნობინეს, რომ იგი უსიტყვოდ უნდა დაემორჩილოს „დურუჯის“ წესდებას.

„დურუჯელები“ მაშინ არ ფიქრობდნენ, რომ ყოველგვარი რევოლუცია არა მარტო ანგრევს ძველს, არამედ გარკვეული პერიოდის შემდეგ თავად ამზადებს ნიადაგს ახალი რევოლუციისათვის, დრო იცვლება, ფორმები კი ძველი რჩება.

„დურუჯელები“ აჟარბებდნენ, კოტე მარჯანიშვილი ხედავდა ამას და ელოდა, როდის ჩადგებოდნენ კალაპოტში.

სეზონის ბოლოს უფროსი თაობის ბევრი მსახიობი წავიდა თეატრიდან. თითქმის ყოველდღე ხდებოდა რაღაც დიდი მოვლენა. მეტი წილი მოვლენებისა თეატრთან იყო დაკავშირებული. თეატრი შეჯახებების ასპარეზი გახდა. ბრძოლა ხდებოდა ყველა მიმართულებით. ყოფითი — პირადი ურთიერთობიდან დაწყებული, იდეოლოგიურიც დამთავრებული.

„დურუჯელები“ აქტიურად იცავდნენ საბჭოთა თეატრის პლატფორმას. მათი უტაქტობა, ძალადობა თუ სხვა უარყოფითი მოქმედება, არსებითად, იმასვე ავლენდა, რაც ცხოვრებაში ხდებოდა პროლეტარიატის დიქტატურის ლოზუნგით. ახალი ტენდენციები თეთრი ხელთათმანებით როდი იკვლევდა გზას.

1924 წელს მრავალმა წინააღმდეგობამ მოიყარა თავი. „დურუჯის“ წარმოქმნა მეტად რთულ პოლიტიკურ პირობებში მოხდა. ამბო-

ხება ქალაქში, ამბოხება თეატრში, დაბნეულობა, საზოგადოების შინაგანი დაპირისპირება, იქვე, კლასობრივი ბრძოლის გამწვავება, — ეს ყველაფერი დრამატულ ხასიათს ატარებდა. თეატრის მაყურებელს იგივე საზოგადოება შეადგენდა, რომელიც პოლიტიკურ ბრძოლაში იყო ჩაბმული. ბუნებრივია, მისთვის „დურუჯის“ გამოსვლა წმინდა თეატრალური მოვლენას არ ნიშნავდა, იგი გაცილებით ფართო მნიშვნელობის აქცია გახლდათ. „დურუჯი“ მტკიცედ იცავდა საბჭოური ხელოვნების პრინციპებს. მის ჰიმნში ისმოდა სიტყვები: „დაიცავ მწვერვალი საბჭოთა ხელოვნების“, განახლებულ მხარეო, დედაო რუსთაველისა, საბჭოთა საქართველო, საუკუნეთა დარღებე ჩამოიცილე“.

ეს ყველაფერი ხდებოდა იმ წელს, როცა „ანტისაბჭოთა პარტიებმა გამოიყენეს ქვეყნად შექმნილი სამეურნეო სიძნელეები, სოფლად პარტიული მუშაობის ნაკლოვანებანი და 1924 წლის აგვისტოში მოაწყვეს კონტრარევოლუციური გამოსვლა“.. მეტად რთულ სოციალ-პოლიტიკურ ფონზე წარმოიქმნა „თეატრალური მანიფესტი“. დრომ კიდევ უფრო გაამძაფრა თეატრალური ატმოსფერო, ასე ძნელად იზადებოდა ახალი თეატრალური აზროვნება: ახლა, ამ მოვლენიდან სამოცი წლის შემდეგ აღვილია იმის თქმა, თუ რა იყო სწორი და რა არა, ან ვინმე გაამტყუნო შეცდომათა ვაშლი.¹³

ბევრს შეცდომები სიცოცხლის ფასად დაუჯდა!..

იქნებ, სწორად ფიქრობდა ახმეტელი, რომ „დურუჯის“ წინააღმდეგ ბრძოლებში ძველი ინტელიგენციის სხვა ზრახვანი ითარებოდა? მაგრამ, ჯერ ერთი, მათ გულწრფელად სჯეროდათ, რომ „დურუჯი“ ანგრევდა ქართული კულტურის ტრადიციებს და, მეორეც, სრულიადაც არ სურდათ ეროვნულ თეატრში „დიქტატურის“ დამყარება.¹⁴ შემოქმედებითი თავისუფლების შეზღუდვისა და ძალადობის გამოვლენად მიაჩნდათ იგი. მათ ჰქონდათ უფლება ასე ეფიქრათ. რატომაც არა, თავისი რწმენისადმი ერთგულების უფლება მხოლოდ ერთ ნაწილს ხომ არა აქვს?... არც ახმეტელს ჰქონდა მაშინ კარგი მდგომარეობა. ხალხში იმასაც ამბობდნენ, კოტე მარჯანიშვილი ევედრებოდა ერთ კაცს, მე მაჩუქეთ სანდრო ახმეტელი.

— არ მოეშვა პოლიტიკას, ეგეც მაგას, — აქა-იქ გაისმოდა ხმები.

სანდრო ახმეტელს წუთიც არ ჰქონდა თავისუფალი. თეატრში რეპეტიციებსა და სხვა ათას საზრუნავს „დურუჯიც“ დაემატა. ღღესა და ღამეს ასწორებდა, მისი უზარმაზარი ენერგია თითქმის ყველაფერს სწვდებოდა. ძველი თაობის მსახიობები მრისხანებდნენ.

ასე იყო ყველგან, ახალი თაობა უბოდიშოდ და რადიკალურად
მცვლიდა ძველს.

ცხოვრების გარდაქმნებს თეატრის გარდაქმნები მოსდევდა.

„დურუჯისა“ და ძველი მსახიობის კონფლიქტი კიდევ უფრო
წათლად გამოიკვეთა სრულიად საქართველოს მსახიობთა კავშირის
ყრილობაზე.

...10 ივლისს სხდომათა დარბაზი ხალხით გაიჟედა. ყრილობას,
ჯარდა თეატრის მუშაკებისა, გარეშე პირებიც ესწრებოდნენ. დი-
დი აჟიოტაჟი იყო, პრეზიდიუმში ადგილი დაიკავეს გამოჩენილმა
მოღვაწეებმა. თანამდებობის პირებმა.

ყრილობამ ფეხზე ადგომით პატივი სცა ლენინის ხსოვნას.

საპატიო თავმჯდომარეებად აირჩიეს ანატოლი ლუნაჩარსკი,
ალექსანდრე სუმბათაშვილი-იუჟენი, დავით კანდელაკი და კოტე
მარჯანიშვილი. პრეზიდიუმის თავმჯდომარეებად: ვალერიან გუნია,
სანდრო ახმეტელი და მიხეილ ქორელი. ატმოსფერო დაძაბული
იყო. ყველა ელოდა, რომ რაღაც მნიშვნელოვანი უნდა მომხდარი-
ყო.

მშვიდობიანად ჩაიარა საანგარიშო მოხსენებებმა. სიტყვებში
გამოვიდნენ თეატრების წარმომადგენლებიც.

სიტყვა ითხოვა ახმეტელმა:

— ისეთი პირობები შეიქმნა, რომ ჩვენი ერთად ყოფნა აღარ
შეიძლება, ჩვენ სულ სხვა დისციპლინის ხალხი ვართ, სხვა მიმარ-
თულების თეატრი გვინდა... ამიტომ ამხანაგების დავალებით ვაცხა-
დებ, რომ გავდივართ კავშირიდან.

დარბაზში ატყდა ხმაური, ჩურჩული, ვიღაცამ იუმორითაც ის-
როლა რეპლიკა, სად მიბრძანდებითო?..

— ვეარსებთ ახალ კავშირს! — სერიოზულად, დინჯად უპასუ-
სუხა ახმეტელმა.

„დურუჯელებმა“ დარბაზი დატოვეს. დარბაზს ტოვებენ ინსტი-
ტუტელებიც, „ძველებთან“ მუშაობა არც ჩვენ შეგვიძლია... იმა-
ვე დღეს თეატრის მცირე დარბაზში შეიკრიბნენ პროტესტანტები.
კრებას თავმჯდომარეობდა ახმეტელი.

ახალგაზრდებთან ერთად იყვნენ: აკაკი ფალავა, იუზა ზარდა-
ლიშვილი და სანდრო ჟორჯოლიანი. კრება ტაშით მიესალმა მათ.
ახალგაზრდები გაბრწყინებული სახეებით, ზეიმურად გამოდიან
მიტყევებში და ფიცს ადებენ, რომ ერთად იქნებიან, არ უღალა-
ტებენ ერთმანეთს. სიტყვაში გამოვიდა ვეჩე ჯიქია. მან წინადადე-
ბა შეიტანა, რომ კოტე მარჯანიშვილი აერჩიათ საპატიო თავმჯდო-
მარედ, აირჩიეს კიდევ. სწორედ ამ დროს კარები გაიღო და მარჯანიშ-

ვილი შემოვიდა დარბაზში. მოსკოვიდან სწორედ ამ დღეს დაბრუნებულიყო. მთელი დარბაზი ხანგრძლივი ტაშითა და ოვაციებით ეგებება საყვარელ მასწავლებელს. უფრო ზეიმური ხდება ყველაფერი. კოტე მარჯანიშვილი გამოდის სიტყვით. ესალმება ახალ კავშირის შექმნას და უამბობს რუსეთის თეატრების შესახებ.

ირჩევენ საბჭოს აკაკი ფალავას (თავმჯდომარე), ვეჩე ჭიქიას, აკაკი ვასაძის, პოკო მურღულიას, ვერიკო ანჯაფარიძისა და პავლე კანდელაკის შემადგენლობით. სარევიზიო კომისიაში არიან პიერ კობახიძე, პლატონ კორიშელი და ვასო პატარაია.

არც ძველი თაობაა გულზელდაკრეფილი. მსახიობთა უმრავლესობა მათთან დარჩა. ყრილობამ „დურუჯის“ შესახებ მიიღო რეზოლუცია. „ყრილობა სიხარულით ეგებება რა ყოველგვარ პროგრესულ ჯგუფსა და კორპორაციას, რომელიც სათეატრო ცხოვრებაში განახლებას შეიტანს, იმავე დროს აღიარებს, რომ არსებული კორპორაცია „დურუჯი“ თავისი გამოსვლითა და მანიფესტით ყოველად მიუღებელია და აღმაშფოთებელი, გმობს მათ მანიფესტს და გამოსვლას“. რეზოლუცია მიიღეს ერთხმად (მხოლოდ ერთმა შეიკავა თავი). აირჩიეს გამგეობა. საპატიო თავმჯდომარედ — ვასო აბაშიძე, ნუცა ჩხეიძე — თავმჯდომარედ; მიხეილ ქორელი, გიორგი ფრონისპირელი, ალექსანდრე წუწუნავა, შალვა დადიანი, ტასო აბაშიძე, მაკო საფაროვა-აბაშიძე, ვალერიან გუნია, ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, ნიკო გოცირიძე; რალა სევდის მომგვრელია უფროსი თაობის ამ მსახიობთა გვარების კითხვა-გინებათ, დრო რომ მათ სასარგებლოდ არ მოქმედებს. მათ ნაცვლად ასპარეზზე გამოჰყავს ახალი თაობა.

ახალგაზრდობა დაუნდობელია ხშირად!..

ქართულ თეატრში იწყება ექსპრესიონიზმის ხანა. კოტე მარჯანიშვილს რეპერტუარში შეაქვს გერმანელი ექსპრესიონისტების ნაწარმოებები, აკეთებს მოხსენებებს ახალ მიმართულებებზე, კოტე მარჯანიშვილის აზრით, „ექსპრესიონისტური პიესები ერთსა და იმავე დროს შეიძლება დაიდგას სხვადასხვა მიმართულების თეატრში“. თეატრში გასაქანს აძლევდა სხვადასხვა სტილის წარმოდგენებს, რეპერტუარში შეაქვს სრულიად განსხვავებული ხასიათის პიესები. ახმეტელის გაღიზიანებას იწვევს ეს სხვადასხვაობა. იგი წერს: „1924-25 წლის მთელი სეზონი ეკლექტიზმის ნიმუში იყო. „შპიგელმენშის“ გვერდით მიდიოდა „ლატავრა“ — ისტორიულ-პატრიოტული პიესა“. ამასთანავე საგულისხმოა ისიც, რომ ორივე მისი დადგმა იყო. როგორც ჩანს, შინაგანად კმაყოფილი არ იყო ამგვარი მუშაობისა.

სეზონის რეპერტუარში. მეტწილად განყენებული იდეების საკმაოდ სქემატური პიესები იყო შეტანილი „მალშტრეში“, „კაცი მახა“, „ლატავრა“, „ლონდა“ და სხვა.

მაგრამ, სწორედ ის სიცივე ქროდა სცენიდან, ერთხელ ნიკო. შიუკაშვილმა რომ უსაყვედურა თეატრს. სანახაობრივად ყველაფერი მაღალ პროფესიულ დონეზე იდგა, საინტერესო სენტენციები ისმოდა სცენიდან, ადამიანის ბედის პრობლემა აწუხებდათ ავტორებს, მაგრამ განყენებული მსჯელობანი ანელებდნენ ზემოქმედებით ძალას, თუმცა სანახაობა ეფექტურ შთაბეჭდილებას ახდენდა.

თეატრი ემზადებოდა სეზონის გახსნისთვის. რეპეტიციებს გადიოდნენ თბილისშიც, მანგლისშიც. ახმეტელი მოუსვენრად ცხოვრობდა. რაც უფრო მეტ ინიციატივას იჩენდა, თანდათანობით უფრო მეტად აწვებოდა მხრებზე მთელი თეატრი. ახლა ოჯახი?

12 მაისს განათლების სახალხო კომისიარს ასეთ წერილს უგზავნი თეატრების ფინანსური და ტექნიკური ნაწილის გამგე, ინჟინერი ვალოდია ივაჩუგი: „სახელმწიფო აკადემიური თეატრების ღირეცია ამით შეამდგომლობს, რათა ქართული დრამის რეჟისორს ახმეტელს მის მიერ ოპერა „აბესალომ და ეთერის“ დადგმის მონაწილეობაში მიეცეს 250 მან. და ეს ფული ჩამოეწეროს მის ვალს თეატრისადმი. დარჩენილი ვალი რაოდენობით 200 მანეთი ჩამოეწეროს და ჩაეთვალოს როგორც დახმარება ოჯახის წევრთა მძიმე და ხანგრძლივი ავადმყოფობის გამო“. აბასთუმანში ჰყავდა ცოლ-შვილი გაგზავნილი. საშუალება არ ჰქონდა, დროულად დახმარებოდა მათ. ახმეტელი შვილს სწერდა: „მე აღარ გიცი რა ვიფიქრო, რა მდგომარეობაში იქნებით ახლა მანდ, აღარ მაქვს წარმოდგენილი, რით ცხოვრობთ, ან რას ჰამთ. ის მაინც მოახერხე, ამ წერილს მიიღებ თუ არა, მაშინვე მაცნობეთ თქვენი ამბავი. ჩემს დასამშვიდებლად ხომ არ მომწერთ, რომ სიცხე არ მაქვსო. მანდ ხომ არ ცივა. ან რა ხათბალა მოხდა, რომ ნესტიანი ოთახები შეგხვდათ. ამის გამო ხომ არ გახდით ასე ავად? ყველაფერი დაწვრილებით მაცნობე. რაც უნდა დამიჯდეს, 20-ის შემდეგ უსათუოდ მოგაწვდით ფულს იმდენს, რომ პირველ სექტემბრამდე, დამშვიდებული იყვნეთ. ბევრს გაკოცებ“.

ავვისტოში გაცხოველებული რეპეტიციები. დაიწყო სანდრო შანშიაშვილის „ლატავრაზე“.

ოცდამეორე ავვისტოს „დურუჯმა“ მანგლისში მოიწვია სასწრაფო სხდომა. დღის წესრიგში იყო ერთადერთი საკითხი: „კინოში მუშაობა“. დაადგინეს: „ვინაიდან კინოგადაღებებში მონაწილეობს

თითქმის მთელი დასი, ამის გამო, ეთხოვოს მთავარ რეჟისორს, რომ დილის რეპეტიციები გადატანილი იქნას საღამოობით და ამით საშუალება მისცეს დასს ნორმალური მუშაობისთვის“.

ვიღრე ამ ამბავს, ასე ვთქვათ. ოფიციალურად შეიტყობდა ახმეტელი, მის ყურამდე მიაღწია სმებმა მსახიობთა გადაწყვეტილების შესახებ. ახმეტელი ფიქრს მიეცა: — რაღა ახლა გამოხტა ამისთანა ამბავი, ისედაც არეული იყო ყველაფერი. ღმერთო ჩემო, რომელ ერთ საკითხს მივხედო, — ფიქრობდა იგი. — ჩემთვის ზომ ნათელი ვახდა, რომ ბატონი კოტეს გარეშე ამ გადაწყვეტილებას არ მიიღებდნენ. რა გამოვიდა? რეპეტიციების განრიგი უნდა შევცვალო, დილის რეპეტიციები უნდა მოვხსნა. გაგონილა თეატრი დილის რეპეტიციების გარეშე? რაღა თეატრია ის თეატრი, სადაც მთელი დღე რეპეტიციები არ ტარდება, სადაც მსახიობები თავს არ იყრიან, სადაც არ არის არტისტული ვნება და განცდა, არ არის ცხოვრება ტკივილითა და სიხარულით. მხოლოდ ღამემ უნდა იტვირთოს დღისით ქანცაწყვეტილი არტისტების წარმოდგენებიცა და რეპეტიციებიც. არა, ამის დაშვება არ შემძლია.

თითქოს ფიქრების ბურუსიდან გამოფხიზლდა, როცა მას ერთ-ერთი ღურუჯელი შეხვდა და კორპორაციის სათხოვარი გადასცა. — ამისათვის ვიკლავთ თავს? ჯერ არ დაგვიწყია საქმე და უკვე ვანგრევთ?

— ხვალ ამოვალ და მოვილაპარაკოთ... — ასე გაისტუმრა მსახიობი.

განხეთქილების ვაშლი გაჩნდა... ახმეტელმა „ღურუჯელები“ შეკრიბა და ყველაფერი უკუღმა შეატრიალა, სხდომას კოტე მარჯანიშვილი არ ესწრებოდა. „ღურუჯმა“ შემდეგი გადაწყვეტილებები მიიღო: პირველი, თეატრმა თავისი მუშაობა კოტე მარჯანიშვილის კინოგადაღებას კი არ უნდა დაუქვემდებაროს, არამედ პირიქით, მარჯანიშვილმა — თეატრს. მეორეც, გაიზარდა სანდროს უფლება-მოვალეობანი და მესამე, მარჯანიშვილს ტექნიკურ დახმარებას დაჰპირდნენ.

კორპორაციამ დაადგინა: „ეთხოვოს კ. მარჯანიშვილს ისეთ-ნაირად შეუფარდოს კინოში მუშაობა თეატრში მუშაობას, რომ კვირაში სამჯერ მაინც მოვიდეს რეპეტიციებზე“. (გამოდის, რომ ჯერ ისევ 1924 წელს კოტე მარჯანიშვილს თეატრი ფაქტიურად სანდრო ახმეტელისთვის ჩაუბარებია. სამხატვრო ხელმძღვანელი თუ კვირაში ერთ-ორ დღეს მივა სამსახურში, ვინც უნდა იყოს იგი, დასი მას არ აპატიებს. ასეთია თეატრის ბუნება. ვინც თეატრს

კარგად იცნობს, მან იცის თანდათან როგორ ხდება თითქოს შემჩნეულად დაჯგუფება.

„მიღებულ იქნეს ყოველგვარი ზომები სურათის გადაღების დასაჩქარებლად ტექნიკური პერსონალის და თანაშემწეების დახმარებით.

თეატრში მარჯანიშვილის დაბრუნებამდე ალ. ახმეტელს მიენდოს დისციპლინის აღდგენა, რათა არ შეფერხდეს წინასწარი სამზადისი სეზონის მუშაობისთვის“.

სახიფათო გადაწყვეტილებაა. ახმეტელის ხელში თანდათან თავს იყრის მთელი ძალა-უფლება. ახალი ქორებისა და ადამიანთა დაპირისპირების მოყვარულთათვის ნიადაგი პოხიერდება...

მაგრამ ახლა ისიც ვიკითხოთ, შექმნილ სიტუაციაში იყო სხვა გამოსავალი, სხვა არჩევანის საშუალება? მარჯანიშვილი ასეთი რთული სიტუაციის დროს კინოში რომ არ წასულიყო, ბუნებრივია, თეატრშიც სხვა მდგომარეობა იქნებოდა, მაგრამ რატომ არ უნდა წასულიყო? განა ახალი საქმისთვის, ქართული კულტურისთვის ცოტა მნიშვნელობა ჰქონდა კოტე მარჯანიშვილის კინომოღვაწეობას? მთავარი მაინც ის იყო, რომ კოტე მთელი არსებით გაიტაცა კინომ. თითქოს დაავიწყდა (დროებით მაინც!) თავისი ძველი ტრფიალი — თეატრი.

ფაქტიურად, პარალელურად მიდიოდა „ლატავრას“ და „შპი-გელმენშის“ რეპეტიციები. დიდი ტვირთი დააწვა ახმეტელს.

იმდენად გართულდა სიტუაცია, რომ განათლების კომისარიატს ეწვია „დურუჯელთა“ ჯგუფი, რომელმაც განაცხადა: ასე მუშაობა აღარ შეგვიძლია, მოგვეცით ამოსუნთქვის საშუალება, დააწყნარეთ თეატრის ირგვლივ ამღელვარებული ხალხი.

დღე ისე არ გავიდოდა, რაღაც ახალი გართულებები არ წარმოქმნილიყო. ორ ოქტომბერს „ლატავრას“ რეპეტიცია ჩაიშალა. სანდრო ახმეტელსა და ვერიკო ანჯაფარიძეს შორის მოხდა კონფლიქტი. ორი დიდი ტალანტი, ორი დიდი შემოქმედი, მოუსვენარნი, დაუოკებელნი, შეეჯახნენ ურთიერთს.

დაინიშნა ამხანაგური სასამართლო.

„დურუჯი“ თავის მუშაობაში დისციპლინის განსამტკიცებლად, საბჭოთა მსახიობის ეთიკური ნორმების შესამუშავებლად ისეთ ფორმებს მიმართავდა, რომ ხანდახან გულუბრყვილობისა და ადმინისტრირების დაღი ჩანდა. მთავარი კი ის იყო, რომ სწამდათ, რასაც აკეთებდნენ. ვერიკო ანჯაფარიძისა და სანდრო ახმეტელის საკითხის ამხანაგურ სასამართლოზე განხილვა დოკუმენტებით დადასტურებული ფაქტია, განხილვის თვით პროცესი კი „დურუ-

ჯის“ ხასიათისა და იმჟამინდელი ატმოსფეროს მიხედვით ასე წარმოგვიდგება:

...ოთახში შემოდინან ამხანაგური სასამართლოს წევრები აკაკო ვასაძე, ბუჟუჟა შავიშვილი და ვეჩე ჯიქია. განსასჯელები: ვერიკო ანჯაფარიძე და სანდრო ახმეტელი.

ვეჩე ჯიქია. მოხდა ძალიან სამწუხარო ამბავი — კონფლიქტი მთავარ რეჟისორსა და მსახიობს შორის. მომხდარ ამბავს ისიც ამძიმებს, რომ თეატრის ირგვლივ ისედაც რთული ატმოსფეროა გამეფებული. „ღურღურის“ წევრებმა სანდრო ახმეტელმა და ვერიკო ანჯაფარიძემ დაარღვიეს „ღურღურის“ წესდების მე-9 და მე-17 მუხლები. ვიდრე სასამართლოს დავიწყებდეთ, კორპორანტებს უნდა შევახსენოთ წესდების მე-5 მუხლი, სადაც წერია: „კორპორანტი არასოდეს სტუდიის და არც აქვს რაიმე კორპორაციისაგან საიდუმლო“. ახლა ვკითხვით ვერიკო ანჯაფარიძეს: — რატომ არ მობრძანდით „ღურღურის“ სხდომაზე, სადაც ინციდენტის შესახებ იქნებოდა ლაპარაკი?

ვერიკო ანჯაფარიძე. სხდომაზე არ იყო ბატონი კოტეც. ბუჟუჟა შავიშვილი. ამას საქმესთან რა კავშირი აქვს?

ვერიკო ანჯაფარიძე. აქვს, ბატონი კოტეცე საქმის კურსში ჩავაყენე ინციდენტის დღესვე, ამის უფლება მქონდა...

ვეჩე ჯიქია. თქვით, რა მოხდა!...

ვერიკო ანჯაფარიძე. მეორე აქტის დამთავრების შემდეგ მე კორიდორში გავდი.

ვეჩე ჯიქია. რატომ გახვედით?

ვერიკო ანჯაფარიძე. დამაცადეთ და ყველაფერს გეტყვით. რეპეტიციას დუბლიორები გადიოდნენ. არ გამიგია, როდის დაამთავრეს...

აკაკი ვასაძე. ცუდია, რომ არ გაგიგია...

ვერიკო ანჯაფარიძე. დოდო ანთაძემ მითხრა, სად ხარ, მესამე აქტი იწყებაო. მე გავეშურე რეპეტიციაზე... სანდრო ყვირილით შემხვდა. მე ვუთხარი, — რა გაყვირებს-მეთქი, ამაზე უფრო მეტად დამიყვირა, გამომლანძლა დასის წინაშე.

აკაკი ვასაძე. სულ ეგ იყო?...

ვერიკო ანჯაფარიძე. არა. რეპეტიციიდან დამითხოვა, მე შენთან ვერ ვიმუშავეო... მე არ დამიმსახურებია ასეთი მკაცრი სასჯელი. ამხანაგებს ვთხოვ, მსჯავრი გამოიტანონ.

ვეჩე ჯიქია. მოვუსმინოთ ბრალდებულს სანდრო ახმეტელს. სანდრო ახმეტელი. მესამე აქტის დაწყება გვიანდებოდა. რამდენჯერმე ვთხოვე თანაშემწეს, დაგვეწყო რეპეტიცია. ან-

ჯაფარიძე არ იყო ადგილზე. იძულებული გაეხდი პლატონ კორი-შელის მონოლოგით დამეწყო რეპეტიცია. ამასობაში შემოვა-მეთქი. მაინც არ ჩანდა.

ვერიკო ანჯაფარიძე. აზვიადებთ.

სანდრო ახმეტელი. ვამბობ იმას, რაც იყო... თქვენ ხომ იქ არ იყავით? როგორც იქნა შემოვიდა. ვიდრე თავის ადგილას დაჯდებოდა, ამხანაგებს დაუწყო ლაპარაკი. მე გულმოსულმა ვიყვირე: ჩქარა, ჩქარა-მეთქი. ანჯაფარიძე შემეპასუხა, რა გაყვირებსო... ვყვირი იმიტომ, რომ გელით-მეთქი. მან ისევ შემომიბრუნა სიტყვა. მაშინ იძულებული გაეხდი, მეთხოვა დაეტოვებინა რეპეტიცია, მან დატოვა, მაგრამ გასვლისას წამიკითხა მთელი ნატაცია. მიმაჩნია, რომ ასეთი საქციელი მსახიობისაგან ყოველად დაუშვებელია. რაშია ჩემი დანაშაული?

ვეჩეჯიქია. რეპეტიციის მოხსნა ამ ფაქტმა გამოიწვია? ხომ შეგეძლოთ სხვა სცენები გაგველოთ?

სანდრო ახმეტელი. ისე ვიყავი აღელვებული, რომ ველარ შევძელი რეპეტიციის გაგრძელება.

ბუჟუჟა შავიშვილი. რეპეტიციაზე ყვირილი დასაშვებად მიგაჩნიათ?

სანდრო ახმეტელი. ჩემი ყვირილი საერთო ხასიათისა იყო. ამ დროს ჩემთვის სულერთი იყო, ვინ იქნებოდა ანჯაფარიძე თუ სხვა, მაინც ვერ მოვითმენდი და ვიყვირებდი. რეპეტიციაზე დაგვიანება არ შეიძლება. ამაზე ყვირილი არ უნდა შეეხო მსახიობის თავმოყვარეობას, ყვირილი არ ლახავს მის უფლებებს. სხვათა შორის, ეს თვითონ ვერიკო ანჯაფარიძემაც კარგად იცის.

აკაკი ვასაძე. მაშ, რაშია საქმე?...

სანდრო ახმეტელი. სხვისთვის რომ ასე მეყვირა, დარწმუნებული ვარ, არაფერი მოხდებოდა, ვერიკო ანჯაფარიძეს პრივილეგიური მდგომარეობის მოპოვება უნდა... მისი ზურვილები თუ არ დაკმაყოფილდა, ისე ვერ ეგუება საერთო წესებს.

ვეჩეჯიქია. გრძნობთ, თუ არა თავს დამნაშავედ?

სანდრო ახმეტელი. რეპეტიციაზე მომხდარ ინციდენტში თავს დამნაშავედ არ ვგრძნობ.

ვერიკო ანჯაფარიძე. ხომ მითხარით, თქვენთან არ ვიმუშავებო...

სანდრო ახმეტელი. მართალია, გითხარით, ამაში მე დამნაშავე ვარ. ამისათვის მზად ვარ მივიღო სამსჯავროს ყოველგვარი

განაჩენი, მაგრამ მე პირობას ვერ დავდებ, რომ თუ რეპეტიციაზე დააგვიანებს მსახიობი, აღარ ვუყვირებ. ეს არ შემიძლია, ყვირილი ხდება ჩემს უნებურად, ალელეების გამო, ამით მე არავის შეურაცხყოფ. რეპეტიცია ჩემთვის წმინდა ადგილია. ვერავის მოვუთმენ, თუ წესრიგს დაარღვევს...

ვეჩეჯიქია. ვერიკო ანჯაფარიძის წასვლაზე რას იტყვით?

სანდრო ახმეტელი. ეგ ინციდენტთან არაფერ შუაშია. მისი მიზეზი სულ სხვაა და მზადა ვარ, როგორც რეჟისორმა, განმარტება მივცე კორპორაციას...

ვეჩეჯიქია. მაინც რა?

სანდრო ახმეტელი. საკითხი ეხება თეატრში მიხეილ ჭიაურელის ადგილს...

აკაკი ვასაძე. ყველა საკითხს დღეს ვერ გავარკვევთ, ჩვენ მხოლოდ რეპეტიციაზე მომხდარი ინციდენტის გამო შევიკრიბეთ.

სხდომა დამთავრებულია. განაჩენის გამოტანამდე შესვენება გამოცხადდა. ნახევარი საათის შემდეგ კვლავ შეიკრიბნენ.

ვეჩეჯიქია. ვერიკო ანჯაფარიძემ დაარღვია წესდების მე-9 მუხლი, სადაც წერია: „კორპორანტი ვალდებულია დაიცვას უკიდურესი დისციპლინა როგორც კორპორანტის ცხოვრებაში, აგრეთვე თეატრის მხატვრულ და ადმინისტრაციულ განკარგულებაში“.

სანდრო ახმეტელმა დაარღვია წესდების მე-17 მუხლი, სადაც აღნიშნულია, რომ „კორპორანტი ყველასთან ზრდილობიანი და ჯენტლმენია“.

ბუჟუჟა შავიშვილი. სხვათა შორის, ზოგჯერ ირღვევა წესდების მე-13 მუხლიც, სადაც წერია; რომ კორპორანტი საუბრობს ქართველებთან აუცილებლად ქართულად, სხვებთან კი მათთვის გასაგებ ენაზე“.

ვეჩეჯიქია. სასამართლო დღეს მაგ საკითხს არ იხილავს. სასამართლო ადგენს:

„კორპორაცია ღურუჯის სასამართლოს განაჩენი ანჯაფარიძესა და ახმეტელს შორის მომხდარი ინციდენტის გამო:

რეჟისორმა ახმეტელმა რეპეტიციის დროს კორპორანტი ანჯაფარიძეს დაუყვირა სრულიად დაუმსახურებლად.

სასამართლო დარწმუნდა, რომ ეს ყვირილი და ზედმეტი სიტყვები არ მომხდარა წინასწარი განზრახვით და კერძო ინტერესებით არ იყო გამოწვეული, არამედ — მუშაობისაგან წარმოშობილი ნერვიულობით“.

„საშა ახმეტელმა ბოდიში მოიხადოს მხოლოდ კორპორაციაში, ხოლო ანჯაფარიძეს მიეცეს წინადადება, დაუყოვნებლივ დაუბრუნდეს თავის სამუშაოს და საკითხი ამოწურულად ჩითვალოს“.

არის რალაც გულუბრყვილო, მიაშიტური „სასამართლოს“ ამ სიტყვებში. არის ერთგვარი რომანტიკული უშუალობაც. მათ სჯეროდათ თავიანთი სიმართლისა, ორივე ხელოვანი დიდი ადამიანური ვნებებით იყვნენ აღსავსენი. თავიანთი ძალის რწმენით მიიკვლევდნენ გზას მწვერვლებისკენ. ტოლს არ უდებდნენ ერთმანეთს და ასეთ დროს ძნელია კომპრომისი.¹⁵

„თავნება ხასიათები შეხვდნენ ერთმანეთს“.¹⁶

მიუხედავად იმისა, რომ ვერიკო ანჯაფარიძემ დაარღვია დისციპლინა, ახმეტელს ყვირილისთვის ბოდიში მოახდევინეს.

ახმეტელისთვის ადვილი არ იყო ამის გაკეთება, მაგრამ „დურუჯის“ მთლიანობის ინტერესებისათვის დაემორჩილა გადაწყვეტილებას.

სანდრო ახმეტელის მობოდიშებით არ დამთავრდა საქმეოცი დღის შემდეგ ვერიკო ანჯაფარიძემ განცხადება შეიტანა კორპორაციის შემადგენლობიდან გასვლის შესახებ.

ვერიკო ანჯაფარიძის ძლიერი ტალანტი ბოზოქრობდა თეატრში. მისი მშფოთვარე ბუნება ვერ ეტეოდა „დურუჯის“ მკაცრად გახსაზღვრული ნორმების საზღვრებში. იგი თავისი მოუსვენარი ბუნებით მნიშვნელოვნად განაპირობებდა შექმნილ სიტუაციას.

ვერიკო ანჯაფარიძემ „დურუჯს“ სთხოვა, ნება დაერთო, მონაწილეობა მიეღო თეატრიდან წასული ძველი მსახიობების სპექტაკლში. „დურუჯმა“ ამის ნება არ დართო. გავიდა ცოტა ხანი და ვერიკო ანჯაფარიძემ საკითხი დააყენა მიხეილ ჭიაურელის თეატრში რეჟისორად და მსახიობად მიწვევის შესახებ.

არც ამ საკითხში პოვა კორპორაციის, პირველ რიგში, ახმეტელის მხარდაჭერა. თუმცა, კოტე მარჯანიშვილი დაინტერესებული იყო განათლებული, ნიჭიერი მიხეილ ჭიაურელის თეატრში მისვლით. სანდრო არც ერთ საკითხს მართო არ წყვეტდა. „დურუჯელებს“ უთანხმებდა. ანჯაფარიძესთან დამოკიდებულებაც ძალიან კარგად იყო ცნობილი და დადასტურებული „დურუჯის“ მიერ.

ვერიკო ანჯაფარიძისა და სანდრო ახმეტელის ინციდენტის თითქმის პარალელურად კიდევ ერთი უსიამოვნებაც მოხდა. ერთ-ერთ გასტროლიორ მსახიობს, რომელთანაც კოტე მარჯანიშვილს ცუდი ურთიერთობა ჰქონია, „დურუჯელებმა“ აღრესი მიართვეს. მარჯანიშვილი განარისხა ამ ფაქტმა და „დურუჯის“ მორიგ მამასახლისს მისწერა: „წუთიერი ყოყმანის გარეშე საერთოდ მივატოვებ თე-

ატრს, რომლის მუშაკთა შორის აღმოჩნდნენ ადამიანები, რომლებიც აშკარად არ მცემენ პატივს. მაგრამ შეგნება მძიმე პასუხისმგებლობისა იმის გამო, რომ ჩემმა წასვლამ შესაძლოა გამოიწვიოს თეატრის დახურვა, და სურვილი იმისა, რომ მოვუტანოთ შესაძლებელი სარგებლობა იმათ, ვისაც უნდა კიდევ რაიმე მიიღონ ჩემგან, იძულებულს მსდის დავრჩე“. კორპორაციამ მეორე დღესვე განიხილა მარჯანიშვილის წერილი. აღნიშნა, რომ სრული გაუგებრობა მოხდა, სთხოვა მარჯანიშვილს, დასწრებოდა სხდომას, სადაც განუმარტავდნენ მომხდარი ფაქტის მიზეზებს. სხდომაზე მარჯანიშვილი კვლავ არ მოვიდა. კორპორანტები გაღიზიანდნენ და უცნაური კატეგორიული გადაწყვეტილება მიიღეს. „კორპორაცია კატეგორიულად მოითხოვს, რათა კოტე მარჯანიშვილი გამოცხადდეს პარასკევს 10 ოქტომბერს დღის 2 საათზე“. ესეც ასე. აი, როგორ უცებ დაიჯერეს ახალგაზრდებმა, რომ მათ ყველაფრის უფლება ჰქონდათ!

ნერვული ატმოსფერო კვლავ მძაფრდება. ყოველდღიურად იძაბება სიტუაცია შინ და გარეთ.

და აი, თითქოს მოულოდნელად, გამოანათა მზემ, კოტე კვლავ თეატრზე ფიქრობს, ბრძენი კაცი წერილს უგზავნის დურუჯელებს.

„ყმაწვილებო! ფრიად ამაღელვა იმ გარემოებამ, რომ ერთ-ერთმა თქვენმა წევრთაგანმა ჩაიდინა ისეთი საჩუციელო, რაც გაუგონარია არამცთუ ერთი მხატვრული იდეით გაბრწყინებულ თეატრში, არამედ ყოველ სინდისიერ საქმეში.

თქვენ მოგეხსენებათ, რომ შაბათს არ გამოცხადდა რეპეტიციებზე მსახიობი მიშა ლორთქიფანიძე და მიზეზი ის ჰქონდა, რომ არ მიეცა მას ავანსი“.

მარჯანიშვილი აღშფოთებულია, რომ დისციპლინის ასეთი დარღვევა ჩაიდინა სწორედ კორპორანტმა. მისი აზრით, კორპორაციამ მთლად სწორად არ მიიღო გადაწყვეტილება. კოტე მარჯანიშვილი შენიშნავს: „მაგალითად მე ისე დაბალ შეფასებას არ ვაძლევ ვერცო ანჯაფარიძეს, როგორც თქვენ. აქ გულახდილად უნდა ვაღიარო, რომ, ჩემი აზრით, ეს მსახიობი ნიჭითა და სცენური მიმზიდველობით მთელ დასში უძლიერესია, მაგრამ, რადგანაც მას არა აქვს მტკიცე გრძნობა, თეატრის მოვალეობისა, მე გეთანხმებით, რომ ის უნდა იყოს თამარაზე უკან დაწეული. მარტო ეს მხარე იყო ჩემთვის გადამწყვეტი“.

კოტე მარჯანიშვილმა იხმო მიშა ლორთქიფანიძე.

მიშა ლორთქიფანიძე თავდახრილი, დარცხვენილი შევიდა კოტე მარჯანიშვილის კაბინეტში.

— გამარჯობათ, ბატონო კოტე!

— გამარჯობა, დაჯექი.

მარჯანიშვილმა პაპიროსი ამოიღო, მოსწია. დაჟინებით მიატკერდა. წუთის ღუმელი საუკუნედ ექცა მსახიობს. თვალებში ვერ უყურებდა კოტე მარჯანიშვილს.

— ეს რა გააკეთე, მიშა? აი, „ასე იწყება მსახიობის კამეჩური ფსიქოლოგია.“ ითამაშე ერთი-ორი მთავარი როლი და თავბრუ დაგეხვა, არა?...

— მაპატიეთ, ბატონო კოტე...

— შენ ჯერ ახალგაზრდა ხარ. ძმურად გაფრთხილებ, დაუკვირდი შენ საქციელს. ერთხელ აგცდება ფეხი და მერე გაგიჭირდება წელში გამართვა. ახლა წადი.

...მოვლენები სულ უფრო და უფრო რთულდებოდა. როგორც მდინარე ნაკადულებით, ისე იზრდებოდა პატარ-პატარა ამბებით თეატრის საკონფლიქტო სიტუაციები.

კორპორანტები რომ თეატრში რეპეტიციაზე მივიდნენ, ვერიკო ანჯაფარიძის განცხადების ამბავი უკვე მთელ თეატრში იყო ცნობილი.

— მართალია, რასაც ამბობენ? — გიორგი სარჩიმელიძეს ჰკითხა ვასაძემ.

— მართალია. ვითხოვ გამათავისუფლოთ კორპორაციისაგან... აღარ მჯერა... დაიკარგა რწმენაო.

— ვითომ ეგ არის მიზეზი? — ჩაჰკითხა ისევ აკაკიმ.

— კი, ეს არისო მიზეზი კორპორაციიდან გასვლისა, — განუმარტა გიორგიმ.

— ვერიკომ კარგად იცის, რას ნიშნავს კორპორაციიდან გასვლა და მაინც განცხადებას წერს?...

— იცის და წერს კიდეც, რაც შეეხება თეატრიდან ჩემს წასვლას, ამაზე კოტეს მოველაპარაკებო.

კორპორანტები 5 ნოემბერს ისევ შეიკრიბნენ. წერილი მისწერეს მარჯანიშვილს, გულწრფელობით, მონანიებით სავსე წერილი. კოტე მარჯანიშვილმა წერილი რომ მიიღო, დოღო ანთაძე იხმო.

— ვიცი, შენც იმათი ხარ. რა გინდათ ჩემგან? მომასვენეთ! ჰო, რასა მწერთ! პირადად ვერ მეტყოდით?

— წაიკითხეთ, ბატონო კოტე. გულწრფელად გწერთ ყველა.

— კარგი, კარგი, წავიკითხავ...

„მოხდა სამწუხარო ფაქტი, და, ჩვენის აზრით, უნებლიედ ჩვენ მიერ გაგზავნილმა წერილმა მილოცვისა ისეთი დიდი გავლენა

მოახდინა თქვენზე. რომ თითქოს სამუდამოდ გული მოგწყდათ კორპორაციაზე და კორპორანტებზე. და ამის შემდეგ, მიუხედავად კორპორაციის მრავალი მომართვისა თქვენდამი, რომ აგეხსნათ საქმის ვითარება, თქვენგან უკუგდებულნი ვიყავით რამდენჯერმე და სიმართლე უნდა ითქვას, ჩვენ მოგერიდეთ, სანამ თქვენი წყენა გადაივლიდა. შემდეგ, დარწმუნებულნი იმაში, რომ, მართლაც, ისე მოეწყო ეს ფაქტი ამ „წყეული“ წერილის გამო, რომ თქვენ ეგ უნებლიე ჩვენი შეცდომა დიდ საწყენ ამბად მიგელოთ.

ჩვენ სრულიად გულწრფელად ვაცხადებთ, არამცთუ თქვენი წყენა რომელიმე კორპორანტს თავში მოუვა, არამედ თვალებში გიცქერით ყოველჯამს, თუნდ უმნიშვნელო ფაქტსაც რა გავლენა ექნება თქვენზე, ჩვენ, მართლაც, ამდენი ცდა აღარ შეგვიძლია, ნერვები დაგვაწყდა და ხალისიც მოგვეშალა, როდესაც თქვენ იქ არა ხართ და ნაწყენი ხართ იმით, რაც თქვენ მიერ ნაშობია და თქვენგან გაზრდას მოითხოვს.

სრულიად უსაფუძვლოა და არ ვიცით რა ვუპასუხოთ თქვენს იქვეს შესახებ იმისა, რომ თითქოს თქვენდამი პატივისცემა და სიყვარული კორპორანტთა გულში შენელებულა. არამცთუ შენელებულა, არამედ თქვენივე შვილები თქვენი ხელით რომ დაკლათ, მაშინაც კი თქვენ მიერ დათესილი სიყვარული ქართული თეატრისადმი და კორპორანტებზე ისეა გამჭდარი ჩვენს ძვალსა და სისხლში, რომ ამას ვერავითარი ძალა, სიკვდილის მეტი, ვერ წაშლის და ჩვენ, თქვენ მიერ თვალებილილნი, ვიხდით ბოდის სრულის შეგნებით ჩვენი გულუბრყვილო შეცდომისათვის და გთხოვთ, მაშინ, როდესაც მთელი ტალახი საზოგადოების ერთი ნაწილისა ცდილობს ჩვენს დამარხვას, როდესაც ყველა, შინაური თუ გარე-შე, ცდილობს ხელი შეუშალოს ჩვენს საქმიანობას და ჩვენ, როგორც ახალგაზრდანი, დავიდალეთ ამდენ არასაკადრის მტრის იერი-შებისაგან და როდესაც თქვენი მადლიანი მარჯვენა აუცილებელია საქმისათვის, ობლად ნუ დაგვტოვებთ ბრძოლის ველზე.

თქვენი მარად პატივისმცემელი კორპორანტები“.

კოტე მარჯანიშვილმა წერილის კითხვა რომ დაამთავრა, ბოლოს გვარები ხმამაღლა და ხაზგასმით წაიკითხა:

ღამბაშიძე, მჭავია, ანთაძე, გველესიანი, ლორთქიფანიძე, ღონაური, ზორავა, ჯიქია, ჩხეიძე, ახმეტელი, ვასაძე, პატარიძე, ჭავჭავაძე, დავითაშვილი, კორიშელი, ჩხეიძე, შავიშვილი, სარჩიმელიძე.

— ყველაა? იკითხა გულუბრყვილოდ.

— ყველა, ბატონო კოტე!

— ეს რაღა სანტიმეტალობაა, ობლად ნუ დაგვტოვებთ ბრძოლის ველზე!.. მე დაგტოვებთ? კარგი, კარგი, რაღაცას მოვიფიქრებ— მეც მაქვს ჩემი პირობა.

— ბრძანეთ, ბატონო კოტე!

— კორპორანტის მოვალეობებიდან უნდა გამათავისუფლოთ, მე ახლა სამაგისო დრო არა მაქვს. დოდო, თუ კაცი ხარ, ის მაინც რამ დაგაწერინათ: ქართული თეატრისადმი სიყვარულს სიკვდილის მეტი ვერავითარი ძალა ვერ წაშლისო.

— გულწრფელია, ნამდვილად!

— ღმერთმა ქნას.

— ბატონო კოტე, მე ვიცი კორპორაციის აზრი, ის თქვენი სურვილის წინააღმდეგ არ წავა, კორპორანტის მოვალეობისაგან გაათავისუფლების შესახებ. საპატიო წევრად კი უთუოდ უნდა დარჩეთ.

— საპატიო წევრად, რაკი ასე გინდათ, ვიქნები, სხვა ყველაფერი პირდაპირ მარწუხებში მაქცევს.

— საშა ახმეტელს რუსეთში წასვლა უთხოვია. ასეთ დროს შეიძლება?

— ყველა დროს შეიძლება!

მარჯანიშვილი იმდენად გატაცებული იყო კინოხელოვნებით, რომ იგი მას არ დასთმობდა. და თუ ეს ასე იქნებოდა, მაშინ უახმეტელოდაც როგორ წავიდოდა თეატრის საქმე?..

კოტე მარჯანიშვილი, ალბათ, ახალ კანდიდატურას წამოწევდა? მაგრამ ვის? მიხეილ ჭიაურელს?..

ამის შესახებ ხომ ლაპარაკობდნენ კიდეც, მაგრამ მარჯანიშვილმა ხომ ახმეტელი თვითონ დანიშნა მთავარ რეჟისორად? განა ეს თავისი შემცვლელის მომზადებას არ ნიშნავდა?

იქნებ, სანდრო ახმეტელი გრძნობდა კოტე მარჯანიშვილთან მოსალოდნელი დაპირისპირების საშიშროებას და სწორედ ამის გამო უნდოდა რუსეთში წესვლა?..

კარგა ხნის შემდეგ დოდო ანთაძემ მარჯანიშვილს ისევ ახმეტელზე გაუგრძელა საუბარი:

— სანდროს რუსეთში წასვლა ხელს შეუშლის თეატრის ნორმალურ მუშაობას.

— თქვენ აკი დაადგინეთ მისი წასვლა?

— მართალია, დავადგინეთ, მაგრამ იმ პირობით, თუ ხელს არ შეუშლის თეატრს!

— რას თამაშობთ?.. როგორ შეიძლება ხელი არ შეუშალოს? ან ერთი უნდა აირჩიოთ, ან — მეორე. მის მაგიერ ვინ იქნება „დურუჯის“ მეთაური? რომელი მსახიობი?

— დროებით რომელიმე!

— ვიცი რასაც ნიშნავს თქვენი „დროებით“, — მარჯანიშვილმა ეს უკანასკნელი სიტყვა რატომღაც ხაზგასმით წარმოთქვა.

— სანდრო ახმეტელზე უფრო პოპულარული მსახიობებიც გვყავს!

— ამ საქმეში ეგ ბევრს არაფერს ნიშნავს. თუმცა, რატომ არა, მსახიობს რომელ დროში უთქვამს უარი ხელმძღვანელობაზე?

— ყოველთვის ეგრე იყო.

— აღმაიანები ხშირად იდეებისთვის კი არა, თავიანთი საცოდავი პატივმოყვარეობისთვის იბრძვიან.

მარჯანიშვილმა იცოდა, რომ ახალგაზრდობა ადვილად მბრძანებლობს სხვებს. უყვარს უფროსთა ნამუშევრის ჩასწორება. სხვისი დამორჩილების ჟინი ძლიერ ვნებასავით ეძალება ხოლმე.

მაინც, რამდენმა რამემ მოიყარა თავი ამ ერთ წელიწადში, მაგრამ თითქოს ყველაფერი თანდათან აეწყო. დიდი მუშაობა გაჩაღდა. მიდიოდა „ლატერას“, „შპიგელმენშის“, „სინათლის“, „მზე-თამაზის“ რეპეტიციები.

ერთხანს ისე მინელდა ვნებათაღელვა, რომ ზოგი პირდაპირ ბრძოლიდან კულისების ქორებზე გადავიდა, ზოგმაც იწამა ახალგაზრდების დიდი შემოქმედებითი პოტენცია. ასე იყო თუ ისე, შედარებით მშვიდობიანად დაიწყო 1925 წელი.

თეატრი სეზონობით ცხოვრობს, სეზონურ პრინციპს აქვს თავისი შინაგანი კანონზომიერება, მაგრამ თეატრალური პროცესები ხშირად უფრო ფართოა, უფრო ღრმაა და განიერი. გაბედულად არღვევს ხოლმე სეზონური შეჯამების სტერეოტიპს.

დაიწყო „დურუჯის“ არსებობის წლისთავის საიუბილეო მზადება. შეიკრიბნენ საორგანიზაციო კომისიის წევრები. ახმეტელს ჟურნალ „კავკასიონის“ პირველი ნომერი ეკავა ხელში.

— მე მგონია, ეს წერილი ზუსტად გამოხატავს ჩვენს პოზიციას, — უთხრა ახმეტელმა უშანგი ჩხეიძესა და ჟურნალის ერთ-ერთ წერილზე მიუთითა.

— რა წერია, აღარ მახსოვს.

— ის წერია, რომ დღეს მთავარია ეროვნული საკითხი. საბჭოთა ხელისუფლებამ უპირველეს საკითხად დააყენა. სხვანაირად არც შეიძლებოდა.

— საშა, სანამ სხდომა დაიწყება, თუ კაცი ხარ, წაიკითხე.

— მე წაკითხული მაქვს.

— აბა, გამახსენე ადგილები...

„...ქართველი შემოქმედი ინტელიგენციის წრეში ერთგვარ გაორებას განიცდიდნენ ახლად შექმნილ პირობებში: თუ, ერთის მხრივ, ის სოციალური იდეები, რომლის გამომხატველად გამოდიოდა ახალი ხელისუფლება, არ იყო უცხო ქართული მწერლობისათვის, მეორეს მხრივ, უნებლიედ იბადებოდა შიში, რომ საქართველოს ახალი ხელისუფლების მიერ აღიარებული ეროვნულ-კულტურული დამოუკიდებლობის პრინციპები, მისდა უნებურად, ვერ მიიღებდნენ სრულს განხორციელებას; რომ ეროვნული პოლიტიკის ხაზი თანდათან გადაიხრებოდა საქართველოს საზიანოდ; რომ რუსული ენა სტიქიურად დაჩაგრავდა ქართულს; რომ რუსული წიგნი თანდათან დაჩრდილავდა ქართულს, ჩვენ აქ ვგულისხმობთ არა თვით ხელისუფლების ნებას, არამედ სტიქიურ პროცესს, რომელსაც უნებლიედ ხელს შეუწყობდა ობიექტური პირობები.

ეს მერყეობა და უნდობლობის გრძნობა ქართველი შემოქმედი ინტელიგენციის წრეებში ადვილი ასახსნელია. მას ნიადაგს აძლევდა ისტორიული რემინისცენცია, იგი იყო გამოძახილი იმ ეროვნული ჩაგვრისა, რომელსაც მთელი საუკუნის მანძილზე განიცდიდა საქართველო იმპერიალისტური რუსეთის ხელში. ამასთან შიში, რომ დიდი მასშტაბის რუსეთის კულტურა დაჩაგრავდა ქართულს, იყო ბუნებრივი ყოველგვარ შოვინისტურ ტენდენციების გარეშე“.¹⁷

— სწორია, სწორია — რაღაც ალგზნებითა და ალტაცებით წამოიძახა უშანგი ჩხეიძემ. ახმეტელთან მივიდნენ ხორავა, დავითაშვილი. ახმეტელმა ხმამაღლა წაკითხა:

„... — უკვე მეოთხე წელი შესრულდა, რაც საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა და ჩვენ უნდა ვაღიაროთ, რომ საბჭოთა ხელისუფლების ეროვნული და კულტურული პოლიტიკის ხაზში არის მნიშვნელოვანი მიღწევები...“

— ესეც სწორია — დაუდასტურა ისევ უშანგი ჩხეიძემ.

— ჩვენი „დურუჯი“ მიღწევაა, აბა, რა არის — თქვა ხორავამ.

— მიღწევა დიდია, მაგრამ რა ეშველება ამდენ ბრძოლებს?

— ისევ წამოიწყეს ახალი ლაშქრობა, — ჩაერთო ვასაძე.

— კოტე მარჯანიშვილმა და მე გადავწყვიტეთ ხვალვე მივიდეთ სახელოვნო კომიტეტში. კატეგორიულად უნდა განვუცხადოთ: თუ ბრძოლებს არ შეწყვეტენ, ჩვენ გავალთ დასიდან.

— ეს უკვე ულტიმატუმი — შენიშნა დავითაშვილმა.

— იყოს ულტიმატუმი ჩვენ სხვა გზა არა გვაქვს.

სახელოვნო კომიტეტმა მხარი დაუჭირა „დურუჯის“ წლისთავის აღნიშვნას. საღამოს ორგანიზაცია კოტე მარჯანიშვილმა და სანდრო ახმეტელმა ითავეს. დაიწერა ლიბრეტო.

სხდომაზე ჩქარი ნაბიჯით შემოვიდა კოტე მარჯანიშვილი.

— ყმაწვილებო, დრო ცოტა მაქვს, დავიწყეთ. ვინ წაიკითხავს ლიბრეტოს?

— ვასაძემ წაიკითხოს, — თქვა ახმეტელმა.

წაიკითხეს საზეიმო ღონისძიების ლიბრეტო, რომელიც ასე მთავრდებოდა: „ვიხილოთ ახალგაზრდა საქართველო საკუთარი კულტურით მსოფლიო ჰორიზონტზე ამობრწყინებული“.

— ტექსტი ცოტა პათეტიკური კია, მაგრამ არა უშავს, ჩვენი დროც პათეტიკურია, — შენიშნა მარჯანიშვილმა.

— ვინ არის მომხრე ლიბრეტო დამტკიცდეს. — კენჭი უყარა ახმეტელმა.

— ერთხმად, ლიბრეტო მიღებულია. — თქვა ახმეტელმა, — ახლა გვაქვს კიდევ ერთი, მეტად მნიშვნელოვანი საკითხი.

— ყმაწვილებო, მე წავედი თქვენ განაგრძეთ...

— ბატონო კოტე, გთხოვთ ერთი წუთით! მეგობრებო! ახლა ჩვენს ძვირფას ბატონ კოტეს საზეიმოდ უნდა გადავცეთ სამკერდე ნიშანი.

ახმეტელმა მარჯანიშვილს მკერდზე მიაბნია სამკერდე ნიშანი, სადაც ეწერა: „ძვირფას მასწავლებელს „დურუჯელებისაგან“, ყველა ფეხზე ადგა და ტაში დაუკრა.

კოტე მარჯანიშვილი ბავშვივით ილიმებოდა და მადლობის ნიშნად თავს უკრავდა.

— მეგობრებო! — განაგრძო ახმეტელმა. ბატონმა კოტემ გამოაქვეყნა წერილი „ბედნიერი ერთი წელი“ თხოვს უშანგი ჩხეიძეს საჩაროდ წაიკითხოს სტატია.

— რა საჭიროა ეგ? ყმაწვილებო, არ არის საჭირო, შინ წაიკითხეთ!

— ეგრე იყოს, ბატონო კოტე! მხოლოდ ერთ აბზაცს წავიკითხავ. „ერთი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც ყველა მღაბიომ, ყველამ, ვისაც მუხლი მოუყრია გაცვეთილი კერპის წინ, ბოიკოტი გამომიცხადა... რაოდენ საკამათოც არ უნდა იყოს „ლატავრა“, „შპიგელმენში“, „მიწისძვრა ლისაბონში“ და სხვა, მათ ვერ უწოდებთ უფერულსა და უღიმამოს. ეს ჩვენი აქტივია ხელოვნების თვალსაზრისით და დიდი აქტივის...“

— გეყოფათ. მე წავედი. დიდი მადლობა სამკერდესთვის.

სხდომა მალე დაამთავრეს. თეატრში დიდი ზეიმით აღნიშნეს „დურუჯის“ წლისთავი. კოტე მარჯანიშვილმა დასის გამოკითხვა გადაწყვიტა.

— რისთვის არის საჭირო? — მორიდებით ჰკითხა ახმეტელმა.

— მინდა შევიტყო, ვინ რას ფიქრობს...

რუსთაველის თეატრს დაენიშნა ახალი გამგე სერგო ამალლობელი. სერგო დიდად განათლებული, ფართო თვალსაწიერის მოღვაწე იყო. თეატრში მისი დანიშვნა „დურუჯისთვის“ დიდ დახმარებას ნიშნავდა, მან კორპორაციას აღუთქვა კიდევ, რომ ყოველთვის მათ გვერდით იქნებოდა. სამწუხაროდ, სულ მალე გაუგებრობა მოხდა ახმეტელსა და ამალლობელს შორის. ახმეტელს ჩამოერთვა სარეჟისორო ოთახი. ახმეტელი გაბრაზდა. თქვენთან მუშაობა არც ღირსო, თქვა და თეატრიდან წასვლაზე განცხადებაც ზედ მიაყოლა. „დურუჯმა“ არ დაუჭირა მხარი ახმეტელს. მოუფიქრებელი განცხადებააო, უთხრეს. მეორე სხდომაზე ამალლობელმა აღნიშნა, რომ მხოლოდ გაუგებრობის შედეგი იყო ოთახის ჩამორთმევის ამბავი. მართლაც, მალე მოწესრიგდა ყველაფერი.

კოტე მარჯანიშვილმა გამოიძახა კორპორაციის ყველა წევრი:

— უშანგი! — გაისმა კოტეს ხმა. — გწამს, თუ არა ჩემი საქმიანობა?

— მწამს!

— დარჩები, თუ არა ჩემთან სამუშაოდ?

— დავრჩები!

— აკაკი! — მიმართა ხორავას იმავე შეკითხვით.

— მწამს... დავრჩები...

— ვასაძე!

— მწამს... დავრჩები!

— ახმეტელი!

— მწამს... დავრჩები...

— წულუკიძე!

— მწამს... დავრჩები...

— ჭავჭავაძე!

— მოვიფიქრებ!

— დონაურო!

— მოვიფიქრებ...

ყველა დანარჩენებმა დადებითად უპასუხა კითხვას.

— ყმაწვილებო! — მიმართა მარჯანიშვილმა. მე უფლება არა მაქვს, არ ვენდო თქვენს გულწრფელ განცხადებას, მაგრამ რასაც ამბობთ, საქმით უნდა დაამტკიცოთ...

სანდრო ახმეტელის წინადადებით აღიძრა საკითხი მაკო საფაროვა-აბაშიძისთვის სახალხო არტისტის წოდების მინიჭების შესახებ.

თეატრში თავბრუდამხვევი სისწრაფით ვითარდებოდა მოვლენები. ერთმანეთში ინასკებოდა ტყუილი და მართალი, ხალასი და მოგონილი, გულწრფელი და ყალბი, დიდი ამბები ხდებოდა ოპერის თეატრშიც. ოპერები მიდიოდა ქართულ ენაზე. პრესა აუწყებდა მკითხველებს: რომ მომავალში ოპერები სახელმწიფო თეატრში წავა ქართულ ენაზე. უკვე ეხლავე ითარგმნა ქართულ ენაზე როგორც ევროპული, ისე რუსული საოპერო ლიტერატურის ნაწარმოებები“. ალექსანდრე წუწუნავას ხელი იგრძნობოდა ამ საქმეში. სწორედ ის იყო მეთაური ოპერების ქართულად წარმოდგენისა. წუწუნავა დიდ ეროვნულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ამ აქციას...

თეატრმა წელი მოიმადრა. დაიდგა „ჰამლეტი“. მარჯანიშვილის სპექტაკლმა თეატრის ახალი ძალებისადმი რწმენა გააძლიერა, სულიერი გარდატეხის საზღვარზე თანამედროვედ აქდერდა უშანგი-სეული „ყოფნა — არ ყოფნის“ ფილოსოფია.

სანდრომ უშანგის მისწერა: „დღევანდელი შენი გამარჯვება იყოს საფუძველი შენი სულიერი ბედნიერებისა. იყავი დღეგრძელი. დაობლებულა კორპორაცია „დურუჯი“ გეჩე ჯიქიას სიკვდილით; შენმა შექმნილმა ჰამლეტმა სამაგიერო ადგილი დაიკაოს ჩვენს წრეში. იყავი გამარჯვებული“.

საქმე უფრო რთულად იყო. წერილში ეს არ ჩანს. თუმცა რა უნდა ჩანდეს? თეატრში მსახიობს პრემიერას ვინ არ ულოცავს?..

უშანგი ჩხეიძის ჰამლეტს დიდი წარმატება ხვდა. დიდმა ტემპერამენტმა, ხალასმა ნიკმა ტრაგედიაშიც იფეთქა...

თავის მოგონებებში უშანგი გულისტკივილით წერდა, რომ თეატრის ერთ კაცს არ უნდოდა ჰამლეტი მეთამაშაო. ის „ერთი კაცი, ახმეტელი იყო. მას მიაჩნდა, რომ უშანგი ჩხეიძეს ტრაგიკული როლების შესასრულებლად. ჯერ არ ჰქონდა საკმარისი ტექნიკა.

მაგრამ უშანგი ჩხეიძეს „ვაქებდით, — იგონებს ახმეტელი, — რომ მასში შემოქმედების რწმენა არ ჩაგვეკლა, მეორეს მხრივ კი, ცუდი საქმე გავაკეთეთ...“

საოცარი გაორებაა ამ მთლიანი პიროვნებასა; თითქოს დრო ჩამდგარა მის სულში თავისი წინააღმდეგობებით. ეს ტრაგიკულ წინააღმდეგობათა ნაწილი, მისი შინაგანი სულიერი განწყობილების ნაკადია...

სახელდახელოდ შეიკრიბნენ „დურუჯელები“. თითქმის დღე ისე არ გავიდოდა, არ შეკრებილიყვნენ.

— მეგობრებო! — თქვა სანდრო ახმეტელმა, — ჩვენი ვალია ვეჩე ჯიქიას საფლავის მოწყობა. ეს ახლავე, ამ დღეებში უნდა გავაკეთოთ. როგორც იცით, ვეჩეს საგრიმიროში, კარგ ჩარჩოში ჩაისვა მისი სურათი, გაკეთდა დაფა.

— მეგობრებზე ზრუნვა ჩვენი ძმობის საძირკველია. — თქვა ხორავამ.

— დღეს ემანუელ აფხაიძის წერილი მივიღე მოსკოვიდან, საშინლად განიცდის, რომ შორს არის. რით შევუმსუბუქოთ დარდი?

— ყველამ თითო წერილი მივეწეროთ გრაფიკის მიხედვით. გამოვა, რომ ყოველ დღე ახალ-ახალ წერილს მიიღებს, — თქვა ახმეტელმა.

„დურუჯელებმა“. სხვა საკითხებიც განიხილეს. ვილაც თეატრის მიმართულების პრობლემასაც შეეხო, საზოგადოებაშიც ისმოდა ხმები სტილური მრავალფეროვნების მხარდასაჭერად.

კოტე მარჯანიშვილი სწორედ ამ სტილურ მრავალფეროვნებას ნერგავდა ქართულ თეატრში. მისთვის პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, რომ ერთი თეატრის ჰერქვეშ დაიდგმებოდა ვოდევილი, კომედია, დრამა, ტრაგედია, დაიდგმებოდა ოპერეტაც, მოუზიკლიც ერთი სიტყვით, თეატრი მოიცავდა ყველა განედებს. ასევე პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა ახმეტელისთვის თეატრის სახის პრობლემას. მისი აზრით, თეატრს უნდა ჰქონოდა თავისი სტილურად განსაზღვრული სახე, მაგრამ ის, რასაც მარჯანიშვილი ამკვიდრებდა, თავისთავად თეატრის სახეც ხომ იყო? და აი, აქ დგებოდა სტილური მრავალსახეობის პრობლემა!

დიდი ზეიმით აღინიშნა „დურუჯის“ ორი წლისთავიც. თეატრი უკვე წელმაგარი გახდა. წარმოდგენებს მაყურებელი არ აკლდა, მრავალფეროვანი რეპერტუარი მსახიობთა ნიჭისა და უნარის გამოვლენის საშუალებას იძლეოდა. კოტე მარჯანიშვილის ფრთხილად დაგეგმვას მთელი თაობა. სანდრო ახმეტელი სულ უფრო მეტ შემოქმედებით დამოკიდებულებას იჩენდა. აქაქი ფაღავას არც დაუფარავს ახმეტელის აშკარა წინსვლა. ერთხელ კოტეს თანდასწრებით თქვა:

— ბატონი კოტეს შემდეგ, ადგილი დაიკავა სანდრო ახმეტელმა!.. სერგო ამალაბელი ფაღავას დაეთანხმა. გაზეთშიც დაწერა „დურუჯის“ ორი წლის მუშაობის შემაჯამებელი წერილი. თავისებურად ყველას გული გაუკეთა, გაამხნევა.

თეატრი გაცხოველებით მუშაობდა პირველ ქართულ პანტომიმა „მზეთამზე“, მაინც არ იყო სიმშვიდე.

პანტომიმა „მზეთამზე“ მარჯანიშვილის ერთ-ერთი გატაცება იყო. მუშაობა 1923 წელს დაიწყო, მაგრამ ერთხანს გულიც აიყარა. მხოლოდ მოგვიანებით მიუბრუნდა პანტომიმის დადგმას. გავა წლები და იმ დღეების შესახებ თამარ ვახვახიშვილი დაწერს. დაკვირვებულ მკითხველს უთუოდ ბევრი რამ ენიშნება თამარ ვახვახიშვილის მოგონებებში.

„...შინ ელიან კოტეს, იქ არიან დავით ჩხეიძე და ახმეტელი. შემოდის კოტე.

— ამდენ ხანს სად იყავით? — ჰკითხა ახმეტელმა. — სანაძლეოს დავდებ, თამარი მზეთამზეზე თაყვანის საცემად გაყვდა წაყვანილი.

— გთხოვთ, ჩემ საქმეში ნუ ერევით! — ცივად შეაწყვეტინა მარჯანიშვილმა, — ჯობია წავიდეთ და ვისაუბროთ.

საუზმზე კოტემ ჩხეიძესთან და ახმეტელთან „ვახტანგური“ დამალევინა. ადამის წესით, ამ შემთხვევაში, ჯერ უნდა გადაგვეკონა მერე გაგველანძლა ერთმანეთი.

— თავხედი ხარ, — მითხრა ახმეტელმა.

— რატომ? — გავიკვირვე მე.

— როგორ ბედავ ქართულ ლეგენდაზე წერას. როცა არ იცი არც ქართული ლიტერატურა, არც ფოლკლორი და არც ქართული ენა!

უეცრად მივხვდი, ახმეტელი მართალი იყო, საცხებით მართალი ის იყო, უნდა დავთანხმებოდი, რომ კოტემ მაგიდას მუშტი დაარტყა, განრისხდა:

— მგონი გთხოვთ, ჩემს საქმეში ნუ ერევით-მეთქი! შესანიშნავად მესმის, კენჭებს ვის ბოსტანში ისვრით! დიახ, მოხარშულს გიცნობთ! შენ იმის თქმა გინდა, რენეგატმა მარჯანიშვილმა ფსევდოქართველი კომპოზიტორის ფრანგული ყაიდის მუსიკაზე ქართული ლეგენდის რუსული ვარიანტი შექმნაო...“

ამ ინციდენტის შემდეგ კოტე ოთახიდან გავიდა. ყველანი აშალნენ. გავიდა დღეები. თამარ ვახვახიშვილმა თავის დღიურში ჩაწერა: „დიახ, ახმეტელთან შელაპარაკება კოტეს არ დავიწყებია. აღელვებდა კიდევ, რადგან ახმეტელი მართალი იყო“.

კოტემ მოისმინა ქართული სიმღერები. „კოტემ ღიმიტრი არაყიშვილის კრებული რომ დაინახა, გაეხარდა, დამაკვრევინა ფალიაშვილის „წირვა“.

— რა სიბრძნეა! — თქვა მან. — ეგ ყველაფერი დაგვჭირდება. მსახიობებსაც ვამღერებთ გურულსა და იმერულ სიმღერებს... მუ-

სიკა ქართული სიმღერებიდან უნდა გამოძვინარეობდეს. უნდა გამოძვინარეობდეს-მეთქი, კი არ უნდა გადმოვიწეროთ... აი, ახლა შენ ჩემზე ფიქრობ, მაშინ საშა ახმეტელს რატომ დაეტაკაო. იმიტომ რომ ის, თუმცა მარტო ის კი არა, ბევრნი არიან ეროვნულით შეშლილები... ეს გასაგებიცაა; თავი კვლავ ქართველებად იგრძნეს, აღარ არიან რუსეთის იმპერიის „ტუზემცები“.

„მზეთამზეს“ პრემიერას კოტე მარჯანიშვილი ავადმყოფობის გამო ვერ დაესწრო. დეპეშით მიულოცა თეატრს. დეპეშაში ეწერა: „გისურვებთ გამარჯვებას ჩვენი ერთადერთი თეატრის საკეთილდღეოდ, ჩემი გულითადი სალამი თქვენს მეთაურს საშას“.

დეპეშა დათარიღებულია 1926 წლის 16 მარტით. ზღვის ტალღების მიმოქცევადავითაა თეატრის ატმოსფერო. აიქოჩრება, სადღაც შორეულ სიღრმიდან წამოვა ტალღა, აგორდება, გაიზრდება და მიასკდება ნაპირებს, მერე წამიერად სიმშვიდე დგება ნაპირზე. ასეთი სიმშვიდეა, თითქოს, ახლაც 1926 წლის მარტში, მაგრამ ეს მხოლოდ წამიერი სულის მოთქმა იყო ქარიშხლის წინ.

თუმცა შინაგანი წინააღმდეგობა უკვე არსებობდა, როგორც ვთქვით, „დურუჯმა“ მაინც ზარზეიმით აღნიშნა თავისი ორი წლის-თავი. სპეციალური ჟურნალი უნდა გამოსულიყო. სანდრო ახმეტელი წერილის დაწერას აგვიანებდა. ახმეტელს უნდოდა თითოეული დურუჯელი ცალკე დაეხასიათებინა.

სანდრო ახმეტელმა ფანქრით დაწერა „დურუჯელების“ დახასიათება. ჯერ მარჯანიშვილი დაახასიათა „კოტე მარჯანიშვილი — იდეოლოგი თეატრში, საკმაო იყო მის გულს მოხვედროდა მშობლიური სიო, რომ მას ეგრძნო უკუღმართი ბედი ქართული თეატრისა და, აი, კიდევაც იწყებს მთელი თავისი ნიჭით, უნარით ქართული თეატრის შენებას. მისი იდეოლოგიითაა გაერთიანებული კორპორაცია „დურუჯი“.

მისივე ცეცხლით არიან ანთებული ყველა მასთან მომუშავე დურუჯელები.

თეატრის გარდაქმნა შეიძლება უპირველესად არტისტის გადახალისებით. კორპორაცია „დურუჯი“ რაზმავს ახალგაზრდებს ახალი შემოქმედებისათვის. ყველა იცნობს ამ რაზმს.

ძველები წავიდნენ. ვის უტოვებთ ქართულ თეატრს, ვინ გასწევს მათ მაგივრობასო, ამბობდნენ ურწმუნონი. — ვპოვეთ, ვპოვეთ. აი ისინიც: 'თამარ ჭავჭავაძე! გიორგი დავითაშვილი!'

ახმეტელმა დაახასიათა აკაკი ხორავა, აკაკი ვასაძე, უშანგი ჩხეიძე, კუკური პატარიძე, შალვა ღამბაშიძე, პლატონ კორიშელი, დავით ჩხეიძე, ალექსანდრე გველესიანი, პავლე კანდელაკი, ივა-

ნე აბაშიძე, დოდო ანთაძე, მიხეილ ლორთქიფანიძე, ელენე დონაური, ბუჟუჟა შავიშვილი.

— აი, ვინ არის ქართული თეატრის მომავალი — ფიქრობდა ახმეტელი. სანდრო ახმეტელმა ისე დაახასიათა მსახიობები, თითქოს თეატრში სრული სიმშვიდე იყო. თეატრში კი უკვე იგრძნობოდა ნერვული ატმოსფერო, რომელმაც თანდათან იმძლავრა და ღრმა კონფლიქტში გადაიზარდა.

თეატრი გასტროლებზე წავიდა, მარჯანიშვილმა ხელმძღვანელად ახმეტელი დანიშნა.

ვერიკო ანჯაფარიძემ უარი თქვა დასთან ერთად მოგზაურობაზე, მხოლოდ ქუთაისსა და ბათუმში ვითამაშებო.

ქუთაისში ჩავიდა ანჯაფარიძე ოფელიას როლის შესასრულებლად. ახმეტელმა „დურუჯის“ წევრებთან შეთანხმების საფუძველზე უარი უთხრა ვერიკოს სპექტაკლში მონაწილეობაზე. ოფელიას ბაბო გამრეკელი ითამაშებო.

ვერიკო ანჯაფარიძე არ ათამაშეს? ეს ხომ დაუჯერებელია! ვერიკო ანჯაფარიძე ქალთა შორის პირველი მსახიობი იყო თეატრში!

„დურუჯის“ წესდების მიხედვით, კორპორაციიდან გასული მსახიობი თეატრიდანაც უნდა წასულიყო, მაგრამ კოტე მარჯანიშვილმა შეინარჩუნა ვერიკო ანჯაფარიძე.

ბათუმი. თეატრის წინ თავი მოუყრიათ თბილისელ მსახიობებს. გამეღელ-გამომვლელები ცნობისმოყვარეობით აკვირდებიან. ისინიც გრძნობენ, რომ რაღაც ფუსფუსია. ნერვული ატმოსფეროა. შალვა ლამბაშიძემ ჰკითხა დოდო ანთაძეს, — ბატონმა კოტემ თუ იცის რა დღეში ვართ? ეს არის გასტროლები? არც წესიერი ოთახები, არც მომზადებული შენობები...

— მერე, რა ქნას, რომ იცის?..

— ჩვენი გაჭირვება მაინც უნდა იცოდეს...

— სადაცაა მოვა და უთხარით.

— რა საჭიროა ჩვენს გაჭირვებაზე ლაპარაკი, ისედაც მძიმე სიტუაციაა. — საუბარში ჩაერთო თეატრის დირიჟორი ალექსანდრე გველესიანი.

— არა, ისე, ახმეტელი რომ ეტყოდეს, მაინც არ იქნება ურიგო, — შერბილებული ტონით თქვა ლამბაშიძემ.

— არა, არა, ეგ სულ არ შეიძლება, თითონ არის მთავარი რეჟისორი და კოტეს რა უნდა შესჩივლოს?!..

— ბატონი კოტე მოდის! — გაისმა ხმა. ყველა მოემზადა მასწავლებელთან შესახვედრად.

— გამარჯობათი — გულგრილად მიესალმა მსახიობებს და თეატრში შევიდა.

მოულოდნელობისაგან დაბნეული მსახიობებიც გაჰყვნენ.

— რა ხდება? — გადაულაპარაკა დავით ჩხეიძემ ღამბაშიძეს.

— ვილას კარგად უმუშავია! — თქვა ღამბაშიძემ.

თეატრის ფოიეში მოიყარეს თავი.

— ყმაწვილებო! დროა, გამომწვევ პოზას თავი დაანებოთ! დროა, კორპორაციამ დაუშვას ბრძოლის იარაღი.. მე უკვე მოველაპარაკე ზემდგომ ორგანოებს. ვისაც ჩემთან უნდა მუშაობა, ჩემს გადაწყვეტილებას უნდა დაემორჩილოს.

— რას გვებრძანებთ, ბატონო კოტე? — ფრთხილად შეხედა აკაკი ვასაძემ,

— ვაპირებ დასის სერიოზულ შემცირებას.

— რამდენი კაცი? — იკითხა ანთაძემ.

— შეიძლება სანახევროდაც, შეიძლება მეტიც.

ფოიეში ჩოჩქოლი ატყდა. ყველა შეაშფოთა მოსალოდნელმა საფრთხემ და ატმოსფერო კიდევ უფრო დაიძაბა.

— დაწყნარდით! დაწყნარდით! უფრო ზუსტად თბილისში გეტყვით, — თქვა მარჯანიშვილმა. როცა ხმაური მიწყნარდა, განაგრძო:

— ვაპირებ უფროსი თაობის მსახიობის მოყვანას. კვირაში ერთხელ თბილისიდან სპექტაკლს ჩავიტანთ ქუთაისში. რუსთაველის თეატრს ფილიალად ექნება წითელი თეატრი, სადაც ახალგაზრდობის ნაწილი იქნება გადაყვანილი. საშასთან ერთად მოვიწვევთ მიხეილ ჭიაურელს, რომლის თანარეჟისორობასაც უნდა დათანხმდეს ახმეტელი...

— გამოდის, ყველაფერი იცვლება! — თქვა აკაკი ხორავამ.

— რა თქმა უნდა, იცვლება. კინოსთან უნდა დავდოთ ხელშეკრულება ხუთი თვით.

— ბატონო კოტე! კონკრეტულად ეს რას ნიშნავს? — იკითხა ახმეტელმა.

— მე უკვე ვიცი შენი აზრი ამ საკითხზე!

— საიდან?...

— არაერთხელ გამოგითქვამს და იქიდან, ხაზგასმით უპასუხა მარჯანიშვილმა. — ვიცი, რომ წინააღმდეგი ხარ კინოსთან კავშირისა. მე კი კინოს გარეშე არ შემიძლია, მსახიობებისათვის სასარგებლოა.

ისევ ახმაურდა კრება. მსახიობთა ნაწილს მოეწონა მარჯანიშვილის პოზიცია კინოსთან ხელშეკრულების დადების საკითხში.

— მოძავალ სეზონში უნდა დავდგათ „არშინ მალ-ალან“...

— არ მესმის, რისთვის უნდა დავდგათ რუსთაველის თეატრში „არშინ მალ-ალან“? — გაღიზიანებით თქვა ახმეტელმა.

— შენ რომ არ გესმის, მე მესმის... ამ საკითხზე ნულარ ვიკამათებთ, — კატეგორიული ტონით დაასრულა აზრი მარჯანიშვილმა.

დარბაზი ისევ ახმაურდა. სიტყვა მოითხოვა უშანგი ჩხეიძემ.

— ბატონმა კოტემ დღეს იმდენი მნიშვნელოვანი საკითხი დააყენა, რომ პასუხისთვის ჩვენ მზად არა ვართ. მე მგონია, მართალს ვამბობ! გადავდოთ მსჯელობა თბილისში დაბრუნებამდე.

კოტე მარჯანიშვილი და კრების მონაწილენი დათანხმდნენ ჩხეიძის წინადადებას. კრების შემდეგ თეატრში დაძაბულობა კიდევ უფრო გაძლიერდა. ყველა ბჭობდა, რას არ გაიგონებდით ამ დროს. ყველა თავისებურად ვარაუდობდა.

თეატრის თბილისში დაბრუნებისთანავე მოიწვიეს „დურუჯის“ სხდომა. სხდომას მარჯანიშვილი არ დაესწრო. „დურუჯელებმა“ იმსჯელეს, იკამათეს და დაადგინეს: კორპორაცია მტკიცედ დაიცავს მის მიერ აღებული გეზს მხატვრულ საკითხში და ეცდება ამ გეზის ცხოვრებაში გატარებას... „ვინაიდან თეატრალური მუშაობისთვის ხელის შემშლელი იქნება ერთსა და იმავე დროს კინოშიც და თეატრშიც მუშაობა, ამისათვის კინოს საკითხი მოხსნილი იქნას სრულიად“.

როცა ეს ამბავი მარჯანიშვილმა შეიტყო, მისთვის ნათელი გახდა, რომ „დურუჯის“ წინააღმდეგ ბრძოლა უფრო ძნელი საქმე იყო, ვიდრე მანამდე ეგონა. „დურუჯის“ დადგენილება ფაქტიურად მისი საწინააღმდეგო აქცია იყო. კოტე მარჯანიშვილის მძაფრი რეაქციის პასუხად „დურუჯმა“ ახმეტელს დაავალა მარჯანიშვილს ბინაზე სწევოდა და ყველაფერი განემარტა.

ახმეტელი ეწვია მარჯანიშვილს, მაგრამ საუბარს დადებითი შედეგი არ მოჰყვა.

1926 წლის 4 ივლისს კორპორანტები ბინაზე ეწვივნენ მარჯანიშვილს.

— ბატონო კოტე! როგორც მორიგი მამასახლისი, მოგახსენებთ, რომ „დურუჯსა“ და თქვენ შორის გაუგებრობა მოხდა. გთხოვთ, თქვენი აზრი ბრძანოთ; რათა საბოლოოდ ამოიწუროს კონფლიქტი, — უთხრა გიორგი დავითაშვილმა.

— რა უნდა ვითხრათ? მე ჩემი სათქმელი ვთქვი. თქვენ კი სრულიად საწინააღმდეგო გადაწყვეტილება მიიღეთ.

— კინოს საკითხსაც გულისხმობთ, ალბათ?...

— რა თქმა უნდა, ჩემთვის პრინციპული საკითხია.

— „არშინ მალ-ალ-ანის“ საკითხში ხომ შეიძლება ჩვენ დავეთანხმოთ? — თქვა ერთ-ერთმა მსახიობმა.

— არა, არ შეიძლება!

— სხვას რას მოითხოვთ ჩვენგან? — იკითხა ერთ-ერთმა მსახიობმა.

— თქვენ ძალზე დიდი წარმოდგენა შეგექმნათ თქვენ თავზე. მე კარგად ვიცი მსახიობის ფსიქოლოგია. მოგეცათ ძალაუფლება და აღარ იცით, რა ქნათ. სრულიად არ უწყევთ ანგარიშს დასის სხვა წევრებს. ვინც „დურუჯელი“ არ არის, ის თქვენთვის არც არსებობს!

— ბატონო კოტე! ვილაყებთ ათასგვარ ჭორს აგრეცლებენ, გთხოვთ, ნუ უსმენთ, — მორიდებით უთხრა გიორგი დავითაშვილმა.

— რაც მართალია, ის ჭორი არ არის!...

— ბატონო კოტე! ჩვენში სრულიადაც არ შენელებულა თქვენ-დამი პატივისცემა. ჩვენ ვიცავთ იმას, რაც თქვენ თვითონ გვასწავლეთ.

— გთხოვთ, უხელმძღვანელოთ თეატრს, თქვენს გარეშე რუსთაველის თეატრი, ვერ წარმოგიდგენია... — უთხრა ახმეტელმა.

დიდხანს იმსჯელეს, იკამათეს კორპორანტები მოეფერნენ მარჯანიშვილს, ჩვენი მამა ხართ, ჩვენი ღმერთი ხართო... და სხვა ამგვარი სიტყვებით შეამკეს. ბოლოს მარჯანიშვილმა თქვა:

— მომეცით დრო, მოვიფიქრებ და საბოლოოდ პასუხს გეტყვით. კორპორანტები დაიმედებულნი დაბრუნდნენ თეატრში.

მთელი თბილისი თეატრის კონფლიქტის ამბებით იყო დაკავებული. „თეატრალური აზარტის“ მოყვარულებს პირდაპირ ზეიმი ჰქონდათ. კორპორანტები არც ერთ ძირითად საკითხს არ თმობდნენ. ჯიუტად იცავდნენ თავიანთ პოზიციას, არც მარჯანიშვილთან კონფლიქტი უნდოდათ. იქნებ, ჩვენს ნებაზე დავიყოლიოთ ბატონი კოტე!.. 7 ივლისს კვლავ შეიკრიბნენ კორპორანტები. აქ კი პირდაპირ დოკუმენტები უნდა დავიმოწმოთ:

„ოქმი № 123. საღამოს 7 საათი. 1926 წლის ივლისი.

1. საკითხი: კოტე მარჯანიშვილის პასუხის შესახებ, რომელიც მან წერილობით გააკრა თეატრის „კანტორაში“, სადაც ის აღნიშნავს, რომ მიდის თეატრიდან. მიღებულია საერთო გეზი კორპორაციისა როგორც მუშაობაში, აგრეთვე კოტე მარჯანიშვილის მიმართ.

2. ვინაიდან საკითხი მეტად რთულია და სერიოზული, ამის გამო სიტყვას ღებულობს სათითაოდ ყველა კორპორანტი, და ბოლოს, მიღებულ იქნა შემდეგი რეზოლუცია: ვინაიდან კორპორაცია უსაფუძვლოდ თვლის იმ ბრალდებებს, რომელსაც მას უყენებს კოტე მარჯანიშვილი. ის არც ერთ ბრალდებას არ იღებს თავის თავზე, სამართლიანად თვლის თავის მოქმედებას, მარჯანიშვილისადმი, რაც გამოიხატება მის უაღრესად პატივისცემაში და ნდობაში, აგრეთვე მთლიანად მთელ თავის თეატრალურ მოქმედებაში. ამისათვის კორპორაცია ღებულობს ყოველგვარ ზომებს არსებული ჭორებისა და გაუგებრობის გასაბათილებლად, რის შემდეგ დარწმუნებულია კვლავ ბ-ნ კოტესთან თანამშრომლობაში. ჩანამდის კი არავითარ ნაბიჯს არ გადადგამს, გარდა საქმის გამორკვევისა.

კრების თავმჯდომარე — მორიგე მამასახლისი

გ. დავითაშვილი

მდივანი — დ. ანთაძე

თითქოს მკაცრია „დურუჯის“ გადაწყვეტილება, მაგრამ, არსებითად, მისი ბრძოლა მიმართულია ჭორებისა და ათასი გაუგებრობის წინააღმდეგ.

და, აი, საოცარი გადაწყვეტილება!

1926 წლის 17 ივლისს ხელოვნების საქმეთა მთავარი საბჭოს პრეზიდიუმმა მიიღო დადგენილება თეატრის რეორგანიზაციის შესახებ, რის შედეგადაც დასი 75%-ით შემცირდა. შემცირებაში მოყვნენ „დურუჯის“ წევრები და კანდიდატები! ირაკლი გამრეკელი, კუკური პატარიძე, თამარ წულუკიძე, ვასო გოძიაშვილი, დავით ჩხეიძე, პიერ კობახიძე, ცაცა ამირეჯიბი, ალექსანდრე გველესიანი და სხვები. იმავე დღეს შედგა კორპორაციის სხდომა, სადაც მიიღეს შემდეგი რეზოლუცია:

„საქართველოს გასაბჭოებებიდან ქართული დრამა უკანასკნელი წლების განმავლობაში კეთილსინდისიერად და თავდადებით ეწეოდა მძიმე მუშაობას. საქართველოს დედაქალაქში უკანასკნელი სეზონის მუშაობამ და მის შემავალ რესპუბლიკებში ჩატარებულმა გასტროლებმა, 100 000 მაყურებლის დასტურით დაამტკიცა, რომ ჩვენი თეატრი არის თავის შინაგანი ორგანიზაციითა და მიღწევებით, უმაღლესი თეატრალური კულტურული ორგანიზაცია...

კორპორაცია „დურუჯი“, რომელიც დღიდან მისი გამოსვლისა თეატრალურ ასპარეზზე, სრული შეგნებით დადგა საბჭოთა პლატფორმაზე და აწარმოებს დაუზოგავ მუშაობას საბჭოთა და პარ-

ტიულ ორგანოთა ხელმძღვანელობითა და დახმარებით, საბჭოთა საქართველოს თეატრალური ხელოვნების უმაღლეს წერტილზე ასაყვანად, „ღურუჯი“, რომელიც მაგარი ცოცხით წმენდდა და ამხელდა ქართული თეატრის მტრების მოღვაწეობას, „ღურუჯი“, როგორც დარაჯი ქართული თეატრის კულტურისა, პროტესტს აცხადებს ასეთი ბრძანების წინაშე, რომელიც ნიშნავს უკანასკნელ წლებში დამკვიდრებული თეატრის, თავის ტრადიციებით, კულტურით და მიღწევებით, დაშლა-დანგრევას.

სხდომაზე კორპორაცია „ღურუჯი“ ადგენს: „ამით მიმართოს საბჭოთა ხელისუფლებასა და პარტიულ უმაღლეს ორგანოებს და აგრეთვე საბჭოთა საქართველოს კულტურის ორგანიზაციებს მდგომარეობის გასაცნობად და სათანადო ნაბიჯის გადასადგმელად“.

რა თქმა უნდა, დასის შემცირება მოუფიქრებელი გადაწყვეტილება იყო, რომელმაც ერთმანეთს დაუპირისპირა კოტე მარჯანიშვილი და „ღურუჯელები“, რამაც ათმაგად გაამწვავა სიტუაცია. დასის შემცირების შესახებ გადაწყვეტილება პრაქტიკულად ვერ განხორციელდა, კორპორანტები თავიანთ არც ერთ წევრს არ თმობდნენ. მიუხედავად ასეთი სიტუაციისა, კოტე მარჯანიშვილთან კონფლიქტი ორმხრივი გახდა. მარჯანიშვილი და „ღურუჯი“, მარჯანიშვილი და ანბეტელი, ერთმანეთში გადაიხლართა ათასგვარი ამბავი, შემოქმედებითი, საზოგადოებრივი და პირადულიც. სულ უფრო და უფრო იკვრებოდა ჯადოსნური წრე.

ადვილი ხომ არ იყო „ცხვრის წყაროსა“ და „პამლეტის“ დამდგმელის, ახალი თეატრის შემქმნელის, თითქმის ყველა „ღურუჯელის“ წარმომჩენისა და აღმზრდელის თეატრიდან წასვლა. არა, ამის დაშვება არავის შეეძლო ამ აზრს ვერ შეურიგდებოდა ვერც ერთი კორპორანტი. მწერლობა ბოზოქრობდა, ფეხზე იდგა მთელი საზოგადოება, მაგრამ ბრძოლას უკვე ისეთ დონემდე მიეღწია, რომ მხოლოდ ბრძენთა ბრძენს შეეძლო მათი დაზავება!

ლიტერატურულ და თეატრალურ მიმდინარეობათა სიმრავლე, თეატრალური პროცესების მრავალსახეობა, სტილურ ძიებათა სიუხვე, ყველაფერი ეს აწრთობდა და ავაჟაკებდა ქართული თეატრის არტისტიზმს, იძლეოდა ღრმა შინაგან ბიძგებსა და იმპულსებს, რათა ქართული თეატრი არ მოწყვეტოდა თავის ღროს, ყოფილიყო საბჭოთა თეატრის მოწინავეთა შორის.

თეატრალური აზრის მღელვარება, ახალი თეატრალური ნორმების დამკვიდრება ხდებოდა ღრმა სოციალურ-პოლიტიკური პროცესების აქტიური ზემოქმედებით, მწვავე კლასობრივი ბრძოლის პირობებში. ეროვნული თეატრის ამ განმანათლებელ მოძრაობაში

თავისებურად იჭრებოდა რუსული თეატრალური კულტურის მიღწევები. გარკვეულ რეაგირებასა და გამოძახილს პოულობდა იგი ქართულ თეატრში. ჯერ სამხატვრო თეატრის, შემდეგ მცირე თეატრის გასტროლები მოვლენა იყო ოციანი წლების ქართულ თეატრში და მან მცირე როლი როდი შეასრულა ქართული საბჭოთა თეატრის განვითარებაში. ქართული სცენის მოღვაწეთათვის ახალი მხატვრული ენერგიის, შემოქმედებითი ჟინის აღმძვრელი იყო, როცა ისინი ეზიარებოდნენ მსოფლიოს საუკეთესო თეატრალურ მიღწევებს. ამით მალღებოდა მათი მომთხოვნელობაცა და პასუხისმგებლობაც. გასტროლები ხელს უწყობდა თეატრალური სივრცეების გაშლას, მისი მასშტაბების გაფართოებას.

სანდრო ახმეტელი ყველაფერს ღრმად აკვირდებოდა, სწავლობდა, ყველაზე მეტს კი მარჯანიშვილისაგან. ისინი ერთად დგამდნენ სპექტაკლებს, ერთიანი ფრონტით უტევდნენ ძველ თეატრალურ ნორმებს. ერთად ქმნიდნენ ახალი თეატრის საფუძვლებს. მაშინ ერთობლივ დადგმად ცხადდებოდა მოლიერის „გააზნაურებული მდაბიო“ (მიხეილ ქორელთან ერთად), სანდრო შანშიაშვილის „ჭერეთის გმირები“, შექსპირის „ვინძორის ცელქი ქალები“, ნატალია აზიანის „დეზერტირკა“, პანტომიმა „მზეთამზე“, ვაჟაფშაველას „ლამარა“. ახმეტელმა ამ წლებში დადგა „როდამი“, „სალომეა“, „ლატავრა“, „შპიგელმენში“. ეს ყველაფერი კოტე მარჯანიშვილის ხელმძღვანელობით! თუ ამას დაემატება მისი აღრინდელი დადგმები „ბერდო ზმანია“ და „თქმულება შოთა რუსთაველზე“, ნათლად გამოიკვეთება შემოქმედების დიდი გზის დასაწყისი...

განსხვავებული ხასიათები, განსხვავებული თეატრალური იდეალები ხელოვანთა შორის კონფლიქტს თანდათან აღრმავებდნენ.

ახლა კი ისევ იმ ბრძოლებს დავუბრუნდეთ.

კოტე მარჯანიშვილმა თავისთან დაიბარა აკაკი ვასაძე, რომელსაც შემდგომ მემუარებში გაიხსენებს აკაკი.

— არა, საშამ არ გამიმართლა ის იმედი, რასაც მე ვამყარებდი. გარდა ამისა, ძალიან ადრე მოინდომა დამოუკიდებლად ფრენა ხელოვნებაში...

— რას აპირებთ, ბატონო კოტე?..

— ფრთები უნდა შევაჭრათ, თორემ ბევრს შეიყვანს შეცდომაში...

— ეს როგორ?.. — იკითხა ვასაძემ გაოცებით.

— ამ საქმეში უნდა დამეხმარო... ჩემი ნამდვილი გამგრძე-

ლებელი შენ უნდა იყო რეჟისურაში... მე ყოველთვის შენს გვერდით ვიქნები...

— მე ჯერ არაფერი არ დამიდგამს.

— მთელი ჩემი მემკვიდრეობა აი ამ ზანდუქშია ჩალაგებული, აქ ათასამდე დადგმის, განხორციელებული და განუხორციელებელი პიესების ექსპოზიციები, დეკორაციებისა და ტანსაცმელების ესკიზებია, ძვირფასი მასალაა... შენთვის მიჩუქებია...

— რას ნიშნავს ყოველივე ეს?..

— რუსთაველის თეატრის მთავარ რეჟისორად გიწვევ. მოიფიქრო...

— რამდენიც არ უნდა ვიფიქრო, ნუ იზამთ ამას, ბატონო კოტე, ნუ იზამთ... ალექსანდრე ახმეტელს ამეამად ვერავინ შეგიცვლით... თქვენს ვალში ჩემ სიცოცხლეში ვერ ამოვალ... თქვენი მოტრფიალე და თაყვანისმცემელი ვარ... მაგრამ რეჟისორობა ინტრიგით რომ დავიწყო, ამას ვერ გავაკეთებ და, არც გავაკეთებ! — მივახალე საბოლოოდ და ბ-ნმა კოტემაც იფეთქა:

— როგორ, მე ინტრიგას გასწავლი? შე უმადურო...“

აკაკი ვასაძემ კოტესთან საუბარი გულახდილად უამბო თავის მეგობარს საშა ახმეტელს.

— ... „საშა იმავე დღეს ვნახე... გავაფრთხილე, ჩემით გიპირებს შეცვლასთქო“

ადვილი წარმოსადგენია, რა გუნებაზე დადგებოდა სანდრო. სამი დღის შემდეგ კოტემ კვლავ გაუმეორა თავისი წინადადება აკაკის. აკაკი ვასაძემ არც ახლა უღალატა თავის ნათქვამს და კვლავ უარი უთხრა კოტე მარჯანიშვილს.

აი, ასეთი რთული სიტუაცია იყო მაშინ.

• • •

სოფელი რიონი. კოტე მარჯანიშვილი ფილმს იღებს. მისთვის ყველაფერი დამთავრდა. კიდევ ერთი თეატრიდან წავიდა. შვილების უმადურობად მიიჩნია „დურუჯელთა“ სიამაყე, მოუქნელობა.

ისეთი ძალისა და მასშტაბის კონფლიქტი იყო, რომ ერთგვარ გულუბრყვილობადაც გვეჩვენება მისი „დადებით“ და „უარყოფით“ მოვლენებად დაყოფა. არც კატეგორიულად იმის თქმა შეიძლება, გინ იყო დამნაშავე, ერთი ადამიანი, ადამიანთა ჯგუფი, საზოგადოება, არტისტული ეგოცენტრიზმი, თვით თეატრის სპეციფიკური თავისებურება, თუ თეატრალური ხელოვნების განვითარების შინაგანი კანონზომიერება?

კოტე მარჯანიშვილი „სამანიშვილის დედინაცვალს“ იღებდა სოფელ რიონში. რიონში ოთახი დაიჭირავა. იქვე ახლოს ცხოვრობდნენ ფილმში დაკავებული მსახიობებიც.

უკანასკნელად შეხვდნენ ერთმანეთს დიდი რეჟისორები. თითქმის ორი საათი ისაუბრეს, ვერ შეთანხმდნენ. წერილობით გააფორმეს თავიანთი გადაწყვეტილება. ჩვენს მკითხველს დოკუმენტების სახით უნდა გავაცნოთ ის, რაზედაც იქ ილაპარაკეს და რაც დროჟამს შემორჩა.

1926 წლის აგვისტოს 5-ს, თანახმად თეატრალური კომისიის თავმჯდომარის ამხ. ლევან ლოლობერიძის წინადადებისა, რომ კონსტანტინე მარჯანიშვილმა და სანდრო ახმეტელმა ერთობლივად შეადგინონ მომავალი 1926-27 წლის სეზონისათვის რუსთაველის თეატრში სათეატრო საქმიანობაში ჩატარებული რეორგანიზაციის პროექტი, „ჩვენ, კოტე მარჯანიშვილისა და ახმეტელის მოწვევების ზ. ბერიშვილისა და პ. კორიშელის თანდასწრებით მივედით იმ დასკვნამდე, რომ შექმნილია ურთიერთუნდობლობის მდგომარეობა: 1. მარჯანიშვილი და ახმეტელი. 2. მარჯანიშვილი და „დურუჯი“, — სერიოზული შემოქმედებითი მუშაობის საშუალებას არ გვაძლევს. ამიტომ პატიოსნად ვაცხადებთ, რომ თეატრალური საქმიანობის ერთობლივად გაგრძელება არ შეგვიძლია. ყოველივე ზემოთ თქმულის გამო, მარჯანიშვილი ძალაში ტოვებს თავის უარს, თეატრში მუშაობის შესახებ და თეატრალურ კომისიას სთხოვს საქმე გადასცეს „დურუჯს“ ამხ. ახმეტელის მეთაურობით. ა. ახმეტელიც ძალაში ტოვებს თავის განცხადებას, რომ რუსთაველის თეატრში კ. ა. მარჯანიშვილის გარეშე არ იმუშავენ და სთხოვს კომისიას მიიღოს ახმეტელის განცხადება. ხსენებული ოქმი შედგენილია სამ ეგზემპლარად, ხელმოწერილია ყველა დამსწრის მიერ და გადაეცა ახმეტელს ორი ცალი — (ერთი — ამხ. ლ. ლოლობერიძის გადასაცემად, მეორე — საკუთრივ მისთვის), მესამე კი ამხ. მარჯანიშვილს.

კოტე მარჯანიშვილი

ა.ლ. ახმეტელი

ზაალ ბერიშვილი

პ. კორიშელი

6. აგვისტოს აკაკი ვასაძემ ქუთაისიდან წერილი გაუგზავნა კუყური პატარიძეს. წერილთან ერთად უგზავნიდა საშასა და კოტეს

საუბრის ტექსტს, რომელიც წარმოადგენს „თითქმის სტენოგრაფიულ“ ანგარიშს. იგი ჩაუწერია პლატონ კორიშელს.

სოფ. რიონი. 6 აგვისტო, 1926 წელი

ამხ. კუკური

გიგზავნი პლატონ კორიშელის მიერ შედგენილ კოტესა და საშას მოლაპარაკების თითქმის სტენოგრაფიულ ანგარიშს. ეს ძლიერ საჭირო დოკუმენტია და გთხოვ გაუფრთხილდე, როგორც საკუთარ თავს, აი, ისიც, ჩაწერილია ისე, როგორც საუბრობდნენ.

კ. მ ა რ ჯ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი. მაშ ასე, მოვილაპარაკოთ მე და შენ ამ მოწმეთა თანდასწრებით და დავაფიქსიროთ ჩვენი საუბარი. თუ შევთანხმდით, სულერთია, დღესვე, ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მოვრჩეთ. მე წამოვაცენებ ჩემს მოთხოვნებს, შენ კი შენსას, დაეწეროთ ოქმს, ხელს მოვაწერთ ჩვენ და მოწმეები. მე გითმობთ და ვაბრუნებ ოთხ კორპორანტს: გ. სარჩიმელიძეს, მ. ლორთქიფანიძეს, ბ. შავიშვილს და დ. ჩხეიძეს, ვთმობ იმიტომ, რომ ეს არის ძალადობა კორპორაციისა, რომელსაც შენ უდგებხარ სათავეში. მე ისევ ვიმეორებ, რომ ეს არის ჭკუფი ჩემს გარშემო თავმოყრილი და მაიძულებენ ვაკეთო არა ის, რასაც მე ჩემი მხატვრული თვალსაზრისი მკარანახობს. რაც შეეხება პ. კანდელაკს, კატეგორიულად წინააღმდეგი ვარ და არავითარ შემთხვევაში არა ვარ თანახმა, რომ იგი იყოს დასწი.

ა ლ. ა ხ მ ე ტ ე ლ ი. კარგი, კოტე, ყველაფერი ეგრე იყოს, მაგრამ აბაშიძის შესახებ როგორ იქნება?

კ. მ ა რ ჯ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი. ვინ არის აბაშიძე? არც ის და არც კანდელაკი კორპორანტები არ არიან: მე მათ კორპორანტებად არ ვთვლი. თქვენ ისინი ივნისის თვეში განგებ მიიღეთ, რომ დასწი გაიყვანოთ, თუ ისინი კორპორანტები არიან, რატომ მე არ მეცნობა მათი მიღების შესახებ?

ა ლ. ა ხ მ ე ტ ე ლ ი. როგორ, კოტე, თქვენ გეცნობათ ამის შესახებ და, ბოლოს, რა ლაპარაკი შეიძლება იყოს, როდესაც არსებობს ამა წლის 29 იანვრის ოქმი და ჟურნალი, სადაც ისინი მოხსენებული არიან, როგორც კორპორანტები.

კ. მ ა რ ჯ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი. ერთი სიტყვით, მე ჩემს აზრზე ვდგავარ. კანდელაკის შესახებ ლაპარაკი ზედმეტია, ხოლო რაც შეეხება არაკორპორანტს აბაშიძეს, შემდეგ ვნახოთ.

მთავარი რეჟისორის წოდებას მე შენ არ გაძლევ. ეს მოვალეობა შენ უნდა მოიხსნა, სრულუფლებიანი ვარ მართლმ. დასსა და რეპერტუარს ვადგენ მე, როგორც სამხატვრო ნაწილის გამგე. შენ

გეჰენება რამდენიმე დადგმა, მაგრამ როლების დამოუკიდებლად განაწილების ნებას არ გაძლევ. ეს ერთად უნდა გავაყეთოთ.

ა. ლ. ახმეტელი. კარგი, ასე იყოს, კოტე, მე თანახმა ვარ, მაგრამ არ შეგიძლიათ მითხრათ, ძველ მსახიობებიდან თქვენ ვის გულისხმობთ დასში?

კ. მარჯანიშვილი. ძველი მსახიობებიდან მე ვგულისხმობ ალ. იმედაშვილს, ი. ზარდალიშვილს, მ. გელოვანსა და მ. ჭიაურელს, მაგრამ ჭიაურელის საკითხში შენ გითმობ და ვხსნი შენი სურვილებისამებრ.

ა. ლ. ახმეტელი. რა თქმა უნდა, იმედაშვილის წინააღმდეგი მე არა ვარ, მაგრამ რა გარანტია გვაქვს, რომ გელოვანი სეზონის შუაგულში არ გაიმეორებს თავის ჩვეულებრივ ოინებს და საქმეს ზიანს არ მიაყენებს?

კ. მარჯანიშვილი. ამის პასუხისმგებელი მე ვარ. შენ შეგიძლია შენს დადგმებში არც ერთი მათგანი არ დააკავო, ასევე მეც შევეცდები „დურუჯიდან“ არავინ დავაკავო, იმიტომ, რომ მე მათ არ ვენდობი.

ა. ლ. ახმეტელი. კარგი, კოტე, მაგრამ რა მუშაობა იქნება და რა სეზონი გვექნება, თუ ჩვენ ერთმანეთს არ ვენდობით?

კ. მარჯანიშვილი. მე ვიმეორებ, რომ არ გენდობი არც შენ და არც იმათ, იმიტომ, რომ თქვენ თქვენი დამოკიდებულებით ჩემს გარშემო ასეთი ატმოსფერო შექმენით.

ა. ლ. ახმეტელი. კოტე, ამით შენ ამბობ, რომ ერთხელ და სამუდამოდ უნდა დავეშორდეთ, იმიტომ, რომ რა საქმე შეიძლება იყოს იქ, სადაც არ არის ნდობა?!!

კ. მარჯანიშვილი. სწორია, რაც გაბზარულია, ძნელია მისი გამრთელება: გთხოვთ, დავეწეროთ ოქმი და ყველა აქ დამსწრემ მოვაწეროთ ხელი.

ა. ლ. ახმეტელი. ასე იყოს!

...და მარჯანიშვილის კარნახით დაიწყო საშამ ოქმის წერა. მოწმე ბერიშვილმა მოითხოვა, რომ მათი ნალაპარაკევი, რომელიც აქ არის, ოქმში ყოფილიყო შეტანილი; მაგრამ კოტემ განაცხადა, — ეს ზედმეტიაო. დაწერეს ოქმის სამი ეგზემპლარი. ერთი გადასცეს ლევან ღოღობერიძეს, როგორც თეატრალური კომისიის თავმჯდომარეს, ერთი კოტესა და ერთიც საშას.

მიიღებ რა ამას, გთხოვთ, შეცდომების გასწორებით თეთრად გადააწერინო რამდენ ეგზემპლარადაც გინდა, როგორც დაინახავ საჭიროდ.

სალამი ძმებს.

მარჯველ,

ა. ვახაძე.¹⁸

ამ ისტორიულ დოკუმენტში არ წერია ის მნიშვნელოვანი ფრაზა, რაც ოქმშია აღნიშნული: „ახმეტელი ძაღაში ტოვებს თავის განცხადებას, რომ რუსთაველის თეატრში კ. ა. მარჯანიშვილის გარეშე არ იმუშავებს“...

• • •

სხდომის შემდეგ ახმეტელი პლატონ კორიშელის ბინაში მივიდა. კორიშელი — „სამანიშვილის დედინაცვალში“ მონაწილეობდა და სოფელ რიონში, იქვე მარჯანიშვილის ბინის ახლოს, ოთახი დაეჭირავენინა. კარები კორიშელის მეუღლემ მსახიობმა სუზანა ბეჟანიშვილმა გაუღო.

— რა მოხდა, ბატონო სანდრო? — შეშფოთებით იკითხა სუზანამ. — სახეზე ფერი არ გადევთ. რა მოხდა?..

— დააცადე, სული მოითქვას, — შეესიტყვა პლატონი.

— კოტემ საბოლოოდ უარი თქვა თეატრში დაბრუნებაზე, — ახმეტელი სკამზე მოცელილივით დაეშვა.

სიჩუმე ჩამოეარდა, მძიმე, სულისშემხუთველი სიჩუმე.

ახმეტელი ხმას არ იღებდა, ჩაიხე მიიპატიჟეს. არ ღალია.

— წავალ ახლა თბილისში.

— რას აპირებ, სანდრო? — მორიდებით ჰკითხა პლატონ კორიშელმა.

— არ ვიცი... მივხედავ თეატრს. რაღაც პატარა იმედი კიდე მაქვს, იქნებ გული იბრუნოს... რა კარგად უმუშავნიათ, არა?...

— საშა, კოტე არ უნდა წავიდეს თეატრიდან რა ვიცი... იქნებ, ჯობდა მეტის დათმობა. კიდეც რის დათმობა შეიძლებოდა, პა?

— პირადად მე რაც მეხებოდა, ყველაფერი დავუთმე. მთავარ რეჟისორობიდან განთავისუფლებო, დავთანხმდი, შენ დადგმებში როლებს დამოუკიდებლად არ გაგანაწილებინებო, დავთანხმდი. მეტი რა მექნა? არც ერთ „დურუჯელს“ არ დავაკავებო სპექტაკლში. ამის თქმა შეიძლებოდა? მითხარი, თუ ძმა ხარ, „დურუჯელების“ გარეშე რა თეატრი იქნება? ხალხმა ძლივს გვაღიარა და ახლა ყველაფერი წყალში იყრება... ან ეს „არშინ მალ-ალან“ რას აიჩემა?.. არა, მე ვიცი, აქ სხვა ამბავია, მაგრამ რას ვიზამ... დრო დაგვანახებს.

— მაინც, რას გულისხმობ...

— დაარწმუნეს, რომ ყველაფერს მისი ავტორიტეტის საწინააღმდეგოდ ვაკეთებდი, მისი ადგილი მინდოდა...

— თვითონ არ ამბობდა, რომ სანდრომ უნდა შემცვალოსო?!

მე ხომ არ მითხოვია მთავარი რეჟისორობა? დავითონ დამ-
ნიშნა. ყველაფერს, რასაც ვაკეთებდი; მისი ნებით არ იყო? ზოგ-
ჯერ ძთელი კვირა არ მოდიოდა თეატრში, რა უნდა მექნა? რასაც
ვაკეთებდი, მისი საქმეც არ იყო? ხან ვასაძეს სთავაზობს ჩემს
ადგილს, ხან ჭიაურელს, მეც ადამიანი ვარ... როდემდე ვითმინო?..

— გახსოვს, საშა, უშანგიმ რომ გითხრა კოტე კმაყოფილია შე-
ნი მუშაობით, კარგი შემცვლელი მეზრდებო...

— ეჰ, ჩემო პლატონ, ყველაფერი მახსოვს, ყველაფერი... ეგ
ადრე იყო... ახლა ასე მგონია, კედელზე ვიყავი მიყრდნობილი და
უცებ გამომეცალა კედელი. აღარ ვიცი, ვის მივეყრდნო... მაინც, რა
უცებ წავიდა?... მარტო დავრჩი... — ისე ნაღვლიანად თქვა საშამ
უკანასკნელი ფრაზა, თითქოს ყელში ცრემლი მოგებჯინა. წამით სი-
ჩუმე ჩამოვარდა.

...გავა წლები და უშანგი ჩხეიძე გაიხსენებს. „მარჯანიშვილი
ყოველი დადგმის შემდეგ ლოცავდა საშას და გვარწმუნებდა ჩვენ,
თვითონ დაბერდა, ხოლო ახმეტელი კი იმდენად გაიზარდა, რომ
სრულიად თავისუფლად შეუძლია თეატრს გაუძღვეს და იმედი კ
აქვს, რომ თეატრს საიმედო ხელში დატოვებს. ასე რომ, ახმეტელს,
იქვს გარეშეა, აუცილებლად იფიქრებდა კოტეს ადგილის დაკავებ-
ზე და ეს სრულიად ბუნებრივი იყო...“

ახმეტელის სურვილი მართლაც ბუნებრივი უნდა ყოფილიყო.
მაგრამ, აი, ახლა, 1926 წლის 5 აგვისტოს ახმეტელი საშინელ გუ-
ნებაზე ტოვებს სოფელ რიონს.

თითქოს ბედისწერად ექცა აგვისტო. ზუსტად ერთი წლის შემ-
დეგ თავად დაწერს განცხადებას თეატრიდან წასვლის შესახებ...

...მომწიფებულ საკონფლიქტო სიტუაციაში „ლამარამ“
კატალიზატორის როლი შეასრულა, მაგრამ განა შეიძლება დიდ
ხელოვანთა შორის არ ყოფილიყო კამათი? მძაფრი კამათიც, უმ-
ძიმესი, გულისშემძვრელი შერკინებანიც, უკიდურესი ვნებათა
ღელვანი ორთავეს მხრიდან?

დიახ, კოტე მარჯანიშვილი და სანდრო ახმეტელი, მიუხედავად
მათი პოზიციების მრავალმხრივი სიახლოვისა, მაინც არ ჰგავდნენ
ერთმანეთს. სხვადასხვა გზით უნდა ევლოთ და, თუ ოთხი წელი
მაინც ერთ ჭერქვეშ იცხოვრეს, ეს ისტორიული აუცილებლობა
იყო ისევე, როგორც შემდეგ გარდუვალი გახდა მათი გათიშვა!

„შეთქმულების“ იდეური ბელადი, რომელმაც „ღურგუის“ ირ-
გვლივ გააერთიანა ახალგაზრდობა, თეატრის გარეშე დარჩა და
ამას იგი მწვავედ განიცდიდა. ეს იყო დიდი ადამიანური დრამა.

დიდი რეჟისორი მისივე თეატრის გარეთ დარჩა. არც ახმეტელს აღგა კარგი დღე. საზოგადოება ისე აუჯანყდა, რომ „დურუჯის“ პირველი გამოსვლა მოსაგონარიც არ იყო.

მარჯანიშვილის დროშით დაიწყო შეთქმულება და სულ მალე მის წინააღმდეგ წარიმართა მოვლენები. სანდრო გულგასიებული, დაბნეული, გაორებული დაბრუნდა თბილისში. იფიქრა, ბევრი იფიქრა და წერილი მისწერა კოტეს. მარჯანიშვილმა არც კი წაიკითხა და უკან გაატანა მომტანს. სანდრო კი წერილში წერდა:

„ძვირფასო კოტე!

რა თქმა უნდა, გარკვეული მიზეზით თავი შევიკავე, რომ წერილი მომეწერა. მინდოდა, შენთვის მომეცა დრო დასამშვიდებლად და არ შემეწუხებინე არც ჩემი თავისა და არც თეატრის ამბების მოგონებით. ვფიქრობდი წერილი ლოლიასათვის გამომეტანებინა, მაგრამ თავი შევიკავე. თუმცა გიცნობ, ანდა, უკეთ რომ ვთქვა, უფრო ახლოს გაგიცანი და ვიცი, ჩემს სიჩუმეს სხვაგვარად ახსნიდი. დამიჯერე, ეს ასე არ არის.

რა თქმა უნდა, თეატრის საკითხი ჩემს სასარგებლოდ არ გადაწყდა.

მე ყველაზე ნაკლებ მინდოდა ასეთი გამოსავალი. გულწრფელად ვალიარებ, რომ გაგიუებამდე მსურდა წელს მოსკოვს გამგზავრება რამდენიმე წლით, რომ იქ გადამეტანა თეატრალური კარიერის ყველა უსიამოვნებანი.

სამწუხაროა ჩემთვის, რომ ეს ასე არ მოხდა. მოკლედ, მეტად მიძნელდება საქართველოში დარჩენა. პირადი საუბრისას გულწრფელად გადაგიშლი გულს და, რა თქმა უნდა, შენ მე გამიგებ.

ძვირფასო კოტე, რაც არ უნდა მოხდეს ჩვენს შორის, იცოდე, რომ გარდა შენდამი უღრმესი სიყვარულისა და ერთგულებისა, მე გულში არაფერს ვფარავ.

მე ვიცი სპეტაკ მეგობრად დარჩენა ბრძოლის დროსაც კი. მე დავიკავე შენი ადგილი მხოლოდ იმ აზრით, რომ ადრე თუ გვიან დაგიბრუნო შენი საყვარელი თეატრი, ოღონდაც კი შენ ეს მოისურვო. ვიცი, შენს სულს ჩვენს თეატრში განუსაზღვრელი უფლებები ექნება, ამიტომ არ გადაიდგმება არც ერთი ნაბიჯი ისე, რომ წინასწარ არ შეგითანხმო. მე შევეცდები, როგორადაც კი შევძლებ, სინდისერად გამოვამჟღავნო შემოქმედებაში შენი ყოვლი ჩანაფიქრი.

მდგომარეობა ამ წლის სეზონის დასაწყისისა ძალიან ცუდია. მუშაობას ვიწყებთ გვიან. ჩემ მიერ შედგენილი ხარჯთაღრიცხვა

და შემადგენლობა კომისიამ მიიღო. მუშაობის დასაწყისი მხოლოდ 20 აგვისტოდანაა, შევძლებ, თუ არა სეზონის გახსნას ოქტომბრის ბოლოს, რა თქმა უნდა, საკითხავია. რეპერტუარი შემდეგია: „მეფე ლირი“, შექსპირის ერთი კომედია, „ფიესკოს შეთქმულება“, „ბანჯგვლიანი მაიმუნი“, „ზაგმუკი“, „ახალი აზია“, „სინათლე“, მე-2 ნაწილი, ერთი ქართული კომედია რამიშვილისა ან კლდიაშვილისა.

ლირის საკითხს გადაწყვეტ თვით, როდის და როგორ გინდა გააკეთოთ.

სანდრო ახმეტელი.

რა მოხდებოდა, მარჯანიშვილს რომ ეს წერილი წაეკითხა?

სანდრო ახმეტელს უნდოდა თეატრის ხელმძღვანელობა?

იქნებ, უფრო სწორია ვიკითხოთ: რომელ რეჟისორს არ უნდოდა თეატრის ხელმძღვანელობა? მაგრამ არა ამ ფორმით და არა ამ დროს... ჩახლართულ სიტუაციაში გაორებული იყო სანდრო. მსახიობები უფრო ქედმაღლურად გამოიყურებოდნენ, უფრო მხნედ, რისი იმედით?... .

თუ კოტე ვერ მოერია „დურუჯს“, ახმეტელი რას იზამდა, თუკი მსახიობები ერთად იქნებოდნენ? რომელ დიდ მსახიობს არ ჰქონია ლიდერობის სურვილი? ლიდერობის არა მხოლოდ შემოქმედებაში, არამედ უფროსობაში. თავის კოლეგებზე ამაღლება და მეთაურობა თეატრის გაჩენიდან თან სდევს არტისტულ გენიას. იგი ხშირად იქცევა შინაგანი ტანჯვისა და ღრმა კონფლიქტების მიზეზად. რეჟისორები ხელს უშლიან მათ სურვილების აღსრულებაში და, ამის გამო, სამიზნე წერტილებად არიან ხოლმე ხშირად. ყოველივე ამის გამო ბევრჯერ უფიქრია სანდროს. მარჯანიშვილი წავიდა და ახლა თავად ხომ არ იქცევა მსახიობთა სამიზნე წერტილად?!...

მაინც რა საოცარი ამბები მოხდა თეატრში, სულ რაღაც ოთხ წელიწადში. მაგრამ ყველაზე მთავარი, ცხადია, კოტე მარჯანიშვილთან კონფლიქტი იყო. ალბათ, გარდუვალი და კანონზომიერი კონფლიქტი, რადგან ერთი თეატრი ვერ დაიტევდა მარჯანიშვილსა და ახმეტელს, რომელიც ყოველდღე მტკიცედ დგებოდა ფეხზე. „კოტეს სიტყვა თეატრში იყო კანონი, კოტეს ნათქვამი აუცილებლად უნდა შესრულებულიყო. იგი შელაპარაკებას ვერ იტანდა. კოტე თეატრში უნდა ყოფილიყო ერთადერთი მბრძანებელი“. ახმეტელს კი „სრულიად არ ჰქონდა იმის მონაცემები“, რომ ვინ-

მეს უსიტყვოდ დამორჩილებოდა. თანდათან როგორ ამოიზარდა მის სულშიც თეატრში ერთადერთი მბრძანებლის თვისებებიც როგორ აუცილებლად ეჩვენებოდა, ზელმძღვანელის სიტყვა სხვებისთვის კანონი ყოფილიყო.

ათასგვარი საფიქრალი გაუჩნდა ახმეტელს. თეატრში რომ შევიდა ყველაფერი ისე ერთფეროვანი ეჩვენა, როგორც ბედუინების ქარავნების მოგზაურობა უდაბნოში. წამიერად ირგვლივ ყველაფერი გაფერმკრთალდა. ბრძოლების ჟინი, შეთქმულების ღელვა, გამარჯვების ზეიმი — თეატრიდან მარჯანიშვილის წასვლამ უცებ ყველაფერს სახე უცვალა. მთელი თავით დაბლა დაიწია ყველაფერმა..

დიდი ცხოვრების პირისპირ დადგა სანდრო ახმეტელი

მთიელი ჭაბუკი

ოციანი წლების ქართულ თეატრში მასობრივ სცენებში ხშირად თეატრისათვის შემთხვევითი ადამიანები მონაწილეობდნენ.¹⁹ მათ შორის, ზოგი ნიჭიერიც იყო. ასეთი ადამიანები თავიანთ ბედს თეატრს უკავშირებდნენ მთელი სიცოცხლის მანძილზე. ზოგჯერ გარკვეულ წარმატებებსაც აღწევდნენ. თეატრს ყოველთვის ჰყავდა თავისი ერთგვარი თანამგზავრები. ისინი რაღაც განსხვავებულ კოლორიტს აძლევდნენ თეატრის ცხოვრებას. ძველი მსახიობებისგან ხშირად მომისმენია ამგვარ ადამიანებზე. ამბობდნენ, რომ ყოფილა ერთი ჭაბუკი, რომლის დრამატული ისტორია შეიძლება ისე წარმოვიდგინოთ, რომ მასთან დამოკიდებულებაში ახმეტელის ხასიათის თვისებაც გამოჩნდეს. შევეცდებით, იქნებ, რამდენადმე მაინც გაცოცხლდეს მაშინდელი ამბავი. შესაძლებელი სიტუაცია იქნებ სინამდვილედაც მივიღოთ, რაკი თავისთავად არსებობდა კიდეც ჩვენს მიერ აღწერილი ფაქტი.

• • •

გოჩა წიკლაური დუშეთიდან თბილისში მეორედ ჩამოვიდა. ჩამოსვლისთანავე თეატრში გაიქცა. მთელი წელი თეატრში წასვლაზე ოცნებობდა. შარშან ორი დღით ჩამოიყვანა ქალაქში. მამამ და ორივე დღე თეატრში გაატარა. თითქოს უცებ მოწყვიტა ქალაქმა მიწას, ცაში აიყვანა, ოცნების სამყაროში. აუჩქარებელ გულისცემასავით გრძნობდა ქალაქის რიტმს, ერთ დღეში მოირბინა ძველი თბილისი, მთაწმინდაზეც ავიდა. გაოცდა, რა უბრალო საფლაგებიანო. ზოგი პატარა ქვის ნატეხი მაღლა აზიდულ მთებდაც კი წარმოედგინა. ქალაქის ცენტრისაკენ დაეშვა. მიდიოდა აღტაცებულ და დაბნეული, ვერ გარკვეულიყო, რა გრძნობა დაუფლებოდა.

რუსთაველის ხმაურიანმა გამზირმა გამოაფხიზლა. თეატრის წინ აღმოჩნდა, აფიშაზე „ლატავრა“ წაიკითხა. ბილეთი იყიდა. ისეთი განცდა დაეუფლა, თითქოს პირველად იყო თეატრში. ჯადოსნურ სამყაროს ჰგავდა ყველაფერი, ოქროსფრად ელავდა, ამურების იღუმალი ხმაც ესმოდა თითქოს. სამარისებურ სიჩუმეში გაისმა ფარდის იღუმალი შრიალი, სუნთქვა შეეკრა, თითქოს რალაც დიდ საიდუმლოს მალავდა ფარდა და სწორედ ახლა, ამ წუთებში ხდებოდა მისი გამჟღავნება, ფარდა ორ ნაწილად ჰყოფდა სცენას და ნელ-ნელა მიდიოდა და მიდიოდა მალლა თრთოლევით... წუთი საათად იქცა. გამოჩნდა ლამაზი, ზღაპრული სამყარო.

უშანგი ჩხეიძის ინკუბუსმა ლამის გადარია. ტაში არ ცხრებოდა. უშანგიმ რომ ერთი ნაბიჯი წინ გადმოდგა, ისე ახმაურდა დარბაზი, თითქოს ზღვის ტალღა მოასკდა ნაპირს.

დადლილი მსახიობები მაყურებლის ტაშით იბრუნებდნენ სულს...

გოჩა წიკლაური ისე მოხვდა კულისებში, რომ არც გაუგია. „მაინც რა ძალამ შემავდო?“ — ფიქრობდა მთელი ღამე. გაგიჟებამდე მოუწია უშანგის ნახვა. ბოლოს და ბოლოს, ხომ არ მომკლავსო, — გაიფიქრა და კულისებში გასასვლელიც მონახა. მსახიობთა ფოიეში გაჩერდა. გაქვავებულივით იდგა ერთ ადგილზე. ან ვისთვის რა უნდა ეთქვა? მსახიობები მიდიოდნენ და მოდიოდნენ. ხმამაღლა ლაპარაკობდნენ, ხუმრობდნენ...

გამორჩევით იდგა არაჩვეულებრივად ლამაზი, ტანადი ჭაბუკი არაჯის ელოდებოდა და მაინც იდგა. საგრძნობოდან ახმეტელი გამოვიდა.

— ვის ელოდებით? — ჰკითხა.

— არავის... — ნირწამხდარმა უპასუხა. უცნობს სხვა რამის თქმა ვერ გაუბედა.

— აბა, აქ რას უდგებართ? სტუდენტი ხართ? ნათესავი მსახიობის?... — ზედიზედ დააყარა კითხვები.

— დუშელი ვარ. წარმოდგენას ვესწრებოდი და... — როგორც იქნა, გაბედა გოჩამ.

— აა... გასაგებია! მოგეწონა?

— ძალიან.

— მაინც ვინ?

— ჩხეიძე.

— უშანგი!.. — გასძახა ახმეტელმა, — მოდი შენი თაყვანისმცემელი გაგაცნო!

უშანგი უკვე წასასვლელად გამზადებულიყო.

ახმეტელმა გოჩა გააცნო. მერე ერთად გავიდნენ ეზოში. სანდრომ მეორე დღეს სპექტაკლზე მოიპატიჟა მთიელი ჭაბუკი.

გოჩას სულმა წასძლია, საღამოს არ დაელოდა და თეატრისაკენ გაიარა. თეატრის წინ ახმეტელი იდგა, რომელიღაც მსახიობს ელაპარაკებოდა. თვალი მოჰკრა გოჩას, დაუძახა. რას ელოდებით, ჰკითხა. გოჩამ გულწრფელად უთხრა:

— შინ ვერ გავძელი, საღამომდე დიდი დროა...

— ასე თუ გიყვარს თეატრი, მოდი ჩვენთან, სტატისტიკად მივიღებ... მერე ვნახოთ...

გოჩა წიკლაური კარგად ვერც გარკვეულიყო, რას სთავაზობდა ახმეტელი. მაინც დაეთანხმა. მისთვის მთავარი იყო თეატრში ყოფნა, ამ საოცარ სამყაროში ცხოვრება, სხვას არ დაეძვბა.

მაინც რა უბრალო ხალხი ყოფილა ეს დიდი ადამიანებით, ფიქრობდა წიკლაური, როცა მათ გვერდით იდგა. თითქოს არაფერი იყო, თავს ისე გრძნობდა, მოშორდა და ისევ დიდები და შორეულნი გახდნენ.

ის საღამო მოუსვენრად გაატარა გოჩას მამამ დავითმა. ჯერ იყო და დიდხანს ელოდა შვილს, მაინც რა წარმოდგენაა ამისთანა დაუმთავრებელიო წუხდა თავისთვის, — ვაითუ, რამე ხიფათს გადაეყარა? — რას არ იფიქრებს შშობლის გული.

გოჩა წიკლაური კი წარმოდგენის შემდეგაც მსახიობთა შორი-ახლოს ტრიალებდა. ბევრი იწრიალა, სანამ თეატრიდან ახმეტელი არ გამოვიდა.

— ხვალ პირველ საათზე გელოდები თეატრში, — უთხრა სანდრომ და წავიდა.

გოჩა წიკლაურს პროსპექტზე გასეირნება მოუწია. მოდიოდა ნელა, ათვალეირებდა თითქმის ყველა სახლს, დიდხანს იდგა ოპერის წინ, მერე აუყვა ფეხით „ზემელისაკენ“... თითქოს ხვალინდელი დღის მოლოდინის შიშიც გაუქრა. მარტო იმას გრძნობდა, რომ სასიამოვნო განცდა დაუფლებოდა, ქალაქელი უნდა გამხდარიყო! შეეძლო ყოველდღე გაეგლო რუსთაველის გამზირზე, ყოველდღე ენახა ძველი თბილისი, კიდევ რამდენი რამ შეეძლო...

შინ რომ მივიდა, მამა ფეხზე დაუხვდა.

— რად არ დაწეჭი? — ჰკითხა მორიდებით.

— გელოდებოდი, შვილო.

— მე, რა, ხო არ დავიკარგებოდი, ქალაქშიც ადამიანები ცხოვრობენ.

— რა ნახე?

— „ლატაერა“.

— ეგ რა არის?

— წარმოდგენა. თუ გინდა, მამა, ხვალ შენც წაგიყვან თეატრში... გინდა? — ოდნავ ღიმილით ჰკითხა.

— ხვალ შინ მივდივართ, ოჯახი მართლა.

— ერთი დღეც დავრჩეთ, მამი, ერთი დღე! აი, ნახავ თეატრს და ღუშეთში წასვლა იქნებ აღარც მოგინდეს...

— ოჰო... შენ რა, საით მიერეკები?! არა, შვილო... სახლი შენი იმედით არის...

დათო წიკლაურს მეუღლე რომ გარდაეცვალა, გოჩა ათი წლისაც არ იყო, დედობაც მან გაუწია და მამობაც. სიტყვაძუნწი კაცი იყო, ერთი სიტყვა არ დასცდენია გასაქირზე, მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ სულ ჩაიკეტა, თითქოს სულში მოიმწყვდიაო ტკივილიცა და სიხარულიც, ფიქრიცა და ცოცხალი ადამიანის ავიც. თავისთვის ცხოვრობდა, ჯანმრთელი, ბრგე, წარმოსადეგი კაცი იყო და სხეული სულის შინაგან ტკივილს უძლებდა. ქალაქში დიდი არაფერი საქმე ჰქონდა, მაგრამ მაინც წავიდა. გოჩაც თან წაიყვანა. შვილს არ უტყუდებოდა, თორემ მის გამო უფრო წავიდა თბილისში. ცხრამეტი წლის ვაჟკაცია, დროა ქალაქიც ნახოს, მიიხედ-მოიხედოსო, ფიქრობდა.

— მამა, იცი, ერთი სიტყვით, მე გადაწყვეტიე...

დავითი თვალეზში შესცქეროდა შვილს, თითქოს რაღაც საბედისწერო გადაწყვეტილებას ელოდა.

— მაინც, რა გადაწყვეტიე?.. ხვალაც არ გინდა შინ დაბრუნება?

— თბილისში ვრჩები...

— აქ რა უნდა გააკეთო?.. — რაღაც უცნაური სიმშვიდით ჰკითხა.

— თეატრში ვიწყებ მუშაობას, ერთი კარგი კაცი დამპირდა...

— თუ გესმის, შვილო, რას ამბობ?.. მარტო მტოვებ? — ისე ნალღლიანად თქვა, იმდენი ტკივილი ამოაყოლა ამ ერთ სიტყვას, რომ გოჩას ბავშვივით ტირილი მოუნდა... შორიდან, თითქოს ძალიან შორიდან მოვიდა დედის სიტბო და მთელ სხეულს ჟრუანტელივით დაუარა... არასოდეს ენახა ასე ნალღლიანი მამა...

იმ ღამეს დიდხანს ისაუბრა მამა-შვილმა. დავითი მარტო გაუდგა ღუშეთის გზას.

ახმეტელმა გოჩა წიკლაური კაბინეტში შეიყვანა.

— რაკი თეატრში მოსვლა გადაწყვეტიე, აი რას გეტყვი, შვილო, თეატრის სიყვარული დიდი საქმეა. მაგრამ კაცი ეკლესიაში სალოცავად იმითომ შედის, რომ ღმერთის სწამს. შენი ეკლესია

თეატრი უნდა იყოს, უნდა გვეროდეს მისი, გწამდეს, გიყვარდეს, უნდა ილოცო, ეს ერთი, მეორეც ის, რომ დიდი შრომა უნდა ამ საქმეს. მართალია, მსახიობი არა ხარ, მასობრივ სცენაში გამოგიყვანენ, მაგრამ ადვილი არ გეგონოს სცენაზე ყოფნა. რეპერტიციები გექნება. მსახიობების გვერდით მოგიწევს გამოსვლა. თვალტანადი ბიჭი ხარ და ყველა ადვილად შეგამჩნევს. ამიტომაც მინდისხარ, თეატრს ასეთი ხალხი სჭირდება.

ახმეტელმა იმავე დღეს თეატრში შესასვლელი საშვი მისცა. გოჩას მარტო ამისთვის უღირდა თბილისში დარჩენა.

თვეები თვეებს მიჰყვა, გოჩა წიკლაური ძველ სპექტაკლებში დააყავეს. ახმეტელს მოსწონდა და თვალყურს ადევნებდა. გოჩა მიხვდა, რომ თეატრი გარედან უფრო კარგი ჩანს. გულიც ეტყინა ბევრჯერ. ერთხანს თავის დანებებაც გადაწყვიტა, მარტოხელა მამა ეცოდებოდა, მაგრამ რაღაც ძალა არ უშვებდა თეატრიდან, ლელა აფციური ბუჩუქურების ვაჟს გაყვაო. მოსწონდა გოგო, უღალატნია თურმე. ამის გამო ერთხანს გულიც აიყარა სოფელზე. ისევ იძალა თეატრის მღელვარე ცხოვრებამ; ისევ ჩაითრია უძირო მორევში. მაგრამ გოჩა იმასაც კარგად ხვდებოდა, რომ ცხოვრების ასე გაგრძელება აღარ შეიძლებოდა, უნდა ესწავლა, გზას დადგომოდა, ფეხი ვერ მოაცვლევიან მამას სოფლიდან. სტუმრობა რაა, სტუმრადაც არ ჩამოსულა მის პატარა ნაქირავებ ოთახში. შვილზე გამწყრალი იყო დავითი, მაგრამ მონატრებით კი ძალიან ენატრებოდა. თვეში ერთხელ თუ ჩააკითხავდა მამას გოჩა. დავითი მწყრალად შეხვდებოდა, მერე თანდათან მოლბებოდა, გახალისდებოდა და შვილის საგზლისთვის დატრიალდებოდა. წამოვიდოდა გოჩა. ისევ მოიწყენდა დავითი. ერთხელ, ეზოდან რომ გამოაცილა შვილი, ჰკითხა: რაო, რას ამბობენ შენი უფროსები, ივარგებო? თითქოს მამამ შეახსენა თავის მომავალზე. გოჩა მეორე დღესვე მივიდა ახმეტელთან.

— ბატონო ალექსანდრე, — ძლივს შეჰხედა გოჩამ, — თუ შეიძლება მოვალ თქვენს კაბინეტში.

ახმეტელმა მხარზე ხელი მოხვია და კაბინეტში ისე შეიყვანა გოჩა წიკლაურმა უამბო თავისი გასაქირი.

— შენგან მსახიობი დადგება, — უთხრა ახმეტელმა, — ოღონდ განათლება გაკლია, წვრთნა გჭირდება. მოვიფიქრებ, როგორ დაგაყენო ფეხზე. კარგი ბიჭი ხარ, მომწონხარ. ტემპერამენტი გაქვს, დიდი ტემპერამენტი. შრომაც გიყვარს, ლამაზი ხომ ხარ და ხარ. მეტი რა უნდა არტისტობას?... — ბოლო ფრაზა ღიმილით დაამთავ-

რა. — დაამშვიდე მამაშენი. იცი, რაა?.. მოდი გაშაცანი, ჩამოიყვანე, ერთი შევხედო, ვისაუბროთ, როდის მიღიბარ დუშეთში?

— ერთ კვირაში წავალ, ვეტყვი ყველაფერს, დავაიმედებ...

— ჰოდა, კარგი, მამაშენიც წამოიყვანე!

ახმეტელმა მდივანს დაუძახა, ბულალტერი ჰომიყვანეო. გოჩა წიკლაურს საუბარი გაუგრძელა. ამასობაში ბულალტერიც მოვიდა.

— წიკლაურს რა ფულს აძლევთ? — ჰკითხა საშამ.

— გამოსვლებში, ბატონო საშამ!

— რეპეტიციების ფულიც უნდა მივცეთ, ეს სხვა ბიჭია.

— კანონით არ ერგება, ბატონო საშამ, — მორიდებით თქვა ბულალტერმა.

— ეგ რა კანონია, სად წერია, რომ რეპეტიცია მუშაობა არ არის? სცენაზე გამოსვლა სულ სხვა საქმეა, რეპეტიცია — სხვა. დღესვე დაინგარიშეთ ყველა რეპეტიციის ფული და ხვალვე მიეცით აი, კიდევ რა, დუშეთში მარტო ჰყავს მამა, ხშირად მიდის ხოლმე, ხარჯი მეტი აქვს. თბილისელი არ არის. რა შეიძლება გავუკეთოთ?...

— ვერაფერი, ბატონო საშამ.

ახმეტელი შეფიქრიანდა. თითოთ დაიწყო თმის წვალება. მერე გაბრაზდა და ხმააწეულად უთხრა ბულალტერს:

— ჯერ ეგ რეპეტიციები კარგად დაინგარიშე, მერე რაღაცას კიდევ მოვიფიქრებ, ახალგაზრდა კაცია, მამამისს გაეხარდება, ცოტა ფულს თუ მიუტანს ხელფასიდან. — მერე გოჩას მოუბრუნდა. — თეატრის კანონების დაწერა არ იციან. ჰგონიათ, თეატრი მარტო ის არის, რასაც სცენაზე ხედავენ. თეატრში ისედაც ბევრს იტანჯება ადამიანი, ყველა კანონი მის შემსუბუქებას უნდა გულისხმობდეს. აქ კი პირიქით ხდება, უბრალო ტექნიკური საქმის მოგვარებასაც კი აურაცხელი დრო და ენერგია მიაქვს. კარგი იქნება, თეატრის კანონებს ისინი წერდნენ, ვისაც ცოტახანს მაინც უმუშავია თეატრში.

გოჩა წიკლაური სიხარულისაგან ცას ეწია, ერთი სული ჰქონდა, როდის ჩავიდოდა სოფელში. ფულიც კი გვარიანად მიიღო. ახმეტელმა ცოტა ფული თავისი ხელფასიდან აჩუქა, მამაშენს რამე ქალაქური უყიდე ჩემი სახელითაო. სირცხვილისაგან დაიწვა გოჩა, ბევრი იურა, ფულს ხელს არ მოვკიდებო, მაგრამ ბოლოს მაინც დაიყოლია სანდრომ. კარებში რომ გადიოდა, ახმეტელმა მოულოდნელად ჰკითხა:

— ჰო, — მართლა, ცოლს ხომ არ თხოულობ?

— არა, ბატონო სანდრო...

— ამბობენ, შეყვარებულაო...

გოჩას არ შეეძლო ახლა ახმეტელისთვის რამე დაემალა.

— რა ვიცი, რა ჰქვია, ბატონო სანდრო, მაგრამ გულგრილად კი ვერ ვუყურებ და...

— შეგყვარებია და ეგ არის. კარგი გოგოა? აბა, თქვენ იცით...
ქორწილი არ გამომაპაროთ!..

თითქოს სხვა კაცი გამოვიდა ახმეტელის კაბინეტიდან. რა კარგად ღალატდა ყველაფერი. რამდენი იმედები გამოჰყვა ოთახიდან. კაბინეტში უშანგი შევიდა. ისაუბრეს.

— კარგი ბიჭია წიკლაური, მაგისგან ნამდვილი მსახიობი დადგება. აი, ნახავ თუ არა — თქვა ახმეტელმა.

— ერთ კაცად თვალტანადობა ღირს. კაი ქართული ჯიშია. —
თქვა უშანგი.

იმ დღიდან ერთი კვირაც არ გასულა, გოჩა წიკლაურმა თავი ცუდად იგრძნო. მთელი ღამე ოფლში ცურავდა, დიდი სიცხე ჰქონდა. განთიადისას თითქოს ჩაეძინა. კარების კაკუნმა გამოაფხიზლა, თეატრიდან შიკრიკი გამოეგზავნათ. გაოფლილი და მისუსტებული წამოდგა. კარი გაღო. ახმეტელი გიბარებსო, უთხრა შიკრიკმა.

ადგომა არ შეეძლო, თავბრუ ესხმოდა, ავად ვარ, არ ვიცი, მოვიწამლე თუ გავცივდიო. არ გამცე, რომ გითხარო, შტატში გრიცხვენო, უთხრა შიკრიკმა. გოჩას სიხარულის ცრემლები მოადგა; არ შეიმჩნია. სიხარულის ფრინველი მოფრინდა, ესეც ჩემი სიზმარიო, გაიფიქრა გოჩამ, მეორე დღეს თეატრიდან კაცი მოვიდა: ახმეტელს გამოეგზავნა, ნახეთ, მარტოა, საკმელი აუტანეთო. ექიმიც მოვიდა, ბევრი ვერაფერი გაიგო. ოთხი დღე იბრძოლა. ჯანსაღმა სხეულმა, სიცხით იწვოდა ჰაბუკი. ნაშუადღევს ახმეტელმა ინახულა, მეგობარი ექიმი წამოიყვანა. წამლებზეც დატრიალდნენ. გადამწვარიო, თქვა ექიმმა. თითქო თვალსა და ხელს მუთა ეცლებოდათ ვაჟკაცი. ახმეტელმა შუბლზე ტუჩი დაადო, ალივით შემოენთო სიცხე. შენისთანა ვაჟკაცს ავადმყოფობა რას დააკლებსო, ამხნევებდა გოჩას. გოჩას ყველაფერი სიზმარი ეგონა. ძლივს სუნთქავდა, სანდრო გვერდით დაუჯდა. დრო გადიოდა და სიკვდილი ეუფლებოდა ჰაბუკის სხეულს. მერე რაღაც წაიჩურჩულა, მკლავს ჩააფრინდა. ბროწეულივით წითელი ტუჩები თანდათან გაუფითრდა, მერე სილურჯე და სიყვითლე შეერია, ძლივს გაახილა თვალები. ჯერ ახმეტელს შეხედა, მერე კარებისაკენ გაიხედა და... გათავდა. თითქოს მოულოდნელად გათავდა სილამაზეც, სიცოცხლეც გაჰყვა. —

დრომ ფრთხილად ჩამოიშორა ხელი, თვალები დაუხუჭა. უხმოდ წამოდგა, ახლალა შეამჩნია, რომ მეზობლები შემოსულიყვნენ. კარებისაკენ ისე წავიდა, ხმას ვერ იღებდა, ვერაფერ ბედავდა ხმის ამოღებას, თითქოს ვერც კი გაიგეს, რა მოხდა. საჭიროა დრო, რომ შეიცნო — ადამიანი მოკვდა, ზოგისთვის წუთები, საათი, ზოგისთვის ერთი დღეც, რომ შეიგრძნოს მომხდარი უბედურება.

დერეფანში მსახიობები დაინახა ახმეტელმა. უსიტყვოდ შეხედეს ერთმანეთს. ადამიანის ფერი არ ედო საშას. ეზოში გოჩას საყვარელი მსახიობი შემოვიდა. აი, ის გოგო, თვალში რომ მოუვიდა. ახმეტელი უცებ მიცვალბულისკენ წავიდა. ტახტზე უსულოდ გაშხლართული ვაჟაკი რომ დაინახა, რაღაც შინაგანმა ძალამ უბიძგა, დაიხარა, შუბლზე აკოცა. სახეზე ხელები აიფარა და აქვითინდა...

მეორე დღეს კაცი გაგზავნეს სოფელში ბედკრული მამის. ჩამოსაყვანად. მსახიობებმა, თეატრის თანამშრომლებმა და მეზობლებმა თავი მოიყარეს მიცვალბულთან. ქვის გულიც ვერ გაუძლებდა, ისეთი სურათი იყო. ყველა ელოდებოდა მამის ჩამოსვლას. ელოდნენ გულისტკივილით, ცრემლით, დარდით, მაგრამ სანახაობის ინტერესითაც. დავითი მოდისო, გაისმა ხმა. ეზოში, ღინჯად მოაპიჯებდა დავით წიკლაური. ახმეტელი შეეგება. ხელი მოჰკიდა მკლავზე. კარებში შემოუძღვა. ფეხი ვერ გადადგა წინ. სუნთქვა შეეკრა ყველას. ტრაგედიის ქოროდ იქცნენ მიცვალბულის ირგვლივ ჩამწკრივებული მსახიობები. გაქვავებულნი იდგნენ და დავით წიკლაურს მისჩერებოდნენ. უნდოდათ დაენახათ, ეგრძნოთ მისი სულის ფარული ნიუანსებიც კი. შეუძლებელი იყო გაეგოთ, რას ფიქრობდა იგი ამ წუთს, როცა შვილის ცხედრისაკენ ერთი ნაბიჯიც კი ვერ გადადგა. დუმილი გაგრძელდა, ერთი წუთი, ორი... ათი წუთი. ათი კი არა, ეს მთელი საუკუნე იყო. ნერვებმა უმტყუნა იმ გოგოს, სასოწარკვეთილი რომ იდგა კუთხეში, ერთბაშად ამოიკვნესა. შემზარავი დუმილი დაარღვია, სხვებმა კი ვერ გაბედეს ხმის ამოღება. ადგილიდან არ იძროდა დავით წიკლაური, შორიდან მისჩერებოდა შვილის ცხედარს. გოგონამ ხმას აუწია, თითქოს მარტო ის იყო ჰირისუფალი. არავის გაჰკვირვებია მისი გამოყოფა გუნდიდან. მას უნდა ეტირა და ტიროდა კიდევ. მისმა ტირილმა უფრო დამუხტა ატმოსფერო. მამამ ნელ-ნელა თავი ასწია და მოზარე გოგონას შეხედა. საოცრად ახლობელი გახდა მისთვის უცხო გოგონა. ნაბიჯი გადადგა წინ. ქალს ისე მოეჩვენა, ჩემსკენ მოდიო. დავით წიკლაური მართლაც მისკენ მიდიოდა. გვერდით დაუდ-

გა, მერე ხელით მოეფერა, გოგონა მწარედ აქვითინდა და ჰკიდრთა ჩაეკრა დავითს. ასე იდგნენ ცოტახანს...

ნერვები დააწყდა ყველას. სხვების კვითინიც გაისმა. მერე მოთქმით ატირდა ვილაც. სოფლიდან ნათესავები ჩამოჰყოლოდნენ დავითს. სხვებიც აპყვნენ და თითქოს ახლა, ამ წუთას გაიგეს, რომ გოჩა წიკლაური მოკვდა, დიდხანს ტიროდნენ. მერე ერთბაშად დიდუმიდნენ. მხოლოდ ერთი მოთქვამდა ჩურჩულით. ეს ყველაფერი რაღაც არ გავდა ჩვეულებრივ გლოვა-ტირილს.

ახმეტელი დაძაბული უყურებდა გოჩას მამას, მსახიობებს, მაყურებლებს აღგზნებული თვალებით ელოდა მამა-შვილის შეხვედრას. ცოცხლისა და მკვდრის შეხვედრას, სული ელეოდა ყველას, ხმას როდის ამოიღებდა დავითი, როდის იტირებდა, როდის შეეხებოდა შვილის ცხედარს. მერე ისევ აიშლებოდა მსახიობთა ქოროც...

როცა ხალხი მიჩუმდა, დავით წიკლაური შვილის ცხედართან მივიდა. ფეხი არავის მოუცვლია, მხოლოდ გოგონა კვითინებდა ყრუდ. შვილს ჯერ შუბლზე დაადო ხელი, მერე წარბებს, თვალებს ჩამოჰყვა ალერსით. უღვაშებთან შეაჩერა ხელი, თითქოს უღვაშებს უსწორებდნენ. მკლავი მოუსინჯა, დაიჩოქა შვილის ცხედართან. — ჩემო ვაჟკაცო... შვილო... ჩემო შვილო... — მერე თავი ასწია და სასოწარკვეთილი თვალებით მიიხედა ახმეტელისკენ. რაღაც არა-აღამიანური ტკივილით აღმოჩნდა კენესა. ახმეტელს ცრემლები მოერია. ატირდნენ ქალები, კაცები. დავით წიკლაურმა ისევ მიუღწერსა შვილს, ისევ აჩურჩულდა. ახლა უკვე აღარ ისმოდა სიტყვები, რაღაც უცნაურად ლულულულებდა, მერე დასაკლავად განწყობილი ხარივით აზმუვლდა და შვილის გვერდით გაიშხლართა. ხალხი აირია. ახმეტელი პირველი მივარდა. ვინ რას ჯმბობდა, ვინ რას. დავითს კი ამ ქვეყნის აღარაფერი ესმოდა, მისი ტანჯული სულიც გაფრენილიყო...

ახმეტელმა თვალი მოავლო მსახიობებს. ყველა გაოგნებული მისჩერებოდა სანდროს.

ოთახიდან გავიდა.

მეორე დღეს სანდო ახმეტელმა დასის წევრები შეკრიბა და ქართული ეროვნული ტრაგედიის თეატრზე ესაუბრა. ლაპარაკობდა აღგზნებით, ტემპერამენტით, მაგრამ მტკიცედ, თავშეკავებულიად.

— აი, ისეთი თეატრი მინდა, გუშინ რომ ვნახეთ! — თქვა და საუბარი დაამთავრა.

ბაორების ერთი წელი

სანდრო ახმეტელი ცუდ ხასიათზე დაბრუნდა სოფელ რიონიდან. ვერ მორიგდა მარჯანიშვილთან. ადვილი წარმოსადგენია, რა გუნებაზე დადგებოდა ამ დროს. მთელი თეატრის პასუხისმგებლობა მხრებზე დააწვა. მართალია, მთავრობა მხარს უჭერდა, თეატრის მსახიობებიდანაც ძალიან ბევრი პყავდა გვერდით. არც მწერლებს შორის აკლდა მეგობრები, მაგრამ ახმეტელმა სხვაზე ნაკლებად არ იცოდა ქართული ხასიათი — ყველა დაჩაგრულის მხარეზეა. საკმარისია, სხვაზე წინ გადადგა ნაბიჯი და ყველა შენზე სინჯავს თავის ძალას, ხოლო თუ წაიქცევი, მხარში ამოგიდგებიან. რა მიზეზიც არ უნდა ყოფილიყო, კოტე მარჯანიშვილი ქართული თეატრის გარეთ დარჩა. ვის შეეძლო ამისთვის გულგრილად ეცქირა? მართლაც იყვნენ. ახმეტელი გრძნობდა, რა ამბები დატრიალდებოდა სექტემბერში, როცა ქალაქი გაივსებოდა, ჭორი სინათლის სხივის ძალით მოედებოდა. აგვისტოში მთელი თეატრი შეიკრიბა. დასი განერვიულებული იყო მომხდარი ამბებით, მაგრამ იმედიანად შეუდგა სეზონის სამზადისს. გავა ცოტა ხანი და კოტე მარჯანიშვილი გულს მოიბრუნებსო, ფიქრობდნენ თეატრში.

დიდი მუშაობა გაჩაღდა. თეატრს კარგი მსახიობები არ აკლდა. სპექტაკლების მხატვრულ გამფორმებლად იყვნენ ირაკლი გამრეკელი, ლადო გუდიაშვილი, დიმიტრი შევარდნაძე, მოიწვიეს სხვებიც. თეატრის მუსიკალურ ნაწილს ისევ იონა ტუსკია უხელმძღვანელებდა.

სანდრო პრესის საშუალებით იუწყებოდა, რომ ორკესტრში 27 კაცი ეყოლებოდა, განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეოდა ახალგაზრდა მსახიობების აღზრდის საკითხს.

მალე კვლავ დაიბეჭდა სანდრო ახმეტელის საუბარი დუდუჩავასთან. ამჯერად საუბარი შეეხო მაყურებლისა და თეატრის ურთიერთობის პრობლემებს. 19 სექტემბერს „ზარია ვოსტოკა“

აწყოებს ახმეტელთან შეხვედრას. პრესის ასეთი აქტიურობა შემთხვევითი არ იყო. იგრძნობოდა ახმეტელისადმი მთავრობის მხარდაჭერა. იქნებ, მარტო ამაშიც არ იყო საქმე. საერთოდ, თეატრის უჭერდა მხარს. ადვილი ხომ არ იყო კოტე მარჯანიშვილის გარეშე სეზონის მომზადება.

საუბარში ახმეტელი თითქმის ყოველთვის იხსენიებს კოტე მარჯანიშვილს: — კოტე მარჯანიშვილი დადგამს შექსპირის „შეფედიკოს“ და ერთ-ერთ მის კომედიას, — ამბობდა ინტერვიუში.

გაჩაღდა ძველი რეპერტუარის აღდგენითი სამუშაოები. ახმეტელი დიდი ყურადღებით შეუდგა კოტე მარჯანიშვილის სპექტაკლს „ჰამლეტი“ აღდგენას. მუშაობა მიდიოდა „ლამარას“ აღდგენაზეც.

ოთხ სექტემბერს წაიკითხეს ანატოლ გლეზოვის „ზაგმუკი“, გადაწყვიტეს სეზონი „ზაგმუკით“ გაეხსნათ. კითხვას არ დაესწრნებ ვერიკო ანჯაფარიძე, თამარ ჭავჭავაძე და ზოგიერთი სხვა მსახიობი.

ახმეტელმა ამჯერად რეაგირების გარეშე დატოვა ეს ფაქტი. თეატრის გარეთ დაძაბული ატმოსფერო იყო. მარჯანიშვილზე განაწყენებული „დურუჯის“ წევრები ახმეტელს მხარში ამოუდგნენ, მაგრამ დასის მთლიანობის აღდგენა მაინც ვერ მოხერხდა.

ამასთან, მარჯანიშვილის დაბრუნების მოლოდინით გაორებული იყო არა მარტო სანდრო, დასის წევრებიც.

1926 წელს გამოცხადდა ექსპერიმენტულ სტუდია-სახელოსნოში სტუდენტთა მიღება. საინსტიტუტო სწავლება კვლავ დაუბრუნდა სტუდიურ მუშაობას. სტუდია-სახელოსნოს მსმენელები გახდნენ: სერგო ზაქარიაძე, მიხეილ ყვარელაშვილი, სერგო ჭელიძე, ალექსანდრე კუპრაშვილი, გიორგი საღარაძე, ელგუჯა ლორთქიფანიძე, ბიძინა წულაძე, ლაზარე ყაზაიშვილი. ახმეტელმა ოცამდე ახალგაზრდას მოუყარა თავი. სტუდია-სახელოსნოში კადრებს ამზადებდა არამარტო რუსთაველის თეატრისთვის, არამედ მოძვე თეატრებისათვის. პედაგოგებად საუკეთესო სპეციალისტები მოიწვია.

სანდრო ახმეტელმა გააძლიერა პერიფერიული თეატრებისადმი ყურადღება. მისი ინიციატივით სიღნაღში შეიქმნა დასი. მისივე აზრით, საქართველოს ყველა ქალაქსა და დაბაში უნდა აშენდეს თეატრები ტექნიკის უკანასკნელი მიღწევების მიხედვით. ბათუმში, სოხუმში, ქუთაისში, სენაკში, ოზურგეთში, თელავში, გურჯაანში, სიღნაღში უნდა გვექონდეს იმის საშუალება, რომ ჩვენი თეატრის დადგმები ვუჩვენოთ მშრომელებსო.

მაინც, სად ეცალა ამ საკითხებისთვის? სულიერი ძალების აყ-

ვაგების წლები ედგა და ათას მოვლენაში პოულობდა თავის გამო-
ხატულებას, ზოგჯერ მეორეხარისხოვანი საქმე ისე გაიტაცებდა,
რომ მისთვის ენერგიას არ ზოგავდა, მაგრამ იმ „მეორეშიც“ აღმო-
აჩენდა ხოლმე პირველისთვის საპირო საწყისებს.

...პარასკევ დღეს მთელ თეატრს გამოუცხადა, ხვალ შაბათობას
ვაწყობთო. თითქმის ყველანი შეიკრიბნენ. კაცების ჭგუფი გამო-
ყო და კულისებისკენ ერთ ოთახში შეუძღვა.

— აბა, აირჩიეთ წერაქვები, ნიჩბები, სატეხები, აი, ის ვედრო-
ები კი ქალებს წაუღეთ, — თქვა და თვითონ პირველმა მოკიდა
ხელი წერაქვს. გაოცებულნი უცქეროდნენ ახმეტელს. საიდან გაა-
ჩინა ყოველივე ეს? ან რისთვის უნდა? — ფიქრობდნენ და თან
სამეურნეო იარაღებს ირჩევდნენ.

ქვედა სართულზე სავაჭრო დუქნები იყო, ერთხელ სცადა მისი
შროშორება, მაგრამ მთლად ვერ მოერია. ახლა კი უნებართვოდ
შეუღწია თეატრის თანამშრომლები. დაიწყო გადალობილი კედ-
ლების ნგრევა, ჩამოყრილი მიწისაგან წმენდა, თანდათან გამოჩნდა
შენობის შესანიშნავი არქიტექტურა. — მერე ის „ქიმიკონიცი“ უნ-
და მოვიშროთ, საჭმლის სუნი ამოდის თეატრში, ქეიფისთვისაც ნაკ-
ლები საბაბი ექნებათ ჩვენს არტისტებს... ლამენათევი არტისტები რე-
პეტიციებისთვის აღარ ვარგანან!

მსახიობებს მაინცდამაინც არ მოეწონათ ახმეტელის აზრი.
კამათი არ დაუწყიათ. იფიქრეს, „ქიმიკონი“ ვინ დააკეთებდა...

კვირა დილით კომისართა საბჭოდან კაცი მოვიდა. ამბობენ, ახ-
მეტელი თეატრს ანგრევსო.

— მაჩვენეთ ერთი, რა დაანგრეთ, — უთხრა საშას.

— სიამოვნებით. — და სტუმარს ქვედა სართულისკენ წაუძღვა.

ახმეტელს სამუშაოდ არ ჰყოფნიდა არც დღე და არც ღამე. ხა-
რავით გამწვევი იყო. ერთბაშად დააწვა დიდი პასუხისმგებლობა.
შექმნილ სიტუაციაში თეატრის ხელმძღვანელობა ნამდვილი
ჯუჯაცობა იყო. ბოლოს და ბოლოს ისიც გაიჩვენოდა, შემოქმე-
დებითად მართლა მზად იყო, თუ არა სამხატვრო ხელმძღვანელობი-
სათვის.

„ზაგმუკის“ რეპეტიციები ყოველდღე ტარდებოდა ორგანიზე-
ბულად, ინტერესით. ყველას სურდა, წარმოდგენა კარგი გამოსუ-
ლიყო. ეს თეატრში. გარეთ კი ასე არ ფიქრობდა უმრავლესობა...
ათ ოქტომბერს ახმეტელმა წერილი მისწერა პიესის ავტორს
ანატოლ გლებოვს.

„პ ა ტ ი ვ ც ე მ უ ლ ო ა ნ ა ტ ო ლ გ ლ ე ბ ო ვ“

თქვენი პიესით იხსენება რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის სეზონი, რა თქმა უნდა, ქართულ ენაზე, თარგმანი მე ჩემს პირად მეგობარს, ცნობილ პოეტ-დრამატურგს სანდრო შანშიაშვილს მივანდე. მან თარგმნა გერმანელი კლასიკოსები და ვერფელის „კაცი სარკიდან“, რაც, ჩემის აზრით, ბრწყინვალედაა შესრულებული. პირადად ჩემთვის ინტერესმოკლებული არ იქნებოდა გავცნობოდი თქვენს შთაბეჭდილებებს, მცირე თეატრში „ზაგმუკის“ დადგმის ირგვლივ, მაგრამ, სამწუხაროდ, უკვე გვიანია. პიესა ჩემ მიერ საბოლოოდ დამუშავებულია და სეზონი უახლოეს დროში გაიხსნება.

თქვენ, რა თქმა უნდა, ღელავთ ჩვენთან თქვენი ნაწარმოების ბედის გამო, რადგან არ გვიცნობთ არც მე და არც ჩვენ თეატრს. წინასწარ არ ვცდილობ დაგარწმუნოთ რაიმეში, დაველოდოთ სპექტაკლს.

პირველი აქტის I სურათზე დართული ესკიზი ნაწილობრივად მაინც გაგარკვევთ ჩემი დეკორაციის კონსტრუქციაში, არქიტექტონიკაში. პრინციპი ერთია, ასევეა გადაწყვეტილი დანარჩენი სურათებიც.

დეკორაცია და კოსტიუმები ეკუთვნის მხატვარ ირაკლი გამრეკელს. იგი მხატვარია სპექტაკლისა „კაცი სარკიდან“, რომელიც ჩვენთან ჩემი დადგმით მიდის.

ჩვენი თეატრი, რომელსაც ქართველ მსახიობთა კორპორაცია „დურუჯი“ ხელმძღვანელობს, ერთიანი თეატრალური ნებით შეისისხლხორცებულია, იგი უპირველეს ყოვლისა, მკაცრი რიტმისა და ტემპის თეატრია. თქვენს პიესას ახალგაზრდა კომპოზიტორის იონა ტუსკიას მიერ სპეციალურად დაწერილი მუსიკა ახლავს.

მაგალითისათვის გავარჩევ პირველ სურათს. გარდა უვერტიჟუზისა, პირველ სურათში მუსიკა ახლავს შემდეგ ეპიზოდებს:

1. ზერ-სიბანის გამოსვლას, 2. ბელნაიდისა და ილტანის მთელ დიალოგს, 3. უბარის, აბიმილკისა და სხვათა გამოსვლას. 4. სიტყვებიდან „და ჩემს ქალიშვილს ილტანსაც“, ყველაფერს II სურათის დასაწყისზე გადასვლით...

ასე მაქვს გაკეთებული „ზაგმუკის“ ყველა სურათი. ზერ-სიბანს თამაშობს უშანგი ჩხეიძე, რომელმაც გასულ სეზონში ბრწყინვალედ შეასრულა ჰამლეტი, ნინგის — ჩვენი ნიჭიერი მსახიობი აკაკი ვასაძე, ნინგი-უბის — ჩვენი პირველი მსახიობი ქალი თამარ ჭავჭავაძე. ილტანს — ახალგაზრდა მსახიობი ქალი თამარ წულუკიძე, აბიმილკს — აკაკი ხორავა, ბელნაიდს — მიხეილ ლორთქიფა-

ნიძე, მარ-ამურიბს — შალვა ღამბაშიძე, ნაბიეს — ალექსანდრე ჟორეოლიანი და სხვ.

მე სრულიად არ ვიცნობ თქვენი პიესის დადგმას მცირე თეატრში. 1916 წლიდან აღარ ვყოფილვარ რუსეთში. მხოლოდ ამ ორი კვირის წინ მაჩვენეს მოქმედ პირთა ფოტო-სურათები. ამის მიხედვით ვასკენი, თუ როგორ სხვადასხვანაირად გვესმის თქვენი ნაწარმოები. პრემიერის შემდეგ გამოგიგზავნით სცენების ფოტოს იონა ტუსკიას მუსიკის რამდენიმე ნომერს. ჩვენ, რა თქმა უნდა, დიდად ვისიამოვნებდით, თუ მოულოდნელად ჩვენს შორის გრჩილავდით.

მეგობრული საღმ-თ
აღ. ახმეტელა"

სანდრო აქებს და აღიღებს თავის მსახიობებს. იგრძნობა, რომ ამითაც უნდა ავტორზე შთაბეჭდილების მოხდენა. „არ გვეცნობთ, არც მე და არც ჩვენს თეატრს“, წერს გლებოვს.

ოც ოქტომბერს ჩატარდა „ზაგმუკის“ პირველი და მეორე მოქმედების გენერალური რეპეტიცია. ოცდაოთხ ოქტომბერს ქალაქში გამოიკრა პრემიერის აფიშები.

უმარჯანიშვილოდ ახმეტელის პირველი პრემიერა „ბერდოს“ შემდეგ! ქალაქი აჟიოტაჟმა მოიცვა. თეატრიდან ათასნაირი ხმა გამოდიოდა, ერთნი სხვას ამბობდნენ, მეორენი — სხვას. ოცდაექვს ოქტომბერს გენერალურ რეპეტიციას დაესწრნენ მთავრობის წევრები, სხვა საპატიო სტუმრები, წარმოდგენა შეაქეს. შენიშვნებიც მისცეს და ნება დართეს პრემიერის ჩატარებისა.

28 ოქტომბერს „ზაგმუკის“ პრემიერა შედგა.

მკითხველისათვის აღვილი წარმოსადგენია, შინაგანად როგორი დაძაბული იქნებოდა ახმეტელი პრემიერის წინა დღეს. ეს ხომ მართლაც საგანგებო მნიშვნელობის პრემიერა იყო! ამ დროს სახლში რა გააჩერებდა. ცხადია, თეატრში ყოფნა მოუწოდებოდა. გულის გადასაყოლებლად თეატრის კუთხე-კუთხულის დათვალიერება გადაეწყვიტა. ასეთ დროს, ისიც ბუნებრივია, თეატრის მორიგე შეხანძრეს გაჰკვირვებოდა ახმეტელის ჯანზრახვისა.

— ბატონო. სანდრო! რაშია საქმე?... — ჰკითხა მეხანძრემ.

— რა საქმე?

— აი... რომ ათვალიერებთ შენობას...

— აბა, შენობისთვის ვისა სცალია. რა ვიცი, დღეს მომინდა მენახა ყოველი კუთხე... პატარა სარემონტოც კი...

— ეჰ... მაგის ფულს ვინ გაიღებს, — ისე ჩამომარცვლა მეხანძრემ, თითქოს თავი უსკდებოდა რემონტზე ფიქრით.

— სამ წელიწადში აშენდა ეს დალოცვილი. ახლა რემონტი რო დაიწყო, მთელი წელი არ ეყოფა.

— ბევრი არაფერია სარემონტო... ცოტა კი შეიძლება.

— რემონტი, დიდია თუ პატარა, ხელს უწყობს დასის დაშლას. აზარმაცებს თეატრს.

ისიც გასაგებია, რომ ამის შემდეგ ათასგვარი ფიქრი აეშალა, ყველაფერზე იფიქრა, რა არ გაახსენდა... ბავშვობის დღეებიც კი. როცა ადამიანი დამოუკიდებლად დგება ცხოვრების პირისპირ, ასეთ დროს, ალბათ, თავის ბავშვობისაკენ მიიხედავს ხოლმე, თითქოს გონების თვალთ ზომავს — საიდან სადამდე შოვიდა. ეს ფარული ტკივილისა და სიხარულის განცდაა ერთსა და იმავე დროს. ჰოდა, სანდრო კოლოთს იხსენებდა. სოფლის შემოდგომის სურათებმა გაიელვა მის თვალწინ. მამამისი ეკლესიაში მუშაობდა. საშაეც ხშირად გვერდით ჰყავდა. გაახსენდა, ნაგვიანევი შემოდგომის ერთი დღე.

...სანდრო სოფელში ჩავიდა. ეზოში ყური მიუგდო სოფლის სიჩუმეს, კიბინობლების სევდიანი მუსიკის ფონზე ილამებდა სოფელი. დღიური შრომით მოღლილი, ტკბილი ძილისთვის ემზადებოდა. აქა-იქ გაისმოდა ძაღლის ყეფა, ზოგჯერ მამლის ყივილი, რაღაც გადაძახილი გლეხკაცისა და ყველაფერი ეს ცხოვრების სრულიად თავისებურ რიტმს ქმნიდა.

რთველი უკვე ჩაემთავრებინათ. ვენახებს აქა-იქ კიდევ შერჩენოდა ყურძნის პატარა მტევნები, გოგრის ფოთლები ჩამჰკნარიყო, წვერში გაეშალა ყვავილი — უნაყოფო, ნაგვიანევი შემოდგომის ყვავილი. ფერად-ფერადი გოგრები ეყარა, აგერ ზაფრანა!.. მთვარიანი ღამე ჩამოდგა, ღვთაებრივი სოფლური ღამე თავისი იდილით, თითქოს არაფერი მომხდარა განსაკუთრებული იმ ღამეს, მაგრამ მაინც დაამახსოვრდა ეზოში ზეტიალი. იქნებ, სწორედ იმ დღიდან დაიწყო მისი დავაუკაცება, როცა აღარ ეშინოდა ქაჯებისა და ცხრათავიანი დევებისა. ხის კუნძი აღარ ეჩვენებოდა ეშმაკად, ჩრდილი — ეშმაკის სულად.

პასტორალური სიმშვიდე იდგა მის სულში, რომლის მსგავსი გრძნობა შემდეგ აღარ ჰქონია. იგი იყო თითქოს ხელშესახებად საგნობრივი სიმშვიდე, რაღაც ღვთაებრივად წმინდა და ამაღლებული, განსხვავებულ ნეტარებას რომ ანიჭებდა საშას.

ბავშვობის გახსენებამ გუნება შეუცვალა სანდროს, გული აუჩუყა, რაც მისთვის სრულიადაც არ იყო დამახასიათებელი. მალე

მოერია თავს. პარტერში ჩავიდა. ორკესტრანტები უკვე მოსულიყვნენ. ხმებს სინჯავდნენ, ინსტრუმენტს ამოწმებდნენ. აქა-იქ „ზაგმუჟის“ მელოდიებიც ისმოდა. ახმეტელი ორკესტრანტებთან მივიდა, მიესალმა და აბა, თქვენ იცითო, უთხრა. მის სიტყვაში ერთდროულად თხოვნაც იყო და გამხსნევებაც.

— ერთი საათი წაიმუშავეთ და წადით, საღამომდე დაისვენეთ... პრემიერამ წარმატებით ჩაიარა.

უჩვეულო ამბავი ხდებოდა სცენაზე. სპექტაკლის დაწყების წინ ორკესტრმა დაუკრა ინტერნაციონალი. სცენაზე ფარდის წინ გამოვიდა ნიკო გოცირიძე და ხალხს სთხოვა ფეხზე აღგომით, წუთიერი დუმილით პატივი ეცათ ვასო აბაშიძის ხსოვნისთვის. მაყურებელი მდუმარედ წამოიშალა. კულისებში იუზა ზარდალიშვილის დეპეშა გამოეკრათ. „თქვენი ფხიზელი გონება და ენერგია, „დღურუჯის“ ძლიერი სული, თანამშრომლების სიყვარული, თავდებოვან ბრწყინვალე გამარჯვებისა. გახსნას ვერ ვესწრები, მაგრამ ჩემი სული თქვენთან კულისებში ივლის“. იყო სხვა გამამხნეებელი მოლოცვებიც.

ზაგმუჟი გაზაფხულის ღღესასწაული იყო, რომელიც თერთმეტ დღეს გრძელდებოდა ძველ ბაბილონში. ყუენობის მსგავსი თეატრალიზებული სანახაობების ფორმით თამაშდებოდა დიდი პოლიტიკური ამბავი. ხუმარა იცემადა სამეფო ტანსაცმელს და ღესპოტს განასახიერებდა. რევოლუციურად განწყობილი მონები ზერ-სიზანის მეთაურობით ამხობდნენ ტირანიას. შვიდ თვეს იყვნენ გამარჯვებულნი, მერე მარცხდებოდნენ.

სცენაზე ზღაპრული სანახაობა სუფევდა. წარმოდგენას ცხოველი რიტმი, ამაღლებული განწყობილება და აღმოსავლური ეგზოტიკა ჰქონდა. თეატრის საუკეთესო ძალები მონაწილეობდნენ სპექტაკლში: უშანგი ჩხეიძე, აკაკი ვასაძე, აკაკი ხორავა, ვასო გოძიაშვილი, თამარ წულუკიძე, თამარ ჭავჭავაძე, შალვა ლამბაშიძე — რომელი თეატრის სცენას არ დაამშვენებდნენ ისინი! ცხადია, მამინ ჯერ ისევ ახალგაზრდები იყვნენ, აკლდით ოსტატობა და გამოცდილება, მაგრამ მათი ნიჭის ძალა, ერთს კი არა, ათ სპექტაკლს ეყოფოდა.

ახმეტელის თითქმის ყველა წარმოდგენა განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევდა ესთეტიურად. „სალომეა“, „ლატიფრა“, „შპიგელმენში“, „ზაგმუჟი“ ამ მხრივ გარკვეულ ეტაპს წარმოადგენდა სანდროს შემოქმედებაში. ამ წარმოდგენების გამო აკრიტიკებდნენ კიდევ, ზედმეტად ესთეტიურიაო. პლასტიკური ხაზის სიმშვენიერემ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ახმეტელის შემოქმე-

ლებაში, თეატრში რიტმის ფუნქციისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მინიჭება თავისებურ გავლენას ახდენდა პლასტიკაზეც. სახვითობის პრინციპი ხაზს უსვამდა წარმოდგენის ესთეტიკობას.

ახმეტელმა ქართული რიტმისა და პლასტიკის ძიება თავისი შემოქმედების ერთ-ერთ ძირითად პრინციპად აქცია. მისი თეატრის იდეალი იყო სპარტანულად აღზრდილი, ჯანსაღი სხეულის, სულაღერად ძლიერი ქართველი ტიპის დამკვიდრება სცენაზე.

ახმეტელი „ზაგმუქში“ იმავეს აგრძელებდა, რაც მის წინა სპექტაკლებში ჰქონდა, მაგრამ „ზაგმუქში“ მეტი იდეური სიმძაფრე შეიტანა, უფრო გააფართოვა სოციალური თვალსაწიერი, გაამძაფრა რევოლუციური პათოსი. „ზაგმუქში“ ჩანდა ახმეტელის მეტად საყურადღებო აზრი: ხალხი ყოველ დროში იბრძოდა დესპოტიზმისა და ძალადობის წინააღმდეგ, ამ ბრძოლაში ზოგჯერ მარცხდებოდა კიდეც, მაგრამ ცოცხლობდა იდეა, რომელსაც თავი შეეწირეს. ადამიანის ბედის პრობლემა ტირანულ გარემოში ახმეტელის პოლიტიკური თეატრის ერთ-ერთი არსებითი თავისებურება იყო. მისი ყოველი წარმოდგენა მეტ-ნაკლებად ავლენდა ამ ტენდენციას. „ზაგმუქში“ გაგრძელება ჰპოვა გმირის, ძლიერი პიროვნების ძიების იდეამ. ახმეტელი ხომ პირდაპირ ფანატიკური გატაცებით ეძებდა ამ გმირს ცხოვრებაშიც და სცენაზეც!..

ახმეტელი „ზაგმუქის“ პრემიერის მეორე დღესვე შეუდგა მარჯანიშვილის სპექტაკლის „დეზერტირკას“ აღდგენას. რეპეტიციიდან რეპეტიციაზე გადადიოდა. აღადგინა „მზის დაბნელება საქართველოში“, განსაკუთრებული ყურადღებით იმუშავა „ჰამლეტის“ აღდგენაზე. ათზე მეტი რეპეტიცია ჩაატარა.

რას ნიშნავდა მარჯანიშვილის სპექტაკლებისადმი ასეთი გულისყური, თუ არა მარჯანიშვილის დაბრუნების სურვილს!

როცა მთავარი რეჟისორი იცვლება, ხდება მისი რეპერტუარის „მოცელება“ (ფეხბურთის ენით რომ ვთქვათ!). ამ მხრივ არც ახმეტელი გამოიჩენს მაინცდამაინც დიდ ორიგინალობას, მაგრამ ეს მოხდება შემდეგ, როცა მარჯანიშვილის დაბრუნების იმედი გადაიწურება. 1926 წელს კი სულ სხვა მდგომარეობაა და, როგორც ვხედავთ, სანდრო მოთმინებით ელოდება კოტეს.

ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა „ამერიკელ ძიაზე“ მაყურებლის რაოდენობამ. კრიტიკა თავს დაესხა წარმოდგენას. პრესაში გაიშალა დისკუსია. საზოგადოებრივი აზრი ბოზოქრობდა. ჯერ „დეზერტირკას“ დადგმას ვერ შეგუებოდნენ და ახლა „ამერიკელი ძია“ დაემატა. პირდაპირ ბრძოლის ქარცეცხლში მოხვდა ახმეტე-

ლი. ის კი არავის ქედს არ უხრიდა, დაჟინებით აკეთებდა იმას, რაც სწამდა.

სულ რაღაც ოთხ თვეში კოლოსალური მუშაობა ჩაატარა. აღადგინა ძველი რეპერტუარი და დადგა ორი ახალი წარმოდგენა. გარდა ამისა, ათასი შემოქმედებითი და ორგანიზაციული საკითხები მოაგვარა. მარტო სტუდიის ფორმირება რად ღირს! — თეატრში უფრო განმტკიცდა დისციპლინა. სეზონის მეორე ნახევარში კიდევ უფრო დაძაბული მუშაობა ელოდათ, მაგრამ თეატრიდან მარჯანიშვილის წასვლით გამოწვეული კრილობები არ შეხორცდა.

ორ იანვარს თეატრში მოვიდა პაოლო იაშვილი. სანდრო ანძელელი ღიმილით შეხვდა მეგობარს.

— კარგია, რომ მოხვედი, მეგობარი გაჭირვების დროს გინდა კაცს.

— შენ რა გიჭირს, სხვამ იკითხოს თორემ!.. — ორაზროვნად უთხრა იაშვილმა.

— მიჭირს, ჩემო პაოლო, მიჭირს, ყველაფერი მხრებზე დამაწვა.

— ჩვენ „ყანწელებმა“ ხომ მაგრად დაგიჭირეთ მხარი!..

— კი!

— „ღურუჯი“ მივიჩნიეთ დიდ საქმედ. ბევრი გებრძოდით, ჩვენ თქვენს გვერდით ვიდექით, მაგრამ...

— რა, მაგრამ!..

— „ღურუჯში“ კრიზისმა იჩინა თავი, კოტე მარჯანიშვილის წასვლამ შეგვაშფოთა ყველა. ვიცი, რომ ჩემდამი კოტეს დამოკიდებულება საკმაოდ გულცივია, მაგრამ მის წასვლას მაინც ვერ შეუურიგდი.

— რა დღეში დაგეტოვა? შუა გზაზე მიგვატოვა...

— საშა, შენ თქვენი ბედი არ მაწუხებს. თქვენ არ დაიკარგებით... საქმეს გაუძღვებით, კოტეს ბედი კი შემაშფოთებელია...

— ჩვენ მას ველოდებით!..

— საქმე ის არის, რომ კოტე ახალ თეატრს ვერ შექმნის, იძულებული გახდება დატოვოს საქართველო. ამიტომ ვიყავი ზავის მომხრე...

— წერილი მიეწერე, „ზაგჟუკი“ სულ დამოუკიდებლად დავდგი, ნახეთ რა გავაკეთე-მეთქი, მაგრამ ახლოს არ გავვეკარა, უარი შემომითვალა. მეტი რა უნდა გავაკეთო, აღარ ვიცი. ყველა ნაბიჯი გადავდგი ზავისთვის, ის კი ჩიუტობს...

— მე შენს სპექტაკლებში მომწონს მხატვრული გემოვნების მთლიანობა.

1 — „ზაგმუკი“ ხომ ნახე?

— ძალიან კარგი სპექტაკლია. „ამერიკელი ძია“ კი არ მომწონს და რა ვქნა!

— თაიროვი იყო ჩვენთან, დასს შეხვდა, გვესაუბრა, შემიქო წარმოდგენები...

— ახლა რას აპირებ?

— იღმება „საჰე მარცხნივ“, მაგრამ მარტო დადგმებში არაა საქმე. ვერ იქნა და ისეთი დისციპლინა ვერ დამყარდა, როგორიც მინდა. ქართველ კაცს არ უყვარს თავისი უფლებების შეზღუდვა, გოდება, როცა ქცევის ნორმებს უწესებენ.

— ნუ გეშინია! თუ დასჭირდა, გამოსავალსაც ნახავს. ვიღაცამ მითხრა ახმეტელმა თავისი თავი დაიჯარიმაო, მართალია?..

— კი, ოცი მანეთით. 35 წუთი დამაგვიანდა რეპერტიციაზე, მიზეზი კი მქონდა საპატიო, მაგრამ თუ თანასწორობაა, იყოს თანასწორობა. გამრეკელიც დაეჯარიმე.

— საშა, ხანდისხან რაღაც გულუბრყვილო მეჩვენება.

— შენ იცი, რომ ჩემთვის ოცი მანეთი ფულია. სხვათა შორის, ეს მსახიობებმაც იციან, ამიტომ მათთვის ჩემივე დაჯარიმება სრულიად არ არის უბრალო ამბავი...

— ერთ მშვენიერ დღეს, ყველამ რომ მართლა ისე იმუშაოს, როგორც შენ გინდა, მერე რაღას აპირებ? — ოდნავ დიმილით უთხრა იაშვილმა.

— რას უნდა ვაპირებდე!

— ასეთ ხალხს გაძლება არ უნდა? რეჟისორები მანამ სჭირდებათ, სანამ ფეხზე კარგად არ დგანან!

— შენ რაღაც სხვა საკითხებზე გადახვედი. ნეტავ, თეატრისთვის თავშეწირული ხალხი მანახა და მერე არ დავეძებ, რაც უნდა; ის მოხდეს.

ბაოლო იაშვილმა გამოთხოვების წინ ახმეტელს უთხრა:

— როგორმე ზავი უნდა მოხერხდეს მარჯანიშვილთან! ამისთვის მოვედი შენთან.

— მარჯანიშვილს მე დღესაც ველოდები. კარგი იქნება თუ მწერლებიც დამეხმარებიან. ისე, მწერლების დიდი ნაწილი ჯერჯერობით მხოლოდ ჩვენს გინებას უნდება! კაცის გაწირვა ადვილია, გეტანა კრ მნელი, სამნელო საქმეს უნდა ეცადო, თუ კაცი გქვია...

პირველმა ოთხმა პრემიერამ (ანატოლი გლებოვის „ზაგმუკი“, ნიკო შიუკაშვილის „ამერიკელი ძია“, ფრიდრიხ შილერის „ვილჰელმ ტელი“, ბილ-ბელეცკოვსკის „საჰე მარცხნივ“) საზოგადოებაში დიდი აზრთა სხვაობა გამოიწვია. მოსალრდნელიც რყო. ახ-

მეტელი მნიშვნელოვან როლს ანიჭებდა თეატრში ახალი მაცუ-
რებლის მოზიდვის საკითხს. ამიტომ ზოგიერთ იაფფასიან სვლე-
ბაზე კი არ ერიდებოდა (მაგალითად, „ამერიკელი ძიას გასაბჭოე-
ბა“). „ამერიკელმა ძიამ“ დიდძალი მაცურებელი დააინტერესა თე-
ატრით. თეატრი წელში გაიმართა ფინანსურად. ეს პირველი სეზონი
იყო უმარჯანიშვილოდ. ამიტომ თეატრისთვის დიდი, მორალური
მნიშვნელობა ჰქონდა მაცურებლის მხარდაჭერას. მაგრამ დრო არ
ითმენდა, ცხოვრება თეატრისგან მოითხოვდა ახალსა და უკეთესს.
სანდრო ახმეტელი დამაჯერებელ წარმატებებს აღწევდა. სეზონში
დადგმული ოთხი პრემიერიდან სამი რევოლუციური თემაზე იყო,
თუმცა ისინი სხვადასხვა ეპოქას ასახავდნენ. ასეთი სარეპერტუა-
რო ორიენტაციის დროს ბუნებრივად უნდა მივიჩნიოთ ნიკო შიუ-
კაშვილის სატირული კომედიის დადგმა. სანდრო ახმეტელს ხელთ
არ ჰქონდა მალამბხატერული კომედია და აი, სოციალისტური
ყოფა-ცხოვრების მანკიერი მოვლენების მხილება ამ პეესით განიზ-
რახა. სპექტაკლში მონაწილეობდნენ უფროსი და ახალი თაობის
მსახეობები. მაცურებელი მქუხარე ოვაციას უმართავდა მათ. ეს იყო
სპექტაკლის წრმატების უპირველესი მიზეზი. ცხოველი არტისტიზ-
მი, რომლითაც სპექტაკლი გამოირჩეოდა, იმის მაუწყებელი იყო,
რომ ახმეტელს ძალიან კარგად შეეძლო მსახეობებთან მუშაობა.
მუხედავად სპექტაკლის მკაცრი კრიტიკისა, თითქმის ყველგან აღი-
ნიშნებოდა რეჟისორული და აქტიორული წარმატებანი.

სპექტალში უფროსი თაობის მსახეობებიდან ბრწყინავდნენ ნი-
კო გოცირიძე და ნატალია ჯავახიშვილი, ახალგაზრდებიდან — აკა-
კი ვასაძე, შალვა ღამბაშიძე. უურნალმა „საბჭოთა ხელოვნებამ“
თავისებური დისკუსია მოაწყო. ამ მასალებში კარგად ჩანს ოციანი
წლების ბობოქარი ცხოვრება მთელი თავისი წინააღმდეგობებით,
ჩანს, როგორ რთულ პროცესში ყალიბდებოდა ახალი ქართული
საბჭოთა თეატრი.

ქართველმა მწერლებმა მოკლედ ჩამოაყალიბეს თავიანთი პო-
ზიცია. მათ აზრს თუ თავს მოვუყრიტ, ასეთ სურათს მივი-
ღებთ:

ი. ო. ს. ე. ბ. გ. რ. ი. შ. ა. მ. ვ. ე. ლ. ი. ნიკო შიუკაშვილი ნიჭიერი მწე-
რალია, მაგრამ მგონია, „ამერიკელი ძიას“ მისთვის შემთხვევითი
თემაა.

ტ. ი. ც. ი. ა. ნ. ტ. ა. ბ. ე. ე. გ. კინტოს ნაღველი და შეტი არაფერი,
გაოცებული ვარ თეატრის პოზიციით.

ს. ა. ნ. დ. რ. ო. შ. ა. ნ. შ. ი. ა. შ. ვ. ი. ლ. ი. ამისთანა დადგმა ბევრი არ
გვინახავს.

ტიციან ტაბიძე. არც ვისურვებდი, რომ მენახა...

სანდრო შანშიაშვილი. თემა თანამედროვეა.

სანდრო ეული. გამარჯვებული მუშათა კლასი არ ჩანს.

სიმონ ჩიქოვანი. საქმე მაგაში არ არის. პიესა უნიკობაზე დეტალიზაციაა. თუ გინდათ სიმართლე, ეს არის გაქიანურებული ვოდვეილი...

იოსებ იმედაშვილი. ვფიქრობ, რომ „ამერიკელი ძია“ შეიძლება ჩაითვალოს ჩვენი ახალი კომედიის დასაწყისად.

სერგო ამალლობელი. პიესა მავნეა და დასაწყვეი. დადგმა მოსახსნელი და ასაკრძალავი.

ტიციან ტაბიძე. ჩვენ თავის დროზე აღვნიშნეთ ქართული თეატრის აღორძინების საფუძვლები. მარჯანიშვილმა და ახმეტელმა იციან, რომ ეს გზა ავლაბრის მერიდიანით არ იჭრება. სისულელეა და დანაშაული ჭიგრიანი კინტოებისა და „არშინ მალ-ლაღანის“ რესტავრაცია.

შალვა დადიანი. სპექტაკლი მიუზიკლს უფრო ჰგავს, მისი წარმატებაც ამის შედეგია.

ლეო ესაკია. ბალაგანური ამბებია, მაყურებელს უყვარს ასეთი ბალაგანი...

სანდრო შანშიაშვილი. რას ამბობ? მაყურებელთა ბალაგანი?

ლეო ესაკია. მე ეგრე არ მითქვამს!

სანდრო შანშიაშვილი. ეგრე გამოვიდა.

იოსებ იმედაშვილი. შესანიშნავია რეჟისურა, მსახობთა მაღალი ხელოვნება...

ვაშა მათ!

ახმეტელმა ანგარიში არც კი გაუწია საზოგადოების კრიტიკულ აზრს და მალე „ამერიკელი ძიას“ გასაბჭოებაც დადგა. თითქოს კრიტიკოსთა ჭინაზე იქცეოდა ასე გამომწვევად. მაყურებლის დაინტერესება შესუბუქი, გამართობი სანახაობით ახმეტელს ანგარიშგასაწევ ფაქტად მიაჩნდა. „ამერიკელი ძიას“ გასაბჭოების ინტერმედიებისთვის მოწვეული ჰყავდა მომღერლები და მოცეკვავეები. სპექტაკლში დიდი როლი ენიჭებოდა იმპროვიზაციას. არტისტული ფეირვერკებით ბრწყინავდა მსახიობთა შესრულება, ზოგჯერ მსახიობები სიტუაციის მიხედვით ამატებდნენ ტექსტებს და ეს იწვევდა მაყურებელთა ცხოველ ინტერესს.

ახმეტელმა ასეთ საღამოებს მოუხშირა. ერთ დღეს მოაწყო პაროდია მთელ სეზონზე.

— აბა, დავიწყეთ — პარტერში გაისმა ახმეტელის ხმა. — სეზონზე პაროდია! რას იტყვით, საინტერესო არ არის?

— ჩვენ თავს დავცინით? — თქვა ერთ-ერთმა მსახიობმა.

— რატომ დაცინვა? უბრალოდ, ჩვენს თავზე უნდა ავმალდეთ.

— სასაცილოდ კი გვაქვს საქმე!.. — ჩაილაპარაკა რომელიღაცამ.

— ნუ წუწუნებთ! დავიწყეთ! საზეიმო მუსიკა!..

გაისმა საზეიმო მუსიკის ხმები.

— სცენაზე ადით ლამარა, თორღვაი, ოფელია, აგრადინა, იჩო, ზვიად — ყველანი სცენაზე!

— არ ვარგა! ჩამოდი!.. ჩამოდი!

მსახიობები ისევ პარტერში დააბრუნა.

— მუსიკას ვერ გრძნობთ. კრებაზე დაბარებულივით მიდიოდით.

— შენ ლა მიდიოდი? — ჰკითხა ერთ-ერთსა.

— სცენაზე!

— სცენაზე, რისთვის?.. არ ჩანს, თუ რისთვის მიდიხარ. გასაგებია? ყველამ გვერდიდან უნდა შეხედოს თავის გმირს. ჰერეტაა საჭირო. ასე წარმოიდგინეთ, თითქოს თქვენ გმირებს ხელი ჩაავლეთ და სცენისკენ მიგყავთ.

— აბა, ჩაავლეთ ხელი!.. თქვენი თავი წარმოიდგინეთ თქვენს გვერდით ფანტაზია, მეტი ფანტაზია!.. მეიერჰოლდისებურად. სცენაზე რომ ახვალთ, იქ ზოგი უცებ ითამაშებს სტანისლავსკისებურად, მერე ვახტანგოვისებურად. ამ არევ-დარევაში დაიბადება იუმორი.

— აბა, სცენაზე!..

სანდრო ახმეტელმა ოთხჯერ მაინც გაამეორებინა სალამოს დასაწყისი. თეატრის აფიშა იუწყებოდა: „ახალი დადგმა უცაბედად, მეიერჰოლდისებური, ნემიროვიჩ-დანჩენკოსებური, კონსტანტინე სტანისლავსკისებური და ვახტანგოვისებური“.

წარმოდგენაში მოულოდნელად იჭრებოდა მაშინდელი თბილისის ცხელ-ცხელი ამბები, უცებ გაისმა ირონია ჟურნალ „საპოტოა ხელოვნებაზე“. მერე სხვა გაზეთებიც გააკრიტიკეს. მსახიობები გაშარყებით კითხულობდნენ ციტატებს თავიანთ სპექტაკლებზე.

სალამოს დიდძალი მაყურებელი დაესწრო.

სანდრო ახმეტელმა ანალოგიური საღამო აღრე 1920 წელსაც მოაწყო სახელმწიფო ოპერის თეატრში. „კაპუსტინიკი“ მახვილგონივრულად იყო დადგმული.

პრესაში მოეწყო სეზონის შემაჯამებელი საანკეტო გამოკითხვა. უმრავლესობა დუმილით შეხვდა მარჯანიშვილის წასვლის ფაქტს. მხოლოდ ვლადიმერ მაქავარიანმა აღნიშნა: „კარგი იყო კ. მარჯა-

ნიშვილისა და ს. ახმეტელის ბლოკიო“. მოსე გოგიბერიძემ და აკაკი ფალავამ შეაქეს სეზონის შედეგები.

ამ პერიოდში ათასგვარი ინტერესი გადაიხლართა ერთმანეთში. ვერ იქნა და ვერ განიმუხტა თეატრალური ატმოსფერო. ერთი კი აშკარად იგრძნობოდა: ახმეტელი, მსახიობები და საზოგადოება იმედოვნებდა, რომ მარჯანიშვილი დაბრუნდებოდა. თეატრში გაიხსნა ე. წ. „დრამატურგთა სახელოსნო“. მისი მიზანი იყო ქართველი დრამატურგებისადმი პრაქტიკული დახმარების გაწევა. სახელოსნოში გაერთიანდნენ იონა ვაკელი, სიმონ ჩიქოვანი, ტიციან ტაბიძე, გიორგი ლეონიძე, პაოლო იაშვილი, ვალერიან გაფრინდაშვილი, სანდრო შანშიაშვილი, ნიკო შიუკაშვილი, დემნა შენგელია და სხვები. ამ მწერლების თეატრთან დაკავშირების თვით ფაქტიც კი საინტერესო იყო. გიორგი ლეონიძე პიესას წერდა 1832 წლის შეთქმულებაზე. ტიციან ტაბიძე — პანტომიმას ამორძალების თემაზე. თითქმის ყველა მწერალს რაღაც დრამატურგიული ჩანაფიქრი ჰქონდა.

სანდრო ახმეტელი, თეატრში უდიდესი დატვირთვის მიუხედავად, პარალელურად ფართო საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა. ხელმძღვანელობდა ზაპესის გახსნის საზეიმო ნაწილს, მთავრობის კონცერტების დადგმას, მტკიცე კავშირი ჰქონდა სარაიონო თეატრებთან. არც ერთ პარტიულ თუ საზოგადოებრივ დავალებაზე უარს არ ამბობდა. მეტად ფართო იყო მისი ინტერესების სფერო. სიჭაბუკის წლების მრავალმხრივმა გატაცებებმა თავისი როლი შეასრულეს მისი პიროვნების ჩამოყალიბებაში. მას უყუარდებოდა არ რჩებოდა საქართველოს კულტურული ცხოვრების არც ერთი სფერო. გავა წლები და ამის შესახებ კრიტიკოსი იუზოვსკი იტყვის: „იგი ჰეშმარიტად დიდი პიროვნება იყო, არ გავდა აქტიორს, რეჟისორს, საერთოდ ხელოვნების ადამიანს, სახელმწიფო მოღვაწეობა, დიდი საზოგადოებრივი დატვირთვა, — აი, მისი მოწოდება“.

მისი ნიჭის მრავალმხრივობა სწორედ ამ პერიოდში გამოჩნდა მკაფიოდ. მოინდომა, ძალიან მოინდომა, რომ უმარჯანიშვილობა არ ეგრძნო თეატრს. ერთი კაცის ძალას აღემატებოდა ის, რაც ერთ წელიწადში გააკეთა. სანდრო მტკიცე ხასიათის კაცი იყო, მაგრამ ხშირად ჰქონდა სულიერი რყევის მომენტები. ჰქონდა გარინდების, ხან აფეთქების წუთები. არც ახმეტელს ასვენებდა ქვეცნობიერის სფეროში შორეული ტალღასავით დაძრული პატივმოყვარეობა, რომელიც თანდათან იზრდებოდა, მაგრამ ყველაზე მეტად ეშინოდა ღალატისა.

სანდროს ხასიათის სირთულე მისი სულის სიღრმის მანიშნებელი იყო, ის, რაც ზედაპირზე ჩანდა, ხშირად სრულიადაც არ აღენდა შინაგანი ბუნების ნამდვილ არსს.

თეატრის ატმოსფერო არ დაიწმინდა. არ უშველა დღე და ღამე მუშაობამ.

წყალქვეშა დინებები ინტენსიურად მოქმედებდნენ. ახმეტელმა თავისი პოზიციების გასამაგრებლად თეატრის ხელმძღვანელობაში მოახდინა ცვლილებები. კუკური პატარიძე დანიშნა თავის მოადგილედ. აკაკი ვასაძე — სარეპერტუარო ნაწილის გამგედ, შოთა აღსაბაძე — სცენის გამგედ. ამიღ უნდოდა ერთგვარი კოლეგიალური მუშაობის გაძლიერება, იმის საკომპენსაციოდ, რაც 1927 წლის იანვარში მოხდა.

1927 წლის იანვარში კი აი, რა მოხდა: მთავრობის განკარგულებით „დურუჯი“ დაიშალა. ამ ფაქტის გამო მსახიობების ნაწილი განაწყენდა. ახალი საღერღელი აეშალათ კორიკნებსაც. ამოძრავდა „წინააღმდეგობათა მანქანა“. დრომ მოამწიფა კორპორაციის დაშლა. თეატრში თანდათან მომძლავრდა პარტიული და საზოგადოებრივი ორგანიზაციები. კორპორაციულ დაჯგუფებებს ყავლი გასდიოდა...

ისიც საფიქრებელია, რომ ახმეტელისთვისაც უკვე ზედმეტი იყო მისი უფლებების შემზღუდველი კორპორაცია. განელდა ძმობა და მეგობრობის რომანტიკული ენთუზიაზმი. „დურუჯი“ აღმოჩნდა კარჩაქეტილობის, საზოგადოებრივი აზრისაგან მოწყვეტის საფრთხის წინაშე. ხელმძღვანელობის კორპორაციულ ფორმას ნიღაფი გამოეცალა. იგი, მართლაც, ნიაღვარივით მოვარდა ქართულ თეატრში, მოიტანა მაღალი ეთიკური და ესთეტიკური იდეალები, მერე თანდათან დაიწრიტა, მიეყრდა, ჩაქრა.

რევოლუციურ აღფრთოვანებას ანელებს ზოლმე პრაქტიციზმი, პათეტიკურ ლოზუნგებს ცვლის ცხოვრების რეალიზმი. როცა ცხოვრება იცვლება, ხოლო ლოზუნგები კი ძველმოდური რჩება, მას აღარავინ მიჰყვება, არავინ აღარ უსმენს!

• • •

სანდრო ახმეტელმა კორპორაციის წევრებში თავის კაბინეტში შეკრიბა. თითქოს უხალისოდ შეხვდა ამხანაგებს. ჯერ თეატრის პერსპექტივებზე ილაპარაკა.

— მთავრობამ გადაწყვიტა „დურუჯის“ დაშლა... — მოულოდნელად და პირდაპირ განაცხადა ახმეტელმა.

თეატრში უკვე დარჩეული იყო ხმა კორპორაციის დაშლის შესახებ. ინფორმაცია ადვილად აღწევს თეატრში. ასე რომ, ახმეტელმა ჰორად გაგონილი ამბავის სიმართლე დაუდასტურა კორპორანტებს.

— მაინც, რას გვემდურიან? — იკითხა ერთმა მსახიობმა.

— ბევრს არაფერს, — უთხრა ახმეტელმა. — თავისი ისტორიული მისია შეასრულაო, გვითხრეს, ახლა საჭიროა დასის მთლიანობა და არა გარკვეული ჯგუფის პრივილეგიები. თეატრი ორგანიზაციულად და მხატვრულად მომაგრდაო...

— მარჯანიშვილი როდის დაბრუნდება? — იკითხა მეორემ.

— მაგ საქმისა მეც იმდენი ვიცი, რამდენიც თქვენ, — თითქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა ახმეტელმა.

— აღარ მოვა, — თქვა ერთმა.

— ახლა უფრო დაბრუნდება, — უპასუხა მეორემ.

ახმეტელს აღარ სურდა საუბრის გაგრძელება. ჩქარობდა შეკრების დამთავრებას. მსახიობები კი არ აპირებდნენ დაშლას. დაიწყეს ერთმანეთში ცხარე კამათი. ახმეტელი გაჩუმდა, ყურადღებით უსმენდა მოდავეებს. თითქოს ახლა აღმოაჩინა, რომ შინაგანად კორპორაცია უკვე დაშლილიყო.

როგორ შეცვლილან, როგორ დაპირისპირებულან, — ფიქრობდა. მსახიობები გამოდიოდნენ, ლაპარაკობდნენ, რაღაცას ამტკიცებდნენ, ვიღაცას აკრიტიკებდნენ. ახმეტელს თითქოს არაფერი ესმოდა, ისე იჯდა მდუმარედ, მხოლოდ ერთი წუთით, მოულოდნელად სევდა და გულის ტკივილი იგრძნო, როცა დაინახა კორპორაციის გაუცხოება.

შეკრება დიდხანს გაგრძელდა. ახმეტელი მხოლოდ რეპლიკებით მონაწილეობდა. ყოფილი კორპორანტები გრძნობდნენ, რომ ერთი პირი აღარ ჰქონდათ და ვერც ვერაფერს დაადგენდნენ. სხვა რა გზა იყო, გადაწყვეტილებას უნდა დამორჩილებოდნენ. გრძნობდნენ, რომ არც მათი მეთაური იკლავდა თავს კორპორაციის შეპანარჩუნებლად.

მოხდა სრულიად მოულოდნელი რამ. ახმეტელის უახლოესმა მეგობარმა ალექსანდრე გველესიანმა ალელვებულმა თქვა: — ჯერ გამოგვიყენე და ახლა აღარ გპირდებით?!

მეხივით გავარდა სიტყვა. ახმეტელი ფეხზე წამოდგა. ჯერ გაწითლდა, წამოენთო, მერე თანდათან გაფითრდა.

— ეგ რა თქვი, საშა. — თითქოს მშვიდად მიმართა გველესიანს.

ნელ-ნელა თვალი მოაგლო ამხანაგებს. ვერავინ გაბედა ახმეტე-

ლისთვის თვალებში შეეხედა, თავი ცუდად იგრძნო, სუნთქვა შეეკრა. ხმა ვეღარ ამოიღო. მოწყვეტილი დაეშვა სკამზე...

წყალი მოიტანეს, ზოგიერთი ფეხაკრეფით გავიდა ოთახიდან, ზოგმა ახმეტელი ვერ მიატოვა, მაგრამ გაჩერებაც არ უნდოდა, წრიალებდა, ადგილზე ვერ ჩერდებოდა.

ალექსანდრე გველესიანი კუთხეში მიმდგარიყო და ისე იყურებოდა, ვერ გაიგებდი, რა სჭირდა. ადამიანის სახე არ ჰქონდა. შეწულილივით აცეცებდა თვალებს. ვერ წარმოედგინა, თუ ასე იმოქმედებდა ეს სიტყვები მის მეგობარზე. თვითონ ფაქიზი კაცი იყო და ეს რა დაემართა, საიდან დაიბადა სიტყვა, რომელმაც შეძრა მისი მეგობარი? საშა გველესიანს თითქოს არც კი გაუვია, არ გაუაზრებია, ისე იყურებოდა. მხოლოდ მაშინ მოეგო გახსნა, ერთ-ერთმა მსახიობმა თანაგრძნობით რომ შეხედა.

ახმეტელი წამოდგა. ხმაამოუღებლად გავიდა ოთახიდან.

• • •

სანდრო ახმეტელი დიდ დროს ახმარდა პედაგოგიურ მუშაობას. თეატრის სტუდია-სახელოსნოს გარდა, კონსერვატორიაშიც აწეუბდა საღამოებს, დგამდა წარმოდგენებს. 1927 წლის ივლისში მოეწყო საოპერო კლასის პირველი საჩვენებელი წარმოდგენა.

თეატრში წამოიწყო „კვაჭის“ რეპეტიციები. ახმეტელი კვლავ გაიტაცა ბერიკების პრობლემამ. ხალხური სანახაობის ფორმების ძიებას ქართველი ხალხის თავანჯარა თეატრალობად მიიჩნევდა. მნიშვნელოვანი დრო მოახმარა „კვაჭის“ რეპეტიციებს.

რეპეტიციები დაიწყო 1927 წლის ოთხ ივლისს. მაყურებელს ჯერ „ამერიკელი ძია“ არ ჰქონდა „მონელებული“, რომ ახმეტელმა „კვაჭიზე“ დაიწყო მუშაობა. რით იყო ეს ნაბიჯი გამართლებული? კომედიური ხაზის განვითარებას ესწრაფვოდა, თუ ფართო მაყურებლის მოზიდვის ცდუნებამ გაიტაცა?

ახმეტელი აგრძელებს და აყალიბებს რა თეატრის ძირითად ხაზს, ამასთან, ამდიდრებს კიდევ უანრული მრავალფეროვნებით. მაგრამ ამ ორპლანიან (დრამა და კომედია) ძიებებში აშკარად იგრძნობა დრამატული ხაზის სიძლიერე.

• • •

მდივანმა სანდრო ახმეტელს მოახსენა, მიხეილ ჯავახიშვილი მოვიდაო.

— რატომ შეაჩერეთ!.. — ხმაოწევით უთხრა მდივანს და შესახვედრად გაემართა.

— ზოღიშს გიხდით, ბატონო მიხეილ, შეყოვნებისთვის. დაბრძანდით, — მიუთითა სავარძელზე.

— როგორ მიღის საქმე?.. — დინჯად იკითხა ჯავახიშვილმა.

— შალვა დადიანმა წარმოგვიდგინა „კვაჭის“ ინსცენირება.

— მე ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს მიხეილ კახიანს მივწერე, რომ თეატრმა უნდა დადგას ორივე კვაჭი — დადიანის ინსცენირებით და ჩემი „ივერიუმი“, რომელიც სტამბოლიდან კვაჭის დაბრუნების ამბავს ეხება.

— ეგ პრაქტიკულად ძნელი გადასაწყვეტია.

— რატომ, მე ისიც მივწერე, რომ თუ საჭიროა, დაიდგას ნიჟო მიუქაშვილის „ამერიკელი ძიას“ ის ნაწილი, სადაც, აგრეთვე, კვაჭია გამოყვანილი.

— ისედაც გვაკრიტიკებენ, სულ კვაჭებად ხომ არ გადავაქცევთ რეპერტუარს?!

— სხვათა შორის, ამის შესახებ მე თავის დროზე გაგაფრთხილეთ, თქვენც იცოდით, რომ „ივერიუმი“ გადაიწვედა სტეგეზონისთვის...

— მე ეს არ ვიცოდი. ამის შესახებ შალვა დადიანს მივწერე კიდევ, რომ წინასწარ არ შემეძლო მცოდნოდა „ივერიუმის“ შესახებ.

— დარწმუნებული ვიყავი, რომ თქვენ ყველაფერი იცოდით. გერონტი ქიქოძესთანაც მქონდა ამ თემაზე საუბარი. მასაც ბუნებრივად ეჩვენა, თუ ჯერ პიესას კვაჭის ბავშვობისა და ახალგაზრდობის წლებზე დავდგამდი, ხოლო შემდეგ გაგრძელებას. ასე უფრო ლოგიკური არ არის?..

— შეიძლება, მაგრამ რაკი პირადად არ მესაუბრეთ, მაინც ვფიქრობდი, რომ შეიძლებოდა პარალელურად მომზადება.

— მე შეეკმენი მსახიობთა ჯგუფი, რომელიც დადიანის ინსცენირებაზე მუშაობს.

— დადიანი თეატრის კაცია და არ გაუჭირდება ინსცენირება. რომელი მსახიობები ეხმარებიან?

— ემანუელ აფხაიძე, პიერ კობახიძე და ია ქანთარია. ეს ის ხალხია, რომელთაც წერა შეუძლიათ.

— მე არ ვიცი; ვის როგორ შეუძლია წერა, მაგრამ „კვაჭიდან“ რომ საფრთხე ემუქრებოდა, ადრევე ვიგრძენი.

— ბატონო მიხეილ! ჩვენ ვფიქრობთ, რომ საქმე ეხება ხალხური ნიღბების პრობლემას. ბერიკაობის ფორმა და კვაჭის შინაარ-

სი უნდა შეერწყას ერთმანეთს. სპექტაკლში ინტერმედიებს მიენიჭება დიდი როლი. კარგი იქნება, თუ რეპეტიციებს დაესწრებით.

— შემიძლია დღესვე.

— დღეს ადრეა... თუმცა, რათა, შეიძლება...

მიხეილ ჯავახიშვილი და სანდრო ახმეტელი შევიდნენ სარეპეტიციო დარბაზში, მსახიობები სიხარულით შეხვდნენ ჯავახიშვილს. ახმეტელმა დაიწყო საუბარი:

— მოედანი, რომელზედაც გაიშლება პიესის შინაარსი, ტექნიკურად ისე უნდა მოეწყოს, რომ დრო არ დაიკარგოს. პიესის თითო სურათს საშუალოდ ათი წუთი სჭირდება, მთელ პიესას — სამი საათი. ამას უნდა დაემატოს ის დრო, რომელიც საჭიროა დეკორაციების შესაცვლელად, მსახიობთა ტანსაცმელის გამოცვლას, სულ დაახლოებით ოთხი საათი. როლების განაწილება, ალბათ იცით.

— კვაჭი — დავითაშვილი, არა?..

— დიახ, გიორგი დავითაშვილი. მისთვის რთული როლია. შეიძლება ითქვას, ერთგვარი ექსპერიმენტია. ჩვენ გამოვდივართ მისი ფიზიკური შესაძლებლობიდან. კვაჭი ელეგანტური, მომხიბვლელია. მომხიბვლელობა რომ არ ჰქონდეს, ამდენს ვერც გააკეთებდა. ის დონ-ჟუანია და ბევრად უფრო მეტიც. დიდი მასშტაბის ავანტიურისტი, ჭიპოს როლში ჟორჟოლიანია, მსახიობს ბუნებრივი იუმორი აქვს. რეპეკას როლს თამაშობს თამარ წულუკიძე, ელენეს — თამარ ჭავჭავაძე, რასპუტინს — ზორაფა. ზორაფას რასპუტინი იქნება დიდი ღვთისნიერი, მორწმუნე კაცი და ამავე დროს გახრწნილი. ლაპარაკობს სხარტად, ეფექტურად...

— ბესოს როლს ვინ ასრულებს?

— მიხეილ ლორთქიფანიძე. კვაჭის შემდეგ ბესო პირველი კაცია. ასე ვთქვათ „კვაჭიზმის“ იდეოლოგია.

— აბა! ინტერმედია! — გასცა განკარგულება.

დარბაზში აურზაურითა და ხმაურით შემოცვივდება ათი-თორმეტი კაცი. აქ არიან ქოსატყუილა, ცანგალა და გოგონა, ნაცარქექია და სხვები. ნაცარქექიასა და ქოსატყუილას შორის იმართება დიალოგი, მერე იწყება შაირობა, ერთმანეთს ეჯიბრება ორი მხარე. მარცხნიდან და მარჯვნიდან გამოიყვანენ თავიანთ მომხრეებს. ცეკვით ჩამოუვლის ცანგალა და გოგონა. გათამაშდება მათი სიყვარული. ამ დროს შემოდის პლატონ კორიშელი — სილიბისტრო კვაჭანტირაძე.

— ჩემი ნაწარმოების გმირები რეალისტური ხასიათებია, ხალხური ნიღბებიც, ალბათ, ასეთივე იქნება!..

— რასაკვირველია.

ჯავახიშვილმა საუბარი ახმეტელის კაბინეტში გააგრძელა.

თეატრმა პიესას „გაიმასქნება“ დაარქვა.

ამ პერიოდის უკანასკნელი რეპეტიცია აღნიშნულია 1927—28 წლის სეზონის 23 მარტს. ეს ის პერიოდია, როდესაც, „გაიმასქნების“ პირალელურად, ტარდება „რღვევისა“ და „ანზორის“ რეპეტიციები. პირველი იწოდება „გარდატეხად“, ხოლო მეორე — „ანზორ ჩერბიჟად“. „კვაჭი კვაქანტირაძის“ ანუ „გაიმასქნების“ რეპეტიციების შეწყვეტის საბაბად სხვადასხვა მიზეზს ასახელებენ.

ნიკო შიუკაშვილის „ამერიკელი ძია“ დაიდგა 1926 წლის 2 დეკემბერს, ხოლო „ამერიკელი ძიას გასაბჭოება“ — 1927 წლის 6 დეკემბერს. 1926—1927 წლები კონფლიქტების, შემოქმედებითი და ორგანიზაციული ხასიათის რთული წინააღმდეგობების, მხატვრული პოზიციების გადასინჯვის წლები იყო. ამასთანავე, სანდრო ახმეტელისთვის, როგორც თეატრის ხელმძღვანელისთვის, მეტად რთული იყო ყველა სიძნელის ერთბაშად დაძლევა. მწვავედ იდგა ახალი მაყურებლის პრობლემა. იყო სხვა ხასიათის სიძნელეებიც. მაგრამ მთავარი მაინც ის იყო, რომ 1928 წლის 9 თებერვალს დიდი წარმატებით დაიდგა ბორის ლავრენევის „რღვევა“. ეს იყო თეატრის პირველი, ყველაზე დიდი გამარჯვება. იწყება „ანზორის“ რეპეტიციები. „რღვევის“ წარმატების შემდეგ „ანზორის“ რეპეტიციებით დაკავებული რეჟისორი, ბუნებრივია, ისეთი ინტერესით ვეღარ იმუშაებდა „კვაჭის“ დადგმაზე. მით უფრო, როცა რეპეტიციები ისე ვერ აეწყო, რომ რეჟისორს დიდი შემოქმედებითი წარმატების იმედი ჰქონოდა. გართულდა „ივერიუმის“ დადგმის საკითხი.

მიხეილ ჯავახიშვილი კი ფაღავას უზიარებდა თავის აზრს: „დიდად პატივცემულო, ბატონო აკაკი. თქვენი წერილი უკვე მგვიღე. პიესა „ივერიუმში“ უკვე გვათავიე. უკანასკნელად ვასწორებ. სამღლეში ჩავგზავნი თბილისში დასაბეჭდად (მანქანაზე) და ერთ ცალს ბათუმში გამოგიგზავნით. უცენზურო ადგილები მოიპოვება, მაგრამ არ მეშინიან, რომ ამოშალონ, პიესა ბევრს არაფერს წააგებს, 5 მოქმედება და 7 სურათია. დადგმა იაფი დაჯდება. მოქმედი პირი 30-მდეა და ხალხი. შინაარსი — სტამბოლიდან დაბრუნებული კვაჭი. საერთოდ არ გაგიძნელდებათ. პირობებზე მერე ვილაპარაკოთ, როცა გაიცნობთ პიესას და მიიღებთ დასადგმელად, ნამდვილი სატირაა. „რევიზორივით“ ყველას და ყველაფრის გაბოთურებაა“.

ამის შემდეგ მიხეილ ჯავახიშვილმა პიესა გააცნო ახმეტელს. ჯავახიშვილი აკაკი ფალავას კვლავ სწერდა: „პატივცემულო ბანო აკაკი ალექსანდრე ახმეტელმა „ივერიუმი“ გადააწერინა და გამოგიგზავნით. ცენზურა მინდობილი აქვთ ალექსანდრე ახმეტელსა და თათარაშვილს. ახმეტელი მარწმუნებს, რომ არაფერს შევცვლითო“, მოვლენები კი ისე განვითარდა, რომ ახმეტელმა ვერ შესძლო „ივერიუმის“ დაცვა.

დრამატურგიის სფეროშიც ხდებოდა ექსპერიმენტები. ახმეტელი აქაც დიდ რისკსა და შემოქმედებით გაბედულობას იჩენდა.

ფართო იყო ახმეტელის სიახლის ძიების სფერო. იგი უშუალოდ წარმოდგენების გარდა, მოიცავდა ახალი საბჭოთა თეატრის სტრუქტურულ მხარესაც. თეატრის ხელმძღვანელობის, მისი მეცნიერული მართვის ფორმებისა და მეთოდების შემუშავება გაბედულ ექსპერიმენტებს მოითხოვდა. ახმეტელის თეატრის ექსპერიმენტები გარკვეული სპეციფიურ სიძნელეებსაც ქმნიდა. ექსპერიმენტი მოითხოვს ახლებურ აზროვნებას, ადამიანების მუშაობის არსებული წესის შეცვლას, ცხოვრების პირობებისა და სამოქმედო სისტემის განახლებას. ფსიქოლოგიურად ადვილი არ არის ყოველივე ამის შეგუება. აკლიმატიზაციის პროცესი ზოგჯერ ძალიან რთულია.

ახმეტელი ზოგჯერ არაფერს არ უწყევდა ანგარიშს, ისე გაბედულად ანგრევდა არსებულს.

თეატრში სიტუაციები ხშირად იცვლებოდა, ზოგჯერ მსახიობები საღამოს აკრიტიკებდნენ იმას, რასაც დილით იცავდნენ. განწყობილებათა დაუსრულებელი ცვალებადობა ყველა თეატრს ახასიათებს, მაგრამ ოციან წლებში სულ სხვა იყო. ცხოვრება ყველაფერს თავის ნებაზე ატრიალებდა.

1926-27 წლების სეზონი ახმეტელისთვის გარდატეხის ეტაპი იყო. იქნებ არანაკლები თავისი მნიშვნელობით, ვიდრე „ღურგუჯის“ ამბოხი. უმარჯანიშვილოდ ბირველი სეზონი დიდი გამოცდა იყო. გამოცდა ყოველმხრივი. არსებობს აზრი, თითქოს, ახმეტელს სეზონი არ გამოუვიდა. ასეთი აზრი იქმნება იქ და მაშინ, როცა ყოველმხრივ არ არის შესწავლილი ობიექტური მდგომარეობა და ზუსტად არ არის გააზრებული, თუ რამდენი რამ გააკეთა სანდრო ახმეტელმა ერთ სეზონში.

ახმეტელმა გამოცდა წარმატებით ჩააბარა.

ბრძოლებმა გააღვიძეს ახალი შემოქმედებითი ძალები. მოამწიფეს რეჟისორული ოსტატობა, ჩამოაყალიბეს მაღალი მოქალაქეობრივი პრინციპები.

ქიდილში ფოლადივით გამოიწრთო რეჟისორის სული. ბევრი ტკივილიც იწვნია. ღია დარჩა მოუშუშებელი ჭრილობები, მაგრამ შვებას იმაში პოულობდა, რომ კვლავ ფართო მასშტაბით ანგრევდა ძველს, რათა ახალი დაემკვიდრებინა.

მის შემოქმედებას მუხასავით ღრმად ჰქონდა ფესვი მიწაში გადგმული, გაშლილ ტოტებს ქარი და წვიმა, სეტყვა და ქუხილი არ აკლდა, მაგრამ მაინც იდგა ამაყად. იდგა მარტო, ოლესავით განცალკევებით ცასა და მიწას შორის, ბევრს არ ესმოდა მისი. არც თეატრში ესმოდათ და არც მაშინ, საფრენი აპარატი რომ გამოიგონა. გაფრენას ლამობდა იგი, მისი სული სივრცეებისაკენ მიილტვოდა...

* * *

სანდრო ახმეტელმა თეატრი ბორჯომში წაიყვანა. რეპეტიციებს იქ ატარებდა. ასეთი ტრადიცია დამკვიდრდა თეატრში: ზაფხულში სეზონისათვის მზადება ხან მანგლისში, ხან ტბაზე და ხან სხვა აგარაკზე ხდებოდა.

ბორჯომის დღეებმა მაინც ბევრჯერ ატკინმა გული სანდროს.

1927 წელს 30 ივნისს დასი შეიკრიბა ახმეტელის ბინაზე. სახლ-რომ დეტალურად გააანალიზა ერთი წლის შედეგები. თვითკრიტიკულად განიხილა თეატრის მუშაობის ყველა ასპექტი. სხდომის „დასასრულს სამხატვრო ნაწილის გამგემ მოაგონა დასის წევრებს ის ზოგიერთი არანორმალური მდგომარეობა, რომელსაც აღგილი აქვს დასში. საჭიროა გაუგებრობას მოედოს ბოლო“. 4 აგვისტოს, 12 საათზე კვლავ შეიკრიბა დასი. დანიშნული იყო „კვაჭის“ რეპეტიცია. ახმეტელმა მოხსნა რეპეტიცია და სარეპეტიციო დღიურში გააკეთა ასეთი ჩანაწერი: „ვინაიდან, დასის აქტიორულ ელემენტთა შორის მომხდარმა განხეთქილებამ მიიღო იმდენად მწვავე ხასიათი, რომ ერთი მეორეს უნდობლობას უცხადებს და ეს კი ორგანულად ხელს უშლის მუშაობას, ვინაიდან ამის გამო ხელმძღვანელობა. მეტად საძნელო ხდება, ამიტომ ეცნობოს, სადაც ჯერ არს, რომ ალ. ახმეტელი პასუხისმგებლობას ვერ იკისრებს თეატრის არსებობაზე, რათა დროზე იქნას მიღებული ზომები. მე როგორც სამხატვრო ნაწილის გამგე და მთავარი რეჟისორი, დღეიდან ვწყვეტ მუშაობას, ვხსნი რეპეტიციებს, შემაქვს განცხადება, სადაც ჯერ არს სამსახურიდან განთავისუფლების შესახებ“.

ახმეტელი იძულებულია კვლავ დატოვოს თეატრი რა შობდა? იქნებ ტაქტიკური სვლა იყო ასეთი განცხადება? მაგრამ ხომ შე-

იძლებოდა მართლა გაეთავისუფლებინათ? იქნებ ამგვარ მოსალოდნელ გადაწყვეტილებაზე თანახმა იყო? იქნებ სანდრომ ზუსტად გაიანგარიშა თავისი ჩანაფიქრი? კოტესაც ხომ ჰქონდა თავისი გეგმები, როცა უარი თქვა თეატრის ხელმძღვანელობაზე? ვთქვათ, დაბრუნებულიყო მარჯანიშვილი, ახმეტელი მართლა დათმობდა სამხატვრო ხელმძღვანელისა და მთავარი რეჟისორის პოსტს? თუ ისევ გაინაწილებდნენ ადგილებს?

ახმეტელი თეატრიდან არ წასულა, მარჯანიშვილი კი არ დაბრუნდა.

კოტე მარჯანიშვილმა 1927 წლის 12 დეკემბერს ცოლს ჟივოკინას ლაიფციგში წერილი გაუგზავნა: „ახმეტელმა მოახერხა ჩემს წინააღმდეგ აემხედრებინა „დურუჯი“... მთელმა დასმა თხოვნით მომმართა დავბრუნდე, მაგრამ მე არ შემიძლია დავძლიო ჩემში მათ მიმართ ზიზღი. გუშინ განსაკომმა ოფიციალურად მომცა წიხადლება, ისევ ჩავუდგე სათავეში საქმეს, მაგრამ, ჯერ ერთი, ძალზე დაკავებული ვარ კინოში, მეორეც, რა შეიძლება გაკეთდეს ახლა, შუა სეზონში?

ახლა მე უკვე მორალურად სრულიად დაკმაყოფილებული ვარ, მაგრამ თეატრს ვერ დავუბრუნდები. დეე, ბოლომდე ჩააფლავონ სეზონი, შემდეგ კი ვნახავთ. მაშ ასე, მე უარი ვთქვი თეატრზე და კინოში ვმუშაობ!“

მარჯანიშვილს ამაოდ ელოდნენ თეატრში...

ცხოვრება თავისი გზით მიდიოდა...

ლოდინსაც დაესვა წერტილი.

მართალია, ახმეტელს ჩაუვარდა „ათი დღე“, თავად მოხსნა „კვაკი“ რეპერტუარიდან, დაგვიანებით გახსნა 1927—1928 წლის სეზონში (5 ნოემბერს), არც „კარმენსიტა“ იყო ისეთი წარმოდგენა, რომ საზოგადოებრივი აზრის მღელვარება დაემშვიდებინა, მაგრამ ბორის ლავრენევის „რღვევამ“ ყველა მის ადრინდელ ძიებებს გვირგვინი დაადგა.

ამ სეზონში ერთმა კორესპონდენტმა ახმეტელს ჰკითხა:

— რას უსურვებთ თეატრს?

— თეატრი ისეთივე აუცილებელი გამხდარიყოს ჩვენი მშრომელებისთვის, როგორიც არის პური, ჰაერი, წყალი და სიხატლე.

ბორის ლავრენევის „რღვევას“ პირველად „გარდატეხა“ ერქვა.

— ახმეტელმა უპასუხა.

მართლაც გარდატეხა იწყებოდა თეატრში.

ეს იყო გარდატეხა ახმეტელის შემოქმედებაში და გარდატეხა დასშიც.

მარჯანიშვილის დაბრუნების ყველა იმედი გადაიწურა.
ახმეტელის გაორებასაც ბოლო მოეღო...

...გავა წლები და „დურუჯის“ ამბავი ლეგენდასავით გადაეცემა
თაობებს.

მისი ერთ-ერთი წევრი, ყველაზე ტრაგიკული ბედის არტისტი,
უშანგი ჩხეიძე, ათი წლის შემდეგ ლექსად იტყვის:

ჩენი ამბავი დარჩება თაობას
ლეგენდად შეფიქრულ ძმების,
შვილები ვიყავით დიდი საუკუნის,
მოწმენი უდიდეს ძეგლების.
ქუჩიდან შემოგვყვა ჩვენ ქართულ თეატრში
ამბოხი ნამეხარ წლების.

გატანა ვიცილით ჩვენ ამხანაგური,
დარბევაც ვიცილით მტრების.
თექვსმეტი ვაჟაკი იბრძოდა ერთისთვის
და ერთი იცავდა ყველას,
მოხუცი ჰედდა რა თეატრში ეპოქას,
ვსწაელობდით ბარტყები ფრენას.
შემდეგში... დაირღვა, გადატყდა სიმრტყე
თექვსმეტი შეფიქრულ ბიჭის,
გაგვითმა ცხოვრებამ, დავშორდით ერთმანეთს
და ყველას თავისთვის იწვის.
და თუმცა ერთი გვაქვს სათავე, საწყისი,
სხვა არის დღეს ჩვენი გზები,
შევხვდებით და ხშირად მოსისხლე მტრები ვართ,
ოდესღაც ნაფიცო ძმები.

ეს იმ წლების ცოცხალი ისტორიაა, დიდ ადამიანთა გულებზე
გადავლილი ისტორია, მათი სისხლი და ხორცი, მათი სულის ტკი-
ვილი!...

ბ ა რ დ ა ტ ე ხ ა

1927 წლის 29 დეკემბერს ალექსანდრე ახმეტელი ზემდგომ ორგანოში გამოიძახეს. რეპერტუარის საკითხი იხილებოდა.

— სეზონის მდგომარეობა რთულია, რას აპირებთ? — ჰკითხეს.

— ვენეციანოვის „ჯუმა — მაშიდს“ დადგამს კუკური პატარიძე.

— მიხეილ ჯავახიშვილის „ივერიუმის“ დადგმაზე ნულა ფიქრობთ, „ამერიკელი ძიას გასაბჭოება“ მოხსნილია რეპერტუარიდან. თქვენ რის დადგმას აპირებთ? — კვლავ შეეკითხნენ.

— თეატრი იმუშავენ „გარდატეხაზე“, „ჯუმა — მაშინდზე“, „ბერიკობაზე“, „ჯავშანოზე“...

ბ. ქიქოძე: „ჯუმა მაშიდში“ არის კოლონიური ხალხისადმი ჰუმანური თანაგრძნობა და სექსუალობა.

ა. ახმეტელი: რა შუაშია სექსუალობა?

ბ. ქიქოძე: ჯუმადან ესენინამდე ერთი ნაბიჯია!

გ. კოტეტიშვილი: რევოლუცია ლირიკას არ ებრძვის.

ბ. ქიქოძე: სექსუალური ლირიკა?!

ა. ახმეტელი: ასეთ ლირიკას მე არ ვიცნობ, თქვენ იცნობთ? — დიმილით ჰკითხა გ. კოტეტიშვილს.

ბ. ქიქოძე: ეგზოტიკა და ფოსტროტი მაინც ამოშალეთ.

ა. ახმეტელი: რატომ უნდა ამოვშალო ფოსტროტი? ეს ხომ ცეკვაა.

ბ. ქიქოძე: გააჩნია, ვისი ცეკვა!...

ა. ახმეტელი: ვინც იცეკვებს, იმისი... დ. შენგელაიას „თეთრების“ საკითხი უნდა გადაწყდეს ბოლოს და ბოლოს. ავტორი ნერვიულობს, ჰგონია, რომ მე არ ვდგამ.

— ჯერ ზოგი რამ გასარკვევია, კიდევ წაიკითხავენ და შერეგეტყვიან პასუხს. — თქვა თავმჯდომარემ.

სხდომა დამთავრდა. სანდრო ფეხით გაუყვა გზას შიხისკებს, ზამთრის სუსხს ვერ გრძნობდა. ჩაფიქრებული მიდიოდა, ერთი სუ-

ლი ჰქონდა რეპეტიცია ჩაეტარებინა. სხდომამ უფრო გაახელა, შემოქმედებითი ვნება გაუღვიძა. „გარდატეხის“ იმედი ჰქონდა. ლამეებს გაათენებდა და სულ მოკლე დროში დადგამდა სპექტაკლს. ამ იმედით იგერიებდა მოწინააღმდეგეებს. მოწინააღმდეგენი კი ღმერთმა ისევ უხვად მისცა, როგორც შემოქმედებითი ტალახტი.

გზაზე ნაცნობი შეხვდა. მიესალმა.

— ბატონო სანდრო! მართალია?... — ჰკითხა ნაცნობმა.

— რაზე ბრძანებთ...

— თეატრიდან მიდიანო მსახიობები.

— სად მიდიანო?... — დამარცვლით და ნიშნის მოგებით გაიმეორა სანდრომ.

— რა ვიცი, მიდიანო...

— მაინც ვინაო?..

— უშანგი და... სხვებიო...

— მერე შენ რა, გიხარია?

— აბა, მართალი ყოფილა?

— რა გიხარია-მეთქი!...

— არ მიხარია, ისე მაინტერესებდა...

— ვერ გაგიმართლებ იმედს... არავინაც არ შიღის... გაიგე?...

ახმეტელმა სხვა მხარეს გადაუხვია. სულაც არ აპირებდა იქით წასვლას, მაგრამ ნაცნობის ჩამოშორება უნდოდა. მერე უცებ გადაიფიქრა სახლში წასვლა და თეატრში შევიდა. კულისებში შევიდა. ვერავინ შეამჩნია, ისე გაიარა. ჩურჩული შემოესმა კუთხეში, სკამებზე ჩამომსხდარიყვნენ ახალგაზრდა ქალ-ვაჟი და ალერსიანად ჩურჩულებდნენ, ახმეტელი წუთით შეჩერდა. იცნო თანამშრომლები. იცოდა მათი სიყვარულის ამბავი.

შეყვარებულები რომ არ დაეფრთხო, ფეხაკრეფით გაეცალა. დიდი დრო არ გასულა, ის შეყვარებული ვაჟი გამოჩნდა, სახდროს მოკრძალებით მიესალმა. ახმეტელმა. უხმო:

— გამარჯობა! — ჩამოართვა ხელი. — მოდი, აგერ ჩამოჯექი. — ფოიეში ტახტი იდგა, გვერდით მოისვა.

ბიჭი ღელავდა.

— როგორ ხარ? ჰა... ის სად წავიდა?...

— ვინ, ბატონო სანდრო?..

— შენი სატრფო...

კბაუკი ყველაფერს მიხვდა, დაიბნა, აწრიალდა.

— ნუ გრცხენია, დრო თქვენია. გიყვარს?

— კი...

— საცოლეა, ხომ?...

— რა ვიცი, ჯერ ვერ გადავწყვიტეთ.

— რატომ?

— ბინა არა მაქვს და საერთოდ, ჯერ ჩემთვის აღრეა, ალბათ.

— რამდენი წლისა ხარ...

— ოცდაერთის...

— ღმერთივით ღრია. ლამაზი ბიჭი, ლამაზი გოგო, სხვა რაღა უნდა სიყვარულს?.. ასეა... ნულა გადასდებ. შენ ნებაზე ყოველთვის არ მოდის სიყვარული, მოვა ერთხელ და თუ არ გაუფრთხილდი, გაგიფრინდებო. მერე სდიე, ლურჯი ფრინველივით არის...

სიკბაზე ადვილად ეძლევა ცდუნებებს. სულს მისცემს „ხორციელი ღღესასწაულისთვის“, სანდრომ სხვაზე ნაკლებად არ იცოდა ეს და ხელს უწყობდა ახალგაზრდა შეყვარებულებს.

ვაჟმა ბინის ამბავი მოიმჩნეა, არ სურდა ვინმეს დამორჩილებოდა, უღელი დაედგა სანდრომ იგრძნო ეს და ნახევრად ხაწყენი კილოთი უთხრა:

— მაინც, რას გეუბნება გოგო... ბეერს სეირნობთ ალბათ... თუ მარტო აქ, თეატრში ზედებით?

— ვსეირნობთ, კი, ვსეირნობთ, უცნაურ პირობას მოითხოვს...

— მაინც, რას?

— თუ დიდი არტისტი გახდები — ყველაფერზე თანახმა ვიქნებიო.

— შენც უთხარი, გავხდები-თქო... შენს ასაკში ჭაბუკები ადვილად თანხმდებიან ქალებს შეუსრულებელ პირობებზე...

— აბა, მე რა. არტისტი გავხდები...

— რატომ, რა გული გაგტეხია...

ყმაწვილი გულახდილად ელაპარაკა საშას თავის ცვალებად გრძნობებზე, ელაპარაკა, როგორც უფროს მეგობარს, მრჩეველს, სანდრო დაინტერესდა ამ ახალგაზრდის სულიერი განწყობილებით, ახალგაზრდობის პრობლემა მისთვის ზომ ყოველთვის ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო. მისი თეატრის იდეალებიც ახალგაზრდული იყო. ჭაბუკის დაუშვინდა გრძნობებში, მის მჩქეფარე ტემპერამენტში რაღაც ისეთი შინაგანი ძალა იგრძნობოდა, რომელიც ერთობ უპრიანი იყო მისი მამაკაცური ბუნებისათვის.

— ვაჟაკურად გავშორდეთ ერთმანეთს, რაც ვთქვით, ჩვენს შორის დარჩეს. ქალთან კი უნდა გაარკვიო შენი დამოკიდებულება, გზას ნუ დაუბნევ... მაძლევ კაცურ სიტყვას?

— ბატონო სანდრო, სიტყვას კი გაძლევთ, მაგრამ როცა მასთან ვარ, რაღაც სხვანაირი ვხდები, სულ მგონია, რომ თავს ვერ დავიმორჩილებ...

— გრძნობები თუ მიუშვი, კაცმა არ იცის, სად წაგიყვანს, ერთხელ ორჯერ და მერე ჩვევად გექცევა, პეპელასავით ხან ერთ ყვავილთან მიგაფრენს, ხან—მეორესთან... ლამაზ-ლამაზ ყვავილებთან ფრენა-ფრენაში აღამდება პეპელას...

სანდრო წამოდგა, ერთმანეთს დაეთხოვნენ.

რეპეტიციებზე ისე მიდიოდა, თითქოს ბრძოლის ველი იყო. მიდიოდა მგზნებარედ, ახლის შექმნის ჟინით, გატაცებით, სრული დამოუკიდებლობის გრძნობით, თვითდაჯერება რწმენას შატებდა.

ადრინდელ სპექტაკლებში ადამიანის ფსიქოლოგიური სამყარო არ ჩანდაო, უკეიფებდნენ.

და, აჰა, რამდენიც გნებათ, იმდენია „გარდატეხა“!...

სიმბოლისტურ პიესებს გადაყვარ...

და, აჰა, რეალისტური „გარდატეხა“.

სადადგმო რეჟისურის თეატრის უაქტიურო მოდელს კმხისო.

და, აჰა, მრავალ აქტიორულ სახეთა წარმატება!

შეიძლება კიდევ გაგრძელდეს ასეთი შინაგანი პოლემიკა, მაგრამ სურათი ისედაც ნათელია.

ახმეტელმა ბეწვის ხიდზე გამოატარა თავისი თავი. ათასგვარ წინააღმდეგობათა დაძლევის შედეგად გაიხსნა გზა დიდებისაკენ.

„გარდატეხა“ ახალი ეტაპის დასაწყისი იყო.

— პირველ რეპეტიციებს — იგონებდა ახმეტელი, — გავდიოდი „გარმოშვის“ ჰანგების ფონზე. ყოველ აქტიორს ვაძულებდი შეესრულებინა რუსი მეზღვაურის ცეკვა. ამ ცეკვაში ჩვენ ვეძებდით ჯან-ლონით აღსავსე რუსი მეზღვაურების რევოლუციური ალტკინების საწყისს.

ვლადიმერ მაჟავარიანი თავის წერილში „ოქტომბერი ქართულ თეატრში“ მხარს უჭერდა წარმოდგენას, მაგრამ იმასაც შენიშნავდა, რომ ოჯახის სცენებში არის ჩეხოვისებური გახწყობილებათა. ამის შესახებ სხვებიც მიუთითებდნენ. ახმეტელმა ერთ-ერთ ინტერვიუში თქვა: ბერსენევის ოჯახის სცენები ნეორეალიზმის პრინციპით მაქვს დადგმული. კრიტიკამ აიტაცა რეჟისორის ეს ფრაზა... თუ მართლა „ნეორეალისტურად“ დადგა სცენები—ძალიან ცუდად მოქცეულაო. ახმეტელი არ ცხრებოდა. ცუდად კი არა, სწორად მოვიქცეო. სიტყვაში გამოსვლებით მაინცდამაინც არ ბრწყინავდა და ზოგჯერ ვერც ასაბუთებდა თავის აზრს. არა და, პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა სწორედ იმ ე. წ. „ნეორეალისტურ“ სცენებს. რეჟისორი ახდენდა ფსიქოლოგიურისა და პეროიკულის სინთეზის. სანდრო წერდა: „თ. ჭავჭავაძე აქამდე გმირულ როლებში გამოდიოდა, პირველად ასრულებს ფსიქო-

ლოგიურ როლს. მსახიობმა მალე მიაგნო საჭირო რიტმს და ამა-
შემდეგ მისთვის ადვილი გახდა მოეცა ტატიანას მშვენიერი სახეო“.

ერთბაშად შეიცვალა სიტუაცია. თვით სერგო ამაღლობელიც
კი აღიარებდა, რომ სპექტაკლი თეატრის დიდი მიღწევა იყო და
ამას ამბობდა სწორედ მაშინ, როცა სანდროსა და სერგო ამაღ-
ლობელს შორის არ იყო კარგი ურთიერთობა. აქ ჩანს ამაღლო-
ბელის, როგორც კრიტიკოსის ობიექტურობა.

ადრინდელმა ძიებებმა ახმეტელი „რღვევამდე“ მიიყვანა,
„რღვევამ“ — „ანზორამდე“, „ანზორმა“ კი „ყაჩაღებამდე“. რო-
გორ მკაფიოდ გამოისახა „თეატრალური ოქტომბრის“ გზა!..

„რღვევა“ ს. ახმეტელისთვის წარმოადგენდა ახალ რომანტი-
კულ სამყაროს, სადაც ადამიანების დიდი რწმენა, სიყვარული და
თავგანწირვა იყო, სადაც ყოველივე ვაჟკაცობისა და რევოლუცი-
ური გზნების პათოსით სუნთქავდა. ძველისა და ახლის კიდილში
იწრთობოდნენ, იბადებოდნენ ახალი ადამიანები.

სპექტაკლი აგებული იყო ფართო კონტრასტების პრინციპზე.
წარმოდგენამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა. მისი წარმატება ჯას-
ცდა საქართველოს ფარგლებს. იგი დისკუსიის, ფართო გახილვის,
ანალიზის ობიექტი გახდა საკავშირო მასშტაბით. მის შესახებ
ბევრი დაიწერა საზღვარგარეთის პრესაშიც. დანიელი კრიტიკოსი
ა. ქრისტენსენი წერდა: „მოქმედება და თამაში იმდენად მომ-
ხიბლავი იყო, რომ საზოგადოება პირველი მოქმედებიდანვე თა-
მაშსა და სცენას შეეხიზნებოდა“. დავით კლდიაშვილი ასე გამო-
ეხმაურა ამ წარმოდგენას: „გულგახარებული იმის დანახვით, რაც
ვიხილე დასის მიერ წარმოდგენილ „რღვევაზე“, ვაშას შევძახებ
სასიქადულო ახალი თეატრის დიდებულ მოღვაწეთ... დაე, ასე
ბრწყინვალედ ემსახუროს (და მწამს, რომ ემსახურება) ხალხს,
ხელოვნებას“.

სპექტაკლს დაესწრო პიესის ავტორიც. თეატრისთვის ეს გან-
საკუთრებით მღელვარე წუთები იყო. განსაკუთრებით, ვაძბობთ,
რადგან ქართველი რეჟისორის ძლიერი ნებისყოფით, თავისებუ-
რი მხატვრული აზროვნებით დადგმულ წარმოდგენას სიხარულით
შეხვდა ავტორი. მან თეატრის შთაბეჭდილებათა წიგნში ჩაწერა:
„ძვირფასო მეგობრებო! გულწრფელად, სიხარულით, ალტაცებით
ვესალმები საქართველოს ახალგაზრდა თეატრის შესახებხავ
სპექტაკლს. დიდად ამაღელვა და მომხიბლა აქტიორთა მთელი
კოლექტივის იმ მეგობრულმა, მშვენიერმა და შეწყობილმა მუშა-
ობამ, რომელიც „რღვევაში“ ენახე. იგი ჭეშმარიტი შემოქმედები-
თი წევით არის აღბეჭდილი.

სულითა და გულით ვუსურვებ რუსთაველის თეატრის მთელ კოლექტივს ასეთივე ენერგიითა და წარმატებით ღაბოს ეროვნული თეატრის განვითარების გზაზე.

გულწრფელი მადლიერებით
ბორის ლავრენევი.

იმდენად ფასეული იყო „რღვევა“ რუსთაველის თეატრში, რომ ახმეტელს იგი შემობრუნების პუნქტად მიაჩნდა. „რღვევამ დაგვანახა, — წერდა ახმეტელი, — ის გარდატეხა, რომელიც რუსთაველის თეატრში არის. ამ პიესამ ცხადყო თეატრის აქამდე გაუმჟღავნებელი სახე“. სპექტაკლში იყო დიდი აქტიორული წარმატებები (ხორავა, წულუკიძე, ჭავჭავაძე, ჩხეიძე, ვასაძე, კორიშელი, დავითაშვილი, ადამიძე და სხვ.).

სამსახიობო ოსტატობის მაღალი დონე განსაკუთრებულ მხიშვნელობას სძენდა წარმოდგენას. ხორავამ, ჩხეიძემ, ჭავჭავაძემ, ვასაძემ, წულუკიძემ, შექმნეს დიდმნიშვნელოვანი რეალისტური სახეები.

უნივერსალური რეჟისურა აქ მთელ თავის უნაპირო შესაძლებლობებს ავლენდა:

პირველი იყო... მსახიობი.

პირველი იყო... რეჟისორი.

ისინი ერთმანეთს ქმნიდნენ.

„გარდატეხა“ „რღვევის“ სახელწოდებით მიდიოდა. თითქოს უცნაურია, სწორედ ამ სპექტაკლით მოხდა თეატრში გარდატეხაც და რღვევაც ერთსადაიმავე დროს.

ასეთი დიდი წარმატება და, უცებ, ახალი კონფლიქტი. ეს მოწმენდილ ცაზე მეხის გავარდნას ჰგავდა. ოთხმა წამყვანმა მსახიობმა განცხადება შეიტანა თეატრიდან წასვლაზე.

სანდროს გაახსენდა ქუჩაში იმ ნაცნობი კაცის ახირებული საუბარი, სული რომ გაუღიზიანა ჭორებით. ნუთუ მართლა იცოდა მან ის, რასაც იგი ახლა იგებს? არა, ეს შეუძლებელია! ჭორებს აყოლილი ხალხის ერთ-ერთი შესაძლო ვარიანტი იყო და გამართლდა. ეს იყო და ეს!

თეატრში, როცა წარმოდგენა იმარჯვებს, კოლექტივი უფრო შემჭიდროვებული ხდება. კულისების „პარტიზანული ბრძოლებიც“ კი დროებით წყდება. რუსთაველის თეატრში კი პირიქით მოხდა. არანორმალური მდგომარეობა შეიქმნა. ბრძოლის ცეცხლი გაიხსნა ყველა ფრონტზე. თეატრს პირდაპირ ბოშბავდა კრიტიკა. მწერალთა ნაწილმა გადააქარბა თავის უფლებებს. არც ეს იყო

გასაკვირი. მარჯანიშვილმა, ამ მსოფლიო მასშტაბის რეჟისორმა, გვერდში სამეგობროდ ამოიყენა სრულიად ახალგაზრდა მწერლები. ისინი დღე და ღამ ერთად იყვნენ, ერთად უყრიდნენ საფუძველს ახალ ქართულ მწერლობასა და თეატრს. ერთნაირი იყო მათი ესთეტიკური მრწამსი. ჰოდა, აი, ასეთი კაცი, მათ შორის გამოირჩეულად ავტორიტეტული კოტე მარჯანიშვილი, თეატრს გარეთ დარჩა. ვის აპატიებდნენ ამას? არავის! ერთხანს ითქმებდნენ, რადგან იმედი ჰქონდათ კოტე ტრიუმფით დაბრუნდებოდა თეატრში. ამასთან, „დურუჯელები“ მტკიცედ იყვნენ შეკრულნი და მათი წიხა-აღმდეგობის გატეხვა ადვილი არ იყო, მაგრამ ახლა, როცა ახმეტელის სპექტაკლმა გაიმარჯვა, როცა გამოირკვა, რომ თეატრის ხელმძღვანელობაც და დამოუკიდებლად სპექტაკლების დადგმაც შესძლებია, რაც გამორიცხავდა მარჯანიშვილის დაბრუნებას, აშკარა შეტევაზე გადავიდნენ. შეტევისთვის კი საჭირო იყო თეატრის შიგნით განხეთქილება...

და მოხდა კიდევ.

კულუარებში მწიფდებოდა ის აზრიც, რომ რუსთაველის თეატრიდან თუ წავიდა მსახიობთა ჯგუფი, მაშინ მარჯანიშვილი თბილისში მეორე თეატრს შექმნიდა. ისე მოეწყო საქმე, რომ თამარ ჭავჭავაძის ბინაში ერთმანეთს შეხვდნენ კოტე მარჯანიშვილი და მსახიობთა ჯგუფი. ეს შეხვედრა შემთხვევითი არ ყოფილა. ვახშაშს ესწრებოდნენ: უშანგი ჩხეიძე, შალვა ღამბაშიძე, სანდრო ჟორჟოლიანი, დავით ჩხეიძე, კუკური პატარიძე და დოდო ანთაძე. ქართული სუფრა, ქართული სადღეგრძელოები, მონანიება მასწავლებლის წინაშე, კოტე მარჯანიშვილის სულგრძელობა და მსახიობთა ცოდვების მიტევება — ყველაფერი იყო იმ ღამეს!...

ერთი თეატრისთვის მეტისმეტად ბევრი იყო ამდენი აქტიორული ტალანტი თავმოყრა!

მსოფლიოს ნებისმიერ თეატრს დაამშვენებდა რუსთაველელთა რამდენიმე მსახიობი.

კარგია თუ ცუდი, ჩვენი ბასიათია, ჩვენი ბუნება, ჩვენი სისხლი და ხორცია, ჩვენი ცხოვრების წესია. ქართველს თუ ოდნავ წარმოსაჩენი სიტუაცია შეექმნა; უთუოდ პირველობისკენ უჭირავს თვალი. მეოცე საუკუნის პირველ ოცწლეულში, როცა პოლიტიკურ პლატფორმებად დაიყო მთელი საქმიანობა, ათასი პარტია გაჩნდა. ყველას ბელადობა უნდოდა. ამიტომაც ძნელი იყო ერთ თეატრში არამარტო კოტე მარჯანიშვილისა და სანდრო ახმეტელის მუშაობა, არამედ დიდი პოტენციის მსახიობთა თავმოყრაც.

ისეთი მასშტაბის მსახიობები იყვნენ, რომ თითოეულ მათგანზე ცალკე თეატრის შექმნა შეიძლებოდა.

...იმ ვახშამში მონაწილე ოთხმა მსახიობმა (ჩხეიძე, ჭავჭავაძე, ჟორჯოლიანი, ღამბაშიძე) განცხადება შეიტანა თეატრიდან წასვლის შესახებ.

ეს არის მარტის თვე. ოთხ მარტს მწერალთა კავშირის ყრილობაზე გაიმართა მწვავე დისკუსია რუსთაველის თეატრის შესახებ. სწდომაზე ახმეტელი არ მიიწვიეს, შემდეგ ვილაცამ დაურეკა და სანდრო სწდომაზე დაგვიანებით მივიდა.

სიმონ ჩიქოვანი, როცა „მნათობის“ რედაქტორი იყო, მასთან ერთი კრიტიკული წერილი მივიტანე. ჩიქოვანს ძალიან უყვარდა ახალგაზრდობა, ყველას დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა. არც მე მომაკლო სიტბო. წერილის დაბეჭდვა ვერ შეძლო, მაგრამ დიდად კი შემაქო. კითხულობდა ჩემს წერილს და იცინოდა. ვიცოდი, რომ ს. ჩიქოვანი კარგად იცნობდა ახმეტელს. ერთხანს კარგი ურთიერთობაც ჰქონდათ, მაგრამ თეატრიდან მარჯანიშვილის წასვლის შემდეგ ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ. მაინც ჩამოვუგდე სიტყვა ახმეტელზე. (რუსთაველის თეატრს ჩიქოვანი შეპირებული ჰყავდა, რომ პიესას დაწერდა დ. გურამიშვილზე!).

— ჩვენ ძალიან ვუტევდით საშას, — მითხრა ბატონმა სიმონმა. — ახმეტელი დიდი მოკამათე ვერ იყო, ხან საგანგებო რეპლიკებით ვაბნევდით ხოლმე, მძიმე დღეში ვაგდებდით, ახალგაზრდები ვიყავით. მაშინ ბევრი რამ არ გვესმოდა, წლები გავიდა. მერე მივხვდი, რა დიდი კაცი დაგვარგეთ... საოცარი რეჟისორი იყო. ახმეტელზე წიგნები უნდა დაიწეროს. მომიტანე წერილი ახმეტელის შესახებ და დაგიბეჭდავ. ახმეტელისადმი თავისი პატივისცემა დამტკიცა კიდევ „მნათობის“ რედაქტორობის დროს.²⁰ ჩიქოვანი ნამდვილი ინტელიგენტი მოღვაწე იყო და არ ეთაკილებოდა, ეთქვა თავის ახალგაზრდულ შეცდომებზე, თუ უცნაურ ბრძოლებზე სანდროს წინააღმდეგ. დიდბუნებოვანთა თვისებაა ეს!

მაშინ ახმეტელის თეატრზე თქვა: „ეს თეატრი კი არა, თეატრის კურორზია“... და აი, მწერალთა ტრიბუნაზე დგას ახალგაზრდა, განათლებული, არტისტული მანერების მქონე პოეტი სიმონ ჩიქოვანი. ლაპარაკობს გატაცებით.

ს. ჩიქოვანი: ამბანავმა ვლადიმერ მაჭავარიანმა განაცხადა, რომ „რღვევა“ არის პირველი მერცხალიო. ეს არ არის პირველი მერცხალი და ვერ მოიყვანს გაზაფხულს რუსთაველის თეატრში. როდესაც ჩვენ ვნახეთ „რღვევა“, ჩვენ იქ ვერ დავინახეთ რეჟისორი.

ს. შანშიაშვილი: შენ რიყეზე ქვასაც ვერ დაინახავ.

ს. ჩიქოვანი: ამ თეატრის მეგობრობა შეუძლებელია.

ს. შანშიაშვილი: თქვენი მეგობრობა ვიღას უნდა...

თავმჯდომარე: გთხოვთ შეწყვიტოთ რეპლიკები. სიტყვა ეძლევა ამალლობელს.

დარბაზი აჰმაურდა.

ამალლობელი ფართო ერუდიციის ავტორიტეტული პიროვნება იყო და მის აზრს დიდ ანგარიშს უწევდა საზოგადოება.

ს. ამალლობელი: ...ისტორიაში გაუგონარი ამბავია, რომ თეატრს ერთი და იგივე პიესის სხვადასხვა აქტი დაედგა სხვადასხვა თეატრალური ფორმით... პირველი და მესამე აქტი შივილეთ პირობითი დადგმით, ისეთი დადგმით, როგორითაც იღვებოდა სიმბოლისტური, დეკადენტური პიესები შეტერლინკისა და ანდრე-ევის ნაწარმოებების მსგავსი. მეორე და მეოთხე მოქმედება კი რეალისტური დადგმით..

რეპლიკა: კარგი არაფერი აქვს?..

ს. ამალლობელი: აქვს, თეატრს აქვს დიდი მიღწევა, მასიური სცენები კარგადაა დამუშავებული, საუკეთესოა საფინანსო სცენა, სხვაც ბევრი კარგი აქვს.

რეპლიკა: ეგ არაფერია!

ს. ამალლობელი: არა, ამბანაგებო. ეს დიდი შილწევაა, ამის დაუნახაობა არ შეიძლება. კრეისერი რომ შობრუხდება, თქვენც გინდათ ახვიდეთ ამ კრეისერზე, რომ შეუერთდეთ პიტერის რევოლუციურ აფეთქებას.

რაც შეეხება მარჯანიშვილის წასვლას, მის შესახებ ბევრი ზღაპარი არსებობს... მე ყველაზე უკეთ ვიცი, რის საფუძველზე მოხდა ეს ჩამოშორება.

ხმები: ბრძანეთ, თქვით...

ს. შანშიაშვილი: აი, ინტრიგანი შენ ყოფილხარ!

ს. ამალლობელი: მე ინტრიგანად მგონი თქვენს მეთი არავინ მთვლის (ტაში).

თავმჯდომარე: სანდრო, გთხოვ, ნუ მაიძულებ, მკაცრი ზომები მივიღო.

ს. შანშიაშვილი: თუ თეატრზე ლაპარაკობს, რა შუაშია აქ მარჯანიშვილი?...

ს. ამალლობელი: მე მგონი, თქვენ უფრო არაფერ შუაში ხართ, ამბანაგო სანდრო, როდესაც თეატრზე ვლაპარაკობთ (ტაში)... მდგომარეობა შემდეგი იყო: თეატრში შეიქმნა ერთი გარ-

ყვეული კორპორაცია, რომლის მუშაობა უეჭველად ობიექტური იყო, მაგრამ თანდათან კორპორაციაში თავი მოიყარა თეატრისათვის გამოუსადეგარმა ძალებმა. მარჯანიშვილმა ასე დააყენა საკითხი: მართალია, მე დიდ ყურადღებას ვაქცევდი გარეგნულ მხარეს, ეს აუცილებელი იყო, რადგან ძველი მსახიობები თეატრიდან წავიდნენ, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, თითქოს არ ვიცოდი, რომ თეატრისთვის მთავარია მსახიობი. ახლა საჭიროა რამდენიმე ძველი მსახიობის დაბრუნება, აი, სწორედ აქ გაერთიანდნენ კორპორაციები. ეთიკა მოითხოვდა მხარი დაეჭირათ ამჟანაგებისთვის. ამ ნიადაგზე მოხდა უთანხმოება. ამას დაემატა ისიც, რომ მარჯანიშვილის ზოგი დადგმა პროვინციაში მოგზაურობის დროს შეასწორეს. რასაკვირველია, მას არ ესიამოვნა, როდესაც მისივე აღზრდილებმა ჭკუის სწავლება დაუწყეს, რაც შეეხება იმ ზღაპრებს, თითქოს მარჯანიშვილი პარტიამ და ხელისუფლებამ ჩამოაშორეს თეატრს, სიცრუეა. პირიქით, პარტია და ხელისუფლება ცდილობდა, რომ მარჯანიშვილი დაეტოვებინა თეატრში. როდესაც მარჯანიშვილს უთხრეს, რომ თქვენ ჩაგაბარებთ თეატრს, თქვენთან მუშაობა კი აღარ სურს ახმეტელს და კორპორაციასო, მან გახაცხა: ვერც ერთი დიდი რეჟისორი მართო ვერ შეძლებს უხელმძღვანელოს ჩვენს თეატრს, რომელიც საჭიროებს სეზონში რამდენიმე ახალ დადგმას. თუ ამას კისრულობს ახმეტელი, მან უხელმძღვანელოს, მე კი არ შემოძლია.

ეს იყო მისი განცხადება. და რაც მან თქვა, ყველაფერი მართალი იყო მარჯანიშვილის თეატრიდან წასვლის შესახებ.

სიტყვაში გამოვიდა ტ ი ც ი ა ნ ტ ა ბ ი ძ ე. იგი შეეცადა განემუხტა სიტუაცია. ხელოვნების ინტერესები მოითხოვდა, რომ საქმე არ გართულებულიყო, — განაცხადა ტრიბუნიდან. ცეცხლი უნდა ჩაქრეს. — ეს იყო მისი ლოზუნგი!

ტრიბუნაზე ავიდა ს ა ნ დ რ ო ე უ ლ ი. — ერთი მერცხალი გაზაფხულს ვერ მოიყვანსო, ასე იყო ნათქვამი. არ არის სწორი... შეიძლება გაზაფხულის მოყვანა, მაგრამ მე ამ თემაზე ლაპარაკი არ მინდა, და ეუღმა ლიტერატურის საკითხებზე ილაპარაკა.

ს. ეული ტრიბუნაზე გ ე რ ც ე ლ ბ ა ა ზ ო ვ მ ა შეეცალა. მან გააკრიტიკა ახმეტელი პიესების მიღების საკითხში. სწორედ ამ დროს შემოვიდა დარბაზში ა ხ მ ე ტ ე ლ ი.

— შენი პიესა რომ არ მივიღეთ, ამიტომ ლაპარაკობ? — პირდაპირ მიახალა სიტყვა.

ახმეტელმა საყვედური გამოთქვა თავმჯდომარის მისამართით. განა შეიძლება ილაპარაკო კაცზე და არ მოიწვიო მოსასმენად?..

მე არ ვარ, რა ჰქვია ასეთ დამოკიდებულებას... — გულისტკივილით თქვა და დაჯდა. წამიერად უხერხული სიჩუმე ჩამოვარდა. ჟველამ იგრძნო, რომ ახმეტელი მართალი იყო. თავმჯდომარემ სიტყვა მისცა ახმეტელს. ისევ ახმაურდა დარბაზი. ახმეტელმა დიდხანს ილაპარაკა. მან ისიც თქვა, რომ ვერც ერთ პიესას ვერ დავდგამ, თუ არ იქნება დამტკიცებულიო.

ეს არ არის დამოკიდებული ახმეტელის სურვილზე, მაგრამ ერთი რამ კი არის ჩემზე დამოკიდებული. თუ მე პიესა წავიკითხე და ვერ ვიგრძენი, ვერ დავდგამ...

ბ.მ.ა. დარბაზიდან. მაშ, წადით!...

ახმეტელი: წავალ, დიახ...

თავმჯდომარე: ვინ დაიძაბა „წადითო“... (დუმილი.)

ა. ახმეტელი: ქართულ პიესებს არ დგამთო, ამ ბრალდებას უყენებდნენ მარჯანიშვილსაც და ახლა მეც... „რღვევა“ მოსკოვშია მიწვეული. მოსკოვს უნდა ვუჩვენოთ.

ბ.მ.ა. დარბაზიდან: „მე ლეგენდაა“!

— ენახოთ, თუ ლეგენდა იქნება!.. ჩვენ ვიწყებთ მუშაობას „ჩავშანოზე“. მოქმედება გადავიტანეთ კავკასიაში.

ვ. კოტეტიშვილი: კავკასია რა არის! ასეთი ტერმინი არ არსებობს. (ხმაური.)

თავმჯდომარე: ამხანაგო! ტერმინი არსებობს.

ვ. კოტეტიშვილი: ეს არის თვითმპყრობელობის დროს მოგონილი...

თავმჯდომარე: ამხანაგო! თქვენ დელეგატი არ ხართ...

ვ. კოტეტიშვილი: არც ახმეტელია დელეგატი...

თავმჯდომარე: ახმეტელი ჩვენ მოვიწვიეთ! (ხმაური.)

ახმეტელი: რუსეთშიც ორი-სამი პიესა გამოჩნდა.

ა. წულუკიძე: ხუთზე მეტი მწერალია რუსეთში...

ა. ახმეტელი: შე თვეში ვკითხულობ 15—20 პიესას.

ბ.მ.ა. დარბაზიდან: განვითარებულხართ, მაშ!...

ა. ახმეტელი: სიძნელე ბევრი გვაქვს.

ს. ჩიქოვანი: შენგელაიას პიესას რატომ არ დგამთ?..

ა. ახმეტელი: შენგელაიამ მითხრა: კარგი იქნება, თუ ჩიქოვანი ჩემს ადვოკატობაზე ხელს აიღებსო...

ს. ჩიქოვანი: მე არავისთვის ადვოკატობა არ გამიწევია.

დ. შენგელაია: რას ლაპარაკობ, ახმეტელო, როდის ეთქვი...

ა. ახმეტელი: დეე თვით შენგელაიამ თქვას, დღიდან პიესაზე მუშაობის დაწყებისა, ხელს ვუწყობდი თუ არა, რამდენს ვეხმარე-

ბოდი შეზღუდვაც... რაც შეეხება მარჯანიშვილთან ურთიერთობას, უნდა განვაცხადო, რომ ვერავენ გვაიძულებს ვერც მე, ვერც მარჯანიშვილს, რომ ერთად ვიმუშაოთ. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მარჯანიშვილი არ მოვიდეს რუსთაველის თეატრში. მე მოხარული ვიქნები და ტაშს დავუკრავ... ახმეტელისა და მარჯანიშვილის ურთიერთობის გაფუჭება მოხდა არა ახმეტელისა და მარჯანიშვილის შიერ, არამედ მათ შიერ, ვინც ბევრს ლაპარაკობს ახლა ამ საკითხზე... მე ვამბობ, რომ მარჯანიშვილისადმი ჩემი დამოკიდებულება უაღრესად გულწრფელია, მე მისი მოწაფე ვარ...

ხ.მ.ა: კარგად დაგიფასებია ამაგი...

ახმეტელი ერთხანს შეჩერდა. მრავალმნიშვნელოვანი პაუზით გადახედა რეპლიკის ავტორს, მერე ისევ განაგრძო, ოდნავ შეცვლილი ტონით. რეპლიკები კვლავ ესროლეს. მან პირდაპირ უპასუხა. უპასუხა მოკლედ, ნათლად და ტრიბუნიდან ჩამოვიდა.

სიტყვა აიღო ნიკოლოზ შენგელიამ.

ნ. შენგელია. მეიერჰოლდმა შექმნა თეატრი, მარჯანიშვილმა შექმნა თეატრი, ახმეტელმა... და აღარ აცალეს წინადადების დამთავრება;

ხ.მ.ბ.ი: ახმეტელი თეატრს ვერ შექმნის.

ნ. შენგელია. შექმნის...

დისკუსია თუმცა ლიტერატურის საკითხებზე იყო გამართული, მაგრამ იმდენად დიდი იყო მარჯანიშვილის თეატრიდან წასვლით გამოწვეული მღელვარება, რომ არც ერთი თავყრილობა არ ხდებოდა, ამ საკითხსაც რომ არ შეხებოდნენ.²¹ მთავარი დარტყმა ახმეტელის შისამართით იყო. მწერალთა კავშირში იმ დღეს მართლაც მძიმე სიტუაციაში აღმოჩნდა. როცა სხდომა დამთავრდა, იგრძნო, რომ ერთი დიდი ბრძოლა გადაიტანა. მაგრამ გადაიტანა, თუ იწყებოდა ბრძოლის ახალი ეტაპი?..

გულს მაინც არ იტენდა. ვაჟკაცურად იტანდა ტკივილს, ათას ჭორს, ლანძღვას, გინებას. ყველაფერს იტანდა თავისი ძალების ღრმა რწმენით, მომავლის იმედით...

სანდრო ახმეტელისთვის გამამხნეველებელი იყო ტიციან ტაბიძის წერილი „რღვევაზე“. ტაბიძემ შეაქო წარმოდგენის რეჟისორული გადაწყვეტაც, მსახიობთა შესრულების დონეც. მხარი დაუჭირა თეატრში ახმეტელის ძიებებს. „რღვევას“ მწერლებიდან სხვებმაც დაუჭირეს მხარი. საკმარისია მოვიგონოთ დავით კლდიაშვილის შეფასება, რომელიც მან „რღვევას“ დაუგმას მისცა.

...თეატრში სასწრაფოდ დაუძახეს, მთავრობის წარმომადგენელი მოვიდაო.

ახმეტელი მალე გაჩნდა თეატრში, კაცი გაშოვებულანთ, კოძისია მოდის და დახვდით. მთელი თეატრი უკვე ელოდებოდა. თითქოს განკითხვის უამი დადგა. უნდა გადაწყვეტილიყო ახმეტელის ბედი — დატოვებდნენ თუ გაუშვებდნენ თეატრიდან.

ახმეტელის გარეშე კი რუსთაველის თეატრის სულ სხვა მიმართულებით განვითარდებოდა. თუმცა, ამას ახლა რა მხიშველობა ჰქონდა. მთავარი იყო, გაერკვიათ: ვის ვისთან შეეძლო მუშაობა. კოტე მარჯანიშვილმა ხომ ერთხელ თავად მოაწყო ანალოგიური დანიშნულება. კაბინეტში სათითაოდ გამოიძახა მსახიობები და სრულიად ოფიციალურად და მოკლედ ჰკითხა, უნდოდა თუ არა მასთან მუშაობა.

მაგრამ ახლა სულ სხვა ხასიათის დაკითხვა იყო. მთავრობის კოძისია დაჰკითხავს მსახიობებს! გაარკვევს ოთხი მსახიობის გახცხადებაში წამოყენებულ ბრალდებებს ახმეტელის მიმართ. ბევრი ბრალდებაა. ახმეტელმა თავი უნდა იმართლოს.

ბედიც ასეთი უნდა! ბრალსა გდებენ, შენ კი უნდა იმართლოთავი!

და განა მარტო აქ, ლამის არის, მთელი ცხოვრება საბრალდებო სკამზე დასვან ყოფილი იურისტი, რომელსაც თავის სიცოცხლეში ერთი საქმეც არ განუხილავს და არც არვისთვის ბრალი არ დაუდგია.

ძნელი არ არის იმის წარმოდგენა, რა განწყობილებით მოვიდოდა ახმეტელი თეატრში. დღე ერთი იყო და ათასი რამ ზღებოდა მის ირგვლივ. ის დღე კი შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ: აი, ახმეტელი თავის კაბინეტში შევიდა აჩქარებული ნაბიჯით. მაგიდაზე ქაღალდები მიაღაგ-მოაღაგა. მუნდშტუკი ამოიღო და ხელი დაჰკრა, ფერფლი შიგ არ იყო. მიხვდა, მექანიკური მოძრაობა გააკეთა. მაგიდიდან „მეფე ლირი“ აიღო, მეორე მხარეს გადადო, მერე ისევ იქ დადო, ჰადაც აღრე იდო. გრძნობდა, რომ შინაგანად ღელავდა, რომელიღაც წიგნი გადაშალა, უცებ ყურადღება მიაქცია თავის-სავე ხაზგასმულ სტრიქონებს: „სული ცდომილივით მოხეტიალეა, ბედი — იღუმალი, დიდება — ფუჭი“. მარჯვენა ავრელიუსის სიბრძნეს ჩააშტერდა. იქვე ხაზი გაესვა ფრაზისთვის „ყოველი წამი გვაახლოებს სიკვდილს“... — რა ღროს ამაზე ფიქრია, უნდა ვიჩ-

ქარო. დრო მართლა არ ითმენს. ყველაფერი უნდა ითქვას, უნდა დამთავრდეს ყველაფერი, რაც იქნება, იქნება!

თეატრის ბედზე ზრუნავენ მსახიობები. თეატრისთვის კვდებიან. აკი დაწერეს კიდეც: „ჩვენ ვარჩევთ, დავრჩეთ სრულიად უმუშევრად, ვიდრე გავხდეთ მოწმენი ქართული თეატრის დაშლისა და გახრწნისა“... როგორ არ უნდა დაუჯერო მსახიობთა ღალადს, გამოჩენილ, ხალხის საყვარელ მსახიობთა მოწოდებას, ახმეტელისგან იხსნან თეატრი... ასე სჯერათ, ასე სწამთ, და რაცა სწამთ, იმას ამბობენ!..

ახმეტელი კი რალაც სხვაგვარ ცხოვრებას მოითხოვდა თეატრისაგან, მხოლოდ ამ ერთისგან მოითხოვდა ყველაფერს — ერის სულიერ წინამძღვრობას, გმირობას, რაინდულობას, ცხოვრების გარდაქმნისათვის ბრძოლას, ხალხის დარაზმვას, გართობასაც. თეატრით უნდოდა ეთქვა სამშობლოზე ჰიმნი, სიყვარულის დიდება, უნდოდა თეატრი მამაკაცური, რომანტიკულად ზეაწეული, თერგის პათეტიკური ვნებითა და ძახილით გახელებული...

სცენაზე უნდა დატრიალებულიყო წუთისოფლის ბორბალი, სიკვდილი და სიცოცხლე, ქვეყნის წარსული და აწმყო...

ჯერ ვერაფერიც ვერ მოასწრო. რალაც ღრმა შინაგანი ძალები არ ასვენებენ, აიძულებენ, არ შეჩერდეს, არ დათმოს არაფერი.

რასაც იგი არტისტებისგან მოითხოვდა, სათქმელად კარგად ეღერდა, მაგრამ პრაქტიკულად მეტად ძნელი შესასრულებელი იყო, მას შეეძლო ფანატიკური თავგანწირვა, ყველას კი არა. მოუწყობელი ცხოვრება თავისას მოითხოვდა. ეკონომიურად უჭირდათ მსახიობებს, ათასი საზრუნავი ჰქონდათ, ახმეტელი კი კიხოში არ უშვებდა, მსახიობს მხოლოდ მის თეატრზე უნდა ელოცა. ადვილი იყო ამის გაკეთება? არა, არ იყო ადვილი. ამიტომ ბევრი საყვედურიც მიიღო მეგობრებისგან, ბევრიც უჩიოდა სიმკაცრეს, მუშაობის ადმინისტრატორულ სტილს... და კიდეც რას არ უჩიოდნენ...

ჰოდა, აი, ახლაც ახმეტელი კვლავ ათასგვარი განსაცდელის წინაშე დგას. კომისია მოვიდა თეატრში²². ახმეტელის კაბინეტის კარები გაიღო და შემოვიდნენ: დ. კანდელაკი, ს. მამულია, ს. თოხაძე, ვ. მიქაძე, კ. დიასამიძე, კ. ხვედელიძე, ე. ბედია.

— საშა, შენ უკვე იცი, რის გამოც მოვედი, — უთხრა კანდელაკმა. — მთავრობას თეატრის ამ მდგომარეობაში დატოვება აღარ

შეუძლია, ხუმრობა საქმე არ არის ოთხი უკვე ცნობილი მსახი-
ობის წასვლა თეატრიდან.

ა. ახმეტელი: ჰო... მართალია, სახუმარო საქმე ნამდვილად
არ არის.

— ჩვენ ასე ადვილად ვერ გავწირავთ უშანგის, თამარს... — თქვა
კომისიის ერთ-ერთმა წევრმა.

ა. ახმეტელი: მსახიობები ყოველთვის მართლები არიან.
ყველა კონფლიქტში რეჟისორია დამნაშავე. ოთხი — ერთის წინა-
აღმდეგ, რაღა გაქვთ გამოსაკვლევი... გადაწყვიტეთ!...

დ. კანდელაკი: არა, არა, ასე ლაპარაკი არ შეიძლება, ხუ
ჩქარობთ, ყველაფერს გავარკვევთ. ჩვენ მოგცემთ ხუთ კითხვას,
თქვენ გვიპასუხეთ.

ა. ახმეტელი: ეგრე იყოს.

და კომისიამ ანმეტელს დაუსვა შემდეგი კითხვები:

1. რით არის გამოწვეული მსახიობთა ერთი ჯგუფის გახცხადე-
ბა.

2. „რღვევის“ გარდა, რატომ არ არის იდეოლოგიურ-მხატვრუ-
ლი სხვა სპექტაკლები.

3. როგორია მსახიობთა განწყობილება, არის თუ არა „დურუ-
ჯის“ მსგავსი დაჯგუფება.

4. ანმეტელის აზრით, ვის უფლებას შეადგენს მსახიობის და-
თხოვნა.

5. რა დამოკიდებულება აქვს თეატრს პროფკავშირთან და ად-
გილობრივ ორგანიზაციებთან.

ა.ლ. ახმეტელი: პირველ კითხვაზე პასუხის გაცემა მიძ-
ნელდება. ჩემი მუშაობის (ე. ი. ხელმძღვანელად — ვ. კ.) დროს
უქმაყოფილო ჯგუფს შეადგენს მხოლოდ ოთხი კაცი, იმ დროს,
როდესაც მარჯანიშვილის პერიოდში იყო 24.

ქორეოლიანი ყოველთვის იყო ოპოზიციურად განწყობილი, ის
არასოდეს არ მიმაჩნდა კოლექტიურ მომუშავედ... რჩება სამი კაცი.
ჩხეიძე, ლამბაშიძე და ჭავჭავაძე. ჭავჭავაძის ოპოზიცია დაიწყო
მას შემდეგ, როცა მოვიწვიეთ მესხიშვილის ქალი, რომელსაც ეძ-
ლეოდა თვეში სამასი მანეთი. ამით უქმაყოფილომ სცადა თეატ-
რიდან წასვლის საქმე აღედგა ჯერ კიდევ 1927 წ. ზაფხულში. მი-
უხედავად ამისა, მან შეიკავა თავი, რადგან ამისთვის, ალბათ, ხელ-
საყრელ პირობებს ვერ ხედავდა. შემდეგ, როცა მოახლოვდა სე-
ზონის დაწყების დრო, ხელმეორედ განაცხადა წასვლის შესახებ.
მოლაპარაკების შემდეგ დარჩა, რადგან მოუუმატე ჯამაგირი... ჩხე-
იძე და ჭავჭავაძე მე მოვიყვანე თეატრში, ჩემთან მიიღეს პირველი

როლები. ჩხეიძე იყო ჩემთან, იგი თანდათან იზრდებოდა, ხშირად ვაკისრებდი პასუხსაგებ როლებს... მას შემდეგ, რაც მან ითამაშა „ლატავრაში“ ინკუბუსი, მისი უნარიანობა, როგორც მსახიობისა, გარკვეული იყო. ამის შემდეგ მას მიეცა პამლეტის როლი. ეს იყო შეცდომა. ამან მასზე დიდი გავლენა იქონია. პამლეტის ზეგავლენიდან ძნელი გახდა თავის დაღწევა, ვიღებდი რა მხედველობაში მის განვითარებას, წინააღმდეგი ვიყავი, რომ მისთვის მიეცათ ეს როლი. მოხდა ის, რაც უნდა მომხდარიყო, როგორც თვითონ ამბობს; ის „დაიღუპა“ პამლეტის თამაშით. პამლეტში ჩხეიძე იძლევა უსაზღვრო გრძნობას, მაგრამ ტექნიკის უქონლობა ვერ აძლევინებს ამ რთულ როლს. მიუხედავად ამისა, პამლეტმა მაიხც გამოარკვია, რომ ჩხეიძე არის სერიოზული მსახიობი, მე მას დიდად ვაფასებ. მე მინდა პარალელი გავავლო ხორავასთან. მარჯანიშვილმა სცადა მისი გარდატეხა და გამოყენება, მაგრამ პირველ ჯანებში შეუძლებელი გახდა და მარჯანიშვილმაც თავი დაახეზა. ჩხეიძეს დასჩემდა შემდეგი: როცა ის დრამატულ როლს თამაშობს, პამლეტის გავლენას თავს ვერ აღწევს. მე ვურჩიე ჩხეიძეს ასეთი როლებისთვის თავი დაენებებინა. შევეცადე ლირში მიმეცა მასხარას როლი...

ე. ბედი ა. რა გამოვიდა მერე?

ა. ახმეტელი. ძალიან ცდილობდა პამლეტისგან გათავისუფლებას და შედეგიც საინტერესო იყო. ასევე გოდუნი...

თ. თოხაძე. გოდუნი მას არ მოსწონს.

ა. ახმეტელი. თუ ჩხეიძე თქვენთანაც ისეთი გულწრფელი იქნება, როგორიც ჩემთან იყო, გეტყვით, როგორი ყურადღებით ვეპყროდი. ის იყო საცდელი მოედანი. ჩემი ცდები მე გადავიტანე ხორავაზე. ხორავაში მე ვნახე სრულიად ნეღლი მასალა, ძალზე საინტერესო მასალა.

დ. კანდელაკი. მაშ, რაღაშია საქმე...

ა. ახმეტელი. ჩხეიძე მარჯანიშვილისაგან კვლავ შოელის პამლეტის მსგავს როლებს. ამიტომ ის არასოდეს არ იქნება ჩემი კმაყოფილი...

ს. თოხაძე. ღამბაშიძე?

ა. ახმეტელი. ღამბაშიძე ისეთი მსახიობია, რომლის შეცვლა ყოველთვის შეუძლებელია. ის უკმაყოფილოა იმით, რომ ოტელო ვერ ითამაშა.

ს. მამულაია. ოტელო ხომ არ დაგიდგამთ. აპირებთ დადგმას?...

ა. ახმეტელი. არა, არ დაგვიდგამს. მარჯანიშვილი პირდებოდა...

ბოლა ამ როლს. ზა ვიცი, შეიძლება ახლაც პირდება... (ლაშხაშიდემ მართლაც ითამაშა ოტელო მარჯანიშვილის თეატრში, მარჯანიშვილის დადგმაში!)

მკითხველი ადვილად გაერკვევა, რამდენად ზუსტად აფასებს ახმეტელი შექმნილ სიტუაციას. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მაშინდელი ბრძოლების ატმოსფეროში ახმეტელი მაინც იცავს გარკვეულ ზომიერებას. ყველა საკითხს არ ეხება, თავს იკავებს ზოგ რამეზე, როგორც იტყვიან, მთლად არ გაწირა გუშინდელი შეგობრები.

ახმეტელმა მოკლედ უპასუხა დანარჩენ კითხვებს.

2. მხოლოდ იანვრიდან ხდებოდა რეპერტუარის გამოსწორება.

3. არავითარ დაჯგუფებას ადგილი არა აქვს.

4. პროფკავშირთან დამოკიდებულება არის ნორმალური.

5. მიღება-დათხოვნის საკითხი განათლების კომისიარიატის უშუალო განკარგულებას შეადგენს.

გ. მიქაძე. „მალშტრეში“ ვისი დადგმულია, თქვენი თუ მარჯანიშვილის?

ა. ახმეტელი. ჩემი მეთია, ვიდრე მარჯანიშვილისა.

დ. კანდელიაკი. „ლირის“ რეპერტიციები დაიწყო თუ არა მარჯანიშვილის დროს?

ა. ახმეტელი. დაიწყო მის დროს. დავასრულე ისე, როგორც ნახეთ. მონტაჟი ჩემი და მისი სულ სხვაა. მის და ჩემს „ლირს“ შორის დიდი განსხვავებაა...

ვ. მიქაძე. გრძნობთ თუ არა სეზონში სიცარიელეს?

ა. ახმეტელი. „რლვევის“ დადგმით ძე გავიძარქვე. თეატრი გამოსწორების გზისკენაა.

ს. თოხაძე. როგორაა ახალგაზრდა რეჟისორთა აღზრდის საკითხი?

ა. ახმეტელი. მე და მარჯანიშვილმა ოთხი წელიწადი ვიმუშავეთ ერთად. ამ ხნის განმავლობაში აღვზარდეთ დოდო ანთაძე... მე დამოუკიდებლად აღვზარდე კუკური პატარიძე; ძაბრალევენ, რომ მისი დადგმების უმეტესი ნაწილი ჩემი იყო, ეს არ არის სწორი. შემდეგ, ვამზადებ რეჟისორობისათვის ია ქანთარიას, ჩხარტიშვილს, წერეთელს, აკაკი ვასაძეს, როგორც ნიჭიერ და მომზადებულ მსახიობს.

შ. დადიანი. მარჯანიშვილთან მუშაობის დროს რამდენი პიესა იყო ცალ-ცალკე დადგმული?

ა. ახმეტელი. მარჯანიშვილმა დადგა: „ცხვრის წყარო“, „ინტერესთა თამაში“, „გაყრა“, „მზის დაბნელება საქართველოში“. დანარჩენ ყველას: „გმირს“, „გააზნაურებულ ძდაბიოს“,

„ლატაერას“, „დეზერტირკას“, „ლამარას“, „მზეთამზეს“ მე ჩემად ვთვლი. „ჰამლეტს“ თვლიან საერთო ნამუშევრად, მე კი მხოლოდ მარჯანიშვილისად.

ამის შემდეგ კომისიამ დაიწყო სხვა მსახიობების დაკითხვა. ახმეტელის მიერ ჩამოთვლილ დადგმებში ყველაფერი სწორად არ არის დასახელებული. მან ხომ კარგად იცოდა, რომ არც „გააზნაურებული მდაბიო“ და არც „დეზერტირკა“ მხოლოდ მისი დადგმა არ იყო. თუმცა სარეპეტიციო დღიურში დამდგმელად ჯერ ახმეტელია დასახელებული, შემდეგ — მარჯანიშვილი. თეატრის ისტორიაში „მზეთამზე“ ყველგან მოიხსენიება, როგორც კ. მარჯანიშვილის სპექტაკლი. ახმეტელი კი თავისად აცხადებს. რაშია საქმე? დოკუმენტების ანალიზიდან ირკვევა, რომ ახმეტელმა მართლაც დიდი მუშაობა ჩაატარა. წარმოდგენაც მან გამოუშვა (კ. მარჯანიშვილი ავად იყო). სარეპეტიციო დღიურებში დამდგმელად ორივე რეჟისორია დასახელებული. სტუდიელების ძალით დადგმულ სპექტაკლს საგანგებო წერილით გამოეხმაურა აკ. ფაღავა. მის წერილში არის ორი ასეთი ადგილი: „ახმეტელმა, როგორც დიდმა ხელოვანმა, შესძლო დაგვირგვინება და მხატვრულ წარმოდგენად ჩამოყალიბება ჩვენი კოტეს დაუდევარი სულის და ფანტაზიის შემოქმედებისა“. და შემდეგ „...ახმეტელისთვის ეს იყო მორიგი გამარჯვება და კიდევ უფრო დიდი გამარჯვებანი წინ ელის“. იოსებ იმედაშვილის რეცენზიაში ვკითხულობთ: „ჩვენი თეატრალური ხელოვნების აღორძინების დიდმა ქურუმმა კოტე მარჯანიშვილმა და ა. ახმეტელმა, თავისი ნიჭი და შემოქმედებითი ძალა ამ დადგმაში უხვად გადმოშალეს. მათ დაუმტკიცეს ამ საღამოს ხელოვნების უიმედო შემაცქერალთ, რომ ქართულ ხელოვნებას აქვს სასიცოცხლო ძალა, რომ იგი სავსეა შემოქმედებითი უნარით“. უეჭველ ფაქტად უნდა მივიჩნიოთ, რომ „მზეთამზეს“ დადგმა ეკუთვნის ორივე რეჟისორს. არც ის არის სწორი, როცა პირველი ქართული პანტომიმის დადგმაში ჯეროვნად არ აფასებენ ახმეტელის წვლილს და არც ახმეტელის განცხადებაა მართებული, სპექტაკლს ჩემ დადგმად ვთვლიო.

...სხდომა დიდხანს გაგრძელდა. ახმეტელი კაბინეტიდან გავიდა. დაკითხვაზე შემოვიდა თ. ჭავჭავაძე. მან ბევრი ილაპარაკა ახმეტელის თეატრიდან წასვლის მიზეზებზე. „ის როლი, რომელსაც მე ვასახიერებ „რღვევაში“, არ მაკმაყოფილებს“, თქვა მან და მიზეზად ის მოიტანა, რომ ახმეტელმა არასწორად იმუშავა მასთან. ჭავჭავაძემ შემდეგ მთავარ საკითხად მარჯანიშვილის წასვლა დაასახელა.

თ. ქ ა ვ ქ ა ვ ა ძ ე. მარჯანიშვილის წასვლას შევეურიგდით იმითომ, რომ ახმეტელი გვპირდებოდა — მარჯანიშვილს მალე გაუვლის ეს წყრომა და შემდეგ ტრიუმფით შემოვიყვანთ თეატრშიო...

საკმაოდ ხანგრძლივი იყო უ. ჩხეიძის საუბარი კომისიასთან. მან ბევრი საკითხი დასვა. შეეხო თეატრის პროფესიულ შემოქმედებით პრობლემებს.

უ. ჩ ხ ე ი ძ ე: ...მე გადავწყვიტე მას შემდეგ წასვლა, როცა დავრწმუნდი, რომ მარჯანიშვილი იკარგებოდა ქართული თეატრისათვის... რაც შეეხება მის მიმართ უცმაყოფილებას, იგი იმით იყო გამოწვეული, რომ განათლების კომისარიატთან ერთად გადაწყვიტა დასის შემცირება... ჩვენ შევეცადეთ ახმეტელის გამოსწორებას... იყო კრება ორჯერ. ერთი ბორჯომში, რომელიც დალის 9 საათიდან ღამის 11 საათამდე გაგრძელდა, აქ უკვე საბოლოოდ მოხდა განხეთქილება. კონფლიქტი ამოწურული იქნებოდა, რომ ბოლო არ ჰქონოდა მოულოდნელი და უხერხული, — სახელდობრ, ახმეტელი ცუდად გახდა...

დ. კ ა ნ დ ე ლ ა კ ი. შეიძლება თქვენ მართალი იყავით, მაგრამ როგორ მდგომარეობამდე უნდა მისულიყო ახმეტელი, რომ ასე ცუდად გამხდარიყო?

უ. ჩ ხ ე ი ძ ე. მაშინ თავი შევიკავე წასვლაზე. მე მარჯახიშვილთან მუშაობა მირჩევნია...

კომისიამ დაჰკითხა კიდეც შეიძლება კაცს. თითქმის აბსოლუტურმა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა ახმეტელს. მაგალითად:

კ. პ ა ტ ა რ ი ძ ე. მე პირადად სიამოვნებით ვმუშაობ ახმეტელთან, თეატრის მდგომარეობისთვის ახმეტელი მირჩევნია.

ი. გ ა მ რ ე კ ე ლ ი. მე ყოველთვის ნეიტრალური ვიყავი. მართო ვერც ახმეტელი გაუძღვება და ვერც მარჯანიშვილი, ერთად უნდა იყვნენ... ახმეტელმა ბევრი რამ ახალი შემოიტანა თეატრში.

ა. კ. ხ ო რ ა ვ ა. ახმეტელი თუ წავა, მე თეატრში არ დავრჩები. მარჯანიშვილის დროს ვასაძის, ანჯაფარიძის და დავითაშვილის გარდა, მსახიობების სახე არ იყო მოცემული, ახმეტელის დროს კი არის უამრავი...

ხორავამ კომისიას მოუთხრო თეატრში წარმოქმნილ წინააღმდეგობათა მიზეზებზე. მსახიობები ვერ იზრდებიან იმის გამო, რომ პრეტენზია დიდი აქვთ, საქმით კი ცოტას აკეთებენო. მართალია, ახმეტელი გვეუბნებოდა, — მარჯანიშვილს წყენა გადაუვლის და ტრიუმფით მოვიყვანთო, მაგრამ თუ ეს ასე არ მოხდა, ამაში ახმეტელს ბრალი არ მიუძღვისო. ხორავამ დაასახელა ერთი მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტი. ახმეტელმა მარჯანიშვილი შოიწვია

„ზაგმუის“ რეპეტიციაზე, უნდოდა თავისი ნამუშევარი ეჩვენებინა, მაგრამ მარჯანიშვილმა უარი შემოუთვალაო.

კომისიის სხდომაზე თ. წულუკიძემ თქვა: „ახმეტელთან პუშკომა მე მაკმაყოფილებს“.

კატეგორიული იყო აკ. ვასაძის განცხადება:

აკ. ვასაძე. მე უეჭველად ავირჩევდი ახმეტელს, მარჯანიშვილთან ვერ ვიმუშავებ...

გ. დავითაშვილი. მარჯანიშვილის მოსვლა და ახმეტელის წასვლა უფრო ცუდი იქნება.

ვ. გოძიაშვილი. ახმეტელის ხელში მსახიობის ტვინიც კი მოძრაობს. ახმეტელი, როგორც რეჟისორი და აღმზრდელი, სავსებით მაკმაყოფილებს. ახმეტელთან ერთად თეატრიდან მცეც წავალ...

კომისიისთვის ნათელი გახდა სურათი. იმავე დღეს მიიღეს დადგენილება: დაისვას საკითხი მარჯანიშვილის მიწვევის შესახებ, მაგრამ ამხანაგები მამულია, კანდელაკი და დადიანი აღნიშნავენ, რომ მათი ერთად მუშაობა შეუძლებელია.

1. დატოვებული იქნას რეჟისორი ახმეტელი იმ პირობით, რომ დათანხმდეს დასის გადასინჯვაზე, მომავალი სეზონისთვის სტაბილური დასის შექმნაზე.

2. ამხანაგი დადიანი წამოყენებული იქნას თეატრის დირექტორად, ხოლო ახმეტელი რჩება მთავარ რეჟისორად და სამხატვრო ნაწილის გამგედ.

თეატრიდან წავიდა ოთხი საუკეთესო მსახიობი, მართალია, მაშინ ოთხივე ერთნაირი ძალით არ ბრწყინავდა, მაგრამ მათში იყო დიდი არტისტული პოტენცია, რომელმაც შემდეგ იმძლავრა და მრავალი სიხარული მოუტანა ქართულ თეატრსაც და მაყურებელსაც.

მოსახდენი მოხდა. ახმეტელის წინაშე უკვე სხვა პრობლემები წამოიჭრა, უფრო რთული და ყოვლისმომცველი.

მძიმე ოპერაცია გადაიტანა თეატრმა. გაძლება უნდოდა უშანგი ჩხეიძის წასვლას. ხალხის უსაყვარლესი მსახიობი წავიდა თეატრიდან. სათქმელად აღვილია, მაგრამ უდიდესი ფაქტი მოხდა. ხალხი კვლავ ამდღელვარა შექმნილმა სიტუაციამ. დახარჩუნა სამსახიობსაც უკვე კარგად იცნობდა მაყურებელი, გრძნობდა მათ არტისტულ ძალას.

მეგობრები ერთმანეთს დაშორდნენ.

მეორე დღეს, როცა ახმეტელი თეატრში მოვიდა, მთელი დასი

შეკრებილი დახვდა, თითქოს ღამე თეატრში გაათენესო. ან კი რა გააჩერებდათ სახლში.

ახმეტელი უგუნებოდ იყო. ცდილობდა დაეფარა შინაგანი მღელვარება.

— ვერც „არღვევამ“ გვიშველა. მაინც გვებრძვიან, მაგრამ თუ ერთად ვიქნებით, ვერაფერს დაგვაკლებენ. ახლა ხელები დავიკაპიწოთ და შევუდგეთ საქმეს...

დასის წევრები შენობაში მიმოიფანტნენ. ზოგი თავის საგრიშინო-ოროში წავიდა, სალაპარაკო მხოლოდ ის იყო, რაც თეატრში მოხდა.

სანდრო სამაკეტოში ჩავიდა, მუშებს შეხვდა, ისე გაუბა საუბარი, ვითომც არაფერი მომხდარიყო. მაგრამ ეს იყო უსიამოვნო თემაზე საუბრისაგან გაქცევის სურვილი. გაურბოდა, მაგრამ მაინც ერთ ადგილზე იდგა. არ შორდებოდა ფიქრი წასულ მსახიობებზე, მომხდარ ამბებზე...

...კ. პატარიძე ვენეციანოვის „ჯუმა მაშიდის“ რეპეტიციებს გადიოდა. სპექტაკლს თეატრის მიერ არჩეული ხაზი უნდა გახეტკიცებინა.

რთულ სიტუაციაში იბადებოდა წარმოდგენა.

სპექტაკლმა დიდი გამოხმაურება არ ჰპოვა.

ლავრენევის „არღვევამ“ თეატრში გარდატეხა უკვე მოახდინა.

ჭარიშხალი კვლავ მძვინვარებდა. ახმეტელის გემი გაშოცდილი კაპიტნის ხელში ამაყად მიცურავდა შემოქმედების უსაზღვრო სამყაროში...

გ ა მ ც ე მ ა

სანდრო ახმეტელს ხიბლავდა ხალხური ზღაპრები, მითები, თქმულებები. განსაკუთრებით დიდ როლს ანიჭებდა თეატრში ფოლკლორული მოტივების წარმოჩენას. პირდაპირ აღმერთებდა ხალხურ ლექსებს, რამდენი ნამდვილი პოეტი კვდებაო უსახელოდ, ამბობდა ხოლმე. ყველას ის ლექსი თუ ზღაპარი მოსწონს, რაც მის სულთანაა ახლოს, არც ახმეტელი იყო ამ მხრივ გამონაკლისი. ერთხელ ქართული ზღაპარი „სიკვდილის ჩამოსვლა დედამიწაზე“ წაიკითხა და განცვიფრდა. ერთ რამედ მარტო სათაური ღირსო. ახმეტელი იმ დროს, რა პერიოდზეც ჩვენ ვსაუბრობთ, უკვე ორმოცს გადაცილებული კაცი იყო, აქედან თეატრში ათი წელიც არ გაუტარებია და სწორედ ამ პერიოდში თითქმის ყველაფერი ნახა. ტკივილიც შეხვდა, სიხარულიც განიცადა. არაფერი შოაკლო დალოცვილმა თეატრმა. ასე ვთქვათ, თითქოს სიკვდილსაც კი შეხვდა პირისპირ. აი, ისე, როგორც იმ ქართულ ზღაპარშია: „ერთხელ, თურმე, სიკვდილი შემჯდარა თეთრ ცხენზე, ჩამოსულა დედამიწაზე და ეძებდა საიქიოში წასაყვან ადამიანებს. შიდის გზაზე, ცხენს მიაჯირითებს, თეთრ ცხენზე ისვამს ახალგაზრდებს, შავეთში მიჰყავს და მიჰყავს, ვერ გაძღა სულ დარჩეული ახალგაზრდების წაყვანით“. ჰოდა, თითქოს აი, ამ დედამიწაზე ჩამოსულ სიკვდილს შეეყარა თავად, რომელმაც ერთბაშად კი არ წაიყვანა, გვერდით ამოიყენა. მას შემდეგ ახმეტელს სულ გვერდით ედგა სიკვდილი. სულის ზიღრმეში მუდამ გრძნობდა მის აჩრდილს, მაგრამ გაბედულად მიჰყვებოდა გვერდით.

სანდრო ახმეტელს ძველი სცენის მუშები ჰყავდა. ზოგმა შეტად საინტერესო ამბის მოყოლაც იცოდა. ერთ-ერთი მათგანი წარსულში გაციმბირებულიც კი იყო, მუშათა გამოსვლებში მონაწილეობისათვის. შეიკრიბებოდნენ საღამოს წარმოდგენის დათავრების მოლოდინში და ხან რას ყვებოდნენ, ხან—რას. ერთხელ, როცა სცენაზე „რღვევა“ მიდიოდა, მუშები კვლავ შეიკრიბნენ თა-

ვიანთ ოთახში. ზოგმა მთისა და ბარისა მოჰყვა, ზოგმა—მამისა თუ პაპამისის ნაამბობი, ერთმა მუშამ თავისი სოფლის ას წელს მიტანებული მოხუცი გლეხკაცის ნაამბობი გაიხსენა. რაღაც ჯადოსნურ ზღაპარსა ჰგავდა ის ნაამბობი. ის-ის იყო საუბარი უნდა დაეწყო, რომ სანდრო ახმეტელიც შეუერთდათ. დაჯდა და სულგახაბული უსმენდა სცენის მუშებს... „თურმე, ერთ ქვეყანაში ცხოვრობდა ერთი ძალიან ლამაზი ჰაბუკი, მეტად თავნება იყო. არავის არაფერს უჯერებდა. ცოტა ხანს უთმინეს, უთმინეს, მერე უთხრეს, ასე არ უნდა თავნებობაო, სტაცეს ხელი და შორეულ მხარეს გადასახლეს. როცა მოსახდელი მოიხადა, გამოუცაადეს, აქ არის თქვენი მუდმივი სამყოფელიო. ამქვეყნად მუდმივი არაფერიო, იფიქრა ლამაზმა კაცმა და გული არ გაიტეხა. ადრე დგებოდა, შზის ამოსვლას ასწრებდა, ყველაზე მეტს მუშაობდა და ყველაზე უფრო მზიარულიც იყო. მუშაობა მოსწონდათ მის უფროსებს, მაგრამ მზიარული გუნება ვერ შეუცვალეს. ათასჯერ გააფრთხილეს, შეხმაგ ჩუმ ღიღინსა და მზიარულებას მოეშვი, თორემ ჩვენ ვიცითო. თუ შენსას არ მოიშლი, უფრო მკაცრ პირობებში მოგაქცევთო. ჩაფიქრდა ჰაბუკი. ცოლი და შვილი გაიხსენა. იქნებ, გულზე დარდი შემომამწვესო. პირიქით კი მოხდა. შვილის გახსენებამ სახე გაუბრწყინა. ცოლზე ფიქრმა სიყვარულის ბედნიერი. დღეები შოაგონა და იმედიანად გაიღიმა. ყველაფერს უნდა გავუძლო, რომ ცოლ-შვილის ნახვას მოვესწროო. ასე გამხნევებული შეუდგა მუშაობას. ერთ დღეში ორი დღის საქმე გააკეთა.

სალამოს უფროსმა მისი ზედამხედველი გამოიძახა.

— რით ვერ დაამყარე წესრიგი — თავი არ აუღია, ისე ჰკითხა.

— დავამყარე. დღეს ერთმა კაცმა იტირა კიდეც.

— ჰო... ეგ კარგია გამოდის, რომ ინანიებს. ხმამაღლა ხომ არ ტირილდა?

— არა, თავისთვის.

— უკმაყოფილო ხომ არ არის?

— პირიქით. თქვენ რომ არა, ამ მხარეს ვინ მანახებდაო.

— მაშ, მოსწონს ჩვენი მხარე? მართლა მოსწონს? მიდი, გაახარე, უთხარი, სამუდამოდ აქ რჩები-თქო.

— ასე ვიზამ.

— ის გიყი არ დაჰკვირანდა? კიდეც მზიარულობს?

— ვერაფერი ვერ მოვუხერხე. ისევ გიყობს.

— სულელლო... ერთ კაცს ვერ მოუარე? იცი, თუ არა, რატომ იქცევა აგრე? იცი?... არ იცი და ვერც გაიგებ, შე სულელლო... აინუნშიც არ ჩააგდო... აი, რას გვეუბნება თავისი მზიარულებით,

ახლა მაინც თუ მიხვდით?.. — და მოჰყვა ლანძღვა-გინებას. ის კი სარგადაყლაპულივით იდგა და სახეზე უცნაური ღიმილი გადაჰკეროდა. უფროსს იმდენად დაუჯერებლად ეჩვენა, რომ ყურადღება არც მიაქცია, გინებით და ყვირილით გული რომ იჯერა, თანდათან დამშვიდდა, ხმასაც დაუწია. მხოლოდ ახლა შენიშნა, რომ იმას სახეზე თითქოს ღიმილის ნიღაბი ჰქონდა აფარებული.

— რა არის ეს? დამცინი? — იფეთქა უფროსმა. წამოხტა სკამიდან და სახეში სილა გააწნა. ერთხანს ოთახში იწრიალა, იწრიალა და მერე ისევ თავის ადგილზე დაჯდა, თვალებში შეხედა და გაოგნდა. ისევ ისეთი ცივი ღიმილი გადაჰკეროდა სახეზე.

— დაჯექი — შერბილებული ტონით უბრძანა.

ზედამხედველი მაღალი, შეუხედავი, მაგრამ ფიზიკურად ჯახიანი კაცი იყო. თვალებში რაღაც ფარული სევდა ჰქონდა ჩამდგარი. როცა სკამზე ჩამოჯდა, სახეზე ღიმილი გაუქრა. თავისი ბუნებრივი მდგომარეობა დაუბრუნდა.

— აი, მესმის ისევ ის, ხარ. წელან კი სულ სხვა იყავი...

— შენ არ იყავი... ვიღაც სხვა...

— ერთი ეს მითხარი, რად იღიმებოდა? — თითქმის დაყვავებით, ასე წარმოიდგინეთ, ერთგვარი ალერსითაც კი ჰკითხა.

— იმან მასწავლა!..

— რა გასწავლა?..

— როცა გიჭირს, სწორედ მაშინ უნდა გაიღიმო. მტერს ასე უნდა აჯობო.

— მერე მე შენი მტერი ვარ?

— ამ წუთებში კი.

— იმას ვიღამ ასწავლა?

— რა ვიცი, უსწავლებიათ.

— იმის ღიმილი რომ სულ სხვანაირია, ეგ თუ იცი?

— ჩანაირი? ღიმილი ღიმილია.

— შე სულელო, ის რომ იღიმება, ასე მგონია, მთელი სხეული უღიმის, შენ კი მიცვალებულის ღიმილი გქონდა. რაც არ ისწავლება, ნუ ეცდები.

— არ ვიცი, სილა რომ გამარტყით, მაშინ კი დამეხმარა ღიმილი. ვიფიქრე, შენს ჯინაზე არ დავიჩოქებ-მეთქი.

— აბა, აბა, ნუ შეტოპე. ხომ არ დაგავიწყდა ვის ელაპარაკები,

— მაპატიეთ, ბოდიშს ვიხდი...

— აი, ის კაცი ასე არ გეტყოდა. ადგებოდა, თვალებში შემომხედავდა და უხმოდ გავიდოდა.

— არა, უფროსო! ადგებოდა, სკამს ხელს დაავლებდა...

— გეყოფა! ახლა წადი, ისეთი რამ მოიფიქრე, რომ სახედალ-რეჯილი ვნახო ის ლამაზი კაცი. ყველაფერი მაღიზიანებს შაგისი სილამაზეც, სიტყვაც, სიარულიც. ასე მგონია, ყველაფერი აჯახე-ბულა ჩემ წინააღმდეგ. ყველაფერში პროტესტია, ყველაფერში რაღაც აუხსნელი ძალაა, ენერგია... წადი და იფიქრე, ერთხელ მაინც ხომ უნდა იფიქროს ზედამხედველმაც...

ის კი ფიქრს გადაჩეული იყო.

ერთ დღეს უცნაური ხმა დაირხა. საერთო ქორწილი უხდა შედგესო. ამ მხარეში ხალხმა არ იცოდა, რა იყო ქორი. ყველაფერი, რაც არ უნდა ეთქვათ, სინამდვილეშიც სდებოდა. ამიტომ არავის გაჰყვირებია ქორწილის ამბავი. უფროსმა მრისხანე სახით ჩამოუარა მრევლს. შუბლშეკრულმა გასცა განკარგულება ლამაზი კაცი მომიყვანეთო.

— რაზე შეწუხებულხართ? — ჰკითხა ლამაზმა.

— დღეს ხეების მოჭრაზე იმუშავენ. დღის ულუფა არ გექნება. თუ ყველაფერს ისე გააკეთებ, როგორც გეტყვი, საღამოს ერთ თავ საჭმელს მოგცემ...

ხეების მოსაჭრელად ხუთი კაცი გავიდა. მათ შორის ერთ-ერთი მეტყვეის შვილი აღმოჩნდა.

— აქ ცუდი საჭრელი ხეებია. დიდი სიფრთხილე გჭარბებთ. სანახევროდ მოჭრილი ხე შეიძლება უცებ აიხლიჩოს. თუ ახლოს იდგებით მუცელში მოგხედებათ და მერე დაემშვიდობეთ ყველაფერს.

მთელი დღე იმუშავეს. დაიქანცნენ. უწყლობამ მთლად გააგიჟა. საღამოს ზედამხედველმა თავისთან იხმო ლამაზი კაცი.

— კარგად გიმუშავია, დაჯეჰი, ჰამე... — უთხრა და თეფში მიუწია.

— წყალი დამალევინე.

— ჯერ ჰამე და მერე.

ლამაზმა კაცმა თეფშიდან ქათმის ფეხი ამოიღო, საგულდაგულოდ შეათვალიერა.

— სულ ეს არის?

— ეგ არის. რაც არ უნდა იყოს, მაინც ქათმის ხორცია...

ლამაზ კაცს ხელში ქათმის ფეხი ეჭირა და გაშტერებული დაჰყურებდა.

დიდხანს უყურა, უყურა და თანდათან სახე უცნაურად გაუნათდა. მოგონებებმა თავისი უცოდველი ბავშვობის დღეები ამოატივტივეს.

— მაინძელო!.. — თითქოს ახლა ჩაესმა ყურში ეზოს კიშკართან მომდგარი კაცის ხმა.

— ბატონო!... — გასძახა დედამისმა.

— სტუმარს თუ მიიღებთ, მდინარე მოლიდებულა და სახლში ველარ მივედი...

— მობრძანდით ბატონო, რავე გეკადრებათ, მობრძახდით, დიდად გავგახარებთ, ჩვენო ბატონო... ბიჭო, გაიქეცი, შამას დაუძახე, აგერ გიგლაიასთან არის წამით გადასული. — უთხრა დედამ ლამაზ ბიჭს და სტუმარი ეზოში შეიპატიჟა. მამა ისე შეეგება სტუმარს, თითქოს დიდი ხნის შეგობრები ყოფილიყვნენ.

დედამ ბიჭი ქათმის დასაჰერად გაიყოლა. მაინც რამდენი იწვალეს, ვერ იქნა და კუთხეში ვერ მიიმწყვდიეს ქათამი. ისევ ბიჭმა იმარდა. რკინის ნაქერი ესროლა, ფეხებში შოახვედრა. ქათამი წაიქცა. დედამ ცეცხლზე კეცები გადააყუდა. მთელი ოჯახი ფეხზე დადგა: ქათამი იკვლებოდა, ღმერთმა დალოცოს სტუმარი!

მამამ ბოდიშებით მიიწვია სახელდახელო სუფრაზე სტუმარი. — თქვენი საკადრისი სუფრა არ არის, მაგრამ, ასე ნაუცბადევად, ღღეს რაცა გვაქვს იმით მოვილხინოთო. დედამ, როგორც ყოველთვის, ქათმის ფეხი თავისთვის გადაიღო, ლამაზ ბიჭს კინწერი შეხვდა, სხვა შვილებს — ზოგს თავი, ზოგს — მეორე ფეხი. ახლა შენიშნა, რომ დედა ძალიან ნელ-ნელა ჰამდა ფეხს. დიდხანს აწვალებდა ხელში. სუფრა ისე დამთავრდა, რომ ეს ერთი ფეხიც ხეირიანად ვერ გამოხრა. ბიჭს გაახსენდა, რომ დედა ყოველი სტუმარიანობის დროს ისე აკეთებდა, ვითომ სადილობდა.

— დედა, ქათმის ფეხი რად გიყვარს? — ჰკითხა მეორეს ღღეს ბიჭმა.

— სიარულში მეხმარება! — ღიმილით უპასუხა დედამ.

ღილით წინაღლის ვახშმისგან მონარჩენით გაუშასპიხდლნენ სტუმარს.

საუკუნო ვალი დამდეთ, ჩემო მოკეთებებო, არ ვიცი, როგორ უნდა გადაგიხადოთ პატივისცემა, — თქვა სტუმარმა. მერე მთელმა ოჯახმა მიაცილა კიშკრამდე, გამომშვიდობებისას სტუმარმა თქვა, ამ ლამაზ ბიჭს რომ არ ვაკოცო, არ იქნებოა.

— თუ შეიძლება ერთი ხელსაწმენდი მათხოვეთ, ბატონო...

მოიტანეს ქაღალდის ხელსაწმენდი.

— მოდი, ბიძიკო, აქ, — დაუძახა ბიჭს. ლოყაზე მიაღო ქათმის ხელსაწმენდი და ზედ აკოცა...

— წვერგაუპარსავი შევიქენი და არ ესიაშოვნება ბაღახას...

...ლამაზი კაცი ქათმის ფეხს ჰამდა და უბედნიერესი კაცის ღიმილით იღიმებოდა. მის თვალწინ იდგა დედის სახე, რომელიც ისე

აუჩქარებლად და მშვიდად ჰამდა ქათმის ფეხს, თითქოს უფრო კარგი საჭმელი არ ეგულებოდა ამქვეყნად. ზედამხედველს თვალე-ბი გადმოვარდნაზე ჰქონდა, ისე დაძაბული უყურებდა ლამაზ კაცს. გრძნობდა, რომ რაღაც დიდი ამბები ხდებოდა მის სულში, მაგრამ მის გონებას აღემატებოდა გაეგო, თუ რა ძალა ანათებდა ამ კაცის სულს შიგნიდან. ითმინა, ითმინა და ბოლოს თავისთვის ჩაილაპა-რაკა:

— არ გამცეთ და მთლად სულელია ჩემი უფროსი. მაგას მარ-თლა ჰგონია, რომ შენი შეცვლა შეიძლება.

— მე რომ შევიცვალო, ჩემი ხალხიც უნდა შეიცვალოს.

— არ მესმის, — უთხრა ზედამხედველმა.

— თუ ჩემი ხალხი შეიცვალა, მეც შევიცვლები. ახლა გეს-მის?...

— არა...

— აბა, არც არის საჭირო! წყალს დამალევენებ?

— პირდაპირ შემშურდა, ისე გემრიელად შეექცეოდი დამარი-ლებულ ფეხს.

— წყალს თუ დამალევენებ?

— რომ არ დავალევინო?

— როგორც გინდოდეს...

— დალიე. სულ ერთია, შენთან ჰქიდილს აზრი არა აქვს, ხვალ უფროსი ჩამოდის, ცოლები უნდა შეგერთონ.

...ორი დღის შემდეგ გაუყენეს გზას.

ერთმანეთში არეულიყო მათი ღიმილი და სევდა, წუხილი და გაუცნობიერებელი სიხარული, რაღაც გაურკვეველი მოძავლის შიში. კაცმა რომ თქვას, მას არც შიში ეთქმოდა, არც სიხარული. ყველაფერი იყო და არაფერიც არ იყო. გაურკვეველობის, ქაოტუ-რობის ამ გრძნობას სახელი არ ერქვა. ერთმანეთში ირეოდა მხიარული სიცილი, უწმაწური სიტყვები და შეძახილი:

— სიძე, შე ძველო!..

ხორხოცობდნენ, ხელებს უქნევდნენ ერთმანეთს, ულაყი ცბე-ნებივით ჰიხინებდნენ ბიჭები. ამ ხმაურსა და ორომტრიალში, ყველაფერში, რასაც კაცი ამგვარ სიტუაციაში ჩაიდნის, ერთხა-ირი ბედის მიუხედავად, მაინც იგრძნობოდა ხასიათთა თუ ასაკთა განსხვავება. რაღაც ჯოგური ინსტინქტი გაღვიძებოდათ დიდი ხნით ქალებს დანატრებულ ჰაბუყებს, რომლებიც კოლექტიური ქორწი-ნებისათვის იყვნენ გამზადებულნი. უფროსი ძააკისანი შედარებით თავდაპირილნი იყვნენ და ეს გასაგებიც იყო.

გაზაფხული იწურებოდა, მაგრამ ჯერ ისევ გრილოდა, თითქოს

მზესაც მობეზრებოდა ეს ხალხი, მანაც მიეტოვებინა ისინი და ამიტომ ხანდახან თუ უწყალობებდა ხოლმე თავის სხივებს. თითქოს აღარც ღმერთს აინტერესებდა მათი ბედი. სიკვდილის პირისპირ იყვნენ დატოვებულნი. ვინც გაუძლებდა, გაუძლებდა.

მიდიოდნენ ადამიანები თავიანთი ბედისა თუ უბედობის შორეულ გზაზე...

ერთ მიყრუებულ ადგილზე გაჩერდნენ. სახელდახელოდ შოიწესრიგეს თავი და ეზოში შევიდნენ. ქალებიც უკვე მომზადებულიყვნენ. ზოგიერთი ისევ იყურებოდა სარკეში, ზოგი თქებს ისწორებდა. ქალი ყველგან ქალია და როგორც "ბეძღოთ, ისე კოხტავდებოდნენ. თითქმის ყველა ზუმრობის ხასიათზე იყო. ის ლამაზი ჭაბუკი ღუმდა. არავის ეცალა მისი სულიერი მდგომარეობის გასარკვევად. ყველანი სხვადასხვა ერის "შვილები იყვნენ და თავისებურად განიცდიდნენ მოსალოდნელ ამბავს.

— ნუ ცელქობთ, მეტი სერიოზულობა, სახელმწიფო მნიშვნელობის საქმე წყდება! — ბრძანების კილოთი თქვა უფროსმა. — ნუ ჩქარობთ, ყველას თითო ქალი ერგება. — მშვიდი ტონით დაამთავრა სიტყვა. როცა ეზოში ყველა გამოეფინა, უფროსმა გახვარგულება გასცა:

— აბა, სწორდით მოემზადეთ, ნაბიჯი წინ, აირჩიეთ, ვისაც ვინ გინდათ. დრო ერთი საათი გაქვთ. ერთ საათში ყველაფერს მოასწრებთ, დიდი დროა. ეს "შე მოგეცით ერთი საათი. ისე, სახეგარი საათიც კმარა ქალის ასარჩევად, აბა, მიდით! — თქვა და თვითონ იქვე გვერდით, სათვალთვლო პუნქტში გადაიხაცვლა. პუბქტი ოდნავ ამაღლებულზე იყო მოთავსებული და ეზოში თავისებურ "ლოქას" წარმოადგენდა, თითქოს სპექტაკლის სანახავად მოემზადაო, ისე მოკალათდა "ლოქაში".

პირველი ნაბიჯი ქალებმა გადადგეს. ვაჟები დაიბნენ, "შეწყვიტეს ხმაური. სიჩუმე ჩამოვარდა. ვაჟებისკენ ნელ-ნელა მიდიოდნენ შეშინებული და უცნაურად მომღიმარი ქალები. მიდიოდნენ უქორწინო ქორწინების დედოფლები. ვაჟებს თითქოს "შერცხვითო და ისინიც ადგილიდან დაიძრნენ. რამდენიმე ნაბიჯი გადადგეს და შეჩერდნენ. გაჩერდნენ ქალებიც. წამიერად თითქოს ორთავე მხარეს ფეხები შეებოკათ. ნაბიჯი ვერ გადადგეს წინ. შორიანლოს უყურებდნენ ერთმანეთს და არაფერზე არ ფიქრობდნენ. შუტაში შერეკილი ჯოგით იყვნენ და ვერავინ ბედავდა ხმის ამოდებას. უცებ გაქრა უჩვეულო ქორწინების თამაშის სიხარული. გაქრა გულუბრყვილო და რაღაც დათარული "მიხაგახი სექსუალური წადილი. მათ სულში გაიღვიძა ადამიანური ღირსე-

ბის გრძნობამ, შემზარავი მოულოდნელობის ტკივილმა გააქეზა ერთ ადგილზე ადამისა და ევას მოდგმა.

უფროსმა ვაჟებისა და ქალების ზედამხედველები იხმო თავისთან. წაითათბირეს და თავიანთი მრევლისკენ წავიდნენ. ვაჟების ზედამხედველი ლამაზ კაცს მიუახლოვდა და უთხრა:

— რას გაშტერებულხარ? ქალი არ გინდა?!

ლამაზი კაცი აღარ ილიმებოდა. არაამქვეყნიური სევდა ჩასდგომოდა თვალებში.

ღუმილის გაგრძელება შეუძლებელი გახდა. ისევ ვაჟებმა იძალეს, გაშლილი ფრონტით წაიწიეს წინ. თუმცა, რა ღუმილის დარღვევაზე შეიძლება ლაპარაკი, როცა ხმა არ ამოუღიათ, ისე მიდიოდნენ. შეხვედრის მოლოდინი დაიძაბა. რაღაც ასი მეტრიც კი აღარ აშორებდათ ერთმანეთს. თითქოს ბრძოლის ველი იყო, სადაც დაპირისპირებული ძალები ერთმანეთს უნდა შეჯახებოდნენ, ისევ შეჩერდნენ. ერთხანს ასე იდგნენ ქალებიცა და კაცებიც. იდგნენ და ელოდნენ რაღაც ძალას, რომელიც მათ გაოგხებული მდგომარეობიდან გამოიყვანდა. ვერავინ გაიგებდა, მაშინ ვინმე ფიქრობდა, თუ არა თავის ცოლ-შვილზე ან ქმარ-შვილზე, მათ შორის რამდენი იყო ოჯახიანი და რამდენი მარტოხელა. ისინი ერთ ბედში მყოფ საერთო მასას წარმოადგენდნენ. ეს იყო და ეს!

მოულოდნელად, ისეთი სცენა გათამაშდა, სიზმარს უფრო ჰგავდა, ვიდრე სინამდვილეს. ქალთა გუნდს გამოეყო ოცი-ოცდაერთი წლის ტანმალალი ქალიშვილი და ვაჟებისკენ წაიწია. დადგა შუა მოედანზე და ისეთი სიმღერა წამოიწყო, ქვასაც აატრიაებდა. სიმღერა კი არა, ნამდვილი გოდება იყო იმ ადამიანისა, რომელსაც აღარაფერი ნათელი არ დარჩენია ამქვეყნად. საშუაროს დაქცევის წინა დღეს ჰგავდა მთელი ცხოვრება, რასაც იგი სიმღერაში გადმოსცემდა. მის ხმაში იგრძნობოდა დიდი სევდა, მარტოობის ტკივილი. ქალიშვილი სიმღერით ეთხოვებოდა შორს დარჩენილ თავის სატრფოს, ეთხოვებოდა სიქალწულეს, ყველაფერს, რაც მას ბედნიერ დღეებთან აკავშირებდა. სიმღერა რომ დაამთავრა, ხმამალა დაიძახა:

— ვინ ხართ ჩვენებური!

ლამაზი ვაჟი გამოეყო ჯგუფს, მივიდა, ხელზე აკოცა. შერეწელზე მოხვია ხელი და საცეკვაოდ დაატრიალა.

ქალებმა ეს რომ დაინახეს, სიმღერა წამოიწყეს. ისინი მდგომარეობიდან თავიანთ დაკარგულ სიყვარულზე, მიტოვებულ შვილებზე, ქმრებზე, თუ უსიხარულო დღეებზე. ვიღაცამ ამოიკენესა, მე-

რე მეორე ხმამალა აქვითინდა. ერთმანეთში აირია სიმღერა და ტირილი.

მღელვარებისაგან ლამის გულები დაუსკდათ ვაეებს. ვერც უკან გაბრუნდნენ, ვერც წინ წავიდნენ, ვიდრე თავიანთი დაწყველილი ბედი არ გამოიტირეს ქალებმა. ვაეებს საოცარი სიბრაღული გაედვიათ ქალებისადმი. ზოგი ისე დაბნეულიყო, კარგად ვერც გაეგო, რა ხდებოდა.

ქალებმა თითქოს გული მოიოხეს და პირველი ნაბიჯი მათ გადადგეს. ვინ ვის ბედს უკავშირდებოდა, ამის გამგები და გამკითხავი ძე ხორციელი კი არა, ღმერთიც არ იყო. ვაეებიც დაიძრნენ, ერთმანეთისაგან მიისწრაფოდნენ მდინარეები, რათა ერთმანეთი შთაენთქათ, რომ სამუდამოდ დავიწყებოდათ თავიანთი წარსული.

როცა დაძაბულობა განიმუხტა, ქალმა ჰკითხა ვაეს.

— ხომ წამიყვან, ძმაო, ჩვენიანი ხარ.

— წავიდეთ.

— ფუთას ავიღებ და წამოგყვები.

— აგრე ქენი.

— ხომ დამიცდი? არა, სჯობია ფუთასთანაც ერთად მივიდეთ. აგერ, იქა მაქვს, ახლოს, ოთახში.

— აქ დაგელოდები...

— ვაითუ სხვა ქალი მოვიდეს შენთან...

— ნუ გეშინია, მე უკვე მეორე ცოლი მყავს-მეთქი, ვეტყვი.

— ცოლიანი ხარ?...

— ცოლ-შვილიანი, შენ?

— მე არა.

— მერე?

— ვიყოთ სანამ ერთად ვართ.

— თუ მელირსა შინ დაბრუნება, ცოლ-შვილს ვერ მივატოვებ...

— ეგრე იყო... ნეტავ, მოვესწროთ და...

ქალიშვილმა ფუთა მოიტანა, ცოტა უფრო დამშვიდებული ჩანდა. ყველამ თავისი საბედო აირჩია. დაწყვილდნენ.

— მოემზადეთ წასასვლელად! — გაისმა უფროსის ხმა და ხე-ფე-ღედოფლები გაუდგნენ ამ უცნაური ქვეყნის ერთფეროვან გზას..."

როცა სცენის მუშამ საუბარი დაამთავრა, ახმეტელი უცნაურად აღელვებული წამოდგა ფეხზე და სცენის მხცოვან მუშას უთხრა;

— შენ მოიგონე ეგ ამბავი, თუ მართლა გაიმბო ვინმემ?

— მიაგბო.

— საოცარი რამ მიაგბე, სპექტაკლი დაიდგმება, პიესა დაიწე-

რება ამ ამბავზე... უსათუოდ გამომადგება. აი, ნახეთ, თუ მაგ ამბავმა სადმე, ჩემს შემოქმედებაში არ იჩინოს თავი. სილამაზე და ტირანია! ჰა, როგორი თემაა! — ისე პათეტიკურად წარმოთქვა და თვალეზში შეხედა მთხრობელს, რომ ცოტა არ იყოს, გახცვიფრდნენ სცენის მუშები, თუმცა ახმეტელის ხასიათის კაცისგან ასეთი რამ არც უნდა ყოფილიყო მოულოდნელი.

— ცოცხალ არსებათა შორის მხოლოდ ადამიანმა იცის, რომ იგი მოკვდავია და მაინც სიკვდილისკენ ისწრაფვის რაღაც მიზნადღობის ძალით, — თითქოს ახალი და დიდი სიბრძნე თქვაო, ისე ამაყად გადახედა ერთ-ერთმა მოსაუბრემ ახმეტელს. თავის მხრივ, სანდრო ახმეტელმაც წაიფილოსოფოსა, ძველთაძველი ამბავი უამბო:

— ერთ კაცს მგელი გამოეკიდა. კაცი გაიქცა და ხეზე ავიდა. ჩამოიხედა დაბლა. ზე ტბის ძირას იდგა. ტბაში გველეშაპი იყო. დაველოდები, სანამ გველეშაპი არ წავაო, იფიქრა კაცმა და ხის ნაყოფს შეექცა. ამასობაში ხის ძირას გაჩნდა თეთრი და შავი თავი. დაუწყეს ხეს ღრღნა. კაცი კი შეექცეოდა ხაყოფს და ვერ ამჩნევდა, როგორ სუსტდებოდა ხის ძირი. ბოლოს თავგებმა ზე გამოღრღნეს და წააქციეს. კაცი გველეშაპმა შთანთქმა, ის თეთრი და შავი თავი დღე და ღამეა, ტკბილი ნაყოფი — სიცოცხლე. დღე და ღამე ნელ-ნელა ხრავს ადამიანის ღლებს, გველეშაპისთვის, ანუ სიკვდილისთვის ამზადებს ადამიანს...

— აი, რაღაც ამგვარი დამემართა მეც, — თქვა ახმეტელმა, ვერც დღეს და ვერც ღამეს ვერ ვარჩევდი, ისე ვმუშაობდი.

— ამ დროს თეთრი და შავი თავი კი ღრღნიდნენ ხეს, რომელზედაც შენ იყავი წამოსკუპებული და ტკბილ ნაყოფს შეექცეოდი, არა? — ნახევრად ხუმრობის კილოთი უთხრა მოსაუბრემ.

— ნაყოფი, მართლაც ტკბილი იყო, ყოველ სპექტაკლს სიცოცხლის ნაწილი მიჰქონდა. თუ არ განგიცდია სპექტაკლის შექმნის ტკივილი, მაშინ ვერ გაიგებ მისი დაბადების სიხარულს. საოცარი გრძნობა გეუფლება ამ დროს. ხუმრობა საქმე არ იყო, ერთ წელიწადში „რღვევისა“ და „ანზორის“ დადგმა. ერთ წელიწადში! გესმით, ეს რას ნიშნავს? 9 თებერვალს „რღვევა“ დაიდგა, 25 ოქტომბერს კი „ანზორი“. სულ რაღაც ორ წელიწადში შეიდი წარმოდგენა დაიდგა. თეატრში ხომ მართო წარმოდგენები არ არის, ათასი სხვა საზრუნავიცაა. ყველაფერს მიხედვა უნდოდა. მახსოვს, თითქმის ყოველდღე დავდიოდი ფაბრიკებში, ქარხნებში. ეწყობო-

და დისპუტები, შეხვედრები. მუშები მოითხოვდნენ ახალ პრო-
 ლეტარულ ხელოვნებას, ზოგჯერ ისეთ რამეს გვთხოვდნენ, რაც
 ჩვენ არ შეგვეძლო გაგვეცეთებინა, თეატრი მაყურებელს უხდა
 ზრდიდეს. ისინი კი დაბლა გვექაჩებოდნენ. შენ წარმოიდგინე,
 ზოგჯერ ანგარიშსაც კი ვუწევდი მათ გემოვნებას. ამისთვისაც არა
 ერთხელ მომცხეს. როცა ანგარიში არ გავუწიე, მაინც მომცხეს.
 ერთხელ, ტრამვაის მუშათა კლუბში მიმიწვიეს. ძალიან ცხარე
 დისკუსია გაიმართა. მე მაშინ მუშებს ვუთხარი, რომ ჩვენ წავე-
 დით ახალი გზით, რომ არ გვქონდა სკოლა, რომ ბევრ რამეს უტ-
 რადიციოდ ვქმნიდით. ძველი თეატრი ემსახურებოდა ათასებს,
 ჩვენ კი ათიათასებს ვემსახურებით; სიტყვებში გამოვიდნენ მუშე-
 ბი და დაგვცხეს. მერე თავიანთი დადგენილებაც მიიღეს. დადგე-
 ნილებაში წერდნენ: თეატრი მუშა-მაყურებლის კონტროლქვეშ
 უნდა მოვაქციოთ, რომ უფრო პროლეტარული გახდესო. კლუბი-
 დან რომ გამოვედი, ერთი მუშა მოვიდა და მითხრა: ამხანაგო რე-
 ჟისორო! რით ვერ გაიგეთ, რომ თეატრი ჩვენია და არა თქვენიო!
 ადვილი იყო ასეთ პირობებში მუშაობა? ეს იმასთან არაფერია, რა-
 საც სხვა დისკუსიებზე და პრესაში გვაყრიდნენ. ასე მეჩ-
 ვენებოდა, თითქოს წარმატებამ უფრო გაახელა ხალხი; ყოველი
 სპექტაკლის შემდეგ ყალყზე დგებოდნენ. ეჰ, უბედური პროფესიაა
 რეჟისორობა, ყოველ სპექტაკლზე გამოცდას აბარებ. არტისტი
 ერთ როლს კარგად ითამაშებს და მაყურებელსაც ის კარგი ახსოვს.
 თუ როლი ჩაუვარდა, ადვილად აპატიებს. იმას გაუხსენებს, რი-
 თაც მსახიობს თავი მოსწონს. რეჟისორის საშველი კი არ არის.
 ყველა სპექტაკლი კარგი როგორ იქნება! „ანზორი“ ქართული თე-
 ატრისთვის სრულიად უტრადიციო სპექტაკლი იყო, მაგრამ ჩემს
 მოწინააღმდეგეებს გული მაინც ვერ მოვუგე. როცა „რღვევა“
 დავდგი, ვიფიქრე, ცოტას ამოვისუნთქავ-მეთქი, მაგრამ პირიქით
 მოხდა. „რღვევას“ წარმატების შემდეგ განსახკომის საშეცხიერო
 და სახელოვნო საქმეთა მთავარ სამმართველოს უფროსმა თოხაძემ
 ცენტრალურ კომიტეტში წერილი გაგზავნა, ახმეტელის თეატრში
 დატოვება ვერ გაამართლებს იმ დიდ ამოცანებს, რომელსაც პარ-
 ტია თეატრს უსახავს. ვერ გაამართლებს, ვერც მხატვრულად,
 ვერც იდეოლოგიურად და მით უმეტეს, სახელმწიფო თახხების
 ეკონომიურად ხარჯვის მხრივო. წერილს დიდი გამოხმაურება
 მოჰყვა. ექვსდღიანი თათბირი ჩატარდა. ექვსი დღე ვიჭექი საბ-
 რალდებო სკამზე. ზოგიერთმა მხარი მე დამიჭირა, ზოგმა მარჯა-
 ნიშვილის დაბრუნება მოითხოვა, ზოგიც საერთო საკითხებს შე-

ეხო. მეხსიერებას მხოლოდ ფრაგმენტებად შემორჩა ცალკეული გამოსვლები. ყველაფერს რა დამახსოვრებდა, რაც იქ ითქვა. სერგო ამადლობელმა რეჟისურის თეატრის გაბატონების წინააღმდეგ გაილაშქრა. ეს არის თეატრის არა გამარჯვება, არამედ მარცხიო. მისი აზრით, რეჟისორების დაწინაურება ყველგან კარგი საქმეა, მაგრამ ამით დიდი საფრთხე ელის მსახიობის ხელოვნებასო. ბესო ჟღენტმა, რომელიც „დურუჯს“ აქტიურად უჭერდა მხარს, თქვა. ახალმა ცხოვრებამ თეატრს ახალი დანიშნულება მისცა, თეატრის რეჟისურა წინანდებურად ლიტერატურის გაშეორებულ არ უხდა დარჩენს. ლიტერატურის ილუსტრაციის რეჟისურის დრო ისტორიას ჩაბარდაო. ბესო მართალი იყო.

1930 წ. 1 მაისს, თათბირიდან ხუთი დღის შემდეგ, სახდრო ახმეტელმა დასი შეკრიბა.

— სასიამოვნოს ვერაფერს გეტყვით. — უთხრა მსახიობებს, — ბრძოლა გრძელდება, მაგრამ ახლა სულ სხვა ხასიათის ბრძოლები გველის, შემოქმედებითი შეჯიბრი მარჯანიშვილის თეატრთანაც და ყველა სხვა თეატრთან. უშანგი ჩხეიძისა და თამარ ჭავჭავაძის წასვლით გამოწვეული დანაკლისი უნდა შევავსოთ ჩვენი ძალებით. მე მესმის, რომ ეს ადვილი არ არის, მაგრამ ჩვენ ჩვენი უნდა გავაყეთოთ.

— რეჟისურის საქმე როგორ იქნება? — იკითხა ერთ-ერთმა მსახიობმა.

— ჩვენ მოვიწვიეთ შოთა აღსაბაძე, იგი ნიჭიერი, გემოვნებიანი რეჟისორია, სარეჟისორო კოლეგიაში შევიყვანეთ აკაკი ვასაძე და ია ქანთარია. მალე გავუმჯავრებთ მოსკოვში, შესაძლოა, ლენინგრადშიც. კარგა ხანია ამ ქალაქებში არ ეყოფილვარ. ვხახავ, რა ზდება იქ. ჩვენ არ შეგვიძლია სხვა ქვეყნების, პირველ რიგში, საბჭოთა თეატრებისაგან მოწყვეტით მუშაობა. ყველაფერი უნდა ვიცოდეთ, რა ზდება მოსკოვში, ლენინგრადში, კიევში, ერევანში და ევროპაშიც. ჩვენ შეჯიბრში უნდა გავიდეთ ყველასთან, ფართო ფრონტით...

ერთი თვის შემდეგ სანდრო ახმეტელი კვლავ დასის შეკრებაზეა. რუსეთიდან დაბრუნებული შთაბეჭდილებებს უზიარებს დასის წევრებს.

— მოსკოვში ჩვენი გასტროლების ზუსტი თარიღი ჯერ არ ვიცით. ის, რაც ახლა რუსეთის თეატრებში ზდება, ძალიან განსხვავდება ორი-სამი წლის წინანდელი ამბებისაგან, მაშინ თეატრები გაბედულ ექსპერიმენტს ახდენდნენ, ფორმას ავითარებდნენ, დიდ შედეგებს აღწევდნენ. ახლა იგივე თეატრები უმთავრეს ყურადღებას

პიესის თემას აქცევენ. გამოდის, რომ ისინი დაუბრუნდნენ ძველი თეატრის გზას. ჩვენ ასე ვერ ვივლით.

გიორგი დავითაშვილი. ძველ გზას იმიტომ დაადგხებ, რომ მაყურებელი პიესის შინაარსს აქცევს ახლა მთავარ ყურადღებას. პროლეტარულ შინაარსს მოითხოვს...

ახმეტელი: გასაგებია, გიორგი, გასაგებია, მაგას ჩვენთანაც მოითხოვენ. ფორმა და შინაარსი ერთმანეთს უნდა შეეუხამოთ, აი, რა არის მთავარი.

— მართალია, მართალია, — გაისმა ხმები.

აკაკი ვასაძე: ორკესტრის საკითხზე რას ფიქრობთ?

ახმეტელი: გვაქვს სცენის გარდაქმნის გეგმა. კონსრუქტივიზმის პრინციპით. ასეთი რამ რუსეთში არ გამოიგია. ორკესტრი ხელს უშლის მსახიობის მაყურებელთან კონტაქტს, უნდა გადაეხუროთ, ხმას ფარავს, ორკესტრი თეატრს სჭირდება, მაგრამ თავის ადგილზე.

ემანუელ აფხაიძე. მსახიობი არის ხმა...

ახმეტელი. ორივე ერთად, ხმაც, ტანადობაც. ჩვენ დიდი მუშაობა გველის ოსტატობის ამოღების თვალსაზრისით. ერთი დროც მოვა, ყველა მსახიობს თავისი შტამპი გაუჩნდება. თეატრში ეს არის ნელი სიკვდილის პროცესი. სამსახიობო ტექნიკა მსახიობის სასიცოცხლო ელექსირია...

თეატრი გაცხოველებით ემზადებოდა ახალი სეზონისათვის. მიმდინარეობდა „რღვევის“, „ზაგმუკის“ აღდგენითი რეპერტიცია, მზადებოდა „ანზორი“. წარმოებაში ჩაეშვა „ხოჭოების დოლი“, „ლიანდაგი გუგუნებს“... თეატრში ცხოვრება დუღს და გადმო-დუღს, ერთ მთლიან ძალად შეკრული, თანამოაზრეთა კოლექტივი თავს არ ზოგავს, დღე-ღამეს ასწორებს. სცენის მუშები ურთულეს დეკორაციებს ღამე ღამენ, რომ თეატრის მუშაობა არ შეფერხდეს. ახმეტელი ხან სამაქეტოში ზის თავის მეგობართან—უნიჭიერეს ირაკლი გამრეკელთან ერთად; ხან იონა ტუსკიას მუსიკას ისმენს, რეპერტიციიდან რეპერტიციაზე გადადის. საღამოს ყოველთვის გამოჩნდება წარმოდგენაზე. ათას სამთავრობო დავალებას ასრულებს. არც სხდომებს აკლდება. გვიან ღამით ბრუნდება შინ. წელში წყდება, მაგრამ საქმეს არ ღალატობს. თავის უზარმაზარ ენერგიას თეატრს ახმარს.

ოცდასამ დეკემბერს თეატრში ვიღაცამ „ახალგაზრდა კომუნიტის“ ათზე მეტი ეგზემპლარი შემოაგდო. ფოიეში მიმოფანტა და შეუმჩნევლად გაიპარა. ცილისწამების შხამი შეიტანა თეატრ-

ში, ძლიერსა და მუშტივით შეკავშირებულ კოლექტივში. ეს ერთიანობა არ დაირღვა მაშინაც, როცა კოტე მარჯანიშვილმა აკაკი ვასაძეს წინადადება მისცა, ჩემთან გადმოდიო სამუშაოდ. კოტე მარჯანიშვილს უყვარდა აკაკი ვასაძე, დიდ იმედს ამყარებდა მასზე.

და აი, ახლა, თითქოს ყველაფერი გუშინდელ დღედ რომ იქცა, ახმეტელის თეატრი ფეხზე რომ დადგა, ძირფესვიანად თხრიან ახმეტელსა და მთელ თეატრს. თუმცა მთელ თეატრს არა, მას მზაკვრულად უპირსპირებენ ხელმძღვანელს. ერთმანეთს აჯახებენ პარტიულებს და უპარტიოებს, კომკავშირლებს და არაკომკავშირლებს. გავა სულ რაღაც სამი წელი და იგივე გაზეთი ვოლსკის ხელმოწერით კოტე მარჯანიშვილის წინააღმდეგაც გამოაქვეყნებს ვრცელ სტატიას „კ. მარჯანიშვილს თეატრი გადაიქცა „ოჯახისა“ და მოკინკლავე ჯგუფების სათარეშო აღვილად“. ღვარძლიანი, ვითომდა, საბჭოთა ხელოვნების დამცველ წერილში ეწერა: „საბჭოთა საზოგადოებრიობამ უნდა იცოდეს, რა ხდება თეატრში, აქ დამდგარ სიმყრალეს ველარ უძღლებს კულისები, საჭიროა ფანჯრების გაღება, შიგ სუფთა ჰაერის შეშვება. თეატრი ინგრევა კ. მარჯანიშვილის ხელით, რადგან იგი მოხვდა მისი „ნათესაეობის“ გავლენის ქვეშ. საჭიროა, მისი ხსნა, საბჭოთა თეატრისა და საბჭოთა ასი ათასების გადარჩენა“...

ამ, უკაცრავად პასუხია, წერილის თავისებური პრელუდია იყო ის, რაც შემდეგ სანდრო ახმეტელზე დაიწერა. გაზეთში იმ წერილის გამოქვეყნებიდან რვა თვის შემდეგ გარდაიცვალა კოტე მარჯანიშვილი, სანდრო ახმეტელი ჯერ ისევ ცოცხალია, ჯერ ისევ ახალგაზრდაა და მტკიცე წინააღმდეგობით ხვდება ყოველგვარ შემოტევას. და აი, 1929 წლის 23 დეკემბერს დილით ფოიეში მიმოზღნეული გაზეთები დაინახა, აიღო და როცა აქ დაწერილი სტატია წაიკითხა, არ შედრკა, რეპეტიციაზე წავიდა.

რეპეტიციის შემდეგ ახმეტელის კაბინეტში შეიკრიბნენ მსახიობები. დაიწყეს გაზეთის ხელახალი, ხმამაღალი კითხვა და თითოეული ბრალდების განხილვა. გაზეთის მიზანია დაეხმაროს ახმეტელს (ისევე როგორც მარჯანიშვილს!), რომ „კიდევ უფრო მობრუნდეს საბჭოთა საზოგადოებისაკენ“, თურმე ერთ წელიწადში დადგმული „რღვევა“ და „ანზორი“ არ კმაროდა.

მსახიობები თათხში აღვილს ვერ პოულობდნენ. ზოგი რას ამბობდა, ზოგი რას. სანდრო ახმეტელი ცდილობდა სიმშვიდის შენარჩუნებას, მაგრამ იგრძნობოდა, რომ სული ზამბარასავით ჰქონდა დაჭიმული.

—არაუშავს, მე დიდი ხანია შევეჩვიე ლანძღვა-გინებას, აკაკი!—

მიმართა ხორავას. გახსოვს, ოცდაშვიდ წელს რა დამიწერა „ტარტაროზმა“?

— მახსოვს, გაბიაბრუება უნდოდათ, ვითომ ხუმრობით.

— სიმართლე გითხრათ, გული მაშინ უფრო მეტკინა. ძალიან მიჭირდა, დახმარების ნაცვლად დამცინეს. ახლა ჩვენ ძლიერები ვართ, გვებრძვიან! ესე იგი კარგად მიგვდის საქმე...

ერთი ზუთჯერ წავიკითხე „ტარტაროზის“ ვითომ ხუმრობა. ზეპირად მახსოვს... თავი და თავი თეატრში ის არის, რომ გვექონდეს მბრუნავი სცენა, მარჯანიშვილი ნელა ატრიალებდა, მე კი არლანივით დავატრიალებ, ასე უფრო ეროვნულია.

— ავტორი?

— ავტორი მიქარეაა, საჭიროა მხოლოდ ინტერმედია, ხალხმა უნდა გაიცინოს, თუ გინდა შემოსავალი გქონდეს. წელს „ჩემანალა“ აცინებდა დარბაზს, გაისად დედის გინებას დავიწყებთ და შემოსავალიც ერთიორად გაიზარდება. ორი წლის შემდეგ გინების კურსებს გავხსნით. ეს ნიშნავს „თეატრის დაახლოებას მასებთან“? აი, ასე შემამკეს მაშინ. ორი წელი უკვე გავიდა და „გინების კურსები“ ჯერაც არ გაგვიხსნია, არა, კაცმა რომ თქვას, ბიჭებო, ჩვენც ხომ არ გავხსნათ გინების კურსები, რაკი ამდენს გვაგინებენ?...

სანდრო ახმეტელს ატმოსფეროს განმუხტვა უნდოდა. ხუმრობდა, მაგრამ ამით ვერაფერი შთაბეჭდილება მოახდინა მსახიობებზე, ისინი არ ცხრებოდნენ. იმუქრებოდნენ. სანდრო ახმეტელს გაეცინა, გინების კურსებს მართლა ხომ არ ხსნიოთ. რაღაც ნერვული იყო მის სიცილში. მსახიობებს არ გამოჰპარვიათ ეს მომენტი და უფრო გახელდნენ. ნერვულად აფრიალებდნენ გაზეთს, რომელიც თეატრს ბრალსა სდებდა, თითქოს იგი გაუბოლდა „პროლეტარულ მწერლობას“, „ახმეტელი ვერ ითმენს კრიტიკას“, გენერალური რეპეტიციიდან გააგდო საბჭოს ორი წევრიო, ცუდი დამოკიდებულებაა სამხატვრო ხელმძღვანელსა და ადმინისტრაციას შორის, გამეფებულია „რეჟისორის დიქტატურა“, აფიშაზე ხელი არ მოაწერინა ღირექტორს, თეატრში პატივისცემით არ სარგებლობენ კომუნისტები, სტუდიაში არ ღებულობენ კომკავშირლებს, თეატრში არის კომკავშირისადმი „ნაჩაღნიკური“ დამოკიდებულება, არის მათი დევნა, თეატრში არ არის მომჭირნეობის რეჟიმი და სხვა ამგვარი ათასი რამ ეწერა ვრცელ სტატიაში. ყველაზე კარგად იმ დროის ტენდენციას მაინც ერთი აბზაცი გამოხატავდა, სადაც ეწერა, რომ „ახმეტელთან ნურას უკაცრავად, თუ ვიტყვით, რომ მეიერჰოლდს უფრო დიდ რეჟისორად

ვთვლით. ის 100%-ით ჩვენია და აი, ეს დიდი რეჟისორი-კომუნისტი, აბსოლუტური უფლებებით სარგებლობდა თავის სახელობის თეატრში. როგორც მოსალოდნელი იყო, ამ მდგომარეობამ მიგვიყვანა თეატრის კრიზისამდე. პარტიაც და თეატრიც მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ თეატრის გასაჯანსაღებლად აუცილებელი იყო კოლექტიური მუშაობის, კოლექტიური ხელმძღვანელობის შემოწმება. კომუნისტმა მეიერჰოლდმა ანგარიში გაუწია ამ მდგომარეობას“.

მეორე დღეს ოფიციალურად შეიკრიბა თეატრის ხელმძღვანელი ჯგუფი ხელმძღვანელი ორგანოების წარმომადგენლის მონაწილეობით. მთელი სხდომის აზრი ის იყო, რომ დაედასტურებინათ: „ახმეტელი არავის ანგარიშს არ უწევს, ცენტრალური კომიტეტის გარდა“. მისი დიქტატურა დამტკიცებული ფაქტიაო, დაასკვნეს ბოლოს. საქმე ამით არ დამთავრებულა. თეატრმა ვრცელი, დასაბუთებული წერილი გაუგზავნა რედაქციას.

ქარიშხალი მაინც არ ცხრებოდა. ახმეტელს ისე ეჩვენებოდა, თითქოს მისკენ მიისწრაფოდა ყალყზე შემდგარი ტალღა, რათა იგი თავის უსასრულობაში შთაენთქა, ერთმანეთს ეჯახებოდა მისი და ზღვის ენერგია. ყოველი ტალღის აქოჩრება მის სიცოცხლეს განადგურებით ემუქრებოდა, მაგრამ წელში ვერ გატეხა სულით ძლიერი. ასე გაგრძელდა ჰიდილი ერთხანს. შემოქმედის სულის ამღვლეების პროცესი ისევე ძნელი აღმოჩნდა, როგორც ახალი სამყაროს შექმნა მეორედ მოსვლის შემდეგ. ამ ტკივილს ყოველ წუთს გრძნობდა სანდრო ახმეტელი და ვაჟკაცურად იტანდა. ხშირად, ძალიან ხშირად აგონდებოდა ბარათაშვილი და თითქოს მისი შურდა კიდევ, რომ მან შეძლო რომანტიკული გმირის მეგრძოლი სახისა და უღრმესი ადამიანური სევდის გამოხატვა ერთსა და იმავე დროს. საწუთროს არსის, ადამიანის არსებობის აზრის ბარათაშვილისეული გაგების ფილოსოფიური სიღრმე თეატრის იდეალად ესახებოდა. ამგვარი საღერღელი აუშალა სწორედ იმ დღემ, როცა თავის კაბინეტში კარადიდან ბარათაშვილის წიგნი გადმოიღო და პირადი წერილები გადაიკითხა.

ზაქარია ორბელიანისადმი გაგზავნილ წერილზე შეაჩერა თვალი. „ჩვენი არსებობის მიზნის მიუწვდომლობამ, ადამიანის სურვილთა უსაზღვრობამ და ყოველივე ამქვეყნიურის ამოცანებამ საშინელი სიცარიელით აღაჟსეს ჩემი სული“.

— „ვინ არის იგი, ვისთვის გული ერთხელ აღევსოს“.. — ჩაილაპარაკა თავისთვის.

ასე მოეჩვენა, თითქოს ბარათაშვილი იდგა მის გვერდით და

ის ლაპარაკობდა. „მერნის“ ავტორს საიდან უნდა გასჩენოდა ამდენი სევდა?.. მერე თავადაც გაუყვირდა თავისივე უცნაური კითხვისა. მისთვის ეს სტრიქონები მხოლოდ ტკივილიანი სიყვარულის განცდა იყო, განჯის დღეებში რომ ჩაესახა. თორემ ახლა მის წინაშე ასპარეზოა გადაშლილი. ახალ თეატრს აშენებს, აგურს აგურზე აწყობს. და განა მარტო ის? მთელი კოლექტივი შესევია და ყველას თავისი წვლილი შეაქვს.

ბარათაშვილის წიგნი კარადაში დააბრუნა, ოთახში წინ და უკან დაიწყო სიარული.

— ახმეტელისათვის მაშინ ნათელი გახდა, რომ იგი სპექტაკლებში ქმნიდა სრულიად ახალ ქვეყანას, ახალ სინამდვილეს, რომლისაც ბევრს არ ესმოდა. იგი არავის ჰგავდა და ამიტომ ვერ ეგუებოდნენ. მისი სუბიექტური განცდები და მისწრაფებები, მისი ხილვები ზოვადდებოდა და ნათლად გრძნობდი, როგორ იკვეთებოდა თანამედროვე ცხოვრება თავისი რევოლუციური გარდაქმნებით, ათასგვარი წინააღმდეგობებითა და ქართული რაინდული რომანტიკით. სცენაზე, როგორც ცხოვრებაში, ისე იბრძოდნენ მინდიას, ბერსენევის, ანზორის მსგავსი ადამიანები. იგი კარგად ხედავდა მათ გზას, შინაგანი გაორებისა და ტანჯვის გზას. ხალხი ერთი ამოძახილით ეთანხმებოდა, ან უარყოფდა მათ სიტყვას, ხალხი ადვილად მიჰყვებოდა ლოზუნგებს, მოწოდებებს, თვალებში შესცივინებდა უფროსთა ბრძანებებს, მაგრამ თუ ამ მასიდან რომელიმე გამოეყოფოდა და დაიწყებდა მისი ბუნების კვლევას, აღმოჩნდებოდა, რომ მასშიც იყო დაფარული გმირული საწყისი. საჭირო იყო ადამიანში სიამაყისა და ღირსების გრძნობის გაღვივება და ხშირად აღწევდა კიდეც ამას. ასეთ ადამიანსაც შეეძლო მინდიასავით ღვთაებრივად ჰყვარებოდა ქალი, ყოფილყო ანზორივით შემართული. მეზღვაურების გრიგალისებური ოპტიმიზმის გვერდით, გადმოეცა ბერსენევის ოჯახის რღვევის ტკივილი. გოდუნის რევოლუციურ ძალას ასევე ძლიერი ძალა უნდა დაპირისპირებოდა, რათა ახალი ქვეყნის შექმნის სირთულე და სიმწვავე ეგრძნო. ისე რა ფასი ექნებოდა იმ ქვეყანას, სადაც არ იყო განსხვავებულ ძალთა ჭიდილი, სადაც არ იყო ტკივილი, მამაკაცური ძალისხმევა. მათ ბრძოლებში ესმოდა დიდებული სადღესასწაულო ხმები და ეს ხმები იყო მართალი. ადამიანებს სწამდათ თავისი ბრძოლისა. ყველა მიისწრაფოდა თავისუფლებისკენ. ყველას სხვადასხვაგვარად ესმოდა თავისუფლებაცა და მისთვის ბრძოლის საშუალებებიც, მაგრამ ისინი თავგანწირვაში პოულობდნენ უმაღლეს ნეტარებას. ამასვე ეძებდა „ზაგმუქშიც“, როცა მონებმა დრო-

ებით მაინც იგემეს თავისუფლების სიტყბო. ადამიანის თავისუფლება არ არის მუდმივი. თვით გოდუნებიც კი დროებით ეზიარებიან ხოლმე თავისუფლების სიკეთეს, რათა შემდეგ თვითონვე ზოიშადონ ბორკილები. რა იციან, რომ სწორედ იმ დროს იღებდნენ ბორკილებს, როცა ეგონათ, უმაღლეს სიხარულს ვეზიარეთო. ახალი სინამდვილე, რომელსაც ქმნიდა, ისევე რთული და წინააღმდეგობრივი იყო, როგორც თვით ცხოვრება, ბევრს არ ესმოდა ეს კარგად და არც კი იცოდა რა ეწოდებინა მისთვის, მაგრამ ამქვეყნად ისეთი არაფერი გაუკეთებია, სადაც თავისუფლების იდეა არ იყო გატარებული. ამ გზას ეძებდა და ამკვიდრებდა „ბერდო“, „ლატავრა“, „ზაგმუკი“, „რღვევა“, „ანზორი“, „ლამარა“, „ინტირანოს“ — საამისოდ მიმართავდა სხვადასხვა ფორმებს — სიმბოლისტურსაც, რომანტიკულსაც, რეალისტურსაც, ამისათვის უნდოდა ესთეტიკურად მშვენიერი პლასტიკაც, კონსტრუქციებიც, მიზანსცენები, სიტყვა, ბერა, ფერი, — წარმოდგენის ყველა ნაწილი.

მისი თეატრი თავისუფლების იდეისთვის ბრძოლის თეატრი იყო. ზოგჯერ აღწევდა მის გამოხატვას, ზოგჯერ — ვერა, მაგრამ თვით იდეისთვის არასოდეს უღალატნია. იგი შვილი იყო პატარა ქვეყნისა და მას გაჩენის დღიდან სხვა უფრო მეტი საზრუნავი არა ჰქონია, ვიდრე თავისუფლებისთვის ბრძოლა. მისი სულის მეტაფორად იქცა მიჯაჭვული ამირანი და ახლა ძნელია ზუსტად განისაზღვროს, რისთვის დაისაჯა ქართველი კაცი — ურჩობის გამო, თუ მისი ლამაზი მიწა-წყლისთვის. ერთი კი ცხადია, რისთვისაც უნდა იყოს ტანჯვა, იგი მაინც გმირულია, ამალღებულია და თეატრის ფესვებიც მის სიღრმეში იწყება...

„ანზორში“ სცენაზე სამოცდაათი კაცი იდგა, ერთიანი ემოციური ძალით სუნთქავდა ყველა, პირველქმნილი გულწრფელობით იწყებდნენ ბრძოლას, რადგან მათ სწამდათ ახალი სინამდვილის შექმნის აუცილებლობა. დიდებულმა ირაკლი გამრეკელმა კონსტრუქციული დეკორაციებით რაღაც საოცარი ენერგიულობა და სივრცობრიობა მიანიჭა წარმოდგენას. მსახიობები არწივებივით დაფრინავდნენ მთებში. თითქოს ისმოდა აკაკი ზორაძეს ანზორის ოღნავ გულუბრყვილო, მაგრამ რევოლუციური გატაცება, ვასო გოდინაშვილისა და აკაკი ვასაძის შესანიშნავი, ერთმანეთისგან განსხვავებული ხმები... რომელი ერთი გავიხსენოთ. მთელი თეატრი მონაწილეობდა სპექტაკლში. ყველას ჰქონდა თავისი საქმე. როცა ახმა დაიწყებდა ივანე გოცოელის საცეკვაო მუსიკას „ჰაიდა, მშვე-

ნიერო ზაირა, მოდი ჩემთან, უნდა გითხრა, აი რა...“ — თითქოს ნთებიც ცეკვავდნენ...

ცდილობდა უაღრესად ზუსტი, მაქსიმალურად ძუნწი გამომსახველობითი საშუალებებით მიეღწია შედეგისთვის. ასეთი გზა არამართო თანადროული, არამედ სამომავლოც იყო. ბავშვივით უხაროდა, როცა მსახიობში იზადებოდა მართალი განცდა. ერთხელ ვერ იქნა და ვერ აიყოლია ვასო გოძიაშვილი. ამ საოცრად ნიჭიერ, თავით ფეხამდე არტისტული ბუნების კაცს, ახმას როლში ყველაზე დრამატულ მომენტში სიყალბე ეპარებოდა. აი, იმ ადგილას, როცა ახმა ლიანდაგზე უნდა დაწვეს და ჯავშანო შეაჩეროს. ერთ-ერთ რეპეტიციაზე გოძიაშვილის ახმამ ნელ-ნელა ჩაიჩოქა ანზორის წინ და საოცარი გულწრფელობით თქვა: „მე, დავწვები, ანზორ!“ აღტაცებისაგან სკამიდან წამოიჭრა, მივიდა გოძიაშვილთან და გადაკოცნა.

ეს იყო ამაღლებული ტრაგიკული წუთის დაბადება.. ახალგაზრდა სასიკვდილოდ წვება ლიანდაგზე, რათა მტერი არ შემოუშვას. საკუთარი თავი რომ შეიყვარო, უნდა გიყვარდეს სხვები, მხოლოდ კაცობრიობის თავისუფლებისთვის ბრძოლის მონაწილედ ქცევა ამაღლებს ადამიანის სულს, ასეთ ბრძოლად რევოლუციური გარდაქმნები ესახებოდა. ტრაგიკულის განცდა სულიერ გმირობას ნიშნავდა. გმირებისაგან მოითხოვდა ყოფილიყვნენ ამაყნი, ღირსებით დაეჭირათ თავი, მაგრამ ჰქონოდათ ადამიანური მწუხარების განცდის უნარი. ბერძნული ტრაგედიები კაცობრიობის დღესასწაულად იქცნენ, სიცოცხლის სიყვარულისთვის უზენაეს ძალებთან კიდილის გამო. ადამიანის სულიერი ძალების აყვავების ამ უმშვენიერეს წუთებში ვლინდებოდა მათი ნებისყოფის მთელი სიდიადე. უნდოდა ღრმა სოციალურ და პოლიტიკურ კონფლიქტებში გამოწრთობილი ნებისყოფიანი გმირები. ჯოჯოხეთურ პოლიტიკურ ქაოსში, უთანასწორო სოციალურ ვენებათაღელვაში კრისტალდებოდნენ უმაღლესი ადამიანური ღირებულებანი.

მე ახლა მესმის, რომ სულ ტყუილად დავკარგე აურაცხელი დრო ათასგვარ ახსნა-განმარტებებში, დისპუტებში, — ამბობდა ახმეტელი. — განა თვით ცხოვრებაში ყველას ესმოდა ახალი გზებისა? განა ყველას უნდოდა ძველთან გამოთხოვება? განა ცხოვრების ზედპირზე წამოტივტივებული პრიმიტიული, ერთსახოვანი, მაგრამ წითელ დროშას მაგრად ჩაბლაუჭებული ძალა არ იყო ის, ვინც გააფთრებით თავს მესჩმობდა? სწორედ ისინი უშლიდნენ ხელს ნამდვილ პროგრესს. მათთან კიდილმა უამრავი საზრუნავი გამიჩინა. რედაქციაში იმ წერილის გაგზავნიდან ორი თვეც არ იყო გასუ-

ლი, რომ 17 მარტს იმავე გაზეთში კვლავ დაიბეჭდა ჩვენი წერილის პასუხი. გაზეთი აღშფოთებული წერდა: „თითქოს საქართველოს კომკავშირის მებრძოლი ორგანო „ახალგაზრდა კომუნისტი“, რომელზედაც ბოლშევიკურად იზრდებიან მშრომელი ახალგაზრდები, არის საბჭოთა თეატრის მტერი. განა ამის იქით წავა გონებრივი სიბრმავე?“ ჩვენ გაზეთს კი არა, მის სახელს ამოუფარებულ პიროვნებებს ვებრძოდით, თეატრს შემოესია ათასი კომისია, პირდაპირ, მუშაობის საშუალებას არ გვაძლევდნენ. ყველაფერში ცხვირს ჰყოფდნენ, ყველაფერში ჰკუთას გვასწავლიდნენ. ვგრძნობდი, რომ მათ შეეძლოთ შეკრული დასის დაშლა, ბზარის შეტანა ჩვენს რიგებში. ამიტომ ყოველგვარ წინააღმდეგობას ეუწევდი, ვებრძოდი. დიახ, ზოგჯერ უხეშადაც ვებრძოდი, სხვა გამოსავალი მე არ მქონდა. ათჯერ უფრო ძვირი მიჯდებოდა ჩემი სიმკაცრე, ჩემი შეცდომა, რადგან ახალი, უფრო ენერგიული იერიშის მოსატანად საბაზი ეძლეოდათ. რა ვიციოდი მაშინ, რომ თურმე ადამიანს, ვინც არ ღალატობდა საკუთარი სინდისის ხმას, თავის პროფესიას, იდეალებისადმი რწმენას, ადვილად არაფერს აპატიებდნენ. მხოლოდ გვიან შევიცანი ეს ელემენტარული ჰეშმარიტება. მაშინ ჩემთვის მთავარი ის იყო, რომ რაც უფრო მეტ წარმატებებს ვაღწევდი, უფრო მტკიცედ ვუკავშირდებოდი ჩემს ხალხს. იმას კი ვერ ვხვდებოდი, რომ ვიდრე ხალხთან ასეთ კავშირს მივალწევდი, უნდა გამეგლო განსაძღელით აღსავსე ღღეები. უნდა განმეცადა მარტოსულობის ტკივილიც, მრავალ ადამიანთა ბედის გაერთიანების სირთულეც და მტანჯველი შემოქმედებითი იჭვიც, ერთი სიტყვით, ჯოჯოხეთის ყველა კარი...

• • •

სანდრო ახმეტელი თეატრების სამმართველოში გამოიძახეს და კარგად შეაზურეს.

— ასე მუშაობის გაგრძელება აღარ შეიძლება. საკონტროლოსარევიზიო კომისია შემფოთებულია თქვენი დიქტატურით, რეპერტუარი არ გივარგათ, მსახიობებს მკაცრად ექცევიან, — უთხრეს იქ.

— კიდეც რას მსაყვედურობენ?

— პროლეტარული მწერლობა ვერ გაბატონდა თეატრში. ნაცვლად იმისა, რომ სანდრო ეულს დააწერიანოთ პიესა, თქვენ პაოლო იაშვილს უკვეთავთ.

— კიდეც ვის უნდა დაეაწერიანოთ?

— აი, ზედათ? კარგად არც კი იცნობთ პროლეტარულ მწერლებს.

— პიესის დაწერა ძალიან ძნელი საქმეა. საქართველოში პოეტობა და კრიტიკოსობა უფრო ადვილად ეხერხებათ, კიდრე პიესის დაწერა.

— სამხატვრო საბჭოში უნდა შეიყვანოთ ორი მწერალი.

— ვისაც ჩემი სპექტაკლები არ მოსწონს, ვისაც არ მოსწონს გზა, რომელიც მე ავირჩიე, რატომ უნდა იყვნენ საბჭოს წევრები?.. არ მესმის, რად გინდათ, რომ თეატრის შიგნით გაუთავებელი დავა და კონფლიქტი იყოს?..

— ჩვენ გვინდა თქვენი უფლებები შევზღუდოთ. მარქსისტული დიალექტიკის მიხედვით, წინააღმდეგობა განვითარების კანონია... ხომ გესმით? ნუ ჩიუტობთ! პროლეტარულ მწერლობასა და კომუჩარედს მიხედეთ. ახლა სოფლის თემა უნდა წამოვიწიოთ წინ. კოლმეურნეობის მიმართულებით უნდა წავიდეს რეპერტუარი... კოლმეურნეობა და კოლმეურნეობა! ამხანაგო ახმეტელო! აი, რა არის მთავარი!..

კიდევ სხვა ასეთი დარიგებები მისცეს სანდრო ახმეტელს და კაბინეტიდან გამოისტუმრეს. თეატრისკენ მიდიოდა სანდრო ახმეტელი და ფიქრობდა, რომელი მწერლისთვის დაეკვეთა კოლმეურნეობის თემაზე პიესა. ჭერ თავადაც კარგად ვერ იყო გარკვეული, რა ხდებოდა სოფლად. ბევრი რამ ახალი იყო, ბევრიც საინტერესო... ხდებოდა დიდი ამბები, მაგრამ მის გონებას მაინც არ შორდებოდა ერთი სურათი, რომელიც ვერ იქნა და ვერ დაივიწყა:

...გვიან ღამით, ერთ მოზრდილ ბინაში, რომელსაც იატაკიც კი არ ჰქონდა დაგებული, თავი მოუყარეს გლეხებს. რაიონიდან კაცი ჩამოსულიყო გლეხების კოლმეურნეობაში გასაერთიანებლად. აქ, ამ ღამიდან იყრებოდა ძველი და ახალი ცხოვრება. ტყავის პალტოიანი, ყოფილი მოწინავე მეტრაქტორე, რომელიც ახლა რაიკომის ერთ-ერთ მდივანად დაეწინაურებინათ, კრების დაწყებამდე ორი საათით ადრე ჩამოვიდა სოფელში. სოფლის შარახე გაიარა-გამოიარა, სიტუაციას გაეცნო და თან შთაბეჭდილების მოსახდენად სოფლის ორიოდ თაკვაციც ამოიყენა გვერდით. ახალი „აზიაცკები“ ეცვა, ხელში რატომღაც მათრახი ეჭირა. თავისისავე ფეხებს მოუქნევდა ხოლმე და უცნაურად ილიმებოდა. თანდათან შეიკრიბნენ გლეხები. ოთახში მდივანი რომ შევიდა, გლეხები ფეხზე წამოდგნენ. — დაჯექით! — ბრძანების კილოთი უთხრა მდივანმა. დაიწყეს საკითხის განხილვა. გათენებამდე იღავეს, იკამათეს. ზოგმა კოლმეურნეობას უნდობლობა გამოუცხადა, ზოგმა სიხარულით

მიიღო წინადადება. საკოლმეურნეო ცხოვრების დაწყების შესახებ. ერთი სიტყვით, ვინც ღარიბი იყო, ის ზეიმობდა, შეძლებულები კი თავს იკავებდნენ, ადვილად ვერ დგამდნენ ნაბიჯს. ასე იყო თუ ისე, ბოლოს მაინც კოლმეურნეობაში გაერთიანება გადაწყვიტეს. მეორე დილით, უკვე საშუარი ოპერატიულობით დაიწყეს ფერმის ჩამოყალიბება. სოფლის სასაფლაოზე, სადაც კარგა მოზრდილი მინდორი იყო, მიწაში ჩაღვს ერთი დიდი სასწორი, კოლმეურნეობაში შესაყვანი საქონელი უნდა აეწონათ. სასწორზე უნდა შემდგარიყო ყველაფერი: ცხენი, კამეჩი, ძროხა, ვირი...

დედაჩემმა იმ დილით შავი კაბა ჩაიცვა. ბოსელში შევიდა, სადაც საქონელი იყო დაბმული. ჭერ კარგად დაასუფთავა იქაურობა, მერე თითოეულ ძროხას (ასეთი კი რვა იყო!) ჩამოუარა, ზოგს შუბლზე მოეფერა, ზოგს კისერზე, ყველას გადაუსვა ხელი. პატარა უშობელს შუბლზე აჯოცა. ეფერებოდა საქონელს და თან ჩუმად ტირიდა, — იქ ვინ მოგივლით ჩემო შავთვალა... ჩემო კარგო, ჩემო... ჩემო... — და ყველას თავისი სახელით მიმართავდა. ძროხები ყურებჩამოყრილები იდგნენ, თითქოს გრძნობდნენ, რომ შორდებოდნენ მშობლიურ კარმიდამოს... ეზოდან გაიყვანეს ძროხები. დედაჩემი ჭირისუფალივით მისდევდა. მეზობლების ეზოებიდან გამოდიოდნენ ძროხები, კამეჩები, ცხენები... თანდათან საქონლით ივსებოდა შარაჯა, უკან მისდევდნენ პატრონები, თითქოს სასაფლაოზე მიაცილებდნენ ახლობელს. მთელი გზა გაივსო და გაიწვლა ჯოგით. თითქოს წითელი, შავი და თეთრი მდინარე ერთად მიედინებოდა, მიედინებოდა ბორცვითა და ბლაგილით. სოფელი კი სულის შემძვრელი ღუმლით მისდევდა უკან, ფერმისკენ მიაცილებდა თავის იმედსა და მარჩენალს. ადამის ძის გაჩენიდან მოყოლებული, ხშირად ერთ ჰერქვეშ უცხოვრიათ, ერთად გადაუტანიათ ჭირიცა და სიხარულიც. ხალხს რაღაც ჩასწყდა გულში. თითქოს სწორედ ახლა, ამ წუთში რაღაც ისეთი გაწყდა მათ შორის, რაც ათასწლობით აკავშირებდათ ერთმანეთთან.

საქონელი სასაფლაოსთან გააჩერეს.

— მოიყვანეთ თქვენი ძროხები! — გაისმა მწონავის ხმა.

ასე რიგრიგობით მირეკა ყველამ თავისი პირუტყვი. ჩვენი რიგიც მოვიდა. დედაჩემი ვიწვევებდა: — შე საცოდაო, შე... უბედურო!.. — ელაპარაკებოდა ძროხებს, რომელსაც კი სასწორზე შეაყენებდნენ. სალამომდე წონეს და წონეს კამეჩები, ძროხები, ცხენები...

სალამოს, როცა ფერმისკენ მიერეკებოდნენ საქონელს, მთელი სოფელი ქუჩაში გამოეფინა, რათა თვალი მოეცლო თავისი სა-

ქონელისთვის, ზოგი ხმამალა დაიძახებდა თავისი ძროხის სახელს. ძროხაც ბლავილით შეეპასუხებოდა.

თუ რომელიმე საქონელს უგუნებობას შეატყობდა ძველი პატრონი, უთუოდ მოიკითხავდა მიზეზს. თუ ძროხა ავად გახდებოდა, ერთ ამბავს აუტეხავდა ფერმის მუშაკს. ეგ მართლა უპატრონო ხომ არ გგონიაო? მერე გავიდა დრო და იმ თაობის საქონელი დაიხოცა. ზოგი დაკლეს, ზოგი გაყიდეს, სახელმწიფოს ჩააბარეს. ახლა სიყვარული მათ შვილებზე გადავიდა. ისინიც გაიზარდნენ. ერთხელ, როცა მეზობლის ბიჭმა დაინახა, რომ მის ძროხას კლავდნენ, ტირილი მორთო.

ცხოვრებაში რთული ამბები ხდებოდა, თეატრში კი ჰაიპარად უნდოდათ მისი ჩვენება, სანდრო ახმეტელი დიდხანს ფიქრობდა საკოლმეურნეო თემაზე. ვერ იქნა და ბევრ რამეს ვერ მოუძებნა ახსნა. დრო კი თავისას მოითხოვდა

თეატრში რომ შევიდა, ამბავი დახვდა, გაზეთში კიდეც გაგვაცარიტივესო. სანდრო ახმეტელს თითქოს არც კი გაუგონია რა უთბრეს, ისე შევიდა კაბინეტში. მას მსახიობებიც შეჰყვნენ. მისთვის ცხადზე ცხადი იყო, რომ რაღაც უნდა დაედგა საკოლმეურნეო თემაზე, მაგრამ სად იყო კარგი პიესა? რაპელების ყოველდღიურ შეტევებს კი კარგი გაძლება უნდოდა. ალიო მაშაშვილს დაუკავშირდა, მოილაპარაკეს. თითქმის ყოველდღე ხვდებოდნენ ერთმანეთს. გაჩნდა რაღაც პირველი მოწინააღმდეგეები მომავალი პიესისა. თანდათან გამოიკვეთა „განგაშის“ ფორმაც, სიუჟეტიც. რეპეტიციები რომ დაიწყო, სანდრო ახმეტელმა დასს განუცხადა: — მოსკოვის თეატრები, რომელიც გნებავთ, მეიერჰოლდის თეატრი, ვახტანგოვის, თაიროვის — ყველანი გარკვეული პირობითი ფორმის თეატრებია. პროლეტარული ასოციაცია დღეს მათ მხარს არ უჭერს. მათი პრინციპია ყველაფერი უნდა გამომდინარეობდეს დიალექტიკური მატერიალიზმიდან. მსახიობთა აღზრდაც ამ პრინციპით უნდა ხდებოდეს. არც კირშონისა და არც აფინოგენოვის პიესებში არ ჩანს მეთოდი. არ ჩანს არც ალიო მაშაშვილის „განგაშში“. ჩვენ კი ამას გვთხოვენ...

— ესმით კი, რა არის დიალექტიკური მატერიალიზმი? — წამოიყვრა ერთმა მსახიობმა.

— არ არის საჭირო ასეთი ლაპარაკი, რაკი გვეუბნებიან, უნდა გავაკეთოთ — შეუტია მეორემ.

— კარგით, კარგით... გეყოფათ. „განგაში“ უნდა დავდგათ. რას ვიზამთ, ერთხელ კიდეც დავგცხებენ... და ეს იქნება, სხვა ხომ არა-

ფერი!.. მე რომ შეთქვა, ისინი ვულგარიზატორები არიან-მეთქი, — უფრო გავახელებთ.

დიდი მუშაობა მოგველის მსახიობის აღზრდის მხრივაც, მეთოდოლოგიურ თვალსაზრისითაც. ლენინგრადში, როცა ბეხტერევის ინსტიტუტში რეფლექსოლოგიის საკითხებს ვსწავლობდი, ბეხტერევემა მითხრა: სულ ერთია, თეატრები ჩვენს იქით ვერ წახვალთო. ბევრი ცდები უნდა ჩავატაროთ, რომ გავიგოთ რეფლექსოლოგიის ბუნება. მსახიობის მოქმედების მექანიზმის შესწავლა დღეს ალბათ რეფლექსოლოგიის პრინციპების გარკვევის გარეშე არ შეიძლება.

— პირდაპირ თავი გაგისივლება კაცს ამდენი თეორიებით, ეს ესთეტიზმიო, ეს რეფლექსოლოგიაო. — ნახევრად იუმორით თქვა ემანუელ აფხაიძემ.

მსახიობები არ აპყვენენ ხუმრობას. ახმეტელს გულმოდგინედ უსმენდნენ. არც ახმეტელს მიუცია რეაქცია, ვითომც არ გაუგია, ისე განაგრძო.

— მე ძალიან მაწუხებს აქტიორული შტამპების საკითხი. უკვე ვგრძნობ, რომ იშტამპებიან ჩვენი მსახიობები.

— ერთი დრო იქნება, ეგ სენი ყველას კართან დაიჩოქებს — თქვა აკაკი ვასაძემ.

— ის ერთი დრო რაც შეიძლება შორს უნდა გადავწიოთ. სამისოდ კი საჭიროა მრავალფეროვანი ძიებები. როცა სიმბოლისტურ პიესებს ვდგამდი, სამსახიობო შესრულების მანერაც სხვა იყო საჭირო, სცენოგრაფიაც, მუსიკაც სხვანაირი. მიზანსცენის არქიტექტონიკა, ერთია ჩემს „ბერდოში“ და მეორე — „ანზორში“.

— მაინც ხომ ბევრი რამ გადადის ერთმანეთში? — იკითხა აფხაიძემ.

— გადადის. ესთეტიურ პრინციპებს აქვს ბევრი ისეთი საერთო ნიშანი, რომ სხვადასხვა მიმდინარეობის სპექტაკლებიც კი ერთიანდებიან ხოლმე ამ სცენების ქვეშ. ჩემ წარმოდგენებს პირველ წლებში ხშირად უწოდებდნენ ესთეტიზმობულს. განსაკუთრებით თავს ესხმოდნენ „ბერდოს“, „სალომეას“, ნაწილობრივ „ზაგამუქსაც“. მერე რა? განა ესთეტიზმი არ არის „ლამარაც“,

— ესთეტიზმის გარეშე თეატრი ვერ წარმომიდგენია! — თქვა ვასაძემ.

— არა, აქ პრინციპზეა, სპექტაკლის სისტემაზეა ლაპარაკი. აი „ანზორი“ მაინც სხვა არის. ვერ იტყვი „ესთეტიზმიო“. თავის დროზე კოტე მარჯანიშვილსაც ხშირად აკრიტიკებდნენ ესთეტიზმის გამო. მერე სიტყვა ბურჟუაზიულიც მიუმატეს. „ბურჟუაზიუ-

ლი ესთეტიზმი“ — როცა „ბერდო ზმანიაში“ კეიპაროსენის დადგმა მოვითხოვე, აკაკი ფალაქამ გაოცებული მკითხა: რა საჭიროა? ბერდოში ხომ დაკონკრეტებული არ არის მოქმედების ადგილი? მეც სწორედ ამისათვის მინდა? — ვუპასუხე აკაკის. კეიპაროსენი სიმბოლურიც იყო, ესთეტიურიც. გახსოვს, აკაკი, როგორი ლამაზი სცენები იყო? — მიმართა ვასაძეს.

— ჩინებული. ცოტა ცივი სპექტაკლი კი იყო.

— ცივი, მაგრამ ლამაზი.

საუბარს მსახიობების გარდა ირავლი გამრეკელი, იონა ტუსკია და სცენის წამყვანი მუშა ლევან აბუაშვილიც უსმენდნენ.

— ქართულ თეატრში ყველაფერი სილამაზის კანონებს უნდა ექვემდებარებოდეს, ჩემი მსახიობი სცენაზე უნდა იყოს სილამაზის იდეალის გამომხატველი. მე აღრეც მითქვამს: დაუკვირდით როგორ დადის ქართველი, როგორ ჰარმონიულად მიაჩხევს ტანს, როგორ უქირავს თავი. — იგი ამყვია, ენერგიულია, მშვენიერების კანონებს ემყარება მისი მოძრაობაც, ჟესტიც, სიტყვაც. სცენა სიმბოლოა, განზოგადოება, უნაპიროა ამ მშვენიერების გამომხატვაში.

და ახმეტელი მოჰყვა თავისი აღრე გამოთქმული აზრების გამგორებას. ჭერ კიდეც სიჭაბუკის წლებში წერდა ქართველი კაცის სიარულის განსაკუთრებულ მანერაზე. ილაპარაკა მეიერჰოლდის, თაიროვის ძიებებზე. გული რომ მოიჭერა საუბრით, მერე თითქოს წამიერად მოდუნდა, მოიღუშა, რაღაც უსიამოვნო შეგრძნება დაეუფლა და ნაღვლიანად ჩაილაპარაკა: „ჩვენ მარტონი ვართ... ჩვენს ორგვლივ აღშფოთების ხმები ისმის“...

ახმეტელი მოშორდა ჭგუფს და დაფიქრებული წაიდა. თეატრის გასასვლელთან ლევან აბუაშვილი წამოეწია. ახმეტელს უთხრა:

— არ გეკადრებათ ბატონო სანდრო ასეთი რამ.

— 4-ზე აქვობთ?

— აი, მარტონი ვართო... ამოდენა ხალხი ტაშს რომ გიყრავთ ეგ არაფერია?.. მთელი თეატრი რომ გვერდით გიდგათ, ესეც ხომ ერთი რამეა...

სანდო ახმეტელმა თავისი დიდი ლამაზი შავი თვალები ფართოდ გაახილა. ლევან აბუაშვილს დაჟინებით დააცქერდა, მერე გაუღიშა, — ჰო... მართალი ხარ... თქვენ სხვა ხართ... სხვა...

შემდეგ სანდრო იგონებს: სცენის მუშები სულ სხვა გულის ხალხია, უღალატო. თეატრში მათ გარეშე ვერც კი წარმომედგინა თავი, ისე შევეჩვიე თითოეულს. მართალი იყო აბუაშვილის საყვედური. ცხადია, გვაქვდნენ კიდეც, თანამდგომელებიც გვყავდა.

მაგრამ კაცს მაინც ის ცუდი უფრო ადვილად ამახსოვრდება. იმ საღამოს, აბუაშვილი რომ გამომელაპარაკა, „ანზორის“ წარმოდგენა იყო დანიშნული. სპექტაკლი ღამის პირველის ნახევრამდე გრძელდებოდა. მერე უნდა აეშალათ დეკორაციები. სცენის მუშებთან ყოფნა მიყვარდა. იმ საღამოს მათთან ერთად ვიყავი, ვიდრე დეკორაციები არ მიილაგ-მოალაგეს. ძალიან გვიან იყო და მუშების შინ წასვლას აზრი არ ჰქონდა. ცოტა პურ-მარილი მოეტანათ. დავსხედით და გათენებამდე ვიმუშაიფეთ. კარებში რომ გავდიო-ოდი, სიბნელე იყო და ვილაც შემეჩახა.

— რომელი ხარ, — ეუთხარი მე.

— სულაძე, ბატონო სანდრო.

— რას სჩადიხარ, შე უსინდისო, რატომ იგვიანებ მეცადინეობაზე... თუ სწავლა არ გინდა, ღღესვე მიგაბრძანებ...

— მაპატიეთ ბატონო... მაპატიეთ, შორს ვცხოვრობ და ვერ მოვასწარი...

სანდრო ახმეტელმა ადმინისტრაციული ნაწილის ხელმძღვანელი ლადო ადამიძე გამოიძახა.

— დისციპლინა არ გივარგათ, რალაცას მიმალავთ. მეცადინეობებზე ხალხი არ დადის, იგვიანებენ.

— არა, ბატონო საშა, არა, ვინ გითხრათ...

— მე თვითონ ვნახე, კარებში შემეჩახა სულაძე...

— იმ სიციფეში „საროჩკით“ მოვიდა ხაწყალი. ვათოშილი იყო, საღლაც გადაკრგულში ცხოვრობს...

— ხვალ მოვიდეს ჩემთან.

მეორე ღღეს სანდრო ახმეტელის კაბინეტის კარებთან იღვა გაფითრებული სტუდიელი სულაძე.

— სულაძე, შემოდის — მოესმა ხმა. — „საროჩკით“ რად დადიხარ?

— პალტო არა მაქვს, ბატონო სანდრო.

— აგრე ხომ გაცივდები, მოკვდები... აიღე ეს ფული, წადი მაღაზიაში და ეხლავე იყიდე პალტო.

სულაძე ერთ ადგილზე იღვა და ნაბიჯის გადადგმას ვერ ბედავდა.

— რას გაჩერებულხარ, აიღე, არა უშავს, მე კიდევ მაქვს...

— დიდი მადლობა, ბატონო სანდრო, — ფული გამოართვა და თავქუდმოგლეჯილი გავარდა. მეორე ღღეს თეატრში ახალი პალტოთი მივიდა.

— ახმეტელის პალტოა — თქვა ვილაცამ. მას სხვებიც აჰყვნენ და სულაძეს „ახმეტელის პალტო“ შეარქვეს...²³

თეატრში რეპეტიციებს თითქოს განსაზღვრული დრო არც კი ჰქონდა. პრემიერების წინა დღეებში მაინც მეტისმეტი იყო. ლამის სამ საათამდე, ზოგჯერ კი დილამდეც გრძელდებოდა რეპეტიციები. ყველა ვერ უძლებდა ასეთ მიმღმე შრომას, სანდრო ახმეტელმა პირდაპირ მსხვერპლშესაწირ ტაძრად აქციაო თეატრიო, ამბობდნენ. წარმოდგენებში სახელოსნოს მსმენელებიც მონაწილეობდნენ, ახალგაზრდებს უფრო უჭირდათ ღამეების თევა. ახალგაზრდებმა იფიქრეს, იფიქრეს და ერთხელ, როცა „ანზორის“ რეპეტიციაზე სამი საათი შესრულდა, ახმეტელს თავისებური გაფიცვა მოუწყვეს.

— რა ხდება? რატომ შეწყვეტით მუშაობა, რა ამბავია მანდა — იყვირა სანდრო ახმეტელმა, როცა დაინახა ხელებჩამოშვებული და დაღუშებული ახალგაზრდები.

— აღარ შეგვიძლია მუშაობა, — თქვა ერთმა

— რას ნიშნავს, აღარ შეგვიძლია. შენ?.. შენ?.. — ჰკითხა ერთს, მეორეს...

— არც ჩვენ შეგვიძლია, საცაა გათენდება... ხომ არ უნდა დავიხსოვოთ...

— აბა, პარტერში ჩამოდიოთ ყველანი. ახლა მითხრას, ვის შეუძლია დარჩება და მუშაობა.

— მე შემიძლია, — თქვა ერთ-ერთმა.

— კიდეც ვის?..

— ?

— მეტს არავის?

— არავის!..

— შენ, — მიმართა იმას, ვინც დარჩენაზე თანხმობა განაცხადა, ხვალღან თეატრში არ გნახო, კაცი თუ მეგობრებს უღალატებს, მე რაში გამომადლება...

სანდრო ახმეტელმა ახალგაზრდები რეპეტიციიდან გაათავისუფლა. თითონ ერთხანს თეატრში დარჩა. დიდხანს უყურა დეკორაციებს. დარბაზის სხვადასხვა მხრიდან მოსინჯა, იარუსებზედაც ავიდა, იქიდანაც შეამოწმა როგორ გამოიყურებოდა.

ძლიერ აღამიანს ვნებებიც ძლიერი აქვს. სულის ტკივილიც ძლიერად განიცდება და სთხარულიც. სანდრო ახმეტელი ხშირად

ცდილობდა ტკივილის დაფარვას, სულ მოძრაობდა, ბოხოქრობდა, რათა როგორმე გაენელებინა მისი სულის ხანძარი.

არ შეეძლო მოსვენებული ცხოვრება. რეპეტიციები ღამის სამ საათამდე, ზოგჯერ კი დილამდეც გრძელდებოდა. ყველა ვერ უძლებდა. ასეთ მძიმე შრომას, სანდრო, ახმეტელმა პირდაპირ მსხვერპლშესაწირ ტაძრად აქციაო თეატრი — ამბობდნენ. ქალაქს რომ ეძინა თეატრში ცხოვრება მაინც გრძელდებოდა. ამ საოცარ ღამეებში იზადებოდა ერთი მთლიანი სრულიად თავისებური მხატვრული სანამდვილე.

• • •

ბევრი დრო მიჰქონდა ოჯახზე ფიქრს, ზრუნვას. კარგა ხანი იყო უკვე კავშირი გაეწყვიტა ტასო როსტომაშვილთან. ათასი საფიქრალი გასჩენოდა კვლავ. სულის სიმშვიდე, თუნდაც წამიერი სიმშვიდე ენატრებოდა. თამარ წულუკიძესთან პოულობდა მას. გატაცება იყო გულწრფელი და ძლიერი. სანდრო ახმეტელი ცხოვრებისა და შემოქმედების ისეთ სიღრმეებში შევიდა, რომ მხოლოდ ერთეული ქუდბედიანები გააღწევნ ხოლმე ნაპირის მეორე მხარეს. ახმეტელის ყოველი ახალი სპექტაკლი ამ სიღრმეებში წვდომას გულისხმობდა იქ, ცხოვრებისა და შემოქმედების ლაბირინთებში ისეთ ელვარებას იძენდა მისი პიროვნება, თითქოს ერთბაშად ათასი სანთელი აანთესო მის სულსა და სხეულში. რაც უფრო იწვოდა, მით უფრო მეტ სინათლეს გამოსცემდა.

• • •

სანდრო ახმეტელმა გვიან ღამით დატოვა თეატრი. მისთვის ოჯახი და თეატრი ერთი იყო და რაღაც საოცარი სიახლოვეს გრძნობდა თეატრთან. უყვარდა მისი ყოველი ოთახი, ყოველი კედელი, ქვა, — ყველაფერი რისგანაც თეატრი შედგებოდა. დილით ადრე გაეღვიძა. სიზმარი ენახა, რომელმაც ქვეცნობიერ სამყაროში რაღაც ისეთი გამოაღვიძეს, რომლის შესახებაც მას ადრე არც უფიქრია.

თითქოს მისი სულის სიღრმიდან ამოიზარდნენ არაფრის საღარი და კაცის თვალთაგან უხილავი სილამაზის მთები. ქათქათა მთების სინათლემ განსხვავებული შუქი მიანათა მის სულს და ისეთი ნეტარი სიმშვიდე იგრძნო, რომ ალბათ ეგააო სამოთხე, გაი-

ფიქრა. თითქოს ყოველივე ეს მის სულშიაც ხდებოდა და მის გარეთაც ერთსადაიმავე დროს. რალაც ღვთაებრივი წუთები ეწვია და ახმეტელმა ნათლად დაინახა მთებისკენ მიმავალი ბილიკები, რომელნიც გამოწვდილი ხელებივით თავისკენ იხმობდნენ. რალაც მნიშვნელოვანი გარდატეხა ხდებოდა მასში, იქნებ ეს იყო სულის მოთქმა, თემებისა და პრობლემების სხვა ტალღაზე გადართვა, რათა შემდეგ ისევ ახალი ძალით შეებოდა მისი პოლიტიკური თეატრის შენების საქმეს.

სანდრო ახმეტელმა სწრაფად ჩაიცვა და თეატრში წავიდა. თეატრში რომ მივიდა, ბედნიერად იგრძნო თავი. მთებში, სიზმარეულ თოვლივით სპეტაკ მთებში მოუხდა გაქცევა.

ჯადოსნური წრი

ლამაზი გოგო წყაროზე მივიდა, ღოჭი გაავსო წყლით. ღოჭი მხარზე შემოიღო, მაგრამ ნაბიჯი ვერ გადადგა, ადგილზევე გაშეშდა. დაინახა ლამაზი ბიჭი, რომელიც მას გაშტერებით უყურებდა. უცებ აღმოაჩინეს ერთმანეთი.

— მინდა სულ გიმზერდე. — უთხრა ვაჟმა. გოგონამ წასვლა დააპირა, მაგრამ ვერ შესძლო.

— ხატად მეყოლების შენი სახე, — მღელვარებით წარმოსთქვა ვაჟმა.

— გყვანდეს, გყვანდეს, — თანხმობა მისცა გოგომ.

— მინდა ჩემი იყო.

— ვიქნები, თუ მამიტაცებ.

სხვა რაღა უნდა ბედნიერებას. ბედისწერა კი ასე იოლად არ ფანტავს სიხარულს. გზად მიმავალ ვაჟს ძმა შემოეყრება. ისინი მამით ერთნი არიან, დედით სხვანი.

— ვის ეძახდი? — ეკითხება ძმა.

— ლამარას, — მიუგო მინდია.

— შენ მასთან რა ხელი გაქვსო?

— შემეყვარდა.

— ხელი აიღე ლამარაზე, მე მიყვარს, — შეეპასუხა თორღვაი.

თორღვაი ფიცხი და ძლიერი ვაჟკაცია, მინდია — ბრძენი. თითქოს ერთმანეთს დაუპირისპირდა ბუნების სტიქია და ადამიანური სიბრძნე. მინდია ისწრაფის დაიცვას სამყაროს ჰარმონიულობა. ღვთაებრიობამდე ამაღლოს სიყვარული, როგორც უზენაესი სიკეთე. თორღვაი მიწიერი ძალაა. თორღვაი მოიტაცებს ლამარას. მინდიას ხან ესმის ბუნების ხმებისა, ხან — არა. თორღვაის ლამარას ძმა მურთაზი შემოაკვდება. სისხლის ალების ათასწლოვანი ტრადიცია გაიღვიძებს. ქისტებსა და ხევსურებს შორის კიდევ ერთი სამტრო ამბავი დატრიალდება. დამწუხრებული ლამარა შინ

ჩაიკეტება. ყალყზე შედგებიან ქისტები. — სისხლს აღება უნდა — ყვირიან ისინი. საბაბიცა აქვთ — ლამაზის გატაცება, მურთაზის მოკვლა! თორღვაისებურად ჩაცმული, ძმის მსგავსი მინდია ქისტების წინაშე წარდგება და ლამაზს მშობლებს აუწყებს, თორღვაი ვარო.

— შენ მაიტაც ლამაზაი?

— მე მავიტაცე.

— შენ მაჰკალ მურთაზ?

— მე შამამაკვდა.

— რისთვის მოხველ?

— სისხლმა მომიყვანა.

უნდა მოხდეს ტრაგიკული აქტი. ლამაზს მამამ იჩომ ხმალი აღმართა მინდიას მოსაკლავად, მაგრამ მინდიას კუნთიც არ შერხეულა, რამაც სასწაულებრივ განაცვიფრა იჩო. ხმალი დაუშვა. მერე ქისტებმა იცნეს, რომ იგი არ იყო თორღვაი. მინდიამ უთხრა, რომ ავად არის ლამაზაო...

— ამდენ სისხლს დასტირის დაქცეულს, ეშინის კიდეც.

— ან შენ რომ მაჰკლა თორღვაი...

— ან შენ რომ მაგკლას თორღვაიმ...

— მაშინ ისიც მოკვდება...

— შენ რა გინდოდა? — ჰკითხა იჩომ.

— ლამაზას ხსნაი...

— როგორ?

— მე თორღვაის ვგავარ.

— მერე?!

— მე მამკლავდი... სისხლს ჩემზე აიღებდენ... შენ დამშვიდდებოდი... ლამაზაც მორჩებოდა!

მინდიას ვაჟკაცობამ, მისმა ჰუმანიზმა მოხიბლა ყველა. მინდიას მამა მივიდა იჩოსთან, მოვიდა თორღვაი. ლამაზაც მოვიდა, ძმებს გადახვია ხელი, შეარიგა, გადააკოცინა. ხელი ჩასჰილეს ქისტმა იჩომ და ხვესურმა რაიბულმა (მინდიასა და თორღვაის მამებმა). ლამაზა კვდება. ისმის უძველესი ჰიმნი „ლილე“. ასეთია პიესის სიუჟეტის სქემა.

— რეპეტიციები იანვარში დავიწყე, — ცვებოდა შემდეგ სანდრო ახმეტელი — მინდოდა მოსკოვის ოლიმპიადისთვის მომესწრო. მთელი თეატრი ამყვა მუშაობაში. ეს იყო ერთი გაბმული ტკბილი და ზედნიერი წუთები. მე თითქოს გადავსახლდი ვაჟას საოცარ პოეტურ სამყაროში. იქ, ჩვენი კაცობის ფესვებთან ვიდექი. მე ვნახე აღამიანები, გულუბრყვილოდ მიმდობნი ურთიერთობაში და

ბრძენნი სამყაროს გაგებაში. იქ, სადაც ყველაფერი ადამიანით ცოცხლობს, სადაც ვეებერთელა ხეები ადამიანებზევით ფიქრობენ და განიცდიან, სადაც ისმის ყვავილთა ენა და ანკარა წყაროების იღუმალი ხმა, სიყვარულიც ვაჟკაცური იციან და მტრობაც. იქ შევხვდები მინდიასა და ლამარას ზეადამიანურ სიყვარულს. ისინი სწორედ ამ ღვთაებრივი გრძნობის შედეგად მიაღწევენ კაცთა შორის უმაღლეს ჰარმონიას. მინდიაში მე შევიცანი მეოცე საუკუნის ჰამლეტის სული. უჩვეულო იყო ლამარასა და მინდიას უნივერსალური სიყვარულის ენა და ამისთვის კრიტიკოსები შოლტებს შირტყამდნენ. ჩემს თანამედროვეებს ზშირად არ ესმოდათ, რომ იქნებ ცხოვრებაში ასეთი რამ მართლაც არ ზდებოდა, მაგრამ მე ვეძებდი იდეალურ სიყვარულს, რომელიც სიკეთისკენ წარმართავს ადამიანის გონებას. მე იგი ვიპოვე ვაჟა-ფშაველას სამყაროში. მხოლოდ იქ, იმ რომანტიკული ბუნების წიაღში ვეზიარე სიყვარულისთვის თავგანწირულ ადამიანთა უმაღლეს სიკეთეს, იგი ძაბილი იყო სულის მწვერვალებისაკენ და ჩემს იმჟამინდელ სულიერ განწყობილებასაც ენივეთებოდა. ლამარას სახეზე მუშაობა ჩემში აღვიძებდა ენერგიას, სტიმულს მაძლევდა მუშაობაში.

ყველაფერი მავიწყდებოდა, როცა სცენაზე ვუსმენდი ლამარას ზმას, როცა ვგრძნობდი მისი ტანის რხევას, როცა მესმრდა მისი სიცოლი...

იმავე წელს ოფიციალურად განქორწინდი მეუღლესთან. შვილების აღზრდა მე ვიკისრეს..

ყოველი ხელოვანი ალბათ ერთხელ აღის თავის მწვერვალზე, საიდანაც მთელ სამყაროს ჰვრეტს. მის გვერდით იქნებ სხვა მწვერვალებიცაა, მაგრამ მისი სულის სამზერი მაინც ის ერთია. მე ასეთად „ლამარა“ მესახებოდა, სადაც მივალწიე სიტყვისა და პლასტიკის სრულ ჰარმონიას, ფორმის სიზუსტეს, სულის რომანტიკულ ამბლებას, რაზედაც მუდამ ვოცნებობდი. იგი ჩემთვის გენიალური ქართული არტისტიზმის გამართლება იყო. „ლამარას“ ენას პრინციპული, იქნებ უფრო მეტიც, სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა. ის ბევრად უფრო მეტი იყო, ვიდრე ერთი სპექტაკლი. ის იყო ჩემი სულის მესაიდუმლე, ჩემი თეატრალური ოცნებების აკვანი, ჩემი განწყობილების საყრდენი. სწორედ იქ შევძელი ჩამეყვინა ვაჟას სამყაროს სიღრმეებში, რათა მარგალიტები მეპოვა და გამარჯვების ზეიმით მიმეტანა ზალხისთვის, სამყაროში ჩაძირვის მთელი ეს პროცესი ჩემთვის ისევე ღვთაებრივი იყო, როგორც მინდიას შიერ ბუნების განცდა...

სანდრო ახმეტელის „ლამარა“ ნაადრევად იყო მოსული. იმ

დროს, როცა ყველაფერი კლასობრივი ბრძოლის პოზიციებიდან ფასდებოდა, როცა პროლეტარული მწერლები, რაპელები სულ ხხვას მოითხოვდნენ თეატრისაგან, „ლამარა“ ამქვეყნად მართლაც ნაადრევი ყვავილივით იყო მოსული. იგი არ იყო არც „ტრისტანისა და იზოლდას“, არც „მანონ ლესკოს“ ზემგრძნობიარე, მაგრამ მელოდრამატული სიყვარულის ჰიმნი. „ლამარა“ ძლიერი ხასიათების ტრაგედია იყო. სიტყვაძუნწი ადამიანები სულ რამდენიმე ფრაზაში ავლენდნენ თავიანთ ძლიერ სულს. სცენიდან სიტყვები ნაპერწკლებივით ცვიოდა. უბრალოება იყო არა მხოლოდ გმირთა მოქმედებაში, მათი ცხოვრების წესში, არამედ სპექტაკლის აგების მთელ სისტემაშიც. სანდრო ახმეტელს შეეძლო „ლამარაზე“ დაუსრულებლად ელაპარაკნა²⁴. ის მისი სულის ნაწილად ქცეულიყო. უკვირდა, რატომ ესხმოდნენ თავს სპექტაკლს. ზოგი ვინ იცის იქნებ ისიც ფიქრობდა, არ გაემტყუნებათ, ისეთი დროაო, მაგრამ მოსკოვში გასტროლებზე ხომ აღმოჩნდა ხალხი, რომლებმაც სწორად გაიგეს. სიყვარულმა ერთი ერის წარმომადგენელი დაამევობრა მეორესთან. მტრობისა და ძველთაძველი ადათის სისხლის აღების ნაცვლად იმავე სიყვარულმა შეაქავეშირა. ამას რატომ ჰქვია ნაციონალისტური? თუ ეს ნაციონალისტურია, მაშინ ინტერნაციონალისტური რაღაა?.. ჰუმანიზმი და კაცთმოყვარეობა რაღას ჰქვია?.. ვინ არის ამის გამრჩევი და გამკითხავი? იქნებ სპექტაკლში მოყვანილი ხალხური ცეკვები და სიმღერებია ნაციონალისტური? თავისთავის წინაშე სვამდა ასეთ კითხვას. — მახსოვს, ერთხელ რეპეტიციაზე. სამაიას ცეკვავდნენ. იხსენებს შემდეგ. — ვერაფრით ვერ აეწყო ცეკვა. ჟინმა მომიჯრა, ავირბინე და ვაჩვენე, როგორ უნდა ეცეკვათ. საერთოდ, ასეთი ჩვენების მომხრე არ ვიყავი, მაგრამ რაღაც ძალამ წამომადგო ადგილიდან. მერე ჩავხტი საორკესტროში ჯოხი გამოვართვი ღირიფორს, ჩემს ძველ მეგობარს ალექსანდრე გველესიანს და წარმოიდგინეთ, რომ ვუღირიფორე... ქალებმაც უცებ მონახეს ჩახაზი. როგორ მიყვარდა წარმოდგენის დასაწყისი:

ა, იმ მთაზედა —
 თოვლიანზედა...
 ია დავთესე,
 ვარდი მოსულა...

უბრალო, პრიმიტიული ტექსტი იყო, მაგრამ თანდათან, როგორც ზღვის ნაპირიდან სიღრმისაკენ, ისე შევიდოდათ ვაჟას სამყაროში და რაც უფრო ღრმად მივიდოდით, უფრო მტკიცედ ვად-

გამდით ფეხს მიწაზე. ეს საოცარი განცდა იყო. რაღაც იყო მასში არარეალური, მითიური. მე შევეცადე ამომეხსნა, საიდან მოდის ქართველ კაცში ყოვლისმომცველი ჰუმანიზმის შუქი. ხშირად მაგონდებოდა „ვეფხისტა და მოყმის“ ამბავი. განა საოცარი არ არის ის ფაქტი, რომ ვეფხისტა მიერ მოკლული ვაჟის დედა ვეფხისტა დედასთან მიდის სამძიმრის სათქმელად? აი, ასეთი სულისკეთების ქვეყანაში არ უნდა გავიკვირდეს, როცა უმშვენიერესი ლამაზი სიკვდილმა ხევსური და ქისტი შეარიგა. ვინც სპექტაკლს შორიდან უყურებდა, შეიძლება მას ყველაფერი მოჩვენებოდა, ეჩვენებოდა კიდეც.

— ანდრონიკაშვილმა ხომ აქო...

— ლუარსაბ ანდრონიკაშვილმა მითხრა, მერე დაწერა კიდეც. „ლამარა“ ერთ-ერთი ყველაზე უმშვენიერესი ქმნილებაა, იგი ღირსეულად უდგება მხარში რეინჰარდტის „ზაფხულის ღამის სიზმარს“ და სტანისლავსკის „ლურჯ ფრინველს“...

— შესანიშნავი იყო ირაკლი გამრეკელის მხატვრობა... ლადო გუდიაშვილი ალბათ განაწყენდა? — ჰკითხა ერთმა მეგობარმა.

— გამინაწყენდა, გასაგებია იყო. მე ეს წინასწარ ვიცოდი, რომ ასე მოხდებოდა, პირველი „ლამარა“ ხომ მისი მხატვრობით დაიდგა. მაგრამ მაინც ირაკლი ვარჩიე. ირაკლის გარეშე მე ვერც კი წარმომედგინა ჩემი შემოქმედება. ისე, ამ სპექტაკლის გამო წაწყენინე. ჩემს დღეში არ გავცოფებულვარ ასე. ძალიან მთხოვა, მაკეტს ნუ გამაკეთებინებ, პირდაპირ დეკორაციას დაედგამ და განახებო. მეც დავეთანხმე, მარა, კაცმა რომ თქვას, ასეთ რამეზე დათანხმება შეიძლება? ძვირი დამიჯდა აჩქარება. ერთ დღეს აკაკი ვასაძე, რომელიც სპექტაკლის რეჟისორი იყო, მოვიდა და მითხრა, ირაკლის დეკორაციები მზად არის და ნახეთო. ვნახე და კინაღამ გავგიჟდი. სასოწარკვეთილებისაგან ძლივს წავილულულუდე. — ეს არის, ირაკლი, „ლამარას“ დეკორაცია? — ვთქვი და რეკვიზიტისკენ გავიქეცი. დავავლე ნაჭახს ხელი, ვეძებრე დეკორაციებს, დავცხე და დავცხე. — ამ დეკორაციების გამო ვაწყენინე ლადო გუდიაშვილს? ამ სისულელის გამო?.. — ვევიროდი და ვერ მამშვიდებდნენ. მერე ძალით ჩამსვეს სავარძელში. კინაღამ გრძნობა დავკარგე. წყალი დამალევენეს. კანკალმა ამიტანა, ვისი წყალობით შევეჩახეთ, ვისი? — გავიძახოდი. ახია ჩემზე, მე სულელი როგორ დავთანხმდი დეკორაციების უმაკეტოდ დამზადებას:

— დაამტკრიეთ ეს სასიზღრობა, — გავეცი განკარგულება.

იმ დღეს ირაკლი სიახლოვეს აღარ გამკარებია. მეორე დღეს ირაკლი მთელი ღამის უძილო იყო. მთელი ღამე ემუშავა. შესა-

ნიშნავი ესკიზები მოიტანა. როცა აღფრთოვანებული დამინახა, — ცრემლები მოერია, წინაღღის ამბავზე საყვედური შიოხრა, გინების მეტი არაფერი იცოდა, ჩემისთანა მხატვრები ქუჩაში არ ყრია. — ცოტა გული მოვაოხებინე და მერე შევრიგდით.

მოსკოვში უცხოელებმა ცაში აიყვანეს „ლამარა“. მოსკოველი კრიტიკოსებიც კარგად შეხვდნენ. მაგალითად, საინტერესოდ მოაზროვნე კრიტიკოსი ფელდმანი ამბობდა, რომ „ლამარაში“ ადგილობრივი თქმულება საკაცობრიო დრამის სიმალღეზეა აყვანილი, თავისი დაძაბულობითა და ასახვის უბრალოებით შექსპირული სპექტაკლიაო. ზოგი ქართულ რომეოსა და ჯულიეტას აღარებდა. არც ერთი სპექტაკლის ქება ისე არ მიხაროდა, როგორც „ლამარა-სი“. უცხოელები უფრო თავისუფლად უყურებდნენ წარმოდგენას. მათ არ აინტერესებდათ ხევისრეთში იყო თუ არა კლასობრივი ბრძოლები. რაპკელები კი სულსა მზდიდნენ. „ლამარას“ პრეზიერის შემდეგ „კომუნისტის“ საპირველმართის ნომერში დამიწერეს კრიტიკული წერილი. „ლამარა“ ნაბიჯია უკან, ის ვერაფერს მიცემს მუშათა კლასსო.

— ამის შემდეგ რაღად გიკვირს, — უთხრა ერთ-ერთ თავის მეგობარს, — რომ წარმოდგენა გასინჯვაზე მომიხსნეს? მერე საერთოდ მოხსნეს რეპერტუარიდან. ხალხში ათასგვარი ხმა დადიოდა, რას არ ამბობდნენ.

— მაინც რას?... — ჩაჰკითხა.

— ამბობდნენ, მარჯანიშვილის მომხრეებს იმედი აქვთ ახმეტელი იძულებული გახდება თეატრი დატოვოს...

— მერე ამით ისინი რას მოიგებენ?

— ახმეტელი ქუთაისიდან მარჯანიშვილის თეატრის თბილისში გადმოსვლის წინააღმდეგიაო...

— ვთქვათ, აგრე იყო... მერე, ორ თეატრს შეაერთებდნენ თუ რა?

— რათა? — თქვა მეგობარმა რუსთაველის თეატრიდან წასულები უკან დაუბრუნდებოდნენ.

— ასეთი რამ აღარ მოხდებოდა. რუსთაველის თეატრის დასი ისე მტკიცედ შეიკრა, რომ მათი შეერთება შეუძლებელი იქნებოდა. რას არ მოესწრება ცოცხალი ადამიანი. მახსოვს, ერთხელ ცენტრალურ კომიტეტში გამომიძახეს და მითხრეს, მარჯანიშვილის თეატრის ოთხმა ცნობილმა მსახიობმა ბატონი კოტეს წინააღმდეგ შემოიტანა განცხადებაო. თეატრიდან მის ჩამოშორებას მოითხოვდნენ. ჩვენ თანახმა ვართ ისევ რუსთაველის თეატრში დაგვავბრუნოთ ახმეტელის ზელმძღვანელობითო. ეს იყო მარჯანიშვილის გარდაცვა-

ლებამდე ერთი წლით ადრე. მე მაშინ ვამბობდი, — ზომ დანახეთ, ვინ იყო მარჯანიშვილის გულწრფელი მეგობარი და ვინ არა. ყველაფერი ჩემზე რომ გადატეხეს. მეც მნახეს დაბალი ღობე! რას იზამ! ასე უცნაურია თეატრი. ზშირად მისთვის არ არსებობს ლოგიკის კანონები. მთავარია, იმწამიერი განწყობილება. დილიდან საღამომდე ცხრაჯერ ეცვლებათ შეხედულებები...

— რაც ახლა თქვით, ეგ ვინმემ იცის?

— მსახიობთა განცხადების შესახებ?

— ღიახ!

— იციან. მე ეგ ამბავი რეპეტიციებზე ვთქვი, ანატოლ გლუბოვსაც მივწერე მოსკოვში. ამბობდნენ, მერე ის განცხადება დუდუჩავას გზით გრიგოლ ბუხნიცაშვილთან მოხვდაო...

— ბატონმა კოტემ თუ გაიგო?

— როგორ არა. საქართველოში რა დაიმალება. თვითონ დუდუჩავამ უამბო თურმე. საწყალი მარჯანიშვილი ისე ცუდად გამზდარა, გული შეწუხებია. ამის შემდეგ იყო, რომ კოტემ წერილი მომწერა. შენთან დავბრუნდებით, მინდა დავანახო ჩემს უმადურ მოწაფეებს რეჟისორობა კიდევ შემიძლია, თუ არაო...

— რას ამბობ? ეგ არ გამოვიდა...

— წერილი აკაკი ხორავას წავაკითხე. მე კოტესგან ასეთ ამბავს ველოდი. ვასაძემ მითხრა, ბატონი კოტე შემხვდა, ეტლში ჩამსვა და ორთაქალაში ერთად ვისადილეთო. რას იტყვი, სანდრო დამაბრუნებსო?... უთქვამს თურმე.

— მაინც, საიდანა აქვს ამ ხალხს ამდენი უმადურობა.

— თუ კაცი ხარ, მაგაზე ნურაფერს მეტყვი...

— შენ დაიწყე თორემ, მე არც „ლამარაზე“ მინდოდა ლაპარაკი.

— „ლამარაზე“ ლაპარაკი ზიკვდილამდე არ მომწყინდება. როგორ უნდა დამავიწყდეს ის დამე, როცა „ლამარა“ შემიჩერეს. გასინჯვას ას კაცამდე ესწრებოდა. მსახიობებმა სპექტაკლი შესანიშნავად ითამაშეს. საათის მექანიზმივით აეწყო ყველაფერი — რიტმი, პლასტიკა, მოძრაობა, ტონალობა. ნამდვილი ჰარმონია იყო. როცა წარმოდგენა დამთავრდა, მეგონა, გამარჯვებას მომილოცავდნენ. გაღიმებულმა მივიხედე უფროსებისკენ. მოღუშული სახეებით შემომხედეს. დაბნეულნი თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდნენ. არ მოვრიდებოვარ, ჭიქურ მივიჭერი და ვკითხე:

— რა ხდება?

— აბა, რა გითხრათ... — თქვა ერთმა. — მაგალითად, რისთვის გვპირდება დღეს ასეთი სპექტაკლი?... — უფრო გაბედულად თქვა

მეორემ. მესამე ხმას არ იღებდა, ნაღვლიანი თვალებით მომჩერებოდა, თითქოს მეუბნებოდა: ახ, სანდრო! სანდრო! როდემდე ვერ უნდა ისწავლო ჭკუთა!..

ვუყურებდი და ვფიქრობდი: ახლა მადლი არ იქნება, ესენი თეატრიდან რომ კინწისკვრით გაეყარო? სიტყვით კი სულ სხვა ვთქვი:

— ეს ჩემი ყველაზე კარგი სპექტაკლია.

— არ გეკადრებათ! რევოლუციურ „რღვევას“ ან „ანზორს“ აღარებთ?

— როგორ არ ვესმით, რომ ეს სულ სხვა წარმოდგეხაა.

— გვესმის, ბატონო, გვესმის. ბრმები ზომ არა ვართ. ის „რღვევა“ იყო, ეს — „ლამარა“. მაგას რა დიდი ცოდნა უნდა, — ნაწყენი კილოთი თქვა ვილაცამ.

— ნამდვილად არ გესმით. აქ არც პოლიტიკური ამბები, არც სოციალური კონფლიქტები. მხოლოდ ადამიანთა გრძნობებია, ხასიათებია, ცუდი ტრადიციიდან გამოსვლის ტკივილია, ბნელ ინსტიტუტებზე კაცთმოყვარეობის გამარჯვების ჰიმნია... — კიდეც ათასი რამ ვუთხარი, მაგრამ ჩანს, უფრო გავახეღე.

— შენი პირით ზომ თქვი, პოლიტიკა არ არისო... ჩვენ ხალხს კი ასეთი სპექტაკლი არ უნდა...

— ხალხის სახელით რატომ ლაპარაკობთ, თქვენ რა იცით, ხალხს რა უნდა. გავუშვათ წარმოდგენა და ნახავთ...

ადამიანი ფიზიკურ დარტყმას უფრო ადვილად გაუძლებს, ვიდრე სულიერს. ასე ნაცემ-ნაგვემი წავედი სახლში. განცხადება დავწერე: თუ „ლამარას“ არ გაუშვებთ, მე თეატრში დამბრუნებული არა ვარ-მეთქი. კომისია გამოიყო. ღმერთო ჩემო! როგორ ვერ ვიტანდი გაუთავებელ კომისიებს. მათი გაკეთებული საქმე ვის უნახავს. ვინ იცის, რამდენი ცოცხალი იღუპა მოუკლავთ. რას ვიზამდი. დავემორჩილე. თეატრში მივბრუნდი იმ იმედით, რომ კომისიაში წარმოდგენას მომხრეებიც ეყოლებოდა. გასინჯეს წარმოდგენა. იყო აზრთა სხვაობა. მაინც შეაჩერეს. ავდექი და აფიშები გამოვაკარი. წარმოდგენა ვავუშვი. საყვედური მითხრეს, მაგრამ სპექტაკლი ველარ მოხსნეს.

— რას იზამთ, ჩემო სანდრო, კაცი რომ სახელს მოიხვეჭს, მერე ყველა მის წინააღმდეგ ირაზმება, თითქოს მასთან ბრძოლა ესახელებათ. წარსულშიც ასე ყოფილა, მომავალშიც ასე იქნება...

„ლამარა“ იღბლიანი სპექტაკლი არ გამოდგა. ათასი დავიდარბა ატყდა მის ირგვლივ. აქაც ორ ნაწილად გაიყო საზოგადოება. ზოგს

ცამდე აჰყავდა სპექტაკლი, ზოგი მისი გინებით ვერ ძლებოდა. გაორების ჭია შეჯდომოდან ზემოთაც და ქვემოთაც. რაღაცით ახმეტელის ბედსაც მოაგავდა სპექტაკლის ბედი. აჟი, მისი გმირი ქალის ლამარას შემსრულებლის გარეშე სიცოცხლეც ვერ წარმოედგინა ზანდროს. იგი უყვარდა გატაცებით და სჯეროდა მისი. ეს ჯიუტი და თავნება კაცი, რომელიც მუდამ ჭიაურის ტყის მუხასავით გაუტუხელი იდგა, საოცრად მორჩილი და ნაზი ხდებოდა მისი სათაყვანებელი ქალის წინაშე. მის სიტყვას უჯერებდა, რაც უნდა ეთქვა, ყველაფერს სიმატლედ მიიჩნევდა...

თუმცა როლებით მაინცდამაინც არ ანებიერებდა თავის მეულლეს თამარ წულუკიძეს. ისიც სათქმელია, რომ ახმეტელის თეატრი უპირველესად მაინც მამაკაცური თეატრი იყო. ტრაგიკული ვნება თავისი რომანტიკული აღტყინებით მარტო ქალისკენ არ იყო წარმართული. თეატრი ვნებიანად განიცდიდა რევოლუციურ ამბოხებასაც, სულის რღვევასაც, ახალი იდეების დამკვიდრებასაც, სიკვდილსაც, გლოვასაც... დიდი ადამიანური ვნებების გადმოცემა უნდოდა „ლამარაშიც“, ვნებებისა, რომელთაც წარმავალი მნიშვნელობა კი არა, მარადიული ღირებულება აქვთ. მეოცე საუკუნის, ამ ცივილიზებული საუკუნის ადამიანებისთვის განა უცხო იყო მინდიასა და ლამარას ვნებები? მინდიას თავგანწირვაში თითქოს ცოტნე დადიანის შორეული ხმა გვესმოდა!..

ჩანს, „ლამარას“ დადგმის ეამს, ხალხში ჯერ კიდევ ძლიერი იყო ჰამლეტისებური გაორება. სწორედ ისეთიანრი. გაორება, როგორიც უნანგი ჩხეიძის ჰამლეტი იყო. კოტე მარჯანიშვილმა მისნური ძალით იგრძნო სულიერი გაორების ეპოქალური მომენტი. მინდიასშიც არის თავისებური გაორება ბუნებასთან კავშირის დროს. იგი იტანჯება მაშინ, როცა ბუნების ენა აღარ ესმის. ბუნებასთან კავშირის დარღვევა იწვევს სულიერ ტანჯვას.

„ლამარამ“ მთელი ხუთი წელი მქუხარე ტაშის ცემასა და დამცინავ სტვენაში, აღფრთოვანებულ შეძახილებსა და მის ჩასაქოლად ნასროლ ქვების ხმაურში გაატარა. იყო რაღაც ტრაგიკული ამალღებულობა ამ სეკლასში!..

— მე მან საშუალება მომცა, — ამბობდა ზოლმე სანდრო ახმეტელი, — ზოტბა შემესხა ღვთაებრივი სიყვარულისთვის, რომელშიც სხვა ადამიანური გრძნობებიც იყო შენივთებული. ზოგნი გუმანით გრძნობდნენ ამ შინაგან ძალასა და მზარს გვიქერდნენ, ზოგს მოსწონდა წარმოდგენის ლამაზი ფორმა და თავისი მხრიდან რეკავდა ზარს.

საბედისწერო ზარს კი ჯერ არ დაერეკა...

„ლამარა“ თავისთავში ატარებდა რაღაც საბედისწეროს. მას ანტიკური ტრაგედიების გმირივით თითქოს იმთავითვე ჰქონდა გამოტანილი განაჩენი. კოტე მარჯანიშვილისა და სანდრო ახმეტელის „ლამარას“ ერთობლივი დადგმა 1926 წელს პრინციპული შემოქმედებითი კონფლიქტის საბაბი გახდა. პიესაზე მუშაობა მარჯანიშვილმა დაიწყო. რეპეტიციების დროს ავად გახდა, ახმეტელმა განაგრძო. განსხვავებული გზით წაიყვანა რეპეტიციები. სპექტაკლი მარჯანიშვილმა ბათუმში თეატრის გასტროლების დროს ნახა.

— თამამად შეგიძლია ჩემი გვარი მოხსნა აფიშიდან, — უთხრა ახმეტელს.

— თქვენი არ მესმის!

— უბედურებაც ის არის, რომ არ გესმით...

თითქოს გონებაში ხატავდა წარმოდგენის სურათსა და წინასწარ გრძნობდა მის ბედს. სპექტაკლი მალე მოკვდებოდა. ქარიშხალი უკვე ამოვარდნილიყო და მთელ თეატრს დანგრევით ემუქრებოდა. ქარიშხლის გასაძლიერებლად ხელებაკაპიწებულნი მუშაობდნენ. რაც ხელში მოხვდებოდათ, იმას ესროდნენ თეატრს — ქვას, ტალახს... აყრიდნენ ქვიშას. აღამიანები ჯგუფ-ჯგუფად ებლაუჭებოდნენ ერთმანეთს. ერთი წლის შემდეგ სპექტაკლი გაქრა, უგზო-უკვლოდ კი არა, გარდაიცვალა...

...მუშებმა მოიტანეს ნაჯახები, ჩაქუჩები, გაზები... დასცნეს დეკორაციებს, დაანაწევრეს, დაშალეს, ცოცხალი ქმნილება უსახურ ხე-ტყედ აქციეს. მერე წაიღეს კულისებში და მიყარეს. თავზე სხვა დეკორაციები დააყარეს. გამოხრულ ძვლებივით ეყარა ერთხანს. შემდეგ ზოგი სხვა სპექტაკლის სხეულს მოარგეს, ზოგიც დაწვეს... ასე გაქრა წარმოდგენა, რომელმაც ოდესღაც ორივე დიდი რეჟისორი ერთმანეთს შეაჯახა...

სანდრო ახმეტელის გონებასა და გულში ღრმად ჩაიჭედა ბედი სპექტაკლისა. ოთხი წელი ატარა დარდი იმ წარმოდგენაზე. მერე გაღვივდა თესლი მომავალი წარმოდგენისა, თანდათან გაფუჟდა და ველარ დაიტია კაცის გულმა, სამზეოზე ამოვიდა, რათა თავიდან დაეწყო სიცოცხლე. წარმოდგენაც ბავშვის დაბადებასავით არის. ისიც გაივლის ჩასახვის, დაბადების, სიცოცხლის გაგრძელებისა და სიკვდილის გზას. მასაც ისე უნდა უყურებდეთ, როგორც ცოცხალ აღამიანს. სპექტაკლებსაც აქვთ თავიანთი ხასიათები, ტკივილები, ბედი თუ უბედობა. კაცი ვერ გაიგებდა „ლამარას“ ბედის თავსა და

ბოლოს. კარგი იყო თუ ცუდი, ის არავის არ ჰგავდა. თუნდაც ამისთვის არ უნდა გადაეტანა ათასი ტანჯვა!

ახმეტელი კიდევ ერთხელ გამოიძახეს თეატრების განყოფილებაში და გააფრთხილეს:

— რეპერტუარიდან ამოიღეთ „ლამარა“, თეატრი მძიმე დღეშია, არაფერი ახალი არ კეთდება, დასის მთლიანობა მოშლილია, გეყოფა სიჭიქტე. რეპერტუარი უნდა გაჯანსაღდეს. „ლამარა“ უნდა მოიხსნას... — ასეთი იყო შეგონების აზრი.

— გასტროლების წარმატებას მნიშვნელობა არა აქვს? „ლამარა“ ხომ ნახა მთავრობამ. სპექტაკლს სტალინი დაესწრო, ნახა კი-როვმა, ორჯონიკიძემ... ათასობით საბჭოელმა და უცხოელმა მაყურებელმა. ტრიუმფი იყო... რად უნდა მოიხსნას?.. — კითხულობდა ახმეტელი.

— რასაც გეუბნებიან, ის გააკეთე...

სანდრო ახმეტელმა ყურად არ იღო გაფრთხილება. უკვე მსოფლიო მნიშვნელობის სახელი აქვს მასაც და მის თეატრსაც. ვის შეუძლია შეეჭიდოს? არავის! ბოლოს და ბოლოს, თუ საქმე გაკირდება, სტალინს ეტყვის ყველაფერს. სტალინთან ერთად სურათიც აქვს გადაღებული. აი, ის სურათი, 1934 წელს თეატრის ათი წლისთავის საიუბილეო კრებულში რომ დაბეჭდა. მართალია, ვილაც-ვილაცებმა ისიც გააგონეს, იქნებ სჯობდა, არ დაებეჭდაო, მაგრამ რატომ არ უნდა დამებეჭდა?! — ფიქრობდა ახმეტელი. ისიც გაახსენდა, ერთხელ თეატრის წინ იდგა საუბარში გართული.

მთავრობის მანქანა შეჩერდა.

— საშა, მოდი, ჩაჯექი — უთხრა პენსნიანმა კაცმა.

— წადით, არ მცალია. — უპასუხა სანდრომ, ზურგი შეაქცია მანქანას და საუბარი განაგრძო. მას არ დაუნახავს როგორი თვალები იმზირებოდნენ პენსნედან. სხვებს კი, ვინც დაინახა, ტანში გააჟრუოლათ. სხვა ასეთი ამბებიც გაახსენდა, მაგრამ ამ საქმესთან ნეტაც „ლამარა“ რა შუაში იყო? — გულუბრყვილოდ ეკითხებოდა თავისთავს. პასუხის გაცემა არ შეიძლებოდა და ვერც აძლევდა. უპასუხოდ რჩებოდა ბევრი რამ, რის ახსნაც არ შეეძლო. მიუსენ თქმისა არ იყოს, „იქნებ მისთვისაც ეპატიებინათ ტალანტი და მომხიბვლელობა, თუკი მუხლს მოიდრეკდა“, მაგრამ ახმეტელი და მუხლის მოდრეკა?! სიკვდილი ერჩივნა ასეთ რამეს და აკი, არჩია კიდევც!..

„ლამარასადმი“ გამოთქმულ ყველა კრიტიკულ შენიშვნას თავი მოუყარეს. მერე განსაკუთრებული გულმოდგინებით გამოარჩიეს

მთავარი და არაჩვეულებრივი რეკლამა გაუკეთეს. თეატრში სანდრო ახმეტელთან შივიდა სამმართველოს წარმომადგენელი.

— ბატონო სანდრო, თქვენ იცით, რა სიტუაციაა შეიქმნა თეატრში! იცით ზელმძღვანელი ამხანაგების აზრი, უნდა აღიაროთ, „ლამარას“ დადგმა შეცდომა იყო.

— თუ კაცს დანახვა არ უნდა, ზღვასთან რომ მიიყვანო, ცაში დაიწყებს ყურებას და იტყვის, ზღვა არსად ჩანსო. მიკიბულ-მოკიბული ლაპარაკი არ მიყვარს. თქვით პირდაპირ, რას გადაეკიდეთ „ლამარას“?

— მთებში რა გინდათ. უმიზნო რომანტიკაა, თანაც ნაციონალისტური. ამის შესახებ თავის დროზე გითხრეს კიდევ. ძველი ადათები იდეალიზებულია, მეტისმეტ მწაშნელობას ანიჭებთ ფოლკლორს.

— ვინმე ხომ ვერ მეტყვით, რატომ არ არის „ანზორი“ ეგზოტიკური, ჩამორჩენილი მთის ცხოვრება. ნაციონალისტური გადახრა და რატომ არის ასეთი მანკიერი „ლამარა“?

— მე გეტყვით: „ანზორში“ რევოლუციაა მოცემული, „ლამარაში“ კი სიყვარული.

— იმ ჩამორჩენილ მთიან მხარეებში, თქვენი აზრით, რომელია უფრო ძლიერად ფეხმოკიდებული, ძველი თუ ახალი?..

— მე სპეციალისტი არა ვარ, ყველაფერზე რომ გიპასუხოთ.

— ჩვენი უბედურებაა მაგაშია, რომ თეატრისა არ გესმით. ის მთები ჩვენი სისხლი და ზორცი არ არის? იქ რომ ხალხი ცხოვრობს, მათ შესახებ ვინ უნდა ილაპარაკოს, თუ არა ჩვენ? ქართული თეატრის საქმე მარტო ბარის ცხოვრებაა? მთავარი მარტო ისეთი რევოლუციის თემაა, როგორც თქვენ გესმით? თქვენ გვონიათ, რომ „ლამარაში“ ნაკლებად რევოლუციური ამბავი ხდება? სისხლის აღების საშინელი ტრადიცია საუყუნევებით ბორკავდა ადამიანებს, აიძულებდა ერთმანეთისთვის ემტროთ. ჩვენი თემა არ არის მის წინააღმდეგ ბრძოლა?

— „ლამარა“ მაინც არ წავა!.. — და ოთახიდან გავიდა.

— წავა! წავა!.. — სიტყვა მიაყოლა სანდრო ახმეტელმა.

რა ბედნიერად გრძნობდა თავს „ლამარას“ რეპეტიციებზე, თითქოს მთის ჰაერს სუნთქავდა. მინდისავით ესმოდა ყვავილთა ენა. მთების გულიდან გადმოღვრილი სიმღერის ხმები. მხოლოდ ერთხელ მოხსნა ნაადრევად რეპეტიცია. უშანგი ჩხეიძის ნაცვლად თორღუაის ივ. აბაშიძე თამაშობდა. სანდროს „ვანოს“ ნაცვლად წამოცდა: — უშანგი!..

მსახიობებს გაეცინათ.

— რა გაცინებთ! ჩიტი გამიფრინდა?.. — სანდროს ხასიათი გაუფუჭდა.

— ფარდა! — დიაძახა და რეპეტიცია შეწყვიტა.

მსახიობები იმასაც ამბობდნენ: სანდრო ახმეტელი უშანგი ჩხეიძეს ეხვეწებოდა, ოღონდ ნუ წახვალ და ჩემ ხელფასს მოგცემო. უშანგი მაინც წავიდა. მარჯანიშვილები ახმეტელის შიშით რუსთაველის თეატრის სპექტაკლებს ვერ ესწრებოდნენ. ყველა არა, მხოლოდ ნაწილი. ბევრ მსახიობს დიდხანს ამ თეატრისკენ არც გაუბედა. ერთხელ თურმე სერგო ზაქარიაძემ „თეთნულდის“ სანახაუდ შეაპარა უშანგი. მაღლა, სულ ბოლო იარუსიდან უყურეს წარმოდგენას. სპექტაკლი დამთავრდა.

— ეს რა საოცრება ვნახე! — თქვა უშანგიმ.

— ქართული ეროვნული თვისებების გამოხატვის მწვერვალია, ზომი?..

— ასეთი რამ ჩემ სიცოცხლეში არ მინახავს! — უთხრა უშანგიმ.

სანდრო ახმეტელი მიდიოდა ქართველი ხალხის თეატრულობის სათავეებთან, იქ ეძებდა შეუბღალავ, წმიდათაწმიდა საწყისებს. ზოგიერთები კი უკიეინებდნენ, რა გინდა იმ სიშორეზე, გააკეთე მხოლოდ ის, რასაც დღეს ხედავ, რაც დღეს ხდებაო. მათ კი არ ესმით! დღევანდელი რომ გამოხატო, კარგად უნდა დადგე შენს მიწაზე. დიახ, ყველაზე დიდი მასწავლებელი ჩვენი თანამედროვეობაა, ჩვენი ცხოვრებაა, მაგრამ იგი მარტივი, ერთგანზომილებიანი როდია. სამყარო რთულია და მის ათასგვარ ფარულ შინაგან ნაკადებს ამოხსნა უნდა, რათა შეღურწყა სამზეოზე წარმოჩენილს და შექმნა მთლიანი სინთეზი.

ერთ დღით ახმეტელმა, თეატრში რომ მიდიოდა, გადაუხვია, იფიქრა, გაზეთს ვიყიდო. დღე არ გავიღოდა, მასზე ან მის თეატრზე რაიმე არ დაეწერათ! თითქოს შეეჩვია კიდევ ამას. აქებდნენ თუ აკრიტიკებდნენ, ყველაფერი ახმეტელის პიროვნებას ფართო მასშტაბში აჩენდა, ყველათვის საინტერესო სათვალთვალო ობიექტით გახდა. თეატრის შესახებ მართლაც იყო წერილი გაზეთში. ავტორი ძირფესვიანად თხრიდა მარჯანიშვილის დადგმებს: „არსენას ლექსს“, „ბეატრიჩეს“, „შალვა დადიანის პიესას „კაქალ გულში“ რაც შეეხება ახმეტელის სათაყვანებელ „ლაშქარას“, „მიუღებელსა და მავნებლურს“ უწოდებდა.

— მაინც რა არის სპექტაკლში მავნებლური? — ფიქრობდა ახმეტელი. — იქნებ, მართლა არ მესმის, იქნებ მართლა ვერ ვხვდები,

რას მოითხოვენ თეატრისგან? — ათასგვარ კითხვას უსვამდა თავისთავს.

სახალხო კომისარიატის ხელოვნებისა და ლიტერატურის სექტორის ბლანკზე დარჩა წარწერა: „ახმეტელმა დღეს განაცხადა, თუ „ლამარას“ მოხსნიან, მაშინ მე წავალ თეატრიდან. „ლამარა“ მოხსნეს. ის ხვალ ნამდვილად გადადგება“... ეს მერამდენედ! არც ახმეტელი თმობს წარმოდგენას, არც ისინი ანებებენ თავს სპექტაკლს.

დროსთან ჰიდილში იყო თეატრი. დრო აყალიბებს მის სახეს, იგივე დრო უზინჯავს კუნთებს... დიდხანს ლოდინი არ დასჭირდება ახმეტელს. ყოველწლიურად გაუხსენებენ „ლამარას“, როგორც თეატრისათვის „უცხო ხილს“. მუდამ საყვედურებით აავსებენ მისი დადგმისთვის. თოვლის გუნდასავით აგორდება მისი სპექტაკლის ბედი, გაიზრდება, გაივსება და ერთ დღეს სანდრო ახმეტელს მოუწევს ცენტრალური პრესის ფურცლებზე ასეთი რამის წაკითხვა: „ისეთმა დადგმებმა, როგორიც იყო „ლამარა“ და ზოგი რამ სხვა, მთელი სისრულით გამოამჟღავნეს თეატრის შემოქმედებითი გზის უარყოფითი ტენდენციები“... ზეზეულად კვდებოდა ყველაზე პოპულარული სპექტაკლი!

მთელი ქალაქი კი ზეპირად იმეორებდა: „ა იმ მთაზედა...“ თითქოს ყველგან ისმოდა ღრეობაზე წარმოთქმული ლექსის სტრიქონები:

ქნელია ხვალის ცოდნაი,
ვინ იყის წავალთ საითა,
მამაპაპური შეხედრა
ავავსოთ მარტო კაითა,
გაუგონის სადღეგრძელოა
შევსომდეთ ჭიხვის რქაითა...

სანდრო ახმეტელი თავად იყო „ლამარათი“ აღტაცებული. დიდად გაეზარდა, რომ სწორედ ამ სპექტაკლს დაესწრო მთავრობა. თავისი შთაბეჭდილება სანდრო შანშიაშვილს მისწერა:

ჩემო სანდრო!

შენი წერილი მივიღე. ძლივს ერთ კაცს მაინც მოვაგონდი. ისევე შენ, ჩემო სანდრო, თორემ სხვებისა რა მოგახსენო. მე მაინტერესებს მანდაური ამბავი, აქაური — შენ. საინტერესო აქ ის არის, რომ მთელი ჩვენი მეთოდი მუშაობისა თეატრში აღიარებულია საუკეთესო მეთოდად და ამ მეთოდს უპირისპირებენ სამხატვრო თეატრის, სტანისლავსკის მეთოდს. მიწვეული ვარ უნივერსიტეტში ლექციების წასაკითხად. მთელი წლის განმავლობაში უნდა წავიკითხო 12 ლექცია ქართული თეატრის ისტორიის შე-

სახეზე. დღეს 12 საათიდან 2 საათამდე ვკითხულობდი უნივერსიტეტში და ძალიანაც დავიღალე. ახლა მითხრეს, იონა მიდის თბილისში და გიგზავნი წერილს.

გუშინწინ ჩვენ წარმოდგენაზე მოვიდნენ ამხანაგები სტალინი და ორჯონიკიძე. მიდიოდა „ლამარა“. მოვიდნენ მეოთხე აქტზე. რომ გათავდა წარმოდგენა, სტალინმა დამიძახა დირექტორის კაბინეტში. მითხრა, ჩუთუ წარმოდგენა გათავდაო. მე ვუთხარი, კიმეტქი. ახლა რა ვქნათო? ხოლასლა გავიმეორებ-მეტქი, ვუთხარი. ავედი სცენაზე და წარმოვიდგინე ეკორაციები უკვე დაშლილ დამხვდა. უნდა გენახა ჩემი ეკორაციები თუმცა რაში იყვნენ დამნაშავენი? განსაკუთრებით უნდოდა მესამე აქტის ნახვა. აბა, ბიჭებო! ვუთხარი მუშებს, დავდგათ ახლავე მესამე აქტი. ხომ იცი, თბილისში ამ აქტს საათნახევარში ვდგამდით, მე ჩავედი სტალინთან და ერთი საათი ვისხედით, ბოლოს მოვიდა მიშა კახიანი. რომ დავინახე, ვუთხარი სტალინს და მაშინვე დაუძახა. აი, ეს ამხანაგია, რომელმაც შექმნა რუსთაველის თეატრიო. მიშა გაწითლდა, სოსომ ხუმრობა დაუწყო. მთელი მოხსენება წაუკითხა თეატრის შესახებ. სოსო, წარმოიდგინე სანდრო, ძალიან გამხდარი და გაყვითლებული იყო, — ეტყობა საშინლად ზევს მუშაობს. იცინოდა, ხუმრობდა, ერთი სიტყვით, კაბინეტში კარგ გუნებაზე გახდა, თუ გინდ დილამდე მოვიცდითო, მხოლოდ მეშინიან აქტიორები დაღლილი იქნებიანო. გავიგე, რომ მოსკოვი ძალიან აღტაცებულია თქვენი მუშაობითო. შემდეგ წავედით დარბაზში და დაიწყო მესამე აქტი. ვერ წარმოიდგენ, სანდრო, მის სახეს ფარდის ახდის შემდეგ. უნდა გითხრა, ახლანდელი მისი ეს სახე სულ სხვაა, ვიდრე ჩვენ გვაქვს წარმოდგენა. უფრო წმინდანს ჰგავს, ვიდრე მრისხანე სტალინს. სტალინი, ორჯონიკიძე და მე ცალკე ვისხედით მოქმედების დროს და დაწვრილებით ვუხსნიდი. მთელი აქტის დროს არ განძრეულა. როცა „ზამთარიო“ დაიწყო, ერთი მაგარად ამოისუნთქა და ღიმილით მითხრა, უჰ, რა სიმღერააო. აქტი რომ გათავდა, მკითხა: კიდეც გვაჩვენებ, თუ უნდა გვეყოსო. მთელი დასი ზოგი პარტერში, ზოგი სცენიდან მიესალმა. სტალინი გამოემშვიდობა და იქვე პარტერში გადავიღეთ სურათი — სტალინი, სერგო, მიშა კახიანი და მე. ამ წარმოდგენაზე არავინ იყო ჩვენი კომუნისტებიდან, გარდა ამხანაგ ჟორჟიკაშვილისა და ლადო სუხიშვილისა. მეორე დღეს ბევრმა სინანული გამოთქვა. სტალინმა გამოთქვა მწუხარება, რომ ყველა წარმოდგენა ვერ ნახა, საზოგადოდ ჩვენი ლაპარაკი იყო უბრალო. ამ ბუმბერაზ ადამიანს სრულიად არ დაუკარგავს ბუმბერაზული უბრალოება. წარმოდგენა

ძალიან მოეწონა. ბევრ საინტერესო ადგილებს ამ ბაასის შესახებ მანდ ვიამბობ. გამომშვიდობებისას მითხრა: სანამ წახვალ, კიდევ შევხვდებით, მე დაგირეკავო. დასვა აღფრთოვანებით, სიმღერით გააცილა ამხანაგი სტალინი და სერგო. ეს მოხდა 30 ივნისს. ჩვენი ლაპარაკის დროს იქ იყო ამხანაგი კიროვი, ლენინგრადის მდივანი. მას უთხრა, რატომ ლენინგრადში არ მივყავსო. ჩვენ აქ დავიკვიანეთ და ლენინგრადის გასტროლები მოვხსენით.

კიროვმა მოითხოვა ლენინგრადის გასტროლები და ახლა მგონი წავიდეთ ისევ, საქმე მხოლოდ ~~ფულსაა~~.

30 ივნისს გასტროლები დამთავრდა, მრავალ ჩვენ ვამარჯვებას მოჰყვა სტალინის ასე ახლოს წოსვლა ჩვენს თეატრში. მე ბრძანება გავეცი, ყველაფერი ჩაელაგებინათ ხარკოვში გასამგზავრებლად. ხარკოვი დიდ მზადებაშია, ჩვენ წარმოდგენას უკრაინის ნარკომპროსი გეგმავს, ასე რომ, ჩვენ გარანტიით მივდივართ, ასე იქნება ლენინგრადშიც.

მაგრამ 1 ივლისს უეცრად მცირე თეატრის დირექციამ დამირეკა, — გასტროლები გრძელდებაო. გამომიძახეს და მითხრეს, გასტროლები 6 ივლისამდე გაგრძელდებაო. ისევ გავხსენით ჩვენი ბარგი-ბარხანა და დღეიდან ისევ ვიწყებთ მუშაობას.

რა გითხრა, რა მოვწერო. რაც აქ ხდება, ჩემთვის ჯერ გაურკვეველია. არ ვიცი, დავიჯერო თუ არა. ყველაზე მეტად საქმეს აქირებენ უცხოელნი. მოყოლებული ელჩებიდან, ყველანი იმას ამბობენ, რომ საბჭოთა ხელოვნებაში რუსთაველის თეატრი სრულიად ახალი მოვლენააო.

ამხანაგმა ლუნაჩარსკიმ, იმ ლუნაჩარსკიმ, რომელმაც ასე აქო ქუთაისის თეატრი, განაცხადა ამხანაგ ყორეიკაშვილთან, მე შეცდომაში შემიყვანეს, მითხრეს სრულიად უსამართლოდ არის გამოცხადებული ქუთაისის თეატრი მეორე თეატრად. ნამდვილი ქართული თეატრი ეს არისო. ახლა კი ვხედავ, რაშია საქმე. ძალიან დამიმეგობრდა, ყოველ წარმოდგენას ესწრება. დღეს საღამოს გვიმართავს „ჩემს პატივსაცემად“ ვახშამს კახური ღვინით. არც ერთი წარმოდგენა არ გაუშვა და ამბობს: რუსთაველის თეატრი ეს სრულიად ახალი მოვლენაა სასცენო ხელოვნებაშიო. აქ გამოდის წიგნი რუსთაველის თეატრის შესახებ, სადაც იქნება წერილები: ლუნაჩარსკის, კერჟენცევის, გვოზდოვის, ბესკინის, ბლუმისა და სხვების, სამ ენაზე.

ყველაფრის მოწერა და დალაგება ძალიან ძნელია. ბევრი რამ მოხდა, ჩემო სანდრო, რაც ფილოსოფოსთ ვერც წარმოედგინათ. ტყუილად გგონია, რომ დასი თავბრულდასხმულია. არა, ჩემო

სანდრო, მე ვერ ვგრძნობ ჯერ კიდევ გამარჯვებას. მეტად სასტიკნი იყვნენ საქართველოში ჩემდამი და ძალიან ღრმად ჩაუყლავთ ჩემში რისიმე იმედო...

ყველა იმას მეუბნება, საკუთარ თეატრს მოგიწყობთ, ოღონდ გადმოდიო. მე უარს ვამბობ. მე არც მარჯანიშვილის გამოსვლები მაკვირებს. ვითომ, ოლიმპიადაზე მონაწილეობის მიღება არ უნდოდა... ასე, ჩემო სანდრო, საშინელი პასუხიამგებლობა მომავალში, — აი, რა არის უმთავრესი.

მე ძალიან მწყინს, დამიჯერე, გულწრფელად ვამბობ, არა მარტო მე, მთელ დასს, ის ამბავი, რომ ქუთაისის დასი იშლება. არ უნდა დაიშალოს და მარჯანიშვილს აუცილებლად უნდა მიეცეს საშუალება იმუშაოს. რუსთაველის თეატრისათვის ქუთაისის თეატრთან ქიშპობის საკითხი სამუდამოდ მოიხსნა. ეს პერიოდი დასრულდა... ბევრს გაკოცებ. შენი სანდრო ახმეტელი“.

გასაგებია, თუ როგორ ახლობელი გახდა მისთვის „ლამარა“. მისი დადგმის იდეა ოთხი წელი აწვალებდა. რაღაც სიზმარულ ზმანებასავით ექცა მომავალი სპექტაკლი. შეუძლებელია იმ განცდების გადმოცემა, რასაც რეჟისორი გრძნობდა, მაგრამ თავისი სულის ორეულის სიყვარული ხომ მიახლოვებით მაინც წარმოიდგინება. შეიძლება პირველი პირით უკეთაც გადმოიცეს რეჟისორის განცდები.

...რაღაც მომაჯადოებლად ეჩვენებოდა მომავალი სპექტაკლი. თითქოს ხედავდა კიდევ მის სახეს. თითქოს ესმოდა მისი იღუმალე ენისა. იყო ბრძენი მინდიაც და ვნებათქცეული თორღვაიც. ცის იქით იხსნებოდა ლურჯი ცის კარი, იმის იქით კიდევ ცა. სწორედ იქიდან მოაშუქა მის სულს რაღაც ღვთაებრივმა ძალამ. თითქოს რაღაც ენერგია სითხესავით ჩაეღვარა სულში. მთელ სხეულს დაუარა. თითქოს ამირანის ძალა იგრძნო. გადაწყვიტა შექიდებოდა ყველას და ყველაფერს. „ლამარა“ გახდა მისი სულის მესაიდუმლე, სიხარული და ტკივილი. მის სულს ავსებდა მისი უღრმესი ლირიზმი, მისი უჩვეულო ხმა. რატომღაც დაიჯერა, რომ ახალი წარმოდგენა ნამდვილ დიდებასაც მოუტანდა და დიდ ტკივილსაც, მაგრამ ტკივილს რას დაეძებდა, იმდენად ღვთაებრივი იყო წამიერი ხილვა მოვლენილი სპექტაკლისა. აი, რატომ გაციოფდა, კინალამ გული შეუღონდა, როცა ირავლი გამრეკელმა სულ სხვანაირი მჟეტი აჩვენა, ასე ეგონა, რომ სულ ტყუილია იყო სიზმარი თუ ცხადლივი გამოცხადება. ძველი ბერძნები აღვილად იჯერებდნენ ასეთ რამეებს, რადგან ძალიან ახლოს იყვნენ ბუნებასთან. მანაც ბუნების წიაღიდან შემოხედა თავს და რაღაც

ახალი, თავისთვის უცნობი სამყარო აღმოაჩინა. აი, რატომ არის, რომ „ლამარა“ არავის დაუთმო. რამდენჯერ უგინეს სხვა წარმოდგენებიც, მაგრამ შეეჩვია მათ დამცირებას, „ლამარას“ კი არა!

საბედისწერო ამბავია, აბა, რა არის. „ლამარასთან“ დაკავშირებით მოუხდა შემოქმედებითი კონფლიქტი მარჯანიშვილთან. შემდეგ გუდიაშვილის განაწყენება მისი დეკორაციების შეცვლის გამო, გული ატკინა გამრეკელსაც, სპექტაკლი ორჯერ მოუხსნეს რეპერტუარიდან. („ლამარა“ გახდა ბაქოს კონფლიქტის მიზეზიც! — ვ. კ.). მისი ცხოვრების ბევრი სხვა რამეც დაუკავშირდა ამ სპექტაკლს: თითქოს რაღაც ჯადოსნური წრე შეიკრა და ვგრავექცა მას. ალბათ, ეს იყო მისი ბედისწერაც!

მხიარული მზე

სანდრო ახმეტელი კარგ გუნებაზე მივიდა თეატრში. ერთი სული ჰქონდა, როდის შეხვდებოდა დასს, სასიხარულო ამბავი უნდა ეუწყებინა. გაფრთხილებული არ იყვნენ, მაგრამ თეატრში თანდათან თავი მოიყარეს მსახიობებმა, სცენის მუშებმა, თანამშრომლებმა. ყველა მივიდა. მაყურებელთა დარბაზში შეიკრიბა მთელი კოლექტივი (დილის 11 საათია).

— დაბრძანდით! ალბათ გაიგებდით, რომ მთავრობამ უკვე გადაწყვიტა მოსკოვში ოლიმპიადაზე ჩვენი წასვლა. ისტორიამ დიდი მისია დაგვაკისრა. უნდა გავამართლოთ ქართველი ზალხის ნდობა. ქართულ თეატრს კარგად არ იცნობენ მოსკოვში. მოსკოვი კი თეატრების მექაა. იქიდან მთელი მსოფლიოს კულტურა ჩანს. თუ მოსკოვში გავიმარჯვებთ, ერთი ნაბიჯია ევროპამდე.

— როგორც იქნა გველირსა... არ შევრცხვებით! — თქვა ემანუელ აფხაიძემ.

— გაითვალისწინეთ, ეს გასტროლები არ არის, ოლიმპიადაა. ბევრი თეატრი იჭნება კონკურსში ჩართული. 1928 წლის შემდეგ სულ ვგვირდებოდნენ გასტროლებს. ის, რაც ახლა ხდება, გასტროლებზე ბევრად მეტია. გახსოვდეთ, არავის არაფერს ვაპატიებ, ვისაც შეგნებული არა აქვს, თუ რას ნიშნავს ოლიმპიადაზე წასვლა, შინ დარჩეს. მკაცრი დისციპლინა და ორგანიზებულობა! აი რა არის მთავარი.

ზორა: საშა, დარწმუნებული ვარ, არ შეგარცხვენთ...

ახმეტელი: მე კი არა, თქვენ თავს ნუ შეირცხვენთ, თეატრს, ქვეყანას ნუ შეარცხვენთ.

ზორა: მართალი ხარ, არც ჩვენ უნდა შევრცხვეთ, არც მეგობრები... ბიჭების იმედი გქონდეს.

ახმეტელი: ყველა ანე ფიქრობს?

დავითაშვილი: მაგას დასტური რად უნდა?

ვასაძე: დისციპლინასთან ერთად რეპერტუარია მთავარი, მთელი დასი უნდა გამოჩნდეს.

ახმეტელი: გამოჩნდება. „ანზორი“, „ლამარა“, „რღვევა“, არ კმარა? ცუდი რეპერტუარია?

ვასაძე: იცოცხლეთ, კარგია! აქ ზოგიერთებს კერ მოვაწონეთ, თორემ...

ახმეტელი: აი, გაიგებენ ჩვენს წარმატებას და აქაც გეაღიარებენ. ისე, დიდი სიფრთხილე გეპარტებს, პროვოკაციას არ წამოეგოს ვინმე. ყველაფერი შეიძლება მოხდეს. ჩვენს ყოველ ნაბიჯს უყურებენ.

აფხაიძე: ამბობენ, შარჯანიშვილის თეატრიც მიდისო.

ახმეტელი: გასტროლებზე მიდის. ბევრს ეცადნენ ოლიმპიადაზე წასულიყვნენ, მაგრამ ჩვენ გეარჩიეს. ამასაც გამართლება უნდა!..

გამრეკელი: შენ რომ არ გეპარჯვა, შეიძლება არც წავსულიყავით.

გამრეკელი: მარტო სიმარჯვე რას უშველის, თუ იმედი არა გაქვს, რით მიდიხარ... მოსკოვის თეატრებს ვიცნობ, დიდი თეატრები აქვთ, მაგრამ ჩვენი სულ სხვაა.

გამრეკელი: რევოლუციურ თემაზე ამდენი პიესა, მგონი, არც ერთ თეატრს არა აქვს. კაცი ვერ გაიგებს, რა უნდათ ჩვენვან.

ახმეტელი: რევოლუციურ თემაზე დადგმა ჩვენ უფრო გვევალება.

აფხაიძე: ეგ რატომ?

ახმეტელი: იმიტომ, რომ მეფის ხელისუფლება სულს გვზდიდა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ჩვენს თავალებს ოჯახებში წითელი ხავერდით დამზადებული დიდი ძაღლის ენა ჰქონდათ გაკეთებული. თუ ქართულად დაილაპარაკებდი, იმ ენას დაგარტყამდნენ. რევოლუციამ კი, ხედავთ, რა მოგვიტანა?!

აფხაიძე: ჯერ მაინც ბევრი ნაკლია.

ახმეტელი: ჰოდა, რევოლუციამ საჭირო ყველაფერში. რევოლუცია კი რწმენაა. თუ ნამდვილად არ გწამს, ვერაფერს გააკეთებ. ჩვენი სპექტაკლები, კარგია თუ ცუდი, რწმენის სპექტაკლებია. ჩვენი ნაკლი ისაა, ზომიერება არა გვაქვს, ზოგჯერ სცენაზეც. თუ ვინმე დაინახეთ პარტერში, გადაირევით ხოლმე, სულ სხვის ჯიბრზე თამაში შეიძლება?

ხორავა: ჯიბრზე რათა?

ახმეტელი: ჯიბრზე თუ არა, სხვის დასახნაზე ხომ არის?

ხორავა: რატომაც არა, შემოგვხედონ, რა ბიჭები ვართ! —

ლიმილით თქვა აკაკიმ, სხვებმაც აუბეს მხარი. ნაწილობრივ სი-
მართლით, ნაწილობრივ — ზუმრობით, — ჩვენა ვართ რაცა ვარ-
თო!..

კრებაზე ისიც აღნიშნეს, რომ ჩაუცმელები ვართ, მოსკოვში
ასე ჩასვლა უხერხულიაო. ახმეტელი დაპპირდა, ყველაფერს მო-
ვაგვარებო⁹.

შეუდგნენ საოლიმპიადო სამზადისს, ანატოლი გლეხოვი ახმე-
ტელს სისტემატურად ატყობინებდა მარჯანიშვილის თეატრის გას-
ტროლების ამბებს. ერთ-ერთ წერილში იმასაც წერდა: „მარჯა-
ნიშვილის მომხრეები, მათ შორის ამადლობელი, ყველა ღილაკს
აჭერს ხელს, რომ საერთოდ ჩაიშალოს ოლიმპიადა“... ამ გამაღი-
ზიანებელ ინფორმაციას კარგი არაფერი მოჰქონდა. „წყალქვეშა
მიმდინარეობების“ ცოდნა არ აკლდა ახმეტელს, თავადაც არაფე-
რი ეშლებოდა ამ მხრივ და ამიტომ თავს აბეზრებდა ზედმეტი
წვრილმანები. მარჯანიშვილის თეატრმა პირველმა წარადგინა ქარ-
თული თეატრი მოსკოვში. „ურიელ აკოსტას“ ტრიუმფალური
წარმატება ხვდა. თეატრის ღიდი აქტიორული ანსამბლის, განსა-
კუთრებით კი, უშანგი ჩხეიძისა და ვერიკო ანჯაფარიძის მიერ
შექმნილი სახეები, სამართლიანად იქნა მიჩნეული მთელი საბ-
ჭოთა ქვეყნის მრავალეროვნული თეატრის სერიოზულ წარმატე-
ბად. კოტე მარჯანიშვილს კარგად იცნობდა მოსკოვი და ამიტომ
თითქოს მათთვის მაინც არაფერი იყო მოულოდნელი. მარჯანიშვი-
ლის სპექტაკლებზე მაყურებლის ტევა არ იყო. მარჯანიშვილელთა
წარმატების ამბავი მთელ საქართველოს მოედო. ახლა რუსთაველის
თეატრის საოლიმპიადო სამზადისიც დაემატა და ქართული თეატ-
რის ირგვლივ ღიდი აჟიოტაჟი ატყდა. ატყდა კი არა, გაგრძელდა
ის ხმაური, რაც ქართული თეატრის გარშემო ზდებოდა. ოღონდ
თეატრის კრიტიკოსთა ტონი ოდნავ შერბილდა.

მიხეილ ჯავახიშვილი სანდრო ახმეტელს თეატრში ეწვია და
სიხარული გაუზიარა თეატრის ოლიმპიადაზე მიწვევის გამო. თან
თავისი წიგნი აჩუქა წარწერით: „ჩემს მეგობარს და ახალი ქარ-
თული თეატრის ავტორს ალექსანდრე ახმეტელს“.

...სანდრო ახმეტელმა ადმინისტრატორი ილო მაჩაბელი გაგ-
ზავნა მოსკოვში. ამ ენერგიულსა და ადმინისტრატორული ნიჭით
დაჯილდოებულ კაცს დაავალა სასტუმროს საკითხების მოგვარება,
დეკორაციების მოვლა და, რაც მთავარია, თეატრის რეკლამა. ილო
მაჩაბელმა ღიდი მუშაობა გასწია. იმდენად გონებამახვილი ორგა-
ნიზატორი იყო, რომ მოსკოველი ფეხსაცმლის მწმენდავებიც კი

ჩაითრია რეკლამის საქმეში. მაშინ ქუჩები საფსე იყო ფეხსაცმელების მწმენდავეებით.

— კლიენტებმა რა თემაზეც არ უნდა დაგიწყონ ლაპარაკი, თქვენ რუსთაველის თეატრის გასტროლებს შესახებ უთხარით. მაგალითად:

— გაიგეთ ახალი ამბავი?

— რაშია საქმე?

— რუსთაველის თეატრი მოდის ახმეტელის ზელმძღვანელობით...

— ?

— ო... ამბობენ საოცარი თეატრიაო...

— მართლა?

— ბილეთებს ვერ იშოვით!..

ამგვარი საუბარი ისმოდა ყველგან. ვერც ერთი აფიშა ვერ გაუწევდა თეატრს ასეთ რეკლამას.

სანდრო ახმეტელმა მთელ დასს სპეციალური ტანსაცმელი შეუკერა. საგანგებოდ გამოაწყო მუშებიც, კაპელდინერებიც. ვაუები ევროპულ კოსტიუმებში და სმოკინგებში იყვნენ გამოწყობილნი; ქალები — ქართული იერის კაბებში.

მატარებელი 28 მაისს გავიდა თბილისიდან. ას ორმოცი კაცი მიდიოდა ქართული თეატრის ღირსების დასაცავად. მოსკოვში სადგურზე დასახვედრად შეიკრიბა თეატრალური საზოგადოება. მატარებელი ნელ-ნელა გაჩერდა ბაქანზე. გაიღო ვაგონის კარი და თითქოს გადმოფრინდნენ, ისე მსუბუქად გადმოვიდნენ შავ კოსტიუმებში გამოწყობილი ლამაზი, ახოვანი ვაჟები. კიბეების საფეხურებთან დადგნენ და ხელის მიშველებით ვაგონებიდან ჩამოიყვანეს ქალები. ხელში არც ერთს არ ეჭირა ბარგი. ნამდვილი თეატრალიზებული სანახაობა იყო. ღირსეულად, ამაყად მიაბიჯებდნენ შესანიშნავად გამოწყობილი მსახიობები მოსკოვის ქუჩებში. მოსკოვში თოვდა, მაგრამ ნირს არ იცვლიდნენ ქართველები. მიტინგი გახსნა ჟიურის თავმჯდომარემ ფელიქს კონშა. სტუმრები მიიწვიეს „მხატში“, სადაც გულთბილი შეხვედრა მოუწყვეს რუსთაველებს. ეს შეხვედრები კარგად აქვს აღწერილი თამარ წულუკიძეს თავის მოგონებებში. სხვებმაც დაწერეს ამის შესახებ და აღარ არის საჭირო ამ ეპიზოდის დეტალური აღწერა. ის კი მაინც სათქმელია, რომ თეატრი განსაკუთრებული მღელვარებით ელოდა ანატოლი ლუნაჩარსკის მოსვლას. ლუნაჩარსკის განუსაზღვრელი ავტორიტეტი ჰქონდა და, გასაგებია, რომ ყველა თვა-

ლებში შესციცინებდა. ლუნაჩარსკი კი არ ჩანდა. გასტროლები დაიწყო. ის კი მაინც არ ჩანდა.

ერთ დღეს „ანზორის“ წარმოდგენაზე პარტერში გამოჩნდა ბრძენი კაცი. სანდრო ახმეტელი კულისებში გავიდა მსახიობებთან.

— აბა, თქვენ იცით. ლუნაჩარსკი გვესწრება. დღეს სხვა დღეა.

მესამე აქტი დამთავრდა. ლუნაჩარსკი კულისებისკენ წავიდა...

— ეს სასწაულია... თქვენს თეატრზე წიგნები დაიწერება... მე ლუნაჩარსკი ვარ... — ამბობდა იგი და თან სცენისკენ მიიკვლევდა გზას.

ლუნაჩარსკიმ მეთხე აქტი ახმეტელთან ერთად ნახა ლოჟიდან. მერე შემაჯამებელი წერილიც გამოაქვეყნა.

ანატოლი ლუნაჩარსკის განსაკუთრებით მოეწონა ის, რომ მოსკოვი გააოცა სრულიად ახალმა აქტიორულმა სტიქიამ, რომელიც, როგორც ჩანს, ძნელად მისაღწევია იქ, სადაც იგი არ ემყარება თანდაყოლილ, ასე ვთქვათ, „რასიულ ნიქს“, რუსთაველის თეატრი უთუოდ მოხიბლავს ევროპასო. მერედა, რით მოხიბლავს?

— იმ უჩვეულო აქტიორული მასალით, — ამბობდა ლუნაჩარსკი, რომელსაც მხოლოდ ქართული ფენომენი ქმნის. იმ რევოლუციური აათოსით, რომელსაც ახალი ქვეყანა ბადებს. მოხიბლავს თავისი ფიზიკური სილამაზით, მოძრაობით, პლასტიკით, ელასტურობით, რიტმით, ცეცხლოვანი ტემპერამენტით, თბილი და მოქნილი სიტყვით...

17 ივნისს მოსკოველი მაყურებელი მესამედ ესწრებოდა „ლამარას“. ახმეტელი ამ დღეს განსაკუთრებით ღელავდა. შვილივით საყვარელი სპექტაკლი გამოცდას აბარებდა ყიურის. სანდრო იმ დღეს ყველგან იყო, ზან დარბაზში სტუმრებს იღებდა, მერე უცებ კულისებში გაჩნდებოდა, ზან იარუსზე აირბენდა და იქიდან სინჯავდა წარმოდგენას. ბავშვივით ჟხაროდა, როცა დარბაზში ქუხილივით დაიგრილალებდა ტაში. საათის მექანიზმივით აწყობილმა სპექტაკლმა ერთი ამოსუნთქვით ჩაიარა მაყურებლის თვალწინ. როცა ფარდა დაეშვა, ჯერ ადგილიდან არ იძროდა გაოგნებული მაყურებელი. მერე ერთბაშად წამოიშალნენ და მხურვალე ოვაციას საზღვარი არ ჰქონდა. თითქმის ნახევარი საათი არ გაუშვეს მსახიობები სცენიდან. ოცდორჯერ გაიხსნა ფარდა. თავბრუდამხვეციყო წარმატება. ოცდორჯერ გამოვიდა სცენაზე მადლობის ხიშნად თამარ წულუკიძის მშვენიერი ლამარა, გიორგი დავითაშვილის მინდია... ქართული არტისტიზმის ზეიმი და გამართლება იყო მათი ყოველი გამოჩენა სცენაზე. პარტერიდან, ქანდაკიდან ისმოდა მაყურებლის შეძახილები. თითქოს დასასრული არ უჩანდა შემოქმე-

დებითი სიხარულის ბედნიერ წამებს. უცხოელებით სავსე დარბაზი ქუხდა და ღირსეულ პატივს მიაგებდა ქართულ თეატრს.

ზეიმი რომ დამთავრდა, სანდრო ახმეტელმა სტუმრები ფოიეში გამართულ სუფრაზე მიიწვია. საბჭოთა და უცხოელ სტუმრებს ეპატიჟებოდნენ საგანგებოდ ჩაცმულ-დახურული, ასევე საგანგებოდ შერჩეული ლამაზი ქალები და ვაჟები. სუფრას ახმეტელი ჩაუდგა სათავეში.

— ქალბატონებო და ბატონებო! ამხანაგებო! თქვენ დღეს ნახეთ ქართული თეატრის სპექტაკლი, სადაც ყველაფერი მშვენიერების პრინციპს ექვემდებარება. მოისმინეთ ქართველ მსახიობთა სიმღერები, ნახეთ მათი ცეკვები. ყველაფერი, რაც თქვენ სცენაზე ნახეთ, ქართველი ხალხიდან მოდის...

ახმეტელის სიტყვების საილუსტრაციოდ მსახიობები მღეროდნენ ქართულ ხალხურ სიმღერებს, ცეკვავდნენ. ყველაფერი იქვე სრულდებოდა. უცხოელები შეკითხვებს შეკითხვებზე აძლევდნენ ახმეტელს. იწერდნენ დღიურებში, იღებდნენ ფოტოსურათებს...

— თქვენ ნახეთ ჩვენი „ანზორი“, „რღვევა“, „ქართა ქალაქი“, ნახეთ „ლამარა“. ამ წარმოდგენებში სულ სხვადასხვა ერის შვილები მოქმედებენ. კაცმა რომ თქვას, სცენაზე ყველაზე ნაკლებად ქართველები ჩანან. აი, ასეთი სიყვარული იცის ქართველმა კაცმა ყველა ხალხების მიმართ. ისეთივე გულუხვია მათ სიყვარულში, როგორც თქვენ სცენაზე ნახეთ, მაგრამ ყველა სპექტაკლში იგრძნობა ქართველი კაცის ღირსება, მისი სიდიადე, მისი ხასიათის ფართო ბუნება. ყველაფერი ქართულია, რაც თქვენ ნახეთ. ჩვენი მსახიობები, მახტვრები, მუსიკოსები, ყველანი გამოხატავენ თავიანთ ტემპერამენტს, თავიანთ აზროვნების წესს...

ახმეტელი სადღეგრძელოებს შორის საუბრობდა საქართველოზე, მის ლიტერატურაზე, მის წარსულზე, თანამედროვეობაზე.

ერთმა უცხოელმა ჰკითხა:

— ყველა სპექტაკლში იგრძნობა თქვენი ძლიერი ხელი. ყველა ერთ სტილშია დადგმული. პერსპექტივა როგორი იქნება?..

— ჩემს სიკბუჯეში, — თქვა სანდრომ, — მე იმისთვის ვაკრიტიკებდი სამხატვრო თეატრს, რომ მან თავისი გამოხატვის ძლიერი საშუალებები შექმნა, თავის სტილში ჩაღრმავდა. ამ მექანიზმის წყალობით იგი ყოველ პიესას არუხებდა. მაშინ კარგად არ მესმოდა, რომ ასეთი ნაციონალიზაცია გარღვევადი იყო. აი, დააკვირდით ჩვენი ბელადის ლენინის პორტრეტს, ლენინი ერთია, მაგრამ ყველა ეროვნების მხატვარი თავისებურად ხატავს. რაც შეეხება სტილურ ერთსახოვნებას, მას ვერც ერთი რეჟისორი ვერ

ვაეჭევება. განსაკუთრებით საგრძნობი გახდება იგი, როცა წარმატებების ხანა გაივლის. მე ვფიქრობ, ჩემ სტილში ჯერ არ ამომიწურია ყველა შესაძლებლობა, ჯერ კლასიკა არ დაგვიდგამს. აი, როცა იქაც მოვსინჯავთ ჩვენს მეთოდს, მერე ვიფიქრებთ ჩვენს სტილურ განახლებაზე...

— ერთგვაროვნება ზომ შტამპებს ბადებს, — რეპლიკა ისრაელი სუფრის რომელიღაც წევრმა.

— შტამპი ჩნდება მაშინ, როცა ფორმა იყინება, როცა შის შიგნით ცოცხალი უჯრედები კვდება...

მეორე დღეს პრესაში გაჩნდა თეატრით აღფრთოვანებული წერილები. საზღვარგარეთ წავიდა ინფორმაციის ნაკადი. ერთ-ერთი გერმანული ჟურნალის ყდაზე გაჩნდა წარწერა: „მსოფლიოს საზღვრებში მყოფი რეჟისორები: რაინჰარდტი, ახმეტელი, პისკატორი“. ათასგვარი ეპითეტით აჭრელდა პრესა. თითქმის ჩვეულებრივ ამბად იქცა ქებათა-ქება.

...თეატრში თავი მოიყარეს მსახიობებმა. აღტაცებული უყვებიან ერთმანეთს შთაბეჭდილებებს. გაბრუებულნი არიან შორეული ამბებით. ზოგი რას ჰყვება, ზოგი — რას. ყველას გაზეთები უჭირავს ხელში. ერთმანეთს არ აცლიან აღვილების წაკითხვას.

და ავით აშვილი. მომისმინეთ, ნახეთ, რა წერია: „რუსთაველის თეატრმა დღეს მოიპოვა თეატრალური ბელადის მღვდომარეობა“...

აფხაიძე. ბელადის არა... აი, ეს კი მართლაც ნაღდი: ეს არის თეატრი-ნოვატორი...

კითხვა არ აცალეს. ეგ წაკითხული გვაქვსო, უთხრეს. გიორგი საღარაძემ, აქამდე ჩუმად რომ იყო, ხმამაღლა და ხაზგასმით წარმოთქვა: „რუსთაველის თეატრი თავისი მხატვრული მნიშვნელობით წარმოადგენს საერთაშორისო თეატრს“.

— აი, ნახეთ, თუ საზღვარგარეთ არ გაგვიშვან, — დაამთავრა სათქმელი.

მსახიობებთან გაღიმებული მივიდა სანდრო ახმეტელი.

— კიდეც დარჩა გაზეთები გაუყიდავი?

— ეს რაები ხდება, ბატონო სანდრო! გაოგნებულები ვართ... რაებს წერენ...

— რა, არ გჯერათ?

— როგორ არ გჯერა, ამდენს არ ველოდი!..

— იაბლოჩკინამ წინადადება შეიტანა, ჩვენი სპექტაკლები მცირე თეატრში გადავიტანოთ.

მეორე დღეს მოეწყო მცირე თეატრის გასაღების გადაცემის

ცერემონიალი. მოედანზე შეიკრიბა ორივე თეატრის დასი. წითელ ბალიშზე იდო თეატრის გასაღები.

სანდრო ახმეტელმა მისი ალება აკაკი ზორავეს მიანდო.

იბლოჩინამ სიტყვით მიმართა რუსთაველის თეატრს:

ძვირფასო რუსთაველელებო! კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება, მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე არ ყოფილა შემთხვევა, რომ ჩვეის სცენაზე ფეხი შეედგას რომელიმე სხვა თეატრის დასს. მხოლოდ ერთხელ, ჩვენი საუკუნის დასაწყისში, მცირე თეატრის სპექტაკლში დიდი თომაზო სალგინი თამაშობდა თავის განუმეორებელ ოტელოს!

იბლოჩინამ სუმბათაშვილ-იუჟინის კაბინეტთან მიიწვია სანდრო ახმეტელი და უთხრა:

— ყოველი წარმოდგენის წინ ჩვენ აქ მოვდიოდით, რათა დაველოცეთ, ახლა თქვენ ჩაიბარეთ კაბინეტის გასაღები და გფარავდეთ თქვენი დიდი თანამემამულის აჩრდილი...

მცირე თეატრში ტრიუმფალური ტაშის გრიალში იხსნებოდა და იხურებოდა ახმეტელის სპექტაკლების ფარდა.

არც ამ დიდი წარმატებების დროს ისვენებდა. გადაკრულ სიტყვასაც კი არავის შეარჩენდა. როცა ამ ფრაზას ვწერ, მკითხველო, უცებ მომაგონდა 1960 წელი, მოსკოვში რუსთაველის თეატრის გასტროლების დროს დიდად სახელოვანმა კრიტიკოსმა იუზოვსკიმ რომ მიაშბო:

— ჩემი მეგობარი იყო ალექსანდრე ვასილის ძე, ცუდი ორატორი, მაგრამ ძლიერი პიროვნება. თუ რამე არ ესაიამოვნებოდა, ხარიკით კისერს რომ მოატრიალებდა და ბლღვრიალა თვალებით შემოგხედავდა, გული გაგისკდებოდა. გვეშინოდა კიდევ. ერთხელ, ერთ-ერთ დარბაზში დისპუტი მოეწყო. ბევრი აქეს, მაგრამ შენიშვნებიც უთხრეს, ბოლოს ალექსანდრე ვასილის ძე გამოვიდა. ჯერ ტრიბუნასთან მივიდა, მერე მოშორდა ტრიბუნას, პარტერიისაკენ წავიდა, ხელი გაიშვირა პარტერში ვილაცის მისამართით და უთხრა:

— აი, შენ, მანდ რომ ზიხარ, გაზეთის წარმომადგენელი, რატომ მარტო ჩვენზე წერ ნაციონალური თეატრიო, განა რუსული თეატრი არ არის ასევე ნაციონალური?... პა... რატომ წერ?... ვიცე... ძველი ინერციაა...

მერე მეორეს მიუბრუნდა, მისთვის ნაცნობ კრიტიკოსს:

— თქვენ მსაყვედურობთ, რომ თეატრში არტისტები ნაკლებად ჩანანო. მაშ, აკაკი ზორავე, აკაკი ვასაძე, გიორგი დავითაშვილი, თამარ წულუკიძე, ელგუჯა ლორთქიფანიძე, ვანო აბაშიძე და

სხვები არ ჩანან?... ხორავას ბერსენევი არ არის დიდი სახე?... მე კიდე გიჩვენებთ არტისტების ძალას. მეგობრებო! მე ჯერ ხალხის მასების თეატრს გიჩვენებთ, სადაც ინდივიდი არ კვდება. ჩვენ გეგმაში გვაქვს, დავდგათ „ოიდიპოს შეფე“ და იქ ნახავთ ტრაგიკოს მსახიობებს. დავდგამთ „მეფე ლირს“, სხვა კლასიკურ ნაწარმოებებს. მაგრამ. ვიდრე კაცი კიბის თავში მოექცევი, ჯერ პირველი საფეხურები უნდა აიარო. ასე არ არის?

როცა ეს ტირადა მოამთავრა, ახლა სხვა კრიტიკოსს მიუბრუნდა. უცნაური დისპუტი იყო, როცა კამათი დამთავრდა, მივედი ალექსანდრე ვასილის ძესთან და მორიდებული საყვედური ვუთხარი:

— ალექსანდრე ვასილიჩ, ცოტა ზედმეტი ხომ არ მოგივიდათ. ზოგჯერ კრიტიკა უნდა მიიღოთ.. თქვენ ისე პირდაპირ დაადექით თავზე, რომ წარმოუდგენელია ასე კამათი... შიშის ქვეშ კამათი...

— თბილისში დამაჩვიეს. თქვენ არ იცით, რა დღეში ვარ. პირდაპირ გეროზგავენ, თუ რამე არ მოეწონათ...

— მარტო თქვენ?

— არა, ასეთ დღეშია კოტე მარჯანიშვილიც.

— მეტისმეტად ბევრი ნიჭიერი ხალხი გყავთ თავმოყრილი თეატრებში. ამდენ ნიჭს რა გაუძლებს...

— აბა, საქართველოში არ გვეცხოვრება და ეგ არის... — ღიმილით მითხრა ახმეტელმა და მერე ერთხანს უსიტყვოდ შეშომაქერდა. მე დავიბენი. ვერ მივხვდი, რატომ მიყურებდა ასე.

— შენც ხომ გამაკრიტიკე. რამდენი შენიშვნა მითხარი, მაგრამ ჩვენს შორის მოხდა ცუდი რამე?...

— არა!

— რატომ? იმიტომ, რომ შენ ხელოვანის წარმატება გიხარია, ნაკლი გწყინს. იმათ კი პირდაპირ ზეიმი აქვთ, როცა რამე შეგეშლება. სულ კარგი სპექტაკლები სად იქნება...

ოლიმპიადაზე წარმატებამ დიდების გვირგვინი დაადგა სანდრო ახმეტელს. რა ეპითეტებით არ შეამკეს თეატრი. მსოფლიო თეატრალური კულტურის მასშტაბებში გაიზიარეს რუსთაველის თეატრის მიღწევები.

და აი, ოლიმპიადის ბოლო დღეები... უბილეთოდ დარჩენილთა რიგები მცირე თეატრის წინ. დარბაზში ბედნიერი მაყურებელი.

თბილისის სადგურზე, როცა თეატრი მოსკოვში მიდიოდა, საზოგადოებიდან იგი თითქმის არავის გაუცილებია. დაბრუნდნენ და,

რკინიგზის სადგური სავესე დახვდათ ხალხით. ოგაციით შეხვდნენ ახმეტელის თეატრს.

ემოციური აღტყინება, რომელიც ქართულ თავმოყვარეობას აღიზიანებს ხოლმე, მალე მინელდა. თეატრში დაიწყო მძიმე წლები. 1937—31 წლის სეზონში მხოლოდ ორი სპექტაკლი დაიდგა — ალიო მაშაშვილის „განგაში“ და სანდრო შანშიაშვილის „სამნი“. ეს უკანასკნელი აკაკი ვასაძემ და კუკური პატარიძემ დადგეს.

თეატრი, ერთი მხრივ, ოლიმპიადაზე წარმატებების და, მეორე მხრივ, საზღვარგარეთ სამოგზაურო სამზადისის განწყობილების ტყვეობაში იყო. პარიზში რუსთაველის თეატრის გასტროლები იმდენად რეალური იყო, რომ ამ საკითხზე აღარავინ კამათობდა. ერთი კი არა, რამდენიმე იმპრესარიო გაუჩნდა თეატრს. რუსთაველებს იწვევდნენ ნორვეგიაში, ამერიკაში. ახმეტელი მთელი თვე მოსკოვში იჯდა საგასტროლო საქმის გამო.

რაპტელები კვლავ მძვინვარებდნენ, მოსკოვში წარმატება არ გვეყოფა, ახმეტელი პროლეტარულ მწერლობას ყურადღებას არ აქცევს, ქართულ პიესებს არ დგამსო და სხვა ამგვარი ბრალდებები არ შორდება თეატრს.

— ჩვენ სანდრო შანშიაშვილის პიესის დადგმით კიდევ ერთხელ დავამტკიცეთ, რომ თეატრს მართო სურვილი კი არა აქვს ქართული პიესის დადგმისა, არამედ დიდხანს ვმუშაობთ კიდევ დრამატურგებთან პიესის შესაქმნელად. თეატრში შეიქმნა „განგაში“, „სამნი“. თეატრი წუთითაც არ წყვეტს კავშირს პროლეტარულ მწერლებთან, მაგრამ ამასაც ხომ აქვს საზღვრები. ჩვენ დაგვალა ამდენმა საყვედურმა. — აი, „სამნი“. მეგობრობის თემა... ვნახოთ, კიდევ რას გვისაყვედურებენ. — თქვა ახმეტელმა რეპეტიციაზე.

„სამნის“ რეპეტიციების ტემპს უმატა თეატრმა. პარალელურად შალვა დადიანის „თეთნულდზე“ მუშაობდნენ გაცხოველებით. მაგრამ მთელი გულისყური მაინც საზღვარგარეთის გასტროლებისკენ იყო მიპყრობილი. 1931-32 წლის სეზონშიც ორი სპექტაკლი დაიდგა, მაგრამ ერთი სპექტაკლის სამზადისს აღემატებოდა შილერის „ყაჩაღებზე“ ჩატარებული რეპეტიციები.

თეატრში სანდრო ახმეტელის ბრძანება გამოიკრა. ორი მსახიობი ხმამაღლა კითხულობდა ბრძანების ტექსტს და თავის კომენტარსაც ურთავდა:

— „ყაჩაღების“ ყოველ რეპეტიციას უნდა დაესწროს ყველა მონაწილე. მნიშვნელობა არა აქვს, იმ დღეს გაივლიან თუ არა მისი სურათის რეპეტიცია...

— „ყაჩაღები“ ან აგვაშენებს, ან დაგვლუბავს. — თქვა ერთმა.

— კლასიკაზე მუშაობა ადვილი არ არის. რაც დაიწყო, არ დაამთავრა. ეს მაინც დამთავრდეს... ბრძანების მეორე მუხლი რა-ღაა?

— მსახიობებს კატეგორიულად აეკრძალათ ყოველგვარ „სა-ღამოებში“ მონაწილეობა...

მსახიობთა ფოიეში სანდრო ახმეტელი შემოვიდა. ია ქანთარია იხმო თავისთან.

— ხვალ ათ საათზე შეკრიბე დასი. გაათრახილე, ყველა მოვიდეს, — გასცა განკარგულება და წავიდა.

მეორე დღეს ახმეტელი დასს ესაუბრა მოსკოვში გასტროლების შესახებ.

— სამი წელი სრულდება ოლიმპიადის შემდეგ. ჩვენ კვლავ მივიღივართ მოსკოვში, იქიდან ლენინგრადშიც ჩავალთ. ამ პერიოდში ბევრი სპექტაკლი არ დაგვიდგამს. შეცდომებიც დავუშვით. მაგრამ, დაე, იქ განვსაჯონ — სამ წელიწადში „თეთნულდი“ და „ყაჩაღები“ ცოტაა, თუ საკმარისი? გასტროლებზე წავიღებთ „ანზორს“, „ლაშარას“, „თეთნულდს“ „განგაშს“, „ყაჩაღებს“. შეიძლება რაღაც შეიცვალოს, არსებითი კი არა. „თეთნულდი“ მნიშვნელოვნად იცვლება. დგინდება ახალი ტექსტი. გაძლიერდება ის ხაზი, რომ ძველი სენათი ინგრევა და ახალი ცხოვრება იმარჯვებს. უფრო მეტი მუშაობა მოგვიხდება მეორე მოქმედებაზე...

ხორავა: ბაპების სცენა ხომ რჩება?

ახმეტელი: რჩება, მას პრინციპულად არ შეეცვლი, რამდენიც არ უნდა მაგინონ.

ვასაძე: ახლის წამოწევა გაამდიდრებს კიდევ სპექტაკლს.

ახმეტელი: ფინალის გადაკეთებაც მოგვიწევს, დეკორატიულ გაფორმებაშიც იქნება ცვლილება, შესწორდება პარტიის ღია კრების სცენაც. აქ გადაწყდება გელახსანის გასგზავრება. ერთი სიტყვით, სამუშაო გვაქვს.

ქანთარია. ისე არ გამოვიდეს, რომ კრიტიკოსების შენიშვნების მიხედვით ვასწორებთ.

ახმეტელი. შავგულიძის წერილს გულისხმობ? ისე ურიგო სათაური არ აქვს წერილს, „ჰამლეტის ტრაგედია თეთნულდთან“. როგორ მოგწონთ?!

აფხაიძე. არ ვარგა, რა შუაშია ჰამლეტი!

ახმეტელი. ვითომ რატომ არა? იქნებ არის შუაში? დღეს ჰამლეტი ყველგან არის.

ქანთარია. მე შავგულიძის წერილს არ ვგულისხმობ, იქ

ქრისტიანული ამბები მაინც წერია. სხვა წერილები, რა ვიცი, რომელი ერთი ვთქვა, ყველგან „თეთნულდის“ კრიტიკაა.

ახმეტელი. არა უშავს, გული არ უნდა გაიტეხოთ. მოსკოვში რომ მიდიხარ, ეგ ცოტაა? მალე საზღვარგარეთაც წავალთ. მენამდვილად ვიცი, რომ ახლანდელ გასტროლებს ელოდებიან. მართო სიხარულის არ იყო ეს სამი წელი. რამდენი რამ გადავიტანეთ, მართო ვასო გოძიაშვილის წასვლა რად ღირს. წავიდა სესილია თაყაიშვილიც... რამდენი ვეხვეწე გოძიაშვილს, მაინც არ დარჩა. თავით ფეხებამდე არტისტია... როგორ მჭირდებოდა!... რას იზამ, არ ისურვა ჩემთან ყოფნა...

...გავა წლები და ვასო გოძიაშვილი იტყვის: „მამა არ მახსოვს, მაგრამ რა არის მამობრივი ზრუნვა, ალერსი და მრისხანებაც კი, სანდრო ახმეტელისაგან ვიგრძენი... მან მასწავლა თეატრის ანბანი, მანვე განმაცდევინა აქტიორული წარმატების პირველი სიტყბა.“... ამას მერე, ახმეტელის დაბადების ოთხმოცი წლისთავზე იტყვის.

...თეატრში შემზარავი ამბავი მოიტანეს, — კოტე მარჯანიშვილი გარდაიცვალაო.

...ყველამ მზერა სანდრო ახმეტელს მიაპყრო, რომელიც ერთბაშად გამწვანდა, თითქოს დაბერდაო. სკამზე დაეშვა ღონემიხდილი, მერე სამარისებული ღუმილი... სანდრო ძლივს წამოდგა სკამიდან, შემოგვხედა გაციებული თვალებით და ყრუდ წარმოთქვა, დღეს რეპეტიცია არ იქნებაო. ამას თამარ წულუკიძე ყვება, რომელიც მაშინ იქ იყო. დანარჩენი ამბები კი თეატრის დღიურებშია ჩაწერილი. 18 აპრილს მსახიობთა და მუშა-მოსამსახურეთა კრება შედგა, რომელიც მარჯანიშვილის ხსოვნას მიეძღვნა. ფეხზე ადგომით პატივი სცეს მის სახელს. ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა სანდრო ახმეტელმა.

— 1922 წლიდან იწყება ქართული თეატრის ახალი ეპოქა. მარჯანიშვილის ირგვლივ დარაზმულებმა „დურუჯით“ მოვახდინეთ ძველი კულტურის რევიზია... 1926 წლიდან დაიწყო მარჯანიშვილსა და ჩემს შორის, მარჯანიშვილსა და თეატრს შორის ბრძოლა, პრინციპული და არა პირადული... ზოგიერთებმა ეს გამოიყენეს საკუთარი მიზნებისათვის...

ახლა ჩვენს მკითხველს ისევ თამარ წულუკიძის სიტყვები უნდა შევახსენოთ: ახმეტელი წავიდა და თავის კაბინეტში ჩაიკეტა, დიდხანს, ძალიან დიდხანს არ გამოსულა იქიდან. კარზე რამდენჯერმე დავაკაკუნეთ. პასუხი არ გავცა. ასეთ დროს მართო უნდოდა ყოფილიყო. ვიცოდით, ყოფილი მეგობრისა და მასწავლებლის ეს მოულოდნელი სიკვდილი მასზე საშინლად იმოქმედებდა. გუ-

ლის სიღრმეში იგი კოტესთან შერიგებას ელოდა. მაშინ მარჯანიშ-
ვილის თეატრში კონფლიქტი მძვინვარებდა, თეატრში იმდენი დიდი
წსხიობი იყო, რომ ყოველი მათგანისაგან თეატრის შექმნა შეიძლე-
ბოდა.

მარჯანიშვილი ლირივით მარტო დარჩა. ფსიქოლოგიური წი-
ნამძღვრები უკვე შემზადებული იყო დიდ ხელოვანთა შესარიგებ-
ლად.

მაგრამ მარჯანიშვილი ისე წავიდა, რომ ახმეტელის სპექტაკლ-
ში არ უნახავს.

...კოტე მარჯანიშვილი აღარ არის. დაისვენა მოუსვენარმა გე-
ნიამ, მთელი სამყარო თეატრად რომ ესახებოდა. წუთისოფელზე
გულნატკენი წავიდა. სანდრო ახმეტელს სული აუწრიალა მარჯა-
ნიშვილის სიკვდილმა. ყველაფერი ის, რაც მათ აშორებდა, თით-
ქოს ძალიან უმნიშვნელო და ეფემერული ეჩვენა. სიკვდილის სი-
მაღლიდან ყველაფერი აბრაოობა ყოფილათ, ფიჭრობდა იგი, რო-
ცა განმარტოებით იყო ოთახში ჩაკეტილი. სანდროს მწუხარების
ამ მომენტს შესწრებია მწერალი და თეატრალური მოღვაწე, დი-
მიტრი ბენაშვილი. „როცა მარჯანიშვილის გარდაცვალების ამბავი
შევიტყვეთ, მე, ვიქტორ გაბესკირია და გიორგი შატბერაშვილი
ახმეტელის ბინისკენ გავემართეთ. კაბინეტის კარის ზღურბლს გა-
დავაბიჯეთ. სანდრო კოტე მარჯანიშვილის პორტრეტის წინ და-
ჩოქილი ტიროდა. ჩვენც მივბაძეთ. ოთხივე ეგლოვობდით“...

• • •

...ბორჯომ-ბაკურიანის მატარებელში უჩვეულო გამოცოცხლე-
ბაა. არტისტები მიდიან ექსკურსიაზე. არის ხმაური, სიმღერა, ათას-
გვარი შეძახილი, სიცილი, გამომწვევი და ხმამაღალი სიცილი. ისე
იქცევიან, თითქოს მათ გარდა აღარავინ დარჩა ცისქვეშეთში.
ყველასგან განსხვავდებიან თავიანთი ცხოვრების წესით და აქ ვლინ-
დება მათი ხასიათის არტისტული თავისებურება(ც, ყველას ყურად-
ღებას იქცევენ. მატარებელი უჩვეულო მხიარულებით მიდის ბა-
კურიანისკენ...

— ბიჭებო, — გაისმა ემანუელ აფხაიძის ხმა, — მოდით, აქ გა-
ვითამაშოთ „ანზორის“ სცენა. ჭავჭავაძის მატარებლის სცენა, —
თქვა და შეჩერებული მატარებლიდან გადმოცვიფდნენ არტისტები.
უცებ იმპროვიზაციულად დაიწყეს „ანზორიდან“ სცენების გათა-

მაშება. მერე კალიბივით ისევ შეესივნენ მატარებელს. ისევ და უფრო მეტად გაგრძელდა სიცილ-ხარხარი და მოუსვენარი წრიალი. სანდრო ახმეტელი კმაყოფილი უყურებდა შოლტივით მოქნილ მსახიობებს და უხაროდა, რომ მათ სულში რომანტიკული ვნების ცეცხლი ღვოდა.

მატარებლიდან გადმოვიდნენ. ზოგმა ტყეს მიაშურა, ზოგმა მდინარეს. ახმეტელი და გამრეკელი დინჯად შეუყვნენ ფერდობს.

— როგორ ფიქრობ ირაკლი, დავძლევთ კლასიკას?

— საშა, თეატრი მზად არის. მოსკოვში წარმატების შემდეგ მაინც რაღა გაეკვება?!..

— რა ვიცი. ხანდისხან მგონია, რომ მსახიობები მეშტამპებიან, ზოგს თითქოს მობეზრდა კიდეც ამდენი პეროიკა. რაღაც სხვა უნდათ...

— რა მობეზრდათ... აგერ, გუშინ არ იყო, ექსპრესიონისტულ პიესებში რომ თამაშობდნენ? როგორიც არის ცხოვრება, ისეთია ჩვენი სტილიც.

— ვაითუ ვაზვიადებთ ცხოვრების რომანტიკას, მაშინ?... ისე. პირდაპირ სულზე მოგვისწრო პროლეტარულ მწერალთა ასოციაციის დაშლამ. რაპელებსაც ფრთები მოეკვეცათ. იქნება, გვემეწელოს...

— მაინც რა უბედურება იყო ეს. არ დამავიწყდება შენი სახე „ნარკომპროსიდან“ რომ დაბრუნდი, გალახულივით იყავი... პირველად შემეცოდე...

— ყოველ ვიგინდარას შეეძლო ჩემთვის ჭკუა ესწავლებინა. მათი ლოზუნგები პირდაპირ ჩაქუჩებივით მხვდებოდა თავში.

— ვითომ სწამდათ?...

— როგორც ესმოდათ, ისე სწამდათ..

კლდის ძირას შეჩერდნენ. კლდის თავზე ერთი დიდი დაბერებული, მეხდაცემული მუხა იყო წამოყუდებული. მუხა თავისი მსხვილი ფესვებით ისე ჩასჭიდებოდა კლდეს, თითქოს კლდე გარბოდა და ის იჭერდა. ფესვები ურჩხულის შთაბეჭდილებას სტოვებდნენ. იმასაც იფიქრებდით, ერთად თავმოყრილი რამდენიმე სპილოს ეშვებიო... სანდრო ახმეტელმა შენიშნა ეს უცნაური სანახაობა და დიღხანს შეაჩერა მზერა.

— ირაკლი, გახედე ამას... დააკვირდი? რა იქნება, ბიჭებს რომ დავუძახო და ამ ფესვებზე მოვაქციო, ჰა?... რა იქნება... არა, მითხარი, საოცარი არ არის?...

— აჰაკი გიორგი!... ემანოელ!... ელგუჯა!... ჰეი, სადა ხართ?...

გამოცვივდნენ მსახიობები. მოვიდნენ ქალებიც.

— რა მოხდა, საშა? — იკითხა ზორავამ.

— საშა კი არა, ალექსანდრ ვასილიჩი! — თქვა ქალმა, რომელიც ახმეტელის გვერდით იდგა.

აკაკი ზორავამ ერთხელ კიდევ მოითმინა იმ ქალის გამალიზიანებული რეპლიკა.

— ჰო... კარგით, კარგით... შეხედეთ იმ მუხის ფესვებს. შეგიძლიათ ახვიდეთ? აი, იქ, ზოგი ფესვებს შორის დადგეს, ზოგს თუ შეიძლება, ფესვებზეც გაწეეს, ზოგი დაჭდეს. წინასწარ მისინჯეთ, დამპალი არ იყოს. ვის შეუძლია გააკეთოს?...

— ვისაც შენ ეტყვი, ალექსანდრ ვასილიჩი, — თქვა აკაკი ვასაძემ და იმ ქალს გადახედა...

— ფრანცი არ გვინდა. აკაკი! შენი ყაჩაღები წაიყვანე. კარლ მორის ბიჭებს უფრო შეეფერება.

სანამ მსახიობები ფერდობზე ავიდოდნენ, ირაკლი ჩანახატს აკეთებდა. მერე ახმეტელს აჩვენა. როცა ფესვები მსახიობებით აივსო, მართლაც საოცარი სანახაობა იყო. ზოგმა ლექსი წაიკითხა, ზოგმა მონოლოგი, ზოგიც რეპლიკებს ისროდა.

— აბა, ნუ გაუთამამდებით, არ გადმოვარდეთ, ჩამოდით! შესანიშნავი იყო...

— საშა, იცი რა გავიფიქრე?.. — თქვა გამრეკელმა.

— თუ არ მითხარი, რას გავიგებ...

— რა და, რაც უფრო ახლოს მოვიდვარ შენთან, მით უფრო რთულ კაცად მეჩვენები. ამდენი წლის მეგობრები ვართ და მაინც რამდენი რამ რჩება ჩემთვის აუხსნელი... რომანტიკოსი რომ ხარ, ვიცი. იყავი სიმბოლისტიც, დგამდი ყოფით პიესებსაც. მთელი ცხოვრება პოლიტიკაშიც ტრიალებ. უცებ, მოგეხასიათება და სცენის მუშად იქცევი, მერე უცებ თითქოს ოლიმპზე ზიხარ, ამაყად გადმოსცქერი ყველას. ცივიც ხარ, თბილიც ხარ...

— მოიცა... მოიცა... რა ფილოსოფობა მოგინდა ახლა. ვითომ მართლა ვერ გამიცანი აქამდე?... დაგიჯერო?... შენ რაღაც სხვა რამის თქმა გინდა და ამდენი რამე ერთად იმიტომ დაახვეწე. ხომ იცი, პირდაპირობა მიყვარს!...

— ტასოს თუ ხვდები!...

— გამაწამა...

— შვილები როგორ შეეგუენ თამარს.

— კარგად!..

— ამბობენ, როცა თეატრში ცოლ-ქმარია, სიმშვიდე არ იქნე-

ბაო... რა ვიცი, რაღაც ისე არ გამოდის... ზოგჯერ ზედმეტად მიმ-
ნდობიც ხარ... ხან — რა და ხან — რა. ერთი სიტყვით...

— ერთი სიტყვით, — შეაწყვეტინა სიტყვა, — ამ თემაზე აღარ
დამელაპარაკო!

შემოქმედებაში მუდამ თანამოაზრეები სანდრო ახმეტელი და
ირაკლი გამრეკელი ერთხანს ღუმდნენ. ღუმილითვე გაუყვნენ გზას
სადგურისაკენ. სანდრომ ხარივით გამწე კისერზე მოისვა ხელი, მე-
რე ქოჩორში მოაქცია მარჯვენა ხელის თითები და წამით შეჩერ-
და, რათა ისევ ხის ფესვებისკენ მიეხედა. ირაკლი გამრეკელი მიხვ-
და, რომ მეგობარს სულის სიღრმეში რაღაც ატყინა და თავადვე
ინანა. ისინი მთელი არსებით იყვნენ ერთმანეთზე მიჯაჭვულნი,
ვნებაც საერთო ტრიალებდა მათ სპექტაკლებში, ერთნაირი იყო
მათი ჩანაფიქრის, მათი მხატვრული შემოქმედების ცოცხალი უჯ-
რედები. თითოეულ მათგანში ცალკე იბადებოდა იდეაც, გრძნობაც,
ფერიც, ხაზიც. ცალ-ცალკე გაივლიდნენ ჩასახვის, ზრდის, დაბა-
დების მტანჯველ პროცესს. მერე თითქოს უზენაესის ნებით ერთ-
მანეთისკენ მიილტვოდნენ და შერწყმის წადილით გაბ-
რუებულნი ერთიანდებოდნენ. ახმეტელი მუდამ გრძნობდა მეგობ-
რის სულის სიღრმეში დაფარულ სევდას, — ცხოვრების თანამ-
გზავრად ქცეულ ტკივილს, რომელსაც დიდი შემოქმედებითი შრო-
მით იუწყებდა. ისინი მარტონი იდგნენ ულამაზეს ხეობაში, სა-
დაც ყველაფერი პირველქმნილი უმანკოებით სუნთქავდა. მთის
სუფთა ჰაერით ივსებოდა მათი სხეული, სმენას ატკბობდა მღინა-
რის ჩხრიალი და ფრინველთა გალობა. თითქოს სამყაროს გაჩე-
ნის დღიდან აქ არაფერი შეცვლილიყო, ისეთი სიმშვიდე იდგა. ამ
ღიდებულ გარემოში თანდათან მწიფდებოდა მომავალი სპექტაკ-
ლის კონტურები. ორივე — რიეისორიცა და მხატვარიც, გრძნობ-
და, რომ ვერავითარი ტკივილი ვერ ჩაკლავდა მათში შემოქმედე-
ბით ჟინს, რადგან თავად იყვნენ ამ ქვეყნის ტკივილიცა და საფიქ-
რალიც...

— საშა, მაინც რა წარმოდგენა მომიწყე... სულ მინდა გითხრა
და მავიწყდება...

— რაზე ამბობ?

— ჩემს ქორწილზე.

— ცუდი იყო, თუ?...

— სპექტაკლის დროს სცენაზე რომ ამიყვანე და დიდის ამბით
აუწყე მაყურებელს, ჩვენი მეგობარი დაოჯახდაო, ისეთი ტაში
ატყდა, რომ შემრცხვა. მგონი, თეატრი გაფრთხილებული გყავდა.
ისე უცებ ამდენი ყვავილი საიდან გაჩნდებოდა...

— რა თქმა უნდა, ყველამ იცოდა. ლოყებში იდგნენ, წინასწარ ჯანაწილებულნი იყვნენ. სიმღერაც... ერთი სიტყვით, ყველაფერზე ზემოდა საქმე არ არის ქორწილი.

— რაღაც არ მიყვარს ეს პომპეზური...

— ოჰ, არ გიყვარს! შენი დეკორაციების პატრონი ამბობ მაგას?

— მარტო ჩემი რად არის!... ისე, საშა, ერთი ყოფითი პიესა რომ დაგედგა?

— ილია ქავჭავაძის „კაცია ადამიანი!“ უნდა დავედგა. სხვა გეგმებიც მაქვს, თუ დამცალდა. ისე, თათქარიძე, ყოფითი კია, მაგრამ პირდაპირ მეტაფორაა, უკვდავი სახეა. აი, ნახავ ირაკლი, გავა დრო და მეტი მნიშვნელობა მიეცემა ილიას გმირს. მე მინდა „კაცია ადამიანის“ დადგმაში ბერიკები გამოვიყვანო. ოო... რა იქნება აკაკი ვასაძის ლუარსაბი?! ჰა... რას იტყვი, ირაკლი? არ იქნება კარგი?

— ლუარსაბის როლის შესრულებას ოსტატი უნდა და აკაკი სწორედ მისწრება იქნება...

— ლუარსაბის სახეში მთელი გამაძლარი ეპოქა უნდა გამოჩნდეს. წევს და იცოხნება! სხვაზე არაფერზე აღარ ფიქრობს.

— მარტო ნატალია ჭავჭავაძე იღებს შეასრულებს დარეჯანის როლს.

— ჭერჯერობით ასე ვფიქრობ, მაგრამ ვნახოთ, ნატალიას იუმორი ხომ აქვს. თავის სახეს ხომ დაინახავს. ვასაძეს ნამდვილად კარგად შეუძლია შორიდან დაინახოს თავისი ლუარსაბის ფორმა. ხედავდე მთელ სპექტაკლს, სახეს, ეს ძალიან რთული საქმეა.

— მხატვრობასაც კარგად უნდა მოფიქრება.

— ფიროსმანის თვალთ უნდა დაინახო ლუარსაბის სამყარო. ფიროსმანის მარტივი ხაზები... გულუბრყვილობა... ემოციის უშუალოება აი, ნახე, რა საინტერესო ამბავი გამოვა!

— დიმიტრის როლზე მართლა ხორავას ფიქრობ?

— რატომ მეკითხები?

— სცენაზე იუმორი რომ არა აქვს?

— აქ არც არის საჭირო. ქართველმა ლუარსაბის ამბავზე უნდა იტიროს კიდეც.

— რა შუაშია ტირილი... დაცინვა, ყველაფერი მოთხრილია...

— ტირილი შენ პირდაპირი მნიშვნელობით გაიგე. მე სულის ტირილზე ვამბობ. ზოგორც ის ცხოვრობს, არ არის ჩვენი სატირალი? შენ წარმოიდგინე, ირაკლი, რა დღეში ჩავვარდებით, ლუარსაბები რომ გამრავლდნენ. აბა, ერთი წუთით წარმოიდგინე ლუარსაბი რაიმე თანამდებობაზე. წარმოვიდგენა?

— ვერა.

— ქართული თეატრი რომ შექმნა, იმ წყაროებს უნდა დაეყრდნო, რაც ქართველ ხალხს ახასიათებს. ხალხის თვისება კი ათასგვარია.

მეგობრები ამგვარი საუბრით გაუყვნენ გზას.

მსახიობები სხვა დროსაც ყოფილან ექსკურსიაზე ბორჯომ-ბაკურიანის ხეობაში. ახმეტელს ისე მოსწონდა ის ადგილები, რომ უნდოდა ღია ცისქვეშ გაეხსნა თეატრი.

ერთ დღეს, როცა ეწვივნენ სადგურ საკოქაოს, დასის წევრები ნაძვნარს შეუყვნენ. მათ წინ ამწვანებული მთები გადაიშალა. ფერდობები ხალიჩასავით იყო მოხატული ყვავილებით. გაშლილ მდელოს მთები დასცქეროდა. სანდრო ახმეტელი ხის მორზე ჩამოჯდა.

— „ლამარას“ რომ ვდგამდი, აი, ასეთი ბუნება მეხატეოდა თვალწინ..

— მოდით, გავითამაშოთ პირველი სცენა, — თქვა ერთმა მსახიობმა.

სიტყვის თქმა და თამაში თითქოს ერთად დაიბადა. მსახიობებმა ერთ წუთში აღადგინეს სცენა. ახმეტელი უყურებდა მათ და გაბრწყინებული თვალებით იღიმებოდა.

— სხვებმა რა უნდა აკეთონ? მიდით, გაითამაშეთ მესამე აქტი

— „ღრეობა“!.. „ღრეობა“!.. შესძახეს ერთხმად. გაისმა სიმღერა „ზამთარია“. მთა-ბარს ეფინებოდა მსახიობთა მშვენიერი სიმღერა. საოცარი სანახაობა იყო. ახმეტელს ბედნიერი კაცის ღიმილი არ მოშორებია სახიდან.

• • •

...„ყაჩაღების“ რეპეტიციები ნამდვილ ზეიმად იქცა. ახმეტელი შემოქმედებით ზენიტში იყო. რეპეტიციებზე შედიოდა ენერგიით სავსე, ფანტაზიით მდიდარი გამოცდილი ოსტატი, ყოველმხრივ მომზადებული, ახლის ძიების ეინით დამუხტული.

პიესას საფუძვლიანი მონტაჟი გაუკეთა. შილერის თანადროულ წაკითხვას დაუმორჩილა ყველაფერი. მარტო „ტავერნის“ სცენას 33 რეპეტიცია მოანდომა. ხორავას კარლ მორი რაინდივით იდგა სცენაზე. საოცარ ოსტატობას ავლენდა აკაკი ვასაძე ფრანც მორის როლში, თამარ წულუკიძე და თამარ ბაქრაძე ამალიას როლზე. მუშაობდნენ.

პრემიერა 9 თებერვალს შედგა. სამი დღის შემდეგ ახმეტელმა დასი შეკრიბა.

— დღეს ჩვენ პასუხი უნდა გავცეთ შემდეგ საკითხს: რას ევლოდით და რა მივიღეთ „ინტირანოსიდან“? უნდა გამოგიტყდეთ, რომ ძალიან გამიჭირდა მაყურებლის როლში გადასვლა. ჭერ ისევ ჩემს შიგნითაა დარჩენილი სპექტაკლის სული. ვერ გავთავისუფლდი მისგან. ამიტომ კრიტიკული შეფასებაც მიჭირს, მაგრამ მაინც შევნიშნე ზოგი ისეთი ნაკლი, რასაც გამოსწორება უნდა. თვალში მეცა „გალამაზების“ მანერა. არის ერთფეროვნების საფრთხეც. ზედმეტად მიმაჩნია ფრანცის სცენა პერმანთან, რაც სიცილს იწვევს. მე განცვიფრებული ვარ დონელის საქციელით, როგორ გაბედა ბალ-მასკარადის სცენაში უნილბოდ გამოსვლა?!

— მაპატიეთ, ბატონო სანდრო! აღარ გამეორდება, — თქვა დონელმა.

— რად უნდა გაპატიოთ? თუ სცენის ელემენტარული წესები არ იცით, მაშინ რა გინდათ თეატრში? რა მაგალითს აძლევთ ახალგაზრდებს? ყველამ უნდა შეიგნოს, რომ ჩემთვის პრინციპული მნიშვნელობა აქვს, ვინ რა მაგალითს აძლევს ახალგაზრდობას. მე აქ ვზრდი ახალ თაობებს, სახელოსნოში მოვიყვანე ახალგაზრდები, ისინი კი ხედავენ, რომ ერთი მსახიობი თამაშობს უნილბოდ, აქაიქ ქალებს შორისაც არ არის კარგი ურთიერთობა. ამ უმსგავსოებებს ბოლო უნდა მოეღოს. არავის არაფერს არ ვაპატიებ!

— მოსკოვში წასვლის თარიღი თუ გადაწყდა? — იკითხა იაქანთარიამ.

— ოც მაისს მივემგზავრებით.

— რამდენი კაცი?

— ასთხუთმეტი. ჭერჭერობით ასეა. მერე ვნახოთ...

— როცა მე კაცს თეატრიდან მოვხსნი, ბილეთითაც რომ შემოვიდეს, თეატრში არ დაეუშვებ, ესეც დაიმახსოვრეთ. ზოგი მსახიობი იქამდე მივიდა, რომ რეპეტიციაზე არ მოდის. განა მოსათმენია, რაც „ხოგაის“ რეპეტიციებზე მოხდა? ეტყობა, ზოგი გათამამდა, თავი შეუცვლელად წარმოიდგინა... აქ შეუცვლელები არავინ არა ვართ... ახლა ჩვენ მიერ დასახულია სამი ამოცანა: მოსკოვში გასტროლები, გასტროლები საზღვარგარეთ და მომავალი სეზონისთვის მზადება.

— ბატონო საშა! მართალია, ჰოლანდიაში ოლიმპიადის შენახებ ჟურნალი გამოსულა და ჩვენ თურმე ნახსენებიც არა ვართ?

— ვინ შეგატყობინათ ჰოლანდიიდან? ისე, თურმე ისიც კი დაუწერიათ, თეატრს სათავეში უდგანან ნაციონალ-დემოკრატები ახ-

მეტელი და შანშიაშვილი, რომლებიც თეატრში მონაჩიულ გადატრიალებას ამზადებენო.

მანდრო ახმეტელის სიტყვის ბოლო ნაწილს მსახიობები სიცილით შეხვდნენ.

დაიწყო საგასტროლო რეპერტუარის საბოლოო ჩასწორება, ყოველი დეტალის შემოწმება. ახმეტელისთვის არც დღე არსებობდა, არც ღამე. თითქოს ვერც კი გრძნობდა, როგორ თენდებოდა და ღამდებოდა. დადგა „ყაჩაღების“ უკანასკნელი შემოწმების დღე.

ღარბაზში მსახიობები რეჟისორს ელიან. ჩქარი ნაბიჯით შემოიქრა ახმეტელი.

— ცოტა დამაგვიანდა. დაძახებული ვეყავი. სად არის დასის მმართველი? ჰა... მზადა ხართ?... ეგ სკამი აქ დამოდგით...

მოუტანეს სკამი.

— არა, მანდ არა, ცოტა იქით, მოშორებით. იყოს ეგრე. ზედ არავინ დაჯდეს. ეგ ჩვენი საწყალი დავით ბახტაძის სკამია. მანდ უყვარდა ჯდომა. ჩვენი დავითი... როგორ უხაროდა ყველაფერი, თვალეზში შემოგვციცინებდა. ყველა უყვარდა... ჩვენი დავითი... ეჰ!.. აბა, აკაკი! ბალ-მასკარადის სცენა მოამზადეთ. ფრანცის ზეიმის ფარსი. აბა, შენებურად, ცეცხლით, დიპლომატიით, გახელებით... ყველას თვალეზში ჩახედე. ამოცნობა გინდა მათი ფარული აზრისა. ნიღბები, ადამიანის ნიღბები გიშლიან ხელს და გაგიჟებენ. მუსიკა! მუსიკა დაუქარით!.. გამოდით სცენაზე. ვინ არის მანდ? ვის ელაპარაკები, ლადო?!.. შენ ხმაურობ?

— არა, ბატონო საშა! — ფარდიდან თავი გამოყო ადამაძემ.

— აბა, რაშია საქმე!.. სიჩუმე!..

დაიწყო ბალ-მასკარადის საოცარი სცენა. ფრანც მთელი ზეიმობს. ზეიმობს კი არა, სულში უნდა ჩაუძვრეს ადამიანებს. ყველას დამორჩილება სურს.. სცენა ეფექტურად ჩატარდა. ახმეტელი ერთ ადგილზე ვერ ჩერდება, წრიალებს. თითქოს რაღაც უკმარისობის გრძნობა აქვს, არბის სცენაზე, უსწორებს პლასტიკურ ხაზს, შენჩვენებს აძლევს რიტმის შესახებ.

— გაიმეორეთ!

და მეორდება დიდებული სცენა...

— რაღაც აკლია, აკაკი, რაღაც აკლია, რიტმი ზედმეტად ხაზგასმულია. აზრი ძალიან დაფარული...

— გაიმეორეთ!

მეტი ეშხით მეორდება სცენა..

— ახლა „ტავერნა“! — ისმის განკარგულება.

სამჯერ მეორდება ტავერნის სცენა

— „ბოჰემიის ტყე“ I..

მეორდება „ბოჰემიის ტყე“...

— ახლა კი თავიდან უნდა გავიმეოროთ მთელი სპექტაკლი. აბა, მოემზადეთ! დაიწყეთ!

იწყება წარმოდგენა. უკვე ღამის ათი საათია. დარბაზში მხოლოდ ახმეტელია, იარუსებზე შემომსხდარან თეატრის თანამშრომლები. როცა რიტმი შენელდება, ახმეტელი ყვირის:

— რიტმს მოუმატეთ, რიტმს!...

და მატულობს სპექტაკლის რიტმი. მსახიობები თამაშის ეშხში შედიან. ახმეტელის თვალი არ შორდება მათ. თუ რამე შეეშლებათ, არწივივით დააცხრება ახმეტელი. აგერ, ბოლო აქტის დრო მოვიდა. შუალამე დადგა. მსახიობები დაილაღნენ. ემოცია თახდა-თან ნელდება. ახმეტელი ყვირის:

— ეს რა ხდება! სპექტაკლის ბოლოს ასეთი თამაში შეიძლება?! ტემპს მოუმატეთ!...

და მსახიობები უკანასკნელ ენერგიას ხარჯავენ. — ფინალადღე. როგორმე უნდა მივიდეთ, როგორმე უნდა გავუშლოთო, — ფიქრობენ ისინი.

ფრანც მორის სიკვდილის სცენა. აკაკი ვასაძე სცენაზე სასწაულებს ახდენს, ყველა მის რიტმს მიჰყვება. ნამდვილი ზენიტია არტისტული ოსტატობისა. ფარდა ნელ-ნელა ეშვება. ოფლში გაღვრილი ახმეტელი სცენაზე არბის. კოცნის ზორავას, ვასაძეს, კოცნის ყველას...

• • •

მოსკოვი. პავლე კანდელაკი სანდრო ახმეტელს ორგანიზაციულ საკითხებზე ესაუბრება.

— აბა, შენ იცი, პავლე, შენი იმედი მაქვს, ჩემი მარჯვენა ხელი ხარ...

— რასაც დამავალებთ, ყველაფერს შევასრულებ, ბატონო საშა!

— შენ ისეთი კაცი ხარ, დავალების გარეშეც გააკეთებ.

— ნდობისთვის მადლობელი ვარ.

— რეპეტიციების განრიგი ზომ იციან...

— ყველამ იცის.

— წუთი დრო არ გვექნება. დილით რეპეტიცია, სალამოს სპექტაკლი. სცენის მუშები მეცოდებიან. ყველაზე მჭეტი სამუშაო მა-

გათა აქვთ. ბულალტერთან შეამოწმე, რამე გაუგებრობა არ მოხდება. როგორც ვთქვი, ისე უნდა იყოს, დღიურს ყველა ერთნაირად მიიღებს. კუჭი ყველას აქვს.

— ისე, ბულალტერმა კი თქვა, კანონის დარღვევააო.

— გადამრევს ეს ხალხი, ვინ ადგენს ამ კანონებს. თუ კაცს ხელფასი ნაკლები აქვს, ამიტომ დღიურიც ცოტა უნდა მიეცეს? ეს არის სამართალი? კაცს ის არ ეყოფა, რომ ხელფასი აქვს ცოტა? ჭამა ხომ ადამიანის ბიოლოგიური მოთხოვნილებაა? კუჭების დახარისხება რაღა უბედურებაა!.. ლევან აბუაშვილი ვისზე ნაკლებს მუშაობს? კაცი მთელი დღე სცენის მტვერს ყლაპავს... ერთი სიტყვით, ამ საკითხზე ლაპარაკი არ იყოს! პასუხს მე ვაგებ!..

— წადი ახლა და დასი შემიკრიბე ხუთი წუთით.

სანდრო ახმეტელი სარეპეტიციო დარბაზში ჩავიდა.

— ძალიან ცოტა დრო გვაქვს, — მიმართა დასს. — დიღხანს არ ეგაჩერებთ. აი, რა უნდა გითხრათ! ჩემი ნებართვის გარეშე არავინ წავიდეს არც ქალაქგარეთ, არც ზემდგომ ინსტანციაში. წინასწარ უნდა ვიცოდე ყველაფერი. ეს ერთი, მეორე: უკვე შემატყობინეს, რომ ჩვენი სახელოსნოს მსმენელები თურმე გაქანებულ ტრამვაის ახტებიან. თუ ასეთი რამ გამეორდა, გასტროლებიდან მოვხსნის და თბილისში დავაბრუნებ... მესამე, ვიცი, რომ მსახიობები სპექტაკლებზე ნაცნობებს მოიპატიჟებთ. კიდევ ერთხელ გაფრთხილებთ, პარტერში არავინ გაიხედოს. ოლიმპიადის ამბავი ხომ გახსოვთ?...

— რომელი? — წამოიძახა ერთ-ერთმა.

— უკვე დაგავიწყდათ? აი, ზედავთ, უკვე დაგავიწყდა, „ანზორის“ წარმოდგენაზე მსახიობი პარტერში რომ იყურებოდა და თავის გოგოს თავს აწონებდა. გახსოვთ? იმავე დღეს მოვხსენი თეატრიდან და მგლის ბილეთით გავეუშვი თბილისში. ახლა კი თავის სუფლები ხართ!...

სანდრო ახმეტელს ყველაზე მეტად „ყაჩაღების“ ბედი აღელვებდა. წინასწარ ვიცი, „თეთნულდი“ დიდ კამათს გამოიწვევსო. ასეთი სპექტაკლი ახლა მოსკოვში არ არისო. აი, „ყაჩაღები“ კი, ვწახოთ, რას მოგვიტანსო.

— ამერიკელი კრიტიკოსი ანა ლუიზა სტრონგი სპეციალურად ჩამოსულა „ყაჩაღების“ სანახაუად, ბევრი უცხოელი დაგვესწრება. პისკატორიც მოვა, მეიერჰოლდიც, ბევრი სხვაც. მე გუშინ პრესცენტრში ამხანაგებს ვუთხარი: ყველას გადაეცით, თუ ჩვენ სპექტაკლებზე ჩაეძინებათ, გაგვაკრიტიკონ. მაგრამ მოსკოვის თეატრები თბილისში რომ ჩამოვლენ, თუ მათ წარმოდგენაზე მოვი-

წყინეთ, არც ჩვენ მოვეფერებითო. შემოქმედებითი მეგობრობა ქართული სუფრა კი არ არის, რომ გინდა თუ არა, კაცი უნდა აქო.

— დაწერით ჩვენს თეატრზე ბევრი იწერება, მაგრამ ზოგჯერ იმდენად განსხვავდება რეცენზენტის აზრები, რომ მსახიობს აზ. ნეეს.

— მსახიობი მარტო ქებას უჯერებს, ასე რომ, სულ ტყუილა იწერება სხვა აზრები, — თქვა გამრეკელმა, რომელიც საუბარს მშობიანებით შეუერთდა.

— მაგალითად, მარჯანიშვილზე წერენ, რომ შექსპირისა და გუცოვის პიესების დადგმებში რეჟისორი ივიწყებდა კლასობრივ შინაარსს და „უნივერსალურ ფსიქოლოგიურ კატეგორიებად წარმოადგენდა მათ“. ასეთ სპექტაკლში დიდი ოსტატობით იყო განზორციელებული ფერადი პირობითი ფორმები, მაგრამ ეს არის „ესთეტიზმის დაგვიანებული რეციდივი“. მოდი და გაიგე, რას ელაპარაკება რეჟისორს. საკმე გააჭირეს ამ ესთეტიზმზე ლაპარაკით. მეც მსაყვედურობდნენ. საკმარისი იყო, თეატრში განვითარებულიყო პლასტიკა და ფერწერულობა, უმაღლესი ესთეტიზმზე იწყებდნენ ლაპარაკს.

— ბატონო საშა! ეგ რად გიკვირთ. ერთ-ერთმა თქვენმა ახლობელმა კრიტიკოსმა „ლამარაზე“ უარესი არ დაწერა? — თქვა ქანთარიამ.

— რომელზე ამბობ?

— არ გახსოვს? ახმეტელმა დასძლია ბიოლოგიურ-ირაციონალური სტიქიურობის კონცეფცია და გადავიდა საზოგადოებრივ-კლასობრივ „დრამატურგიაზე“...

— რაც იყო, იყო... მთავარია ახლა გავიმარჯვოთ.

— მე ღრმად მწამს, რომ გავიმარჯვებთ. სტეფანე ჯაფარიძემ შიამბო, ვალერიან გუნიას მისთვის უთქვამს: ისე ნუ მომკლას ღმერთმა, თეატრის ახალ წარმატებებს არ შევესწროო, — თქვა სალარაძემ.

— ძალიან გამეხარდა, ვალერიან გუნია სადგურზე გასაცილებლად რომ გამოვიდა. ყველას მოეფერა, არ დატოვა არც მიტა თავაძე, არც დიმიტრი მკავია... ქალებს ჩამოუარა, როგორც იცის ნამდვილმა ჯენტლმენმა, ისე გამოეთხოვა.

რუსთაველის თეატრის სპექტაკლებზე ბილეთების შოვნა ნამდვილი პრობლემა იყო. „ყაჩაღებმა“ გვირგვინი დაადგა თეატრსაც და მის ხელმძღვანელსაც. ყველას ღვაწლი აღინიშნა ჯეროვნად. წერდნენ მსახიობებზე, მხატვარზე, შოთა აღსაბაძისა და აკაკი ვა-

საძის მუშაობის შესახებ „ყაჩაღებისა“ და „თეთნულდის“ დადგმებზე, ტუსკიას მუსიკაზე.

მაინც სულ სხვაგვარი საუბარი შედგა აკაკი ხორავასა და აკაკი ვასაძის დიდ არტისტულ შემოქმედებაზე. ერთხმად აღინიშნა მათი განსაკუთრებული დამსახურება ახმეტელის თეატრში. ისინი იყვნენ თეატრის დედაბოძები.

და აჰა, ბოლო მოეღო გაუთავებელ საყვედურებს, მსახიობებო არ ჩანან ახმეტელის სპექტაკლებშიო. ვინც გამოსაჩენი იყო, გამოჩნდა კიდევ! აკაკი ვასაძის ფრანც მორორმა და აკაკი ხორავას კარლ მორორმა ისეთი მასშტაბით წარმოადგინა ახმეტელის თეატრის აქტიორული ოსტატობა, რომ იგი კრიტიკისაგან ფარით იცავდა ახმეტელს.

„ყაჩაღების“ უკანასკნელი წარმოდგენა დამთავრდა. მქუხარე ოვაციებს დასასრული არ უჩანს. ვინ მოთვლის. მერამდენედ გამოდის სცენაზე ახმეტელი თავის დასაკრავად. წარმოდგენის მონაწილეები უკვე არღვევენ მაყურებლის წინაშე თავის დაკვრის წინასწარ დადგენილ ნახაზს. დარბაზში, რუსულის გარდა, სხვა ენებზეც ისმის საუბარი. სანდრო ახმეტელი თავის კაბინეტში იწვევს ნაცნობ კრიტიკოსებს, მსახიობებს. ჭეიშს ლინკოლნი, რომელიც შემდეგ „მოსკოუ ნიუსში“ დაწერს სტატიას, ახმეტელს ეუბნება:

— თქვენი სპექტაკლები ერთი დიდი ნაციონალური ფორმის სხვადასხვა გამოხატულებაა. მსოფლიო მნიშვნელობის თეატრი გაქვთ. საბჭოთა ქვეყანას შეუძლია იამაყოს თავისი პირმშოთი...

— დიდი, მაღლობა, ბატონო ჭეიშ, ჩვენი ნამუშევრის ასეთი შეფასებისათვის, — ამბობს ახმეტელი.

— თუ მოსკოვი მართლა თეატრალური მექაა, თბილისი მისი უდიდესი ფილიალია, — ამბობს რომელიღაც უცხოელი.

— არა, ბატონებო, ნუ მოგვერიდება, ვთქვათ პირდაპირ — რუსთაველის თეატრს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მსოფლიო თეატრების სისტემაში, — ამბობს პროფესორი ვსენგოლოდსკი-გერნგროსი.

თარჯიმანმა ახმეტელს წარუდგინა პოეტი და დრამატურგი ნორდალ გრიგი. ის აღტაცებულია:

„მაღლობა რუსთაველის თეატრს უმშვენიერესი სპექტაკლებითათვის, რომელთა მსგავსი მე არასოდეს მინახავს...“

...გავა წლები და ნორვეგიაში შეიქმნება გრიგის კლუბი. სანამ ცოცხალი იქნება პოეტი, ახმეტელის სპექტაკლებსაც არ დაივიწყ-

ყებს. ფაშისტ ოკუპანტებთან ვაჟაკურ ბრძოლას გამართავს და მოკვდება, როგორც თავისი ქვეყნის დიდი პატრიოტი!...

ახლა კი, როცა სანდრო ახმეტელი თავის კაბინეტში უმასპინძლდება სტუმრებს, 1933 წლის ივნისია. თეატრი მალე ლენინგრადში გაემგზავრება. ახმეტელი მოკლე სიტყვით მიმართავს სტუმრებს.

— ჩვენ გავიარეთ ექსპერიმენტული ძიების ხანა. „ყაჩაღებით“ დამთავრდა რუსთაველის თეატრის სიჰაბუჯე. ყოველგვარი სიჰაბუჯე კი რომანტიკითაა სავსე. ახლა მოგველის უფრო რთული მუშაობა, უფრო რთულ საფეხურზე გადასვლა...

ლიტოვსკი: ხომ არ მოგზებრდათ რევოლუციური თემატიკა? თქვენი თეატრი საუცხოო ილუსტრაციაა, თუ რას მიაღწიეთ პროლეტარული დიქტატურის პირობებში...

ახმეტელი: გააჩნია, ვის როგორ ესმის თეატრში რევოლუციური სტილი. მე პირადად „ლამარაც“ რევოლუციურად მიმაჩნია...

ლიტოვსკი: ამხანაგო სანდრო, თქვენ, ალბათ, მიხვდით რაზეა ლაპარაკი. „რღვევა“, „ანზორი“.. აი, ასეთი სპექტაკლების რევოლუციური თემა... ის სულ სხვაა, რასაც თქვენ ამბობთ.

ახმეტელი: მესმის, მაგრამ მე რევოლუციის თემას ფართოდ ვუყურებ, არ მინდა მარტო თემატიკით შემოისაზღვროს. თემატიკის შეცვლამ არ უნდა შეცვალოს თეატრის ძიებათა თვით არსი. მე თავისუფლების იდეამ გამიტაცა. მეუბნებიან, სად არის პიროვნების თავისუფლების თემაო. მე ვუპასუხებ: სადაც ქვეყნის თავისუფლებაა-მეთქი. თუ ქვეყანა თავისუფალი არ არის, იქ პიროვნება როგორღა იქნება თავისუფალი?...

გლებოვი: როგორი მიგაჩნიათ, რით დამთავრდა თქვენი დავა-მეორე სახელმწიფო თეატრთან?

ახმეტელი: მე და განსვენებული მარჯანიშვილი ვაშენებდით დიამეტრალურად განსხვავებულ თეატრებს. მე მგონი, ეს უკვე ყველასთვის ნათელია...

გლებოვი: — თქვენს მსახიობებზე რას იტყვით?

ახმეტელი: რა გინდათ რომ ვთქვა, ანატოლი? გვარები ჩამოვთვალო? ხორავას, ვასაძის, დავითაშვილის, წულუკიძის წარმატება თქვენ იცით.

გლებოვი: სხვები?

ახმეტელი: თქვენ რა, არ მოგეწონათ შესანიშნავი მსახიობი ვანიკო აბაშიძე? ლორთქიფანიძე? სალარაძე? შავიშვილი? კორიშელი? ყველა ჩამოვთვალო?

გ ლ ე ბ ო ვ ი: ვიცი... სხვის გასაგონად გკითხე. მე კი ვიცი, ვინ რა არის.

სახელდახელო დიალოგი ორ საათს გაგრძელდა. მოსკოვისა და უცხოეთის პრესა ახმეტელის თეატრზე საქებას სიტყვებს არ იშურებდა. ლენინგრადში გაგრძელდა თეატრის ტრიუმფი. სერგეი კიროვმა მაღალი შეფასება მისცა თეატრს. ყოველდღიურ მზრუნველობას არ აკლებდა მას.

რუსთაველის თეატრი მიიწვიეს ამერიკის შეერთებულ შტატებში. სანდრო ახმეტელს დადგმებს დადგმებზე სთავაზობდნენ მოსკოვის, ლენინგრადისა და სხვა ქალაქების თეატრები. დადგმებზე მიიწვიეს ნიუ-იორკში, ვაშინგტონში, ლონდონში... მსოფლიო რადიუსით გაიშალა რუსთაველის თეატრის შემოქმედება. ნორვეგიის ერთ-ერთმა ჟურნალმა სამი დიდი რეჟისორის სურათი დაბეჭდა — სტანისლავსკის, ახმეტელის, თაიროვის... ვისაც როგორ ესმოდა, იმას წერდა, ვისაც რა მოსწონდა, იმას აქებდა. ახმეტელს შენიშვნებიც უთხრეს, მაგრამ ქებათა-ქების ფონზე მეტად ფერმკრთალად გამოიყურებოდნენ ისინი.

ია ქანთარია თავი მოუყარა რუსულ და უცხოურ პრესას. ლენინგრადში გასტროლების უკანასკნელი დღეა. სანდრო ახმეტელი ქალაქში დილით ადრე გავიდა, უნდოდა მარტო დარჩენილიყო თავისი სიჭაბუკის ქალაქის პირისპირ, აქამდე ფიქრისთვის არ ეცალა. არც იმის განსჯა შეეძლო, რაც მის ირგვლივ ხდებოდა. ნევის პროსპექტს გაუყვა. ნელი ნაბიჯით მიდიოდა და თავისთვის ფიქრობდა. მისი ცხოვრების ხან ერთი ეპიზოდი ამოსხლტებოდა საიდანაც, ხან — მეორე. სტუდენტობის წლების ამბავს დღევანდელი დღის სურათები უპირისპირდებოდა. ერთმანეთს ცვლიდნენ ძველი და ახალი შთაბეჭდილებები. პროსპექტზე ადამიანები თითქოს ლანდებივით მიმოდიოდნენ. რეალურად ვერ გრძნობდა მათ სუნთქვას, მათი ფეხის ხმას, ვერ ხედავდა მათ სახეებს. ზოგადი კონტურები ირეკლებოდა მის მზერაში, მთელი ყურადღებით ჩაფლული იყო თავის შთაბეჭდილებებში. ტრამვაის ხმამ უცებ გამოაფხიზლა. ინსტიქტურად გადაუხვია ტრამვაის ხაზისკენ. მისთვის უკვე სულ ერთი იყო, რომელ მხარეს მიდიოდა ტრამვაი. ტრამვაიზე შეხტომის საშინელი სურვილი მოეძალა. აქეთ-იქით მიმოიხედა. — რა იქნება, რომ ავახტეო?, — გაიფიქრა გუნებაში. გაეღიმა. უკვე ორმოცდაშვიდ წელს იყო მიღწეული და სიჭაბუკის ჟინმა მოუარა. ელექტრონის ბოძს მიეყრდნო, თავი მაღლა ასწია და სივრცეს მიაჩერდა. ერთხანს უყურა, თანდათან როგორ მატულობდა ხმაური. თითქოს იმ ხმაურს მოჰყვებოდა ქალაქის სი-

ცოცხლედ. მოდიოდა ცხოვრება თავისი მტკიცე ნაბიჯით, თავისი სიცოცხლის სიხარულითა და ათასი ტკივილით. კიდევ ერთი ბედნიერი დღე უთენდებოდა ახმეტელს მისთვის საყვარელ ქალაქში. თენდებოდა გამარჯვებული კაცის დღე. პირველად აქ ჩაესმა რევოლუციური გამარჯვების სიმღერა. ძლიერი და ახალგაზრდა ქვეყნის გაბედული ნაბიჯების ხმა. ერთმანეთში, როგორც კადრი კადრს, ისე ედებოდა ძველი და ახალი სურათები, „ხომ გავიმარჯვე, ხომ ჩემი გავიტანე“. — ფიქრობდა იგი და კმაყოფილების შუქი დასთამაშებდა სახეზე. ლენინგრადელი მეგობრები გაახსენდა. თითქოს გუშინ იყო, ისე ცხადლივ წარმოუდგა თვალწინ ის ამბავი, ტოლსტოის საიუბილეო საღამოზე რომ შეემთხვა. რამდენი იწრიალა, მაგრამ ბილეთი ვერ იშოვა. უცებ რაღაც მოიფიქრა, შალვა ნუცუბიძეც აიყოლია. არ მოეშვა. სანამ ისიც არ წაიყვანა. თეატრის წინ იმდენი ხალხი ირეოდა, ახლოს მოსვლაც კი ჭირდა.

— ხომ გეუბნებოდი, არ დამიჯერე. გახედე, ზღვა ხალხია, რა უნდა ქნა? — უთხრა ნუცუბიძემ.

— აქ დამიცადე! ჩემი საქმისა მე ვიცი, — თქვა და ადმინისტრატორის სანახავად წავიდა.

— ბოდიში, თუ შეიძლება ერთი წუთით აქეთ მობრძანდით! უთხრა ადმინისტრატორს, რომელსაც ხალხი ეხვია. ადმინისტრატორისთვის იმდენად მოულოდნელი იყო უცნობის მიერ ასეთი ოფიციალური გამოძახება, რომ თითქოს დაიბნა, ხალხის წრე გაარღვია და ახმეტელთან მივიდა.

— რა გნებავთ?

— გაზეთის კორესპოდენტები ვართ. საღამო უნდა გავაშუქოთ, თქვენგან ინტერვიუ მინდა. მოხსენებას ვინ აკეთებს, სიტყვაში ვინ გამოდის?

— ინტერვიუ ჩემთან... წამობრძანდით კაბინეტში.

— მეორე კორესპოდენტიც მახლავს...

ახმეტელმა შალვა იხმო თავისთან. ადმინისტრატორს წარუდგინა. ადმინისტრატორმა ორივე თავის ოთახში მიიწვია. ახმეტელმა ბლოკნოტი ამოიღო და ადმინისტრატორის პასუხი ჩაინიშნა.

— ჩვენ იარუსზე გვაქვს მოსაწვევები, იქედან ზომ ჩანს კარგად... თქვენთან საუბარი კი გაზეთში დაიბეჭდება!

— პარტერში დაბრძანდით, — უთხრა ადმინისტრატორმა და ორივენი პარტერში დასვა.

— ეს რა დღეში ჩამადგე! — სიცილით ეუბნებოდა ახმეტელს შალვა ნუცუბიძე.

— თეატრში შესვლა ყველა გზით უნდა სცადო!...

— არა, მაინც როგორ დაგიჯერა იმ ჩერჩეტმა!

— ფსიქოლოგიური იერიში მივიტანე. აბა, ადმინისტრატორისგან ვინ იღებს ინტერვიუს. უცებ დიდ კაცად წარმოიდგინა თავი, კორესპოდენტი ინტერვიუს იღებს თეატრის ადმინისტრატორისგან! ჰა, როგორია? ორიგინალურია, ხომ?

— შენ რა, მართლა აპირებ დაბეჭდვას?

— ტოლსტოის საღამოს შესახებ მართლა ვაპირებ, მაგრამ ადმინისტრატორი არაფერ შუაშია!..

მოგონება სიზმარივით უცებ გაქრა. სახეზე კი ბედნიერი კაცის შუქი მაინც დასთამაშებდა.

რომ დაბრუნდა, მეუღლეს უამბო თავის განცდებზე. ლირიულ გრძნობებზე ხმამაღლა ლაპარაკიც არ უყვარდა, მაგრამ სიკაბუკის წლების გახსენებამ და დღევანდელი დღის კონტრასტმა ხმა ამოაღებინა. მეუღლეს ბიჭებისთვის საჩუქრები ეყიდა. სანდრო ახმეტელს განსაკუთრებით სიამოვნებდა შვილებისადმი ასეთი ყურადღება.

სასტუმროში მსახიობებს ჩამოუარა, ყველა მოიკითხა. ია ქანთარიას ნომერში რომ შევიდა, ხორავა, აღსაბაძე, დავითაშვილი, ლალიძე და სარჩიმელიძე დახვდა. ყველას ერთი და იგივე სალაპარაკო ჰქონდა. ლალიძემ მოსკოვის გაზეთი აიღო და ხმამაღლა წაიკითხა... ექვი არ არის, რომ თეატრალურ მოსკოვს დასჭირდება მიიღოს გაკვეთილი მხატვრულად ისეთი სრულყოფილი კოლექტივისაგან, როგორიც რუსთაველის თეატრია...

— ჰა, როგორია?... — სახეგაბრწყინებულმა თქვა ვანო ლალიძემ და ტაში შემოჰკრა.

— კარგით, კარგით, ნუ აქარბებთ...

— ბატონო სანდრო, — უთხრა სარჩიმელიძემ. — ესეც გადაჭარბებაა? ხედავთ. რას წერენ? რუსთაველის თეატრის პირველივე სპექტაკლებმა ნათლად დაგვანახეს, რომ ჩვენ საქმე გვაქვს ისეთ თეატრთან, რომელსაც შეუძლია გავლენა მოახდინოს მთელ საბჭოთა თეატრალურ ხელოვნებაზეო...

— ასეთმა ქებამ შეიძლება მტრებიც გაგვიჩინოს, — საუბარში ჩაერთო შოთა აღსაბაძე.

— რაც ჩვენ მტრები გვყავს, მეტი რაღა უნდა იყოს, — თქვა დავითაშვილმა.

— მაინც კარგია ხელახლა მოსმენა. — თქვა ქანთარიამ და ორი ბოთლი ჩამოდგა მაგიდაზე, ძეხვი და შავი პური დაჭრა.

— საიდან ქართული ღვინო? — აღტაცებით წამოიძახა ლალიძემ.

— ამ დღისთვის შემოვინახე. ორად ორი ბოთლია, თითო ჭიქა

მოგვიწევს. დავლოცოთ გასტროლების დამთავრება ლენინგრადში.

— ჩვენს ძმობას გაუმარჯოს! სანამ ერთად ვიქნებით, ვერავინ მოგვერევა, — თქვა აღსაბამემ და ჭიქიდან ცოტა მოსვა.

— დაცალე!

— ღვინო მეტი არა გვაქვს, სადღეგრძელოები კი ბევრია!

— თქვენ რა, მართლა ქეიფს ხომ არ აპირებთ, — ხელმძღვანელის ტონით იკითხა ახმეტელმა.

— ქეიფი ორი ბოთლი ღვინითაც შეიძლება, — თქვა სარჩიმელიძემ.

ჭიქებიდან ცოტ-ცოტა მოსვეს. დალიეს თეატრის გამარჯვების სადღეგრძელო. ადღეგრძელეს თავიანთი მეთაური ახმეტელი. ხორავას სადღეგრძელოს დროს ოთახში შემოვიდნენ ვასაძე და გამრეკელი.

— აი, თურმე სად ყოფილან! უჩვენოდ ქეიფობთ? ვიცი რა სადღეგრძელოსაც დალევდით. ვანო! მომაწოდე ჭიქა! — უთხრა ვასაძემ და თეატრის კოლექტივი ადღეგრძელა. მერე მრავალყამიერი წამოიწყო. ყველა აპყვა სიმღერას.

ერთ სიმღერას მეორე მოჰყვა, სადღეგრძელოს — სადღეგრძელოები. წრუპავდნენ ღვინოს და ისე აღგზნებული აქებდნენ, ისე ჰკოცნიდნენ ერთმანეთს თითქოს სიმთვრალისგან გაბრუებულიყვნენ. ყველანი შესანიშნავ გუნებაზე იყვნენ. „დღურუჯელი“ ძმაკაცები ერთმანეთს ერთგულების ფიცს აძლევდნენ. ორი ლიტრი ღვინო რას უზამდათ, მაგრამ ისედაც აღგზნებულები იყვნენ და შავი ღვინის ყოველი წვევითი თითქოს მათ სისხლს უერთდებოდა.

— ეს ჩემი ცხოვრების ყველაზე ბედნიერი წუთებია! — თქვა ახმეტელმა. სანამ ასე ერთად გხედავთ, სანამ ასე გეყვარებათ ერთმანეთი, მანამ ეშმაკი კი არა, ღმერთიც რომ გადაგვეკიდოს, ვერაფერს დაგვაკლებს. თქვენ გაგიმარჯოთ, ბიჭებო!...

რა საალერსო სიტყვები არ უთხრეს ახმეტელს. გულწრფელად ლოცავდნენ, გულწრფელად ადიდებდნენ თავიანთ მეთაურს. საღამოს სადგურზე წასვლის წინ ახმეტელმა თეატრის ყველა თანამშრომელი შეკრიბა.

— კრება არ გეგონოთ, — გამოუცხადა მათ. — გასტროლების აღსანიშნავად კაცებმა ქალებისთვის პატარა საჩუქრები მოვამზადეთ. — ახმეტელმა ყველას დაურიგა სამახსოვრო სუვენირები. ატყდა ტაშის ცემა, სიცილი, ერთმანეთის ხვევნა-კოცნა.

— ეს ქართველები ყველაფერში არტისტები ხართ, ყველაფერში სილამაზე გიყვართ, — უთხრა ანატოლი გლებოვმა, რომელ-

მაც ლენინგრადშიც ჩააკითხა თეატრს. მალე ფოიეში თავი მოიყარეს ლენინგრადის ინტელიგენციის წარმომადგენლებმა: კრიტიკოსებმა, მსახიობებმა, ხელმძღვანელმა პარტიულმა მუშაკებმა, პროფკავშირების ლენინგრადის საოლქო საბჭოს წარმომადგენელმა გაშალა სპეციალური გაზეთი, რომელიც თეატრის გასტროლებს მიეძღვნა. დიდი ასოებით ეწერა: „გაწყობთ ლენინის ქალაქის მუშათა მასებისათვის ქართული საბჭოთა თეატრის შემოქმედების ორგანიზებულ ჩვენებას“. პირველ გვერდზე დაბეჭდილი იყო სანდრო ახმეტელის სურათი და საუბარი. გაზეთში ბევრი იყო „პრავდიდან“ და „იზვესტიიდან“ გადმობეჭდილი მასალები. პირველსავე გვერდზე იყო სცენა „ლამარადან“. მეორე გვერდზე გამოქვეყნებული იყო აკაკი ხორავას, აკაკი ვასაძის, გიორგი დავითაშვილის, თამარ წულუკიძის სურათები როლებში, აგრეთვე სცენა „თეთნულდიდან“. წამყვანი წერილის სახით დაიბეჭდა სიხარულიძის, კოსინეცკისა და ვიშნეცკის სტატია „თეატრში იფურჩქნება ეროვნული კულტურა. „ლამარას“ შესახებ ეწერა, სპექტაკლი სოციალურ რელსებზე რომ იყოს გადაყვანილი, დიდი იდეური ძალის წარმოდგენა იქნებოდა. უამისოდ კი წარმოდგენაში ჩანს ახმეტელისა და თეატრის დიდი მხატვრული ოსტატობაო. წერილში, სადაც მიმოხილული იყო რუსთაველის თეატრის გზა 1920 წლიდან მოყოლებული, ერთი სიტყვაც არ ეწერა მარჯანიშვილზე...

რუსთაველის თეატრის გასტროლები ტრიუმფით დამთავრდა.²⁵ უცებ ისე გაიზარდა რუსთაველის თეატრის ავტორიტეტი მთელს კავშირში, რომ არასაეჭაო წარმოდგენებსაც კი სხვა თვალით შეხედეს. წერდნენ: „ყაჩაღები“ და „ინტერვენცია“ საბჭოთა საქართველოს უმშვენიერესი თეატრისა და მისი შთაგონებული ხელმძღვანელის ახმეტელის განვითარების გზას აგვირგვინებსო. აღინიშნა მსახიობების: ვასაძის, ხორავას, დავითაშვილის, აბაშიძის, წულუკიძის აქტიორული წარმატებანი. სლავინის „ინტერვენცია“ ზოგიერთს საეჭაო სპექტაკლადაც კი მიაჩნდა.

ანატოლი გლებოვმა, რომელსაც მეგობრული დამოკიდებულება ჰქონდა ახმეტელთან, სპეციალური სტატია დაბეჭდა ახმეტელის თეატრზე. მაღალი შეფასება მისცა თეატრს, მაგრამ გააკრიტიკა ახმეტელის აზრი იმის შესახებ, რომ თითქოს რევოლუციამდელი ქართული თეატრი „რუსული თეატრის ასლი“ იყო. ახმეტელი თავის გამოსვლებში ნაკლებ ყურადღებას უთმობს კულტურის კლასობრივ ხასიათს და მთელი აქცენტი გადააქვს ეროვნულ ფორმაზეო.. ვსევოლოდსკი-გერნგროსმა კი ზუსტად ჩამოაყალიბა

თეატრის მეთოდოლოგიური პრინციპები. სცადა, განესაზღვრა რუს-თაველელთა ადგილი „მსოფლიო თეატრების სისტემაში“. მისი აზრით, თეატრს ეკავა სრულიად დამოუკიდებელი პოზიცია.

სანდრო ახმეტელის თეატრის მნიშვნელოვან დამსახურებად იქნა აღიარებული მუსიკის როლის წარმოჩენა. იგი დიდ ძალად იქნა მიჩნეული სცენური სახის ჩასახვის პროცესში. მხატვრული შემოქმედების საწყის ეტაპზე მიღებული მუსიკალური იმპულსები მსახიობებს ამდიდრებდნენ ემოციურად, იწვევდნენ მათ შემოქმედებით აქტივობას.

რალა არ ითქვა ახმეტელის თეატრზე. რუსთაველის თეატრის მსახიობები ცხოვრებაშიც ისევე ამაყად დადიოდნენ, როგორც სცენაზე მათი გმირები, ყველას ესახელებოდა რუსთაველის თეატრში მუშაობა. თეატრის შესახებ სტატიების წერა და დისკუსია კი დიდხანს გაგრძელდა. აღარავის ეეჭვებოდა, რომ თეატრი გასტროლებზე წავიდოდა ამერიკაში და ევროპაში. საეჭვო რალა იყო, როცა სტალინი, კიროვი, ორჯონიკიძე და, საერთოდ, ყველა ხელმძღვანელი აღიარებდა თეატრის წარმატებას, ანატოლი ლუნაჩარსკის აზრი ამ თეატრზე ხომ უკვე საქვეყნოდ იყო ცნობილი. თეატრის საზღვარგარეთ წასვლას მხარს უჭერდნენ კაპიტალისტური ქვეყნების თეატრების მოწინავე მოღვაწეები, პრესის მუშაკები.

თბილისის ვაგზლის მოედანი ხალხით იყო გაჟღერილი. ხალხი ზარ-ზეიმით შეხვდა გამარჯვებულ რუსთაველის თეატრს. ახმეტელის სადღეგრძელოს სვამდნენ რესტორნებში, საოჯახო სუფრებზე.

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის წევრი სანდრო ახმეტელი ქართული თეატრის პირველი კაცი გახდა. უკვე მსოფლიოს პირველ რეჟისორთა შორის იხსენიებდნენ მოსკოვში, პარიზში, ლონდონში... სულ რალაც სამ წელიწადში მოიპოვა ასეთი აღიარება, თაებრუდამხვევი წარმატებაა!...

ტ რ ა გ ი კ უ ლ ი ფ ა რ ს ი

„ტრაგედია ბედისა სწორედ ისაა, რომ ტანჯვა თანდაყოლილი აქვს; ის თვით არსების შიგნიდან მოდის, გაზუდუმებით უღრღნის სულს და არ მოეშვება, სანამ საბოლოოდ არ დაანგრევს“.

რომენ როლანი.

— — —

ალჟირში ერთ-ერთი მონის საფლავის ქვაზე ეწერა: მარადიულია ნალველი ჩემი. ნალველი მონობისა და არა სიკვდილისა გამო!..

მარადიულია ნალველი შეწყვეტილი სიმღერისა, დაუსრულებლობისა... საოცარი ერთი წელი, — თუნდაც „წელი ათასი, ვითარცა ერთი დღე“, მაინც ისე მსგავსია ერთმანეთისა. წუთისოფელია მთელი ცხოვრება და თუნდაც წუთი ათასი იყოს, ვითარცა წუთი ერთი, ისე ყოფილა!..

* * *

სანდრო ახმეტელი არასოდეს ყოფილა ასე განერვიულებული, შინაგანად აწრიალებული. შემოქმედის სიმშვიდე ვინა თქვა, მაგრამ ამ წელს მაინც სხვაგვარად აეწყო საქმე. თითქოს ყველაფერი კარგად მიდის. თეატრს რეპერტუარში აქვს საუკეთესო წარმოდგენები. „რღვევა“, „ანზორი“, „ლამარა“, „თეთნულდი“, „ყაჩაღები“. აქვს სხვა კარგი დადგმებიც. სულ ახლახანს იყო ტრიუმფალური გასტროლები მოსკოვში, საზღვარგარეთ მიწვევა და, მაინც, ახმეტელს შინაგანი სიმშვიდე არა აქვს. იქნებ იმიტომ, რომ „თეთნულდი“ უცნაურად გააკრიტიკეს. დადებითი გმირი რაკი კვდება — კეთილი იღეაც კვდებაო. იღეა რჩება, იღეა იმარჯვებს, მსხვერპლის ფასად მოდის ახალი ცხოვრება სვანეთში,

იოლად არ ხდება ძველის ახლით შეცვლა მაინც ძლიერი აღმოჩნდა, მაინც აგრძელებს სიცოცხლეს სხვადასხვა ფორმით. მაგრამ ახმეტელის შინაგანი ღელვის მიზეზი კრიტიკა არ უნდა იყოს. იგი თითქოს შეეჩვია კიდეც. თეატრის შიგნით და გარე სამყაროსთან ურთიერთობა იმდენად მრავალფეროვანი იყო, რომ ძნელია მისი სისრულით გადმოცემა. იმ ატმოსფეროს მთავარი ხაზი კი ჩვენ ასე წარმოგვიდგება:

... კაბინეტში სანდრო ახმეტელი და აკაკი ხორავა არიან. გაისმა ტელეფონის ზარი.

სანდრო ახმეტელი რაღაც მრავალმნიშვნელოვნად ლაპარაკობდა.

— დიახ, სტალინმა იკითხა... კი... კი... ასე იყო... ვემზადებით... ვნახოთ...

საუბარი რომ დაამთავრა, აკაკი ხორავამ ჰკითხა: — რაო?...

— ისეთი არაფერი, აკაკი, როგორ ფიქრობ, თეატრი გაუძლებს ამდენ ტვირთს?

— რაზე ამბობ?

— თეატრის იუბილესთვის მზადება და საზღვარგარეთ გასტროლები. თეატრიც სარემონტოა. რაღა სეზონი გვექნება.

— საბოლოოდ დადგინდა რეპერტუარი?

— ჭერჭერობით ის არის, რაც იყო. „ანზორის“ გადამუშავება მოგვიწევს. „ლამარაშიც“ შეიცვლება პირველი და მეორე მოქმედება. იმპრესარიოსთან შევთანხმდებით, დეკორაციებს ამერიკაში დაამზადებენ. ასე უფრო იაფი ჯდება. გასტროლები სამ თვეს მაინც გაგრძელდება.

— ყველაფერს უნდა გავუძლოთ. არ იფიქრო საშა, რომ ჩვენმა მტრებმა ფარ-ხმალი დაყარეს. ახალი სპექტაკლებიც უნდა ვამზადოთ.

— რაღას გვეჩიიან! — ისე გულუბრყვილოდ იკითხა სანდრომ, თითქოს არ იცოდა, რას ერჩოდნენ!

— გამარჯვებულთან ბრძოლა ყველას ვაუკაცობად მიაჩნია. თუ ძმა ხარ, ცოტა დიპლომატიაც გამოიყენე. შენ ახლა ისეთი ავტორიტეტი გაქვს, შეიძლება ადვილად გალიზიანდეს კაცი!..

— მსახიობები?..

— შენ კი იცი, ვისაც ვგულისხმობ!

— ერთი იმის...

— ისევ ქიზიყური!... დედა ოდიშელიძის ქალი მაინც არ გყავდეს.

— რაცა ვარ, ესა ვარ. ადამიანები დიდი ხანია დაშორდნენ

გამოქვაბულებს, მაგრამ ერთმანეთის ჰამას მაინც არ ეშვებიან. ჩვენ გარშემორტყმული ვართ ათასგვარი ტალღებითა და არავინ იცის, ვინ რომელ ტალღაზე მოვხვდებით. აკაკი აი, ახლა ისეთი განცდა მაქვს, როგორც 1920 წელს მქონდა „ბერდო ზმანიაზე“ მუშაობას რომ ვიწყებდი. მაშინ ასე მეგონა, ბავშვივით ფეხის ადგმას ვსწავლობდი. პირველ დამოუკიდებელ ნაბიჯს ვდგამდი დრამის თეატრში. თითქოს მარტო ვიყავი ამ თეატრად ქცეულ მთელ სამყაროში. ასეა ახლაც. თითქმის ყველაფერი თავიდან უნდა დავიწყო. მინდა დავდგა დავით კლდიაშვილის ნიღბები, ილია ქავჭავაძის „კაცია-აღამიანი?“, „იულიუს კეისარი“, „ოდიპოს მეფე“. თეატრი დიდი პოეზიაა, ტკივილის პოეზია. „ალექსანდრე ბატონიშვილიც“ უნდა დავდგა. ეგ, იცი, რა არის? აღმოსავლეთის პამლეტია! ამას წინათ ახალგაზრდა მწერალს, გიორგი შატბერაშვილს ვუთხარი, — ასე მგონია, „მერანშიც“ იმას გულისხმობს-მეთქი. გაუკვირდა, ეგ რა უცნაური აზრი მოგსვლიათ. ორი დღის წინ პავლე ინგოროყვა იყო ჩემთან. ხომ იცი, რა ბრძენი და უცნაური კაცია.

— პავლე?... როგორ არა...

— სულ ათასგვარ პიპოტეზებშია, არც ერთი აზრი საქართველოს საკითხს არ შორდება. ამ ჩვიდმეტი წლის წინ ამიხიბრდა: თეატრზე ფიქრს მოეშვი, საქართველოს სათავეში ჩაუდექიო. კი ჩავუდგები მაგრამ ვინ მაყენებს-მეთქი, ღიმილით ვუთხარი და თან თვალებში შევცქეროდი, ნათქვამს ვერ მივუხვდი. თავის დიდ პორტფელს ხელი დააჩუქა, — ყველაფერი აქა მაქვსო. რა გაქვს-მეთქი? განსაცვიფრებელი ამბებით. აღარ ჩავეკითხე, რა ჰქონდა მხედველობაში. ახლა რომ შემხვდა, ის საუბარი გავახსენე:

— ბატონო პავლე! თქვენთვის რომ დამეჭვრებინა, დღეს არც თეატრი მექნებოდა და არც ის ადგილი-მეთქი.

— რატომ გგონია? — მიპასუხა.

— არ გიკირთ ამხელა პორტფელის ტარება? — ღიმილით გკითხე.

— ფანტასტიკური ამბებია! ფანტასტიკური! — მიპასუხა და პორტფელს ისე შემოჰკრა ხელი, როგორც ლამაზ ბედაურს სიამაყით შემოარტყამს ხოლმე მათრახს მხედარი. ამ ტანმორჩილ კაცს თავში იმდენი აზრები აქვს, რომ ერთ სამეცნიერო ინსტიტუტს ეყოფოდა. როცა დაეშორდით, იცი, რა მითხრა? დიდ გამარჯვებებზე მიაღწიე და ახლა ხარ ცოდო, თორემ აქამდე რა გიკირდაო... პირდაპირ სული გადმოგიტრიალა. ათასი რამე ვიფიქრე და მაინც ზუსტად ვერ ავხსენი, რატომ მითხრა. ვერც შეკითხვას ვუბედავ. როგორ გგონია, რას გულისხმობდა?...

— აბა, რა ვიცი საშა. ისე, ღმერთმა გადღეგრძელოს და ამაზე კარვად, ყოფნა ახლა შენ რომ ხარ, ველარ წარმომიდგენია!

— ჰოო?... შენც ასე ფიქრობ? მეც მიფიქრია. კარგი შეილები, კარგი მეუღლე, კარგი თეატრი, მთავრობაში მიღებული, თეატრალურ მსოფლიოში სახელი. აგერ, საკუთარი სტუდიაც მაქვს, სადაც მართო ქართველებს კი არა, კადრებს ვუზრდი აფხაზებს, ოსებს, ყაზახებს. ყველა თეატრი პიესის დადგმას მთხოვს. ყველგან გზა ხსნილი მაქვს. ერთი სიტყვით, თითქოს დიდებულად ამეწყო საქმე. ისე ღმერთმა ნუ მომკლას, რომ ბერიკებზე სპექტაკლი არ დავდგა. ჩვენს ხალხურ სანახაობას მაინც სხვა მაღლი აქვს. ყველაფერი ეს კარგია, მაგრამ მართლა სულ ეს არის მთელი ჩემი ბედნიერება? მართლა ბედნიერი ვარ?...

— ფილოსოფოსობ, თუ რალაციის თქმა გინდა და შორიდან მივლი?

— აკაკი! ერთხელ, თურმე, მდინარეც გარდაცვლება ხოლმე. იცი, როდის? წამით რომ ჩათვლემს, გამოიღვიძებს და ქრისტესავით ისევ აღდგება. მაგრამ ჩვენ თუ ჩავთვლემთ, ველარ გავცოცხლებით.

— ნუ გეშინია, ეგ არ მოხდება.

— მეშინია, ჩემო აკაკი, მეშინია. მსახიობებმა მალე იცით ყველაფრის დაჭერება, გათამამება...

— ისე, შენზეც ამბობენ, გაამაყდაო, მართალია?

— რა დროს გაამაყებაა, კაცი გულზე ვსკდები, იმდენი რამ არის გასაკეთებელი და ვერ ვერევი. ასე შგონია, ყველაფერი თავიდან მაქვს დასაწყები. იცი, როგორი თეატრი მინდა?

— მაინც როგორი? — ღიმილით ჰკითხა ხორავამ.

— ცხოვრება რომ შეცვალოს.

— რაა?!

— ჰო... აი, ის ცხოვრება, რასაც ხედავ...

— გაგიყდი? რას ამბობ?!

— ისეთს არაფერს. სცენაზე ცხოვრების პირდაპირ გადატანა ნამდვილ თეატრს კლავს.

— ისევე რომანტიკა!...

— არა... სულ სხვას გეუბნები. ჩვენს თეატრს ფიქრი აკლია, მთელი ცხოვრება მიტინგივით იყო. უკვე დადგა დრო გაანალიზდეს, შეჯამდეს ავიცა და კარგიც. სხვათა შორის, ამისთვის გვინდა თეატრის იუბილეც. აბა, დაფიქრდი! რა საოცარი ათი წელი გვქონდა: ჯერ მარჯანიშვილის მოსვლა, მერე ქართველი „მხატვლების“ წინააღმდეგ ბრძოლა, თეატრის მოდერნიზაცია. „ღურუ-

ჩის“ გამოსვლა. ფიცის დადება და ფიცის გატეხა. მეგობრობა და ღალატი, კონფლიქტი მარჯანიშვილთან. ჯერ ოთხი მსახიობის წასვლა, მერე კიდევ სხვების წასვლა. პროლეტარულ მწერალთა ასოციაციასთან კონფლიქტი, რაპ-ბელები... მეორე სახელმწიფო თეატრის შექმნა. გასტროლები. წარმატებები. მარჯანიშვილის წინააღმდეგ ბრძოლები. მისსავე თეატრში. ახლა სოციალურ სფეროში? პოლიტიკაში? ყველაფერმა გადაიარა ჩვენს გულებზე. მარჯანიშვილის გულმა ვეღარ გაუძლო და აკი წავიდა სამუდამოდ. შენ გგონია, უკვალოდ ჩაიარა, რაც მის ირგვლივ ხდებოდა? მე ჯერ ისევ ცოცხალი ვარ. ადვილად ვერ გამტეხეს. მინდა შევაჯამოთ ის ათწლეული. თქვენც ხომ გინდათ იუბილე?

— როგორ არ გვინდა. იქნებ ცოტა მატერიალურადაც მოვითქვათ სული. გაქირდა ცხოვრება.

— რა თქმა უნდა, ისე არ ჩაივლის, მთავრობა ფინანსურ დახმარებას გვპირდება.

— მარჯანიშვილის თეატრში უთქვამთ, იუბილე კოტის წინააღმდეგ. არის მიმართულიო.

— ახლა იუბილეზეც აგვიხიბდნენ?

— „ღღუღუჭიდან“ კი არბ, „ცხვრის წყაროდან“ უნდა დაიწყოს ახალი ეპოქაო.

— მაგათ მარჯანიშვილზე ხმა არ ამოვლებათ!...

სანდრო ახმეტელი მოჰყვა მის მიერ ათასჯერ თქმულის გამეორებას. ილაპარაკა იმაზე, თუ რატომ იხდიდა სწორედ 1934 წელს თეატრის ათი წლისთავს. რაც უფრო მეტს ლაპარაკობდა, მით უფრო ბევრი საეჭვო და სადავიდარაბო კითხვები იბადებოდა. თითქოს სადღაც, გულის სიღრმეში ხვდებოდა კიდევ, რომ მართალი არ იყო, მაგრამ თავს არ უტყდებოდა.

მაშინ კარგად არ იყო შესწავლილი ქართული თეატრის ისტორია. არც ახმეტელს და არც მის თანამოაზრეებს არ შეეძლოთ ზუსტად ეპასუხათ, თუ რატომ არ უნდა დაწყებულიყო ამ თეატრის ისტორია 1879 წლიდან. მათ მიერ შერჩეული 1924 წელი, მართლაც, უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენა იყო, მაგრამ უფრო მეტად განზოგადებული, ერთგვარად, სიმბოლური მნიშვნელობა ჰქონდა 1922 წელს. ისტორიული თარიღები იყო 1918 წელიც, 1920 და 1921 წელიც. ყოველ ამ წელს რაღაც თავისი მნიშვნელოვანი მოქმედება, მაგრამ თეატრმა მაინც 1924 წელზე შეაჩერა ყურადღება. ამ მცდარ ნაბიჯს ჰქონდა თავისი ახსნაც. გარდა იმისა, რომ უფრო მკაფიოდ იკვეთებოდა რუსთაველის თეატრის ისტო-

რიაში ახმეტელის როლი, საიუბილეო განწყობილებას ხელს უწყობდა შექმნილი მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატიც. ზოგი იმასაც ამბობს, რომ ახმეტელს არ სურდა იუბილეს ჩატარება, მაგრამ მსახიობებმა დააძალესო. ზოგს პირიქით ჰგონია. არც ერთია მართალი და არც მეორე. ამ საკითხში ახმეტელი და მთელი თეატრი ერთსულოვანი იყვნენ. ყველა რაღაც სიკეთეს ელოდა იუბილესაგან. აქ მოულოდნელიც არაფერია. მარად ასეა იუბილეების დამკვიდრების დღიდან!... დიდი კონტრასტი იყო თეატრის წარმატებებსა და მსახიობთა მატერიალურ მდგომარეობას შორის. ლამის წელში გაწყდა ხალხი, იმდენს შრომობდა, ეკონომიურად კი სულს ღაფავდა.

სანდრო ახმეტელი ზემდგომ ორგანოებში გამოიძახეს.

— საიუბილეო საღამოს გეგმა კარგად მოიფიქრეთ. მოხსენებას. თქვენ ნუ გააკეთებთ. სხვამ ილაპარაკოს თქვენზე! — მისცეს მითითება.

— თეატრის ხელმძღვანელს უფლება არა აქვს თავის თეატრზე ილაპარაკოს?..

— რასაც გეუბნებიან, ის გააკეთეთ. არც ნაკლოვანებები უნდა დაგავიწყდეთ!

— მაინც, რა ნაკლოვანებებზეა ლაპარაკი, ხომ ვერ გვეტყვი?

— აი, ის, რაც გაზეთებში დაგიწერეს. ზედმეტი გატაცება ფოლკლორული ამბებით, ეგზოტიკით, სანახაობით... მშრომელ ხალხს მეტი სოციალური პრობლემები უნდა. არც სხვა მხრივ გაქვთ მაინცდამაინც კარგად საქმე. სად არის ახალი სპექტაკლები. ჩვენ გვინდა ახალი რევოლუციური „ანზორი“, „რღვევა“.

— გინდათ, მაგრამ ყოველ წელშია არ იქმნება. შემოქმედება...

— კარგი, კარგი, ნუ დაიწყებთ თავის მართლებას, უფრო კრიტიკულად, ამხანაგო სანდრო!... უფრო კრიტიკულად!...

ახმეტელი გულამღვრეული გაემართა თეატრისკენ. პროსპექტზე პაოლო იაშვილი და ნიკოლოზ ჩაჩავა შეხვდნენ. პაოლომ ახმეტელს უგუნებობა შენიშნა:

— რაღაც ვერა ხარ გუნებაზე... რა მოხდა?

— ჩემს თავს ყოველ დღე რაღაც-რაღაცეები ხდება, მაგრამ ვერ გამტეხეს. ხომ იცი... ჩემი ხასიათი.

— მაინც, მაინც?..

— გუშინ ერთი მსახიობი ნასვამი შემოვიდა თეატრში. მართალია, სპექტაკლს არ ჰქონდა, მაგრამ მეწყინა, მორწმუნე კაცი

ნასვამი შევა ეკლესიაში? თეატრიც წმინდა საქმეა. კარგა გავჯორე-
იცო, რა მითხრა?

— რაო?..

— შენი ხელფასი ორ კვირას არ მყოფნის. დანარჩენ ორ კე-
რას სხვები მპატიუებენ სადილზეო... მომეცი საკმარისი ხელფასი
და კაცობას გეფიცები, რესტორნისკენ არ გავიხედავო...

— მარტო შენ ხომ არ გიჭირს, სხვებსაც უჭირთ. ყველა რომ
შენსავით მოიქცეს, რა გამოვა-მეთქი. ამის შემდეგ როგორ ხა-
სიათზე უნდა ვიყო? არც გარედან მაძლევენ მოსვენებას. შიგნით
კოლექტივის მთლიანობას შლიან, ერთმანეთთან აპირისპირებენ.
ათას ჯორს ავრცელებენ. რა ვიცი, იქნებ, იუბილემ შეკრას თე-
ატრი.

— საშა! იუბილეთი შეკრული თეატრი სად გინახავს!

— რაც არის, ეგ არის! შენ ეს მითხარი, პიესის საქმე როგორ
არის?!

— ვნახოთ, ვმუშაობ...

— ბატონო ნიკოლოზ! თქვენ რალაც განზე დგახართ. მობრძან-
დით თეატრში, მოვილაპარაკოთ!...

— რა ვიცი... ვინც თეატრთან ახლოს გყავს, ისინიც თურმე
განაწყენებულან.

— მაინც ვინ?!

— დადიანი, შანშიაშვილი...

ერთხანს კიდეც ისაუბრეს თეატრზე, მწერლობაზე, მხატვრო-
ბასა და კინოს საკითხსაც გადაწვდნენ სასხვათაშორისოდ. სანდრო
ახმეტელი განსაკუთრებით გაცხარდა, როცა საკითხი კინოს შეეხო.
მაგან ამირია თეატრში საქმეო, არტისტები გამიგიჟაო, კინოს რად
უნდა შევეუფარდო ჩემი მუშაობაო. პაოლო იაშვილმა სანდროს
ურჩია:

— საშა, ცოტა დამთმობი უნდა იყო. მსახიობისთვის კინოს პო-
პულარობა მოაქვს, ეკონომიურადაც ეხმარება. არ შეიძლება მთლად
აუკრძალო. ყველას გაინაწყენებ. შენგან მიკვირს. რად გინდა ასე-
თი დაპირისპირება.

— ვისაც თეატრი არ უნდა, წავიდეს...

— არა, არა, ყველაფერში ასე არ შეიძლება...

— საიუბილეო კომისიაში ვინ შედიან?...

— თათარიშვილი, მახარაძე, ბეღია, სტურუა... თავმჯდომარე
მგალობლიშვილია. დიდი მასშტაბი ექნება. იუბილეს გავმართავთ
ქუთაისში, ბათუმში, სოხუმში...

სანდრო ახმეტელი. თეატრში რომ მოვიდა, ფოიეში მსახიობთა

ჯგუფი დახვდა. გაეგოთ, გამოძახებული იყო და მის დაბრუნებას ელოდებოდნენ.

— როგორ არის საქმე, ბატონო სანდრო!

— კარგად, საიუბილეო დღესასწაული ყველას მოუტანს სიხარულს. მთავრობა ჭილდოებს გვპირდება. საერთო ხარჯისთვის 25 ათასი მანეთი გამოიყო. ყველა მსახიობს პირველი ხარისხის მომარაგებაზე გადაყვანას დაგვპირდნენ. „დურუჯელებს“ ექნებათ უპირატესობა, მაგრამ არავენ დაიჩაგრება. მაღალ დონეზე უნდა ჩავატაროთ საიუბილეო კვირეული... ბიჭებო! ერთი რამ. მინდა გკითხოთ და ნუ მოგერიდებათ, გულახდილად მითხარით, მე ყოველ ფეხის ნაბიჯზე მაფრთხილებენ, რომ იუბილე თეატრს კარგს არაფერს მოუტანსო, თქვენც ასე ფიქრობთ?

— ჩვენი მტრები ავრცელებენ მაგ ქორებს, ბატონო საშა! — თქვა ერთ-ერთმა მსახიობმა.

— თუ მართო „დურუჯელები“ დააჭილდოეს, სხვები უკმაყოფილონი დარჩებიან, — შენიშნა მეორემ.

— ბატონო საშა! ოქროს კოშკი რომ აუგოთ მსახიობს, მაინც უკმაყოფილო იქნება, სხვისი კოშკი უფრო მაღალიაო... თქვა ია ქანთარიამ, რომელიც საუბარს ის-ის იყო შეესწრო..

— ია! რად იცი არტისტებზე ეგრე ლაპარაკი? — მწყურალად შეუტია ემანუელ აფხაიძემ.

— მართალი არა ვარ, თუ? ყველა თეატრის ისტორიაში აგრეა და ჩვენთან გამონაკლისი რად იქნება, — ღიმილითა და ნახევრად ხუმრობის ტონით თქვა ქანთარიამ.

— ამ თქვენისთანა ლიტერატორების მოგონილია. ჩვენ რომ არ ვიყოთ, რა გეშველებათ?!..

— თქვენც ხომ ლიტერატორი ხართ — ლექსებს წერთ, სცენიდან კუბლეტებს კითხულობთ...

— ემანუელ! ისე, ჩვენს შორის დარჩეს, და... ხომ მართალი ვარ?!

ამგვარ საუბარსა და მსუბუქ კენწლაობას რატომღაც დიდი ინტერესით უსმენდა სანდრო ახმეტელი. მერე ყველანი რომ წავიდ-წამოვიდნენ, ია ქანთარიას თავის კაბინეტში დაუძახა და ვითომც სხვათა შორის ჰკითხა:

— მაშ, უკმაყოფილება მაინც იქნება, არა?...

— ბატონო საშა! უკმაყოფილება უკვე არის. ხმები დადის, ვის რას აძლევენ და ვის — რას. ხომ იცი, თეატრში ყველაფერს უბე-ნენ...

— ჯერ კარგად მეც არ ვიცი რა იქნება, და საიდან ასეთი ხმე-
ბი.

— ყველას თავისი ნაცნობი ჰყავს...

— აი, ეს წერილი ხმამაღლა წამიკითხე, მინდა მოვისმინო, ვა-
ლერიან გუნია ისეთი ლიტერატორია, დაფიქრების გარეშე ვერ
მისწერ. რამე შეცდომა არ იყოს!..

ია ქანთარია წამიკითხა სანდრო ახმეტელის წერილი

„ჩემო ძვირფასო ვალიკო, — წერდა ახმეტელი — გუშინ 16
აპრილს პრეზიდენტმა დამატყუა შენი პერსონალური პენსია. რაო-
დენობაზე წინასწარ შევეუთანხმდი ამხ. მახარაძეს, არანაკლებ
ორას ორმოცდაათი მანეთი თვეში: „ღვინის პენსიას“ კისრულობს
თვით რუსთაველის თეატრი, უაღრესად მადლიერი შენით, როგორც
საუკეთესო ბურჟისა და იმედისა ქართული თეატრის ყველაზე
საშინელი ეპოქის დროს. შენმა მადლიერმა ხელმა პირველმა დამ-
ლოცა შე ქართული სცენისათვის და ვეცდები არ შეგარცხვინოთ
არც შენ და არც სათაყვანებელი ჩვენი თეატრი. კიდევ ერთხელ
გილოცავ წოდებას და პენსიას, როგორც უმცირეს ჯილდოს,
მოძღვნილს ჩვენი ქვეყნის სახელით იმ საშინლად მძიმე მოღვა-
წეობის გამო, რაც შენ გადაიტანე. რუსთაველები გულწრფე-
ლად შემოგძახებთ: „ვაშა, ჩვენო ვალიკო“, „ვაშა, ჩვენს მამას“,
„ვაშა, ჩვენი ქართული თეატრის რაინდს“. შენი ახმეტელი.

— შესანიშნავია! — თქვა ქანთარიამ.

— თუ ასეა, მაშინ გაგზავნე.

ახმეტელისადმი ერთგულებით გამორჩეული ია ქანთარია ოთა-
ხიდან გავიდა. ახმეტელმა თვალი გააყოლა და თავისთვის გაიფიქ-
რა: ნუთუ იას ჩემგან არაფერი არ სწყინს? ერთი თვის ხელფასით
დავაჯარიმე დღიურების წარმოება რომ შეწყვიტა, მაგრამ თავი
ისე უჭირავს, ვითომც არაფერი მომხდარა.

ახმეტელმა მდივანი გამოიძახა და გააფრთხილა, არავინ შემო-
ვიდესო. ათასი საზრუნავი წამოუტივტივდა გონებაში. რომელ ერთს
მიხედოს. სულ უფრო და უფრო რთულდება თეატრის მდგომა-
რეობა. რა ჯანდაბად აიტეხა ეს იუბილე. რა გულუბრყვილოდ ეგო-
ნა, სულის მოთქმის საშუალებას მომცემსო. პირიქით კი მოხდა.

აი, იუბილეც დამთავრდა. გამოიცა წერილები სპეციალური
კრებული. რედაქციის წინასიტყვაობის მიხედვით გადაწყდა „კრე-
ბულის არაპერიოდული გამოცემა“. აქვე აღინიშნა, რომ ქართველ
ხალხს თეატრალური ხელოვნების დიდი ისტორია აქვს. „მისი ის-
ტორია უძველეს ხანაში უნდა ვეძიოთ“. იგი რამდენიმე პერიოდს
მოიცავს, მაგრამ არც ერთი საფუძვლიანად არ არის შესწავლი-

ლი. „ამ ნაკლის დაძლევა კი მომავალი ისტორიკოსებისათვის გვერდ-აუვლელია“. კრებულის ყველა მასალას ეცნობოდა ახმეტელი. მისი შეხედულებების კვალი აშკარად იგრძნობა. კრებულს ერთვის თეატრის რეპერტუარი 1920-21 წლის სეზონიდან, 1933-34 წლის სეზონებამდე (ჩითვლით). აქ უკვე ნათლად ჩანს, რომელ სპექტაკლს თვლიდა თავისად და რომელს მარჯანიშვილის თანაავტორებით დადგმულს. რეპერტუარში ისიც კარგად ჩანს, თანდათან როგორ მცირდებოდა ახალი სპექტაკლების რიცხვი, 1920-21 წლის სეზონში დადგმულია ოცდამდე ახალი წარმოდგენა, ათი წლის შემდეგ უკვე ორსამ პრემიერებამდეა დაყვანილი. თვით ეს მოვლენა გარკვეულად ასახავს თეატრში მიმდინარე პროცესების ხასიათს.

კრებული იხსნება აკაკი ხორავას წერილით. დაბეჭდილია 1930 წელს მცირე თეატრში გადაღებული სურათი: სურათზე არიან სტალინი, კიროვი, ორჯონიკიძე, კახიანი, ახმეტელი და სხვები.

იმავე წერილში არის მეორე სურათი — ახმეტელი საშეფო წარმოდგენის შემდეგ ხვდება წითელგვარდიელებს. არის მესამე სურათიც: ბუღუ მდივანი, კახიანი, ახმეტელი და ენუქიძე. კრებულში სხვადასხვა ხასიათის წერილებია, სადაც აღნიშნულია მსახიობების დამსახურება, საუბარი მხატვრებზე, კომპოზიტორებზე. გამრეკელის გარდა, თეატრში სპექტაკლების მხატვრები იყვნენ გუდიაშვილი, ქობულაძე, თავაძე, იაკულოვი, შავიშვილი; მუსიკალურ გადაწყვეტაზე მუშაობდნენ: გოკიელი, ტუხია, კილაძე. საინტერესოა ის ცნობაც, რომ თეატრი თავისთავს თვლის ქართული ესტრადის შექმნის ინიციატორად. კერძოდ, ასახელებს აფხაიძეს, ქანთარიას, ვასაძეს, საღარაძეს, ჯაფარიძესა და შავიშვილს, როგორც ამ საქმის პიონერებს. ახმეტელმა შექმნა ორკესტრის კულტურა თეატრში. მასვე ეკუთვნის მუსიკისა და სიტყვის პარმონიული შერწყმის ის მაღალი დონე, რითაც ამაყოფა რუსთაველის თეატრი.

რა მიიღო თეატრმა იუბილესაგან? სანდრო ახმეტელს 1933 წლის დეკემბერში მინიჭებული სახალხო არტისტობა გამოუცხადეს. რესპუბლიკის სახალხო არტისტის წოდებები მიიღეს ხორავამ, ვასაძემ, დაეითაშვილმა. ზოგი დამსახურებული არტისტი გახდა, მაგრამ იმასთან შედარებით, რასაც თეატრი ელოდა იუბილესაგან, შედეგი მეტად მცირე იყო. ზოგიერთს სულაც არაფერი ხვდა წილად. გაჩნდა განხეთქილება. თეატრში აღვილად იქმნება

ხოლმე საკონფლიქტო სიტუაციები. კონფლიქტს კი მაგნიტივით მიზიდულობის ძალა აქვს, შორიახლოს რომ გაეკარო, უმაღლესიკენ მიგიზიდავს, გულგრილს ვერ დაგტოვებს. ასეთი კონფლიქტებისადმი ინტერესში არის რაღაც თამაშისა და გართობის მომენტები.

ყოველ ათწლეულში უთუოდ იქმნება ღრმა კონფლიქტური სიტუაციები, მაგრამ ახმეტელი უცებ არ ელოდა ბედის ასეთ შემობრუნებას. უწყლოდ დარჩენილი ვარდებივით ჰქნება ძმობისა და მეგობრობის იდეალები. გუშინდელი თანამოაზრეები ერთმანეთისთვის მტერზე უარესნი ხდებიან. ამბობენ, ყოფილ მეგობარზე სასტიკი მტერი არც არსებობსო. საკუთარ თვალში რომ ვაამართლოს თავისი ნამოქმედარი, იგი სიამოვნებით სცხებს ჩირქს იმას, ვისაც ღალატობს.

სანამ თეატრს აშენებენ, სულში იძვრენენ ერთმანეთს. ცოცხლობენ თანამოაზრობის ღვთაებრივი პრინციპებით, მაგრამ, აი, ააშენებენ დიდებულ შენობას და მერე მის დასანგრევად ისეთი ძალით დაეძგერებიან, რომ აღარავის ინდობენ. გუშინდელი სულგრძელნი საოცრად სულმოკლენი ხდებიან. პატივმოყვარეობის ნამდვილი ზეიშია!... თანამოაზრობა, რის საფუძველზედაც შენდება თეატრი, მალე იმკის კეთილ ნაყოფს. მაგრამ მისი განაწილება თანაბრად არ ხდება და თანდათან იწყება ერთიანობის დაშლა. ხალხი, მაყურებელი სხვადასხვა შეფასებას აძლევს ყოველ მსახიობს, ეს კი წელს უწყობს კოლექტივის ერთიანობის დაშლას. მაყურებელმაც რა ქნას? ვინც მოსწონს, იმას უქერს. მხარს. თეატრში კი ხშირად სხვაგვარად ფიქრობენ.

უკვე იგრძნობოდა, რომ რეალიზმის არხები თანდათან ვიწროვდებოდა.

ახმეტელი იმასაც გრძნობდა, რომ თეატრი, რომლისკენაც ისწრაფოდა, უკვე შეიქმნა და მისთვის კარგი გაკეთილი უნდა ყოფილიყო ის, რაც მარჯანიშვილს გადახდა. მხოლოდ ოთხი წელი დასცალდა რუსთაველის თეატრში. თეატრიდან მის წასვლაში, უნდოდათ თუ არ უნდოდათ, ყველას ხელი ერიო.

მხოლოდ ოთხი წელი დასცალდა მარჯანიშვილს მეორე სახელმწიფო თეატრში. როცა მსახიობები სახელს იხვეჭენ, ადვილად იჯერებენ, რომ მათაც შეუძლიათ სპექტაკლების დადგმა და თეატრის ხელმძღვანელობაც. ამის მოსურნენი ცოტანი არ არიან. ამიტომ ერთიანდებიან და კოლეგიალურ ხელმძღვანელობას მოითხოვენ. დიდ თეატრალურ კონფლიქტებს, ფარულად თუ აშკარად, მაინც ეს სურვილი უძევს საფუძველად. კოტე მარჯანიშვილის

წინააღმდეგ მოწყობილი ობსტრუქცია, რაც თბილისისთვის კარგად იყო ცნობილი, სხვებისთვისაც გამაფრთხილებელი უნდა ყოფილიყო. ახმეტელი ჯაჭვეურ რეაქციასზე, ალბათ, არ ფიქრობდა, მაგრამ ვერც უყურადღებოდ დატოვებდა მომხდარ ფაქტებს. ერთი წუთით შეეძლო წარმოედგინა, თუ რა შეიძლებოდა ესაყვედურებიანთ მისთვის ანალოგიურ შემთხვევაში? არსებითად იგივე, რაც მარჯანიშვილის თეატრში ითქვა: დისციპლინა მოიშალა, ახალი სპექტაკლები ცოტა იდგმება, დასი დაუტვირთავია.

სანდრო ახმეტელი ყოველ წვრილმან ფაქტსაც კი უკვე განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდებოდა. გრძნობდა, რომ რაღაც სხვა, აუხსნელი სიტუაცია მწიფდებოდა მის ირგვლივ.

ერთ-ერთი განწყობილება შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ: ...კრება თეატრში. სანდრო დგას დარბაზში და თვალყურს ადევნებს მსახიობთა გამომეტყველებას. პირველი პირით თუ გადმოცემით, ასეც შეიძლება ვთქვათ: ჩემი სამი მეგობარი პარტერში ერთად დაჯდა. რაღაც არ მომეწონა. ვერ ვიტყვი, რომ ჩემთვის ცუდი უნდოდათ, ან წინასწარ განზრახვით დასხდნენ ერთად, მაგრამ რა ვქნა, ამ ფაქტში რაღაცა არ მესიამოვნა. არ ვექვიანობდი, ხელშესახები არაფერი მქონდა, მაგრამ ფაქტია, არ მესიამოვნა. ერთი-ორჯერ მათკენ მწყრაღადაც გავიხედე. მერე, ერთმანეთს რაღაც გადაუჩურჩულეს. ესეც ცუდად მენიშნა. სანტიმენტალური კაცი არა ვარ, მაგრამ ყელში ბურთივით გამეჩხირა რაღაც. გრძნობა მომერია. ვიგრძენი, თვალები მიწყლიანდებოდა. ჩემი სისუსტისა შემრცხვა. თავი მაღლა ავწიე. ბოლო იარუსისკენ გავიხედე, ვითომ რაღაცას ვათვალიერებდი. ახალა შევამჩნიე, კედელს ბზარი გასჩენოდა. მერე თვალი ჰერისკენ გამექცა და გამიშტერდა... თეატრის ჰერი, ბელეტაჟის ლოჟები, იარუსები უცებ აივსო პატარა ანგელოზებით. თითქოს დაეინახე, როგორ ჩამოსხდნენ კედლებზე, გაშალეს ლამაზი ფრთები და სირინოზის ხმით დაიწყეს სიმღერა. თეატრი გაივსო მაყურებლით. მოდიოდა და მოდიოდა ხალხი ღვთაებრივი სიმღერის მოსასმენად. კალი, რომელიც დარბაზს ანათებდა, ერთ დიდ გაჩირალდნებულ სანთლად მომეჩვენა. ანგელოზებს სანთლები უნათებდათ, თუ თვითონ ანათებდნენ, ძნელი გასარჩევი იყო. აი, რა გამახსენდა დასის იმ კრებაზე, წუთით მაღლა რომ ავიხედე. წამიერად გაცოცხლდნენ ჩემი ბავშვობის შთაბეჭდილებები, როცა პირველად რუსთაველის თეატრში მოვხვდი. გაჩირალდნებულმა დარბაზმა პირდაპირ გამარგნა. რამდენი ამური დამცქეროდა თავზე! მახსოვს, ჩემთვის გაეფიქრე: ნეტავი, ეს ამურები ღამეც აქ რჩებიან?...

თეატრიდან რომ გავდიოდით, რაღაც სხვანაირად ჩაცმული მო-
ხუცი კაცი შევამჩნიე, რომელიც კარებში იდგა.

— ვინ არის ის ძია?

— თეატრის დარაჯია!

— ღამეც თეატრშია?...

— სულ თეატრშია.

— რა ბედნიერია, სულ ანგელოზებთან იქნება! — გავიფიქრე.
და აჰა, ნანატრი ბედნიერებაც!..

დარბაზში ორი მსახიობი ხმაურით შემოვიდა. თითქოს უცებ
გამოვფხიზლდი.

— რა ამბავია? იგვიანებთ და ხმაურობთ კიდევ? დასხედით!
მე მინდა გითხრათ, — მივმართე კოლექტივს, თუ დასის მთლია-
ნობა არ აღდგა, მაშინ ჯობია, თეატრი დაიშალოს. უკან დასახევი
გზა მოჭრილია, წინ ვერ მივდივართ. მხატვრული დისციპლინა,
რითაც თავი მოგვწონდა, მოშლილია. ყოველ ჩემს ბრძანებას, ყო-
ველ ჯარიმას, საყვედურს ზოგიერთი ისე მტკივნეულად განიცდის,
რომ მათ პატივმოყვარეობას საზღვარი არა აქვს. ასე რამ გაგათა-
მამათ? ვინ გაქეზებთ, ვისი იმედით ირჩებით ასე? თეატრის ირგ-
ვლივ საშინელი ატმოსფეროა.

უკანასკნელ თათბირზე, რომელიც სამ დღეს გაგრძელდა, ნა-
თელი გახდა, რომ დიდი ჯგუფია დარაზმული. ახმეტელის წინააღ-
მდეგ აშკარა შეტევაზე გადმოვიდნენ, სარგებლობენ თეატრის მერ-
ყევი ელემენტებით, განაწყენებული ადამიანებით.

— სამწუხაროდ, არის რაღაც ისეთი ძალა, რომელიც ყველას
თოჩინასავით ათამაშებს. თეატრს არ შეუძლია ასეთ პირობებში
მუშაობა. ვისაც უყვარს თავისი თეატრი, ვისთვისაც ძვირფასია
დიდი სახელი, რომელიც ჩვენ მოვიპოვეთ, ვთხოვ, ნუ აპყვება
ათასგვარ კორს, თავი შეიკაოს დასაგმობი მოქმედებისაგან. თუ
ერთსულოვნება აღდგება, კრიზისიც ადვილად დაიძლევა...

ჩვენი გეგმა ასეთია: „ზაგმუკი“ ახალი შემადგენლობით წავა.
გაგრძელდება „ქართა ქალაქის“ რეპეტიციები. პარალელურად —
„ინტერვენცია“. მართალია, „ნაბიჭვარმა“ დიდად არ გაგვიმართლა
იმედი, მაგრამ საზღვარგარეთიდან დაებრუნდებით და მდგომარეო-
ბას თანდათან გამოვასწორებთ. თქვენს გარეშე რა შემიძლია! ან
უნდა მენდოთ და გამომყვეთ, ან არადა დავშორდეთ!...

სანდრო ახმეტელის გულახდილმა და მტკივნეულმა სიტყვამ
დასზე შთაბეჭდილება მოახდინა. გამოვიდნენ მსახიობები, რეჟი-
სორები... ზოგმა ახმეტელს გულწრფელი მხარდაჰქერა აღუთქვა,

ზოგმა მიკიბულ-მოკიბულად ილაპარაკა. ისევ გაისმა იუბილეს თემა.

მარტო ერთი თვის ხელფასებით დაჯილდოება გვეკუთვნოდა?... არ დაგვაფასეს და გული გვეტკინა. აბა, ხომ არ ვიცეკვებლით... — თქვა მან, რომელიც მაინცდამაინც დიდი ნიჭით არ გამოირჩეოდა. მას მეორემ აუბა მხარი:

— ბატონო საშა, თქვენ მართალი იყავით, როცა თქვით, რომ მაგ ერთი თვის ფულსაც ნუ ავიღებთ, ახალი დირიჟაბლის ასაგებ ფონდში გადავრიცხოთო.. ნამდვილად ჯობდა...

— რას ლაპარაკობ, თუ გესმის! — მწყრაღად შეუძახა აკაკი ხორავამ...

სანდრო ახმეტელი ხმას არ იღებდა. იჯდა და გამომსვლელებს უსმენდა.

— ვინც ჩვენს თეატრს ებრძვის, მას საქართველო არ უყვარს, — თქვა ვანო აბაშიძემ.

— ჩემო ვანო, საქმე უფრო მარტივად არის: თეატრი კი არა, მე არ მოვწონვარ. მთელ მსოფლიოში ხელით სატარებელი რომ გავხდე, მაინც არ მომეშვებიან. ვიცო, ვისი იმედითაც მებრძვიან... არაფერია, კისერს მოვუგრებ... ჩამჩიჩინებენ, რომ თეატრში, ერთი მეხუთედის გარდა, ყველა ჩემი წინააღმდეგია. მართლა ასეა? ჰა?... თუ ასეა, მითხარით.

— ტყუილია! — გაისმა კანტი-კუნტი წამოძახილი.

— თეატრს, თურმე, მუშაობის არც მეთოდოლოგია ჰქონია, არც სისტემა. სახალხო განათლების კომისარიატის ოფიციალური წარმომადგენელიც იყო იმ თაობიჩზე. ჩვენ დღეს კრებაზე უნდა მოვითხოვოთ, რათა მთავრობამ მიიღოს გადამჭრელი ზომები ბრძოლების აღსაკვეთად. საზოგადოების უღირს ნაწილს ლაგამი უნდა ამოედოს... ეს ასეა, მაგრამ მარტო ეს უშველის ჩვენს საქმეს? შიდა ამბებს რა ვუყოთ. აი, წაგიკითხავთ აკაკი ვასაძის წერილს, რომელიც ამ დღეებში მომწერა.

— წავიკითხო, აკაკი? — მიმართა ვასაძეს.

— წაიკითხეთ!

— ვასაძე მწერს: „თეატრში გახშირდა რეპერტიციებისადმი დილეტანტური დამოკიდებულება. ხორავას, დავითაშვილის, სალარაძის, ლალიძისა და სხვა რამდენიმე კაცის გარდა, სერიოზული მუშაობა არავის უნდა. ასე მუშაობის გაგრძელება არ შეიძლება, თუ ზომებს არ მიიღებთ. ასეთი ამბები არც დღეისათვის, არც მომავლისათვის კარგს არაფერს გვიქადის. მე ვფიქრობ, უნდა გამოინა-

ხოს ჯარიმებზე მეტი ზემოქმედებითი ძალის საშუალებები. ხალხს აღარ ესმის, რას სჩადის...”

— აი, ამ წერილის პასუხად მე დავწერე მკაცრი ბრძანება და გაჰოვქვეყნე დაჯარიმებულთა სია. თქვენ ეს უკვე იცით, ამიერიდან მოვხსნი, ვინც არ უნდა იყოს, თუ მუშაობაში ხელს შეგვიშლის.

— ახალგაზრდებს შორის არ არის კარგი ურთიერთობა, — თქვა მავანმა.

— მე ვერ ვგრძნობ რეჟისორების დახმარებას, — განაგრძო ახმეტელმა. თითქოს შეიცვალნენ აღსაბაძეც, პატარიძეც... ირაკლი! არც შენ საამქროებში არის ყველაფერი რიგზე.

— ბატონო სანდრო! ძალიან უხეშად გამაკრიტიკეთ მაშინ. მეწყინა. ასეც არ შეიძლება, — თქვა პატარიძემ.

— რეპერტიციაზე არ მოხვედი, მაშ რა მექნა?..

— ჯერ გეკითხათ, რატომ არ მოვედი!..

— თქვენ ყველას ლოლიავი გინდათ, მე კი ასეთი კაცი არა ვარ. რუსთაველის თეატრს მეგობრობა ედო საფუძვლად. ამით ვიყავით ძლიერნი. ახლა კი ვატყობ, მოირყა ეს საფუძველი. მე გუშინ ერთმა მეგობარმა მითხრა: კაცი რომ წლობით ერთ თანამდებობაზე ზის, მასში ახალი ხასიათი ყალიბდებაო. ასეთ ხასიათს თანამდებობის პირს ეძახიან. ასეთი ადამიანი ყველგან უფროსობს. უახლოესი მეგობრების სუფრაზეც კი მბრძანებლური ტონით ლაპარაკობს. თავისთავზე ათჯერ უფრო ჰკვიან ხალხშიაც რომ იდგეს, მაინც ზემოდან იყურება. ყველას შენიშვნებს აძლევს. შენიშვნებს იძლევა სამსახურშიც, ოჯახშიც, მეგობრებშიც, ერთი სიტყვით, ყველგან, რადგან ასეთი ქცევა უკვე მისი ორგანული ნაწილია, მისი ბუნებაა. საკმარისია, გამოაცალო სკამი და მასთან ერთად შორდება თანამდებობის პირის ნილაბი, რომელიც თითქოს დაბადებიდან დაჰყვა. რატომ გავინსენე ეს ამბავი? აი, ამგვარი თანამდებობის პირები ძალიან უხეშად ერევიან თეატრის საქმეში!

— თქვენ, ალბათ, გაიგეთ ამას წინათ რაც ჩვენს თეატრში მოხდა. გაიღო კარი და უცებ ჩემს რეპერტიციაზე შემოვიდა ვილაც უცხო პირი. მოვიდა ჩემთან და მეუბნება: — გ ი ბ ა რ ე ბ ე ნ !... სიბრაზისაგან კინალამ სისხლი ჩამექცა. რა უნდა მეთქვა? თქვენ ხომ გესმით, რას ნიშნავს რეპერტიციაზე შესვლა? დაუპატიჟებელ სტუმარს მარჯვენა მკლავზე მოვკიდე ხელი, მაგრად მოვუჭირე და ვუთხარი: — გა დ ა ე ც ი თ ი მ ა ს, რომ მე ასე მას სხდომებზე არ ვუვარდები. ახლა კი გაეთრიეთ აქედან!..

— საშა! ეგ როგორ შეიძლება. ამას არავინ გაპატიებს... — თქვა

ნინო დაავითაშვილმა, რომელიც გახმარტობით იჯდა და თავისი ლამაზი თვალები მიანათა ახმეტელს.

— ვიცი, მაგრამ სხვანაირად რომ არ შემოიძლია?

— ჩვენ ყოველგვარ ძალადობას უნდა დავეუპირისპიროთ მტკიცე მეგობრობა... — ახმეტელმა უკანასკნელი ფრაზა ლოზუნგით წარმოთქვა. თვითონაც აღარ სჯეროდა თავისი ნათქვამის.

აღელვებული განწყობილებით, ხმაურით დამთავრდა კრება. მსახიობები ერთმანეთს ეკამათებოდნენ, დაობდნენ. ზოგი რას ამბობდა და ზოგი რას... დარბაზიდან რომ გადიოდა, ერთმა მსახიობმა ახმეტელს შინაურული ტონით ჩაულაპარა:

— აქ შენი ფასი არ იციან, წადი სხვაგან იქ დაგაფასებენ!..

ახმეტელმა გაოცებული თვალებით შეხედა მრჩეველს და თავისი კაბინეტისაკენ წავიდა. მაგიდის უკრა გამოაღო, თითქოს რაღაცას ეძებდა. ხან ერთი წერილი მოხვდა ხელთ, ხან — მეორე. ზოგიერთი წერილის ადგილები გადაიკითხა. მეორე ხელში აკაკი ხორავას წერილი მოხვდა. გადაშალა. მეორე ფურცლიდან ერთი ადგილი წაიკითხა: „...ძალიან ვნანობ, — რატომ არ დავიბადე შენს ახლოს, რათა შენგან, როგორც შენს სუსტ აჩრდილს, მიმეღო ცხოვრებისა და ადამიანის ცოდნა. გამეგო ადამიანური არსებობის მიზანი და დანიშნულება. მაგრამ ბედს იმასათვის ვწირავ მადლობას, რომ დღესაც, სიმწიფის ეპოს, შენს ხელში ვარ და მოწაფედ ვგრძნობ თავს“.

სანდროს გუნება გამოუკეთდა. მხნედ წამოდგა, ოთახში გაიარ-გამოიარა. ხორავასთან შეხვედრა მოუწია, მარტო შეხვედრა. გაახსენდა, აკაკიმ როგორ განიცადა, მარჯანიშვილმა რომ ლირის რეპეტიციები მოხსნა. იმავე დღეს მიუბრუნებინეს კოტეს ნათქვამი, მაგის არტისტობისა არ მწამსო... ნეტავი, კოტეს ენახა აკაკის ბერსენევი, ანზორი, კარლი... მაშინ რას იტყოდა?! განა საოცარი არ არის. კოტე არტისტის შეფასებაში შეცდა? ის ხომ თითქმის არასოდეს ცდებოდა! — ფიქრობდა ახმეტელი და ისე დააბიჯებდა კაბინეტში, თითქოს ოთახის ფართობს ზომავსო. მეორე მხერა სამელნის მოწყობილობაზე შეაჩერა, რომელიც რიონჭესისა და ზრამჭესის მშრომელებმა უძღვნეს თეატრის იუბილეზე. ამ ხალხისა რომ არ მჯეროდეს, მუშაობაც არ ეღირებოდაო! — გაიფიქრა.

— ეს ოხერი იუბილეები პანაშვიდს მაგონებს! — გაახსენდა თავის მეგობარს ანდრო საყვარელიძეს რომ უთხრა. არადა, რა ორგანიზებულად, რა ლამაზად ჩატარდა საიუბილეო დღეები. მთელი სამი საღამო მხიარულობდა ხალხი. ფოიეში ისმოდა სტეფანე ჯაფარიძის, გიორგი საღარაძის კუპლეტები, ემანუელ აფხაიძე გატა-

ცებით კითხულობდა სატირულ სტრიქონებს. სანდრო ახმეტელს განსაკუთრებით მოსწონდა „მეგობრების“ პორტრეტები, სადაც ძირითადად კრიტიკოსები იყვნენ შერისხულნი.

ცოტ-ცოტა ნაკლი ყველას გვაქვს,
თითქმის სუყველას მთლიანად!
მაგრამ გაგებოლეთ ჯანსაღად,
სწორად და სამართლიანად.
ზოგს ეს საკითხი არ ესმის,
ზოგს განგებ არ სურს გაიგოს!
ასეთმა ხალხმა, ჯობია,
წერაზე ხელი აიღოს.

თამარ წულუკიძე, ნინო თულაშვილი და მერი ჯაჭანიშვილი შესანიშნავად ცეკვავდნენ სამაიას. ბუეუუა შავიშვილი „მასკოტადან“ მღეროდა არიებს. მთელი თეატრი მასპინძლობდა მოსკოველ, ლენინგრადელ და სხვა ქალაქებიდან ჩამოსულ სტუმრებს. იმ დღეებში გახარებული იყო ახმეტელი, კოლექტივი ისევ შეკრული ეგონა. მაინც, რამდენი ენერგია მოხმარდა იუბილეს. ამ პერიოდში ერთს კი არა, ორ ახალ სპექტაკლს დადგამდა. საზღვარგარეთ წასვლის ლოდინმა ხომ პირდაპირ ერთ ადგილზე მიაჯაჭვა თეატრი.

რეპერტიციები... გაუთავებელი რეპერტიციები ძველი სპექტაკლების წესრიგში მოსაყვანად! სანდრო ახმეტელი პარალელურად ხან „ბერეკაობის“ სცენებს გადიოდა, ხან — „კაცია ადამიანისას“, ეძებდა ახალ პიესებს. კითხულობდა შანშიაშვილის „არსენას“, კორნეიჩუკის „პლატონ კრეჩეტს“. ხარივით იყო შებმული მძიმე უღელში. ურმის კოფოზე რაღაც უჩინარი ძალა წამოსკუპებულიყო და მარჯვნივ და მარცხნივ იქნევდა ჯოხს...

სანდრო ახმეტელი ღონივრად სწევდა თეატრის კაპანს, მაგრამ ვერ იქნა და ჯოხის ქნევას ვერ შეეგუა. ვერ დაიმორჩილეს შემოქმედის სული!

სანდრო ახმეტელი კაბინეტიდან გასვლას აპირებდა. გაიღო კარები და აკაკი ვასაძე შევიდა.

— საშა! — იქნებ არც ისე ცუდად არის საქმე, როგორც შენ დახატე კრებაზე.

— შენ არ მომწერე ის წერილი? — გაღიზიანებით უთხრა ვასაძეს.

— ადრეც მოგწერე და ახლაც. ეგ რა შუაშია. ისე, რაღაცეები ჩვენც მოგვეკითხება, ძმაო!..

— ჰო, მოგეკითხებათ... დიდი უფლებები გაქვს თეატრში. ამბობენ, ზედმეტიც...

— მე არც ერთი არ მითხოვია, ყველა შენ მომეცი. თუ ძმა ხარ, გთხოვ, სხვებს ნუ უსმენ...

— მაინც, ვის?... დაჟინებით ჰკითხა და თვალი თვალში გაუყარა აკაკის.

— რა ვიცი!.. — ზოგს, იქნებ, ზედმეტი ერთგულებითაც მოსდის... ზოგს სულ სხვა მიზანი ამოძრავებს. ხალხი ჭრელია.

— ბაქოში უნდა წავიდეთ გასტროლებზე.. ამასობაში იქნებ საზღვარგარეთის საკითხიც გადაწყდეს საბოლოოდ.

— არ დაგვაყენეს საშველი. თუ გვიშვებენ, გაგვიშვან, თუ არა და, პირდაპირ გვითხრან უარი...

— ჩავალ მოსკოვში და, სადაც საჭიროა, იქ მივალ. ყველაფერს ვიტყვი.

— მაინც ფრთხილად იყავი.

— ბოლოს და ბოლოს, რა მაქვს სახვეწარი.

— რა, ადგები და სხვა თეატრში წახვალ?

— ეგ რა თქვი, აკაკი! ხომ ხედავ, ყველგან მიწვევენ და არსად არ წავედი, არ მივატოვე ჩემი თეატრი. ვერც ბროდვეის თეატრებში მიწვევამ მომხიბლა, ვერც მოსკოვის, ვერც პარიზის... ყველაფერი შევწირე რუსთაველის თეატრს. რატომ მალაპარაკებ ამ თემაზე?... შენ ხომ ეს ისედაც იცი?

— ეგრე თუ გაცხარდებოდი, არ მეგონა. მე ხუმრობით გითხარი. განა არ ვიცი ჩვენი თეატრისადმი შენი თავგანწირვა.

— ისე, თუ ქართველი კაცი ხარ, შენი ენერგია და ნიჭი შენ ხალხს უნდა მოახმარო, მე ასე მწამს!...

— სხვაგანაც შეიძლება ასახელო შენი ხალხი. მაგალითად, პირადად მე ვამაყობ რუსულ თეატრში სუმბათაშვილის ღვაწლით.

— სუმბათაშვილი კოლოსია. სტანისლავსკის შემდეგ რუსეთში მეორე კაცია, ნამდვილი დიდი. ევროპული მასშტაბის კაცი, მაგრამ არავინ ძეგლს არ დაუდგამს!...

— რათა, იუჟინი ნამდვილი ინტერნაციონალისტია!... დიდება არ დაკლებია.

— აკაკი! ჩემზე დიდი ინტერნაციონალისტი კაცი არ მეგონია. ამის თავდები ჩემი სპექტაკლებია, მთელი ჩემი მოღვაწეობა, შენ ეს იცი, მაგრამ წყალსაც წაუღია ყველაფერი, რაც ჩემს ხალხს არ არგია.

ამას წინათ მითხრეს: ერთ-ერთ ჩვენს დრამატურგს პიესა დაუწერია და თურმე ტრაბახობს, რომ მისი ერთ-ერთი გმირი შთამო-

მავლობით ზანგია, ენით — აფხაზი, გვარით — ქართველი, საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით — აჭარელი, ქვეშემრდომობით სსრ კავშირის მოქალაქე, მსოფლ შეგრძნებით — მსოფლიო პროლეტარული ოჯახის წევრი. თუ ძმა ხარ, შითხარი, რა არის ეს აჯაფსანდალი? ასე ესმის ინტერნაციონალიზმი? განათლებული კაცი რომ ასე მსჯელობს, სხვას რა მოეთხოვება? მაგრამ მოვეშვათ ამ თემაზე ლაპარაკს. რაღაც უნდა მოვიფიქროთ თეატრში დისციპლინის აღსადგენად. მე ვერაფრით ვერ შევეგუები, თუ თეატრში ჩემს განკარგულებას არ შეასრულებენ.

— ვახტანგოვის თეატრის მაგალითიდან ხომ არაფერი გამოგვადგებოდა.

— არა, ვახტანგოვის თეატრში თხუთმეტი კაცი განსაკუთრებულ მდგომარეობაშია. მათ შორის, ვინც ვახტანგოვთან ახლოს იდგა, ის ყველაზე პატივდებულია. თანასწორობის პრინციპს სხვა წესრიგი სჭირდება და არა ასეთი.

— გათანაბრება რა საჭიროა...

— არა, არ ვათანაბრებ, მაგრამ ვატყობ, რომ ზოგიერთები უკვე გათამამდნენ. შენიშვნასაც აღარ კადრულობენ. ხან სად დადიან და ხან — სად... აი, შენ, მსახიობიც ხარ დარეჟისორიც. გახსოვდეს, მსახიობი როცა სახელს მოიხვეჭს, მერე ვერავის უფროსობას ვეღარ ითმენს.

— საშა! გახსოვს შენი ფრთების შეკვეცაზე რომ ლაპარაკობდა მარჯანიშვილი? ახლა შენც იგივეს იმეორებ, მაგრამ ვისი მისამართით? ჩემი? ხორავისი? ირაკლის?... ვისი?..

— ჩამოთვალე! ჩამოთვალე!... რამდენია?... რაკი მარჯანიშვილი გაიხსენე, იქნებ ისიც გამახსენო, თუ იცი, 1926 წელს მარჯანიშვილი რატომ გნიშნავდა თეატრის მთავარ რეჟისორად? მაშინ კარგი არტისტი იყავი და მეტი არაფერი. ჰა, რატომ შემოგთავაზა? იქნებ, მართალიც იყო?...

— თუ ძმა ხარ, ასე ნუ მელაპარაკები. რაღაც ეჭვის ჭია შეგჯდომია და არ გასვენებს.

— რისი ეჭვის? სულაც არა. შესანიშნავი არტისტი ხარ. სტუდიას კარგად ხელმძღვანელობ, დადგმებშიც მხარში მიდგახარ. შენზე რა მეტქმის სამღურავი...

— აბა, რაშია საქმე! ეტყობა, ვიღაცა თეატრს მაგრად უბერავს სულს..

— ცეცხლის ჩასაქრობად, თუ გასაღვივებლად? აკაკი, დისციპლინა მეორეხარისხოვან მსახიობებს ეხება თუ უკვე ცნობილებსაც?

— რა თქმა უნდა, ყველას, აქ შეღავათი არ შეიძლება, მაგრამ

თუ მე მგულისხმობ, ცდები, შენ იცი, როგორი დისციპლინებულიც ვარ.

— ეგ მართალია, შენზე, აბა, როგორ ვიტყვი. საერთოდ ვამბობ.

— საერთოდ?

— ჰო, რაღაც თანასწორობა არ გამოდის. ერთი და იმავე მოქმედებისთვის ერთს ვსჯით, მეორეს არა... ხომ გვაქვს ჩვენს მუშაობაში ასეთი ფაქტები.

— გვაქვს და ამიტომ დავწერე ის, რაც კრებაზე წაიკითხე.

— გამოდის, რომ მე მთხოვ მკაცრად და განუჩიევლად მოვექცე ყველას, ვინც თეატრში დისციპლინას დაარღვევს.

— აგრე გამოდის...

— მერე, შენ დამიჭერ მხარს?

— საშა, როდის იყო, რომ მხარს არ გიჭერდი ასეთ რამეებში?..

ამ დროს გაისმა ტელეფონის ზარი. სანდრო ახმეტელს ზემდგომ ორგანოებში იბარებდნენ. აკაკი ვასაძეს ბოდიში მოუხადა და წავიდა. ვასაძე თეატრში დარჩა. საუბარს შეჰყუდა და ამასობაში ახმეტელიც დაბრუნდა. ისინი კვლავ შეხვდნენ ერთმანეთს.

— კარგია, რომ დამელოდე. სეზონის ხანგრძლივობა უნდა გაზარდოთო, ბაქოს გასტროლების მნიშვნელობაზეც მელაპარაკენ. ისევ გაიხსენეს ჩემი მოხსენება ოუბლიუზე, შენ არ უნდა გაგვეთებინაო.

— ერთხელ ხომ გითხრეს. რას ჩაგაცივდნენ?!

— რა ვიცი. ყოველ ჩემს დამოუკიდებელ ნაბიჯს. თავიანთ საწინააღმდეგო მოქმედებად მიიჩნევენ. არ ვიცი, ჯარისკაცივით როგორ ავეუწყო ფეხი. თურმე ერთი ამბავი ატეხილა, მათი წარმომადგენელი რომ გავაგდე...

ახმეტელისა და ვასაძის საუბარს სხვებიც შეუერთდნენ. ისეთი თბილი საუბარი გაიმართა, თითქოს მზე ამოსდიოდათ ერთმანეთზე, მათი საუბრის ტონი იყო გულწრფელიც, კეთილიც. არა მარტო სცენაა ერთდროულობის ხელოვნება, არამედ თეატრში წამიერია ადამიანთა ურთიერთობის ხასიათიც კი. გაიხედავ და, თვალებს ვერ დაუჯერებ, ისეთ რამეს დაინახავ: აგერ, გუშინდელი მტრები ისე ჭუჭყუკებენ, რომ უკეთესს ვერაფერს ინატრებ. მერე, თითქოს უბრალო რამეზე იეჭვიანებენ, ერთმანეთს დაუპირისპირდებიან და ველარაფრით ვერ წარმოიდგენენ, თუ ისინი ოდესმე შერიგდებიან. მაგრამ სპექტაკლები, კაცთა სხეულიდან შექმნილი ეს უცნაური ზღაპრული ქმნილებები, ერთ მშვენიერ დღეს, სიყვარულით ალაგზნებენ მათ გულებს, შემდეგ წარმოიქმნება ურთიერთობათა ახა-

ლი რგოლები, საერთო ინტერესების გამო გაერთიანდებიან, დაჯგუფდებიან, მერე ისევ დაიშლებიან და ასეთ ვნებათაღელვასა და თამაშში მიდის თეატრში დრო. ბაქოს გასტროლების წინ თეატრში სიტუაცია ათასგვარი პერიპეტეიებით იყო დახლართული. მთელი თეატრი თითქოს ვულკანზე იჯდა. თეატრში წაჩურჩულებული უბრალო ამბავიც კი დიდი ინფორმაციის ნაკადად მიედინებოდა ყველა განშტოებაში. მერე იგივე ამბავი უკან გაყვებული, აზვირთებული და სახეშეცვლილი ბრუნდებოდა. ბორგავდა და შფოთავდა დასი. ახალ-ახალ როლებს დაჩვეულები კანტი-კუნტად თამაშობდნენ ახალ სპექტაკლში. თეატრის ათმა წელმა თანდათან გამოჰყო და გამოაცალკევა, ღირსეულად აღამალლა ორი დიდი მსახიობი აკაკი ხორავა და აკაკი ვასაძე. ამ ამბავს წინ ანალოგიური ისტორია უძღოდა მარჯანიშვილის თეატრში, როცა გამორჩეულ კვარცხლბეკზე ავიდნენ უშანგი ჩხეიძე და ვერიკო ანჯაფარიძე. ყველა ისინი ამ სიმალღებზე აიყვანეს მარჯანიშვილისა და ახმეტელის სპექტაკლებმა. რეჟისორებმა კარგად იცოდნენ, რომ მათი სპექტაკლების გარეშე წარმოუდგენელი იყო ამ მსახიობთა დიდება, მაგრამ იგივეს ფიქრობდნენ მსახიობებიც? ისინი ხომ უფრო ადვილად იჯერებენ, რომ მხოლოდ მათ მიერ არის შექმნილი ის, რასაც სცენაზე ვხედავთ. რეჟისორი მსახიობს ფარდის გახსნამდე მიაცილებს და მაყურებლის პირისპირ ტოვებს. მსახიობი კი იქვე, საჯაროდ იწყებს თავისი სხეულის ღვთაებრივ გარდაქმნას. ვის შეუძლია დაუმტკიცოს, რომ ამ პროცესში სხვისი ხელიც ურევია?..

სანდრო ახმეტელს, რატომღაც, კოტე მარჯანიშვილის თეატრში მომხდარი გახმაურებული ამბავი გაახსენდა. მანამდე ღრმად არც კი გაუანალიზებია, თუ რა მოხდა მარჯანიშვილსა და მის მოწაფეებს შორის. ელოდა ასეთ ამბავს და მოხდა კიდევ! ახლა კი თითქოს ყურში ჩაესმა იმ კრებაზე ნათქვამი მარჯანიშვილის სიტყვა: — „დამიბრუნე ოტელო!“... „დამიბრუნე...“ „დამიბრუნე...“ „დამიბრუნე...“ თითქმის ათჯერ გაიმეორა ფიქრში მარჯანიშვილის მიერ ერთხელ ნათქვამი სიტყვა.

გავა ნახევარი საუკუნე და ვახტანგ ტაბლიაშვილი დიდი გულისტკივილით გაიხსენებს მარჯანიშვილის თეატრში გამართული საიდუმლო თათბირის ამბავს, რომელსაც თავად ესწრებოდა. არც მაშინ დარჩა ის ამბავი საიდუმლოდ, რამეთუ ყველას პირზე ეკერა, მაგრამ მაინც ზეპირსიტყვაობის სახე მიიღო. ტაბლიაშვილმა კი მას თავისი ისტორიული მნიშვნელობა აღუდგინა. აი, სწორედ იქ თქვა მარჯანიშვილმა სულის შემძვრელი ფრაზა: „დამიბრუნე ოტე-

ლო“. „ახალს აღარაფერს გვაძლევო“, — უთქვამთ კოტესთვის თავის მოწაფეებს.

— აღარაფერს გაძლევთ? — ჩაილაპარაკა მარჯანიშვილმა და სათითაოდ დაუწყო მზერა ყველას. დიდხანს უმზირა უშანგი ჩხეიძეს...

— მე ვაკეთებ ყველაფერს, რის გაკეთებაც შემიძლია... ვერ გავიგე, რა გსურთ. — მეტი აღარაფერი თქვა, თუმცა სათქმელი ბევრი ჰქონდა... ადგა, ცოტა ხნით ჩაფიქრდა და ოთახიდან გავიდა. ეს იყო მარჯანიშვილის უკანასკნელი დღე თავის თეატრში.

კონფლიქტში, როგორიც არ უნდა იყოს, არც ერთი მხარე არ არის ბედნიერი ვის შეუძლია ზუსტად აწონოს მათი სამართალი? თემიდას ეძინა და სწორედ მის ძილში ხდებოდა ათასი ცოდვა-მადლი.

წარსულის მძიმე გაკვეთილები გამაფრთხილებელი ზარივით ჰკიდიათ კისერზე ახალ თაობებს!...

მარჯანიშვილის თეატრის ისტორიის იმ ფაქტის გახსენება სრულიადაც არ არის შემთხვევითი. სხვადასხვა თეატრის კონფლიქტები ორი წვეთი წყალივით გვანან ერთმანეთს. ისეა, თითქოს ერთი სცენარიითაა დადგმული. მხოლოდ მოქმედი პირობის სახელებია შეცვლილი და მიზანსცენები — გადაადგილებული.

სანდრო ახმეტელმა ბაქოს საგასტროლო რეპერტუარში თავისი საუკეთესო სპექტაკლები შეიტანა. გამგზავრების წინ გვიანამდე შერჩა თეატრს. მისი ბინა თეატრისავე შენობაში იყო. (შემდეგ იგი თეატრალურ ინსტიტუტს გადაეცა. ეს ის ოთახებია, სადაც ახლა მე-6 და მე-7 აუდიტორიაა და ახმეტელის ორი მემორიალური დაფაა გაკეთებული).

კაბინეტის მაგიდა დააღაგა. კარადაში წიგნები გადააჩგუფა. ზოგ წიგნს შლიდა და საავტორო წარწერას კითხულობდა, ზოგს ისე ათვალიერებდა. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის სიტყვას წააწყდა: „ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება არს პირველით-განვე თვისთა უფალთა, რამეთუ რა ეამს განდიდნენ, განსუქდნენ და დიდება პოონ და განსუენება, იწყებენ განზრახვად ბოროტისა“...

კოტე მარჯანიშვილის სიკვდილმა მოხსნა მოსალოდნელი უფრო რთული კონფლიქტი. ამაში ეჭვი წუთითაც არ ეპარებოდა ახმეტელს. მარჯანიშვილის გარდაცვალების შემდეგ ყველაფერი ისე გაკეთდა, როგორც ადრე იყო ჩაფიქრებული. თეატრს სათავეში ჩაუდგა მსახიობთა ჯგუფი (გარდამავალი პერიოდისათვის დამახა-

სიათებელი კოლექტიური ხელმძღვანელობა) უშანგი ჩხეიძის მე-
თაურობით!

სანდრო ახმეტელს კარგა ხანია ამდენი არ უფიქრია მარჯანიშვი-
ლის ბედზე მისსავე თეატრში. ფიქრობდა და თან თითქოს ავტო-
მატურად ალაგებდა წიგნებს, არჩევდა ჩანაწერებს, ნაირ-ნაირ ქა-
ლადებს. კარადაში სარეპერტიციო დღიური შენიშნა. გაახსენდა,
რომ ამას წინათ გამოიტანა მუზეუმიდან და ჭერაც არ დაუბრუნე-
ბია. ცალკე გადადო, ახლავ დაუბრუნებო. მერე გადაიფიქრა, გას-
ტროლების შემდეგ იყოსო. 1931 წლის დღიურები იყო. რამდენი
რამ უთქვამს პაპიროსის წევის მავნებლობაზე. მსახიობებს აფ-
რთხილებდა: სამი მტერი ჰყავს ქართულ მსახიობს: — სიზარმაცე,
სმა და პაპიროსიო. ეგ მტერი მსოფლიოს ყველა თეატრსა ჰყავსო,
ეტყოდნენ მსახიობები და ხუმრობით ანელებდნენ ახმეტელის მუ-
ქარას.

„სამნის“ რეპერტიციაზე ერთ-ერთი მსახიობი ნასვამი მოსულა.
ახმეტელმა მაშინვე მოხსნა რეპერტიცია. სასწრაფოდ შეკრიბა დასი
და სიტყვით მიმართა: „საჩქაროდ მოგიწვიეთ, რადგან თეატრში
ხდება ისეთი, ყოვლად უმსგავსო და დაუშვებელი საქციელი, რო-
გორც არის თეატრში მთვრალი გამოცხადება. წარსულ წლებში
ჩემამდე ხშირად იყო ასეთი ამბები. მე მოვსპე იგი, მაგრამ ნაშთი
დაგვრჩა. ეს არის თეატრისადმი ყველაზე დიდი კრიმინალი, ბო-
როტმოქმედება, რომელიც გამორიცხავს სიყვარულსა და პატივის-
ცემას თეატრისადმი, თეატრის ხელმძღვანელობისა და თავისი თავი-
სადმი“...

მსახიობმა მოინანია თავისი შეცდომა. ახმეტელმა აპატია, თე-
ატრიდან არ მოხსნა..

და აი მეორე შემთხვევა. სპექტაკლზე ნასვამი მოვიდა ერთ-
ერთი ცნობილი მსახიობი. ახმეტელმა წარმოდგენა მოხსნა. მსახიობი
მკაცრად გააფრთხილა, მაგრამ მასაც აპატია, თეატრიდან არ დაათხო-
ვა. დასი შეკრიბა და მოკლე სიტყვით მიმართა: ველარ მოვითმენ ასეთ
ამბებს. ამიერიდან მსახიობსაც მოვხსნი და სპექტაკლსაც. მთელი
შემოსავლის ზარალს კი იმას გადავხდევინებ, ვისი მიზეზითაც
ჩაიშლება წარმოდგენა. სხვა გამოსავალი აღარა მაქვს. თავზე
მენგრევა თეატრი... არავის არაფერს აღარ დაუვთმობ, ვისაც არ
უნდა შეემთხვეს... ახმეტელი უცებ ადგილიდან მოწყდა და გან-
რისხებული დარბაზიდან გავიდა.

გავა დრო და აკაკი ვასაძე ბაქოს კონფლიქტის წინარე ისტორია-
ზე იტყვის: „თეატრის წამყვან ძალებსა და ხელმძღვანელს შორის

უფსკრული უკვე თვალსაჩინოდ გაღრმავდა, ასეთ პირობებში 1935 წელს მოეწყო გასტროლები ბაქოში“.

გარეგნულად კი თითქოს არაფერი იგრძნობოდა. მხოლოდ გარეგნულად! ახმეტელის ირგვლივ თეატრშიც და მის გარეც უკვე თავს იყრიდნენ საავდრო ღრუბლები.

დრო იცვლებოდა, ახმეტელის ხასიათი კი არა. მისგან მოითხოვდნენ დამთმობლობას, შემგუებლობას, მორჩილებას, ერთი სიტყვით, სხვადაქცევას. ახმეტელი ბობოქრობდა, შფოთავდა... დრო იცვლებოდა.

თეატრმა ძალები მოიკრიბა და კარგად ორგანიზებული გაემგზავრა ბაქოში.

ბაქოში თეატრს დიდი წარმატება ჰქონდა. მსახიობებს არც ოფიციალური ბანკეტები აკლდათ და არც თვითონ იკლებდნენ.

ახმეტელი ნერვიულობდა. ყოველი წერილმანი ფაქტიც კი აღიზიანებდა. რამდენი ხანია, ახალი სპექტაკლი არ დაუდგამს. გადაჰყვა თეატრს. ხან იუბილე, ხან ძველი წარმოდგენების აღდგენა, ხან ახალი გზების საძიებელი ექსპერიმენტები და ათასი სადავო-დარაბო არ გამოელია. მსახიობები კი არაფერს იკლებენ მხოლოდ მოითხოვენ! ხელმძღვანელისაგან მოითხოვენ ყველაფერს—დეფიციტური წამლის შოვნიდან დაწყებული მთავარ როლებამდე. რომელ ერთს გაუძღოს? არა, გაუძღვებს, როგორ არ გაუძღვებს, ოღონდ თეატრისთვის მასავით თავშეწირული ადამიანები ჰყავდეს გვერდით. იგი კარგად გრძნობს. რომ ბევრი ფეხებში მისჩერებია, როდის წაბორძიკდება. გრძნობს პენსიდან ცივად მომზირალი კაცის დემონურ სახეს!.. აჲ, ბაქოში წასვლის წინ გააფრთხილეს, საკუთარი თავით აგებ პასუხს ყველაფერზე, მოძმე რესპუბლიკაში რომ შეგვარცხვინოთ!

გასტროლები კარგად ჩატარდა. ბოლო დღეს კი ყველაფერი თავუკულმა დადგა. ბაქოს კონფლიქტის ისტორია ელვის სისწრაფით გავრცელდა თბილისში.

თანდათან ნისლი მოიცავს კონფლიქტის ისტორიას. ერთმანეთში აირევა სინამდვილე და მოგონილი. ვინც გადაურჩება წუთისოფელს, დიდხნის შემდეგ ისინიც ისე გაიხსენებენ კონფლიქტის ამბავს, როგორი პოზიციაც და რა ადგილიც ეჭირათ მაშინ მთელს იმ აურზაურში. ყველაფერი იქცევა შორეული ამბის მხოლოდ მოგონებად, ტკივილის გახსენებად...

კონფლიქტის ისტორიაში ჰეშმარიტების გვერდით თანდათან შეიქმნება ფოლკლორიც, ერთმანეთში აირევა სინამდვილე და მოგონილი. ჩნდება ამ „ამბავის“ შემონახვის ტრადიცია და ფსი-

ქოლოგიური განწყობილება, რომელიც ერთმანეთს დააკავშირებს ბაქოს კონფლიქტსა და დიდი რეჟისორის სიცოცხლის ტრაგიკულ ფინალს. იქნებ სწორედ აქ არის ათასი შეცდომის სათავეც და ერთსადაიმავე დროს იმის საბაბიც, ერთი მოვლენა მეორის უშუალო გაგრძელებად რომ მიიჩნიეს. მათ შორის დგას სრულიად განსხვავებული დრო — ერთი წელი, მაგრამ სულ სხვა წელი..

და იქმნება ტრაგიკული სიტუაცია, რომელიც ათასგვარი იმპროვიზაციების საშუალებას იძლევა. ყველაფერი უკვე იმაზეა დამოკიდებული, ვის როგორ სურს დაინახოს მომხდარი ფაქტი, ვის რა აღელვებს, ვინ რას ფიქრობს რეჟისორზე, მსახიობებზე.

ბაქოს კონფლიქტზე მოგონებები დაწერეს აკაკი ხორაევამ²⁶, აკაკი ვასაძემ, თამარ წულუკიძემ, მურად ხინიკაძემ, ირაკლი შერაზადაშვილმა და სხვებმა. არსებობს სხვათა მოგონებებიც. ყველა თავისებური ინტერპრეტაციით ყვება მომხდარ ინციდენტზე. არც არის გასაკვირი. მემუარი რის მემუარია, თუ სუბიექტური არ არის?...

ერთხელ მსახიობმა და გრიმის ოსტატმა, ახმეტელსა და ხორავასთან დამეგობრებულმა გიორგი სარჩიმელიძემ ასე მიაშო: იმ დღეს ვახლდი აკაკი ხორავას. დღისით წაიქეიფა მეგობრებთან. სპექტაკლის დაწყებამდე კარგა ხანი იყო დარჩენილი, და ერთი საათი ქალაქში ვასეირნეთ. მერე წაძინებაც მოასწრო. საღამოს თეატრში იჩოს როლის სათამაშოდ წავიდა²⁷.

სანდრო ახმეტელს სასწრაფოდ აუწყეს მომხდარი ამბავი.

გასტროლები დამთავრდა. სანდრო ახმეტელი და აკაკი ხორავა თბილისში შეხვდნენ ერთმანეთს.

დრო სავესებით საკმარისი იყო იმისთვის, რომ კიდევ უფრო აემღვრიათ წყალი. ძალიან ბევრს გაუჩნდა თავისი მოქმედების „შიშხვედრი გეგმა“, — მისთვის სასურველი ვარიანტი. დატრიალდნენ ზემოთაც და ქვემოთაც. თბილისში კვლავ აბობოქრდა თეატრალურ ვნებათა ღელვა.

დიდი ფანტაზია არ არის საჭირო, რომ ახმეტელისა და ხორავას სულიერი ტანჯვა წარმოვიდგინოთ. მათი მეგობრობა გულწრფელი იყო. შემოქმედებითი თანამოაზრეობა ედო საფუძვლად. ერთმანეთი იწამეს და შეიყვარეს. ახლა გზაჯვარედინზე იდგნენ. იყრებოდა მათი გზები, მაგრამ არც ერთი არ ფიქრობდა, რომ საბოლოოდ შორდებოდნენ ერთმანეთს და ეს ლოგიკურიც იყო. დიახ, ისინი არ ფიქრობდნენ სამუდამო დაშორებას.

თვალის ერთი გადავლებით გავიხსენოთ:

აკაკი ხორავა, ვასაძესთან ერთად — ახმეტელის თეატრის პირ-

ველი მსახიობი გახდა. ხორავა არ იყო რეჟისორი და არც საამისო სურვილი ჰქონდა როცა მარჯანიშვილმა გული აიცრუა ხორავაზე, იგი ახმეტელის იმედითლა დარჩა.

ამ დროს თეატრში ბრწყინავდა დიდი ვარსკვლავი უშანგი ჩხეიძე. უშანგიც ახმეტელთან დარჩა...

თანდათან მხრებში გაიშალა ხორავა და ბერსენევის როლში დიდი ვარსკვლავის ძალით გამოანათა.

იმავე წელს უშანგი ჩხეიძე თეატრიდან წავიდა. რა უცნაური ამბები ხდება?! მარჯანიშვილი უშანგის მზეს ფიცულობდა, მისი პირველი მსახიობი იყო, უშანგიმ კი ახმეტელთან დარჩენა გადაწყვიტა. ხოლო ახმეტელმა მზერა ხორავას მიაპყრო.

უშანგი დარწმუნდა, რომ მარჯანიშვილი ველარ დაბრუნდებოდა და თეატრს გაეცალა...

ახმეტელი თუ წავა, მე თეატრში არ დავრჩებიო, მაშინ განაცხადა აკაკი ხორავამ. ნუთუ შეიცვალა იგი ახლა, 1935 წელს? რის იმედით? ახმეტელის გარდა სხვა რა გზა ელოდა? რომელ რეჟისორთან შეეძლო უკეთ გაეშალა თავისი უზარმაზარი ნიჭი? არა, მაშინ ამის წარმოდგენა მას არ შეეძლო.

სანდრო ახმეტელმა აკაკი ხორავა თეატრიდან გაათავისუფლა. აკაკი ხორავას არ უნდოდა თეატრიდან მისი წასვლის ფაქტის გახმაურება. იგი ფიქრობდა, რომ ახმეტელს დაუცხრებოდა მრისხანება და მალე აღადგენდა თეატრში. აკაკი ხორავას ჰქონდა სრული საფუძველი ასე ეფიქრა.. იმ დღეებში სანდრო ახმეტელს შეხვდა შანშიაშვილი.

— საშა! — უთხრა მან, — რად მოხსენი ხორავა? ნუ უჯერებ სხვებს... გაღიზიანებენ.

— „თეატრი მენგრევა, დისციპლინა მოიშალა, კოლექტივში ასამდე თანამშრომელი მყავს, ზოგი წამყვანი, ზოგი საშუალო... თუ ხორავას ვაპატიებ, რა ვუთხრა სხვებს. ხორავას მერე ისევ აღვადგენ. ახლა უნდა დაიხაჯოს!²⁸. (ხაზი ჩემია — ვ. კ.)

— ხომ იცი, ზევით იმას... კირივით ეზარები.

— არ ველაქუცები და იმიტომ...

ბაქოს გასტროლების ირგვლივ დატრიალებული მოვლენები სულ სხვა მიმართულებით წავიდა, სულ სხვა მასშტაბი შეიძინა. ინტერესთა თამაშში ჩაერთო დიდი და პატარა. ახმეტელს აღარ მიეცა საშუალება მოვლენები ისე წარემართა, როგორც ადრე ფიქრობდა, ხორავას შემდგომ ისევ აღვადგენო.

აკაკი ხორავას უმაღლეს მხარში ამოუდგნენ მეგობრები. მათ გარკვევით უთხრეს ახმეტელს, რომ თუ ხორავას გაათავისუფლებდა,

ისინიც დატოვებდნენ თეატრს. თუნდაც მხოლოდ ვასაძე თუ დატოვებდა თეატრს — ეს უკვე ნამდვილი სკანდალი იყო. ვასაძე არა მარტო სახელმწიფოებრივი არტისტი იყო, არამედ რეჟისორიც, სტუდიის ხელმძღვანელიც. ერთი სიტყვით, გამორჩეული ავტორიტეტული პიროვნება. მას მხარს უჭერდნენ თეატრის წამყვანი, მეტად მნიშვნელოვანი შემოქმედებითი ძალები.

— ულტიმატუმს მიყენებთ? ეს როგორ? — შეთქმულებას მიწყობთ? — თქვა ახმეტელმა და ვასაძის უფლებების შეზღუდვა გადაწყვიტა. გასცა განკარგულება იგი გაეთავისუფლებინათ სარეჟისორო კოლეგიის წევრისა და სტუდიის ხელმძღვანელის მოვალეობისაგან.

— ნიჭიერი არტისტია და იყოს მსახიობად — უთხრა პავლე კანდელაკს.

ახმეტელის მხრივ ასეთი გადაწყვეტილება თითქოს გარკვეულ კომპრომისსაც კი ნიშნავდა. ჭგუფურ პროტესტს, რაც ახმეტელს მის წინააღმდეგ მიმართულ აქციად მიაჩნდა, — ვასაძის მხოლოდ უფლებების შეზღუდვა დაუპირისპირა. თეატრიდან არ გაუშვა ვასაძე. აი, ეს იყო იმ მომენტში მთავარი. ახმეტელის გადაწყვეტილებას ვასაძე უკმაყოფილოდ შეხვდა. იგი არ დაეთანხმა ახმეტელს და წერილი მისწერა ისიც გაეთავისუფლებინა თეატრიდან, თუკი ხორავას არ აღადგენდა. მაშინ ახმეტელმა აკაკი ვასაძეც გაანთავისუფლა თეატრიდან²⁹.

ბრძოლა გადავიდა სიჯიუტეში, სიჯიუტე — სიძულვილში. დატრიალდა ეშმაკის მანქანა, რომელსაც ვერავინ და ვერაფერი ვერ შეაჩერებდა. სიტუაცია ყოველდღე მძაფრდებოდა, სულ უფრო და უფრო ძნელი ხდებოდა მოვლენების მართვა. ერთმანეთში აიკრია მართალი და ტყუილი. ათასმა კორმა აიშვა სადავე და თითქმის ყოველი თბილისელის ოჯახში შეაღწია. ბევრისთვის თითქოს ახალი საინტერესო თავშესაქცევი ამბავი მოხდა. ქართულ თეატრში მანამდეც არა ერთხელ მომხდარა ანალოგიური შემთხვევა, მაგრამ ისე დიდი ინტერესი არ გამოუწვევია როგორც ბაქოს გასტროლებზე მომხდარ ამბავს. რა უნდა ყოფილიყო ამის მიზეზი? უთუოდ ბევრი რამ. ერთმანეთში გადაეჯაჭვა სხვადასხვა მოვლენები. პროცესები, რომელმაც ნიადაგი შეუმზადა ღრმა კონფლიქტს. საზღვარგარეთის გასტროლების ჩაშლამ, თეატრის ათი წლის იუბილის შედეგებით უკმაყოფილებამ, თეატრის საშემსრულებლო დისციპლინის მოშლამ, არტისტული ეთიკის დარღვევებმა ახალი მხატვრული გზების ძიების სირთულემ, მოთხოვნილებათა გამკაცრებამ, რთულ ფსიქოლოგიურ სიტუაციაში მოაქცია ახმე-

ტელი. ამასთანავე, უკვე იგრძნობოდა საერთო სიტუაციის შეცვლა, კიროვის მკვლელობის შემდეგ ბევრი რამ სულ სხვაგვარად იქნა გააზრებული. ქორკაცთან დამოკიდებულებაც მოითხოვდა გადასინჯვას. იგი ყველახაგან უსიტყვო მორჩილებას მოითხოვდა.

ახმეტელს კი სიკვდილი ერჩია მორჩილებას!

1935 წლის 3 აგვისტოს გადაწყვეტილებით ახმეტელს დაევალო თეატრში აღედგინა ხორავა და ვასაძე. ამ ფაქტის შესახებ სანდრო შანშიაშვილი თავის დღიურში ჩასწერს: „ახმეტელი ამ ბრძანებას არ დაემორჩილა და შეუთვალა: თეატრის შინაურ საქმეებში ნუ ერევით, მე უკეთ ვიცი, რაც უნდა გავაკეთო. ერთი ხიტყვით, არ წაუწვია“. (ხაზი ჩემია — ვ. კ.)

ახმეტელს გულუბრყვილოდ სჯეროდა თითქოს მართლა შეეძლო ქორკაცისათვის წინააღმდეგობის გაწევა.

ახმეტელს კი დიდი იმედი ჰქონდა, იმათი, ვისთანაც ერთად გადაიღო სურათი „ლამარას“ სპექტაკლის შემდეგ...

მის თვალწინ კი ოსტატურად იქსოვებოდა ბადე, რომელშიც იგი თანდათან ეხვეოდა. მისი მოწინააღმდეგენიც და მამებელი ქომაგნიც ნებისად თუ უნებლიედ დიდი შემოქმედისათვის აუტანელ ატმოსფეროს ქმნიდნენ.

ბედისწერა შემოქმედს გამუდმებით უღრღნიდა შიგნიდან სულს, რათა საბოლოოდ დაენგრია... მაგრამ მკითხველო! წუთითაც არ უნდა დაგვაფიწყდეს რომ ეს ხდება 1935 წელს. დიახ, 1935 წელს! მაშინ ვერავინ ვერ წარმოიდგენდა რომ გავიდოდა სულ რაღაც წელიწადნახევარი და ამ კონფლიქტის ყველა მასალა სულ სხვაგვარად დალაგდებოდა; სხვაგვარ შეფასებას და სულ სხვა მნიშვნელობას შეიძენდა. მაშინ ამის წარმოდგენა არავის არ შეეძლო...

1935 წლის 5 სექტემბერი. სანდრო ახმეტელმა თავისი მდივანი გამოიძახა კაბინეტში.

— გაზეთები მოიტანეს?...

— მოიტანეს.

— შემოიტანეთ.

პირველად რესპუბლიკის ცენტრალური გაზეთები გადაათვალიერა. მესამე გვერდზე მთელი სარდაფი ეკავა სტატიას რუსთაველის თეატრის ნაკლოვანებათა შესახებ. კაბინეტში ია ქანთარია და ვანო ლალიძე შევიდნენ.

— წაიკითხეთ ეს წერილი?

— წავიკითხეთ.

— ხმამაღლაა დაწერილი, ზედავთ? ყველაფერი უკვე წინასწარი გეგმის მიხედვით ხდება. ყველაფერი იქ არის გადაწყვეტილი. — თქვა ახმეტელმა.

— ალბათ! — უთხრა ია ქანთარია.

— რა ალბათობა უნდა, შე კაცო. სამ აგვისტოს განიხილეს ჩვენი საკითხი. გახსოვთ, რა ჩაგვიწერეს? თეატრის მუშაობის შესუსტება ორი უკანასკნელი წლის მანძილზე იმის შედეგია, რომ რეჟისორთა კოლეგია საკმაოდ არ მუშაობდა. თეატრის საზოგადოებრიობას ანგარიში არ ეწეოდა. თეატრის გარშემო საკმარისად არ არის ორგანიზებული საბჭოთა მაყურებელი, მწერლები, დრამატურგები, მხატვრები... აღგილი აქვს გადაქარბებულ ადმინისტრირებას... თეატრი შემოქმედებითად არ წაწეულა წინ...

— კიდეც რა გვითხრეს?

— კორნეიჩუკის პიესის „მესაათე და ქათმის“ ჯანსაღი იდეა თეატრმა დაამახინჯაო, — თქვა ლალიძემ.

— სიმონ მთვარაძის „შლეგი“ ნაციონალისტურად დადგაო, — თქვა ია ქანთარია.

— მგონი კიდეც რაღაც ითქვა.

— რაშიც თეატრს წარსულში შენიშვნებს აძლევდნენ, ის გაიმეორესო..

— დავუშვათ, რომ ეს ყველაფერი მართალია.

— მართალი როგორ არის! — გაცხარებით წამოიძახა ქანთარია.

— დავუშვათ, დავუშვათ. თუ მართლა საქმის ინტერესებიდან გამომდინარე, თუ ოდნავი ობიექტურობა აქვთ, შეიძლება ერთი თვის თავზე ასეთი წერილის გამოქვეყნება? ჯერ სეზონი არ დაგვიწყია და, საინტერესოა, როგორ უნდა მოგვეზიდა მაყურებელი? ერთ თვეში. რა შემოქმედებითი გარდაქმნა შეიძლება მოხდეს? სუბიექტურობასაც ხომ აქვს საზღვრები?... ახლა ხომ ხვდებით, რაშია საქმე?

— ვითომ გაიმარჯვებენ? — იკითხა ლალიძემ.

— ჩემი გატება უნდათ, მაგრამ არ გამოუვათ. ამ წერილით ვითომ საზოგადოებრივ აზრს ამზადებენ: რა ვქნათ, რამდენჯერმე გავაფრთხილეთ ახმეტელი, მაგრამ არ გაითვალისწინა შენიშვნებიო. ამის შემდეგ გზა ყველაფრისთვის ხსნილი აქვთ. ადმინისტრირებას მსაყვედურობენ, თვითონ კი, რაც უნდათ, იმას აკეთებენ... ძალა მის ხელშია!... ახმეტელის სიტყვის ადრესატი ორთავესთვის

ვასაგები იყო და ღუმილით შეხვდნენ. ახმეტელმა წერილი ჩაათვალიერა.

— ხედავთ, რას წერენ? თეატრს რეპერტუარში „ჰქონდა ისეთი დადგმები, როგორიც იყო „ლამარა“ და „თეთნულდი“, რომელნიც გამოხატავდნენ თეატრის გადახრას ნაციონალიზმისაკენ“. ამ წერილის შემდეგ კარგს რას უნდა ველოდოთ? აგერ კიდევ იგივე აზრი. — თქვა ახმეტელმა და წაიკითხა: „შლეგი“ ამტკიცებს, რომ თეატრის ხელმძღვანელობამ ჯერ კიდევ ვერ დასძლია თავისი ნაციონალისტური შეცდომები“... ესეც ასე... — თქვა ახმეტელმა და გაზეთი გვერდზე გადადო.

— საოცარი ლოგიკა აქვთ. როგორც კი ქართულ პიესებს დავდგამ, თუ შიგ ცეკვა დაინახეს, ან სიმღერა გაიგონეს, უმაღვე ნაციონალიზმის იარაღის მიაკრავენ სამაგიეროდ „რღვევაში“ ან „ანზორში“ რამდენიც გინდა, იცეკვე და იმღერე!...

— ბატონო საშა! ადექით და სტალინს მისწერეთ...

ტელეფონის ზარი გაისმა. სანდრო ახმეტელი ვიღაცას გაცხარებით ელაპარაკებოდა. ჩანდა, რომ საწინააღმდეგოს უმტკიცებდა, „არ აღვადგენ“... „უმაგათოდაც შევექმნი ახალ თეატრს“... „რატომ არ შეიძლება?..“ და სხვა ამგვარი საუბარი ესმოდათ ლალიძესა და ქანთარიას, რომელთაც გულწრფელად სჯეროდათ, რომ ახმეტელი ყველას მოერეოდა, მათ შორის ამა ქვეყნისა ძლიერთაც... ტელეფონზე საუბარი რომ დაამთავრა, ლალიძესა და ქანთარიას მოუბრუნდა.

— ხორავა და ვასაძე ცეკას დადგენილებით არიან აღდგენილი და შენ უფლება არა გაქვს, არ დაემორჩილო... 9 სექტემბერს კრებაა დანიშნული. ისევ ამ საკითხს განიხილავენ..

— გუშინ მწერალთა კავშირში ვიყავი, — თქვა ია ქანთარია. — ბაღში წყლის დასაღვეად რომ გავედი, დავით გაჩეჩილაძეს შევხვდი. მწერლებთან საუბრობდა. დამინახა თუ არა, ჩემსკენ წამოვიდა. ცალკე გამიხმო და მკითხა: — როგორაა საქმე. მეც ვუთხარი, როგორც არის. არ გამცეო, მითხრა დავითმა, თურმე ახლა ბრძოლა შიდის ორ დიდ ავტორიტეტს შორისო.

— მსახიობი რომ გათამამდება...

— ბატონო საშა! მსახიობზე არა. იმ აზრით მითხრა!... რა იცით-მეთქი, ვკითხე. დაბეჯითებით ლაპარაკობენო. თუ ახლა იმ ან თავისი ვერ გაიტანა, ჯობია გადადგესო...

— კიდევ რას ამბობენო?..

— სანდრო ახმეტელს მსოფლიო სახელი აქვს, ცეკას წევრია, სტალინს იცნობს, ორჯონიკიძეს, ვოროშილოვს...

9 და 10 სექტემბრის კრებაზე სანდრო ახმეტელი გააფთრებინათ უტევდა ყველას — ზემოთაც და ქვემოთაც. კვლავ უარი თქვა კომისიის გადაწყვეტილებაზე, აღედგინა ხორავა და ვასაძე. ეს მისი უკანასკნელი გაბრძოლება იყო. ამის შემდეგ კიდევ ორიოდღე ღლეს და დაიბარეს ხან სად და ხან სად. ზოგნი ებრძოდნენ, ზოგნი აფრთხილებდნენ. მას ყოველდღე ესმოდა გამამხნევებელი შეძახილები: — არ დაუთმო!.. — არ დაუთმო!.. — ესმოდა მორჩილებისაკენ მოწოდებებიც. ამდენ ჭრელ ხალხში, ამდენ ორომტრიალში ვერავინ გაიგებდა, სად იყო გულწრფელობა და სად — სიყალბე, სად — სიკეთე და სად — ბოროტება, სად — გონიერება და სად — დამცირება. სანდრო ახმეტელმა ყველაზე კარგად მხოლოდ ერთი რამ იცოდა; დათმობდა და სანდრო ახმეტელი აღარ იქნებოდა!..

13 სექტემბერს ახმეტელი თეატრიდან მოხსნეს.

მეორე ღლეს გაზეთებმა აუწყეს საზოგადოებას თეატრის ხელმძღვანელის შეცვლის ამბავი. მოკლედ და კატეგორიულად იყო ჩაწერილი:

1. ახმეტელი მოიხსნას რუსთაველის თეატრის დირექტორისა და სამხატვრო ხელმძღვანელის თანამდებობიდან.
2. რუსთაველის თეატრის დირექტორად დაინიშნოს განათლების სახალხო კომისარის მოადგილე ე. გორდელაძე შეთავსებით.
3. თეატრის მხატვრული ნაწილის გამგედ დაინიშნოს რესპუბლიკის სახალხო არტისტი, რეჟისორი ა. ვასაძე.
4. დამტკიცდეს განსახკომის მიერ წარმოდგენილი თეატრის სარეჟისორო კოლეგიის შემადგენლობა:

ა, ვასაძე (თავმჯდომარე), რეჟისორი ახსაბაძე, რეჟისორი პატარიძე, მთავარი მხატვარი გამრეკელი, მუსიკალური ნაწილის გამგე ტუსკია, სახალხო არტისტები ხორავა, დავითაშვილი, მხატვარი თავაძე.

აქვე აღნიშნულია, რომ თავის დროზე თეატრის ნაკლოვანებებს აღნიშნავდნენ აღსაბაძე, პატარიძე, გამრეკელი, ტუსკია, აფხაიძე, მეფავია, ჯაფარიძე, მაგრამ ახმეტელმა ყურად არ იღო მათი ხმაო. სულ რაღაც ერთი წლის წინ. ყველანი ახმეტელის მზეს ფიცულობდნენ. დრო შეიცვალა. ადამიანურმა სისუსტემ თუ სატივარმა იჩინა თავი, როგორც ეს ამინდის შეცვლას მოსდევს ხოლმე.

24 სექტემბერია. სანდრო ახმეტელი ბინიდან გავიდა. ქუჩაში გავლა მოუნდა. თეატრის მოპირდაპირე მხარეს გადავიდა, ოფიცერთა სახლის წინ ჰადართან გაჩერდა. დროდადრო თვალი თეატრისკენ გაქცეოდა. მერე ჰადარს მიეყრდნო. არამქვეყნიური ნალევლი ჩასდგომოდა თვალებში.

— დოდო! — დაუძახა ახალგაზრდას, რომელიც ოფიცერთა კლუბიდან გამოვიდა.

— ალექსანდრ ვასილიჩი! აქ რას აკეთებთ? სახეზე ფერი არ გაღვეთ...

— წამიყვანე სადმე...

— სახლში წავიდეთ...

— არა, სადმე სხვაგან, აი იქ, ბაღში... დოდო! მაჯობეს არა?... მაჯობეს!... ჯერ ყველაფერი არ დამთავრებულა!.. ხომ მაინც ვერ გამტეხეს, ჰა? მითხარი, ხომ ვერ გამტეხეს!?

— დროებითი ამბავია, ბატონო საშა...

— დროებითი, არა? მუდმივი რა არის?...

ახალგაზრდა რეჟისორი დიმიტრი ალექსიძე თავის თეატრალურ ნათლიასთან ერთად ცოცხლმუნარების ბაღისკენ გაუყვა. მიდიოდნენ ღინჯად, საუბრით. მაშინ რას წარმოიდგენდა დიმიტრი ალექსიძე, რომ ოცდაორი წლის შემდეგ თეატრში ახმეტელის ადგილს დაიკავებდა და მერე მასაც ზელმძღვანელობის რვა წლის შემდეგ მოუწევდა თეატრიდან წასვლა, წასვლა საქართველოდანაც! რუსთაველის პროსპექტზე ერთად მიაბიჯებდა ქართული რეჟისურის წარსული და მომავალი. მათ თითქოს აჩრდილივით ედგათ გვერდით კოტე მარჯანიშვილი. მაინც რა უცნაური იყო მათი ბედი?!

...1926 წელს რამდენი სთხოვეს კოტე მარჯანიშვილს, შეურიგდი „დურუჯელებს“, ნუ წახვალ თეატრიდანო, მაგრამ არაფრით არ ჰქნა და თეატრის გარეთ დარჩა!..

1935 წელს რამდენი სთხოვეს ახმეტელს, შეურიგდიო, ნუ ეჯიუტებიო, მაგრამ არა ისმინა რა და თეატრის გარეთ დარჩა!..

1964 წელს რამდენი სთხოვეს დოდო ალექსიძეს დარჩი თეატრში და შეურიგდიო, მაგრამ არა ისმინა რა და თეატრის გარეთ დარჩა!...

ვინ იცის, ამით რამდენი ტკივილი გაიზრავლეს, რამდენი სპექტაკლი დააქლეს ქვეყანას, მაგრამ ადამიანური ღირსების გრძნობა შეინარჩუნეს, ღირსება ჰეშმარიტი შემოქმედისა!...

და აი, ერთ დღეს ალექსიძე გვერდით მიჰყვება ქართული საბჭოთა

თეატრის ცოცხალ ისტორიას. ხალხი ახმეტელს გამორჩეული ყურადღებით ესალმება. სანდრო ახმეტელი ამაყად, თავაწეული მიდის პროსპექტზე და თითქოს ხმამაღლა ესმის ხალხის გამამხნევებელი შეძახილი...

სანდრო ახმეტელმა გაზეთი „კომუნისტი“ გადაშალა. მთელი მესამე გვერდი რუსთაველის თეატრს ეხებოდა. ალექსიძეს გაზეთის წერილზე მიაწიწნა და ჰკითხა:

— დოდო! ესეც თეატრის ისტორიაა, არა?

გაზეთის მესამე გვერდზე, ცენტრში რუსთაველის თეატრის სარეჟისორო კოლეგიის წევრების ჩუგუფურად გადაღებული ფოტოსურათი იყო დაბეჭდილი. ახმეტელს მისთვის არც დაუხედავს. თეატრის დირექტორის გორდელაძის წამყვანი წერილის გარდა, დაბეჭდილი იყო აკაკი ვასაძის, ირაკლი გამრეკელის, გიორგი დავითაშვილის, შოთა აღსაბაძის, კუკური პატარიძის და იონა ტუსკიას წერილები. ახმეტელს არც მათი წერილები წაუკითხავს, მაგრამ ის კი შეამჩნია, რომ გაზეთში აკაკი ხორავას წერილი არ იყო!

— დოდო! რას გაჩუმებულხარ? ესეც ისტორიაა არა?...

— ღიახ, ბატონო საშა!...

— ისტორია!... რომელი ისტორია?... ვისი ისტორია? — ახმეტელმა თავისთვის ჩაილაპარაკა და თითქოს ერთბაშად წამოტივტივდა სხვადასხვა სიტყვები. მის გონებაში ალბათ ერთბაშად გაიფლვა ათასმა აზრმა, რომელიც მას უკავშირდებოდა, მაინც რა საოცარი პოლარული სხვაობანი იყო ამ აზრებს შორის. ზოგიერთებისთვის იგი იყო მარჯანიშვილის მოწაფე და შემოქმედებითად ერთგული, ზოგისთვის მარჯანიშვილის მოქიშპე, სხვებისთვის არც ერთი და არც მეორე, — მხოლოდ თვითმყოფადი შემოქმედი. ვისთვის იგი ჭიუტი და თავნება, უკომპრომისო და აბირებული, გაამაყებული და ზვიადი ხელოვანი. ვისთვის, — სიმბოლო ქართული ეროვნული იდეალებისა! ზოგიერთისთვის, — ნაციონალისტი, ეროვნული ბურჟუაზიის აპოლოგეტი, ეგზოტიკოსი... სხვებისთვის თეატრის რომანტიკოსი, მონუმენტალისტი, ქართული არტისტიზმის განმადიდებელი. იგი ხან თეატრალურ ეთნოგრაფად იყო მონათლული, ხან აქტიორული ხელოვნების შემზღუდველად, ხან კი ჭეშმარიტად თანამედროვე ხელოვანად, ხან ფორმალისტად და სიმბოლისტად, ხან ნამდვილ საბჭოთა რეჟისორად. ზოგისთვის იგი ძველი ქართული თეატრის მოძულეა, ზოგისთვის — ძველი მსახიობების პატრონი და დამფასებელი. რუსული თეატრის მოწინააღ-

მდეგე, ან რუსული თეატრის დიდი პარტიისმცემელი, რუსულ დრამატურგიის პროპაგანდისტი. ყალბი პათოსის დამამკვიდრებელი, ან ვაჟკაცური სტილის შემოქმედი. ახირებული მეოცნებე, ათასგვარ საქმეს მოკიდებული თუ ფართო მასშტაბის ეროვნული მოღვაწე. ქეშმარიტი ინტერნაციონალისტი თუ კარჩაკეტილი ნაციონალური ხელოვნების დამცველი. აზრთა და ფიქრთა რა პოლარული სხვაობანია! ღინ არის იგი? რისთვის იბრძვის? რას ეძებს? უჭირს პასუხი გასცეს ათას კითხვაზე. თითქოს ტალღებს მოაქვსო ხმები ისე ისმის, ხმაურობს სხვადასხვა სიტყვა.

ახმეტელას გონებაში ამ ქაოტურ ნააზრებიდან თითქოს მკაფიოდ, ხელშესახებად გამოიკვეთა სიტყვები რომელიც თითქოს მისი სახელის ქვეშ მიეწერათ:

— „რუსთაველის თეატრი მსოფლიო თეატრების პირველ რიგში წინაურდება“.

— „თეატრში კარჩაკეტილობა და ეგზოტიკა იკიდებს ფეხს!“...

— „რუსთაველის თეატრი ხამდვილი საბჭოთა ინტერნაციონალურ თეატრს“ ანსახიერებს!...

— „თეატრი ნაციონალიზმისკენ ქანაობს!“...

— „რუსთაველელებმა მოიპოვეს თეატრალური ბელადის მდგომარეობა!“...

— „კალიების თეატრია!“...

— „თეატრმა იპოვა რევოლუციური იდეების გამოხატვის გზები. გაიგო ხალხის მასებთან კავშირის საილუმოება“.

— „ახმეტელი ცდილობს თეატრის მოწყვეტას საბჭოთა ცხოვრებისაგან!“...

— „გენიალურმა რეჟისორმა ახმეტელმა კიდევ ერთი გაშარჯვება მოიპოვა!“...

— „ახმეტელი თეატრში ახშობს ცოცხალ აზრს!“

— „ახმეტელი ქმნის ნოვატორულ თეატრს!“...

— „ახმეტელი დგამს მავნებლურ სპექტაკლებს!“...

! — „ქართულ თეატრს ჰყავს თავისი გენია — სანდრო ახმეტელი“.

— „ახმეტელის თეატრი ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის თეატრია!“

— „ახმეტელის თეატრის მიზანია მასების ინტერნაციონალური აღზრდა!“...

ძალიან უჭირს ახმეტელს ყველაფერი ეს ერთმანეთს შეუთავსოს. ეს სიტყვები სულ ახლახანს, სამ-ოთხ წელიწადში წარმოით-

ქვა. ახლა კი ერთად მოიყარეს თავი და ახმეტელის გონების თვალს ცოცხალი ადამიანებით დაუდგნენ წინ.

— ალბათ, ეს არის ჩემი ბედიცა და ჩემი თეატრის ისტორიაც! — ძალიან ხმადაბლა, თავისთვის თქვა, მაგრამ დოდო ალექსიძისთვის მაინც გასაგონი შეიქნა. ერთხანს მდუმარედ ისხდნენ ბაღში. დუმილი ახმეტელმა დაარღვია: — დოდო! ხომ გაგიგია, ამერიკაში რომ მიიწვიეს რუსთაველის თეატრი?

— როგორ არა!

— ევროპამ ცალკე მიგვიწვია. უნდა წავსულიყავით ჯერ ვენაში, შემდეგ ბუდაპეშტში, პრაღასა და ვარშავაში, ციურხისა და პარიზში, ლონდონში, ამსტერდამში, ბრიუსელში, შესაძლოა, იტალიაშიც. ეს ხომ ფაქტია, იქნებ, გვატყუებდა ის ხალხი? ასე ყველაფერზე ხაზის გადასმა შეიძლება?.. არა უშავს, მე ისევ დავბრუნდები. შენი მადლობელი ვარ. წადი ახლა, მე სხვაგან უნდა გავიარო...

— მიგაცილებთ, ბატონო საშა!

— არ მინდა!

იმ დამით სანდრო ახმეტელს შეხვდა მსახიობთა ერთი ჯგუფი. ოთახში ათამდე მსახიობი იყო თავმოყრილი. მოუსვენრად წრიალებდნენ, ხმამაღლა ლაპარაკობდნენ, იმუქრებოდნენ. მერე უცებ წამიერად დადუმდებოდნენ. თითქოს სუნთქვა შეეკრათო ისეთი სიჩუმე იდგა. ზოგიერთი ახმეტელს თვალებში ვერ უყურებდა, ზოგიც თვალს ვერ აშორებდა მასწავლებელს, სულის სიღრმეში უნდოდა შეღწევა. ია ქანთარია ერთ მაგიდაზე, ერთმანეთის გვერდით გადაეშალა ახმეტელის „წარსული“ დიდების აღმნუსხველი და თითქმის იმავე შემოქმედების მამხილებელი გუშინდელი პრესა. ია ქანთარია თითქოს უაზროდ დასცქეროდა გაზეთის ფურცლებს, თითქოს სტრიქონებიც ვერ უძლებდნენ მის გაოცებულ მზერას, ისე გაფანტული ეჩვენებოდა სტრიქონები. თავს ვერ უყრიდა აზრს, სიტყვებს. და მაინც დრო და დრო გამოკვეთილად იკითხვებოდა ქორეაგის ხელით ნაყურთხი სიტყვები: „თეატრის დირექტორი ა. ახმეტელი ატარებდა რუსთაველის სახელობის თეატრის საბჭოთა საზოგადოებისაგან, ფართო მასობრივ მაყურებლისაგან, მწერლებისაგან, დრამატურგებისაგან და მხატვრებიდან მოწყვეტის ხაზს“. ამ განუკითხავ სტრიქონებს მოსდევდა: „ახმეტელის დატოვებას შემდგომში რუსთაველის სახ. თეატრის სათავეში, შეუძლია თეატრი მიიყვანოს კიდევ უფრო მეტ ჩამორჩენამდე მხატვრულ-შემოქმედებით მუშაობაში, შეაჩეროს თეატრის ზრდა და გააძლიეროს მისი მოწყვეტა საბჭოთა საზოგადოებისაგან“. აქ კი

წერებმა უმტყუნა ქანთარიას, მაგიდაზე მაგრად დაარტყა მუშტი
და იყვირა:

— რა არის ეს?..

სანდრო ახმეტელი, რომელიც სხვა მსახიობებთან საუბრობდა,
დინჯად მოტრიალდა ქანთარიასაკენ, თვალი გაუსწორა და თით-
ქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— განაჩენი

ქანთარია უცებ მოეშვა, მოდუნდა, თვალეზზე ცრემლი მოადგა:

— მერე, რისთვის, რისთვის, ბატონო საშა!..

ახმეტელს რაღაც უცნაურად გაელიმა და მშვიდად უთხრა:

— „კიდეე უფრო“ რომ არ ჩამოვარჩინო თეატრი. ერთ-ერთი
მსახიობი დადგა ოთახის ცენტრში და თითქოს სცენაზეო, ისე
პათეტიკურად დაიძახა:

— ფიცი მივცეთ, ბატონ სანდროს, რომ ბოლომდე დავჩი-
ბით მასთან ერთად!

— დავიფიცოთ! — შეეხმინა მეორე და გვერდში ამოუდგა. მეო-
რეს მესამე მოჰყვა და ჯარისკაცებივით ერთ ხანზე ჩამწყრივდნენ.

— ვფიცავთ! — გაისმა ხმა.

— ძალიან თეატრალურია! — უთხრა ღიმილით ახმეტელმა.

დრამატული სიტუაცია თითქოს ცოტა განელდა.

— ჩვენი ბრძოლა მოსკოვში გადავა. — თქვეს მსახიობებმა.
წერილიც აფრინეს მოსკოვში.

სანდრო ახმეტელი შინ რომ მივიდა, ფოსტა გადაათვალიერა
ფოსტა გამამხინვესელი წერილებით იყო სავსე. ერთ-ერთ წერილ-
ზე შეაჩერა ყურადღება. მისი სპექტაკლების რომელიღაც მაყურე-
ბელი წერდა: „...მარცხდებოდი და მაინც მუდამ მწვერვალზე იდე-
ქი. შენ არასოდეს კარგავდი სიმაღლის გრძნობას. ამისთვის გემ-
დუროდნენ, ამისთვის გებრძოდნენ. ვერ იქნა და ვერ დაგაჩოქეს.
მაინც რა დედამ გშობა ასეთი გაუტეხელი ბეგის სადიდებლად
ეყოფოდა შენი დამარცხებული სპექტაკლები, შენ კი მუდამ მწვერ-
ვლებისაკენ გეჭირა თვალი. ზოგჯერ ისე ამაყადაც, რომ ჩემთვის
ვფიქრობდი: დამთავრდა! ყველაფერი დამთავრდა! ის ახლა განდი-
დებისაგან მოკვდება! მაგრამ არ მესმოდა, რომ შენ იმ წუთებშიც
ისეთივე თავნება ბავშვი იყავი, როგორიც მაშინ, ეგზარხოსის პა-
ტივსაცემად რომ არ იმღერე. „წვეთი სისხლიც არ არის შენში არა-
ქართული“ და უფლება არ გაქვს არ გაიზიარო შენი წინაპრების
ბედები, ტანჯვის გზით მოიპოვო დიდი ქართველის სახელი!
ყველაფერს გავიღებდი, რის გაღებაც ცოცხალ ადამიანს შეუძლია,

ოღონდ ქართულ თეატრში შენს დაბრუნებას შემასწრო. ვინც
ქრისტესავით ეწამა, ის უნდა აღდგეს კიდეც!..“

კარებზე კაკუნის ხმა გაისმა. მისი ბედის მოზიარემ თამარ წუ-
ლუკიძემ გაუღო. თეატრის დირექტორს კაცი გამოეგზავნა, სასწრა-
ფოდ ბინა დაცალეთო!...

მეორე დღით თეატრის ფოიეში ვილაცას „ლამარას“ აფიშა
გამოეკრა. აფიშაზე მსხვილი ასოებით დაბეჭდილი სიტყვები: „თე-
ატრის დირექტორი, სამხატვრო ხაწილის გამგე და მთავარი რეჟი-
სორი სანდრო ახმეტელი“ — შავ, სამგლოვიარო არშიაში ჩაესვა.

მას შემდეგ სანდრო ახმეტელის სახელი აღარასოდეს მოქცეუ-
ლა სამგლოვიარო არშიაში...

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი

1. ვასო იბაშიძესთან და ნატო გაბუნიასთან სანდრო ახმეტელის პირველი შეხვედრა, რომელიც განჯაში მოხდა, მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტია. დიდი მსახიობებთან შეხვედრამ ახალგაზრდა სანდრო ახმეტელს გაუცხოველა აქტორისადმი ინტერესი. დოკუმენტი პირველად გამოაქვეყნა პროფ. ნ. ურუშაძემ.

2. წიგნში არის მომხდარი ფაქტის ან მოვლენის ამპროვიზირებული თხრობა, შერჩეული სიტუაციის ფორმა ზოგჯერ პირობითია, მაგრამ შინაარსი ემყარება ახმეტელის წერილებს, გამონათქვამებს ან ახმეტელის შესახებ არსებულ სხვადასხვა გადმოცემებს. ერთმანეთს ერწყმის, ხან ენაცვლება. დოკუმენტალიზმი და თავისუფალი თხრობა, ზოგჯერ განსჯად.

3. სანდრო ახმეტელის, აგრეთვე სხვა ავტორების წერილებიდან მოტანილი აზრი ზოგჯერ ბრკეალებში არ არის ჩასმული, რადგან აზრის ციტირება თავისუფალია. იმავე ავტორთა შრომები დასახელებული მაქვს ჩემს სხვადასხვა წიგნებში და გამოკვლევებში.

4. ფართო საზოგადოებისათვის სრულიად უცნობი დარჩა ახმეტელის პირველი მეუღლის ტასო როსტომაშვილის სახელი. მართალია მათ შორის, დაშორების შემდეგ, ბევრი რთული პერიოდები იყო, მაგრამ ფაქტია, რომ ახმეტელს ახალგაზრდობის წლებში გულწრფელად უყვარდა ტასო როსტომაშვილი. ტასო როსტომაშვილთან შეეძინა ორი ვაჟი, შალვა და ჭუანშერი. შალვა ახმეტელის ცნობილი ინჟინერი, ბოლო წლებში წყალთა მეურნეობის სამმართველოა ხელმძღვანელობდა, გარდაიცვალა 1972 წელს. მისი შვილი ცნობილი მუსიკოსმოცოდნე მანანა ახმეტელი, საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირის მდივანია.

5. აფიშის გამკვერელნი ადრე თეატრთან მთელი სიცოცხლის მანძილზე იყვნენ დაკავშირებულნი. სცენის მუშები, მეგარდურობები ბუტაფორები, კარისკაცები, რაღაც განსხვავებულ კოლორიტს აძლევდნენ თეატრის ცხოვრებას. სანდრო ახმეტელს უყვარდა ასეთი ხალხი. ალბათ ახალგაზრდობაშივე შეხვდა ასეთ ადამიანებს და შემდეგ მთელი ცხოვრება გამორჩეულად ექცეოდა მათ.

6. სტილის თვალსაზრისით ოდნავ ჩასწორებულია სხდომის სტენოგრამადან ამონაწერი. მკითხველს დღეს ალბათ ღიმილის მოგვრის „გარყვნილ ჟანრებზე“ „დემოკრატიული“ კამათი. იქ ისიც ჩანს რამდენად პროფესიულა იყო ახმეტელის პოზიცია.

7. ახმეტელს პოლიტიკურ თემაზე დაწერილი აქვს არა ერთი წერილი. ჩვენს წიგნში გარკვეულად აირეკლა ზოგიერთი მათგანი.

8. ასოცირებულია ბ. ბელინსკის ფრაზიდან — ყოველი მშვენიერი თავისი აღიარების მსხვერპლი უნდა გახდესო.

9. ილია ჭავჭავაძის მიერ გამოქვეყნებული წერილი თბილისში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ, რომელიც ქართველთა სწავლა-განათლების საკითხს ეხება, მწარე სინამდვილე იყო. მეოცე საუკუნის დასაწყისის თბილისის თეატრის პრობლემა მთელი ქართული თეატრის პრობლემად იქცა. ახმეტელი ცდილობდა თბილისის თეატრში უფრო მძლავრად განვითარებულიყო ილიას, გაყას, აკაკის, დავით კლდიაშვილის, ალექსანდრე ყაზბეგის ლიტერატურის შესაფერისი თეატრი. მე-19 საუკუნის საქართველო არ იყო მხოლოდ ის რაც გ. ერისთავის, გ. სუნდუკიანის ნაწარმოებებში აისახა. ახმეტელი შეიძლება ზედმეტად მკაცრიც იყო თეატრის შეფასებაში, მაგრამ იგი ამით ახალი შემოქმედებითი გზების ძიების აუცილებლობის იდეას ქადაგებდა.

10. პირველ ხანებში კოტე მარჯანიშვილისა და სანდრო ახმეტელის შემოქმედებითი სიახლოვე სტილურ მრავალფეროვნებათა საკითხსაც მოიცავდა. სიმბოლიზმისა და ექსპრესიონიზმისადმი ახმეტელის ინტერესი, აგრეთვე გატაცება თეატრალური ესთეტიზმით, მარჯანიშვილის სრულ თანაგრძნობას პოულობდა. ახმეტელის ძიებათა ამ სფეროზე უფრო ვრცლად არის მოთხრობილი ჩვენს მონოგრაფიაში „სანდრო ახმეტელი“ (1977).

11. მსახიობები თავიანთ მოგონებებსა და ნაამბობში შეკრების ადგილს სხვადასხვას ასახელებენ, მაგრამ ყველანი აღნიშნავენ, რომ იგი თეატრში იყო, ჩვენც არ ვაკონკრეტებთ, თუ რომელი ოთახი იყო, რადგან შრომის ხასიათი არ მოითხოვს ამის საკითხობას.

12. ახმეტელის ასეთი ვარაუდი გამოითქვა უფრო გვიან, როცა „მანიფესტი“ გამოქვეყნდა. საერთოდ ჩვენს შრომაში მოთხრობილი ამბები ემყარება სინამდვილესაც და ვარაუდსაც. „დურუჯის“ ირგვლივ მდიდარი მასალაა გამოქვეყნებული და დინტერესებულ მკითხველს შეუძლია მას გაეცნოს ახმეტელის ლიტერატურული მემკვიდრეობის პირველ ტომებში. „ალექსანდრე (სანდრო) ახმეტელი დოკუმენტები და ნარკვევები. 1978).“

13. წარსულის მოვლენების შეფასების დროს უნდა ვეყარნობოდეთ კონკრეტულ ისტორიულ პირობებს. „დურუჯელების“ ზოქმედებაში დღეს ბევრი რამ გულუბრყვიოდ გვეჩვენება. ზოგი რამ მეტისმეტად დიდ უხეშობადაც, მაგრამ არ უნდა დავივიწყოთ, რომ მათ გულწრფელად სწამდათ რასაც აკეთებდნენ. რწმენის თაობა იყო რევოლუციური გარდაქმნების თაობა.

14. მაშინ ტერმინი „ლიტერატურა“ ერთობ მოდური იყო. პროლეტარიატის ლიტერატურის გამარჯვების დროს სიტყვის ასეთი დამკვიდრება ისტორიულად საესებით გასაგებიც არის.

15. ჩვენი დროის დიდი მსახიობს ვერიკო ანჯაფარიძესა და სანდრო ახმეტელს შორის ახალგაზრდობის დროს მომხდარი ინციდენტის ამსახველი დოკუმენტები გამოქვეყნებულია ახმეტელის ლიტერატურული მემკვიდრეობის პირ-

ველ ტომში. ჩვენ მის საფუძველზე ვეცადეთ დაახლოებით აღვედგინა ამხანაგური სასამართლოს სიტუაცია. „დურუჯელეს“ კჰონდათ შემუშავებული დიქტატურის თავისებური ფორმა, ისინი თავიანთი ამხანაგური სასამართლოთი, ნამდვილი სასამართლოს ერთგვარ იმიტაციას ახდენდნენ, მაგრამ ესეც თავისი დროის შედეგი იყო.

16. თ. წულუკიძის მოგონებებიდან.

17. წერილი ეკუთვნის პ. ინგოროყვას, ციტატა დამოწმებულია რ. კვერენ-ჩხილაძის წიგნიდან „საქართველოს მწერალთა კავშირი 1917—1982“. გამ. „მე-რანის“, 1983.

18. ეუკური პატარიძის შრომიდან, რომელიც ინახება თეატრალური ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში (1972/73 წწ. № 152. გვ. 16).

19. ეს ამბავი ჩემი თეატრში მუშაობის დროს მოვისმინე. განსხვავებულ ვარიანტსაც პყვებოდნენ, მაგრამ ამას ახლა არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. მთავარი ის იყო, რომ ამბავში ვლინდებოდა ახმეტელის პოზიცია.

20. „მნათობში“ გამოქვეყნდა პროფ. გონისაგან ახმეტელის დასაცავი სტატია. სტატია ეკუთვნის ცნობილ თეატრმცოდნეს ე. გალუსტოვას.

21. მწერალთა დისკუსიის ჩვენ მიერ დამოწმებული სტენოგრაფიული მასალა სტილისტურად ჩასწორებულია, მაგრამ დისკუსიის არსი დარჩენილია სრული სახით.

22. კომისიის ოქმი, რასაკვირველია, ბევრად უფრო დიდია. ჩვენ მიზანშეწონილად არ მივიჩნიეთ ყველადრის გამომზეურება. ის, რასაც წარმატებული მნიშვნელობა აქვს და მხოლოდ დროებით განწყობილებას ასახავს — არც უნდა გახედეს „პრინციპული“ საუბრის თემა. ჩვენ მხოლოდ იმაზე ვსაუბრობთ, რომლის გარეშეც შეუძლებელია ახმეტელის ხასიათის გამოხატვა, იმეამინდელ თეატრალურ ურთიერთობათა არსის დანახვა, თვით დროის მაქისცემის გრძნობა.

23. ვ. დოლიძეს აქვს ეს ამბავი აღწერილი თავის მოგონებებში.

24. „ლამარაზე“ მუშაობის პერიოდი ახმეტელის ცხოვრებაში დიდმნიშვნელოვანი მოვლენა იყო პირადი ყოფითა და ცხოვრების თვალსაზრისითაც. ცოლად შეირთო ნიჟიერი, განათლებული მსახიობი თამარ წულუკიძე, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა ახმეტელის ცხოვრებაში. ახმეტელს თამარ წულუკიძესთან შეეძინა ვაჟი. თ. წულუკიძე ამჟამად მინსკში ცხოვრობს. არის ბელორუსიის მწერალთა კავშირის წევრი.

25. წიგნის ამ თავში გაერთიანებულია ის ატმოსფერო, რომელიც თეატრში იყო 1930 წლის მოსკოვში გასტროლების შედეგად. მოსკოვში გასტროლებმა ახმეტელს დიდი აღიარება მოუტანა. თ. წულუკიძის წიგნში ვრცლად და საინტერესოდ არის აღწერილი ოლიმპიადისა და გასტროლების წარმატებები.

26. ა. ხორავას მოგონებები დალუქულია ოცი წლით, რეცენზირებულია ზემო მიერ და ინახება საქართველოს თეატრის, კინოსა და მუსიკის ისტორიის მუზეუმში.

27. აკაკი ვასაძემ ეს ამბავი თავის მოგონებებში აღწერა საკუთარი ინტერპრეტაციით.

28. თ. წულუკიძის მოგონებების წიგნში არის ამაზე საუბარი. აქ ერთმანეთს ემთხვევა თ. წულუკიძისა და სანდრო შანშიაშვილის აზრი. ორივენი ერთსადაცმაც ადასტურებენ.

29. ა. ვასაძე იგონებს: „დავჯექი და მოკლე ბარათი დაეწერე. მე პირდაპირ და მოურიდებლად განვუცხადე, რომ თხუთმეტი წლის ერთგულებისა და თანამებრძოლობისათვის დამცირობას არ ვიმსახურებდი: რომ თეატრში მამუზლარებს, მოენეებსა და მის ახალ „კეთილისმსურველებს“ ისეთი კურიოზული ვითარება შეექმნათ, შემოქმედებით მუშაობაზე ფიქრი ყოვლად შეუძლებელი ხდებოდა, რომ ან ერთობლივად უნდა გაგვერკვია თეატრში შექმნილი კურიოზული ვითარებანი, ან კიდევ მსახიობად დარჩენაზეც უარს ვაშწნობდი... განცხადება კონვერტში ჩავდე და მეორე დღეს პავლე კანდელაკს ვთხოვე სანდროსათვის გადაეცა. ეურნალი „ნოვი მირი“, 1985 № 3.

შინაარსი

ავტორის აგან	5
პროლოგის მაგიერ	6
ტყეილის დაბადება	7
ოცნების ფრთები	16
ძიების ეინით	37
ბილიკებიდან შარაგზისაკენ	69
ამბოხება	109
მთიელი ჰაბუკი	156
გაორების ერთი წელი	165
გარდატეხა	189
ჯაქცევა	210
ჯადოსნური წრე	239
მხიარული მზე	257
ტრაგიკული ფარსი	288
შენიშვნები	325

გამომცემლობის რედაქტორი ლ. ჯუღელი
მხატვარი ი. უთურაშვილი
მხატვრული რედაქტორი გ. ინასარიძე
ტექნიკური რ. კობრეიძე
კორექტორები ნ. ბერიშვილი, მ. მგალობლიშვილი
გამომშვები მ. მანდარია

იბ № 796

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 20.X.86წ.

ნაბეჭდი თაბახი 20,75

სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 16,0

უე 14679

ტირაჟი 20.000

შეკვეთა № 5764

ფასი 1 მან 00 კაპ.